

تورغا يوللىغۇچىدىن :

Зия Ибадәт оғли Сәмәди
(15 апрель 1914-ж. — 20 ноябрь 2000-ж.)

ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم ھۆرمەتلىك ئوقۇرمەنلەر!

سىز ئوقۇۋاتقان بۇ كىتاب، ۋەتەن ئېچى ۋە ۋەتەن سېرتىدا تونۇلغان جامائەت ئەربابى، ئاتاغلىق يازغۇچى، بارلىغىنى ۋەتەن مىللەتنىڭ ئازادلىق ئىشلىرىغا ئاتىغان ئۇستازىمىز، پەخرىمىز زىيا سەمەدى ئاكىنىڭ نادىر ئەسىرلىرىدىن بىرى بولۇپ، بۇ ئەسەر 1978- يىلى يېزىلىپ، قازاقىستاننىڭ ئالمۇتا شەھرىدە تۇنجى قېتىم كىرىل يېزىقىدا نەشر قىلىنغان.

مەرھۇم ئۇستازىمىز زىياسەمەدى ئەپەندى چەتئەلگە چېقىپ كىتىشنىڭ ئالدىدا " ئاپتونوم رايۇنلۇق " مەدەنىيەت نازارىتىنىڭ نازىرى، يازغۇچىلارنىڭ جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى قاتارلىق كاتتا مەنەسپلەردە بولغان بولسىمۇ ئەمما ۋەتەن مىللەت مەنەپئەتلىرىنى ھەممىدىن يۇقۇرى كۆرۈپ

بارلىغىنى ۋەتەنگە بىغىشلىغان، شۇ يولدا ھارماي - تالماي كۆرەش قىلىپ ئۆزىنىڭ ۋەتەنگە بولغان مېھرى- مۇھەببىتىنى ۋە خىزمىتىنى قەلىمى ئارقىلىق ئادا قىلغان ئۇيغۇرنىڭ سويۇملۇك پەرزەنتىدۇر.

شۇ سەۋەبتىن خىتاي كوممۇنىست دائىرلىرى زىياسەمەدى ئەپەندىنى " خەتەرلىك ئۇنسۇر " ھىساپلاپ كۆرەشكە تارتىپ، " خەلق دۈشمىنى " قالىقىنى كەيدۈرۈپ ئۇزۇن مۇددەت تۇرمىغا تاشلىغان ئىدى. تۇرمىدىن چىققاندىن كېيىنمۇ قەلەم كۆرىشىنى توختاتمىدى، دۈشمەنگە بولغان غەزەپ نەپىرىتىنى داۋاملىق ئىپادىلىدى.... چەتئەلگە چېقىپ كىتىشكە مەجبۇر بولغان بۇ ئوت يۈرەك ئۇيغۇر ئوغلانى، ۋەتەندىن ئايرىلغان بىلەنمۇ كۆڭلى كۆكسى يەنىلا ۋەتەنگە تەلپۈندى.... چەتئەلدە ئۆتكەن ھاياتىدىمۇ داۋاملىق قولىغا ئۆتكۈر قەلىمىنى ئېلىپ يېزىشنى داۋاملاشتۇردى.....

غېنى باتۇر رومانى ئۇنىڭ چەتئەلگە چېققاندىن كېيىن يازغان نۇرغۇنلىغان ئەدەبىي نادىر ئەسەرلىرىنىڭ بىرىدۇر. مەزكۇر ئەسەردە غېنى باتۇر ئوبرازىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك يارىتىپ، ئۇنىڭ مىللىي خاسلىققا ئىگە قەھرىمانلىق ئىش - ئىزلىرىنى ئەينەن يورۇتۇپلا قالماستىن بەلكى پۈتۈن ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ تۇرمۇش ئۇسۇللىرى، مۇرەككەپ روھىي دۇنياسىنى ئىنچىكە سۈرەتلەش ئارقىلىق ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مەدەنىيەت، ئۆرپ - ئادىتى ۋە تۇرمۇش ئۇسۇللىرىنى ئاجايىپ ئوبرازلىق گەۋدىلەندۈرگەن، شۇنداقلا خەلقىمىزنىڭ مىللىي زۇلۇمغا بولغان قارشىلىق ھەرىكەتلىرىنى ۋە خىتاي گومىنداڭ باسمىچىلىرىنىڭ خەلققە سالغان ئىغىر زۇلۇملىرىنى ئادەتتىكى ئاددى دېھقاندىن تارتىپ شەھەر ئائىلىسىگىچە، مەكتەپدىكى ئوقۇغۇچىلاردىن تارتىپ مائارىپ سېپىدىكى ئىشچى - خىزمەتچىلەرگىچە، قىسقىسى ئۇيغۇر جەمئىيىتىنىڭ ھەر ساھەسىدىكى ئاممىنىڭ دۈشمەنگە بولغان قۇراللىق كۆرەش، ئۇرۇش جەريانىنى بىر - بىرلەپ تەسۋىرلەپ بەرگەن. سىز بۇ كىتابنى ئوقۇش ئارقىلىق ئەجداتلىرىمىزنىڭ باتۇرلۇق داستانلىرىدىن مەلۇماتقا ئىگە بولۇش بىلەن بىرگە يەنە خەلقىمىزنىڭ ھازىرقى خىتاي كوممۇنىست باسمىچىلىرىنى ۋەتەن تۇپرىقىدىن ھەيدەپ چېقىرىشتىن ئىبارەت بۈيۈك ئارزۇ - ئىستەكلىرىگە، ھارماس - تالماس كۆرەش روھىغا تەقلىت قىلالايسىز.

سز كىتاپنى ئوقۇۋېتىپ ئۆزىڭىزنى خۇددى غېنى باتۇر بىلەن بىللە جەڭگاھتا جەڭ قىلىۋاتقان بىر جەڭگىۋار ئىنسان سۈپىتىدە دۈشمەنگە قارشى ئوت ئېچىۋاتقانداك ھىس قىلىسىز.... كىتاپنى مەرھۇم ئۇستازىمىز زىياسەمەدى ئەپەندىنىڭ ئوغلى رىزا سەمەدى ۋە قىزى بىلقىز سەمەدىلەرنىڭ تەمىنلىگەن ئەسلى نۇسخىسى بويۇنچە كومپيۇتېرغا ئېلىپ، تەھرىرلەپ ۋە كوررېكتورلىقنى قىلىپ، مۇشۇ ھالغا كەلتۈردۈم. كىتاپتا خاتا كەتكەن، ئۇنداق ياكى مۇنداق سەۋەنلىكلەر بولسا ئوقۇرمەن قېرىنداشلىرىمىزنىڭ تەنقىدى پىكىر بېرىشىنى سورايمەن ھەمدە مىننەتدارلىغىمنى بىلدۈرىمەن.

ھۆرمەت بىلەن: ئابدۇرىشىت ھاجى كېرىمى
شېۋېتسىيە - ستوكھولم 2011- يىلى 5 - ئاينىڭ 29 - كۈنى

غېنى باتۇر

ئاپتورى: زىياسەمەدى

مۇقەددىمە

ئوغلان باھار پەسلى، تېرىلغۇ مەزگىلىدە تۇغۇلدى. دېھقان ئاتا ئۆي قوشنى چىقىرىپ، ئەندىلا ئۆيگە يانماق بولۇپ تۇرۇشقا مەھەللە تەرەپتىن تورۇق قۇلانىنى چاپتۇرۇپ كەلگەن ئون ئىككى ياشلاردىكى بالا نېرىدىنلا ۋارقىرىدى:

– سۆيۈنچە، تاغا، سۆيۈنچە...

– ئوغۇلمۇ، قىزمۇ؟ – سورىدى بالىنىڭ نېمە ئېيتماقچى بولغىنىنى بىلگەن دېھقان.

– ئو-غۇل! – قارا تەرگە چۈشكەن قۇلانىنى توختاتتى بالا ۋە:

– ئو-غۇل بولغاندا يەنە قانداق دېمەمسىز؟ يوغانلىقچۇ، ئۈچ ياش بالدەكلا...

– ئوغۇل! – ئۈنلۈك ۋارقىرىدى خۇشاللىقىنى ئىچىگە سىغدۇرالمىغان دېھقان. ئۇنىڭ ئاتا مېھرى

تولغان شادلىق ئاۋازى بىنەملىك تەكچىدە ئەكسى سادا ھاسىل قىلدى. دە ئاۋرال تېغىنى بويلاپ ئاقىدىغان قاش دەرياسىنىڭ ئۆركەشلىك شاۋقۇنىغا قوشۇلۇپ يىراق - يىراقلارغا كەتكەن ئېدى. دەرھەقىقەت، ئوغۇل بالا تۇغۇلغان چاغدا ئانا يەر سۈيسىنىپ، تاغلار، دەل - دەرەقلەر ئېگىلەر مىش. ئەندى ئاتىنىڭ خوشاللىقى بولسا - چەكسىز، بېقىياس، ئەلۋەتتە!

- بۆشۈككە سىغمايدۇ دېدىڭمۇ، ئوغلۇم؟ - ئېنىقلىماق بولدى، ئاق ئارىلىغان بۇرۇتسىنى مەغرۇر تولغىغان ھالدا دېھقان .

- ھە-ئە! - تەستىقلىدى بالا ۋە قوشۇمچە قىلدى: - كۆرسەڭ بارغۇ ھەيران قالسىن!

- ھىم... - دېھقاننىڭ يۈزىدىكى قورۇقلار ئورنىدا ئىللىق تەبەسسۇم ئوينىدى ۋە خۇش خەۋەر يەتكۈزگەن بالىنى ئاتتىن كۆتىرىۋېلىپ پېشانىسىدىن سۆيىدە، - سەن دېگەندەك زور بولسا، ئەشۇ باتۇرۇمغا ئاتاپ، يەنە بىر تال بۇغداي تېرىۋېتەي! - دېھقان ئاتا بىر جۈپ ئوينى قايتىدىن قوشقا قاتتى. بىر تاپ ئوسىلىق يەرگە ئۇرۇق چاچتى. قوشنى تاپقا سالىدى. ئۇنىڭ «تاش-تاش، ئىچكىرى...» دېگەن ئادەتتىكىدىن كۆرە خۇش كەيپىيات ئاۋازى گۈگۈم چۈشكىچە ئېتىزلىقتىن ئاڭلىنىپ تۇردى. دېھقان ئاتىنىڭ ئەجرى-ئېقىمىسى بېكار كەتمىدى، ئەنە شۇ بىر تاپ بۇغداينى ئوشۇق يېگەن ئوغلان ئاقمۇت باتۇر بولۇپ ئۆستى...

بىرىنچى باپ

ئۈچ ئاتلىقنىڭ بىرى ئۇيغۇر ، بىرى قازاق، يەنە بىرىسى موڭغۇل. ھەر ئۈچىلىسى ياش، باقۇۋەت، ئەپتىدىن غەيرەت-شىجائەت يېغىپ تۇرۇپتۇ. كۆرسەڭ زوقلىنىسەن، قاراپ ھەۋەس قىلىسەن. ئۇلار مىنگەن ئويناقى ئاتلار يولغا سىغىشمايدىغاندەك، يول تالىشىپ تىزگىن سىرىپ، ئىككى يانغا كۆۋۈك تاشلىشىپ كېلىشمەكتە. يىگىتلەر دەريا بويىغا يېتىپ كەلگەندە ئاتلىرىنىڭ تىزگىنلىرىنى تارتىشتى ۋە يەرگە چۈشۈشتى. خېلە ئۇزۇن مۇساپىنى باسقان ئاتلار يېنىكلەشكەندەك، ئاياقلىرىنى كېرىپ، سىلكىنىشتى.

غازاڭنى چىقارغىنا، ناچى! خوشلىشىش ئالدىدا خۇش كەپتۇ قىلىشايلى، - دېدى ئۇيغۇر يىگىتى.

- خوپ، ئاداش! - يانچۇغىدىن تاماكا خالتىسىنى ئېلىپ، غاڭزىنى باشمالتىغى بىلەن چىڭداپ، ئاندىن تۇتاشتۇرغان موڭغۇل يىگىتى ئۆزى ئىككى-ئۈچ قېتىم دۈت چىقىرىپ، جوۋا دەپ دوستىغا سۇندى.

- مونۇ دەريانىڭ ئەلپازى يامان. كېچىك بېرەرمۇ؟ - دېدى قىنىغا سىغمايدىغاندەك تاشقىنلاپ، ئىككى لېۋىنى يالاپ ئېقىۋاتقان دەريادىن كۆز ئۈزمەي تۇرۇپ قازاق يىگىتى. - كېچىك بەرمىگىنىنى كۆرەي...

- ھەي، كۆرەڭلىمە! «سۇ تىلىسىز يېغا» دېگەننى بىلمەمسەن؟

- قاش دەرياسىنىڭ سىرىنى ئۆزەم بىلىمەن. قاراپ تۇر! - دېدىدە ئېتىنىڭ تىزگىنىنى دوستىغا تۇتقۇزۇپ، يېشىنىشكە باشلىدى ئېگىز بوي، كەڭ يەلكە، دوقا ماڭلاي ۋە چوڭ قوي كۆزلىرىدىن غەيرەت-شىجائەت چاقىپ تۇرغان ئۇيغۇر يىگىتى.

- كۆرۈك ئانچە يىراق ئەمەسقۇ، - دەپ بېقىشتى سۇ خەتەرلىگىدىن تەشۋىشلىنىشكەن يولداشلىرى. ئۇڭغىچە، پەشمەت-شىم، ئۆتۈگىنى تۈگۈنلەپ ئۆلگەرگەن بەستىلىك يىگىت كۈرەڭقاشقا ئېتىنى يېتىلەپ دەريا لېۋىگە باردى:

- ئىككى كۈندىن كېيىن مېنى ئارالتۇپىدە كۈتۈڭلار! - دېدىدە، سۇغا قەدەم تاشلىدى.

- ئې، قۇداي! - خۇدانى شېپى كەلتۈردى قازاق.

- بۇرخۇن، بۇرخۇن! - دەپ بۇتتىن مەدەت تىلىدى موڭغۇل:

دەريا ئېقىمىنى قىيالاپ ئۈزۈپ كېتىۋاتقان ئاتنىڭ ئىككى قۇلغى بىلەن بېشىنىڭ ئۈستۈنكى يېرىمىلا كۆرۈنەتتى. كۈچلۈك ئېقىن زەپتىگە قارشى كۈچەپ بەرداش بەرگەكچىمېكىن، ئات جانۋارنىڭ زورۇقۇپ خارتىلىدىشى قىرغاققا ئاڭلىناتتى. يىگىت بولسا ئېتىغا ياندېشىپ داغدام يولىنى بويلاپ ماڭغاندەك، يەلكىسىنى سۇغا تەككۈزمەي، ئۆرە دېگىدەكلا ئۈزۈپ ماڭدى. ئىككى يولدىشى دېمى ئىچىگە چۈشكەن ھالدا، تېلىقىپ قېلىشقاندەك، دەريانىڭ لېۋىدە داڭقىتىپ تۇرۇشۇپتۇ. ئاخىرى ئات بىلەن يىگىت دەريانىڭ ئۇ قانىتىدا كۆرۈندى. ئىككى دوست يېنىك نەپەس ئېلىشى ۋە تەڭ دېگىدەكلا:

– ئارۋاق!

– ياغلا، ياغلا! – ئۇن قېتىشتىدە، ئاتلىرىغا مىنىشتى. گۈرەڭ قاشقا ئاتلىق يىگىت بۆكتەرنى ياقىلاپ كېتىدىغان چىغىر يولغا چىقىشىغا، باياتىن دۆڭ ئۈستىدە ئۇنى كۈزۈتۈپ تۇرغان ئاق ساقال بوۋاي:

– يولۇڭ بولسۇن، ئوغلۇم! – دېۋىدى، يىگىت:

– ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم! – دەپ ئاتتىن چۈشمەك بولغاندا، بوۋاي دەرھال:

– مەن رازى. ئاتتىن چۈشمە، ئوغلۇم. ئالدىراش ئىشىڭ بولمىسا، دۆڭ تۆپىسىگە چىق.

ئاقساقالنىڭ رايمىنى قايتۇرۇشنى خالىمىغان يىگىت دۆڭ ئۈستىگە چىقىپ، ئاتتىن ئىرغىپ يەرگە چۈشتى ۋە قول قوشتۇرۇپ سورىدى:

– بىرەر خىزمەت بارمىدى، چوڭ دادا؟

– يوغۇسى، ئوغلۇم! مانا خۇدا ئۆزى سېنى ئالدىمغىلا كەلتۈرۈپ بەردى. ئولتار، ئوغلۇم. يېنىمىغا يېقىن ئولتارغىنا!

يىگىت يەنە ئاقساقالنىڭ رايمىچە بولدى – ئېتىنى قاڭتىرىپ قويۇپ، بوۋاينىڭ يېنىغا ئولتاردى. شۇ ئارىلىقتا ئالا خوجۇندىن چاي قاياقنى چىقىرىپ ئۈلگەرگەن بوۋاي، گۈللۈك چۆچەككە چاينى بۇلۇقلىتىپ قۇيدىدە:

– سۇ بىلەن خېلە ھەپىلەشتىڭ. ئۇسساپ قالغانسەن، ئوغلۇم، – چۆچەكنى يىگىتكە سۈندى.

– رەخمەت، چوڭدادا، – تەشەككۈر ئىزھار قىلدى، كاپىئاڭسىمان چۆچەكتىكى ئەتكەن چاينى تىنىق ئالماستىن ئىچىۋەتكەن يىگىت.

– ھە، مانا، ھادۇق چىقتى دېگەن شۇ، – دەپ كۆكسىنى يېپىپ تۇرغان ئايپاق ساقىلىنى تاراشلىدى بوۋاي ۋە دەريانىڭ ئۇ قانىتىدا گۈرۈلدەپ كېتىۋاتقان ئىككى ئاتلىقنى شەرەت قىلىپ، – ئەۋۇ ئىككى ئاتلىق يولدىشىنىڭ ھەجەپ سېنىڭدىن ئايرىلىپ قېلىشتا؟ قاش دەرياسىنىڭ سۈرىدىن قورقۇشتىمۇ يە؟

– ياقە! ھەر ئىككىسىلا قورقۇش دېگەننى بىلمەيدىغان خەڭزىلەر. ئۇلار مېنى مەشەگىچە ئۈزىتىپ كەلگەن.

– ئۇنداقتا جان ئاغىنىلىرىڭ ئوخشىمامدۇ؟

– شۇنداق.

– ئاغىنە-ئۆڭگىسىز ئادەمنىڭ چۆلدە ئۆسكەن يالغۇز دەرەقتىن ھېچ پەرقى بولمايدۇ. ۋالەيكىن، ۋاپادار دوست تېپىش بەسىي مۈشكۈل. بىر ئۆمۈر سىناق، ئىشەنچە لازىم...

– مەن دوستلىرىمغا ئىشىنىمەن. ئۇلارمۇ ماڭا ئىشىنىدۇ، – دېدى بوۋاينىڭ سۆزىنى بۆلگەن يىگىت.

– ئىشەنچە – ئۇلۇق پەزىلەت. بەتگۈماندىن خۇدا خالى قىلسۇن. يىگىت بولساڭ، سىنا، نەسەپ-نەسلىنى سۈرۈشتى قىل ۋە ئاندىن ئىشەنچە ھاسىل قىل. شۇندىلا، كېيىن دوستىن پۇشايماي يېمەيسەن.

– مېنىڭ ھازىر ئىشەشلىك تۆرت دوستۇم بار: ئىككىسى ئۇيغۇر، بىرى قازاق، يەنە بىرى قالماق، – مەغرۇرلانغاندەك، يېقىملىق ئىلمايدى يىگىت.

– باشقا تائىپە بولسىمۇ دىلى پاك، نىيىتى خالىس بولسا – دوستلۇق كاپالىتى شۇ، – دېدى - دە،

نېمىدۇر ئېسىغا چۈشكەندەك ھاسىغا تايىنىپ ئۆرە بولدى بوۋاي. يىگىتمۇ ئورنىدىن دەس تۇردى. چوغدەك قىزىرىپ پېتىشقا باشلىغان قۇياشنىڭ ئالتۇن شولسى دەريا بېتىدە چالقىپ، سۇ ئۆركەشلىرىنى رەڭمۇ-رەڭ تۈسكە بويلاپ، ئەجايىپ بىر خۇش مەنزىرە ھاسىل بولدى، لېكىن بۇ خۇش مەنزىرە ئۇزۇنغا سوزۇلمىدى، - دەريا بېتىنى گۈگۈم پەردىسى قاپلاشقا باشلىدى.

- ھېكمەت! - دېدى ھاسسىنى تايانغان ھالدا دەريادىن كۆز ئۈزمەي قارىلىپ تۇرغان بوۋاي، - دەريانىڭمۇ خۇددى ئىنسان بالىسىدەك سىرى، ھېكمىتى بولىدۇ جۈمۈ. دەريا شاۋقۇنىغا قۇلاق سالساڭ ئادەم بالىسىنىڭ ئاھۇ-زارى، ھەسرەت-نادامىتىنى ئاڭلىغاندەك بولىسەن. گۈگۈم مەزگىلىدە شاۋقۇن ئوۋجىغا ئالىدۇ. مەن ھەر كۈنى تۇرۇپ، دەريانىڭ شاۋقۇنىغا قۇلاق سالسەن، ئۆتكەن كۈنلەرنى ئەسلەيمەن...

يىگىت بوۋاينىڭ كېيىنكى تەبىرلىرىگە دىققەت بۆلمىدى. ئۇنىڭ ئۇچقۇر خىياللىرى دەريانىڭ كۈچلۈك ئۆركەشلىرىنى قوغلىشىپ، يىراقلىرىنى - يۇلتۇز-تۈزلەڭلىرىنى، جىرغىلاڭ يايلاقلىرى ۋە ئىلى ۋادىسىنى سەيلە قىلماقتا ئېدى.

- ئەۋۋ! كۈمۈچ كەمەردەك ئورۇلۇپ ئاققان ئىلى دەرياسى، - داۋام قىلدى سۆزىنى بوۋاي، - تېكەس، كۈنەس، قاش دەريالىرىنىڭ بىر-بىرىگە قۇيۇلىشىدىن ھاسىل بولۇشى، مانا شۇ ئۈچ دەريانىڭ چېتىلغان يېرىگە، ئاۋرال تېغىنىڭ ئېتىگىگە جايلاشقان قاش-قاراباغ يۇرتتا سەن سىياقى قەيسەر يىگىت تۇغۇلىشىمۇ ھېكمەتتىن خالى ئەمەس، دېمەكچىمەندە.

"قەيسەر" - تەكرارلىدى ئىچىدە يىگىت تاغ چوققىسىغا تىكىلگەن پېتى. قۇياشنىڭ ئاخىرقى قىيپاش نۇرىدا چوغدەك تاۋلانغان تاغ چوققىلىرىدىكى سەللە مىسالى، تۈرتەك-تۈرتەك بۇلۇتلار ئاسمان بويلاپ پەرۋاز قىلغان بۈركۈتنىڭ سالماقلىق قانات زەپتىدىن، پەرەڭ رومالدەك پارچىلىنىپ، بۈركۈتمۇ قىزىل رەڭگە بويۇلاتتى.

"قەيسەر" دەپ، مانا موشۇنى ئاتىسا بولىدۇ، دەپ پىچىرلىدى بۈركۈتكە تەن بەرگەن يىگىت. - بايىقى، - يىگىتنىڭ دىققىتىنى بۆلدى ئاقساقال، - بايىقى ئىككى يولدىشىڭنىڭ ئەپتىگە قارىغاندا، ئاتنىڭ قۇلىغىدا ئوينايدىغان يىگىتلەر كۆرۈنىدۇ.

- ئۇلارنىمۇ «قەيسەر» دەۋەگىن، چوڭدادا. بىرى يۇلتۇز، يەنە بىرى ئارالتۆپىدە داڭلىق. - يۇلتۇز - ئۇ بېپايان دالا. ئۇ يەرنى تورغاۋۇتلار ماكانلىغان. ئاتلىرى داڭلىق... مونۇ سېنىڭ كۈرەڭ قاشقاڭ يۇلتۇز ئېتى ئېكەنلىكى بۆرە مېڭىشىدىن بەلگۈلۈك، - بوۋاي قايتىدىن قۇمدۇلۇپ ئولتاردىدە، سۆھبەتدىشىنىمۇ ئولتۇرىشقا ئىما قىلدى.

- ئارالتۆپە، - سۆزىنىڭ داۋامىنى ئۇلاشتۇردى، ھاسسى بىلەن خەرىتە سىزغاندەك يەرنى ئۈچ-تۆرت قېتىم سىزىۋېتىپ بوۋاي، - ئارالتۆپە، مۇخۇر-جىرغىلاڭ، بوزادىر يايلاقلىرىنى «يەرنىڭ جەننىتى» دېسەڭ كۈيۈرلۈك بولمايدۇ. بىزنىڭ سەئىدىيە ناملىق دۆلىتىمىز دەۋرىدە قىپچاق دالاسىدىن تايىرخان باشچىلىغىدا ئېغىپ كەلگەن قىزاي-قازاقلار موشۇ كەڭ يايلاقلىرىنى پانالىغان. قازاق دوستۇڭنىڭ كىنىدىك قېنى ئارالتۆپىدە تۆكۈلگەن ئېكەندە؟

نېمىنىڭدۇر شەپسىنى سەزگەن كۈرەڭ قاشقا كىشىنەپ، يەرنى چاپچىدى. ئورنىدىن ئىرغىپ تۇرغان يىگىت ئېتىنىڭ كوكۇلىسىنى قايرىپ، ماڭلىيىنى سىيپىدى. بوۋاي بولسا چاي قاپىغى بىلەن گۈللۈك چۆچەكنى خوجۇنغا سېلىپ، ھاساسىغا تاياندى.

- چوڭ دادا، ئەندى ماڭا رۇخسەت بەرسەڭ؟ - ياق! - كەسكىن رەت قىلدى يىگىتنىڭ ئىلتىماسىنى بوۋاي - سېنى بۈگۈن ھەرگىز قويۇپ بەرمەيمەن. نۇسرەت بوۋاڭنىڭ ئۆزى تەر تۆكۈپ پەرۋىش قىلغان قوغۇنلىرىدىن بىرەسىنىڭ ساڭا تىلىپ يېگۈزمەسە كۆڭلى تىنمايدۇ. دە!

- قايتىشىمدا يولۇقاي...

- نېسىيەڭنى قوي، ئوغلۇم. قوغۇنلۇق مانا يېقىنلا يەردە. شۇ تاپتا نەۋرەم چولپان باراڭلىق ئالدىغا چىقىپ، مېنىڭ يولۇمغا قاراپ تۇرىدىغاندۇ تېخى.
قىزنىڭ ئىسمى ئاتالغاندا يىگىت ئىككىلىنىپ قالدى. ھە، قىز دېگەننى كۆرگۈسى كەلمەيدىغان بوز يىگىت بولمامدۇ؟ قىز دېگەننىڭ قىرىق تۈرلۈك جازىبىسى بولىدىغۇ ئاخىر .
يىگىتنىڭ ئىچكى تەۋرىنىشىدىن مەڭپۈڭ ئالغان بوۋاي داۋام قىلدى:
- ساڭا دېمەكچى، سېنىڭ قۇلاقلىرىڭغا قويۇپ قويماقچى بولغان پەندى- نېسىيەتلىرىم بار تېخى.
باراڭلىقتا چازانى قۇرۇپ، قوغۇن يەپ ئولتۇرۇپ مۇڭدېشىمىز، قانداق دېدىم؟
يىگىت جاۋاب ئورنىغا بوۋاينىڭ قولىتىغىدىن يۈلەپ ئېگەرگە ئولتۇرغۇزۇپ، ئۆزى كەينىگە مىنگەشتى.

***

بوۋىسىنىڭ قارىسىنى كۆرۈشى بىلەن چۆنەكتىن- چۆنەككە ئاتلاپ يول ئۈستىگە چىقىپ، توختاپ قالغان چولپان كەينىگە يانماق بولۇشىغا، بوۋىسى ۋاقتىدى:
- ئۆز بالىمىز. قاچمىساڭمۇ بولىدۇ، قىزىم!
يىگىت ئاتتىن ئىرغىپ چۈشتىدە، نۇسرەت بوۋاينى كۆتىرىپ دېگىدەك يەرگە چۈشەردى. چولپان قىز روماللىنىڭ بىر ئۇچىدا ئۈزىنى قىيا يېپىپ، مېھمانغا ئېگىلىپ سالام قىلدى ۋە ئاتنىڭ چۆلۈۋىرىنى قولىغا ئېلىپ، موم ياغاچ تەرەپكە يېتىلەپ ماڭدى. يىگىت بولسا تۇرغان جايىدا قاققان قوزۇقتەك تۇرۇپلا قالدى. ئۇنىڭ ئاغزىغا:

"رەخمەت، سىڭلىم، ئاتنى ئۆزەم باغلاي" دېگەن ئىبارە كەلدى، لېكىن ئۇن چىقىرىپ ئېيتالمىدى.
- قىزىم، مېھماننى باراڭلىققا باشلىغىن!

- خوپ، بوۋا! - چولپان بىلەكتەك ئىككى ئۈرۈم چېچىنى يەللىسىدە ئويىنىتىپ، ئىككى قىرى بۈككىدە گۈللەر ئېچىلغان يولدا يىگىتنىڭ ئالدىغا چۈشۈپ، باراڭلىققا باشلاپ ماڭدى. پىشقان قوغۇنلار ۋە رەڭمۇ-رەڭ گۈللەرنىڭ ئىللىق پۇراقلىرى قوشۇلۇپ، قوغۇنلۇق ئىچى ئەتىر سەپكەندەك كۆڭۈل شاتلىغىنى قوزغاپ، خۇش كەيپىيات بېغىشلاپ تۇراتتى. تۆت ئەتراپىدىكى ئېرىقچىلاردا تاغ سۈيى شىرغىپ ئېقىپ تۇرغان تەملىك باراڭنىڭ ئىچى سالقىن، چىنىدەك پاكىزە، سەرەمجان. باراڭ ئىچىنى چىراقپاي ئۈستىدە پىلدىرلاپ يېنىپ تۇرغان «ماي چىراق» يورۇتۇپ تۇرۇپتۇ. ئاستى بورا، ئۈستىگە ئالچە سېلىنغان سۈيىچە ئوتتۇرىسىدا دۈگلەك جوزا، جوزا ئۈستىدە پىچىلىپ كاسا قىلىنغان تاۋۇز، قوغۇنلار قويۇلغان. قوغۇنلۇقنىڭ كۆركى، لەززىتى مانا شۇنىڭدە!

چولپان باراڭنىڭ بىر چېتىدىكى بۈگۈك ئۈستىدىن قۇراق كۆرىپچىنى ئېلىپ، جوزىنىڭ يېنىغا يايىدە، ئىككى قولىنى كۆكسىگە ئېلىپ، بېشىنى تۆۋەن ئەككەن ھالدا:
- خۇش كەپسىز، - دەپ مېھماننى ئولتۇرىشقا تەكلىپ قىلدى. مېھمان ئۆز نۆۋىتىدە:
- سالامەت سايىپخانا، - دەپ پاتىھە قىلدى، كۆرىپچىگە ئولتۇرۇپ.

- بېمالال، ئوغلۇم، بېمالال. مانا، يازنىڭ ناز- نېمەتلىرى بىزنى كۈتۈپ تۇرۇپتۇ، - دېدى مېھماننى جوزىغا تەكلىپ قىلىپ. شۇ ئارىلىقتا غىپلا قىلىپ چىقىپ كەتكەن چولپان قولىدا قۇنغان، چىلاپچا كۆتىرىپ كىردى:

- قولۇڭنى يۇيامسەن، ئوغلۇم؟

- خوپ.

ئۇنىڭ قولىغا بىرىنچى قېتىم قىز بالا سۇ قويغىنى موشۇ ئېدى. قىز قولىدىن قويۇلغان سۇنىڭ ھەر بىر قەترىسى ئۇنىڭ ئالدىنى ئارقىلىق قان تومۇرلىرىغا تارقىلىپ، پۈتۈن ۋۇجۇدى ئويغىنىپ كەتكەندەك بولدى. قۇمغاندىكى سۇ تۈگەي دەپ قالدى - ئۇ قولىنى تارتار ئەمەس. «بولار ئەندى» دېگەندەك، كۈلكە ئارىلاش يۆتىلىپ قويدى چولپان. شۇندىلا ئېسىنى يىققان يىگىت خىجالەت بولۇپ

قىزغا قارىدى. ئىككىسىنىڭ كۆزلىرى بىرىنچى قېتىم ئۇچراشتى ۋە ئىككى يۈرەك تەڭلا ئېغىپ كەتكەن ئېدى...

قىز سۇنغان ئاق چوتتا لوڭگىگە قولىنى سۈرتۈپ، ئورنىغا ئولتاردى يىگىت. قىز بولسا سىرتقا چىقىپ بىر قولىدا چاي دەملەنگەن ماس چۆگۈن، يەنە بىر قولىدا كۆكباشقوناق سېلىنغان ساپال تاۋاقنى كۆتىرىپ كىرىپ، جوزا ئۈستىگە قويدى. ئىككى پىيالىغا چاي قويۇپ، مېھمانغا ۋە بوۋىسىغا سۇنۇپ:

– خۇش كەپسىز، – دەپ يەنە كۆزدىن غايىپ بولدى. چولپان ئىگىشىپ پىيالىنى سۇنغان چاغدا قىزنىڭ تىنىغان ۋە سەل-پەل تەرلىگەن تېنىنىڭ ھىدى... ياق، ياق! ھىد ئەمەس، رېسىدە بولغان قىزلارغىلا خاس، ئالەمدە ھېچ بىر پۇراققا ئوخشىمايدىغان ئىللىق، ئەزەللىك ئېھتىيارىنى قوزغايدىغان خۇش پۇراق يىگىتنىڭ دىمىغىغا ئۇرۇلۇپ، ئۇ شۇ پۇراق كەيپىگە غەرق بولغان ئېدى.

– سەن، ئوغلۇم، – دېدى پىيالىنى تۇتقانسېرى جىم ئولتۇرۇپ قالغان يىگىتكە خىتاۋەن، بوۋاي، – بېھۇزۇر مونۇ نېمەتلەرنى يېگىن. مەن نامازنى ئوقۇۋالاي.

مېھمان يىگىت يالغۇز قالدى. ئۇ نېمىنى بالدۇر، نېمىنى كېيىن يېيىشنى بىلمىگەندەك بىر پەس تىڭىراپ ئولتاردى، يېڭىلا چولپان قىز پىشىرىپ كىرگەن قوناققا قول ئۇزاتتى، كۆز ئالدىدا ئىسمى. جىسمىغا لايىق ئوماق ئۇز، بۇدۇرۇققىنا دېھقان قىزى قانداق تۇرغاندەك سېزىم ئىچرە قىز كىرىپ-چىققان باراڭنىڭ ئىشىگىگە تەلمۈرگەندەك قاراپ قالدى.

باراڭغا ياماشقان قاپاقنىڭ يوپۇرماقلىرى شىلدىرىلغاندەك، كىمدۇر چۆنەكنى ئاتلاپ ئۆتكەندەك قىلدى، يەنە جىم. بەلكى تاغ شامىلىدا گۈل شاخلىرى شىلدىرىلدىمېكىن؟ ياكى چولپان باراڭنىڭ كەينىگە ئۆتۈپ، تەمە ئارىلىغىدىن ماراپ تۇرامدۇ؟ قىز بالا ماريغاق بولىدىغۇ! ئۇلار ئىشىك مۇجۇغىدىن، پەنجىرە كۆزىڭىدىن، تام يورۇغىدىن، دەرەقلەر دالدىسى، ھەتتا يوپۇرماقلار ئارىسىدىن ماراشقا ئۈستىغۇ! شۇ تاپتا چولپان قاپاق يوپۇرماقلىرىنى قايرىپ، مېھمان يىگىتكە سەپ-سېلىپ، ئۆلچەپ-پىچىپ ھۆكۈم چىقارغاندۇر، بەلكى...

– ئېتىڭدىن خاتىرجەم بول، ئوغلۇم، – دەپ كىرىپ كەلدى نۇسرەت بوۋاي، – شاپاقلارنى ئۇششاق توغراپ، كېپەك ئارىلاشتۇرۇپ بەردىم. قوغۇن شاپىغى ئات جانىۋارنىڭ تۈكىنى مەخمەلدەك پاقىرتىۋېتىدۇ... ھۇي، جوزىدىكى نەرسىلەر تىزغان پېتى تۇرۇپتىغۇ! قەيسەر يىگىتكە تارتىنچاقلىق ياراشمايدۇ، جۇمۇ!

– بىللە ئولتۇرۇپ يەيلى دېدىمە، – يالغان ئېيتىشقا مەجبۇر بولدى، باياتىن شېرىن، لېكىن چېچىلاڭغۇ خىياللارغا بەنت بولغان يىگىت.

"تەڭ يېگەن – تەنگە" بۇما ياخشى خۇلۇق. نۇسرەت بوۋاي قولتۇقلاپ ئەكىرگەن ئىككى قوغۇننى – «بېشەك شېرىن» بىلەن «سەۋزە-نازۇك» نى يەرگە قويۇپ، ئەيلەنگەن قوي تېرىسى ئۈستىگە ئولتاردى، – قېنى، ئوغلۇم، باقايلى. بىسىمىلا، – دەپ كاسا قىلىنغان قوغۇننى ئاغزىغا سالدى.

مېھمان يىگىت بۇ ناز-نېمەتلەرنى چولپان قىزنىڭ قولى، ئەجىرى بارلىغىنى، شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ تاڭسىق-لەززەتلىك ئېكەنلىكىنى دىلغا پۈكۈپ، ھۆزۈرلىنىپ يېدى، شېرىنلىغىغا ئاپىرىن ئوقۇدى.

ياشلىق چېغىدا بىر مەزگىل غۇلجىدا ياشاپ «بەيتىللا» مەدرىسىدە تۆرت-بەش يىل تەھسىل ئالغان نۇسرەتنىڭ شەرىئەت قائىدىلىرى، دىنىي پەلسەپەلەردىن خېلىلا خەۋىرى بار بولۇپ، تارىخقا كۆپرەك كۆڭۈل بۆلىدىغان. مەكتەپلەرنى ئېچىش، خەلىقنى مەرىپەتكە دەۋەت قىلىش يولىدا جان كۆيدۈرگۈچىلەرنىڭ بىرى بولغان نۇسرەتتىن خۇۋۇپلانغان مۇتەئەسسەپ موللىلار، جاھىل باي-زىمىندارلار، مۇستەبىت مۇستەملىكىچى خىتاي ھۆكۈمرانلىرى – شەنگەن، دوتەيلەرگە شىكايەت يېزىپ، نۇسرەت خەلىپەتنى بالا ئوقۇتۇشتىن تامامەن چەكلەپ، «يېڭىچە» مەكتەپلەر ئىشىكلىرىنى تاقاپ، «دەھرىلەر ئۈگىسى» ئاتالغان ئۇنىڭ ئۆي-روزىگارىغا ئوت قويۇۋېتىشكەن ئېدى. پائالىيىتى چەكلىنىپ، نەزەربەنت ھالەتتە ھايات كەچۈرۈشكە مەجبۇر بولغان نۇسرەت خەلىپەت قاش دەرياسىنىڭ ئۇ

قانتىدىكى ھاسانىيۈزىدىن، دەريانىڭ بۇ قانتىدىكى ئاۋات يېزىسىغا كۆچۈپ كەلدى. زاكىسىدىن تارتىپ قۇلىغىغا سىڭگەن سۆيۈملۈك قاش دەرياسىنىڭ شاۋقۇنىدىن نېرى كەتكۈسى كەلمىدى. لېكىن ئىككىنچى قېتىم ئۆيلەنمىدى. يالغۇز نەۋرىسى چولپاننى قاتارغا قوشۇش، ئۇنى بەختلىك قىلىش كويىدا، ياشانغىنىغا قارىماي، قولىغا كەتمەن ئالدى. ئەنە شۇندىن بۇيان دوستى - ئېتىز، كۆڭۈل خۇشى - قاش دەرياسى ۋە بەختى - يالغۇز نەۋرىسى چولپان.

- مۇنۇ قېرىنىڭ نېمە گەپ-سۆزى باركىن، ماڭا ئېيتىدىغان، دەپ ئايلاپ تۇرىدىغانسەن، ئوغلۇم، - قانداقتۇر ئاتلارچە ھېلىملىك بىلەن سۆزىنى باشلىدى نۇسرەت خەلپەت، چولپان جۈزىنى تازىلاپ، يېڭى چاي دەملەپ كىرىپ، چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، - ئۇزۇندىن بېرى ياخشى بىر پەيتنى كۈتۈپ يۈرگەندىم، مانا شۇ پەيت بۈگۈن كەلدى، ھىم...

ئۆزىگىمۇ چۈشىنىكسىز ھىسسىياتلار ئىلكىدە خىيالچان ئولتارغان يىگىت بوۋاينىڭ سۆزىدىن تەشۋىشلەنگەندەك چەكچىيىپ قارىدى.

- ساڭا دېمەكچى بولغان سۆزۈمنى ئېيتىشتىن ئاۋال سەندىن سورايدىغان سوئالىم بار.

يىگىت بۇ قېتىم سىمايلىدى. قەدەدىنى رۇسلاپ، بوۋايغا تىكىلدى.

- تىڭشا! سەن نەسىل-نەسەبىڭنى بىلەمسەن؟ - ئېمىتھان ئالغاندەك توساتتىن بېرىلگەن بۇ تەرىقە سوئالنى يىگىت كۈتمىگەن. ئەكسىچە: ئۆيلەنگەنمۇ، قارىيىڭ بارمۇ دېگەنگە ئوخشاش سوئاللارنى بېرەر دەپ ئويلىغان ئېدى. بوۋاي ئۇنىڭغا ئۆمرىدە ئاڭلاپ باقمىغان سوئالنى بەردى. لېكىن پەم-پاراستى بار يىگىت «نەسىل-نەسەب» چېتىلىپ كەلگەنلىكتىن بىر مەنىدىكى سۆز بولسا كېرەك دەپ قىياس قىلىدە، ھېيىقىماي جاۋاب بەردى:

- ئۇران-يۇراتىمنى دېمەكچىسىزغۇ؟

- شۇنداق. قېنى، ساناپ كۆرچۈ.

يىگىت تۆت ئاتىغىچە ساناپ توختاپ قالدى. چېلىشتا-چېپىشتا، سۆزدە، بەس-بەستە شۇ كەمگىچە يېڭىلگەنلىگىنى بىلمىگەچكىمىكىن، خىجالەت بولۇپ يەرگە قارىدى ۋە: «پۇھ دېسەم ئۇچۇپ كېتىدىغان مۇنۇ قېرى ئالدىمنى توساپ قويدا!» دەپ ئويلاپ ئىچىدە ئەپسۇسلاندى ئۇ.

ئەر يىگىت، - دېدى نۇسرەت تېخىمۇ پاتۇرۇۋاتاق، - ئەڭ بولمىغاندا يەتتە ئاتىسىغىچە بىلىشى شەرت. ئەڭ ئاۋال ئۆزەڭنىڭ كىملىگىڭنى بىلىشىڭ كېرەك. ئۆزىنىڭ كىملىگىنى بىلمىگەن ئادەم ئەل-يۇرتى ۋە مىللىتىنىڭ كىملىگىنى ياخشى بىلمەيدۇ-دە، بۇ ئالەمدە نېمە قىلىپ، نېمە ئەتكەنلىگىنىمۇ ياخشى چۈشەنمەيدۇ، - قارغۇلارچە ھايات كەچۈرىدۇ...

"نېمە قىلىپ، ئەتكەنلىگىنى..." تەكرارلىدى يىگىت. بۇ تەرىپ ئۇنىڭ ھاياتىدىن ئېلىنغاندەك تەسىر قىلدى، ئەتىمالىم، ئۇ نۇسرەتكە «داۋام قىل» دېگەندەك تىكىلىپ قارىدى.

- ساڭا ۋە سەن سىياقى ياش، بەقۇۋەت، ئىدرەكلىك ئەۋلاتلار بىلىشكە تېگىشلىك ئىشلار كۆپ. سەن ياشلىغىڭغا، تەلۋە كۈچۈڭگە مەسلىگىڭ كېلىپ، بەزەن ئۆزەڭنىڭ كىملىگىڭنى، كىمنى ياقلاپ، كىمگە ياقا يىرتىشىنى، ئۇنتۇپ قېلىشىڭ مۇمكىن. سەن ئەجداتلىرىڭنىڭ كىم ئېكەنلىگىنى ۋە ئۇلارنىڭ قىلغان ئىشلىرىنى ياخشى بىلىشىڭ شەرت، ئۇلارنىڭ ئىزىنى بېسىشىڭ كېرەك. سەن بولساڭ ئەل-يۇرتقا نامى تونۇلغان مېنىڭ يېقىن بۇرادىرىم...

- نې-مە! - يىگىت ئورنىدىن قوزغىلىپ كەتتى.

- سېتىۋالدىڭ ياش ۋاقتى خۇددى قۇيۇپ قويغان سەن. شۇ تاپتا مېنىڭ ئالدىمدا ياش سېتىۋالدى ئولتارغاندەك ھىس قىلىمەن...

نۇسرەت خەلپەت خاتىرىسىنى جەملىمەك بولدىمۇ ياكى ياشلىق دەۋرىنى ئەسلەپ قەلبى تەۋرەندىمۇ، ئويلىنىپ قالدى.

يىگىت بولسا بوۋىسى ھەققىدە: ئۇنىڭ بۆكىلىگى، مەرگەنلىگى ھەققىدە ئاڭلاشقا تەققەزا ھالەتتە

بوۋاينىڭ ئاغزىغا تەلمۈرۈپ شۈك ئولتۇرىپتۇ.

– سېنىڭ بوۋاڭنى سېتىۋالدى «مەرگەن» دەپ بېكار ئاتىمىغان، – سۆزىنى داۋام قىلدى نۇسرەت. – ئىلى غازاتىدا پىدائىيلار قاتارىدا سېتىۋالدى ئىككىمىز بار ئېدۇق ئۇ يىگىرمە ياشتا. مەن ئون يەتتە ياشتا ئېدىم. ئەرنىڭ ئېرىنى سىنايدىغان جەڭلەر بولدى. سېتىۋالدى سادىر پالۋاننىڭ قولداشلىرىدىن بىرى بولۇپ، سۈيدۈك-كۈرە، بايانداي جەڭلىرىدە مەرگەن ئاتالدى. ئۇنىڭ غەيرەت-شجائىتىنى، پەم-پاراسىتىنى بايقىغان ئەمىر لەشكەر ئابدۇرۇسۇلبەگ ئۇنىڭغا «يۈزبېشى» ئۇنۋانىنى بېرىپ، سۇۋارىي لەشكەرلەرگە باشلىق قىلىپ تايىنلىگەن. خەلىق ئىچىدە بەزىدە «سېتىۋالدى مەرگەن»، «سېتىۋالدى پالۋان»، دەپ ئاتىشى بېكار ئەمەس.

بوۋىسىنىڭ تەرىپىنى ئاڭلاپ رازىمەن بولغان يىگىتنىڭ نۇسرەت خەلىپەتكە نىسبەتەن ئىخلاسى ئارتىشقا باشلىدى. دىلكەش ئادەمنىڭ بىر سۆھبەتتە ئادەمنى ئۆزىگە جەلىپ قىلىدىغان خۇسۇسىيىتى بولىدىغۇ! نۇسرەت خەلىپەت شۇ پەزىلەتتىن خالى ئەمەس ئېدى. مېھمان يىگىت بوۋاينىڭ دۆڭ ئۈستىدە تۇرۇپ: «يولۇڭ بولسۇن، ئوغلۇم!» دېگەن يېقىملىق ئاۋازىنى ئاڭلىغاندىلا، سالاپەتلىك ئاقساقالغا ئىخلاسى قوزغالغان ئېدى. مانا، ئۇ ئەندى بوۋىسىنىڭ قۇردىشى، دوستى بولۇپ چىقتى – بەختلىك ئۇچۇر، چولپانچۇ! چولپانچۇ!... يىگىتنىڭ يۈرىكى قېپىدىن چىقىپ كېتىدىغاندەك ئورغۇپ كەتتى ۋە تەشۋىشلىنىپ بوۋاينىڭ قارىدى. خەيرىيات، دەل شۇ دەقىقىدە نېمىنىڭدۇر ۋاقتىدە يېرىلغان ئاۋازى ئاڭلاندى.

– قوغۇن، – دېدى بېشىنى شىنتايتىپ نۇسرەت، «سەۋزە-نازۇك» دېگەن قوغۇن قىيامغا يەتكەندەك ئەشۇنداق، كېچىسى پوجاڭزا ئاتقاندا ۋاقىلداپ يېرىلىدۇ. ئەنە، قۇلاققا خۇددى ناغرا چالغاندەك يېقىملىق ئاڭلىنىدۇ! دېھقان ئەجرىنىڭ پەيزى شۇنىڭدەك، ئوغلۇم!

كۈندۈزى پەلەك يېيىپ،
كېچىسى خەمەكلەيدۇ...

چولپان كىردى، ئۇنىڭ قولىدا ئىككى سەۋزە-نازۇك.

– ۋاي، ئەقىللىگىم، ۋاي زېرىگىم... سېنى قىچقارغىنى تۇراتتىم، كۆڭلۈمدىكىنى تاپتىڭ. ئەكە، بىرىنى ماڭا، بىرىنى ئاكاڭغا تۇت. بۇنىچۇ، تىلىشىنىڭ ھاجىتى يوق، موشۇنداقلا ۋاشاڭلاپلا يېسەڭ ھۆرۈر قىلسەن، – دېدىدە چاك كەتكەن يېرىدىن شىرنىسى تېمىپ تۇرغان پوستى قارا، گۆشى سېرىق قوغۇننى چىشلەپ يېيىشكە باشلىدى نۇسرەت.

مېھمان يىگىتمۇ نۇسرەتنى ئەگەشتىيۇ، قوغۇننى بىر چىشلەپ كۆزىنىڭ قىرىدا قىزغا قارىۋېدى، قىز ئىللىق تەبەسسۇم ئەيلەپ، شامالداك سىلىق مېڭىپ، چىقىپ كەتتى. گۈل غۇنچىسىغا تەخلىت قىز ئۈزىدە نامايان بولغان شۇ غىل-پال تەبەسسۇم يىگىتنىڭ كۆز ئالدىدىن ھېچ كەتمىدى.

– سېنىڭ ئەجداتلىرىڭدىن، – ئۈزۈلۈپ كەتكەن سۆزىنى داۋاملاشتۇردى نۇسرەت، – ئىككى ئەۋلاتنىڭ نامى ئاتاقلىق ئېكەنلىگىنى قۇلغىڭغا قۇيۇپ قويماقچىمەن. ئەڭ چوڭى، يەتتىنچى بوۋاڭ، ئوسماننىڭ قەيسەرلىگىنى ئاڭلىغانىدىڭ؟

ئىككىنچى قېتىم چوس-چوس جاۋاپ بېرەلمىگىنىگە خىجىل بولغان يىگىتنىڭ بېشى تۆۋەن ساڭگىلىدى. موشۇ كەمگىچە ھېچ كىمنىڭ ئالدىدا مۇنچىلىك خىجالەتچىلىك تارتمىغان مەغرۇر يىگىت سەكسەنگە يەتكەن «ئۆلۈمتۈك» قېرىنىڭ ئالدىدا قىزىرىپ قالدى! ئوقۇمىغانلىقتىنمۇ! دادىسىدىن ناماز تەرىقىلىرىنى، كالتە-كۈلتە ئايەتلەرنى يادقا ئوقۇپ بىلىۋالغىنى بولمىسا، مەكتەپ دېگەننىڭ بوسۇغىسىنى ئاتلاپ باقمىغاندە! ئەگەر ئوقۇغان بولسا ئۆزىنىڭ، باشقىلارنىڭ تارىخىنى، ئۆتمۈشىنى بىلگەن بولاتتى. موشۇ قېرىنىڭ بىلەرمەنلىگىدىن قالماس ئېدى...

– مىلادى يىل ھېساۋى بويىچە، – داۋام قىلدى يىگىتنىڭ ئۇيالىغىنىغا پەرۋا قىلمىغاندەك، نۇسرەت، – 1759-يىلى جاۋخۇي جاڭجۇن باشچىلىغىدا خىتاي قوشۇنلىرى ئېلىمىزگە بېسىپ كىرگەن چاغدا ۋەتەننى قوغداشتا جان-پىدالىق كۆرسەتكەنلەرنىڭ بىرى سېنىڭ چوڭ بوۋاڭ ئوسمان بولغان. دۆلەت مەركىزى ياركەندىنى قوغداش جىڭدا قاراسۇ، توڭغۇزلۇق دېگەن جايلاردىكى قىيامەت جەڭلەردە جاۋخۇي قوشۇنلىرىغا زەربە بېرىپ، چېكىندۈرگەنلەرنىڭ ئىچىدە ئوسماننىڭ قەيسەرلىكى ئالاھىدە قەيت قىلىنىپ، ئۇنىڭغا «پەڭسەت» ئۇنۋانى بېرىلگەن.

– مۇنداق دېگەن! – بوۋىسىدىن ئىپتىخارلانغان يىگىتنىڭ كۆزلىرىدە مەنۇنىيەتلىك ئۇچقۇنلىرى چاقناپ كەتتى .

– ئەپسۇسكى، – پىغان چىقاردى نۇسرەت، – يەنە شۇ ئىچكى نىزاھ، «ئاق تاغلىق»، «قارا تاغلىق» جۇلدا كېسەل تۈپەيلى مەغلۇبىيەتكە ئۇچراپ، ئومۇمىي يۈزلۈك قىرغىندىن كېيىن، بىر تۈركۈم مەھكۈملەر ئىچىدە بوۋاڭ ئوسمان «پەڭسەت» باشلىق خوتەن قاراقاشلىقلار بولغان.

– بىزنىڭ ئەسلىمىز خوتەنلىك ئېكەندە؟

– شۇنداق. سادىر پالۋانمۇ ئەسلى خوتەننىڭ گۇما دېگەن يېرىدىن.

– ھە، مۇنداق دېگەن! – سادىر بىلەن بىر يۇرتلۇق بولغانلىغىغا تەمەننا قىلىپ، قەددىنى رۇسلىدى يىگىت .

– ئوسمان «پەڭسەتنى» ئۇقاق تارتقان خوتەن قاراقاشلىقلار مەشەگە، ئۈچ دەريانىڭ چېتىلغان يېرى، ئاۋرال تېغىنىڭ جەنۇبىي ئېتىكىگە يەرلەشكەن ۋە بۇ تەۋەنى «قاشقاراباغ» دەپ ئاتاشقان. شۇنىڭدىن بۇيان، ئاۋاللاردا «نىلقا دەرياسى» دەپ ئاتىلىدىغان دەريا، «قاش دەرياسى» دەپ نام ئالغان.

– ئەگەر، بوۋا، – دېدى «بوۋا» ئىبارىسىنى ئايرىمچە مۇھەببەت ۋە ھۆرمەت بىلەن قەيت قىلغان يىگىت، – سەن بۇ گەپلەرنى دېمىسەڭ، كىملىگىمىزنى بىلمەي، باش پۈركەپ يۈرىدېكەنمىزدە!

– باش پۈركەپ يۈرگەنلەر ئاز دەمىسەن؟ ھەممە كاساپەتلىك شۇ ھېچ نەرسىنى بىلمەسلىكتىن، بېپەرۋالىقتىن بولۇۋاتىدۇ! – نۇسرەت ھارسىنغاندەك تىنىق ئالدىدە، داۋام قىلدى، – نېرسىنى

سۈرۈشتە قىلمايلا خوتەندىن چىققان ئوسماندىن باشلىساڭ: ئوسمان، ئۇنىڭدىن ئىسلام، ئىسلامدىن – باۋدۇن؟ باۋدۇندىن – خۇدابەردى، خۇدابەردىدىن – سېتىۋالدى، سېتىۋالدىدىن – مەمەتباقى، ئاندىن

سەن، ئابدۇلغېنى، – مەن دېگەن يەتتە ئاتا مانا شۇلار.

– يەتتە ئاتا...

– بىلىپ قوي، ئوسمان بىلەن تىلىۋالدى ئازاتلىق تۇغىنى ئېگىز كۆتەرگەن ئىسىيانكارلار.

– ئىسىيانكارلار! – ئۈنلۈك تەكرارلىدى قەلبى تەۋرەنگەن غېنى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا قۇرال-ئەسلاھ تاقىغان سېتىۋالدى بىلەن ئوسماننىڭ سۇمباتلىق سىماسى گەۋدىلەندى ۋە ئۇنىڭغا «قوزغال»

دېگەندەك نامايان بولدى. ئېگىسىنىڭ ئورنىدىن تۇرغانلىغىنى سەزگەندەك دەل شۇئان كۈرەڭ قاشقا قاتتىق كىشەۋەتتى.

– سەن قوزغالما، ئېنىڭغا مەن قاراپ كىرەي.

– مەن قايتاي، – رۇخسەت سورىدى غېنى ۋە چولپاننى ئاڭلىسۇن دېگەندەك ئۈنلۈك، – ياخشى مېھمان بولدۇم، ئىبارىلىك گەپلەرنى ئاڭلىدىم، ھەممىسىگە رەخمەت...!

– رەخمەتكە چۈشلۈك ئىش يوق. مونۇ شالتاقلارنى يېگىننىڭ بولمىسا، تۈزۈككىنە مېھمان قىلالىمىدۇق. نەگە شۇنچە ئالدىرايسەن، قونۇپ قال. چولپىنىم قوغۇن ھالۋىسى قىلىپ بېرىدۇ.

چولپاننىڭ ئىسمى قىستۇرۇلغاندا غېنى يەنە ئىككىلىنىپ، ئورنىدىن قوزغالغىنىغا ئۆكۈندىۋ، لېكىن ياشلىق غۇرۇرى ئۈستۈن كەلدى، ئەتمالىم، «بىرىنچى كېلىشتىلا قونۇپ قېلىپ، چولپاننىڭ

ئالدىدا «قېلىن» ئاتىلىپ «قالماي»، دەپ ئويلىدىدە ئۆزىنى توختاتتى:

– قوغۇن ھالۋىسى يەنە بىر قېتىمغا ئامانەت قالسۇن. موشۇنىڭ بىلەنلا يولۇم توسۇلۇپ قالماس؟

– ساڭا ھەر دەم يول ئوچۇق. سەن – ئاغىنەمنىڭ نەۋرىسىدە! سەن ئاتلىق، مەن ھاسا تايىقتا. ساڭا يېتىشەلمەيمەن. بوۋايىنى يوقلاپ تۇر، ئوغلۇم!

غېنى بىلەن نۇسرەت باراڭدىن چىقىشتى. ئاغامچا بويى كۆتىرىلگەن ئاينىڭ نۇرىدا باراڭ چۆرىسىدىكى رەڭمۇ-رەڭ گۈللەر، ساي تېشىدەك غۇچچىدە يېتىشكەن قوغۇن-تاۋۇزلار تاۋلىنىپ، تاغ سەلكىنىدە زىلۋا قوناقلىرىنىڭ پۆپۈكلىرى لىڭشىپ، يوپۇرماقلار شوخ قىزلار پىچىرلاشقاندا، يېقىملىق شىلدىرلاپ، شۇ قەدەر قۇۋناق مەنزىرە ھاسىل بولغانكى، قوغۇنلۇقتىن ئۈزۈلۈپ چىقىپ كەتكۈڭ كەلمەيدۇ. نېرىدا بولسا قاش دەرياسىنىڭ شاۋقۇنى تىنىق كېچىنىڭ سالىقنىلىغىنى بۇزغاندەك شاقىرماقتا.

يىگىت بىلەن بوۋاي مەنزىرىگە مەپتۇن، شاۋقۇنغا سامى بولۇشقاندا تۇرۇپ قېلىشتى.

– ھېكمەت! – خىتاپ قىلدى نۇسرەت ۋە غېنىنىڭ مۇرىسىگە ياغاچ ئارىدەك قاتاق، سەل تىتىرىگەندەك، لېكىن تېخىچە تەپتىنى يوقاتمىغان قولىنى قويدى، – ئەشۇ قاش دەرياسىنىڭ شاۋقۇنىنى ئاڭلاپ ئولتۇرۇپ، ساڭا دەيدىغان، چېكىيدىغان سۆزلىرىم بار، تېخى.

غېنى ئاتلاندى. ئۇ ھېچ قاچان روي بەرمىگەن ئىچكى سېزىم، ھېكمەتلىك تۇيغۇ ئىچىرە ئاتلاندى. شۇ تاپتا ئۇ قاناتلىق دۈلدۈل ئۈستىدە ئۇچۇپ، روھى بولسا ئالەمنى سەيلانە قىلغاندەك قۇدرەتلىك كەچۈرمىلەر ئىلكىدە ئېتىنى چاپتۇرۇپ ئالغا قاراپ شىددەتلىك بارىدىكەن، دىلىدا: «ئىسىيانكار»، «نەسل-نەسەپ» ئىبارىلىرىنى توختىماي تەكرارلاتتى.

ئىككىنچى باپ

ئاق ئايغىدىن قوزغالغان ئۇششاق تاشلار بىر-بىرىگە ئۇرۇلۇپ، تاشتىن-تاشقا قاڭقىپ تۆۋەنگە، غار تېگىگە دومىلاپ چۈشمەكتە. يالغۇز ئاتلىق ئادەم ئېرەن قىلمىغاندەك، بارغانسېرى تىككىگە ئۆرلىمەكتە. ئېگىز چوققىغا ئەپچىقىدىغان بۇ قىيا يول ئاتنىڭ ئېتى، ئەرنىڭ ئېرىنى سىنايدىغان خەتەرلىك ئۆتكۈل بولۇپ، خېلە ئات ۋە ئەرلەرنىڭ بېشىنى يېگەنلىكتىن «سىرات كۆرۈك» دەپ نام ئالغان؛ شۇ سەۋەپتىن بۇ خەتەرلىك يولدا پەقەت زۆرۈرىيەت تېپىلغاندا، ئۇزۇن يولنى قىسقارتماق بولغان چاغدا، ياكى تەقىپ – سۈرگۈندىن قاچقان ئادەم ماڭمىسا، باشقىلار يېقىنمۇ يولماتتى. بۈگۈنكى يولۇۋچىنىڭ ئاتتا خىرامان ئولتۇرىشىدىن بۇ «سىرات كۆرۈكتىن» نەچچە ئۆتكەنلىكى، ئېتى بولسا تولا مېڭىپ كاداڭلىشىپ كەتكەنلىكتىن، خۇددى تاغ تېكىسىدەك، تاشتىن-تاشقا چاققان ئاياق ئالاتتىدە، مۇدىرىمەي، پۇتلاشماي يۇقۇرى ئۆرلەيتتى. ئاخىرى چوققا ئۈستىگە سالامەت چىققان يولۇۋچى ئاتتىن چۈشتى ۋە قارا تەرگە چۈشكەن، تۆت ئايىغى غالىلداپ تىتىرەپ تۇرغان ئاتنىڭ ماڭلىيدىكى، كۆز چاناقلىرىدىكى تەر-كۆۋۈكلەرنى پوتىسى بىلەن سۈرتۈپ، ئاندىن ئەركىملەتكەندەك:

– يارايىسەن، لاچىنىم، يارايىسەن. سەن بىلەن ماڭسام خەتەردىن قورقمايمەن، – دەپ كۈرەڭ قاشقىنىڭ قولىدا ياسىغاندەك دۈپ-دۈڭلەك قاشقىسىنى سۆيىدە، ئېتىنى يېتىلەپ نېرىراقتىكى ئەتراپىنى ئارچا، ياۋا ئالما-ئۆرۈك، ياڭاقلىق ئوراپ تۇرغان خادا تاشنىڭ يېنىغا بېرىپ، كۈرەڭ قاشقىنى قارىغايغا باغلاپ قويۇپ، ئۆزى خادا تاشنىڭ ئۈستىگە چىقتى. ئەتراپ ئۇنىڭغا تونۇش – ئويما-دوڭىنى ياخشى بىلىدۇ. بۇ جايدا ئۆزىنى ئەركىن ۋە كۈچلۈك سېزىدۇ. گويا موشۇ خادا تاشنىڭ ئۈستىگە چىققۇالسا، ھېچ كىم ئۇنىڭغا قول تەككۈزەلمەيدىغاندەك ھىس قىلىدۇ. ئادەم ئايىغى كامدىن-كام يېتىدىغان بۇ تەبىئىي جاي كېيىنكى ۋاقىتلاردا ئۇنىڭ ۋە يولداشلىرىنىڭ پاناگاھى بولۇپ قالدى. ئۆزى ئىككى قېتىم يامۇل-زىنداندىن قېچىپ، موشۇ يەرنى پانالىغاندا خىتاي چېرىكلىرى ئىز بېسىپ قوغلاپ كېلىشكە يېتىنالمى قايىتىشقان. موڭغۇل دوستى غالىدان بىلەن قازاق دوستى ئەكبەرنى چېرىكلەر قولىدىن قۇتۇلدۇرۇپ، موشۇ خادا تاشنىڭ ئاستىدىكى ئۆڭكۈرگە سۇقۇندۇرۇپ ئىز، يوقاتقان ئەمەسمېدى! بۇ جاي

ئۇنىڭ تەۋەلىكى. بۇ يەرگە ئۇ - ھۆكۈمران. نېمە ئىش قىلسا موشۇ يەرنى دەسسەپ تۇرۇپ، موشۇ يەردىن باشلايدۇ.

تاغ بۈركۈتمەك، بار بەستى بىلەن خادا تاشنىڭ ئۈستىدە تىك تۇرغان يىگىت ئانا توپراقتىن مەدەت كۈتكەندەك، ئىلى ۋادىسىغا نەزەر تىكتى: ئەنە! كىندىك قېنى تۆكۈلگەن تۇردىيۈزى، خۇددى ئايغىر ئاتنىڭ يايلىدەك سوزۇمچاق - بىر ئۇچى ئاۋرال ئېتىگىگە، يەنە بىر ئۇچى ئىلى دەرياسىغا تاقىشىدۇ. ئوڭ تەرىپى قاش-سامىيۈزى، سول تەرىپى بەختىيارىۈزى (سېپىل دەپمۇ ئاتىلىدۇ)، بۇ يېزىدا سالالىق تۇتقانلار ياشايدۇ. شەرىق تەرەپتە ئاۋاكىۈزى بىلەن قاراباغ يېزىسى. ھەممىسىنى قوشۇپ «قاش-قاراباغ» دەپ ئاتايدۇ. بۇ يېزىلار ئۇنىڭ دىلىغا يېقىن. موشۇ ئەتراپتا ئۆسكەن، بوي تارتقان، كۈچ-قۇۋەتكە كىرگەن دەسلەپكى داڭقى موشۇ يەردىن باشلانغان...

ئەندى ئۇنىڭ ئۆتكۈر كۆزى جەنۇپتا تىيان-شان، شىمالدا جۇڭغار تاغ تىزمىلىرىنى، يايلاق-ئوتلاقلىرىنى كېزىپ، ئىلى ۋادىسىنى قاق يېرىپ ئۆتىدىغان ئىلى دەرياسىنىڭ ئىككى قانتىدىكى كۆپلىگەن باغ-بوستانلىق ئۇيغۇر يېزىلىرىنى ئارىلاپ ئۆتۈپ، ئىلىنىڭ يۈزىگە - غۇلجا شەھىرىگە قالدالغىنىچە تۇرۇپ قالدى.

- بىزنىڭ يەر! - خىتاپ قىلدى ئۇ، كىمگىدۇر جاۋاپ بېرىپ، گۈزەل دىيارىدىن مەغرۇرلانغاندەك. - نۇسرەت بوۋاي دېگەندەك: «سېپىل سوقۇپ، شەھەر قۇرغان بىز. ئىمارەت سېلىپ، مەھەللە قىلغان. ئۆستەڭ قېزىپ، سۇ چىقارغان بىز. بوز ئېچىپ، زىرائەت تەرگەن بىز. كۆچەت تىكىپ، باغ قىلغان، بۇ يۇرتنى ئاۋات قىلغان بىز، بىزنىڭ ئەجداتلىرىمىز!» يەر بۇ بىزنىڭ ئېكەن، نېمە ئۈچۈن كۈلدىن چىققان خىتايلار ئۈستىمىزدىن بىيلىك قىلىپ باج-سېلىق، ئالۋان-ياساق ئالىدۇ؟ زوراۋانلىق قىلىپ قىيناپ، ئازاپلايدۇ؟ نېمە ئۈچۈن بىز ئۆزىمىزگە ئۆزىمىز غوجا، يېرىمىزگە ئېگە بولالمايمىز؟ خۇدا بىزنى - قۇل، بۇ باسقۇنچى خىتايلارنى - غوجا قىلىپ ياراتقانمىكەن..."

كېيىنكى ۋاقىتلاردا، نۇسرەت خەلىپە بىلەن نەچچە قېتىم ئۇچراشقاندىن بۇ يان ئۇنىڭ پىكىر قىلىشى، جەمئىيەتتىكى مەۋجۇت ھادىسىلەرگە كۆز قارىشى ئۆزگىرىشكە باشلاپ، مۇستەملىكىچىلەرگە، خۇسۇسەن، خىتاي ئەمەلدارلىرى ۋە گۇماشتىلىرىغا نىسبەتەن ئۆچمەنلىكى تېخىمۇ ئارتىشقا، ئېپىنى تاپسا ئۇلاردىن ئۆچ ئېلىشقا ئىنتىلەتتىيۇ، لېكىن بۇ ھەرىكىتى مۇھتاجا يار-يۆلەك بولۇش، ھەددىدىن ئاشقان زوراۋاندىن ئۆچ ئېلىش بىلەن چەكلىنىپ، كۆپىرەك شەخسىي قەھرىمانلىققا مايىل ئىشلار بىلەن شۇغۇللاندى.

- ھەي، خىيال دەرياسىغا چۆمگەن يىگىت! گوبيا ئالەمنىڭ غېمىنى يالغۇز يېگەندەك تۇرسەنا! غېنى لاپىدە كەينىگە، ئاۋاز چىققان تەرەپكە بۇرۇلۇپ قارىدى: نېرىراقتا، ياپىلاق تاشنىڭ ئۈستىدە، دوستى مەھەممەتجان ئادەتتىكىدەك كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپتۇ.

- سەن سىياقى ئاخماقلارنىڭ غېمىنى مەن قىلمىسام، ئەشۇنداق ھوشۇ تازدەك ھېجىيىپ يۈرگىنىڭ يۈرگەن. سەنلەر يەپ قاچا، يول بوشىتىشتىن باشقىنى بىلمەيسىلەر.

- ۋاي-ۋۇي، مۇنۇنىڭ گېپىنى... نەدىن شۇنچە دانىشمەن بولۇپ كەتتىڭۇي! نۇسرەت كالتە قۇيرۇققا قاتنىغاندىن بۇ يان تىلىڭ ئۆتكۈرلىشىپ قالدى! - مەھەممەتجان شۇنداق قاتتىق كۈلدىكى، باغلاقتىكى كۈرەڭ قاشقا، كۈلگىگە ئاھاڭداش بولغاندەك، كىشىنەۋەتتى ۋە ئىككى ئاۋازنىڭ تاشقا ئۇرۇلغان ئەكس ساداسىدا تاغ ئىچى جاراڭلاپ، تاغ پەررەندىلىرى ئۈرۈكۈپ ئاسمانغا كۆتۈرىلدى .

دوستىنى ئۆتكۈرنىڭ ئىچىگە باشلاپ كىرگەن مەھەممەتجان:

- قايسىنى خالىساڭ شۇنىڭغا ئولتار، ئاداش. قارىغىنا، مۇنداق «مامۇقتەك» ئورۇندۇقلاردا نە تۈرۈك سۇلتانى، نە ئورۇس پادىشاسى ۋە نە خىتاي خاقانى ئولتارمىغان بولغىدى، - دېدىدە، يېساراق كەلگەن ئۈچ خىل-ئاق، قىزغۇچ، قارا تاشنى كۆرسەتتى.

- مۇنۇ ئېقى كىچىگرەك ئېكەن. تايىنلىق تۈرۈك سۇلتانىغا ئاتاپ قويساڭ كېرەك. پايدىسىنى

كۆرمىگەن بولساقمۇ، دىنداش بولغاندىكى شۇنىڭغا ئولتۇراي، - دەپ پەشمىتىنى تاش ئۈستىگە يېيىپ ئولتاردى غېنى .

-سەن سالما باشنىڭ كۈچىڭمۇ، تىلىڭمۇ، دىتىڭمۇ بارۇ، بىراق ئامىتنىڭ كوتاراق، - يەنە كۈلۈشكە باشلىدى مەھەممەتجان. ئۇ كۈلگەندە ئاق مەڭزى تىترەپ كېتەتتى .

-بۈگۈن گۈلكەقەللىرىڭ قەۋەتلا ئېچىلىپ كېتىپتا، سەن كاۋىنىڭ. پاختىڭنىڭ ئوڭدىسىغا ئۇچمىغاندۇر؟

-ئۇچمايچۇ، ئەۋۋالارغا قارىغىنا! - ئوڭكۈرنىڭ تۆر تەرىپىگە قولىنى شىلتىدى مەھەممەتجان.
-ئۆزەڭ ئاتتىڭما؟ - ئىشەنمىگەندەك سورىدى غېنى، ئېسىقلىق تۇرغان كۆپ ئاچىلىق بۇغا مۇڭگۈزىگە ھەۋەسلىنىپ قاراپ.

-ئۆزۈم بولماي ئاسماندىن ئەيسا پەيغەمبەر تاشلاپ بەردى دېۋىدىڭمۇ؟ - رەنجىدى مەھەممەتجان.
ئوچىلارنى تىللىساڭ پىسەڭ قىلماسلىقى مۇمكىن، ئوۋغا شەك كەلتۈرسەڭ كەچۈرمەسلىگىنى بىلىدىغان غېنى:

-دومسايمايۇي، كاۋا! مەرگەنلىگىڭگە ھېمىشەم تەن بېرىمەنغۇ! - دەپ يۇمشاتتى.
-ھە، مەنما «مۇردىنى يەرگە قويۇپ، جەرەن قوغلىغان «قاشلىق» نىڭ بىرىدە. نېمىشكە مەرگەن ئاتالماي...

بۇ قېتىم ئىككى دوست تەڭ كۈلۈشتى. خۇش چىراي ئۈزىدىن كۈلكە ئىزناسى ئۆچمەيدىغان مەھەممەتجان ئاتا كەسپى تامچىلىق بولسىمۇ، كېيىنكى يىللاردا ئوچىلىققا ھەۋەس قىلىپ كۆپىرەك ۋاقتى تاغ ۋە توقايلىرىدا ئۆتەتتى. شۇ سەۋەبتىن بولسا كېرەك «مەھەممەتجاننىڭ قىشلىق ئۆيى سامىيۇزى، يازلىق ئۆيى ئوڭكۈر» دېيىشەتتى. غېنى بىلەن دوست بولۇشتىكى باش سەۋەپ ئۇنىڭ ئوچى - مەرگەنلىكى بولدى.

-راسلا! - دېدىدە، ئورنىدىن چاچراپ تۇردى مەھەممەتجان ۋە ئوڭكۈرنىڭ ئالدىدىكى ئۇيۇل تاشتىن ئېتىلىپ چۈشۈۋاتقان سۇغا چىلاپ قويغان قالماق تورسۇغىنى ئالدى، - يۈرەكنى ياشارتىپ، ئۆمرۈڭنى ئۇزارتىدىغان بىر نەرسە قويۇپ بېرىكى، ئىككى دۇنيا ئاكاڭ قارىغايغا رەخمەت ئوقۇيسەن.
-قالماق بوزىسىما؟

-ئىچكەندە بىلىسەن، - مەھەممەتجان كەينىچە تۇرۇپ، تورسۇقتىكى سۇيۇقلۇقنى ياغاچ چۆچەككە بۇلۇقلىتىپ قۇيۇشقا باشلىدى.
-يوشۇرساڭمۇ، پۇرىغىدىن بىلدىم - بۇغىنىڭ قېنى .

-يا، ئاللا! - ياقىسىنى تۇتتى مەھەممەتجان، - بىلمەيدىغان نەرسەڭ يوقتە... يېڭىلىق قىلاي دەپتىمەن، يەنە بولمىدى. قاچان تېتىپ بېقىۋېدىڭ؟

-يەنە «كاۋىلىغىڭ» باردە. سەن قولۇڭغا مىلتىق تۇتماي، بۆدۈنە ئولاپ يۈرگەن چېغىڭدا، بىز بۇغا ئېتىش بۇ ياقتا تۇرسۇن، تىرىك تۇتۇپ، شېخىنى كېسىۋالدىغان.

-خوپ، سەن بىلەن تەڭ كەلگىنى بولمايدۇ. مونۇنى ئىچمەسەن؟ - چۆچەكنى تەڭلىدى مەھەممەتجان.
-بۇزۇلمىغان بولسا ئىچەي، - چۆچەكنى قولىغا ئېلىپ پۇرىدى غېنى ۋە كۆتىرىپ ئىچىۋېتىپ، راھەتلىنىپ ئۇھ تارتىدە، - ھەشقاللا، ئاداش، خۇماردىن بىر چىقاردىڭدە!

-مەنما سېنى رازى قىلغىنىمغا خۇماردىن چىقتىم جۇمۇ، سالما باش! - رازىمەنلىك كۈلكىسىنى كۈلگەن پېتى ئۇچۇتۇلۇققا ئېسىلغان قارا چېلەكتىكى بۇغا گۆشىنى تەڭنىچىگە سۈزۈپ ئالغان مەھەممەتجان، - توغراپ بېرىمۇ؟ - دەپ غېنىنىڭ ئالدىغا قويدى.

-ياقە! مېنى چىشى قالمىغان قېرى دېۋىدىڭمۇ؟ - غېنى گۆشىنى پۈتۈن بويىچىلا يېيىشكە باشلىدى.
ئۇنىڭ مەزمۇت چىشلىرى ئۈستىخاننىمۇ چايناپ ئېزىۋېتىدىغاندەك قىلاتتى. «يولۋاس، بەئەينى يولۋاس!» دەپ پىچىرلىدى دوستىدىن زوقلانغان مەھەممەتجان.

– شوۋىسى بارمۇ؟

– بىر تەڭنە گۆش قوسىغىڭنىڭ بىر بۇجىگىگىما كەلمىدىمۇ، نېمە؟

– ئەگەر بۇغىنىڭ قېنىنى ئىچىۋالدىڭ بولسام، ئۆزەڭنىمۇ قوشۇپ يەۋىتەتتىم. بىراق بۇغا قېنى بىلەن ئويناشقىنى بولماس...

– كاساپەتەي...

– شۇ تاپتا چېكە تومۇرلىرىم لوقۇلداپ، ئۆگە-ئۆگىلىرىم قىزىپ كەتتى، تولا پەلە-پەستەڭ دېمە، بولمىسا كۆرگۈلۈكنى كۆرسەن...

دوستىنىڭ چاقچىغىنى كۈلكە بىلەن يوپۇتقان مەھەممەتجان:

– ئەندى مەخسىتىڭنى ئېيت. سەن بېكارغا «سىرات كۆرۈكتىن» ئۆتۈپ كەلمىدىڭ. بىرەر چاتاق-پاتاق...

غېنى قولىنى بىر سىلكىپ ئاغىنىسىنى توختاتتىدە، ئورنىدىن تۇرۇپ، تاش ئاستىدىن چىقىۋاتقان سۈيگە ئاغىنىنى تۇتتى ۋە نەچچە كۈن سۇسىز قالغان خېلە ئۇزۇن سۈمەرگەندىن كېيىن، يەنە بىر قېتىم راھەتلىنىپ كېرىلىپ، سالماقلىق قىياپەتتە:

– ئىچىمگە شەيتان كىرىۋالدىمۇ، بىلمەيمەن، كۆڭلۈم «تۇر، ياتامسەن!» دېگەندەكلا قىلىدۇ. ئۆزۈمنى بەزىدە قوياي جاي تاپالمىغاندەك سېزىمەن...

– مەھەممەتجان غېنىنى ئەندى كۆرۈۋاتقاندەك، ئۇنىڭغا سەپ سالىدى. خېلىلا يادا قاپتۇ. لېكىن كۆزلىرى ئاۋالقىدىنمۇ ئوتلۇق چاقناپ، جەزم-قەتئىيەت ئەكس ئېتىپ تۇرىدۇ.

– نېمە دېمەكچى ئېكەنلىكىڭنى ئۇقالمىدىم.

– مۇغەبىرلىك قىلما. قولۇڭدا خېتىڭ بار تۇرۇپ ھېچ نېمىنى بىلمەس بولۇۋالغىنىڭنى قارا. زادى موللا كۆرگەن ئادەم لىڭتاسما بولىدىغانلىغى راست ئېكەندە! – رەنجىش قىلدى غېنى.

– ئانچە-مۇنچە ئاق قەغەزنى جىراپ، چار كىتاپنى يامىداپ ئوقىغىنىم بولمىسا، مەندە نەنىڭ ئىلىم-بىلىمى بولغاي، ئاغزىمدا ئىلىم بولسا مونۇ ئۆتكۈردە ئىس پۇراپ ئولتارماس ئېدىم.

– گەپنى يورغۇلاتما. كۆپ سۆزگە خۇشتۇم يوقلىغىنى بىلسەنغۇ؟

– بىلگەچكە سەن قاپ يۈرەككە ئىختىدا قىلىپ يۈرگەندىمەن.

– ھە، مانا ئەندى دەللىك گەپ قىلدىڭ.

– تايىنلىق سەن بىر نەرسە قوزغىماقچىغۇ؟

– قوزغىسام قوزغاي مەن.

– غازات ئېچىپ، ئەمىر لەشكەر بولغۇڭ بارمۇ يە؟

– غازات ئاچقانلار سەن، مەن ئوخشىغان ئادەملەردۇر؟

ياكى ئۇلارنىڭ بەش بېشى، ئون قولى بارمىكەن؟ كۆلەڭگىمىزدىن قورقۇپ، كونا پالازدەك سۆرۈلۈپ يۈرگەن بىزلا...

– ئۇ دېگىنىڭغۇ راست، ئاداش. ئەمما-لېكىن غازات قىلىش ئۇششاق بالىلارنىڭ ھودۇكام ئويۇنىدەك ئاسان ئىش ئەمەستە!

– تەس چاغلىساڭ، جېنىڭنى ئايساڭ، باش پۈركەپ ياتىۋەر. خىتايلار قىلغۇلۇقنى قىلىۋەرسۇن، – غېنى رەللە بولۇپ، ئەسەبىي تىتىرىگەن قوللىرى بىلەن تاماكىنى ئاران ئوراپ چەكتى.

– شۇندا سەن غازاتقا ئاتلىنىپ چىققىنىڭمۇ بۇ؟ يولۇڭ بولسۇن، – كۈلمەك بولۇپ، غېنىدىن تەپ تارتىپ ئاغىنىنى تورۋالدى مەھەممەتجان.

– بۇ يەردە قوزغىلالمىدۇق. ئەندى قۇمۇل قوزغىلاڭچىلىرىغا بېرىپ قوشۇلماقچىمەن. رايىڭ بولسا ماڭا قوشۇل.

– ئىككى يىلنىڭ ئالدىدا بۇ مەسلىھەتنى قىلساڭ ياخشى بولاتتى.

- شۇ ۋاقتىمۇ سەنغۇ كەينىگە سوزغان. ئۇنچىچە مەن سولنىپ قالدىم .
- سوقۇش توختاپتۇدەك، غوجىنىياز ھاجىم خىتايىلار بىلەن كېلىشىم تۈزەپتۇدەك، دېگەنلەر بار. ئەندى بېرىپ قۇيرۇققا ئىلەشكەننىڭ نېمە ھاجىتى؟
- ئەستاخپۇرۇللا! - جېلى بولغان غېنى ئورنىدىن تۇرۇپ، غەزەپ كۈچىدە ئۆزى ئولتارغان ئاق يېسا تاشنى يۇلۇپ-قوزغاپ، ئۆڭكۈرنىڭ تېشىغا تاشلاۋەتتى.
- نۇسرەت خەلپەت بىلەن مەسلىھەت قىلىپ كۆرەيلى. تەجرىبىلىك قېرى، ئەقلىنى ئېيتار، - دېدى دوستىنىڭ ھەس-ھەس بولۇۋاتقانلىغىنى سېزىپ مەھەممەتجان.
- ئېيتىڭ نەدە؟ - تەنۇر قاراپ تۇرۇپ سورىدى غېنى .
- ئارچىلىقتا. نەگە بارىمىز؟
- يولغا چىققاندا بىلىسەن.
مەھەممەتجان ئادىتى بويىچە پېشانىسىنى سىلاپ قويدىدە، باشقا سۆز قىلماي ئورنىدىن تۇردى ۋە ئېتىنى ئېگەرلىدى.
دوڭ ئۈستىدە ئىككى ئاتلىق پەيدا بولدى. ئۇلار ساي باغرىدىكى بۈك-باراقسان باغلارغا ئورالغان زور يېزىنىڭ ئۆي-ئىمارەتلىرىنى ئىدىتلىماقچىدەك كۆزىدىن كەچۈرۈپ چىقىشتى .
ئاندا-ساندا ھۆلى كۆتىرىلىپ، پىششىق خىشتىن سېلىنغان، دېرىزىلىرى ئەينەك، پەشايۋانلىرى ئاقارتىلغان باي-زېمىندارلارنىڭ ئۆيلىرىدىن باشقا ئۆيلەرنىڭ ھەممىسى دېگىدەك سوقما تام، لاي سۇڭاق، پەنجىرىلىك ئۆيلەر. بىرلا ئوخشاشلىق شۇكى، ھەر ھويلىنىڭ ئۆزىگە چۈشلۈك چوڭ-كىچىك مېۋىلىك باغلىرى، كۆكتاتلىق سەينالىرى بار بولۇپ، چۇلۇقاي غولىنىڭ تاشتىن-تاشقا ئۇرۇلۇپ ئاقىدىغان تاغ سۈيىدە كۆكرىپ مېۋە بېرىدۇ. چۇلۇقايىنىڭ قىشىمۇ بېجىرىم، تاتقى-تەمىنى بىردەك ساقلايدىغان «سارىم» ئالمىسى بىلەن بېنەم بۇغداينىڭ پورپاڭ نېنى داڭلىق. شۇ سەۋەپتىن بولسا كېرەك، شەھەرلىك رەۋەندىلەر چۇلۇقاي ئۇنىنى بېسىشقا قىزىقسا، قۇۋ باققاللار يازدىلا، ئالمىلار چېچەكلىگەن چاغدىلا، باغلارنىڭ كۆكىنى سېتىۋالاتتىدە، قىشىچە سارىم ئالما سېتىپ چىقىشاتتى. چۇلۇقايىنىڭ ئالاھىدىلىكى، ھالاۋىتى شۇنىڭدا ئېدى، چۇلۇقايلىقلارنى «يازچىلار» دەپ ئاتىشىدۇ. مۇنداق ئاتاشتىكى سەۋەپ: ئىلىغا كۆچىرىلگەن ئاھالىنى «ئۆزىنى ئۆزىگە ئىدارە قىلدۇرۇش» ئۇسۇلىنى قوللانغان مەككار مانجۇر-خىتاي مۇستەملىكىچىلىرى تۇرپان ۋاڭلىرىنىڭ ئەۋلاتلىرىدىن مۇسا گۇڭنى ئىلى ئۇيغۇرلىرىغا (شۇ كەمدە «تارانچى» ئاتالغان ئۇيغۇرلارغا) «ھېكىم بەگ» قىلىپ بەلگۈلىگەن. ئىنىڭ - غۇلجا شەھىرىنى بولسا مەركەز قىلىپ، ئىنىڭشەن - غۇلجا ناھىيەسىنى مەمۇرىي تۈزۈمگە ئاساسەن سەكسەن ئىككى شاڭيۇغا بۆلۈپ شاڭيۇلارنى (يېزا بەگلىرىنى) تەيىنلەش، ئورنىدىن ئېلىش بۇ ئىشلىرىنى مۇسا گۇڭنىڭ، ئۇنىڭدىن كېيىن ۋارىسلىرىنىڭ رازىلىغى، بەلگۈلىشى ئارقىلىق تەيىنلەنەتتى، لېكىن ھوقۇق تىزگىنى خىتاي ھۆكۈمرانلىرىنىڭ قولىدا ئېدى. ھېكىم بەگ مۇسا گۇڭغا زور ئىمتىياز بېرىلىپ، ئۇنىڭ ئىختىيارىغا يۈز ئۆيلۈك «يانچى» دېھقان ۋە كەڭ مەيدان بۆلۈپ بېرىلگەن. شۇ يانچىلار چۇلۇقاي غولى ئەتراپىغا دېھقانچىلىق قىلىپ، چۇلۇقاي يېزىسىنى قۇرۇپ، ئىلى بويىچە ئەڭ چوڭ ئاۋات، باغ-بوستانلىق يېزىلارنىڭ بىرىگە ئايلاندۇرغان. 1911-يىلى شىڭخەي ئىنقىلاۋىدىن كېيىن، ۋاڭ-گۇڭ تۈزۈمى چەكلىنىپ «يانچى» ئېلىنىپ تاشلانسىمۇ، ئەپسۇسكى، موشۇ كۈندىمۇ چۇلۇقايلىقلارنىڭ پېشانىسىدىن «يانچى» دېگەن داقاق كەتمىگەن.
ئىككى ئاتلىق يېزىنىڭ باش تەرىپىدىكى ئىككى تاشلىق تۈگمەن ئالدىغا كېلىپ توختاشتى. گۇگۇم چۈشۈپ قالغاچقا كاجو يېنىدا تۇرغان تۈگمەنچى ئۇلارنىڭ كىملىكىنى پەرىق ئېتەلمىدى.
- بېرى كەل، مۆمۈن تاغا! بىز يايى ئەمەس، قورقما.
- سەنمېدىڭ، غېنەم... سەنمېدىڭ بالام! - غېنىنىڭ ئۇنىدىن تونغان تۈگمەنچى ئۇچقاندىكە

كەلدىدە، غېنىنىڭ ئېتىنىڭ چۆلۈۋىرىنى تۇتتى ۋە قولتۇغىدىن يەرگە يۆلەپ چۈشەرمەك بولۇۋېدى، غېنى ئۇنىڭ قولىنى ئاستا ئىشتىرىپ، سالاملىشىپ، يەرگە ئىرغىپ چۈشتى.
- يانچى ئادىتىڭ تېخىچىلا قالماپتۇدە، مۆمۈن تاغا. سەن ئەمەس، مەن سېنىڭ قولتۇغىدىن يۆلەشم كېرەك.

- يېشىڭ كىچىك بولغىنى بىلەن، يولۇڭ چوڭ، ئوغلۇم.

- ئىككىنچى مەنداق گەپنى قىلغۇچى بولما.

- ماقۇل، ماقۇل... جۈسەڭلارا، ئۆيگە كىرەيلى. ھەي، ئايشە، نەدە سەن؟

- مانا، مەن! نېمە بولدى، ئاتىسى؟ - ئېغىل تەرەپتىن چېلەكتە سۈت كۆتىرىپ چىققان ئايشخان بولۇپ ئادەملەرنى كۆرۈپ، كۆز باغلانسىمۇ، لېچىگىنىڭ بىر ئۇچىدا ئۆزىنى قىيا توراپ تازىم قىلدى.

- دەررۇ چاي قاينات، خوتۇن! - ئاتىلارچە بۇيرۇق قىلدى مۆمۈن.

- نو سۈيىنىڭ گۈكۈرەپ ئېقىشىنى، چاقپىلەكنىڭ ۋىڭىلداپ پېقىرىشىنى ياخشى كۆرىمەن. نو بېشىدا ئولتۇرۇپ گەپلىشەيلى، - دېدى غېنى.

- چايچۇ، چاي؟

- چېيىڭنى ئىچسەك كېيىنرەك ئىچەرمىز. باشلا!

- مۆمۈن تاغا مېھمانلىرىنى باشلاپ ماڭدى. تېخى ئەللىكلەرگە يەتمىگەن تۈگمەنچىنىڭ چېچى ئاقىرىپ، ئىككى مۇرىسى چىققان ۋە بېلى تۈگمەن تېشىنى مۇكچىيىپ تۇرۇپ چەككەشكە، ئېغىر تاغلارنى تولا كۆتەرگەشكە، مۇكچىيىپ، دوڭ ئادەمدەك كۆرۈنەتتى.

- كۆۋۈكىدىشىپ ئېقىۋاتقان نو سۈيىنىڭ سالقىن تەپتى، چاقپىلەكنىڭ غۇيۇلداپ پېقىرىشى زەپتىدىن چاچرىغان مىڭلىغان سۇ قەترىلەر تەنگە راھەت، دىلغا ئارام بېغىشلايتتى. غېنى نوغا ۋە چاقپىلەككە خېلە تىكىلىپ تۇردىدە، ئاندىن شاخلىرى سۇغا چىلاشقان مەجنۇننىڭ يەردىن سەل كۆتىرىلىپ تۇرغان دوناي يىلتىزغا ئولتاردى.

- ئۇھ... نېمە دېگەن راھەت! - دېدى سالقىن سۇدىن ئوچۇمكاپ، ئوچۇملاپ ئىچكەن غېنى.

- ئەتىدىن كەچ كىرگىچە ئەمگەك قىلىپ، نو بېشىدا بىر نەپەس ئولتارساڭ، ھادۇق دېگەندىن ئەسەرمۇ قالماست. - قوشۇمچە قىلدى مەھەممەتجان. ياشلار خۇش كەيىپ تاماكا ئورۇشۇپ چېكىشتى. مۆمۈن تاغا ناسۋال ئاقچىسىنى چىقىرىپ، ئالقىنىغا يېرىم چىمدىمچە قۇيىدە، كالىپۇك تېگىگە سېلىپ، كاجوننىڭ بەل ياغىچىغا تاياندى. ئۇ نېمىدۇر دېمەكچى بولۇپ بىر-ئىككى قېتىم دېۋىنىگەندەك قىلدى، ئۇيالىدىمېكىن، ئاغزىنى ئېچىپ توختاپ قالدى.

- دەريا ئاتلاپ ئۇزۇن يولنى بېسىپ كەلگىنىمىزنىڭ سەۋەۋىنى بىلىدىغانسەن، مۆمۈن تاغا، گەپنى غېنى تەشتى.

- ئارىلاپ، ئارىلاپ يوقلايدىغان ئادىتىڭ بولىدىغان، يوقلاپ كەلگەنسەن دەيمەن

- بۇ قېتىمقى يوقلىشىم باشقىچە رەك. دەردىڭنى يوشۇرماي ئېيت!

- بالام، غېنى!.. - مۆمۈننىڭ تامىغىغا كالىك تۈگۈن كەپلىشىپ قالغاندەك، تۇنجۇقۇپ قالدى ۋە بىردىن تۈگە بوزلىغاندەك ھۆكۈرەپ يىغلاشقا باشلىدى. يىغا ئاۋازى چاقپىلەكنىڭ كۈچلۈك گۈكۈرىشىنى بېسىپ كەتكەندەك بولدى. مۆمۈننىڭ ئەلەم-ئىزاسىنىڭ چەكسىزلىكى ئىچ-ئىچىدىن ئۆكسۈپ چىقىۋاتقان نادامىتىدىن بەلگۈلۈك ئېدى. بۇ تەرىقە يىغا-ھەسرەت بالىدىن بالىغا يانچىلىقتىن «مىراس» بولۇپ قالغانمېكىن! جىسمانىي ئېزىلىشتىن كۆرە مىللىي زۇلۇم، روھىي ئېزىلىش - ھاقارەت، كامىستىش ئىنسان ئۈچۈن نەچچە ھەسسە ئېغىر ئازاپقۇ، ئاخىر!

- بولا، ئەندى. يىغا بىلەن ھېچ ئىش پۈتمەيدۇ. يىغلاپ-قاخشاپ يەتكەن يېرىمىز مەشەغۇ... بولغان ۋاقىتىڭنىڭ چەت ياقىسىنى ئاڭلاپ ئولتۇرالمىدىم. قېنى، ئۆز ئاغزىڭدىن ئاڭلايچۇ، - دېدى مۆمۈننىڭ نالىسىدىن زەردىسى قاينىغان غېنى. كۆڭۈلچەك مەھەممەتجاننىڭ كۆزلىرىدە ياش ئويناپ تەتۈر

قاراۋالدى.

- ئۇھ... - پىغان چىقاردى ئەلەم-ھەسەت يۈكىدىن تېخىمۇ مۈكچەيگەن مۆمۈن. ئۇ سۆز قىلىش ئورنىغا يەنە بۇقۇلداپ يىغلاشقا باشلىدى. ئىككى ياش «بويتۇ، قانغىچە يىغلاپ، ئىچ قارىنىڭنى بوشات» دېگەندەك سۈكۈتتە ئولتۇرىشقىنى بىلەن ۋىيىدانلىرى قايناپ، زوراۋانلارغا لەنەت-نەپرەت ئوقۇشۇپ، چاپسانىراق ئىنتىقام ئېلىشقا - دەرتەنلەرنىڭ ئاھىغا يېتىشكە تەلپۈنەتتى. ئاخىرى تۈگمەنچى يىغىدىن توختىدى. غەم-غۇسسغا تولغان كۆكسى-قارنى بىر ئاز يېنىكلەشتى، ئەتمالىم، ئۇلۇق-كىچىك تىنىدە، ئاندىن غېنىغا ئىلتىجا قىلدى:

- مېنى سۆزلىتىپ، تىلىمنى كۆيدىرىپ نېمە قىلاتتىڭ، ئوغلۇم. ئاڭلىغان بولساڭ، ھەممىسى راست ...

مۆمۈننىڭ دېمى سىقىلدى. ئارتۇق سۆزلەشكە مادارى يەتمىدى. زادى سۆزلەشنىڭ نېمە ھاجىتى؟ يۈرەك جاراھىتىنى ئېچىپ، قوزغاپ نېمە قىلىدۇ؟

- سۆزلەشكە تىلىڭ بارمىسا، سۆزلىمەيلى قوي، - دەپ مۆمۈننىڭ كۆڭلىنى ئاۋۋۇتتى غېنى، - ئەندى ئىچىڭدە كۆيۈپ، دەرتكە بۇرۇقتۇم بولۇم تېچ ياتامسەن؟

- بەزىدە، - دېدى باياتىن ھەمەنپەسلىگىنى ئىچىدە پۈكۈپ جىم ئولتۇرغان مەھەممەتجان، - باشقىلاردىن يوشۇرۇپ، ساقلايدىغان دەرت بولىدۇ. لېكىن مونۇ سىزنىڭ دەردىڭىز، مۆمۈن تاغا، بىر ئائىلىنىڭ، ئۇران-جۇراتىنىڭ شەنىگە تېگىدىغان، سۈكۈت قىلىشقا بولمايدىغان ئېغىر دەرت-ئەلەمغۇ! - قانداق قىلاي... مەن بېچارىنىڭ قولىدىن نېمە كەلمەك ...

- بىزچۇ، بىز! - ۋاقىراۋەتتى رەنجىگەن، خاپا بولغان غېنى، - بىزنى ئويىناپ، تاماشەڭنى كۆرگىلى كەلدى دېۋىدىڭمۇ؟ زادى سەن يانچىلارغا بوسۇنچى بولۇپ كۆنۈپ قالغان.

- بىزنى دەپ ئۆزەڭ بىر توقىناق بالا-قازاغا، تېخىمۇ ئېغىر دەرتكە پاتىسەنغۇ، ئوغلۇم...

- مېنى ئايىغىنىڭ شۇما؟ - سوغ كۈلدى غېنى ۋە تەنە ئارىلاش دېدى:

- ئاچ-يالىڭاچ، ئۆيسىز-ماكانسىز قالساڭمۇ نومۇستىن ئايرىلماس كېرەك! بويتۇ، تاشپاقىدەك بېشىڭنى ئىچىڭگە تىقىپ ياتساڭ ياتىۋەر. بىزگە قىزىڭنى زورلاپ ئېلىپ قاچقان خۇنەسنىڭ كىملىگىنى ئېيتىپ بەرسەڭ بولىدى.

- قۇلۇستايلىق شاڭيۇنىڭ ئوغلى...

مۆمۈن ئاران شۇنىلا دەلەلدى.

- كەتتۇق، ئاداش! - دېدىدە ئورنىدىن دەس تۇردى غېنى. مەھەممەتجانمۇ قامچىسىغا تايىنىپ ئۆرە بولدى. ئىككى ياش مۆمۈن تۈگمەنچىنىڭ «چاي ئىچىپ كېتىڭلار» دەپ يالۋۇرۇپ تىزگىنلىرىگە ئېسىلغىنىغىمۇ قارىماي، ئاتلىرىنى دېۋىتىشتى.

مۆمۈن ئىگرىغاندەك: قىزىم... جېنىم قىزىم، نەدە سەن؟...» دەپ بۇ قېتىم ئۇن سېلىپ بوزلىمىدى. لېكىن قەلبىدە، دىلدا يىغلىدى. ئۇنى غەم-ئەلەم ئىككى مۇرىسىدىن بېسىپ يەرگە چاپلاۋەتكەندەك ئولتۇرىپ قالدى .

- نېمە بولدىلا؟ ۋايەي، يەرگە چاپلىشىپ ياتقىنىنى...

- ھېچ، - ئاران ئۇن قاتتى مۆمۈن.

- تۇرسىلا، چاي قاينىتىپ قويدۇم. مېھمانلار قېنى؟ ئەتراپقا قارىدى ئايشەمخان، - ئەۋەي چايغا ئولتۇرماي، سەتلا كېتىپتا!

مۆمۈن ئېغىر تاغارنى كۆتىرىپ قوپقاندا، ئورنىدىن تىرەجەپ تۇردى، لېكىن ھالسىزلىقمۇ ياكى ئۆيگە كىرگۈسى كەلمىدىمۇ، قايتىدىن ئولتۇرىپ قالدى. يۆلمەك بولغان ئايشەمخاننىڭ قولىنى ئاستا ئىشتىرىپ، غېنىلار كەتكەن تەرەپكە تەلمۈرۈپ قارىدى. ئايشەمخان ئېرىنىڭ رايىغا بېقىپ قېشىغا ئولتاردى. قەدىناسلار بىر-بىرىنى ئاياتتى، ھەر قايسى دەرت-ئەلەمنى بىر-بىرىسىدىن يوشۇرۇشقا،

بىلىندۈرمەسكە، كۆزلىرىدىن تارام-تارام ئاققان ياشلىرىنىمۇ كۆرسەتمەسلىككە تىرىشىپ خالىدا يىغلايتتى. مانا ئىككى كۈندىن بېرى موشۇ قايغۇلۇق ھالەت، موشۇ ئۈنسز ھالەت-نادامەت... ئىككى كۈننىڭ ئالدىدا ئۇلار بەختلىك ئېدى. ئېغىر ئەمگەكتىن كېيىن زاغرا يەپ، قايناق سۇ ئىچسىمۇ كۆڭۈل ئارامى زەينەپ بار ئېدى... زەينەپتىن ئايرىلدى - ئالەم قاراڭغۇلاشتى، ئۆي ئىچى گۆرگە ئايلىنىپ، ئۆزلىرى تىرىك ئەرۋا بولۇپ قېلىشتى... ئۇلارنىڭ ھالىغا كىم يەتسۇن؟ كىم دەردىگە دەرمان بولسۇن؟ زەينەپنى زوراۋانلار ئېلىپ قاچقان كۈنى تۈگمەننىڭ ۋارىسلىق ئېگىسى بەگزادىنىڭ ئالدىغا ھال ئېيتىپ بارغان مۆمۈن دەردىنى يەنە بىر ھەسسە ئاشۇرۇپ قايتتى. شىپاڭدا سايمداپ ياتقان بەگزادە بېشىنى پەي ياستۇقتىن كۆتەرمەي تۇرۇپ: «قىز دېگەننى باغلاقتا تۇتۇشنى بىلمىگەن سەن دەلىلگە ئاز بوپتۇ، بار!» دەپ قوغلاپ چىقاردى. ئانا-بوۋىسىدىن تارتىپ خىزمىتىنى قىلغان غوجىسىنىڭ بۇ قاتلانە زەھەرخاندلىكى مۆمۈننىڭ كۆڭۈل جاراھىتىگە تۈز سېپىپ، يۈرگىگە نەشتەر سانچىغاندىنمۇ ئېغىر تۇيۇلدى، دەردىنى ئىنسان بالىسىغا ئېيتماسلىققا پىنھان تۇتۇپ، ئاللاھدىن ئۆزىگە يېلىنمىسقا قارار قىلغان ئېدى. پۈتۈن ئۆمرىدە ئىشەنگەن ۋە يۈرگىدىن ئورۇن ئالغان ئادىمى غېنىغىمىنۇ بۇ سىرنى ئوچۇق، ئاشكارە ئېيتىمىغىنىنىڭ سەۋەۋى شۇ ئېدى. بىر-بىرىگە چاپلاشقانداك غەمگە پىتىپ ئولتۇرىشقان ئەر-خوتۇن دىللىرىدا قان يىغلىشىپ، يالغۇز قىزى زەينەپنىڭ ئامانلىغىنى ئاللاھ ئېگەمدىن تىلىشەتتى...

***

يازنىڭ قىسقا تۈنلىرىدە دېھقانلارنىڭ چىراغلىرى ئەتىگەنلىكى ئۆچىدۇ. تاڭ بوزىرىشى بىلەن تەڭ ئېتىزغا ماڭىدىغان كەمبەغەللەر بولسا توخۇ-تۇمانلار قونداققا چىقىشى بىلەنلا ئورۇنغا سۇنايلىشىپ، باشلىرى ياستۇققا تېگە-تەگمەي ئۇيغىغا كېتىشىدۇ - ھادۇق يەتكەن دېھقاننىڭ ئارام-راھىتى شۇدە! غېنى بىلەن مەھەممەتجان بىر دۆڭدىن ئېشىپ، بىر سايىنىڭ سۈيىنى كېچىپ قۇلۇستاياغا يېتىپ بېرىشتى. چۇلۇقاي بىلەن بۈلۈكەينىڭ ئارىلىغى، ئارىبوزنىڭ قىيا شىمالىدىكى بۇ كەنت ئەسلىدە «يانچىلار مەھەللىسى» بولۇپ، چۇلۇقايىنىڭ شۆھبىسى ھېساپلىناتتى. - مۆمۈنكام قىزىق ئادەمدە، - دېدى قۇلۇستاياغا كىرىش ئالدىدا غېنى، - قەست دۈشمىنىنى ئېيتىپ بېرىشكە ئاغزى بارمايد!

- ئۆمۈر بويى زورلۇق-زومبىلىقتىن باش كۆتەرەلمەي، يۈرگى موجدۇلۇپ كەتكەندە. ئاندىن سېنىڭ قاراملىغىنى بىلىدۇ. سېنى بىر بالاغا تىقىپ قويماي دېگەندۇر، ئاق كۆڭۈل دېھقان، - دېدى مەھەممەتجان.

- بۇ مەھەللىدە ئونلىغان شاڭيۇ بار: كونسىمۇ، يېڭىسىمۇ، قېرىسىمۇ، يېشىمۇ؟ ئېتىنى بىلمەي قانداق تاپالايسىن ھە؟

- چىرىغى يېنىق تۇرغان ئۆيلەرنىڭ بىرىگە تەۋەككەل قىلىپ كۆرەيلى. - نېمە؟! - چۆچۈگەندەك سورىدى غېنى، - كۆپ خوتۇنلۇق شاڭيۇلارنىڭ، بايلارنىڭ ياكى تەقۋەدار موللا-ئاخۇنلارنىڭ ئۆيلىرىدە كېچىچە چىراق يېنىپ تۇرىدۇ. ئۇلارنىڭ ئىشىگىگە باردىڭ - چاندۇردۇم دەۋە .

- ئۇنداق بولسا پال باق، - تەنە ئارىلاش كۈلدى مەھەممەتجان. ئەسلىدە ئۇ غېنىنىڭ شەخسىي ماجرالارغا ئارىلىشىدىغانلىغىنى، بەزىدە ئورۇنسىز «قەھرىمانلىق» قىلىپ، ئىككىسى ئارىسىدا تالاش-تارتىش، رەنجىشلەرمۇ بولاتتۇيۇ، لېكىن نېمە ئۈچۈندۇر غېنىنىڭ رايىچە بولۇپ، ئۇنىڭ دېگىنىنى يىرمايتتى - دوستى غېنى ھەقىنىڭ قۇلىغۇ!

- كۈلمە، كاۋا! كۈلۈش ئورنىغا كالاڭنى ئىشلەت. توختا، توختا! ھېلىقى ھەجە ئېسىڭدە بارمۇ؟ - قايسى ھەجەنى دەيسەنكىن تاڭ! ئىشتىنىڭ بېشىغا ئۇرساڭ ھەجە، ھەجەنى، ھەجەرگۈل،

ھەجەربۇۋى... چۈشىدىغۇ بۇ يۇرتتا.

– ئوغلاقچى ھەجەچۇ؟!

– شېرىپ بۆكىنىڭ ھەدىسىنى دەمسەن؟

– دەل شۇ!

– ئۇ ئەر كەك-چىشىنى نېمە ئەسلەپ قالدىڭ؟ يېشىڭ كىچىك بولسىمۇ تونۇمايدىغان ئادىمىڭ يوقتە، سەن سالما باشنىڭ.

– سەندەك ئون يىگىتكە بەرمەيدىغان جۇگان ئۇ. تېرە شالۋۇرنى كىيىپ، ئات ئۈستىگە چىقىۋالسا بارغۇ، ھېچ كىمگە ئوغلاق بەرمەيدۇ، جۇمۇ!

– رۇستىمى-داستانغا تەڭ قويغىنى تاسلا قالدىڭ.

يېزىنىڭ شەرىق تەرىپى، بۆلۈكەيگە بارىدىغان يول بويىدىكى، پاك-پاكا تام ئۆيلەرنىڭ بىرىنىڭ ئىشىك ئالدىدا ئېتىنى توختاتقان غېنى يەرگە چۈشۈپ، ئاتنىڭ چۇلۋۇرنى دوستىغا تۇتقۇزدى. دەرۋازا ئورنىدا ئىككى چەگىزنى يان تۈۋرۈكلەرگە پانىلىغان قورۇدىن ئىگىشىپ ئۆتۈپ خوتەن قەغىزى چاپلانغان پەنجىرىگە يانداشتى. مال-ۋارنى يوق، كەمبەغەل ئائىلە بولسا كېرەك، ھاۋشىغان ئىشت بولمىدى. – ئۆيدە كىم بار؟ – ئۈنلۈك سورىدى غېنى.

– ...

– ئۆيدە قايسىڭ بار دەيمەن!

– كى-ئىم – ئايال كىشىنىڭ ئۇيغا ئارىلاش ئۈنى ئاڭلاندى.

– مەن – يامۇلنىڭ يايىسى!

يايىنىڭ نامى چىقىشى بىلەن دېمى تۇتۇلسا كېرەك، ئايال جىمىپ قالدى .

– بىزگە ھەجەنىڭ ئۆيىنى ئۆيىنى بەر!

– ھە، – ئايالنىڭ ئۈنى ئاۋالقىدىن تىتىگىرەك چىقتى، – قايسى ھەجە؟ – ئۇ پەنجىرىگە يېقىن كەلدى. – ئاق تۇمشۇق ھەجەمۇ؟ شور تۇمشۇق ھەجەمۇ؟ يە ھېلىقى ھەجە ۋالاقمۇ؟ – سايىراپلا كەتتى، يايىغا ياخشى كۆرۈنمەك بولغان ئايال.

– شېرىپخاننىڭ ھەدىسىچۇ!

– ھە، بولدى، بولدى! – ئايال بېشىنى پەنجىرىدىن چىقاردى، – بىز ئۈنى ھەجە «ئېيىق» دەيمىز. ئۇنىڭ ئۆيى ئەۋۋ دوخۇشتىن ئوڭغا ئايلىنىپ، يەنە سوڭغا بۇرۇلۇپ، يەنە ئوڭغا قاراپ ئىككى ئۆي ئۆتكەندە ئىشىك ئالدىدا ئىككى تۈپ...

– ھەجە «ۋالاق» ئۆزۈڭ ئوخشايسەن! – دېدىدە. ئايالنىڭ سۆزىنى ئاخىرىغىچە ئاڭلاشقا تاقەت قىلماي كەينىگە ياندى غېنى. باياتىن ھەممىنى ئاڭلاپ تۇرغان مەھەممەتجان غېنىنىڭ تېپىپ دېگىنىگە ئات ئۈستىدە سىلكىنىپ كۈلدى.

ئايالنىڭ كۆرسەتكىنىدەك كوچىنىڭ سول بۇرۇلۇشىغا يەتكەندە، ئۇلارنىڭ قارشىسىدىن كىمدۇر بىرى موزايىنى سۈرۈپ كەلمەكتە ئېدى:

– غوجەك باينىڭ قارا گاڭگىسىدىنمۇ ئېشىپ كەتتاي بۇ ھاراملىق – كېچىسى قوتاندا ياتماس بولۇۋالدى، – دەپ زارلاندى ئۇ. ئىككى تۈپ دەرەقنىڭ قېشىغا كەلگەندە موزايىنىڭ بېشىدىن تۇتتىدە، تىرەجىشىگە قويماي قاشا-قورۇنىڭ ئالدىغا ئاپاردى ۋە تۆرت ئايىغىدىن قاماپ تۇتتىدە «ھاپپا!» دېگەن پېتى لىككىدە كۆتىرىپ، قورۇنى ئاتىلدۇرۇپ، ھويلا ئىچىگە ئىرغىتىۋەتتى.

– كۆردۈڭمۇ، مەن دېگەن ھەجە ئەشۇ .

– يا، پىرلەر! – ياقىسىنى تۇتتى مەھەممەتجان، – مونۇرۇڭ دېۋىنىڭ ئەينى ئۆزىڭ!

– سالام، ھەجەخان ھەدە! – نېرىدىنلا سالام بېرىپ، ئۆزىنى تونۇتماق بولدى غېنى .

ھەجەنىڭ كۆزى ئۆتكۈر ئېكەن، بىر قاراشتلا تونۇۋالدى:

- سەنمېدىڭ، پالۋان، ئاتلىنىپ چىقىپسەن، كىمنى ئولاپ يۈرسەن؟ - دېدى ئاتلىقلارغا قاراپ.
- ئۆزەڭ سەت، يېشىڭ چوڭ بولسىمۇ، كۈچ-غەيرىتىڭگە خۇشتارمەندە!
- ھەدەڭگە چاقچاق قىلما، پالۋان، ئاغزىڭ قىڭغىر چىقىپ كېتىدۇ. ئاتتىن چۈش. خۇش كەپسەن، -
غېنىنىڭ ئېتىنىڭ چولۇۋىرىنى تۇتتى ھەجەر خان .
- ئەيىپكە بۇيرىما، ئاتتىن چۈشمەيمەن، ئىشىم ئالدىراش...
- ياقە! قولۇمغا چۈشتۈڭمۇ، قۇتۇلغىنىڭنى كۆرەي. دەريا سەيلىسىدىكى پالۋانلىغىڭنى كۆرگەندىن بۇ
يان بىر مېھمان قىلىش ئارزۇيۇم باردى. مانا، چىللىمايلا، ئۆز ئايىغىڭدىن كېلىپ قالدىڭ. ئاتتىن
چۈش دەيمە! - ھەجەر ئۆزەڭگە بېغىنى تارتتى.
- كۆردۈڭمۇ ئەۋۇ ئالا توپاقنى؟ ھازىر ساڭا ئاتاپ كالىسىنى كارتتىدە كېسىمەن!
- راستىنى ئېيتاي. - دېدى ھەجەر خان ئۇنداق-مۇنداق ئۈزۈرگە تەن بەرمەيدىغىنىغا كۆزى يەتكەن
غېنى، - بىزنى تۇتۇپ قالىدىكەنسەن، بىر پاناسىز قىزنىڭ بەختىگە زامىن بولسەن .
- شۇن-داقمۇ؟! - چۆچۈگەندەك سورىدى ھەجەر خان.
- قولۇمدىن كەلگەن ياخشىلىقنى قىلاي دەيمەنا!
- بېشىغا كۈلپەت چۈشكىنىگە ياخشىلىق قىلسەن، قىلسەن... ساڭا كىم ياخشىلىق قىلىدىكەن
تاڭ؟
- ياخشىلىق قىلىپ گەرىك قىكمۇ تەكىنىم چاغلىق. ئەمما، ياخشىلىققا - ياخشىلىق تەلەپ قىلىش
ئوغۇل بالىنىڭ ئىشى ئەمەس. قويغىنا شۇ گەپنى. بىزنى ئارتۇق تۇتما، كېچىكىپ قالمىز.
- ساۋاپ ئىشقا قەدەم قويۇپسەن، خەير ئالمىم يوق، - ئارمان قىلغان پالۋان يىگىتنى مېھمان
قىلالىغىنىغا ئەپسۇسلەندى، ھەجەر خان، - ئۇ دېگىنىڭ كىمنىڭ قىزى؟
- چولۇقايلىق مۆمۈن تۈگمەنچىنىڭ قىزى زەينەپ...
- بولدى، بولدى! - غېنىنىڭ نېمە دېمەكچى بولغانلىغىنى بىلگەن ھەجەر خان ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلدى،
- غوجەك شاڭيۇنىڭ ئوغلى تۇستۇق ئاتا-ئانىسىنىڭ رازىلىقى بىلەن نېكاھقا ئاپتۇ دېيىشكەنغۇ!
- ئىپلاسار! نەدىكى رازىلىق بولسۇن؟! ئاتا-ئانىسىنى باغلاپ قويۇپ، ئېلىپ قېچىپتۇ .
- زەينەپنى باۋدۇن دېگەن يىتىم ئوغۇلغا كېلىشىپ «ئىچ كۈيۈغۇل» قىلىۋېلىشقا تەييارلىق قىلغاندا
يىگىتنى ئالۋاڭغا كەتكۈزۈۋېتىشىپ، قىزنى ئېلىپ قېچىشقان، - قوشۇمچە قىلدى مەھمەتجان.
پۈتۈنسۈرۈك بىر قىزنى «يېپىق توي» قىلىپ سىڭگەر مەكچى بولۇپتەندە، بۇ يالماۋۇزلار! - دېدى
ھەجەر خان.
- سۈكۈت قىلساق بىر ئەمەس، ئوننىمۇ پۇرلاۋېتىدۇ بۇ ئاچ كۆز مەلئۇنلار.
- تۇسۇق دېگىنىڭچۇ، - قايناپ كەتتى ھەجەر، - سىل كېسەل، يېنىغا كەلگىنى بولمايدۇ، چىلە پۇراپ
تۇرىدىغان مەخلۇق. كېسىلىنى يۇقتۇرۇپ ئىككى جانان چىندەك قىزنىڭ بېشىنى يېدى. يەنە بىرى
ئورۇن تۇتۇپ ياتىدۇ. ئەندى ئۇنى... ۋاي، ئەجەل قېپىيەي!
- تۇسۇقنىڭ ئۆيى قايسى؟ - سورىدى غېنى.
- ئۆزۈم باشلاپ بارمەن، - شىمايلىدى ھەجەر خان .
- ياق، سەن بارمايسەن...
- نېمە دېگىنىڭ؟ شۇ تاپتىچۇ، ئوغام قايناپ، ئاتلانغۇم كېلىپ تۇرىدۇ. تۇسۇقنى ئىسسىق ئورنىدىن
سۆرەپ چىقىپ، تېقىمىغا باساي دەيمەنا!
- تۇسۇقنى ئوغلاقتەك تېقىمىڭغا باسقۇڭ كەلسە، ئەتىلەردىن شۇنداق قىلارسەن. بۈگۈن بۈلۈكەي
يولىدا كۈتۈپ تۇر.
- بۈلۈكەي يولىدا؟! كېچىدە، ئاي-دالادا كىمنى كۈزەت قىلماقچىمەن؟ - تەئەجۇپلەندى ھەجەر خان.
- گەپنى ئۇزارتما. ئۆز جىنىسىڭغا مەدەت بولمەن دېسەڭ، بىزنى شۇ يەردە كۈت. كېچىدە

جىن-ئالۋاستىلاردىن قورقمايدىغانسەن؟

– ھەجە «ئېيىقنىڭ» كىملىكىنى بىلمەيدىكەنسىدە، تەلۋە پالۋان؟

– ھەجەرخاننىڭ ئەرەنچە سۆزىگە مەھەممەتجان كۈلۈۋەتتى.

– كېلىشتۇق، ئەندى بىزگە غوجەك باينىڭ ئۆيىنى ئېيتىپ بەر، – دېدى غېنى .

ھەجەرخان شاگيۇننىڭ ئۆيىنىڭ ئۈچۈر-بۈجۈرىنى تولۇق ئېيتىپ بەردى.

غوجەكنىڭ ئۆيى يېزىنىڭ شىمالىي قىسمىدا. قوراسىنىڭ زورلىغى، باغ-ئاراملىرىنىڭ كەڭلىكى

باشقا ئۆي-ئىمارەتلەردىن پەرىقلىنىپ تۇرىدۇ. چوڭ ئۆستەڭنىڭ ئاچىماق سۈيى غوجەك شاگيۇننىڭ

بېغىنىڭ قاق ئوتتۇرىسىدىن كېسىپ ئۆتىدۇ. كۈمۈلچ تاملار بىلەن قورشالغان چوڭ قورۇق باينىڭ يېزا

ئىچىدە ئېگەللەۋالغان يېرىنىڭ كەڭلىكىنى كۆرسىتىدۇ .

– بۇ ئويقان، – دېدى قورۇقنى بىر ئايلىنىپ، سۈڭگۈش ئالدىدا توختىغان غېنى، – سۇنىڭ بېشىنى،

يەرنىڭ كۆزىنى ئەگەللەۋالغىنىنى قارا ئاداش!

– زامان – زورنىڭ، دېگەن شۇدە!

– دېھقانچىلىق يەرلىرى، يايلاقتىكى چارۋىلىرىنى دېمەمسەن. يەنە ئالسام، يېسەم، تارتىۋالسام دەپلا

تۇرىدا بۇ نەپسى قۇرغۇرلار! خەپ، ۋاڭپا بولارمېدى موشۇنداقلارنىڭ ھەممىسىنى، قويلىرىنى

كۆگەنلىگەندەك، قىل ئاغمىچىغا ماتا، شەمۇ-شە سازايە قىلسام...

– شۇنى دېگەن! – ئۇن قاتتى مەھەممەتجان ۋە تىت-تىت بولۇۋاتقان دوستىنىڭ دىلىنى يۇمشاتماق

بولۇپ دېدى:

– زالىملارنىڭ توققۇزى تولۇپ، گۈمران بولسا ھەجەپ ئەمەس .

– تام ياقىلاپ ئاۋارە بولمايلا، دەرۋازىنى ئاچتۇرۇپ كىرەيلى. شۇ تاپتا خۇرۇشۇم تۇرۇپ تۇرىدۇ. غوجەك

بىلەن تۇسۇقنى سۆرەپ چىقاي دەيمەن .

– سەۋىر قىل، غەزىۋىڭنى باس، ئاداش، – دېدى، غېنىنىڭ قارام نىيىتىنى سەزگەن دوستى، – ئەگەر

چوڭ قاپقىدىن باستۇرۇپ كىرىدىكەنمىز، شاۋقۇن كۆتىرىلىدۇ. غوجەك شاگيۇننىڭ قولى ئۇزۇن –

قاياققا سۇنسا يېتىدۇ. ئۇندىن كۆرە كۆتەرمەيلا قىزنى ئېلىپ قاچساق – باشتىكى مەقسەت شۇغۇ .

غېنى يوغان كۆك دەرۋازىنى تاقىلدىتتى. خېلە ھەيەلدىن كېيىن كالتە-كالتە يۆتەلگەن بىرسى

غۇدۇڭشىپ دەرۋازا قېشىغا كەلدى:

– كىم بۇ تۇن كېچىدە...

– شاگيۇ ئۆيدىمۇ؟ – قوپال سورىدى غېنى .

– ئۆزەڭ كىمسەن؟

– نىياز لوزۇڭ، ئاچ دەرۋازىنى!

نىياز لوزۇڭ – «ئالابايتالنىڭ» نامىنى ئاڭلىغان مالاي نېمە قىلارنى بىلمەي، ھودۇقۇپ قالدى ۋە

تنتىرەك ئاۋازدا:

– لوزۇڭ بېگىم، شاگيۇنى كىچىك بېگىم چۇلۇقايغا چاقىرتىپ ئەكەتكەن، ئەھى، ئەھە...

– ئوغلى بارمۇ؟

– بار، بار، تۇسۇقجان ئۆيدە، – ھودۇققان قېرى مالاي ئاچقۇچنى قۇلۇپقا سالالماي خېلە ئاۋارە بولۇپ،

ئاران ئاچتى .

– تۇسۇقجاننىڭ ھوجرىسى قايسى؟ – سورىدى ھويلىغا كىرىشى بىلەنلا ئېتىنىڭ چۇلۇۋۇرىنى مالايغا

تۇتقۇزغان غېنى .

– ئەۋۇ، ئۈزۈم بارىڭى ئالدىدىكى شام يېقىغلىق تۇرغان، ئۆھى، ئۆھە...

– يېڭى كېلىنىڭ ھوجرىسى شۇمۇ؟

– شۇ، شۇ...

– ئۆيدە سەندىن باشقا ئادەم قالمىغانمۇ نېمە؟

– ما-مالايلارنىڭ ھەممىسى ئېتىز-ئېرىقلاردا...

تۇسۇق بىلەن قېرى مالايدىن باشقا ئەر يوقلىغىنى بىلگەندىن كېيىن ئىشەشلىك ھەرىكەت قىلغان غېنى مەھەممەتجانغا بۇيرىدى:

– ھاشىم!

– لەببەي، بېگىم؟

– سەن مونۇ تاغام بىلەن ئاتلارغا يەم بېرىپ، چېلىقتۇرۇۋال، بىر سائاتتىن كېيىن قولغا چىقىمىز.

– خوپ، لوزۇڭ بېگىم، – قولنى كۆكسىگە قويدى مەھەممەتجان .

– مەن تۇسۇقجاننى مۇبارەكلەپ قوياي، – ئىككى چامداپ توختاپ، – راستلا، – جاڭ سوجاڭ چېرىڭى

بىلەن ھازىر يېتىپ كېلىدۇ. شاڭيۇنىڭ تىنىق ئاتلىرىدىن ئىككىسىنى ئېگەرلىتىپ قوي، ھاشىم! – دەپ قوشۇپ قويدى غېنى .

– خوپ، سىلى دېگەندەك بولىدۇ، بېگىم! – دېدى «بېگىم» – ئىبارىسىنى ئالاھىدە قەيت قىلىپ

مەھەممەتجان .

ئۈزۈم بارىڭغا يېقىن كېلىپ ئەتراپقا سەپ سېلىپ قارىدىدە، پۈتىنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ كالتە پەردىلىك دېرىزىنىڭ قېشىدا توختاپ، ئوي ئىچىگە نەزەر تاشلىدى غېنى. ياسىداق ھوجرىنىڭ بىر بۇلۇڭىدا يالاڭباش، چاچلىرى چۈگۈلغان، ئاق شايى كۆيىنگىنىڭ تارتىپ يىتىلغان جايىدىن سول مۇرىسى بىلەن كۆكسىنىڭ يېرىمى ئوچۇق، ئوڭ قولىدا پىچاق تۇتقان زەينەپ، يىرتقۇچ ھايۋاندىن ئۆزىنى مۇھاپىزەت قىلغاندەك، تۈگۈرلىنىپ ئولتۇرىپتۇ. ھوجرىنىڭ ئوتتۇرىسىدا قېلىن كۆرپە-ياستۇقلار ئۈستىدە كۆينەكسىز، ئۈزۈن ئىشتانباغلىق تامبال بىلەنلا شامدىغايلىنىپ گەكسىدەك قىزغا تىكىلگەن ھالدا تۇسۇق تۇرىدۇ. ئۇنىڭ تال-تال قوۋۇرغىلىرى، گۆشىنى شۇلىۋالغان قوينىڭ گوتۇسىغا ئوخشاپ كېتىپتۇ. ئۇنىڭ شۇ بىر كۆرۈنۈشىلا ھەر قانداق سەزگۈسىز گاراڭ ئادەمنىڭمۇ، غىجىغىنى قوزغاپ، نەپرەتنى ئاشۇرىدۇ.

– بېكاردىن-بېكار ئاۋارۇ بولغىنىڭ قالىدۇ، زەينەپ! غوجەك شاڭيۇنىڭ ئۆيىگە كىرگەن ئادەم بۇ ئۆينىڭ قۇلى بولماي چارسى يوق. ياخشىلىقچە رايىمغا كۆن، – تۇسۇق قىزغا يېقىنلاشماق بولىۋېدى، قىز پىچاق تۇتقان قولنى كۆتەردى .

– يېقىن كەلمە، يېقىن كەلدىڭ قارىڭنى تېشىۋېتىمەن! – خىتاپ قىلدى قىز.

– دېگىنىڭنى قىلىپ بېرى، زەينەپ. خالىساڭ ئىككى خوتۇنۇمنىڭ تالاق خېتىنى ھازىرلا بېرىمەن.

ھەممە دۆلىتىم سېنىڭ ئىختىيارىڭدا بولىدۇ... ئاتا-ئاناڭ بىز بىلەن بىللە تۇرىدۇ، گاداىلىق كۈلپەتتىن قۇتۇلىدۇ...

– ئاتا-ئانامنى سېسىق ئاغزىڭغا ئالما، بۇزۇق. ئۆلۈمگە رازىمەنۇ، سەن بىلەن بىر كۈن تۇرۇشقىمۇ تاقىتىم يوق، يوق، يوق!

– نادان ئېكەن سەن زەينەپ. ئاتاقلىق غوجەك بەگنىڭ كېلىنى، تۇسۇقجان بايۋەچچىنىڭ خوتۇنى، پۈتمەس-تۈگىمەس بايلىقنىڭ ئېگىسى بولۇشنى خالىمامسەن؟ سېنى شەيتان ئازدۇرۇۋاتسا كېرەك...

– شەيتان ئەمەس، سەنلەر! – دېگەن پېتى ئىشىكىنى مۇجۇغىدىن يۇلۇپ ئېلىپ، نېرى تاشلاۋېتىپ،

ھوجرا بۆسۈپ كىرگەن غېنىنى كۆرگەندە گويۇ ئۆي گۈمۈرلەپ بېشىغا چۈشكەندەك بولغان تۇسۇق:

– ۋاي، جان! – دەپ ۋاقىراۋەتتى ۋە ئورۇب ئىچىگە كىرىپ بېشىنى پۈركەۋالدى. ئۇنىڭ چەكسىز

قورققانلىغى يوتقان ئاستىدا بەزگەكتەك جاقىلداپ تىتىرىگەنلىگىدىن بىلىنىپ تۇراتتى. ھېلىلا

تۇتقۇن قىز ئالدىدا، بەئەينى ئاھۋىنى يۇرتماققا تەمشەلگەن ئارىسلاندەك تۇرغان تۇسۇقنىڭ بۇ ھالىتىگە

ئۆزىنى تۇتالماي پاراققىدە كۈلۈۋەتكەن غېنى زەينەپكە مېھرىلىك كۆز قىرىنى تاشلىۋېدى، شۇنچە

تەشۋىش، ئەلەم-ئىزغا ياتقان قىزمۇ مېيىغىدا كۈلۈۋېتىپتۇ .

- كىيىنىڭ، سىڭلىم، - دېدى غېنى ئاكىلارچە مېھرىۋانلىق بىلەن ۋە تەتۈر قاراپ تۇردى .
ئۆزلىرىنى بارچىدىن ئۈستۈن ۋە كۈچلۈك، دەخلىسىز ھوقۇق ئېگىلىرى ھېساپلايدىغان غوجەك شاڭيۇ ئوخشىغان زوراۋاننىڭ ئۆيىگە باستۇرۇپ كىرىپ، ئوغلى تۇسۇق بايۋەچچىنىڭ خىلۋەت ھوجرىسىنىڭ ئىشىگىنى يۇلۇپ تاشلاپ ئۆزىنى مەردانە كۆرسەتكەن يىگىتنىڭ نىيىتى - پاك، غەربىزى - ئادىل، ئېكەنلىكىنى مەسىم قەلبىدە سەزگەن زەينەپ دەرهال كىيىندى. شۇ تاپتا ئۇ ۋىجدان ئەمرىگە مايىل، موشۇ قەيسەر يىگىتنىڭ پېشىنى تۇتۇپ، قەيەرگە دېسە، ھەتتا ئالەمنىڭ ئۇ چېتىگە كېتىشكە رازى ۋە تەييار...

- شۇ ئەھۋالنىڭغا قىز ئەپچاقتىڭما، ھەزىلەك! - دېدى غېنى تېخىچىلا غالىلداپ تىتىرەپ ياتقان تۇسۇقنىڭ كەينىگە بىرنى تېپىپ، - بۇنىڭدىن كېيىن يىتىم-يېسىر، كەمبەغەل-چۈمبەغەللىرىگە زورلۇق قىلامسەن؟

- يا،يا،ياق...

- قەسەم ئىچ!

- قۇ، قۇ، قۇرئان ئۇرسۇن... ئۇ، ئۇ، ئۇيۇم كۆيسۇن...

- بولدى! باشتىكى بىرى يېتىدۇ.

- خوپ... قۇرئان ئۇرسۇن...

- تىڭشا: داداڭنىڭ كۈچىگە يۆلىنىپ، مۆمۈن تۈگمەنچىگە تېگىشىدىغان بولساڭ ئۆزەڭنى داداڭغا قوشۇپ، ئۇران-جۇراتىڭ بىلەن ئۆيۈڭگە ئوت قويۇپ، كۆيدۈرۈۋېتىمەن، ئۇختۇڭمۇ؟
- ئۇ، ئۇ، ئۇختۇم...

- سېنى ئۇيدانئىراق تونۇۋالاي. كىم بىلىدۇ، يەنە ئۇچرىشىپ قالمىزمۇ، - غېنى يوتقاننى سەل ئېچىپ، سەسكىنىپ، داچىپ كەتتى، - نېمە دېگەن سېسىق مەخلۇق. ئورنىغا ئوسا قىلىۋېتىپتا توشقان يۈرەك!

بىر قولىدا بۇرنىنى تۇتۇپ ئىككىنچى قولىدا زەينەپنى يېتىلەپ ئىلدام چىقىپ كەتتى غېنى.

چوڭ ھويلىغا چىققاندا مەھەممەتجان بىلەن قېرى مالاي ئۈچ ئاتنى تۇتۇپ تۇرۇشقان ئېكەن.

- ھۇي، ھۇي، - دېدى زەينەپنى كۆرگەن قېرى مالاي ھەيران بولۇپ، - بۇ قىز نەگە بارىدۇ؟

- نەگە باراتتى، يامۇلغا ئاپىرىمىز، بۇ غوجىسىغا تەن بەرمىگەن جاھىل قىزنى.

- ياق، ياقا. سىلەرنىڭ يۈرۈش-تۇرۇشۇڭلار ئۆمىسە دېدىما... قىزنى بەرمەيمەن! - دېدىدە زەينەپنىڭ يېشىغا ئېسىلدى قېرى مالاي.

- ھەي، باينىڭ يۇندىخورى، ئارىلاشما!

- شاڭيۇ بېگىمگە نېمە دەيمەن؟!... ئەتە ئۇ مېنى قارىياغاچقا ئېسىپ، تېرەمنى شۇلۇپ ئالار! - نالە قىلدى مالاي. ئۇنىڭ كالتە يۆتەللىرىمۇ يوقۇلۇپ كەتكەندى.

- ساڭا سۆز تەگمەيدىغان قىلىمىز، - دېدىدە ئاتنىڭ چولپۇرىنى يېشىپ، قېرى مالايىنى ماتا، ئۆز پوتىسى بىلەن ئاغزىنى چىگدى ۋە:

- غوجاڭغا ئىخلاسىڭ كۈچلۈك ئېكەن، ئەندى ئۆگۈزدە تۇرۇپ كۈزەت قىل، قېرى غالىچى! - دېدىدە، كېسەك ئاتقاندا، قېرى مالايىنى ئۆگۈز ئۈستىگە تاشلاۋەتتى غېنى.

قۇلۇستايىنىڭ چېتىدە، بۈلۈكەيگە بارىدىغان يول ئۈستىدە ھەجەخان «ئېيىق» كۈتۈپ تۇرغان جايغا كېلىپ، ئۈچ ئاتلىق توختاشتى.

- خېلە ئەنسىرىدىم... ئولجىلىق قايتىپسەن، يارايىسەن، غېنەم! - دېدى خوشال ھالەتتە ھەجەرخان.

"غېنەم!" دېگەندە قىزنىڭ يۈرىكى ئورغۇپ كەتتى. ھە، راست... ئۇ ئۈچ يىل ئىلگىرى غېنىنى چالا-پۇچۇق كۆرگەن ئەمەسمېدى؟ ئۇ چاغدا ئىنچىكە، زىلۋادەك كۆرۈنگەن. ھازىر، ھازىر گەۋدىلىك ئېگىز، سۈرلۈك-سۈمباتلىق... قىز يەر تېگىدىن قارىدى، يەنە-يەنە قارىدى، توختىماي قاراپ تۇرغۇسى

كەلدى .

– ئامانەتنى قولۇڭغا ئال، ھەدە! – دېدى قانداقتۇ ئىشەنچە بىلەن غېنى، – بۆلۈكەيدىكى رەھىم بوۋايغا تاپشۇرسەن. بىر ھەپتىگىچە باۋدۇننى تېپىپ، يەتكۈزۈپ كېلىمىز. شۇ ۋاقتا رەھىم بوۋاينىڭ ئۆيىدە ئۆز ئارا، كەنچەندە، توي ئوينايمىز.

"توي" دېگەندە زەينەپنىڭ يۈرگى خوشال تېپىپ، «رەخمەت، ئاكا» دېگەندەك غېنىغا ياش ئەگىگەن خۇما كۆزلىرىنى تىكتى ۋە چىن قەلبىدىن «سەدىقەڭ بولاي، قەيسەر يىگىت» دەپ پىچىرلىدى .

– خاتىرجەم بول، ھەجە ھەدەڭنىڭ كىملىگىنى بىلىسەنغۇ!

– خەيىر، يولۇڭلار بولسۇن! – خوشلاشتى غېنى بىلەن مەھەممەتجان.

ئەتىسى ئەتىگەندەلا ئۆتكەن قىزىق ۋاقىت قۇلۇستايغا، چۈشكە يېقىن بولسا – چۇلۇقاي، بۆلۈكەي، ئارابوز يېزىلىرىغا پۇر كەتتى. كەچقۇرۇلۇغى يېزا-كەنتلەرنى كېزىپ ئۆتۈپ، غۇلجىغا يېتىپ باردى. بۇ خەۋەر يىراقلاشقانسىرى، قۇلاقتىن-قۇلاققا ئۆتكەنسىرى قوشۇلۇپ، يوغىرىپ، ئۆزگىرىپ كەتتى. «قىزنى كونا ئادىشى ئېلىپ قېچىپتەك»، «قىز ئېرىنى بوغۇزلاپ ئالتۇن-كۈمۈچىنى ئېلىپ كېتىپتەك»، «قىزنى جىن ئاشىغى غارغا ئەكىرىپ كېتىپتەك»، «يامۇلنىڭ چوڭ لوزۇڭى بىلەن يايىسى ئەكېتىپتەك...» ۋە ھاكازىلار. بۇلارنىڭ بىرىلا، ھەجە «ئېيىقنىڭ» ئۆيىنى ئېيتىپ بەرگەن غېنىغا، زەڭ قويۇپ قاراۋالغان «ۋالاق» ئايالنىڭ: «گەۋىرلىك يىگىت، تايىنلىق داڭقى بار غېنى پالۋان بولۇشى كېرەك...» دېگىنى ھەقىقەت بولسىمۇ، ئۇ ئايال ئەزەلدىن «يالغانچى» ئاتالغانلىقتىن ئۇنىڭ گېپى قۇلۇستايدىن نېرى چىقمىدى. داۋاگەر تەرەپ – تۇسۇقنىڭ كەينى بوش بولغانلىقتىن، قۇلاق يوپۇرۇپ، قوزغىسا ئۆزىنىڭ سېسىغى چىقىشىدىن قورقۇپ، سۈكۈت قىلىشقا مەجبۇر بولدى، تۇسۇق كېچىسى زەينەپ مېنىپ كەتكەن تورۇق يورغىسىنىڭ سەھەردە ئىشىكى ئالدىدا پەيدا بولغانلىغىغا خوشال بولدى، خالاس. غوجەك شاڭگىيۇ ئۆيىدىن «كېلىن قاچتى» دېگەن ئاتاقنى ئېلىشتىن قورقۇپ، ئۇمۇ بۇ ئالەملىك ۋاقىئەنى داۋراڭ قىلماي، ئىز ئۆچىرىشكە قارار قىلدى، لېكىن قۇتلۇق ئۆيىگە ئەيمەنمەي باستۇرۇپ كىرگەن «ئاتمىكاچىنى» قەيەردىن بولمىسۇن تېپىپ، ئىنتىقام ئېلىشقا – ئاۋال ئۆزى پۇخانى چىققىچە ئۇرۇپ، ئاندىن يامۇل-زىنداندا چىرىتىشقا قەسەم ياد قىلدى .

ئۈچىنچى باپ

تولۇن ئاي باغ-بوستانغا بۆلەكچىلا كۆركەم ھۆسۈن بېرىپ تۇرۇپتۇ. ئاي نۇرىدا تاۋلانغان دەل-دەرەخلەرنىڭ كۈمۈچ رەڭ يوپۇرماقلىرى لەرزەن شامالدا يېنىك تەۋرىنىدۇ. تۆرت ئەتراپى رەڭمۇ-رەڭ گۈلزارلىق شىپاڭدا قېلىن كۆرپە، مامۇق ياستۇقلارغا چالقيىپ ئولتۇرىشقان مېھمان-بايۋەچچىلەر باغنىڭ شامىي مەنزىرىسى ۋە گۈل-چىمەن شەيدالىرى مەجنۇن بۇلبۇللارنىڭ بەسلىشىپ خەندان ئۇرۇشىدىن، گۈللەرنىڭ دىماقنى يارغىدەك ئىپار پۇراقلىرىدىن، خۇسۇسەن، ماھىر سازەندىنىڭ «ئەجەمگە» ناخۇن ئۇرۇشىدىن كەيىپ سۈرۈشۈپ، بېتەمسىل خىياللار، ئىزگۈ ئارزۇ-ئارمانلارغا غەرىق بولۇشقان ئېدى.

شۇ ئارىلىقتا كېچە سەلكىنى قايماقتىندۇر ناخشا ساداسىنى ئۇچۇتۇپ كەلدى. بۇ مۇڭلۇق سادا بارغانسىرى يېقىنلاشسا تەمبىرگە جور بولغاندەك، باغ ئارا خۇش كەيىپىياتتىن تېخىمۇ ئۇلغايىتقاندەك بولدى:

ئېتىمنى قامچىلاپ ئۆتتۈم،

بۆلۈكەي غولى بىلەن.

ئوينىساڭ تۈزۈك ئوينا،

ھەر ئىشنىڭ يولى بىلەن.

- نېمە دېگەن خۇش نەپەس! - ۋاقىراۋەتتى شىپاڭدا پەيزە قىلىپ ئولتارغان مېھمانلارنىڭ بىرى .
- پاي، ناخشا دېگىنىڭنى پوڭزەكتەك قاڭقىتىپ ئوينىتىدا! - ھەسەنات قىلدى ئىككىنچىسى.
- ھاي، تولا ماختاپ كەتمەڭلار، جامكامنىڭ دودىسى تۇتۇپ قالمىسۇن.
"ئالتۇننىڭ قەدرىنى زەرگار بىلىدۇ" دېگەندەك، ناخشا-نەغمىنىڭ قەدرىنى بىزلەر، سازەندىلەر، سەنلەردىن ياخشىراق بىلىمىز، ئۇقۇپ قوي! - دېدى تەمبۇرنى توختاتماي چەكسىمۇ، غايىپ ناخشىچىنى دىققەت بىلەن تىڭشىغان جامى-تەمبۇر ۋە: - ئۇنى ئىنتايىن بېجىرىم يىگىت ئېكەن، - دەپ قوشۇپ قويدى، مەشھۇر سازەندە .
- ئۇنداق بولسا ئولتۇرىشىمىزغا تەكلىپ قىلايلى، - دېدى باشقىلاردىن كۆرە ناخشىنى ھاياجان ئىچرە تىڭشىغان يىگىت .
- ئۆتكەن-كەچكەننى تەكلىپ قىلىدىغان زەرەخەتمە قىلىۋاتاتتىڭمۇ ھە، رەھىم؟ - تەنە قىلدى، ئۆزىنى ئۆزگىلەردىن ئۈستۈن تۇتىدىغان بەگزادە.
- ئەجەۋ! بۇ ئاۋاز ماڭا تونۇشتەكلا، قەيەردىندۇر ئاڭلىغاندەكلا قىلىمەن! - تېخىمۇ دىققەت بىلەن تىڭشىدى، بەگزادىنىڭ سۆزىگە پىسەڭ قىلىمىغان رەھىمجان.
خۇش نەپەس غەزەلخاننىڭ ئىختىسارلىق ئاۋازى يۇقۇرى پەيدىگە كۆتىرىلدى - ناخشىنىڭ قوشاقلىرى ئېنىق، دانىمۇ-دانە ئاڭلىنىشقا باشلىدى:

ئات مىندىم ئېگەر بىلەن.

ئاغزىدا يۈگەن بىلەن.

دەردى يوقمېكىن دەمسەن،

ئويناپ كۈلگىنىم بىلەن...

- دەل شۇ، شۇنىڭ ئۆزى! - دېگەن پېتى كوچا تەرەپكە قاراپ يۈگرىدى، رەھىمجان. ئۇنىڭ بۇ قىلىغىغا جامى - تەمبۇردىن باشقا «چوڭ سۈپەت» بايۋەچچىلەر ھەيران بولۇشتى .
- سېنىڭ بۇ ئىنىڭ، ئابدۇغوپۇر، يۈگەنسىزەرەك ئۆسكەنمۇ نېمە؟ - داتلىدى بەگزادە ۋە ئەپپيۈن ئارىلاشتۇرۇلغان تاماكنى تۇش غاڭزىغا نىقتاپ تۇتاشتۇردىدە، سۈزۈپ شوراقتا باشلىدى.
- شۇنى دېسىلە، بېگىم. بۇ بالا نەدىكى كوچا سويتاقلارنى باشلاپ كىرىمىگىدى، - دېدى كېچە-كۈندۈز بەگزادىنى سوڭداپ يۈرىدىغان، بەزىدە لومودىلىقمۇ قىلىدىغان زايىر.
- رەھىمجان ئەشۇنداق بىر داچەنسىز سوڭۇلارغا ئامراق، - دېدى بەگنىڭ ئىككىنچى غالچىسى. - بۇ بالىنى بايۋەچچە دېيىشكىمۇ تىل بارمايدۇ. ئىست دەرنەك مەكتىۋىدە ئوقۇغىنى .
- ھەممە بالا-قازا شۇ دەرنەكتە! - تېرىككىنىدىن قاقىلىپ كەتتى غاڭزا شورىغان بەگزادە، - ئەشۇ ئېزىتقۇ جېدىتتىچى - كالتە قۇيرۇقلار نۇرغۇن ئەھلى مۇسۇلمان بالىلىرىمىزنى بۇزۇۋېتىشتى .
دەرنەك مەكتىۋىنىڭ نامى ئاتالغاندا ئىمتىياز ئېگىلىرى - بەگلەر، زېمىندار-بايلار، روھانىي مۇتەئەسسەپلەر خاتىرجەم ئولتۇرالمىدىغان. 1920-1925 - يىللىرى بىر تۈركۈم مىللىي زىيالىلار - روسسىيە، تۈركىيە، گېرمانىيە ۋە باشقا مەملىكەتلەردە بولغان، بەزىلىرى ئوقۇپ تەلىم-تەربىيە ئېلىپ قايتقان، ئومۇمەن، تەرەققىياتچىلار بىرلىشىپ «دەرنەك» مەكتىۋىنى ئېچىپ، ياشلارنى جەلىپ قىلىدۇ. بۇ يېڭىچە مەكتەپتە فەننىي دەرىسلەر ئوقۇتۇلىشىنىڭ سىرتىدا سەنئەت-سانائىي نەفسە، ئىسپورت ئىشلىرىغىمۇ ئەھمىيەت بېرىلىدۇ. خەلقنى خۇراپات ئىسكەنجىسىدە تۇتۇپ، تەرەققىياتقا يول بەرمەي خورلاپ كەلگەن خىتاي مۇستەبىت مۇستەملىكىچىلىرى يەرلىك فېئودال-خۇراپەتچىلارغا تايىنىپ، ئۇلارنىڭ قولى بىلەن - يەنى «ئۆز يېغىدا ئۆز گۆشىنى قورۇش» ئۇسۇلىنى قوللىنىپ، مەزكۇر بىردىن-بىر مەدەنىيەت ئوچىغىنىڭ ئىشىگىنى تاقاۋېتىدۇ. دەرنەك تەشكىلاتچىلىرىدىن:

ئابدۇراخمان ئەپەندى، ھۈسەيىنبەگ يۇنۇسوۋ، جىرجىس ھاجى ۋە باشقىلارنى قاماققا ئېلىپ قىيىناپ-جەۋىرلەيدۇ. خېلىل ئەپەندى، نۇرى رازىيېۋلار سوۋېتلەر ئىتتىپاقىغا ئۆتۈپ قۇتۇلىدۇ. شۇنداق قىلىپ زامان تەرەققىياتىغا ماسلاشقان ۋە مەرىپەت نۇرىنى چاچقان دەرەك كۆپ ئۆمۈر سۈرەلمەيدۇ. لېكىن دەرەكتە تەلىم-تەربىيە ئالغان ياشلار كېيىن مەدەنىي-مائارىپچىلارنىڭ ئۇيۇشمىسى بولۇش بىلەن بىللە مىللىي مەدەنىيەت تەرەققىياتىدا ئۆز زامانىسىدا ۋە خۇراپەتچىلارغا نىسبەتەن چوڭ رول ئوينىغانلىقتىن مۇتەئەسسىپلەر، خۇسۇسەن، خىتاي ئەمەلدارلىرى ۋە ئۇلارنىڭ گۇماشتىلىرى دەرەكچى-جېدىتلارنىڭ تەسىرى خەلىققە تارقىلىشىدىن قورقۇپ، ئۇلارنى چەكلەتتى، نازارەت قىلاتتى. رەھىمجان سابىرى «دەرەك» تە ئوقۇغان. ئوچۇق دىل، ئىرادىلىك بۇ يىگىت مەدەنىيەتپەرۋەرلىكى بىلەن باشقىلاردىن پەرىقلىنىپ تۇراتتى.

– رەھىمجان غېنى بىلەن مەھەممەتجاننى باشلاپ كىردى. شىركەپپە ئولتۇرۇشقا بايۋەتچىلەرنىڭ، خۇسۇسەن، بەگزادىنىڭ سوغاق رەپتايى بايقىغان غېنى جامى-تەبىرىگە سالام قىلىدە، تەكەللۈپسىزلا ئولتاردى ۋە ئەيمىنىپ ئۆرە تۇرغان دوستىغا:

– ئولتارۇي، ئاناڭدىن ئۆرە چۈشمىگەندىكى. بۇ يەردە قېيناتاڭ يوقتۇر؟ – دېدى ئەتتەيلەپ، دارىتىپ، بەگزادىنى كۆرۈشى بىلەن زەينەپ ۋاقەسى ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا كەلگەن ئېدى. گېدىيىپ، داشىگۈرنىڭ بۇرلىرىدەك، ئولتۇرىشقان بايۋەتچىلەر غېنىنىڭ چاقماقتەك ئۆتكۈر سۆزلىرىگە ھەيران بولۇشتى، ئەتىمالىم، ئورۇنلىرىدىن مىدىرلىشىپ، بىر-بىرىگە مەنالىق قاراشتى. – قانداق، مەن دېگەن يەردىن چىقتىمۇ؟! – تەمەننا قىلغاندەك، – دېدى رەھىمجان، – ئولتارۇي، تارتىنما، مەھەممەتجان.

– مېھمانلارغا قىمىز قۇيساڭلارچۇ، – دېدى سايىپخان ئورنىدا ئابدۇغوپۇر.

– مەزەگە بېقىڭلار، ئىنىلىرىم، تەكلىپ قىلدى جامى .

بىر كېچە-كۈندۈز دېگىدەك ئات ئۈستىدە يۈرۈپ، تالاي مالىماتلىقلارنى قىلغان يىگىتلەر ئاچ، ئۇسسۇز ئېدى. ئۇلار ئىككىنچىلەپ تۈگمەن بېشىغا بېرىپ، كۆزلىرىدىن قان-ياش تۆكۈپ، يۈرەكلىرى سەكپارە بولغان ئىككى دەرتەننى – مۆمۈن بىلەن ئايىشەمخانىنى خاتىرجەم قىلىپ، شۇ ئان كەينىگە قايتىشقان. ھەر ئىككىلىسى تەڭ دېگىدەكلا مۇزدەك يۈرەك تەشئالىغىنى قاندۇرىدىغان قىمىزدىن نەچچە پىيالىدىن ئىچىۋېتىشىپ، لەززەتلىك تائاملارغا تۇتۇش قىلىشتى. يىگىتلەرنىڭ تارتىنماستىن ئىچىپ-يېيىشىگە ناخۇش بولغان بەگزادە!

– خىتاي خېينى ماختىغاندەك، باياتىن ماختىغان ناخشىچىڭنى ئاڭلاپ بايقالدىدە، رەھىمجان! – دېدى، غاڭزىنى شوراپ.

– بۇلارنى، – دېدى رەھىمجان، غېنىلارغا ئىما قىلىپ، – زورلاپ دېگىدەك، ئاران باشلاپ كىردىم.

– خىجالەت بولما، رەھىمجان، – ئۇنىڭ ئوڭايسىزلىغانلىغىنى سەزگەن غېنى، – مەھەممەتجان، ئەڭ بولمىغاندا، يېگەن-ئىچكىنىمىزگە چۈشلۈك سايىراپ بېرەلەيدۇ، – دېدى.

ئۆتكەن يىلى يايلاق مەزگىلىدە قازاق تامىرلىرى بىلەن بىر تويدا بىللە بولۇپ، ئوغلاق تارتىشىدا توپاقتەك كۆك تېكىنى تېقىمىغا بېسىۋېلىپ ھېچ كىمگە تارتقۇزۇپ قويمىغان غېنىنى شۇ كۈنىلا دوست-تامىرلىرى بىلەن قوشۇپ تاي سويۇپ مېھمان قىلغان ئېدى رەھىمجان. شۇ كېچىسى ئۆلەڭ ئويۇشتۇرۇلدى. ئۆلەڭچى قازاق كېلىنچەكلىرى بىلەن بەسلىشىپ ئۆلەڭ ئېيتىشقان مەھەممەتجان ئويغۇرچە ناخشىلارنى ئىنتايىن ئىشتىياق ۋە ماھىرلىق بىلەن ئېيتىپ بەرگەن ئېدى. شۇ كۈندىن ئېتىۋارەن رەھىمجان، غېنى ۋە مەھەممەتجانلار بىر بىرى بىلەن ئىجىللىشىپ قېلىشقان. ئەگەر رەھىمجاندىن باشقا بىرسى ئۇلارنىڭ يولىنى توراپ، تەكلىپ قىلغان بولسا، مەغرۇر ئىككى يىگىت ھەرگىز بۇ باققا ئاياق باسمىس ئېدى .

" قارىغىلار قاق ئېتىدۇ، ئۆز كۆڭلىنى خۇش ئېتىدۇ" دېگەندەك، ئۆز كۆڭلىمىزنى خۇش قىلىپ

يۈرگىنىمىز بولمىسا، سىلەر دەك «جاناپلارغا» مەزكۇر كەلگىدەك ناخشىچى ئەمەسمەن...
- ئۇنداق دېگۈچى بولما، ئىنىم! - دەپ مەھەممەتجانغا خىتاپ قىلدى جامى. - سېنىڭ ئاۋازىڭنى يىراقتىن ئاڭلىدۇق؛ ئەجاپ كۈچلۈك، يېقىملىق ئېكەن. ئەگەر ئۇستاز كۆرۈپ، چالغۇ پەدىلىرىگە قېلىپلاشساڭ ياخشى غەزەلخان بولۇشۇڭ مۇمكىن .
- گەپنى ھۆل قېيىشتەك تولا سوزماي، - دېدى، غاڭزىسىنى جوزىنىڭ قىرىغا توقۇلدۇتۇپ بەگزادە، - دۇتارىڭنى چالدى، سىناپ كۆر. كارامىتىنى شۇندا بىلىسەن.
- پەدىلىرىگە ئۇلىشالماي، يېلى چىقىپ كەتمسۇن، يەنە! - زاڭلىق قىلدى بېگىنى خۇش قىلماق بولغان غالىچىلارنىڭ بىرى .
- ئۇ تەرىپىدىن غەم يېمەيلى قوي، ئاكىسى، - دەرھال رەددىيە بەردى غېنى، - ئۆزۈڭگە ئاگاھ بول. غالىچىلىق ئېغىر كېلىپ «پۇسىسدە» قىلىپ قالما !
بىر پەشۋا بىلەن جىمپى قالغان غالىچى بەگزادىسىدىن مەدەت تىلىگەندەك قارىۋېدى، ئۇ چاشقان بۇرۇتىنىڭ بىر ئۇچىنى چىشلەپ جىم ئولتۇرپتۇ. جىم ئولتۇرمايچۇ! ئۇ غېنىنى چەت ياقىدىن بىلىدۇ. ئۇنىڭغا قوپال گەپ قىلىدىكەن، غېنى ئۇنى «پاقىسىنى» قاندۇرۇپ قويۇشىدىن، باشقىلار ئالدىدا ئابروي شىكەستە يېيىشىدىن ئەيمىنىپ، غېنىغا تىك كېلىدىغان گەپ-سۆزدىن ئۆزىنى تارتىشقا مەجبۇر بولىدۇ، ئىچىدە لەنەتلەر ياغدۇردى ۋە ئېپى كەلگەندە «ۋاڭپاسىنى» ئىشلەتمەك بولدى.
- قېنى، ئىنىم! - دېدى دۇتارىنى قولغا ئالغان جامى، ئاز ھۆكۈم سۈرگەن جىم-جىتلىقنى بۇزۇپ، - «خانلەيلۈندىن» باشلايمىز.
- ۋوھو! - دەۋەتتى رەھىمجان.
"خانلەيلۈن" بەش تۈرگە بۆلۈنىدۇ، - داۋام قىلدى جامى، - كىمدە-كىم «خانلەيلۈننىڭ» بەش تۈرىنى تولۇغى ۋە قائىدىسى بىلەن ئېيتالسا باشقا ھەر قانداق ناخشىنى بېمالال ئۈگىنەلەيدۇ، ئېيتالايدۇ. «خانلەيلۈنغۇ» چامىڭ قانداق؟ - سورىدى مەھەممەتجاندىن.
مەھەممەتجان ھودۇقۇپ قالدى. «تاغ بۇلبۇلى» دېگەندەك، ئۇ پېزا-سەرالاردىكى سازەندىلەردىن ئۈگەنگىنى بولمىسا، شەھەرلىك چوڭ سازەندىلەر بىلەن ھەم سۆھبەتتە بولمىغان. جامى-تەمبۈردەك مەشھۇر ئەل-نەغمىنىڭ ئالدىدا قانداق ئېغىز ئاچالسۇن؟ شۇڭا «مېنى قۇرۇلدۇر» دېگەندەك دوستى غېنىغا لايىقە قارىدى .
- جامى كېلىدۇ! - دوستى ئۈچۈن ئىشەشلىك جاۋاب بەردى غېنى، - بىلمەيدىغان ناخشىسى يوق. قازاچە ئۆلەڭلەرنىمۇ زۇۋ كەلتۈرىدۇ، بۇ بوغما قوساق "كاۋا".
كۈلكە كۆتىرىلدى. ئۆزىنى سىياپە تۇتىدىغان بەگزادە كۈلۈۋەتتى. ئۇنىڭ چاشقان قۇيرۇق بۇرۇتلىرى تىك بولۇپ كەتتى .
- كاۋا قوساقتا قانچە ئۇرۇق بولسا، شۇنچە ناخشا بولىدىكەندە، ۋە!
- ئۇنداقتا بۇ ئاداشلارنىڭ قوسىغىنى يېرىپ كۆرەيلى، قانچە «خانلەيلۈن»، قانچە «ۋاي، نادان»، «جانەي» چىقىدىكەن، ۋە-ھە!
- ئۇرۇغىنى تېرىپ، ناخشا ئۈندۈرۈپ ساتساڭلار بولىدىكەن، ئاداشلار، ۋە-ه-ۋە!
بۇ ياپتا «چاقچاقچىلار» بەگزادىنىڭ گۇياڭچىلىرى بولغاچقا، كەلسە-كەلمسۇن غوجىسىنى كۈلدۈرۈشكە تىرىشاتتىدە، ئۆشكىدەك مەرىشەتتى.
باشتا تارتىنىپ، ئۇلارغا پاس بېرىپ ئولتۇرغان مەھەممەتجان چاقچاق ئۇختىسىغا كەلگەندە رەت قىلمىدى.
- يېرىڭلارنى ئىجارىگە بەرسەڭلار، ئۇرۇق سالسىمىز، - دېۋىدى، چاقچاق قائىدىسىنى چۈشىنىدىغان جامى: «بەللى، بەللى!» دەۋەتتى. بۇ قېتىم بەگزادە ۋە ئۇنىڭ گۇياڭچىلىرىدىن باشقىلار ھۆزۈرلىنىپ كۈلۈشتى .

– چاقچاق ئۇختىسىغا كەلگەندە «ئاتاڭنىمۇ ئايما» دەيدىغۇ بىز خەق، دېدى بەگزادىنىڭ ئۆڭگەنلىكىنى سەزگەن جامى.

– باي بىلەن بەككە، موللا بىلەن ئىشانغا ئۆز قارايدىغان چاقچاق بولامدېكەن؟ – ئەتتەي دارىتتى غېنى. لېكىن بەگزادە بۇ قېتىمىمۇ تەننى قۇلاق تۈۋىدىن ئۆتكۈزۈۋەتتى. جامى «يارايسەن» دېگەندەك غېنىغا كۆز تاشلاپ، دۇتارنى سازلىدى ۋە مەھەممەتجانغا «باشلا» دەپ ئىشارە قىلدى. – كېچىنىڭ تىنىق ھاۋاسىدا ناخشا ساداسى جاراڭلاشقا باشلىدى.

بىرىنچى :
"خانلەيلۇن"

يۈرۈپ سوردىم تېۋىپلاردىن
بۇ دەردىمگە داۋا بارمۇ؟
بۇ دەردىڭگە داۋا دەرمان.
تېۋىپ ئەيتۈركى، ئەي نادان،

بىرىنچى «خانلەيلۇننى» ئىتقاندا مەھەممەتنىڭ ئاۋازى تىترەۋەرەك چىقتى، لېكىن جامىنىڭ: «قورقما» دېگەندەك ئىماسىدىن غەيرەتلەندى، ئەتىمالىم، ئىككىنچى «خانلەيلۇنغا» كۆچكەندە ئىشەشلىگىرەك ئۇلاپ كەتتى. ئەندى ئۇنىڭ ئاۋازى ئۆز قىنىغا چۈشۈپ، دۇتار پەدىسى بىلەن جىپسىلاشتى، راۋان ياڭراشقا باشلىدى.

ئىككىنچى :
"خانلەيلۇن"

قېنى مىڭ ياشىغان لوخمان،
ئۆلۈمگە ھېلىلەر قىلغان.
نېچۈك دۇنياغا بەل باغلاپ...
تېنىگە تاپمىدى دەرمان.

ئىككىنچى «خانلەيلۇندا»، يورغا ئات سۈرۈلگەندەك، بىر-ئىككى جايدا پەدىدىن چىققىنى، ئاۋاز چىڭقىلىشى تۈپەيلى سەل خىرىلدىغىنى بولمىسا، قاندىگە لايىق ئىجرا قىلدى ۋە پەدە يۆتكىلىشى بىلەن ئۈچىنچى «خانلەيلۇننى» ئىشەشلىك ئۇلاپ كەتتى.

ئۈچىنچى:

"خانلەيلۇن"

خۇدانىڭ بەندىسى كۆپتۈر،
مېنىڭدەك بولغىنى يوقتۇر.
مېنىڭدەك بولغىنى بولسا،
كۆيۈپ كۈل بولغىنى يوقتۇر...

غەزەلخان ھەر قانداق ناخشىنى ئىشەشلىك ۋە چوڭقۇر بېرىلىپ ئېيتقاندىلا ناخشا كامالەت دەرىجىسىگە يېتىدۇ. مەشھۇر ئەلنەغمە روزى-تەمبۇر: «خانلەيلۇن» سەرخىل ناخشا. ئۇنىڭ ئىچىدە ئېيتىشنى بىلسەن؟ – ئۈچىنچىسى...» دەپتەكەن. موشۇ تەدبىرگە رىئايە قىلدىمۇ ياكى ئۆزى ئىشەشلىك ۋە ياقتۇرۇپ، تەن بېرىپ ئېيتتىمۇ، ئۈچىنچى «خانلەيلۇننى» تولۇق قاندى ۋە پەدىگە يەتكۈزۈپ، سازدىن قىلچە سىرتقا چىقماي ئىشتىياق بىلەن ئىجرا قىلدى مەھەممەتجان. ئۇنىڭغا قايىل بولغاندەك كۆزلىرىنى يۇمۇپ، دۇتار كۆكسىگە بېشىنى سەل قىڭغايىتىپ، پەدىلەر ئۈستىدە قوللىرىنى ئوينايتتى جامى، تىڭشىغۇچىلار ئارامى بەخش سادالارغا غەرىق بولۇشۇپ، شېرىن كەيىپ سۈرۈشتى. گۈزەللىك ۋە دىلرابالىق شەيدالىرى بۇلبۇللار بولسا ئاستا-ئاستا شاختىن-شاخقا

يۆتكىلىپ، شىپاڭغا يانداش ئېگىز تامچا گۈلنىڭ شاخلىرىغا قونۇپ، غەزەلخانغا جور سايراشقا باشلىدى. ئېھ، ساز-نەغمە قەدرىنى بىلگەن جانغا بۇ تېرىقە كەچ ئاز تەكرارلىنار..
تۆرتىنچى:
"خانلەيلۇن"

خۇدايە خۇداۋەندە،
مېنى بەندەڭگە خار قىلما.
مېنى بەندەڭگە خار قىلساڭ،
بىلەر بىلمەسكە زار قىلما...
ئۇستاز ئالدىدا بۇنىڭدىنمۇ سۈرۈنمەي ئۆتۈپ كەتتىيۇ، لېكىن ئۈچىنچى «خانلەيلۇندىكىدەك»
ئىختىراس ۋە قوزغاتقۇچ كۈچكە ئېگە، روھىي جوشقۇن، يېتەرلىك ئەمەستەك سېزىلىشىمۇ غەزەلخان
ئىشەشلىك ھالدا بەشىنچى «خانلەيلۇنغا» كۆچتى - بۇ ئەندى «خانلەيلۇنلارنىڭ» خۇلاسىسى.
بەشىنچى:
"خانلەيلۇن"

ئەل مېنى يامان دەيدۇ،
مېنىلا كۆرەمدېكىن؟
شەرنى قويۇپ بەرسەم،
كۆڭلى خۇش بولامدېكىن؟
ھەر قانداق پەرىزەندىنىڭ ۋە ئۇچار قاناتنىڭ ئۇچۇشىدىن كۆرە قونمىغى، يەرگە چۈشمىگى تەس
بولغىنىدەك، ناخشا-سازنىڭمۇ باشلىنىشىدىن كۆرە چۈشۈگىسى تەس ھېساپلىنىدۇ. دىلغا تېگىدىغان
ۋە دىلدا تەسىرى قالىدىغان ئاخىرقى چۈشۈگى - شۇ پەدە چېكىتى. بىرىنچى «خانلەيلۇن» بىلەن
بەشىنچى «خانلەيلۇننىڭ» ئارىلىغىدىكى مۇساپىنى بېسىپ ئۆتكەن غەزەلخان ئاۋازى ئاخىرىدا سەل
تنتىرەپ، نەپىسى قىسىلغاندەك بولىدە، ئەۋجىغا كەلگەندە دۇتار تەڭكەشلىگىدىن چىقىۋاتقان، پەدىگە
چۈشمەيىراق قالدى. باياتىن كۆزلىرىنى يۇمغان ھالدا پەيزە بىلەن دۇتار چېلىۋاتقان جامى لاپىدە
مەھەممەتجانغا قاراپ ئۆكۈنگەندەك بېشىنى چايقىدى ۋە زەربە بىلەن دۇتار ئۈزلۈگىگە قولىنى
ئۇردى-ناخشا ئاياقلاشتى. لېكىن داۋامىنى كۈتكەندەك پەيزىنى بۇزۇشماي تېخىلا شۈك ئولتۇرىشىنى
داۋام قىلدى تىڭشىغۇچىلار.

- مە، تەرىڭنى سۈرتىۋەت، ئاداش! - دەپ مەھەممەتجانغا لوڭگە ئۇراتتى غېنى، - زورۇقساڭمۇ،
بىر-ئىككى قېتىم سۈرۈنسەڭمۇ، بەيگىگە قوشقان ئاتتەك، پەللىگە يېتەلدىڭ .
- رەخمەت، مەھەممەتجان ئاكا! لەۋزىمنى يەردە قويمىدىڭ، خىجالەتتىمۇ قالدۇرمىدىڭ، - مەمنۇنىيەت
ۋە ئىپتىخار ئىزھار قىلدى رەھىمجان.

- ھودۇقتى، ئەتىمالىم، - دېدى ياش غەزەلخانغا مېھرىلىك كۆز تىككەن جامى، - سازدىن سەل
چىقىپ كەتكىنى بولمىسا، ھەممە «خانلەيلۇننى»، ئۇلار ئىچىدە ئۈچىنچى ۋە تۆرتىنچى
«خانلەيلۇننى» خۇسۇرسىز ئېيتالدى.

- ساڭىلا ياقسا، دېمەك، ھەممىگە ياقىدۇ دېگىنە! - خوشال بولدى رەھىمجان .
ئاۋازى كۈچلۈك، ئاندىن يېقىملىق ئېكەن. بىز، سازەندىلەر بۇ خىل ئاۋازنى «لەرزەن» ئاۋاز» دەيمىز.
ئەگەر بۇ يىگىت ماھىر سازەندىلەردىن تەلىم ئالسا، ياخشى ناخشىچى بولۇشىدا شەك يوق.
- رەخمەت، ئۇستام، ئىللىق لەۋزىلىرىگە، - ئورنىدىن تۇرۇپ ھۆرمەت بىلدۈردى خوشال بولغان
مەھەممەتجان.

دەرۋاقىدە، ئادەم كۆپ ۋاقىتلاردا ۋۇجۇدىغا پۈتكەن قابىلىيىتىنى ئۆزى سەزمەي قېلىشى مۇمكىن.
قاچانكى، تەسادىپى، باشقىلار تەرىپىدىن ئاشكارە بولۇپ ئېتىراپ قىلىنىدىكەن خوشاللىقتىن

گاڭگراپمۇ قالدۇ. مەھەممەتجانمۇ شۇ ھالەتنى كەچۈردى – ئۇ خۇدنى ئۇقماي ھەممىگە بىر-بىرلەپ رەخمەت ئوقۇپ چىقتى. ئۇنى مەشھۇر جامى-تەمبۇر ئېتىراپ قىلىدە!

شۇ ئارىدا ئىككى مالىيىغا ئىككى تۈلۈم قىمىزنى كۆتەرتىپ، ئىككى پاخان قوزنى يېتەكلىتىپ غوجەك كىرىپ كەلدى. ئۇ مېھماندارچىلىق يېڭى باشلانغاندا كىرىپ، غىپلا قىلىپ چىقىپ كەتكەن ئېدى.

– بېگىمنىڭ مېھمىنى، – دېدى بوم ئاۋازلىق غوجەك شىپاڭ ئالدىغا كېلىپ ئىككى قولىنى كۆكسىگە ئالغان ھالدا، – مېنىڭ مېھمىنىم. كېچىلەپ بولسىمۇ جاڭزامغۇ بېرىپ، قولدا بېقىلىۋاتقان ئىككى كېپە قوزا بىلەن ئىككى تۈلۈم قىمىز كەلتۈردۈم. ئىخلاسىمنى قايتۇرماي، قوبۇل قىلسىلا، بېگىم؟..

بەگزادە رەخمەت ئورنىغا، چۈنقىغان ئاتتەك، بېشىنى لىڭشىتتى، خالاس !
"توۋۋا، – دېدى غوجەكنى بىرىنچى قېتىم كۆرۈۋاتقان غېنى، ئۆز-ئۆزىگە، – راستلا خەقلەر دېگەندەك «قارا قاۋانغا» ئوخشاش» بۇرنى ئاسمانغا قاراپ تۇرىدا!"

– قېنى، پاتىھە قىلسىلا، بېگىم. دەررۇ سويغۇرۇپ، كاۋاپ قىلدۇراي. ۋاي، قوزنىڭ كاۋىۋى بىلەن قىمىز گىرەلىشىپ كېتىتۇدە! – تامىغىنى چەكتى غوجەك.

– تاڭ ئاتاي دېدى. ئەندى نەرىڭگە يەيسەن، ئەتە سويغۇز! – سوغلاجاۋاپ بەردى بەگزادە .
– خوپ، خوپ... – قوزىلارنى ئېلىپ كېتىشنى بۇيرىدى مالايلىرىغا غوجەك. تۈلۈملەردىكى قىمىزلارنى بولسا، بوستانلىقتىكى كۆلگە چىلىتىپ قويدى.

– ئۇچقاندەك بېرىپ كەپسىزدە، شاڭيۇم، – دېدى غوجەكنى زاڭلىق قىلغاندەك ئابدۇغوپۇر.
– ئۇچمامدىغان، بەگزادەمنىڭ خىزمىتىدە! – شۇنداق ئۈسسەدىمكىن تاماقلارم چاكىلداپ كەتتى...
غوجەك بىر كاپپاڭ قىمىزنى ئۆرە تۇرۇپلا ئىچىۋېتىپ، شىپاڭ ئۈستىگە چىقتى ۋە غېنىغا كۆزى چۈشۈپ داڭ قېتىپ قالدى. ئۇ غېنى ھەققىدە ئاڭلىغان. باشقا باي-زىمىندارلار ئوخشاش ئۇنى خۇش كۆرمەيدىغان. كىمدۇر بىرسى مال بازىرىدا يىراقتىن تۇرۇپ غېنىنى كۆرسىتىپ قويغان ئېدى. كۆزى ئۆتكۈر غوجەك بىر قاراشتلا غېنىنى تونۇۋالدى.

– سەن بۇ يەردە نېمە قىلىپ يۈرسەنۇي، ئوغرى؟ – دەۋەتتى ھەيران بولغاندەك غوجەك. ئۇ «ئوغرى» ئىبارىسىنى پەللىمەي دەۋىتىپ، ئۆزى چۆچۈپ كەتتى.

– ساڭا ئوخشىغان «ئاتا» ئوغرىنىڭ كويىدا يۈرمەن، – دېدى غېنى بېقىپىتىلغىنى بۇزماي.
غېنىنىڭ جاۋاۋىغا ئاۋال رەھىمجان، ئاندىن باشقىلار كۈلۈۋېتىشتى. بەگزادىنىڭمۇ لەۋلىرىدە كۈلكە ئويناپ، چاشقان بۇرۇتى قىمىرلاپ كەتتى. ئىچىدە بولسا: «سۆزمەل يالاڭتۇش ئېكەن! ئەۋۋ لەيغەزەللەرنىڭ ئونىنىڭ ئورنىغا موشۇنداق بىر غالىچاڭ بولسا... كۈچىمۇ بار، ھوشىمۇ بار» دەپ ئارمان قىلدى .

غېنىنىڭ بىر پەشۋاسى بىلەنلا يەرگە كىرىپ كەتكەندەك بولغان غوجەككە بەگزادىنىڭ قوشۇلۇپ كۈلگەنلىكى يۈرىكىگە نەشتەر سانچىغاندەك تۈيۈلدى. ئۇ ئىزا-ئەلەمگە چىدىماي غېنىنىڭ ياقىسىغا ئېسىلماق بولۇپ دېۋىدىيۇ، بەگزادىنىڭ تېخىچىلا ئىلمىيىپ ئولتارغىنىغا كۆزى چۈشۈپ، توختاپ قالدى ۋە «ئەستاخپۇرۇللا» دەپ پىغان چىقاردىدە، يېلى چىققان دوساقتەك لاسسىدە ئولتۇرىپ قالدى.
– قىمىز ئىچىلسە، شاڭيۇ، – دەپ قىمىز سۇندى غوجەكنىڭ تېكىنە زىياپەتلىرىگە داخىل بولۇپ يۈرگەن غالىچىلاردىن بىرى.

– شاڭيۇكام ئەجايىپ مەرت ئادەمدە! سىلەر قاراپ تۇرۇڭلار، ئەتىلا ھەممىمىزنى ئۆيگە ئاپىرىپ، تالقان-تۆكتى قىلمىسا كالىمانى چورتىدە كېسىپ، ئالدىڭلارغا تاشلاپ بېرىمەن، – دېدى ماختاش ئارىلاش زاڭلىق قىلغان ئىككىنچى غالىچى .

– شۇنداق بولمايچۇ، – پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ بېشىنى كۆتەردى غوجەك، بەگزادەم رۇخسەت

قىلىدىكەن، مېھمانلارنى ھازىرلا يۆتكەپ كېتىمەن، دەپ يەڭلىرىنى تۇرۇپ، ئادىتى بويىچە چەيزەسىمان بۇرنىنىڭ ئاسمانغا قارىغان تۆشۈگىگە چىمەلتىگىنى تىقتىدە، نېمىنىدۇر ئاختۇرغاندەك قىلدى. ئۇنىڭ بەتقىلىغىدىغان يىركەنگەن مېھمانلار تەتۈر قارىشىۋالدى. ئەمما، ئۇلارنى غېنى كۆلدۈرۈۋەتتى.

– چىمەلتىگىنى ئىچكىرىدەك تىق، شاڭيۇكا، «غەزەنە» تېخىمۇ چوڭقۇرلۇقتا بولسا كېرەك! – دېۋىدى شۇنداق كۈلكە ساداسى كۆتىرىلدىكى باغ ئىچى جاراڭلاپ، بۇلبۇللار ئۈرۈكۈپ كەتتى. شۇ ئارىدا ئۆڭسىلى يوق كىرگەن بىرسى:
– شاڭيۇكا، شاڭيۇكا... – دېدى.

– ئۈنۈڭنى باس! – دەپ بەگزادىغا قارىدىدە، كەچۈرۈم سورىغاندەك باش ئېگىپ، ئورنىدىن تۇرۇپ شىپاڭدىن تۆۋەن چۈشكەن غوجەك مالىيىنى چەتكە تارتىپ: – ئاتاڭ ئۆلۈپ، ئۆيۈڭ كۆيگەن بولسىمۇ ماڭا ئاستا ئىما قىلساڭ بولمامدۇ، خۇمپەر! – ئۇ خىرىلداپ ئاستا گەپ قىلغىنى بىلەن بەرى بىر ھەممىسى ئاڭلىدى.

غېنى «خەۋەر كەلدى» دېگەندەك مەھەممەتجانغا كۆز قىستى.

– زەي... زەي... نەپ...

– زەينەپ دەمسەن؟ ئۆلمىگەندۇر ئۇ قانجۇق؟!

– يا... ياق... قاچ... تى...

– نېمە دەيدۇي، مونۇ گاداى؟! – غوجەك مالىيىدىن باشقا گەپ ئاڭلاشقا تاقىتى قالماي، ئۇنىڭ كانىيىغا پەنجە سالدىدە، نېرى ئىشتىرئۆتتى.

– نېمە شۇنچە كۆپسەپ كەتتىڭىز، لاۋزا! – ۋاقىرىدى بەگزادە.

شۇم خەۋەر يەتكۈزۈپ كەلگەن مالىيىنى دستىلىماق بولۇپ تۇرۇشىغا بەگزادىنىڭ تەنبىسىنى ئاڭلىغان غوجەك بىردىن ئېسىنى يىغىپ، مالىيىنىڭ ياقىسىنى قويۇۋەتتى ۋە ئىككى قولىنى كۆكسىگە ئېلىپ:

– ئەپۇ قىلسىلا، بېگىم؟ – دەپ ئىلتىجا قىلدى، – كېلىنم، كېلىنمىنى.

– بەس! ئاڭلىدىم. كىم ئېلىپ قېچىپتۇ؟ – غوجەككە ئېچىنغانلىقتىن ئەمەس، ۋاقىگە قىزىققانلىقتىن سورىدى، چاشقان بۇرۇت بەگزادە.

– تايىنلىق بىر نائىنساپ ئوغرىدە...

– ئۇنداقتا ئوغرىنى قاراقچى ئۇرۇپتۇ، – دېدى غوجەككە جاۋاۋەن غېنى.

بۇ قېتىم غېنىنىڭ سۆزىگە كۈلۈشمىسىمۇ، ئەمما بىر-بىرىگە مەنىلىك قاراشتى مېھمانلار.

تۆرتىنچى باب

"ئاق ئۆستەڭ" قاش دەرياسىدىن باشلىنىدۇ. ئېچىق بېشىنى بويلاپ قاتار تىكىلگەن ئاق چېدىرلار، كىگىز ئۆيلەر، موم ياغاچلارغا باغلانغان ئاتلار. تۈرمەل باغلاش ئۈچۈن كېرەكلىك شاخ-چوگالار، بادرا-خەرىلەر يۈكلەنگەن ئىرگىلۈ ھارۋۇلار كەينى-كەينىدىن كېلىپ-كېتىپ تۇرۇپتۇ. بىر چەتتە يوغان داش قازانلاردا چايلار قايناپ، گۆشلەر پىشماقتا. ئۆستەڭ چېپىغىغا ئەتراپتىكى يېزىلاردىن ھاشارغا كەلگەن دېھقانلار خۇددى ئۇۋىسى بۇزۇلغان چۈمۈلىلەردەك قىمىرلاشماقتا، بەسلىشىپ ئىشلەشمەكتە. ھەر بىر يېزىنىڭ ھاشارلىرىغا چاملار بۆلۈپ بېرىلگەن. ھەر قايسىسى بالدۇر پۈتۈرۈپ بىرىنچىلىكىنى ئېلىپ، ماختاشقا سازاۋەر بولۇشقا تىرىشىدۇ. ھەر قېتىمدىكىدەك بۈگۈنمۇ ياشلارنىڭ، – بوز يىگىتلەرنىڭ كۈچ سىنىشىپ، ئاتاق ئالىدىغان، ئاقساقاللار تەرىپىدىن تەغدىرلىنىدىغان كۈنى. ياشلار كۆڭۈللۈك. ئۇلار ناخشىنى دۈڭ ئېيتىپ ئىشلىمەكتە، كەتمەنلىرى، جوتۇ-جۈمبىلىرىنى ئېگىز

كۆتىرىپ، توپا ئارىلاش شېخىل-تاشنى ئېگىز قىرغاققا ئاتماقتا، كۈچ-غەيرىتىنى كۆرسەتمەكتە. ئۇلارغا ھايداچىلىقنىڭ لازىمى يوق.

ئۆستەڭنىڭ تېگى قاتتىق،
چاپسام كەتمەن ئۆتمەيدۇ.
زالمىلارنىڭ قامچىسى،
بېشىمىزدىن كەتمەيدۇ...

كۆك بېشى - مىراپلار، ھاسىغا تايانغان تەجرىبىلىك دېھقانلار دەم چېپىقچىلارغا، دەم تۈرمەل باغلاۋاتقان ۋە ئېچىق بېشىغا نەرسىلەرنى توشۇۋاتقانلارغا كۆرسەتمە بېرىشىپ، بەزىلىرىنى ماختاپ، بەزىلەرگە تەنبە بەرمەكتە. شوخ ئاقىدىغان قاش دەرياسىنىڭ يىل ئارىلاپ دېگىدەك، توما بېشىنى، تۈرمەل «بۇقىسىنى» ئېلىپ كېتىدىغان ۋە ئادەم بويى يار پەيدا قىلىپ «ئىش» تېپىپ بېرىدىغان ئادىتى بار. شۇڭا ھەر قېتىمدا سۇنىڭ، تۈرمەلنىڭ، توسۇقنىڭ ئېپى-جېپىنى بىلىدىغان ئاقساقالار «ئاق ئۆستەڭ» سۈيىنى ئىچىدىغان يېزىلاردىن يەر كۆلمىگە قاراپ ھاشارلار كېلىپ، چوڭ ئېچىقنى قايتا ياساپ، لاتقا باسقان ئۆستەڭنى تازىلاپ ئەينىگە كەلتۈرىدۇ. «ئاق ئۆستەڭ» - ئىلى ۋادىسىدىكى دېھقانچىلىق مەيدانلىرىنى سۇ بىلەن تەمىنلەيدىغان ئەڭ زور ۋە ئاتاقلىق سۇ ئىنشائىتى ھېساپلىنىپ، ئۇ ئىلى «تارانچىلىرىنىڭ»، يەنى، ئۇيغۇرلارنىڭ تارىخى بىلەن مۇناسىۋەتلىك. «ئاق ئۆستەڭ» قۇرۇلۇشىغا قولى تەگمىگەن بىرمۇ ئىلى دېخنى بولمىسا كېرەك. شۇ سەۋەپتىنمۇ «ئۆستەڭ ناخشىسى» نامىنى ئالغان ناخشىلار موشۇ غول ئۆستەڭ چېپىغىدا خەلىق تەرىپىدىن ئىجات قىلىنىپ، ئۇنىڭ سۈيى بىلەن خەلىق قەلبىگە سىڭىپ كېتىشى بىجەز ئەمەستە..!

بېشىدا قاسقىنى كەڭ كۇچار كۆپىلىك تۈپە، ئۇچىسىدا بېغىر رەڭ چېبەرقۇت پەشمەت، سىم، بېلىدا قارا لەستىك پوتا باغلىغان تەمبەللىك ئادەم ئۆستەڭ چېپىۋاتقانلارنىڭ قېشىدا توختىدى.

- ئىشقا بەرىكە، يۇرتداشلار! - دېدى ئۇ ئاۋازىنى كۆتىرىپ.
- ئىلاھىم، بەرىكىسى بولغاي، - دېيىشتى ئىش بېشىدا تۇرغان ئاقساقالار ۋە كۆك بېشىلار.
- تۈرمەللەر تەبىئىي بويىتۇ. ئېچىق-تومىسىنى بۈگۈن بېكىتەرمىز؟ - سورىدى تەمبەللىك ئادەم.
- ھاشارلارنىڭ غەيرىتى بىلىدۇدە، مىراپ بېگىم، - دېدى كۆك بېشىلارنىڭ بىرى .
- ئەۋۋ يوغان تاشنى كۆتىرىپ توسۇققا تاشلاۋاتقان يىگىت كىمۇ؟ - سورىدى مىراپ.
- ئۇمۇ؟ غېنى! نەچچە ئادەمنىڭ كۈچى باردە، ئۇ يىگىتتە .
- ھە بىلىمەن. كىمنىڭ ئورنىغا كەلدىكىنە؟

- ئۇ يىگىت «ئاق ئۆستەڭ» چېپىغىدىن قالمايدۇ. ئاڭلىسىلا يېتىپ كېلىدۇ.
- ياخشى ئادىتى بار ئېكەن، - دېدىدە، كۆك بېشىنىڭ بىر نەرسە دېمەكچى بولغىنىغا قارىمايلا غېنى ئىشلەۋاتقان تەرەپكە قاراپ ماڭدى باش مەرەپبەگ. قاسىم مىراپ دەپ نام ئالغان بۇ ئادەمنىڭ خەلىق ئىچىدە خېلى ئىناۋىتى بار. ھەممە يېزىلارنىڭ كۆك بېشى - مىراپلىرىنىڭ ئۈستىدە سۇ ئىشلىرىنى، تەخسىمات-ماجرالىرىنى باشقۇرىدۇ. ئۆزى ئارئۆستەڭ يېزىسىدىن، ئەلاخان سۇلتاندىن تارتىپ ئارئۆستەڭلىكلەر «باش مىراپ» بولۇپ كەلگەن ئەن بار. مۇنداق بولۇشتىكى سەۋەپ ئوتتۇز ئالتە كۈن سۇلتانلىق تەختىدە ئولتارغان قارا نىيەت ماھمۇت ئوچىنى ئورنىدىن ئېلىپ تاشلاشتا ۋە ئەلا پالۋاننى ئەمىرلىككە كۆتىرىشتە كۈچ چىقىرىپ، تۇغ كۆتەرگەنلەر ئاساسەن ئارئۆستەڭلىكلەر بولغانلىقتىن «ئىلى-ئالەمنى» كۆكەرتىپ تۇرغان سۇ مەنبەلىرىنى باشقۇرۇش ئىشلىرى ئارئۆستەڭلىكلەرگە بەخشەندە قىلىپ بېرىلگەن ئېكەن. شۇندىن بۇيان بۇ ئىش ئەن بولۇپ كەلگەن. قاسىم مىراپ شۇ دەستۈرگە بېنائەن ھېكمىبەگ غوجىنىڭ رازىلىغىدىن ئۆتكەن ۋارىسلاردىن بولۇپ، بۇ ئادەم خالىس ۋە

كەمتەرلىكى بىلەن خەلىققە يېقىن تۇراتتى .

- ھاي، يىگىت! تولا ئېغىرنى كۆترەۋەرمە، بېلىڭ چىم بولۇپ قالمىسۇن، ئاۋايلا! - دەپ ۋاقىرىدى خېلە نېرىدىنلا قاسىم مىراپ.

- ھارام كۈچنىڭ نېمىسىنى ئايى، - دېدى غېنى پېشانىسىدىكى تەر مونچاقلىرىنى سىرىۋېتىپ ۋە مىراپقا سالام بەردى.

- ئاڭلىسام ھەر دايمم ئۆز ئىختىيارىڭ بىلەن ئۆستەڭ چېپىغىغا كېلىدىكەنسىن، ئىنىم. بۇ ئەجايىپ ياخشى خىسلەت.

- ئاق ئۆستەڭنىڭ» سۈيىنى «ئىلى ئالەمنىڭ» ھەممىسى ئىچىدۇ. خەلىققە باشقا ياخشىلىق قىلىش قولۇمدىن كەلمىسىمۇ، ئۆستىڭنى چېپىپ بېرەي دەيمەن، مىراپكا!

- بارىكالا، ئىنىم، ھىممىتىڭگە رەخمەت. سەندەك بالىلىرىمىز بولسا ھېچ قاچان سۇسىز قالمايمىز، - دېدى غېنىغا تېخىمۇ زوقمەنلىك بىلەن قارىغان قاسىم مىراپ.

- ئاق ئۆستەڭ»، - دېدى ئاقساقاللار قاتارىدا تۇرغان نۇسرەت خەلىپەت (ئۇما «ئاق ئۆستەڭ» چېپىغىدىن قالمايدىغان) «ئاق ئۆستەڭ» - بىزنىڭ قان تومۇرىمىز. ئاۋرال تېغىنىڭ غەربىي ئېتىكىدىن تارتىپ تا ئالمۇتىيار - كۈرەگىچە ئىككى كۈنلۈك مۇساپە ئۇزۇنلۇقتىكى بۇ غول ئۆستەڭنى قېزىپ پۈتەرگىچە ئەجداتلىرىمىزنىڭ بېشىدىن نە قىسمەتلەر كەچمىدى؟ - نۇسرەت گېپىنىڭ قانچىلىك تەسىرى بولىدىكەن دېگەندەك ئەتراپقا نەزەر تاشلىۋېدى، ھەممەيلىن كەتمەن-گۈجەك، لوم-جوتۇلارنىڭ ساپلىرىغا تايانغان ھالدا تىگشاپ تۇرۇشقان ئېكەن. ئۇ داۋام قىلدى. - «ئاق ئۆستەڭ»

مۇسا گۈڭ دەۋرىدىن باشلىنىپ، ئاندىن ئورانزىپ، مەلىكىزات ۋە ئۇلاردىن كېيىن چورۇق ھېكىم زامانىسىدا چېپىلىپ پۈتكەن. مىڭلىغان، ئون مىڭلىغان ئاتا-بوۋىلارنىڭ جاپالىق ئەجرىدىن - تۆكۈلگەن قان تەرلىرىدىن بېنا بولغان بۇ قەدىم-قەدىناس ئۆستەڭنىڭ سۈيىدە كۆكەرگەن زىرائەتلەردە ئۆزىمىزنى-ئۆزىمىزدىن كۆرە چەتتىن كېلىپ يەلكىمىزگە مىنىۋالغان زوراۋان كەلگەندىلەرنى بېقىپ-بوداپ كەلدۇق...

مەشەگە كەلگەندە ھاشارلار غۇل-غۇلا قىلىشىپ، تەۋرىنىپ كەتتىدە، نۇسرەت خەلىپەت توختاپ قالدى. قاسىم مىراپ بوسا سۆزنى چەكلىمىدى.

- ئاق ئۆستەڭ توغرىلىق قوشاقلار بېكارغىلا توقۇلغىنى يوق، - سۆزىنى ئۇلاشتۇردى نۇسرەت خەلىپەت، - بۇ قوشاق، ناخشىلار ئەجداتلىرىمىزنىڭ ئاھ-زارى، ئەلەم-ھەسىرىتى ۋە ئارزۇ-ئارمانلىرىدىن ئىبارەت. - ئۇ سەل تىنىق ئالدىدە، شار قىچارغاندەك بەلەنت ئاۋازدا: - «ئاق ئۆستەڭ» ئىلى دېھقانلىرىغا كۈچ-قۇۋەت، ھايات بەرگەن - ئانا ئۆستەڭ!

"ئاق ئۆستەڭ" بىزنىڭ ئۆستەڭ! - ۋاقىرىدى غېنى. ئۇنىڭغا ھاشارلار قوشۇلدى، كۈچلۈك سادا ياڭراپ كەتتى ۋە بۇ ساداغا جور بولغاندەك، «ئۆستەڭ ناخشىسى» ئېيتىلىدە، ھاشارلار ھاياجان ئىچرە ئىشقا چۈشتى.

ئۆستەڭنىڭ تېگى لايدۇر،

دەسسەم لىغىرلايدۇ.

زالىم تۇڭچىسى كەلسە،

يۈرەكلەر يىغلايدۇ.

***

كەچكە يېقىن ھاۋا بۇزۇلۇپ، تاغ تەرەپتىن كەچ كۈزنىڭ سوغ شامىلى ئۇرۇشقا باشلىدى. ئەتىگەندىن بۇ يان ئوچۇق ئاسمان گۈمبىزىنى قېلىن بۇلۇت پەردىسى بېسىۋالدى. تۈرمەللەشكەن بۇلۇت قاتلاملىرى

بارغانچە يەر بېتىگە يېقىنلىشىپ، پاختا تۈرتەكلىرىدەك ئۈزۈلۈپ چۈشىدىغاندەكلا كۆرۈنەتتى. ئاخىرقى ئۇۋاق، لېكىن مۇز قۇمىسۇق يامغۇر تامچىلاشقا باشلىدى.

– ئاق يېغىنغا ئايلىنىپ كەتمىگىدى، ھاۋانىڭ ئوزايى يامانراق، – دېدى كۆك بېشىلارنىڭ بىرى. – ياقە! – دېدى كۈن پېتىشقا قاراپ تەجرىبىلىك ئاقساقال. – كۈن پېتىشتىن شامال قوزغالدى، ئەتىگەنگىچە بۇلۇت دېگىنىڭدىن بىر پارچىمۇ قويمىي، ھايداپ كېتىدۇ. سوغ كۈچەيدى. يالاڭ كىيىملىك ھاشارلار سوغ شامالدىن دالدىلىنىپ، ئۆستەڭ ئىچىگە چۈشۈۋەلىشتى.

– سەنلەرنىڭ سۇسىز قالغىدەك يېرىڭ، نە بېغىڭ بولمىسا بۇ سوغدا شۈمىشەرىشىپ تۇرۇشقىنىڭنى قارا! – دېدى قويلار ئوخشاش غۇجمەكلىشىۋالغان ھاشارلارنىڭ يېنىغا كەلگەن غېنى. – كۆپچىلىككە تەڭ كەلگەن ھاشاردە! – دەپ سۆزگە ئارىلاشتى كۆك بېشى. – ئۆزەڭچۈ، ئۆزەڭ بۇ يەردە نېمە قىلىپ يۈرسەن – غېنىغا قاراپ تىكلەندى. ئونىياريۈزلۈك ھاشارلارغا باش بولۇپ كەلگەن زېمىندارنىڭ ئوغلى.

غېنى دەرھال جاۋاپ قايتۇرالمىدى. راست، ئۇنى ھېچ كىم چاقىرىغىنى يوق، مەجبۇرلىغىنى يوق، ئۆز ئايغىدىن كەلگەن، قاش دەرياسىنىڭ شەرقىي قانىتىدىكى – قاراباغ يېزىلىرى «ئاق ئۆستەڭدىن» سۇ ئىچمەيدۇ، بۇ تەۋەگە سۇ مەسىلىسىدە مۇناسىۋەتسىز. شۇنداق ئېكەن، نېمە سەۋەپتىن دايم بۇ يەرگە كېلىپ، يەرنى قېزىپ ئېغىر تاشلارنى كۆتىرىدۇ بىرەر مەنپىيەت كۆزلەمدۇ ياكى كۈچلۈكلىگىنى كۆرسەتمەكچى بولامدۇ؟ ياق، ياق ئۇ بۇ تەرىقە شەخسىي غەرەزدىن تامامەن خالى، بەلكى ئۇ بىرەر دوستىنى ياكى موشۇ دېھقانلارنى ھاشارلارنى ئۇققاق تارتىپ كەلگەندۇر. بەلكىم با ئۆستەڭ چېپىغى تۈگەپ، ھەر قېتىمدىكىدەك بولىدىغان چېلىش، كۈچ سىناش ئويۇنلىرىنى ھەۋەس قىلىپ كەلگەندۇر؟ بۇنىڭ نېمە يامانلىغى ياكى ئارتۇقلىغى بار؟ ئۇ كۆپچىلىك بار يەرگە تەلپۈنىدۇ، بىرەر ياردەم قىلىشقا ئىنتىلىدۇ. يۇقۇرىدا قاسىم مىراپقا دېگىنى ھەق گېپى: «... خەلىققە باشقا ياخشىلىق قىلىش قولۇمدىن كەلمىسىمۇ، ئۆستىڭنى چېپىپ بېرەي دەيمەن...» ھە، مۇھتاجىغا ياردەم قىلسا، بېشىغا كۈلپەت چۈشكەنلەرنى پالاكەتتىن قۇتۇلدۇرسا ئۇنىڭ كۆڭلى سۇ ئىچىدىغۇ!

– مەنمۇ؟ – سوئال ئورنىغا سوئال بەردى غېنى ۋە كەسكىن دېدى: – مەن سوغدا دۈگدەرەشكە موشۇ كەمبەغەل دېھقانلارنى ئالدىغا سېلىپ ئىشلەتكىنى ئەكەلگەن سەن سىياقى يەر ئېگىسى باي-غوجامنىڭ غوجايىنلىغىنى كۆرەي دەپ كەلدىم. – بۇ... بۇنداق تەپىرقە چىقىدىغان گەپلەر...

– بولدى! – كۆك بېشىنى كەسكىن توختاتتى قاسىم مىراپ، – غېنىنىڭ باشقا يامان غەربىزى يوق بولسا كېرەك. سۆز ئۇختىسىغا كېلىپ شۇنداق دەپ قويدى. ئۇنى يوغۇنۇتۇشنىڭ نېمە ھاجىتى؟ تەجرىبىلىك قاسىم مىراپ ئارىلاشمىغاندا ھاشارلار غۇل-غۇلىسى كۈچىيىشى مۈمكىن ئېدى. بىر قېتىم شۇنداق بولۇپ، جېدەلمۇ چىققان. غېنىنىڭ ھېچ كىمدىن ئەيمەنمەي، توغرا كەلگەندە ھەق سۆزنى سۆزلەيدىغانلىغىنى بىلەتتى ئۇ. شۇڭا ماجرانىڭ ئالدىنى ئالدى، كۆپچىلىك ئالدىدا كۆك بېشىنى ئەيىپلەپ، غېنىغا يان باسقان بولدى.

– يامغۇر كۈچىيىپ قالدى، مىراپ بېگىم، – دەپ ئەتتەي ئاگاھلاندىردى قاسىم مىراپنىڭ مەقسىتىنى چۈشەنگەن لولى كۆك بېشى.

– ئىشنى يىغىشتۇرۇڭلار! – بۇيرۇق قىلدى قاسىم مىراپ. ئۇ ئاق چېدىرنىڭ ئالدىدا توختاپ، ھەممىگە ئاڭلىتىپ، – يەنە ئىككىنى سويۇڭلار كۆك بېشى! – دەپ ئاگاھلاندىردى.

داش قازانلاردا قاينىغان گۆشنىڭ پۇرىغى ئاچ قوساق ھاشارلارنىڭ نەپسىنى غىدىقلاپ، ئاغزىدىن سېرىق سۇ كەلتۈرۈپ، تەقازاسىنى تېخىمۇ ئاشۇراتتى. ئۇ يەر، بۇ يەردە يېقىلغان ئوتقا قاخلىنىپ، گۈلخاندىن تەپ ئېلىپ ئولتۇرىشقان ھاشارلار غېنىنىڭ مەردانلىغىنى، قەيەردە بولسا «چوڭلاردىن»

ئەيمەنمەي، ھەققە يان بېسىپ، بوزەكنى قوللايدىغانلىغىنى ماختىشىپ پاراڭلاشقىنى بولمىسا، بارغانچە كۈچەيگەن سوغ شامال جان-جېنىدىن ئۆتۈپ، ئۆز ھالەكچىلىگى بىلەن بولۇپ قېلىشتى. ئاخىرى جاۋۇر-تەڭنىلەردە پۇقۇراپ ھو چىقىپ تۇرغان مېيىزلىك گۆش، چېلەكلەردە بولسا - شوۋىلار كەلتۈرۈلدىدە، بىردىن خوشاللىق كەيپىيات روي بەردى.

"كەمبەغەلنىڭ بىر تويغىنى - يېرىم باي بولغىنى" دەپتەكەن، قېنى ئېلىڭلار يىگىتلەر! ئەتىكىگە ئاللا ئېگەم! - دېدى ھاشارلارغا گۆش بۆلۈپ بېرىۋاتقان توپ باشلىغى.

- تويىمىساق قانداق قىلىسەن، تاغا؟ ياكى ئەۋۋ قازان بېشىدا قۇمايدەك قادىلىپ تۇرغان كۆك بېشىنى سويۇپ بېرەمسىلەر!؟

ھەممىنىڭ ئاغزىدا لىق گۆش بولسىمۇ پاراقلاب كۈلۈشتى ھاشارلار غېنىنىڭ ئاچچىق تەنسىنى قۇۋەتلەشكەندەك.

- سېنىڭ بەستىڭ زور، ئاندىن سەن مېھمان ھېساۋىدا بولغاچقا ساڭا چەك يوق، يەۋەر ئۇكام، غېنى.

- مېنىڭدىن قايغۇ قىلما، تاغا. مونۇ ئايلىغى - ئوتتۇز كۈن، يەيدىغىنى ئۆزىدىن، شامالغا ئىشلەيدىغان ھاشارلارنى ئۇيدانراق تويغاز. بولمىسا سولخاي يەڭنى چىقىرىمەن جۇمۇ.

توپ بېشى غېنىنىڭ بۇ سۆزلىرىنى كۈلكە بىلەن قۇلاق تۈۋىدىن ئۆتكۈزۈۋەتتى. ئۇ غېنىغا رەددىيە بېرىشتىن قورقۇپ، نان ئەكەلشنى بانە قىلىپ، قازان بېشى تەرەپكە كەتتى.

- مەن بىر نەرسىگە ھەيرانمەندە، - دېدى غېنى ھاشارلار تېگىشلىك گۆشنى يەپ، ئىسسىق شوۋا ئىچىشىپ، نەپسى قۇرۇتىنى باسقاندىن كېيىن، - ئىشلىتىپ-ئىشلىتىپ بىر قېتىم ئۇيدانراق تويغۇرۇپ قويسا شۇنىڭغا قانائەت قىلىپ ياتىدىغان زامانمۇ بۇ؟

- باياراقتا ئېچىق بېشىدا قىلغان سۆزۈڭ بىلەن موشۇ دېگەنلىرىڭنىڭ جېنى بارلىغىنى بىلىمىز، ئۇكا! - دەپ خىتاپ قىلدى قانداق قوللىرى بىلەن چوغىنى ئالدىغا تارتقان دېھقان، - بىز شۇ مېھنەتكە تۇغۇلغان ئېكەنمىز...

- شۇ، مېھنىتىڭنى، - دېھقاننىڭ سۆزىنى بۆلدى غېنى، - ھالاۋىتىنى ئۆزەڭ، بالا-جاڭاق كۆرسە مەيلىدىغۇ! باشقىلار كۆرۈۋاتسا قانداق چىداپ تۇرغىلى بولىدۇ دەيمەن!

- تەغدىر ئىلاھى شۇنداقكەن: بىرسى-باي، بىرسى-گاداي، بىرى-ئەمەلدار، بىرى-پۇخرا.

- ئەلمىساقىتىن تارتىپ موشۇنداق تۆرەلگەن دېسەڭچۇ، - دەپ قانداق قولغا يانداشتى يەنە بىر دېھقان.

- ئەلمىساقىتىن، تەكرارلىدى خىيالچان قىياپەتتە غېنى. ئۇ بۇ ئىبارىنىڭ مەناسىنى قوغلاشقاندىدەك بىر دەم ئويلىنىپ قالدىدە، ئاندىن دېدى:

- بىز-بويىمىزغا بويۇنتۇرۇق سېلىنغان ئۆكۈز، قاياققا ھايدىسا شۇ ياققا ماڭمىز دېمەكچىسەنغۇ ھە!؟

- بايلارنىڭ گېپىنى يىرساڭ يېرىنى ئوتاققا بەرمىسە، ھۆكۈمەتنىڭ ئالۋاڭ سېلىغىنى تۆلەلمىسەڭ ئۇرسا-سوقسا، نارازىلىق قىلساڭ يامۇل-زىندانغا سولاپ، ئاتسا-چاپسا تەغدىرىڭگە تەن بەرمەي نېمە چارە؟ - قانداق قول دېھقان ئۆزىنىڭكىنى توغرا قىلماقچىدەك، غېنى تەرەپكە سىلجىدى.

- زورلۇققا چىدىمىغان قۇمۇلۇقلار قوزغىلىپ چىقىپتۇ. شۇلارمۇ بىزگە ئوخشاش ئادەملەردۇ، يە ئىككى بېشى بارمىكىن؟ - غېنى ئېيتماقچى بولغان مەقسىتىگە ئەندى كەلدى.

- ئۇ خەقنىڭ ئىسلام ئاچقانلىغىنى ئاڭلىدۇق، ئاقىۋېتى قانداق بولىدىكىن تاڭ، - دېدى قانداق قول غېنىغا سىلىق جاۋاپ بېرىپ. ئۇنىڭ گەپ-سۆزىگە قارىغاندا ھايات تەجرىبىسى باردەك كۆرۈنەتتى.

- ئاقىۋېتى قانداق بولاتتى، ئىسلام ئاچىدۇدە! - دېدى كىمدۇر بىرى.

- ئىسلامنى قىيا ئېچىپ قويۇپ، كېيىن دەردىنى بىزدەكلەر تارتىمىسا، - يەنە ئۆز پىكىرىنى قۇۋەتلىمەكچى بولدى قانداق قول.

- نېمە دەيسەنكىنتاڭ، نۇرغۇن تاغا! - دېدى قانداق قول دېھقانغا تىكىلىپ، - ئىسلامنى قىيا

ئاچىدىغان ئىشكەمپىدى؟

غېنىنىڭ بۇ گېپىگە ئۈگدەك، چالا ئۈگدەك ھاشارلار كۈلۈۋېتىشتى. گەرچە سۆز-ئويۇنى بولسىمۇ، مەقسەتلىك دېيىلگەن بۇ سۆزلەرنىڭ تېگى تەتگە بارچەيەن يېتەلمىسىمۇ، بەزى مەئىشى تەجرىبىگە ئېگە بەزىلەر چۈشەنەتتى «خۇدا بىر، پەيغەمبەر بىر - ھەق» دەپ قاتتىق ئىشىنىدىغان غېنى «ئىسلام»، «ئىسلام ئېچىش» دېگەن قائىدىلىك ئىبارلەرگە چۈشەنمەيتتى. شۇ تاپتا قانداق قوللۇق دېھقانغا خاپا بولۇپ، ئۇنىڭغا گۇمانلانغاندەك كۆڭلىگە شەك كەلدى. «خىتايلارغا يان باسامدۇ نېمە مونۇ، خەقنىڭ راينى قايىتۇرۇپ؟! - دەپ پىچىرلىدى ئىچىدە. لېكىن نۇراخۇن تاغىنىڭ گېپىگە ئېتىراز بىلدۈرۈپ، ئۇنى بېسىپ چۈشكەندەك قوزغىلاڭ كۆتىرىپ، قۇللۇق ئاسارىتىدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن نېمە قىلىش، نېمىدىن باشلاش توغرىلىق ئۆز چۈشەنچىلىرىنى ئېيتىپ، باشقىلارنى قايىل قىلىش، ئۇلارنى ھەرىكەتكە كەلتۈرۈش ئۈچۈن تېخى ئۇنىڭدا يېتەرلىك تەجرىبىمۇ، چۈشەنچىمۇ، تەشكىلى قايىلىيىتىمۇ يوق ئېدى. «نېمىشكە قاراپ ياتىمىز؟ نېمىشكە باش كۆتىرىپ چىقمايمىز؟ «موشۇ ۋىيدانى چاقىرىقلار ئۇنىڭ قەلبىنى ئازاپلاتتى.

غېنى ئورنىدىن دەس تۇرۇپ، كۈچلۈك شامالدا تېخىمۇ شاۋقۇن كۆتەرگەن قاش دەرياسىغا قاراپ ماڭدى. قانداق قوللۇق نۇراخۇن باشلىق ئىسلاميۇز مەھەللىسىدىن كەلگەن ھاشارلار ئۇنى توختاتمىدى - غېنىنىڭ رايىغا بېقىشتى .

دەل شۇ دەقىقىلەردە ئاق كىگىز ئۆيىنىڭ ئىچىدە تائاملار تولۇق دەستىخاننى چۆرەدەشپ ئولتۇرىشقان يۇرت «چوڭلىرى» كۈچلۈك تائامدىن كېيىن ئۈنلۈك كېكىرىشىپ، خامقايماق ئىلەشتۈرۈپ، سىڭچاي ئىچىشمەكتە ئېدى.

- بايا ھېلىقى غېنى دېگەن تەنتەك باشنى راسا ئۇچۇقداپ قويدىغان يولى كېلىۋېدىدە، مىراپ بېگىم، - ئۆكۈنگەندەك دېدى سېمىز كۆك بېشى ۋە ئارقا-ئارقىسىدىن ئۈنلۈك كېكەردى. - مەنما ھەيران بولدۇم. مىراپ بەگ تۇرسىمۇ ھېتىقماي، گەپكە قوناق بەرمەيدە، بېئەدەپ! - قوشۇمچە قىلدى شاڭگيۇلاردىن بىرى.

- تەلۋە كۈچىگە ئىشىنەمدېكىن، قەيەردىلا بولسا چوڭلارنىڭ ئاغزىنى غېرىچلايدىغان بولۇۋالدى. زادى بۇ تەلۋە كىمىگە ئىشىنىدۇ؟

- شۇنى دېگەن، ھېمىت باي، ئۇنىچۇ موشۇنداق سورۇنلارنىڭ قېشىغا كەلتۈرمەسلىك كېرەك، باشقىلارنى يامان ئۈگىتىدۇ . - ئۇچۇ، يەنە تەكسىز گەپلەرمۇ قىلىدىكەن.

شاڭگيۇ، ئەللىك بېشى، كۆك بېشى ئوخشىغان بىر نەچچىسى غېنىنى خېلە غاجلاشقان بولدىيۇ، لېكىن قاسىم مىراپ نېمە ئۇچۇندۇر ئۇلارنىڭ شىكايەتلىرىنى دەرھال قوللاپ-قۇۋەتلىمىگەننىگە ھەيران بولۇشتى .

- ئون ئادەم بىرلىشىپ كۆتىرەلمەيدىغان تاشلارنى كۆتىرىپ، خالىس قارىشىپ بېرىۋاتسا يامان بوپتىمۇ؟ - قاسىم مىراپنىڭ بۇ سۆزى ئۇلارنىڭ بېشىغا چېقىلغان چۈشكەندەك بولدى، ھەممىسىنىڭ دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى. ياردەمچىلەرنىڭ روھى چۈشكەنلىگىنى سەزگەن قاسىم مىراپ: - ھە، دەپ قويۇپ، ھارام كۈچىدىن پايدىلانمىسىلەر، - دەپ قوشۇپ قويدىيۇ، ئەمما غېنىنى يامانلاشقا تىلى بارمىدى.

- بۈگۈن «غېنىنى سولاپتۇ» دەپ ئاڭلىساق، ئەتسىگىلا ئات چېپىپ تۇتۇپ كەتكىنىنى كۆرىمىز. زادى نېمە ئادەم؟

- يەنە غېنىنى كۈچىلاشقا باشلىدى سېمىز كۆك بېشى.

- ھېچ ئوقەت قىلماي، ئات ئۈستىدە مالخاينى قىرلاپ يۈرگىنى يۈرگەن!

- ئوغرىلىق قىلىدۇ، - دېدى كەسكىن رەۋىشتە ھېلىقى غېنىدىن گەپتە سوققا يېگەن ئونىيار يۈزلۈك

ھېمىت باي. ئۇ سۆزلىگەندە مولۇن كۆزلىرى چاناقلىرىدىن چىقىپ كېتىدىغاندەك بولاتتى.

– ئوغرى بولسىمۇ پاسكىنا ئوغرى ئەمەس، مەرت ئوغرى. تېزەكچى قوڭغۇزدەك، يېمەي-ئىچمەي پۇل يىغىدىغان خەسسىلەر بىلەن، جازانخور ئالدامچىلارنىڭ مېلىنى ئوغرىلاپ، يىتمە-يېسىرلارغا بېرەرمەش. بىر ھېساپتا ساۋاپ ئىشقى ھە تەخسىر؟ – دەپ باياتىن دەستىخاندىن باش كۆتەرمەي، ئۇنى-بۇنى ئۈزمەي يەۋاتقان ئىمامغا قارىدى قاسىم مىراپ .

– ھە، ھەم... ئاللا ئۆزى بىلىدۇ، – ئىككى بىسلىق جاۋاپ بەردى شارائىتچى موللا، – تېخى ياش، خۇدا ئىنساپ بېرەر...

– ئۇنىما قويۇپ، بۇنىما قويۇپ، قېنى قايسىڭ غېنى بىلەن كۈچ ئېلىشالايسەن؟ – دەپ زور بەستىلىك، موشۇ كەمگىچە چېلىشتا يېنى يەرگە تەگمىگەن ياش باي ھېمىتقا قارىدى قاسىم مىراپ. ھېمىت بولسا پۇشۇلدىغىنىچە يەرگە قاراپ ئولتىرىپ، ئىچىدە غېنىغا «يان باسقان» قاسىم مىراپقا لەنەتلەر ئوقۇدى. باشقىلارمۇ جىمىپ كېتىشتى.

– ئەگەر، – دېدى، يەنە ئاگاھلاندىرغان قاسىم مىراپ، – سەن ھېمىت ياكى باشقا بىرسىڭ كۈچ سىناشتا غېنىنى يەڭسەڭلار ئاتاقلىق قۇلا يورغانىڭ كۈمۈچ ئېگەر-توقۇمى بىلەن قوشۇپ مىنگۈزۈپ قويىمەن.

ھېمىت، سېمىز كۆك بېشى ۋە باشقىلارنىڭ كۆز ئالدىدا قازاندەك تاشلارنى بۇلجۇتماي كۆتىرىپ، سوغ دەريا سۈيىگە بېلىچە كىرىپ، تۈرمەللەرنى باغلىغان غېنىنىڭ باتۇرلارغا خاس كىپتى نامايان بولىدە، تارلىغى – رەشقى كېلىشىپ، تەرلىرىنى پۇرۇشتۇردى.

– غېنى يەڭسۈچۈ؟ – توساتتىن، چۆچۈگەندەك سورىدى ھېمىت.

– مېنىپ كەلگەن ئېتىڭنى غېنىغا بېرىسەن. بەسلىشىشنىڭ قىزىغى شۇدە!

– قازاق-قالماقلارنىڭ پالۋانلىرىنى يەڭگەنلىكى راستمېكىن؟

– راست بولمايچۇ. ئۈچ ياشلىق غۇناننى دەس كۆتىرىپ، ئۆستەڭ كېچىگىدىن ئۆتكىنىمۇ راست! – دېدى غېنى ئۈچۈن ئۆزى ماختانخان قىياپەتتە قاسىم مىراپ.

– ۋاي، كاساپەتەي... ئۇنداق بولسا ئۇنىڭغا دېۋە-مەلئەنلەر توغرا كەلمىسە، ئادىمىزات تاقابىل تۇرالماس، – دەۋەتتى بۇ قېتىم غېنىغا ھەۋەسى كەلگەن سېمىز كۆك بېشى.

– ئۈنچىلىكمۇ ئەمەستاي! – دېدى ھۆسۈتخور ھېمىت.

– ئىشەنمىسەڭ بەسلەشكىن، – دېدى قاسىم، – ئېيتىپ قوياي، كېيىن داداڭدىن تىل يەپ يۈرمىگەن.

– مېنى ئاتام ئوغۇل دەپ تاپقان! – دەپ كۆكسىگە ئۇردى، قاسىم مىراپنىڭ سۆزى تىك كەلگەشكە، ھېمىت.

– مانا بۇ ئەر يىگىتنىڭ لەۋزى، يارايىسەن ھېمىت باي! – ماختاپ قويدى قاسىم مىراپ.

– ئەگەر جىرەن قاشقانى كۆتىرىپ، ئون چامدام يەرگە ئاپارسا مېنىپ كەتسۇن...

– بارىكالا، ھېمىت باي!

– رەسىمىز بويىچە: ئۆستەڭ بېشىنى ياساپ پۈتىرىپ، ئاندىن بۇ ئويۇننى باشلايمىزدە، مىراپ بېگىم؟

– سورىدى سېمىز كۆك بېشى.

– ياق، ھازىر، شۇ تاپنىڭ ئۆزىدە!

– موشۇ جۇدۇندىما؟ – ھەيران بولۇشتى ئولتارغانلار.

– ھەممىنى يىغىمىز. سەينانى كەڭ قۇرىمىز. گۈلخان دېگەننى يېقىمۇپتىمىز...

– نېمە شۇنچە ئالدىراش، مىراپ بېگىم؟ – يەنە چۇقىراشتى ئولتارغانلار.

– غېنى – ئۇ ئەر كىن بۈركۈت. بۈگۈن كېچىدە كېتىپ قېلىشىمۇ مۇمكىن.

– بۇ قاراڭغۇ تون، جۇدۇندا نەگە كېتەلەتتى. ئۇ ئېتىنى ئونىيار يۈزىگە قويۇپ كەپتۇ.

– ئۇنىڭغا ئات كاممېدى. بەلكىم، بۇ ۋاقىتقا سېنىڭ جىرەن قاشقاڭنى مىنىپ، قاش دەرياسىدىن ئۆتۈپ كەتكەندۇر، تېخى! – دەپ كۈلدى قاسىم مىراپ.

– ياق، ھەددى ئەمەس. يولدا چۈشۈپ قالغان ئات يوق – دەپ كۆيسەپ كەتتى ھېمىت. ئۇ راستىنلا قاسىم مىراپنىڭ ھەزلىسىگە ئىشەندى، ئەتىمالىم، تالاغا قاراپ مېڭىشىغا :

– سېنىڭ سوڭال تېپىڭ مېنى كۆتىرەلەيدۇ دېۋىدىڭمۇ؟ – دېگەن پېتى كىرىپ كەلدى غېنى. ئۆز كۆزلىرىگە ئىشەنمىگەندەك ئالاق-جالاق بولۇپ قالدى ھېمىت. قالغانلارمۇ «بۇ نېمە گەپ؟» دېيىشكەندەك كۆزلىرىنى پاقىرتىپ غېنىغا قاراپ قېلىشتى. قاسىم مىراپ بولسا سۆزىنىڭ ئۇختىسىغا كېلىپ قالغىنىغا ماختانغاندەك قويۇق قارا بۇرۇتنى تولغاپ، مېيىغىدا كۈلدىدە:

– سېنىڭ غېۋىتىڭنى قىلىۋاتىمىز غېنى. كەل، ئولتار، چاي ئىچ – دەپ ئورۇن كۆرسەتتى.

– غېۋەتنىڭ چەت-چۆرىسى قۇلغىمغا كىردى. كۆك بېشىنىڭ ئۇنى غۇلجىدىكى بۇقا مەزىنىڭ ئۈندىنىمۇ كۈچلۈك ئېكەندە..!

غېنىنىڭ ئوخشىتىشىغا يەنە كۈلۈشمەك بولدى. تېرىككەن كۆك بېشى غۇدۇڭشىپ تەتۈر قاراۋالدى. ھېمىت بولسا غېنىنى يەۋەتكىدەك گولايىدى .

– ئولتارۇي، ئولتارساڭچۇ، ئۇكا!

– رەخمەت، مىراپ بېگىم. مەن خوشلاشقىنى كىردىم، – دېدى ئۆرە تۇرغىنىچە غېنى.

– بۇ قانداق گېپىڭ؟ كەتسەڭمۇ، ئەلۋەتتە دېگەن، تاڭ يورغاندا كەتكەندە! ياكى بىرسى رەنجىتىمۇ؟ – قاسىم مىراپنىڭ كەتكۈزگۈسى كەلمىدى ئۇنى.

– ماڭا كېچىمۇ، كۈندۈزمۇ ئوخشاشلا.

– نېمە شۇنچە ئالدىرايسەن، بىرەر زۆرۈر ئىشنىڭ چىقىپ قالمىغاندۇر؟ – ئاسماقچىلىدى غېنىنىڭ كېچىلەپ بېكاردىن-بېكار كەتمەسلىگىنى، بىرەر «چاتاق» قوزغايدىغانلىغىنى پەرەز قىلغان قاسىم مىراپ.

– چۈشۈمدە پىرىمىزنى قارا قاۋانلار تىلغاپ چۈشەپتىمەن. يۇرتۇمغا چاپسانىراق باراي دەيمەنا!

غېنىنىڭ ياپتا گېپىگە چۈشەنگەن قاسىم مىراپ ئۇنى تۇتۇپ قېلىش مۈمكىن ئەمەسلىگىنى چۈشەندى ۋە:

– سەل تەخىر قىلىپ تۇر، ئۇكا! – دەپ ئورنىدىن قوزغالدى، – مەن بىر تەرەپ، مونۇ ئولتارغانلار بىر تەرەپ بولۇپ بەسلىشىپ قالدۇق. تۈگۈننى سەن يېشىسەن.

– مەن؟

– ھە، سەن.

– ھېچ نەرسىنى ئۇقالمىدىم...

– ھازىر بىلىسەن، – دېدىدە ياردەمچىلىرىگە مەنلىك ئىما قىلىۋېدى، ئۇلار ئىلدام چىقىشىپ كېتىشتى.

– مېنى لوزۇڭ-ئامباللارغا تۇتۇپ بەرمەيدىغانسىز، – مىراپقا غېنى چاقچاققا يۆلەپ دېسىمۇ، كۆڭلى گۇماندىن خالى ئەمەس ئېدى .

– ھا، ھا، ھا! – كۈلدى قاسىم ۋە: – سەندەك «مەندۈرمەن» دەپ كۆكسىگە ئۇرۇپ يۈرگەن يىگىتمۇ قورقۇمىدېكەن؟

– كىم بىلىدۇ، بۇ كۈندە ئەمەلدارلارغا ئىشىنىپ بولامدۇ؟ ئۇلار خۇددى بۆرە ئوخشاش ھېجىيىپ تۇرۇپ پاخاننى يەيدۇ!

– ئەمەلدارلارغا، لويە-بەگلەرگە ئىشەنمەسكە ھەقىقەت بار، ئىنىم غېنى، – دېدى قانداقتۇر ئىچكى ئەسرارلىق بىلەن قاسىم مىراپ – بىلىپ قوي: ۋۇجۇدۇڭغا پۈتۈلگەن كۈچ-غەيرەتنى، ئەقىل-ئىدرەكنى ئورنىدا، كېرەك جايدا سەرىپ قىلىشنى ئۈگەن...

قاسىم مىراپنىڭ ئاغزىدىن بۇ تەرىقە سەمىمىي گەپلەرنى ئاڭلىغان غېنى تەئەجۇپ ئىچرە ھودۇقۇپ قالغان ئېدى. بۇ تەرىقە چىن ئەسەرلىقنى نۇسرەت خەلپەت، رەھىمجان ئوخشىغان ئىشەشلىك، ئىخلاس قىلىدىغان كىشىلەردىن ئاڭلىسا غەيرى تەبىئىي تۇيۇلماس ئېدى. ھە، بۇ قاسىم مىراپتە، ئاخىر... ئۇ شەنگەن يامۇلغىمۇ، دوتەي مەھكىمىسىگىمۇ، غوجامنىڭ ئوردىسىغىمۇ ئۇددۇل كىرىپ كېتىدىغان ئىناۋەتلىك مىراپبەككۇ! غېنىنى ئىككى قېتىم يامۇلغا سولاتقان بىر يۇرتلۇق رەقىپلىرى ھاشىم باي، روزى ئىمام ۋە غوجەك شاڭيۇ ئوخشىغان زومىگەرلەردىن قاسىم مىراپنىڭ نېمە پەرقى بار؟ زادى ھۆكۈمەتكە خىزمەت قىلغان، خەلىقنىڭ بېشىغا چىقىۋالغان بۇ لەڭ يەيدىغان سۈلۈكلەرگە ئىشىنىشكە بولامدۇ؟ ياق، ياق! باشقىسى ئەمەس، موشۇ سالاپىتى بار، بىر كۆرگەندىلا دىلىغا ياققان ئادەم ئۇنى خىتايىلارغا تۇتۇپ بېرىرمۇ؟ ئۇنى مايلىق سۆزلەر بىلەن ئالدارمۇ؟..

– مېنىڭ سۆزۈمگە ئىشەنمىدىڭغۇ دەيمەن، قوساق تىڭشاپ قالدىڭا؟ – رەنجىش قىلدى غېنىنىڭ ئىچكى كەچۈرمىلىرىدىن مەڭپۇڭ ئالغان قاسىم، – قان جىگەرىم بولغىنىڭ ئۈچۈن دىلىمغا پۈككىنىمنى ئېيتتىم، ئىشەنمىسەڭ يولۇڭ بولسۇن! – دېدىدە سىرتقا قاراپ ماڭدى.

غەزىنىدىكى گۆھەر مىسالى، قەلبىنىڭ ئەڭ تۆرىدە ساقلىنىدىغان بۇ تەرقى ئاسىل، مىللىي ئىپتىخارنى قوزغايدىغان سۆزلەردىن كېيىن گۇمان بۇلۇتلىرى تارقىلىپ دىلى يورۇپ كەتكەندەك بولدى غېنىنىڭ. ئۇ قاسىم مىراپنىڭ كەينىدىن قوغلاپ دېگەندەك چىقىپ: «ئىشەندىم، مىراپقا، سىزدەك ئادەمگە ئىشەنمەي، كىمگە ئىشەنمەن!» دېمەكچى بولۇپ، ئاغزىنى ئاچقان پېتى تۇرۇپ قالدى. بىر دەمنىڭ ئىچىدىلا يۈزلىگەن ھاشارلارنى تاتلىق ئۇيقىدىن تۇرغۇزۇپ، كەڭ سەينىغا گۈلخانلارنى يېقىپ ئۈلگەرىگەن شاڭيۇ، ئەللىك بېشى، كۆك بېشىلار «غوجا كۆرسۇن» دېگەندەك قاسىم مىراپ تۇرغان دۆڭرەك يەرگە يىغىلىشتى. يامغۇر توختاپتۇ. يەر نەم تارتىپ تۇرسىمۇ، قۇمسۇق بولغاچقا تېپىلغاق ئەمەس. يامغۇرنىڭ نېمى ۋە سەھەرنىڭ سوغ سەلكىنىدىن يالاڭ كىيىملىك ھاشارلار، ئۆپكەسىگە سوغ تەككەن قوتاندىكى قويلاردەك چۈشمە-چۈشتىن يۆتىلىشكە باشلىدى. بەزىدە ھاشاردىن قاچقان ياكى بەگ ۋە لوزۇڭلارنىڭ گېپىگە كىرمەي «گۇناھ» قىلىپ قويغان «گۇناھكارلارنى» تۇيۇقسىز، ھەممە تاتلىق ئۇيقىدا ياتقان چاغدا ئورۇنلىرىدىن تۇرغۇزۇپ، جازالايدىغان، قالغان ھاشارلارغا ئىبارەت بولۇش ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ يۈرىكىنى موجۇشنى مەقسەت قىلىدىغان. بۇ قېتىمىمۇ ھاشارلار بىرە بېچارىنى مەيدانغا چىقىرىپ قامچا ياكى دەررە بىلەن جازالايدۇ دەپ دەھشەتلىك مەنزىرىنى كۈتۈشمەكتە.

– ئادەملەرنى سوغدا ئۇزاق تۇتماڭلار، باشلاڭلار! – بۇيرۇق قىلدى قاسىم مىراپ.

– ھەي، خالايق! – جېنىنىڭ بارىچە ۋاقىرىدى كۆك بېشى، ھازىر مۇنۇ غېنى...

نېمە ئۈچۈندۇر كۆك بېشى تېلىققاندەك تۇرۇپ قالدى. غېنىنىڭ ئىسمىنى ئاڭلىغان ھاشارلار ئۇنى جازالايدىكەن دەپ بىلدى، ئەتىمالىم، غۇل-غۇل بولۇشۇپ تەۋرىنىپ كېتىشتى.

– غېنى دېگەن... ھېمىت باينىڭ ئېتىنى كۆتىرىدۇ!

بۇ گەپتىن كېيىن ھاشارلارنىڭ يۈرەكلىرى ئورنىغا چۈشكەندەك يېنىك تىنىق ئېلىشتى.

– ھاي، راستمۇ؟

– راست بولمايچۇ. غېنى ئات ئەمەس، قوتازنىمۇ دەس كۆتىرەلەيدۇ!

– ئەتە كۈندۈزى كۆرسەك بولماسمېدى!

– شۇنى دەڭا. قەۋەتلا ئالدىراشقۇ بۇلار!

– كۆتىرەلمەي، رەسۋا بولمىغىدى!

ھاشارلارنىڭ غۇل-غۇلىسى بېسىلغىچە سۈرەتتەك چىرايلىق، قومۇچ قۇلاق، غاز بويۇن، قۇرغۇيدەك چاققان جىرەن قاشقىنى سەينىغا يېتىلەپ كىرگەن ھېمىت ئېتىنى قىيالىمدى، ئەتىمالىم، جىرەننىڭ يايلى، كوكۇلىسىنى سۆيۈپ، بويىنىدىن قۇچاقلدى.

– بولدى، ھەجەپ خوتۇنۇڭنى ئەركىلەتكەندەك سىلاپ-سىپاپ كەتتىڭا! – ۋاقتىدى مىراپ.
– شۇ ئارىلىقتا يالاڭ كۆينەك كىيگەن، بىلەكلىرىنى تۈرۈپ، شامدىغا ئېلىنىپ، تۆگە قۇشۇدەك،
لەڭ-لۇڭ بېسىپ مەيدانغا چۈشتى غېنى. ئۇ ھېمىتىنىڭ قولىدىن تىزگىنىنى يۇلۇپ دېگەندەك ئالدى.
جىرەن قاشقىنىڭ گۈلخانلار شولىسىدا ئىپەكتەك تاۋلىنىپ تۇرغان دۈگلەك ساغرىسىنى پەپىلەپ،
ئاندىن نەپەسلىرىنى تۇتۇپ جىم تۇرغان ھاشارلارغا :

– ئاۋال خۇدا، ئاندىن ھەر قايسىنىڭ مەدەت تىلىشىڭلارغا تايىنىپ، بۇ ئاتنى كۆتىرىمەن، ھەپپا!
غېنى ئاتنىڭ مىنەر تەرىپىدىكى ئالدى قولى ۋە كەينى پۇتىنى چاققانلىق بىلەن قاماپ تۇتتىدە
چېتىغا كىرىۋالدى ھەم شۇنداق تېز ھەرىكەت قىلدىكى جىرەن باشتا تۇيماي قالسا كېرەك، پەقەت
مۈرەدەپ كۆتەرگەندىلا جۇلقۇندىيۇ، لېكىن كۈچلۈك قوللاردىن بوشىنالمىي، تەن بەرگەندەك بېشىنى
تۆۋەن سالىدى. ئات يۇلقۇنغاندا غېنى سەنتۈرۈلۈپ كېلىپ يەنە قەددىنى رۇسلاپ ئالغا چامىدى. ئەلۋەتتە،
ھاشارلار ئۇنىڭغا مەدەت تىلەتتى، بەزىلەر دەم سالغاندەك نېمىلەرنىدۇر ئوقۇپ، پالۋانغا قاراپ «سۈپ،
سۈپ» دەپ نىجات تىلەشتى. غېنى ئاتنى دەس كۆتەرگەندە بولسا، يېنىك تىنىق ئېلىشىپ، دولقۇندەك،
ئالغا تەۋرىنىشتى.

– بىر، ئىككى، ئۈچ... ئون! – ئون قەدەم سانالغاندا ئورنىدا توختىغان غېنى ھېمىتىغا قارىتا: – ئەندى
داداڭنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن يەنە ئون قەدەم بېسىۋېتەي!

– يارايىسەن، غېنى!

– تاپقان ئاتا-ئاناڭغا رەخمەت!

– ئاللاھ يار بولغاي، ئوغلۇم غېنى!

ھاشارلارنىڭ خوشاللىق ئاۋازى كۆككە كۆتىرىلدى، سەينا ھايانغا تولدى .

ساناپ تۇرۇپ يىگىرمە قەدەم باسقان غېنى، كىچىك بالىنى مۇرىسىدىن ئېلىپ يەرگە قويغاندەك،
جىرەن-قاشقىنى يەرگە قويۇۋېدى، ھاشارلار چۇقان-سۈرەن سېلىشىپ، دەۋرەپ بېرىپ غېنىنى
ئوراپلىشتى.

– يىگىتنىڭ يىگىتى ئېكەنسەن!

– سەدىقەڭ بولايلى!

– بىزنى يەرگە قاراتمىدىڭ!

بۇ تەرىقە ئېقىدە ۋە ئەينى ۋاقىتتا مەغرۇر ۋە شادىمان ئاۋازلار ھەر تەرەپتىن ياڭرىدى.

– تەرلەپ قاپسەن، سوغ تەگمىسۇن، – دېدىدە يېپىنچاقلاۋالغان بەرقۇت پېرىجىسىنى غېنىنىڭ
ئۈچىسىغا يېپىپ قويدى، قاسىم مىراپ. ئۇنىڭ سۆزىدىمۇ، ھەرىكىتىدىمۇ ئايرىن ۋە تەھسىن
ئوقۇغانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى.

– تونغا مۇبارەك، غېنىجان!

– كىيگىنى نېسىپ قىلغاي، ئىلاھىم!

ھاشار-دېھقانلارنىڭ غېنىغا بولغان ئىخلا-ھۆرمىتىنى كۆكسىگە سىغدۇرالمىغان، خۇسۇسەن،
قاسىم مىراپنىڭ بىر لەۋشەن «ئوغرىغا» كۆز تۇرا قىلغان ئېقىدىسىگە چىدالمىغان شاڭيۇ، ئەللىك
بېشى، كۆك بېشىلار «كۆزۈم كۆرمىسۇن» دېگەننى قىلىشىپ، نېرى كېتىشتى .

– ئات ئەندى مېنىڭ بولىدىغۇ دەيمەن، مىراپ بېگىم؟ – دېدى غېنى.

– ھە، ئەلۋەتتە سېنىڭ. سەن ئۇتۇۋالدىڭدە!

خەلىق جىم تۇرالمىي يەنە سۈرەن كۆتەردى.

– ئۇتقاندا يەنە ھالاللاپ ئۇتتى!

– ھە، قانچە ماختىسا ئەرزيدۇ!

– پاپا، پاپا!... بۇ ئاتزە غېنىغىلا لايىقكەندە!

– قۇلاقلىرى قومۇچ قەلەمدەك، كۆزلىرى بۇلاقتەك، تۇياقلىرى كۈمۈچ يامبۇدەك...
– بولدى! بولدى قىلىشۇي! – ۋاقىراۋەتتى چىدالمىغان ھېمىت.
– ھە، ئويۇن دېگەننى چىداپ ئويناش كېرەك!
– چىدىغانغا چىقارغان!
"قارغوجىنى" قويۇۋەتمەيلى...
كۈلكە كۆتىرىلدى. بۇ كۈلكە ھاشارلارغا تەن يېڭىش كۈلكىسى ئېدى .
– سىدىقكام بارمۇ مەشەدە؟ – سورىدى غېنى، كۈلكە بېسىلغاندا.
– مەن، بار، بالام. باياتىن پەش قايرىپ، سېنىڭ تەلۋىڭنى قىلدىم.
توپنىڭ ئىچىنى يېرىپ غېنىنىڭ ئالدىغا كەلدى جۇل-جۇل كىيىملىك سىدىق.
– ئۆمرۈڭدە ئاتنىڭ قۇلىغىنى تۇتماپسەن. مە، مونۇ ئاتنى قېرىغىنىڭدا مىنىپ يۈر.
– نېمە دېدىڭ؟! – قۇلاقلىرىغا ئىشەنمىگەندەك تىڭىرقاپ قالدى سىدىق ئىسىملىك دېھقان.
– تۇت، دەيمەن! – دېدىدە، جىرەن قاشقىنىڭ چۇلۇۋۇرىنى سىدىققا تۇتقۇزۇپ قويدى غېنى.
– بارىكالا!
– ھەشقاللا!
– مەرت، پالۋان يىگىت!
يەنە چۇقان كۆتىرىلدى .
– توختا، توختاپ تۇر! – دېگەن پېتى ئوتتۇرىغا چۈشتى ئۆگسۈلى قالمىغان ھېمىت، – قانچە پۇل
ئالساڭ ئال، ئېتىمنى قايتۇرۇپ بەر...!
– ئەندى ئات مېنىڭ ئەمەس. سىدىقكامدىن سورا، – دېدى غېنى.
– بۇ ئات – تەۋەرۈك ئات. غېنى بالام بەرگەن ئات. بۇ ئاتنى ئەندى جاڭجۇڭ كەلسىمۇ مېنىڭدىن
تارتىپ ئالمايدۇ – دېدىدە مۈكچەيگەن قەددىنى رۇسلىدى سىدىق ۋە لىككىدە ئاتنىڭ ئۈستىگە
مىندى، يالاڭ پويۇچ سېپىۋالغان پۇتلىرى بىلەن ئاتنى دېۋىتىپ: – چۇ! خەيىر، يارانلار! – دەپ يۈرۈپ
كەتتى.
ھەممە سىدىق «يالاڭ تۆشكە» يول بېرىشتى.

بەشىنچى باپ

"ئات – ئوغۇل بالىنىڭ قاننى" دېگەن تەمسىل موشۇنىڭدەك ئاتلارغا قاراپ ئېيتىلغان بولۇش
كېرەك. كۈرەڭ-قاشقىنىڭ بۆرە مېڭىشىغا ھەر قانداق ئات ئۆكرەڭ تاشلاپ يېتىشەلمەيدىغان. ئۇ يول
بېسىپ قىزىغانسىرى تىزگىن سىرىپ، بېشىنى ئوينىتىپ، ئىككى يانغا كۆۋۈك تاشلاپ ماڭسا
ياكى-قۇيرۇقى بەئەينى لەڭلەكتەك لەپىلدەپ كېتەتتى. كۈرەڭ قاشقىنىڭ ئۈستىدە يېنىك ھىس
قىلىسەن ئۆزەڭنى، يولنىڭ ئۇزۇنلىغىمۇ بىلىنمەيدۇ. ئاتنىڭ قەدرىنى بىلگەن ئادەم ئۇنىڭ باھاسىغا
قارىمايدۇ. كۈرەڭ قاشقىنى بىر ئويىر ئىلىقىغا تېڭىشىمىگەن غالدان دوستلۇق ئەقىدىسى ئۈچۈن
غېنىغا مىنگۈزۈپ قويغان ئېدى. كۈرەڭ قاشقا غېنىغا، غېنى كۈرەڭ قاشقىغا شۇنداق ياراشقانكى،
كۆرگەن كىشىنىڭ زوقى كەلمەي قالمايدۇ.

بۈگۈنمۇ داڭلىق ئېتىنى بۆرە يۈرۈشىگە سېلىپ، قىرغا بويلاپ كېلىۋاتقان غېنىنىڭ خىياللىرى
چېچىلاڭغۇ. قەيەردە كىمگە بارىدىغانلىغىمۇ مۇقۇم ئەمەس. ئاخشام ھاشارچىلار ئارىسىدا قانداق قوللۇق
دېھقاننىڭ گېپىنى ئاڭلاپ، ئۇلارنىڭ «تەغدىرىگە تەن بېرىپ، ئۆز ھاياتىغا بېپەرۋا، بېغەم، قانداقتۇر
«تەپسە تەۋرىمەس» مەھكۇم ھالىتىنى كۆرۈپ ۋىيدانى قايناپ، دەريا بويىغا كەتكەن ئېدى. شۇ تاپتىمۇ
ئۇنىڭ قەلبىنى بىر-بىرىگە قارىمۇ-قارشى، تېڭى-تەتگە يەتكىنى بولمايدىغاندەك ئوي-پىكىرلەر

چۇلغاۋالغان، گویا پىكىرلەرگە جاۋاپ ئىزدىگەندەك قايماقچىدۇر كېتىۋاتقانداك ھىس قىلاتتى. "بەرسەڭ يەيمەن، ئۇرساڭ ئۆلۈمەن" دېگەندەكلا مۆلدۈرلىشىپ تۇرۇشدا. بۇ خەق بىلەن نېمە ئىش قىلغىنى بولار؟ گاس-گاراڭلىقنى بىزگىلا ئاتا قىلغانمۇ يە، بۇ خۇدا! - «پىچىرلىدى ئۇ كىمگىدۇر ئەزىيەت ئېيتقانداك» يۇرت چوڭلىرىمىز بايلىق توپلاپ، مال-مۈلۈك يىغىپ، كۆپ خوتۇن ئېلىپ يۈرسە، كەمبەغەل-چۈمبەغەللىرى ئايدا-يىلدا بىر توپىغىنىغا رازى بولۇپ «تەغدىرگە تەن بېرىپ» سۆرۈلۈپ يېتىشىشە نېمە ئىش قىلالايسەن؟! «بۇ ئويلار ئۇنىڭ ئاغزىدىن ئۈنلۈك چىقىپ كەتكەشكە، كۈرەڭ قاشقا شىڭتىيىپ، قۇلاقلىرىنى ئوينايتتى. بىردىن غېنىنىڭ ئېسىغا كىچىگىدىن، موللا-ئىماملار مۇددەرس-ئاخۇنۇملار تەكرارلاپ، ئىسلام دىنىدىكى مۆمۈنلەرنىڭ قۇلاقلىرىغا قۇيۇپ كېلىۋاتقان: «بۇ دۇنيا - كاپىرلارنىڭ، ئۇ دۇنيا - بىزنىڭ» دېگەن ئەڭ قالاق قۇللۇققا-مەھكۈملۈققا چىرماپ بېرىدىغان «پەتۋا» كەلدىدە، ۋۇجۇدىنى غەزەپ تىتىرىگى باستى. شەخسىي غەزەز ۋە مەنپەئەتلىرىنى، ئۆزىنىڭلا راھەت-پاراغىتىنى قوغلاشقان روھانىيلار تەرىپىدىن ئىشەنگەن بۇ ساختا «پەتۋا» مۇسۇلمانلارغا ئاز كۈلپەت كەلتۈرگىنى يوقمۇ! ئون يىلچە بۇرۇن بۇ خۇراپىيە پەتۋاغا ئەستائىدىل ئېتىقات قىلىدىغان غېنى بۈگۈن شەك كەلتۈرۈپ، بۇنى تاپقان ساختىپەزلەرگە، ئالدامچىلارغا لەنەتلەر ئوقۇدى. نېمىشكە؟ دىنىي ئېتىقاتتىن كەچتىمۇ؟ ھەرگىز! ئۇ دىنغا ئاللاننىڭ بىرلىكىگە ئېتىقات قىلىدۇ، دىنىسىزلىرىنى يامان كۆرىدۇ. پەقەت ھايات، مەئىشەت، مۇسۇلمان ئاتالمىش قان قېرىنداشلىرىنىڭ ئېزىلىشى، ھاقارەتلىنىشى ئۇنى ئويغاتتى، ئىنسان مۇناسىۋەتلىرىگە تەنقىدىي كۆز قاراشنى، ھەق، ناھەقنى ئايرىشنى ئۈگەتتى. «ھەجەپ ئىشا! مۇسۇلمان بەندىلىرىنى ياخشى كۆرگەن خۇدا بۇ دۇنيانىڭ راھىتىنى كاپىرلارغا، ئۇ دۇنيادىكىنى مۇسۇلمانلارغا ئاتا قىپتا؟! نەق - كاپىرلارغا، نېسىيە - مۇسۇلمانلارغا، خا-خا-خا!» بېئىختىيار كۈلۈۋەتتى غېنى «توختا، توختا! قايسى كۈنى جۈمە قۇتبىسىدا خانىپ ئاخۇن: «پادىشانىڭ ئەمرى - خۇدانىڭ ئەمرى. ھۆكۈمەتنىڭ دېگىنىدىن چىقماس كېرەك...» دېگىنى پۈت قولىمىزنى باغلاپ بەرگەنلىكتۇ؟! ئۇ ئويلسا، ئويلسا تىت-تىت بولاتتى. «غازاتنى ئاۋال ئۆز ئىچىمىزدە ئېچىپ، ئەشۇنداق ئېزىتقۇلارنى يوقىتىپ، ئاندىن يانلارغا تۇتۇش قىلساق بولىدىغان ئوخشايدۇ... ئۇنداقتا ئۆزىمىزنىڭ قېنىنى ئۆزىمىز تۆككەنلىك بولىدىغۇ! ياق، بۇنداق بولمايدۇ، ئاللاھ ئالدىدا گۇناھغا پاتىمىز...»

ئىچكى كەچۈرمىلەر ئىلكىدا نۇسرەت خەلپەتنىڭ قوغۇنلىغىغا يېقىن كەلگەندىلا ئۇيىقىدىن ئويغانغانداك، خىيالىدىن باش كۆتەردى غېنى. ئۇنى بۇ يەرگە ئات ئېلىپ كەلدىمۇ ياكى ئاتنىڭ بېشىنى موشۇ تەرەپكە بۇرىدىمۇ ئۆزىمۇ سەزمەي قالغان ئېدى.

تېخى يېقىندىلا كۆكرىپ-ياشناپ تۇرغان قوغۇنلۇق ۋاشاڭ بولغان: قوغۇن-تاۋۇزلارنىڭ يوپۇرماقلىرى غازاڭلىشىپ، نۆكچە غوللىرى كۆرۈنۈشكە، چۆنەكلەرنىڭ قىرلىرى يېسىلىشىپ، ئۇ يەر، بۇ يەردە جىگىلىگەن كەنجە خەمەكلەر ۋە گۈللەرنىڭ نازۇك نۆكچىلىرى قاخشاللىشىشقا باشلاپتۇ. باراڭنىڭ تەمىسى ئېلىپ تاشلانغان، پەقەت سۇپىچە بىلەن ئوچاقنىڭ ئىزناسى قاپتۇ - قوغۇنلۇق شۇ قەدەر خۇنۇك تاشلاندىققا ئايلانغانكى، كوڭۇل غەشلىگىنى قوزغايتتى.

غېنى ۋاشاڭلاشقان قوغۇنلۇقتىن كىمىندۇر ئىزدىگەندەك ئەتراپقا نەزەر تاشلىدى. بەلكىم ئۇ قوغۇنلۇققا: تەمىلىك باراڭغا، غۇچچىدا ئېچىلغان قىرمىزى گۈللەرگە ياراشقان ساغلام دېھقان قىزى چولپاننى ئىزدەيدىغاندۇر؟ چولپان يوق. بەلكىم چولپان يوق بولغاشقا قوغۇنلۇق بېپەيزە، خۇنۇك، قۇرۇق قاخشال بولۇپ قالغاندۇر؟... نۇراني ئۈزلۈك ئاقساقال نۇسرەت خەلپەتچۇ؟ ئۇ تۈنۈگۈن ئۈستەڭ چېپىغىدىن كېتىپ قاپتۇ. نېمىشكە غېنىغا گەپمۇ قىلماي كېتىپ قالدېكىنە؟! ھە، راستلا نۇسرەت خەلپەت بىلەن كۆرۈشمەكچى، سۆزلەشمەكچى ئەمەسمېدى؟! غېنى كۈرەڭ قاشقىنى يىتىمىسىرىغانداك، يالغۇز دىڭگىيىپ تۇرغان موم ياغاچقا باغلاپ قويۇپ، باراڭلىق قىلغان يەردىكى يېسا تاشقا ئولتاردى (يازدا كەلگىنىدە چولپان قىز موشۇ تاشنىڭ ئۈستىدە ئولتۇرۇپ بوۋىسىنىڭ كۆيىنىگىنى ياماۋاتقان

ئېكەن). يانچۇغىدىن كەشتىلەنگەن تاماكا خالتىسىنى چىقاردى ۋە شۇ ئان موشۇ خالتىغا مۇناسىۋەتلىك ئۆمۈر بويى پۇشمان-ئىزتىراپ كەلتۈرگەن ۋاقىتتە كۆڭۈلدىن كەچتى. ...تېخى «سەھرالىق»، يېقىندىن بۇ يان شەھەرلىكلەر بىلەن ئارىلىشىپ، كۆزى «ئېچىلىشقا» باشلىغان غېنى مال بازاردا ئىككى ئاتنى سېتىپ، پۇلىنى ئەندىلا ئېلىشىغا شەھەر «جىسەكچىلىرى»: ئۆمەر، ئاۋۇت، ھاشىم «توكۇ» ئۈچى، ئاسماندىن توككىدە چۈشكەندەكلا پەيدا بولۇشتى. - ۋاي، جىسەكچىلەرەي! - دېدى ھەيرانلىغىنى يوشۇرالمىغان غېنى، - قۇماي ئۆلۈك ئاتنىڭ ھىدىنى بىر كۈنلۈك يەردىن ھىدلاپ ئۇچۇپ كېلىدېكەن: سەنلەر قۇمايدىن قېلىشمايسەندە! - داڭگاللىغىڭنى قىلما، سەھرالىق. خۇدايىم رىسقىمىزنى سەن توكۇ كۆزلەردىن ئېيتىپ قويغاندە! - يانچۇغۇڭ تەنۈر ئورۇلمىگىچە بىزدىن قۇتۇلمايسەن، قاشلىق!

"جىسەكچىلەر" غېنى بىلەن ئامان-ئەسەنلىكىنى شۇ تېرىققىدە سوراشتى. بۇلار غۇلجىنىڭ لۆكچەك، قىمارۋاز گاڭگۈڭلىرىدىن بولۇپ، ئۆمەر دېگىنى بۇلار ئىچىدە ئىناۋەتلىگرەك، مەرتەرەك بولغاچقا غېنى ئۇنىڭ شۇ تەرەپلىرىنى يارىتىدىغان. ئاۋۇت بىلەن ھاشىم ئىككىسى ئۆمەرنىڭ سايىسىدا جان باقىدىغان «جىسەكچىلەر» ھېساپلىناتتى. ھەر ئۈچىلىسى ئەتىگەندە مال بازاردا بېدىكچىلىك قىلىپ، چۈشتە ئاشپۇزۇلدا يەپ-ئىچىپ، كەچقۇرۇندا «چەنخۇ» - قىمار ياكى ئاشنا ئوينىدىغانلار. - تايىنلىق، مېنى بىر قاتنا يۇڭدۇمۇغىچە خاتىرجەم بولۇشمايسەن، يۈرۈڭلار! - دەپ ئالغا چۈشۈپ ماڭدى.

- قەيەرگە؟

- يۈسۈپنىڭ ياكى ئىسمايىلنىڭ ئاشپۇزۇلىغىدە!

- لەڭشاڭغا، ماداسىنىڭ ئاشپۇزۇلىغا!

بىر نەچچە ئاشخانلارنى ساناپ چىقىشتى تائامدىن دىتى بار «جىسەكچىلەر»، چۈنكى بۈگۈن غېنىنىڭ يانچۇغى دۆڭ - ئىككى ئاتنىڭ پۇلى باردە!

- مونۇ «يامپاشنىڭ» ئەدەپ كەتكىنىنى قاراڭلار! - دېدى دىڭگاڭلاپ، باشقىلاردىن قالماي كېلىۋاتقان ھاشىمغا قارىتا، غېنى، - ساڭىچۇي، مەنتەڭما ئارتۇق كېتىدۇ .

ئىلىپەتلەر كۈلىشە-كۈلىشە «سەكسەن تۈرلۈك سەي» چىقىرىدىغان ماداسىنىڭ ئاشپۇزۇلىغا قاراپ مېڭىشتى.

نەچچە خىل سەيلەر يېيىلدى، نەچچە جىڭ جۈن ھاراقلار ئىچىلدى - ئىلىپەتلەر «لەيلىشىپ چالۋاقاشقا»، «مەن ساڭا ئېيتاي» دېيىشكە باشلىدى. غېنىلا ئاشخانغا قانداق كىرگەن بولسا شۇنداق «بۇدۇڭتەي» ئولتۇرپتۇ. ئۇنىڭ بۇرنىنىڭ ئۈچى سەل قىزىرىپ، كۆزلىرى ئوت چاقناپ كەتكىنى بولمىسا، ھاراق ئىچكەنلىكى بىلىنمەتتىيۇ، لېكىن پەيلى بۇزۇلۇپ ۋەس-ۋەسكە سالاتتى. ئۇ شىر كەيپە بولۇۋالغان. ھەممىنى ئوڭتەي-توڭتەي قىلىۋەتكەندەكلا ئەپتى بار. شۇ تاپتا كوچىغا چىقىپ ئۇچراشقان چېرىكىنىڭ تۇمشۇغىغا ئۇرۇپ، مىلتىغىنى تارتىۋالسا، كۆرۈنگەن ئەمەلدار خىتايلىرىنى ئاتسا، ئاندىن، ئاندىن... ھاشىم نېمىنىدۇر غىڭشىدى.

- مياڭلىمارۇي، يامپاش! بۇ سېنىڭ ئاشناڭنىڭ ئۆيى ئەمەس !

- تاۋىڭ بولسا ئاشنامنىڭكىدە باشلاپ بارىمەن، ئۇكا، غېنەم. ئۆز قولى بىلەن شاراپ قويۇپ بېرىدۇ... خالىساڭ «چەنخۇ»، «بەش لەڭ»، «تۆرت ئوشۇق»، «دەتتىكام-تاۋكا تەييار!» - تىلىنى چاينىدى ھاشىم، ۋە:

ئاشنام چەنخۇ ئوينىدۇ...

غىڭشىشقا باشلىدى.

بۇزۇقچىلىقنىڭ ئىلھامچىسى - ھاراق. ئىچىپ قىزىۋالغان، شىر كەيپە بولۇۋالغاندىن كېيىن كۆپ ئادەملەر تەڭپوڭنى يوقىتىپ غەرەزلىك مۇددىئالار ئويغىنىپ نە ھايا ۋە نە ئەيمىنىش قالمايدۇ، پاهىشە، قىمار ۋە ھەتتا جىنايەتكە ئىنتىلىدۇ. بۇ ھالەت ئەزەلدىنلا مەئشى مۇناسىۋەتلەردە روي بېرىپ كېلىۋاتقان خۇدبىنلىكتۇر. ھاشىم توكۇنىڭ «جازىبىلىك» تەكلىۋى كەيپەنلەرنىڭ نەپسى-تەقازاسىنى غىدىقلىدى، ئەتمالىم، ئۇلار بۇ تەكلىپتىن ياپراپ كېتىشكەندەك بولدى.

- ئويۇن دېگەننى، تەكتىگە يەتكۈزۈپ ئويناش كېرەك، - دېدى ئاۋۇت «كالۋا» تۈكلۈك مەيدىسىگە ئۇرۇپ، - ئاشىغىمۇ بارىمىز، قىمارىڭنىمۇ ئوينايىمىز. - ئوينىغىنىمىز-ئوينىغان!

- پۇلۇڭ بارمۇ! سەن قۇرۇق چاقماقتىن ئوت چىقىرىدىغان كالۋا! - دېدى ئۆمەر "گۆش"

- پۇل؟! ھا، ھا، ھا! بىزدەك ئوغا بالىنىڭ قوينىمۇ، قونچىمۇ پۇل دېگىنە! - دېدىدە، ئوڭ يامپىشى تەرەپكە پولىدۇڭلاپ تۇرىدىغان چەڭدازىدىن بىر تۇتام تىزا - پۇلنى ئېلىپ، جوزا ئۈستىگە قويدى ئاۋۇت. - ئاخشام ياپا كەپتۈدە بۇ كالۋاغا!

- بىردە ئۇتۇپ، بىردە ئۇتتۇرمىز، بىردە ئۇرۇپ، بىردە...

- بولدى. - ئاۋۇتنىڭ سۆزىنى بۆلدى ئۆمەر، - پوقچى خورازدەك ھېمىشەم تاياق يەيسەنغۇ! ئاڭۋاشقا سېنى بېكاردىن-بېكار «كالۋا» دېمەيدۇدە، كەتتۇق! - ئورنىدىن قوزغالدى ئۇ.

- توختاڭلار! - دېدى غېنى قولىنى شىلتىپ، - ھاراق ئىچىشكە، سەتەڭلەرگە بېرىشقا مەن تەييار. قىما دېگىنىڭنى ماڭا دالۋاي قىلىشما.

ئىلپەتلەر، بىسى قايتىشقاندەك، جىمىپ قېلىشتى. ئۆمەر، ئاۋۇتلار كەسپىي قىمارۋازلار. ئۇلار ئارىلاپ ئۆز ئۆيلىرىدە جەز قۇرۇپ، چوتۇ ئالىدىغان، يېڭى «شۇركىلارنى» ئۇتۇپ دەندىگەن «تۈلەكلەر» دىن ئېدى. غېنىنىڭ كەسكىن رەددىيەسى ئۇلارنىڭ تۇمشۇغىغا مۇش تەككەندەك بولدى. خۇسۇسەن، ئۆز ئاغىنە ئۆڭگىلىرىنى ئالداپ ئۈگەنگەن ئاۋۇت كالۋاغا ئەلەم بولىدە. ئۇ مال بازىرىدىلا غېنىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ يانچۇغىدىكى پۇلنى «ئۆزەمنىڭ» دەپ چوت قويغان ئېدىدە!

- پۇلۇڭنى ئۇتتۇرۇپ قويۇشتىن قورقساڭ بىزنىڭ ئويۇنىمىزغا قاراپ ئولتار، چوتۇ ئالىسەن، - يەنە قاماق سېلىپ كۆردى ئاۋۇت.

- مېنى چوتۇغا قىزىقتۇرالماسەن.

- سەنما بۈگۈن بىزدىن ئاسانلىقچە قۇتۇلالماسەن. كانىدەك يېپىشقىنىمىز - يېپىشقان.

- مەنما بىر ئاتنىڭ پۇلىنى سەن «جىسەكچىلەرگە» ئاتاپ قويغان.

- ئۇنداق بولسا «دۆڭ شويپاڭغا» كەتتۇق!

غېنى شەھەرلىك ئىلپەتلەرنىڭ رايىغا بېقىپ، شۇ كەملەردە ئىچەرمەنلەرنىڭ «خانقاسى» ھېساپلىنىدىغان «دۆڭ شويپاڭغا» بېرىشقا رازى بولدى. زاتەن غېنى ئىچىشنى، چېكىشنى مۇشۇ شەھەرلىك «لاۋ دەيۋاڭلارغا» 1 قېتىلغاندىن بۇيان ئۈگەندى. باشتا ھەۋەس قىلىپ، ئاندىن كەيپە سۈرۈپ، ئەندى خۇما سۈرۈپ ئىچىدىغان، چېكىدىغان بولۇۋالدى. ئۇنىڭدەك ھەر جەھەتتىن تەل-تۈكۈس يىگىتكە بۇ خىل بۆۋەكچىلىك ياراشمايدىغانلىغىنى، ئاقىۋېتى خەتەرلىك ئېكەنلىگىنى ئېيتىپ، نېسىھەت قىلغۇچى جان كۆيەرلىرىگە: «باشقا كۆڭۈل ئاچىدىغان نەرسە بولمىسا، نېمە قىلىسەن؟» دەپ جاۋاب بېرەتتى. ھەي، ياشلىق، نادانلىق، تەلۋىلىك... ئۇلار دەلدەڭلىشىپ كوچىغا چىقىشتى. گاڭگۈڭلىقتىن تاماسى بار، ئۆزلىرىگە يارىشا تەرەپدار «چىلتەنلىرى» بار ئۆمەر «گۆش» ۋە ئاۋۇت «كالۋا» ئۈچۈن غېنىدەك كۈچلۈك، قورقۇمسىز ياش پالۋاننى يېنىغا ئېلىپ يۈرۈش ئۇ ئابروي، مەدەت ۋە تەماننا ئېدى. غېنى بار چاغدا ھەر قاندىغىغا قىر چىقىرىپ، ئىشەشلىك ھالدا سولخاي يەڭنى چىقىراتتى.

كىمىڭدۇر ناخشا ئېيتقىنىنى ئاڭلىدى:

شوپاڭدىن ھاراق ئىچسەم...
شەننىڭ داڭزىغا يازدى...

گۈگۈم چۈشسەم، كوچىنىڭ ئوتتۇرىسىدا يامغۇر سۈيىدىن ھاسىل بولغان قارا پاتقاقنى كېچىپ، خىرامان ناخشا ئېيتىپ كېلىۋاتقان ئېگىز بوي ئادەمنى پەرىق قىلغىنى بولاتتى. ئۇ ئىككى كوچىنىڭ قىيىلىشىغا كەلگەندە توختاپ، كىمگىدۇر خىتاپ قىلغاندەك:
- ئورۇۋېتىمەن! ھەي، ئورۇۋېتىمەن! ھۆتۈت-پۆتۈت قىلساڭ بىر ئورۇپلا بىقىنىڭنى تېشىپ بىلەي ئۈزۈك قىلىمەن...

- ھە، مانا-مانا! - خوشاللىغىدىن ۋاقىراۋەتنى ئاۋۇت «كالۋا» - قەسلەپ يۈرەتتىم، بۇ «توڭگۇز» راسا ۋاقتىدا يولۇقتىدە! راسا سالمايمىزمۇ ھە، غېنى؟! -

- نامەرت! - كالۋانى سىلكىۋەتنى غېنى، - ئوغۇل بالا بولساڭ قېنى مۇشلىشىپ باققىنا! ئۇ مەس بولسىمۇ سەندەك ئون لەيلەۋاشقا تېتىدۇ. - شۇ ئارىلىقتا «توڭگۇز» ئاتالغان مەسنىڭ كەينىدىن ئۈچەيلەن يېتىپ كېلىشتىدە گەپ-سۆزسىزلا ئۇنىڭغا يېپىشتى. ئۈچ تەرەپلەپ تەككەن مۇشقا پىسەڭ قىلمىغاندەك كۆكسىنى كېرىپ بىر پەس تۇرۇپ بەردى «توڭگۇز»، ئۇ پەقەت بېشىنىلا قاجۇرغاندەك قىلاتتى. سالغا ئاتقاندا، بىر مۇش ئېتىۋېدى، ئۈچ «نوچىنىڭ» بىرى قالپاقتەك ئۇچۇپ بېرىپ، ئەگىز سۈيىگە مىلىنىپ كەتتى. قالغان ئىككىسى خوراز بازلىغاندەك، كەينىگە، سىركە-لازا ساتىدىغان خىتايىنىڭ دۈكىنى تەرەپكە، داچىشقا باشلىۋېدى، شۇ ئان تورلۇق مۇش يەنە بىرسىنى تىرىگىدە ئۇچىرىۋەتتى.

- ھۆتۈت-پۆتۈت دېسەڭ ئۆرى-ۋې-تىمەن! - دېگەن پېتى ئۈچىنچىسىگە ھەملا قىلىشىغا ئۈچىنچى «نوچى» يېلىندى:

1. لاۋ دەيۋاڭ - چوڭ بۇرۇق .

- بولدى، جېنىم ئابدۇلكا، بولدى... ئىككىنچى ئالدىڭدىن توغرا ئۆتمەيمەن...
- شۇ ھالىڭغا بىرۇغا قول كۆتەردىڭما، ھېچقىز؟ - دەپ يېقىن كەلگەن غېنى «ئەل» بولغاننىڭ بېلىدىن تۇتۇپ دەس كۆتەردىدە، - ئوڭۇزگە چىقىپ كەپتەر ئوينا! - دەپ، كېسەك تاشلىغاندەك، دۇكاننىڭ ئوڭۇزىگە ئېتىۋەتتى.

- غېنىمۇ سەنۇي، ئونۇڭدىن تونۇدۇم، - دېگەن پېتى يېقىن كەلدى ئابدۇللا - ماۋۇ كىسكاشلارنى قارا، ئادەمنى بېكار ئاۋارە قىلىپ...

- مەستەك قىلىۋېدىڭ، مۇش يەپ سەگىپ كەتتىڭمۇ نېمە؟

- سوقۇشسام سەگىپ كېتىمەن، قارا! - دېدى ئابدۇللا.

- مۇشتۇڭ ھەزرىتى ئەلنىڭ گۈزىسىدىنمۇ قاتتىق ئېكەن، "توڭغۇز!"

- بېشىمغىلا تاش-تاياق تەگمەسە ئۈچ-تۆرتىگە يېتىپ جان بەرمەيمەن، جۈمۇ، - ئات كىشىگەندەك ئۈنلۈك كۈلدى ئابدۇللا ۋە: - خىزمەتتە بولاي، ئۇكا، - دەپ تەكلىپ قىلدى.

- رەخمەت. ئەمما يۇڭ ساۋىغاندەك، سالماقلىق مۇش ئاتقىنىڭغا پەيزە قىلدىم، ئوغۇل بالىسەندە! جوۋا، - دەپ چېكىۋاتقان تاماكىسىنى ئابدۇللىغا سۈندى غېنى.

ئىككىسى بىرىنچى قېتىم ئۇچراشقاندىلا ئىجىلاشقان مەرتنىڭ دىلى مەرتكە يېقىن. ئۇلار كۆپمۇ گەپلەشمەيلا بىر-بىرىگە يېقىپ قېلىشقان. ئىككى يىلنىڭ ئالدىدا گۈلشەنباغ سەيلىسىدە تونۇشتى ۋە ئونۇڭدىن كېيىن نەچچە قېتىم ئىلپەتچىلىك قىلىشتى.

- سەن ئارام ئال. ئىككىنى ئۇچۇقداپ، بىرىنى توۋۋا ئوقۇتتۇڭ شۇما بۈگۈنگە يېتەر، - دېدى كۈلكە

ئارىلاش غېنى.

– ياقە، ئابدۇللامنى قويۇپ بەرمەيمىز، مېھمان قىلىمىز، – ئوتتۇرغا چۈشتى يېڭىلا «توڭگۇزنى ئۈرمىز» دەپ غېنىنى كۈچەيتمەك بولغان ئاۋۇت «كالۋا»، ئۈزىنى ئۆرۈپلا. – ۋاي، لەڭمەنتاختاغەي! – دەپ ئاۋۇتقا ئالايدىدە، ئابدۇللىغا قاراپ: – ئۇچاڭغا قارىغىنا، پاتقاققا چۆمۈلگەندەك بولۇپ كېتىپسەن، ئابدۇلكا. دەرھال ئۆيۈڭگە بار دەپ يۇيۇنغىن. ئۆمەرنىڭ ئابدۇللىنى توڭگۇزغا ئىشارە قىلغان چاقچىغى ئورنىغا چۈشكەشكە ھەممە كۈلۈشتى. ئۇلار ئەتىسى يۈسۈپنىڭ ئاشپۇزۇلىدا كۆرۈشمەك بولۇپ ۋەدىلەشتى.

***

پاسكىنا قاۋاقخانغا بىلەن بېشەم ئايالنىڭ مېھرى كۈچلۈك بولىدىغۇ! ھاراقكەشلەر ئۈچۈن دۆڭ شوپاڭنىڭ «مېھرى» شۇنداق كۈچلۈك بولىدىغان. باشقا جايلاردا ئىچىپ ئاخىرى بېرىپ، دۆڭ شوپاڭدىن ئەرلەڭ 1 ياكى سىلەڭ 2 ئىچمىسە خۇمدىن چىقمايدىغانلار كۆپ. غۇلجىنىڭ شەرقىي قىسمىدىكى «توپا دەڭ» مەھەللىسىگە جايلاشقان بۇ قاۋاقخاننىڭ ئىشىك ئالدىغا:

سى لەڭ بۇ گاۋ گۇئاڭ، 3

بالەڭ بۇ چى چۇئاڭ 4

دەپ خىتايچە يېزىلغان خەت ئېسىقلىق تۇرىدۇ. ئىچەرمەنلەر، چېكەرمەنلەر، ئوينارمەنلەر تولاراق موشۇ ئەتراپنى ئەگىشىدۇ. ئۇلار بەسلىشىپ ئىچىشىدۇ، تالىشىپ ئىچىشىدۇ. نەق ئىچىدۇ، نېسىگە ئىچىدۇ. تاپقان-تەرگىنى خىتاي جاڭگۇيدىنىڭ غەللىسىگە چۈشىدۇ. قەرزدار بولسا، شەنسىنىڭ داڭزىسىغا 5 چۈشىدۇ – ئۇلارنىڭ ھايات چاقى شۇ قېلىپتىلا پىقىرايدۇ.

غېنىلار چىراق ئىسىدىن بىقىسىپ تۈتەكلەشكەن قاۋاقخانغا كىرىشتى. ئىشتانباغدەك توم ئېشىلگەن پىلىكلەردىن، خۇددى تۇرخۇندىن چىققانداك، ئىس-تۈتەك بۇرقۇپ چىقىپ تۇرۇپتۇ. سېسىق ھاراق، ئېچىغان سەيلەر بىلەن قىچا-زاغۇننىڭ ئاچچىق ئىسى قوشۇلۇپ شۇنداق قاڭسىق، قەي قىلغىدەك بەدبۇي ھاسىل بولغانىكى، بىرىنچى كىرگەن ئادەم تۇنجۇقۇپ قېلىشى مۇمكىن. لېكىن دايمىلىق چۆپقانلار ئىپارگۈللەر سايىسىدا ئولتۇرىشقانداك كۈلۈشۈپ، چاقچاق قىلىشىپ «پەيزە» سۈرۈشۈپ ئولتۇرىشىدۇ. غېنى بوسۇغىدىن ئاتلىشى بىلەن كۆزلىرىدىن ئاچچىق ياش تۆكۈلدى، قاتتىق چۈشكەردى ۋە كۆڭلى ئايلىنىپ قەي قىلىۋەتكىنى تاسلا قالدەدە، ئۆزىنى تالاغا ئاتتى. – نېمە بولدۇڭۇي، سېزىك بولغان خوتۇندەك قەي قىلىپ كەتتىڭا! – خاپا بولدى غېنىنىڭ قىلىغىغا ئۆمەر.

– ھە، «باتۇر»، ئەھۋالنىڭ شۇما؟ جانەن قىزلاردەك ئاچچىق بۇسقا چىدىماي قالدىڭا؟! – تەنە قىلدى ئاۋۇت «كالۋا».

– مەن سەنلەر ئوخشاش مەخلۇق ئەمەستە! – دېدى، كۆزلىرىدىن چىققان ئاچچىق ياشنى سۈرتۈپ، غېنى.

– دۆڭ شوپاڭغا ئالايتەن كېلىپ، ئەرلەڭدىن قاقماي كەتسەك ئۇيات بولار، باتۇرۇم؟ – دېدى ئۆمەر يېلىنغاندەك، – تۈڭلۈكتىكى توقۇمنى ئالغۇز بۇتسەك ئىس ئورمايدۇ.

– خىتاي خەق دېگەن سوققا كايەك. كىچىككىنە يامغۇر يېغىۋېدى، ئىشىك-تۈڭلۈكنى دۈملەۋەتكىنىنى قارا! – كايغاندەك قىلدى ئاۋۇت.

1 ئەرلەڭ – ئىككى سەر

2 سىلەڭ – تۆرت سەر

3 تۆرت سەر ئىچسەڭ بېكەتتىن ئۆتەلمەيسەن

4 سەككىز سەر ئىچسەڭ ئورنىڭدىن تۇرالمايسەن!
5 داڭزىسىغا - نېسىيە يازىدىغان تىزىمغا.

ئىلپەت دېگەننىڭ رايمىنى قايتۇرماق تەسقىۇ. سالا-سۇلا بىلەن تۆرت سەردىن تىكتۇرما قىلىشقا كۆندى غېنى.

ئۆمەر بىلەن ئاۋۇت قاۋاقخانچى لائۇ ۋاڭنىڭ قەرزىنى ۋاقتىدا تۆلەيدىغان «داڭزىنىڭ» تۆرىدە ئىسىملىرى يېزىقلىق تۇرىدىغان ئىشەشلىك چۆپقاتلىرى بولغاشقا ئۇلارنىڭ ئىلتىماسىنى رەت قىلماي، تۈڭلۈكنى يېپىپ قويغان پاختىلىق كونا چۈشەكنى ئېچىۋېتىپ، ئۇلارغا كىچىگىرەك ئوڭچە جۈزىنى بوشتىپ بەردى. تۈڭلۈك ئېچىلغاندىن كېيىن بىقسىغان قويۇق تۈتەك بېسىلغاندەك بولدى، لېكىن شوپاڭ ئىچىدىكى ماناندا ئولتۇرىشقان ئادەملەرنىڭ ئۈز-كۆزلىرى، لايقا سۇدىكى ئەكسىدەك، گىرىمسەن كۆرۈنەتتى. ئۇلار چالۋاقشىپ سۆزلىشەتتى، نېمىلەرنىدۇر بەسلىشەتتى، كۈلۈشەتتى، باش-ئۇچى يوق ناخشىلارنى باشلاپ قويۇپ، ئاخىرىغا يەتكۈزمەيلا، يېڭىنى ئېيتىشاتتى. ئۆمەرنىڭ بۇيرۇتمىسى بويىچە ھېچ قاچان يۇيۇلمىغان، مايلىشىپ پاقىراپ، سىلىقلىشىپ كەتكەن ھېجىرلارغا تۆرت سەردىن جۇڭ، يەنە شۇنداقلا ياغلىشىپ، قاسناقلىرى كىرلەشكەن ساپالغا تۈزلىغان پوچاق، ئېچىتقان سامساق، جۈسەي، چىلەڭ-دۇفۇلارنى 1 كەلتۈردى.

- ئىچەيلى، جورىلار، ئىچەيلى! بۇ يەرنىڭ ھاۋاسى كەڭ، قانچە ۋاقىراپ-چاقىرىساقما ھېچ كىم غىڭ قىلمايدۇ، قانداق دېدىم، ۋاڭ جاڭگۇيدا؟ - دەپ بېشى تاقىر، ئۈزى ياغلىق قاپاقتەك پاقىراپ تۇرغان بەدىنى كۈپتەك دۈڭلەك خىتايغا قارىدى ئۆمەر.

- ئىچسۇڭ، كەتسۇڭ! - دېدى قاپاقلىرىنى مۇشتۇمدەك تۈرگەن ۋاڭ.

- يانچۇقلارنى تازىلايسەندە، ئاندىن دۇبۇرغا تېپىسەن، شۇنداقمۇ جاڭگۇيدا؟ - دېدى غېنى.

قاشقا باش خىتاي چاشقاننىڭكىدەك مەتىق كۆزلىرىنى غېنىغا قارىتىپ تۇرۇپ قالدى:

- مەن بىلىدۇ شۇ: قوغلايدۇ دېسۇڭ، يەنە كەلسۇن دەيدۇ، - ئۆزىگە ئىشەنگەندەك ئوتتۇر چىشلىرىنى ھىڭگايىتىپ كۈلدى، قاۋاقچى خىتاي.

- بىز خەقنىڭ پوستىغا راسا كىرىۋاپتۇدە، مونۇ «تۈلۈم چاشقان»، دېدىدە ھېجىردىكى ھاراقنى زەردە قىلىپ ئىچىۋەتتى غېنى، ئۇنىڭغا ھېچ نەرسە خۇش ياقمىدى. ئەتراپتىكى ۋاراڭ-چۈرۈڭلارغىمۇ قۇلاق سالماي، بۇ يەرگە كىرىپ قالغانلىغىنى ئۇنتىغاندەك بىر قىياپەتتە جىم بولۇپ كەتتى. بەلكى «ئىلپىتنىڭ قارغا بولسا يېيىشنىڭ تېزەك» دېگەندەك، مونۇ ئادەم ئەمەس، ئىشت-ئېشەكمۇ تۇرمايدىغان سېسىق، مەينەتچىلىككە كەلگىنىگە ئۆكۈنۈپ، ئۆزىگە-ئۆزى كايىۋاتقاندىمۇ؟ ياكى ھاراق ئىچىپ ئولتۇرىشقان ياشلارنىڭ گۈلدەك ئۆمرىنى، تەكرارلانمايدىغان ياشلىق باھارىنى موشۇنداق ئىپلاس، توڭگۇز خانىدىنمۇ بېتەر ھاراقخانىدا ئۆتكۈزۈپ، ئەقىل-زېھنىنى بۇلغاپ ناكالىشىشىغا كۆيۈندىمۇ؟

1 چىلەڭ-دۇفۇ - سەيلەرنىڭ نامى.

ياكى بولمىسا ئەۋۇ ھاراق كۈپىگە يۆلىنىپ، ئەتراپقا خوجايىنلارچە نەزەر تاشلاپ تۇرغان يالغۇز بىر خىتاي شۇنچە «چەنتۇلارنى» ئالداپ-سالداپ زەھەرلەپ، خۇماش قىلىپ، كېرەكسىز مەخلۇقلارغا ئايلىنىدۇرغانلىغىغا ئىچ-ئىچىدىن تىنتىت بولۇۋاتقاندىمۇ؟ ھەر ھالدا چىرايىنى ئاچماي ئولتاردى .
- ئاپاڭنى سېغىنىپ قالمىغانسەن، سەھرالىق، دېمىڭ ئىچىڭگە چۈشۈپ كەتتە؟! - تەنە قىلدى ئاۋۇت.

- بۇ دىمىقتىدا ئىچىڭ پۇشقان بولسا، ئۇكا، ئۆيگە كېتەيلى، - دېدى ئۆمەر.

ئا... ئاشنام نەكەتتى، بالخان،
شايغا كەتتى...

– يۈرۈڭلار، ئاشنىغا كەتتۇق...

ھاشىم توكۇمنىڭ تىلى مۇنەكلىشىپ، سۆزىنىڭ ئاخىرىنى ئۇلاشتۇرالمىدى. ئۇ پەقەت «ئاشنا»
ئىبارىسىنى تەكرارلايتتى .

– دېمىم سىقىلىپ كەتتى... كەتتۇق! – غېنى ئورنىدىن تۇرۇپ مېڭىشىغا، كىمدۇر:

– ساراڭ شويىنىڭ چېرىكلىرى!

– ھېلىقى بولۇسۇ! ئۇر ساقاندىن...

ئوڭغىچە مەخسۇس تىكىلگەن چېرىك كىيىملىك بولۇس ۋە ئۇنىڭ كەينىدە قوچاقتەك ياسانغان
چىرايلىق ئىككى چېرىك، ئۇلار بىلەن بىللە غوجەك شاڭيۇنىڭ ئوغلى تۇسۇق كىرىپ كېلىشتى. شۇ
ۋاقىتلاردا ئىلى ۋىلايىتىنىڭ دوتىيى – ۋالىسىنىڭ ئوغلى شويى (ئۇنىڭ تەلۋە قىلىقلىرىدىن بېزەر
بولغان خەلىق ئۇنى «ساراڭ شويۇ» دەپ ئاتايدىغان) قىلىدىغان قىلىق تاپالمىغاندەك
قىرىق-ئەللىكچە ياش، چىرايلىق (بېساقال) ئۇيغۇر بالىلىرىدىن تەركىپ تاپقان شەخسى
مۇھاپىزەتچى ئەترەت قۇرغان. بۇ شەخسى «مۇھاپىزەتچىلەر» بىر تەرەپتىن ساراڭ شويىنى مۇھاپىزەت
قىلىدىكەن، يەنە بىر تەرەپتىن ئۇنىڭ پاهىشە-بۇزۇقچىلىقلىرىغا ھەمدەم بولۇشاتتى. ئەگەر، ساراڭ
شويى كولاكىدا، ئاتلىق ياكى مەپىدە سەيلە تاماشىغا چىقىدىكەن ئەشۇ «تېكىز» مۇھاپىزەتچى –
چېرىكلىرى ئالدى-كەينىدە قوغداپ مېڭىشىپ، يىراقتىنلا كوچىلارنى بوشاتقۇزۇپ، دەپ-دەبە بىلەن
ماڭىدىغان. ساراڭ شويىنى كۆرگەندىلا توختاپ باش ئېگىپ ھۆرمەت بىلدۈرمىگەن «چەنتۇلارنى» شۇ
يەردىلا قامچىلاتتى ياكى بىر نەچچە كۈن سەيسىگە ئىشلىتەتتى. ئەگەر ساراڭ شويىغا قاراپ،
ئوقۇشماي كۈلۈپ قويغان كىشىنىڭ ھالىغا ۋاي، ئۇنىڭ ئورنى يامۇل-زىندان. بەگدىنمۇ غالىچىسى
يامان، «بۆكىنى ئەكە دېسە بېشىنى كېسىپ كېلىدۇ» دېگەن گەپ بارغۇ. مۇھاپىزەتچىلەرنىڭ باشلىغى
بولۇس ئىسىملىك پەيچاڭ¹، ساراڭ شويى بىرنى دېسە ئوننى قىلىدىغان، ھەتتا لومودىلىق
ۋەزىپىسىنىمۇ ئۆتەيدىغان بۇ «قىزىل كۆز» مۇرتەد، ئادەملەرنى قورقىتىپ پۇلنى ئېلىش، خالىغانچە
زورلۇق قىلىش بىلەن شۇغۇللىنىپ، ھەممىلا يەرنى تىمىسقىلاپ يۈرىدىغان... ئەشۇ قىزىل كۆز، قۇش
بۇرۇن، دوقا ماڭلاي، ئات ئۈزلۈك، ئۈستىدە چېرىك كىيىم بولۇس شوپاڭنىڭ بوسۇغىسىنى
ئاتلا-ئاتلىمايلا:

– غېنى ئوغرى بارمۇ؟ – دەپ سورىدى، مەيدىسىنى كەرگەن ھالدا. قاينىغان قازانغا سوغ سۇ
قۇيغاندەك، باياتىن قايناپ تۇرغان شاۋقۇن بىردىن جىمىپ قالدى. بۇ جىم-جىتلىقنى سالماقلىق
ئۇۋاز بۇزدى:

---

1 پەيچاڭ – ۋزۇد كوماندىرى.

– غېنى دېگەن مانا مەن! – ئىككى قەدەم ئالغا چىقتى غېنى.

– ئالدىمىزغا چۈشۈپ ماڭ! – خىتاي ئەمەلدارلىرىغا قىياسەن بۇيرۇق قىلدى بولۇس پەيچاڭ.

– ئالدىڭغا چۈشۈپ ماڭىدىغان ئويناش قىلىپ، تۇتۇلۇپ قالغان خوتۇنىڭمېدىم؟

غېنىنىڭ زەردىلىك تەنسىگە شۇنداق كۈلكە كۆتىرىلدىكى، ھەتتا ھاراقىتىن بوشىغان قاچا-قومۇچىلار
جاراڭلاپ كەتتى.

– ھوش كالاڭ بىلەن سۆزلە، ئوغرى! – دېۋەيلىدى ئىزا ئەلەمدىن تىتىرىگەن بولۇس پەيچاڭ. دېگىنى-دېگەن، ئەتكىنى-ئەتكەن بولۇپ يۈرگەن بۇ ساراڭ شويىنىڭ «ئوڭ قاننى» غېنىنىڭ ئۆز تۇرا رەددىيەسى، خۇسۇسەن، مونۇ كۈشەندىلەرنىڭ كۈلكىسى ئۇنىڭغا ئەلەم قىلغان ئېدى. ئۇ ئۆزىنى ئوڭلاپ، زەربىگە تەييارلانغىچە غېنى ئىككىنچى سۆز پەشۋاسىنى بەردى:

– مېنى «ئوغرى» دەپ ئىككى قېتىم تىلغا ئالدىڭ. ئۈچىنچى قېتىم «ئوغرى» دەيدىكەنسەن، ئوتتۇز ئىككى چىشىڭنى سوڭۇڭدىن چىقىرىمەن!

– بۇ دودەن سىلنى تونۇمايۋاتىدۇ، بولۇس پەيچاڭ، – دېدى بولۇسنىڭ كەينىگە ئۆتۈۋالغان تۇسۇق. بولۇسنىڭ ئاغزىنى مايلاپ، ئۇنى قالغان قىلماي، بۇ ياققا چىق، تۇسۇق! قوينۇڭدىكى خوتۇننى تارتقۇزۇپ قويغان ئادەم، قىز ئەپچىپ نېمە قىلاتتىڭ؟ ئۇنىڭدىن كۆرە ئەتە مال بازارغا چىقىپ، بىر ئاختا تەخەي سېتىۋالدى، شەھەرنى بوشات!

يەنە كۈلكە ياڭرىدى. بولۇسۇمۇ ھېجايىدىمۇ، پەيچاڭلىك «سالاپتىنى» يوقاتماسلىققا تىرىشتى، ئۇ ئۇنىڭ بارىچە:

– ماڭامسەن يوقمۇ. ئو... – «ئوغرى» ئىبارىسى ئۇنىڭ ئاغزىدا قالدى.
– نەگە؟

– نەگە بولاتتى، دوتەي يامۇلغا.

– مېنىڭ ئۇ يەردە نېمە كېرىگم باركەن؟ ساراڭ شويىنىڭ بېلىنى تۇتۇپ، بېشىنى يەلپۈيدىغان قىرىق-ئەللىك لەلگۈشلىرى ئازلىق قىلدىمۇ؟

بۇ زەردىسىگە چىدالمىغان بولۇس ئاچچىق ھەسرەتتە غېنىغا ئېتىلدى. ئۇنىڭغا قوشلا ئىككى «تېكىز» چېرىك ۋە تۇسۇقمۇ بىرلىشىپ يېپىشتىمۇ، خادا تاشتەك تىك تۇرۇۋالغان غېنىنى بىر قەدەممۇ قوزغىتالمىدى. تۆرت ئادەم يېپىشىپ، تېچ تۇرۇپ بەرگەن بىر «ئوغرىنى» ئورنىدىن قوزغۇتالمىسا نېمە دېگەن رەسۋاچىلىق!... ھەممە ئىسمىنى ئاڭلىغاندا تىك تۇرىدىغان «بولۇس پەيچاڭ» بولغىنى قېنى؟

– خەپ، مونۇ چۆرەدەپ تۇرۇشقان رودۇپايلىرنىڭ زاڭلىق كۈلكىسىگە ئۆلەيمۇ تېخى!

كۈچ ئېلىشالمىغان پەيچاڭ ئەندى قۇرالغا تايانماق بولدى، ئەتىمالم، تاپانچىسىنى قېپىدىن چىقاردىمۇ، لېكىن شۇ ئان قولىدىن ئۈچۈپ كەتكىنىنى سەزمەي «ۋاي، قولۇم» دەپ ئىڭراپ، تولغىنىپ كەتتى.

تاپانچا غېنىنىڭ ئاياق پەشۋاسىدىن ئۈچۈپ بېرىپ، ئاغزى ئوچۇق تۇرغان ھاراق كۈپىلىرىنىڭ بىرىگە چۈشكەن ئېدى.

بۇ قېتىممۇ غېنىنى ئالقىشلىغاندەك چۇقان كۆتىرىلدى. بەزىلەر. «ياشاپ كەت»، «باپلىدىڭدە» دەپ ۋاقىراشتى.

– ئەندى، يېتەر. ئاستا كېتەيلى، ئۇكا، – دەپ غېنىنىڭ پېشىدىن تارتتى ئۆمەر.

– قانچە دېگەن بىلەن ھۆكۈمەت ئادىمىدە! – دېدى تەشۋىشلەنگەن ئاۋۇت "كالۋا".

– قورقۇشساڭ كېتىشىۋەر! – پەسەڭ قىلمىدى غېنى.

– سەن كەتسۇڭ، ئۇكاڭزا؟ – ئىلتىماس قىلدى قاۋاقچى خىتاي، غېنىنىڭ ئەپتىدىن ھېلىغۇ چەنتۇ پەيچاڭ ئېكەن، شويى كەلسۇمۇ بۇ قەيسەر توپىلاڭ چىقىرىپ، ھەممىنى ئوڭتەي-ئوڭتەي قىلىۋېتىشىگە كۆزى يەتكەنلىكتىن.

– كېچىسى شويى-لوپىلارنىڭ تاپىنىنى يالاپ، كۈندۈزى ئۆز قان-قېرىنداشلىرىنى ئۇرۇپ-سوقۇپ بوسۇنچى قىلىپ كۈن كۆرگىچە ئىشتانباققا بوغۇلۇپ ئۆلسەڭچۇ، خىتاي گەندىسىنى يېگەن ئىپلاس! – دېدىدە، ماداخان كۆيىنگىنىڭ ئىزمىسىنى ئېتىپ، پەشمىتىنى مۇرىسىگە تاشلاپ لەڭ-لەڭ بېسىپ، ئىشىك تەرەپكە ماڭدى غېنى ۋە بوسۇغىدا توختاپ:

– پالپىستەككە ئوخشاش تاپانچاڭنى كۆرگەنلا ئادەمگە تەڭلەۋەرمە، قىزىل كۆز پەيچاڭ! – دەپ خىتاپ قىلدى ۋە پەش قېقىپ چىقىپ كەتتى.

****

كۆپ ۋاقىتلاردا كۈچ-قۇۋۋىتى زور ئادەملەرنىڭ پەم-پاراستى كام، ئەقلى كوتا-خامۇشراق بولىدىغۇ! ئەمما، تېخى ياش بولسىمۇ غېنىدا ھەر ئىككى خىسلەت: كۈچ-غەيرەت ۋە پەم-پاراسەت قوشۇلۇپ كەلگەنلىكتىن ئۇنىڭ ئىنسانىي سۈپىتىنى ئاشۇرۇپ تۇرىدىغان. سۆزگە-سۆز، كۈچكە-كۈچ – ھەر ئىككىلىسى ھېمىشەم تەڭپۇڭ.

"دۆڭ شوپاڭ" شەھەرنىڭ غېۋت-شىكايەت مەركەزلىرىدىن بىرى بولغاشقا ئاخشامقى ۋاقىتتە ئەتىسىلا شەھەر بويلاپ تارىلىپ، كۆپنى كۈلدۈرۈپ، ھەممىنى دېگەندەك خوشال قىلغان ئېدى. ھۆكۈمەتنىڭ ئىشەنچلىك ئادىمىگە سۆز قايتۇرۇپ، ئۇنى ھاقارەتلىگەن. ئىشەنگەنلەرمۇ بار، ئىشەنمىگەنلەرمۇ بار. مىللىي ھىسسىياتى بارلار غايىۋانە غېنىغا ئاپىرىنلار ئوقۇيدېكەن، مىللىي مۇردەتلەر، ئازغۇنلار غېنىنى «دودەن» – دەپ ئەيىپلەشتى. ھۆكۈمەت دائىرىلىرى بولسا مەسىلىگە «شەخسىي توقۇنۇش» دەپ قارىماي، چوڭقۇرراق تەھلىل قىلىپ، غېنىنى قارا داڭزىغا يېزىپ، ۋاقىتتا «پېيىنى قىرقىش» ئۈچۈن تاپشۇرۇقلار بېرىشتى. غەزەپناك بولغان ساراڭ شويى ئون نەچچە مۇھاپىزەتچى چېرىكلىرىنى قۇراللاندۇرۇپ شۇ كېچىسىلا «دۆڭ شوپاڭغا» كېلىپ تېخى تارقاشمىغان ھاراقكەشلەرنى تېرە-پېرەڭ قىلغاندىن كېيىن، غېنى بارىدۇ دەپ تەخمىن قىلغان بارلىق دەڭ-ئۆتەڭلەرنى، تونۇش بىلىشلەرنىڭ ئۆي-جايلىرىنى ئاخشۇرۇپ ئوڭتەي-توڭتەي قىلىشتى. كۆپلىگەن ئادەملەر شاپىلاق يېدى، مۇش يېدى، قامچا يېدى، تۈكۈرۈكتەك ئۈزلىرى «يېلىملاشتى». لېكىن غېنى تېپىلمىدى. ھېچ كىم كۆردۈم دېمىدى.

غېنى شوپاڭدىن چىقىپ، ئۇدۇل «توپا دەڭگە» كەلدىدە. ئېتىنى توقۇپ، ئەندىلا ئاتلانماق بولۇپ تۇرۇشىغا ھاسىراپ-ھۆمۈدەپ كېلىشكەن ئىككى ئىلىپتى تەڭلا ئاتنىڭ تىزگىنىگە يېپىشتى. – كاللامنى چورت ئۈزۈۋەتسەڭمۇ، سېنى بۈگۈن ئۆيۈمدە قوندۇرماي قويۇپ بەرمەيمەن. – ياق! بىئۇر بۈگۈن مېنىڭ مېھمىنىم بولىدۇ. ئۇنىڭ بۈگۈنكى قەيسەرلىكى ئۈچۈن بالامنى سويۇپ، بېشىدىن سەدىقە قىلىشقا تەييارمەن. – بالاڭنىڭ گۆشى نېمىگە يېتىدۇ، ئۆزەڭنىلا سويىيلى، – دېدى ئاۋۇتنىڭ ياسالما تەكەللۇپىنى سەزگەن غېنى.

– مەيلى، مەيلى... سەدىقە بولاي...

– توختىغىنا، نەدىكى ياپتا گەپنى قىلماي! – كالۋانى سىلكىۋەتتى «ئۆمەر، – بۈگۈنكى كۈن جېدەل-غەۋغا بىلەن ئۆتتى، ھېچ بىر جۇڭ سۈرۈشەلمىدۇق. سېنى موشۇنداقلا قويۇپ بېرىشكە، ئەزىرايى خۇدا، كۆڭلۈم تىنمايدۇ، ئۇكا!

– ھاراقنى تولا ئىچىپ، ئەقىلدىن ئېزىپسىلەر، قاپاق-باشلار! – دېدى جىددىي ھالدا غېنى.

– ھە نېمە بوپتىمىز – دېيىشتى چالا مەسلەر.

– ھېلىقى بولۇس دېگەن شوۋەك كۈچۈكلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ مېنىڭ پىيىمغا چۈشەر. ساراڭ شويىمۇ بىللە ئاتلىنار تېخى...

ئۇلارنىڭ مەسلىھىتى پۈتمەي، چوڭ كۈچىدىن ئاتلارنىڭ دۈپۈرلىشى ئاڭلاندى.

– ئەشۇلار، ئەشۇلار! – دېدى ھودۇققان ئاۋۇت «كالۋا»، – كېتەيلى...

– تار قىلىڭلار. مېنى دەپ بالاغا قالماڭلار. مەنما يولۇمغا ماڭاي. ئەگەر دوقۇرۇشۇپ قالغىدەك بولسا

ئات ئۈستىدە سىنىشارمىز...

– ساراڭمۇ سەن! – تېرىكتى ئۆمەر، – شويى ۋاقىدە ئېتىۋېتىشتىن قايتمايدۇ. جۈرى، بۇ ياققا! – ئۇ

يۇلۇپ دېگەندەك ئاتنىڭ چۇلۇۋۇرىنى قولغا ئالدى.

ئۇلار «قارا دۆڭ» مەھەللىسىدىكى ئۆيلىرى قاتار، شىنادەك قويۇق، خالتا كوچىنىڭ تاقىلىشىغا سېلىنغان تام ئۆيىنىڭ ئىشىك ئالدىغا كەلگەندە باش توخۇ چىللىدى. پاكا قوش-قوۋۇقتىن غېنى ئېگىلىپ ئىچكىرى كىردى. كۈرەڭ قاشقىنىڭ ئېگەر-توقۇملىرىنى سىرىپ ئېلىۋەتكەندىلا، ئاران دېگەندە قوش-قوۋۇقتىن سىغدى. سىرتى خارابى كۆرۈنگەن ھويلا-ئارام سەرەمجان، ھەتتا ھويلىنىڭ بىر چېتىدە ئەپچىل ئوقۇرما بار ئېكەن. قوش مومشام يېقىلىۋېدى، چاسا كەلگەن ئۆي ئىچى يالتىراپ كەتكەندەك بولدى: مېھراپچە ئويۇقلاردا ئادەم بويى كۆرپە-يوتقانلار، جۈپ-جۈپ پىڭلار، قاچا-قومۇچلار تاملاردا زىلچە گىلەملەر، خانا چۆرىسىگە بولسا زەدىۋال ئېسىلغان بولۇپ، ھويلا تەرەپكە قارايدىغان ئىككى دېرىزىگە گۈللۈك پەردە تارتىلغان - بۇلارنىڭ ھەممىسى مىللىي خۇسۇسىيەتكە رىايە قىلىنغانلىقى بىلىنىپ تۇرۇپتۇ. خۇددى مېھمان كېلىشىنى كۈتكەندەك، خانە ئوتتۇرىسىغا قويۇلغان دۈگىلەك جوزا ئۈستىگە يەل-يېمىشلەر تىزىلىپ، ئاق لوڭگا بىلەن يېپىپ قويۇپتۇ. جوزىنىڭ تۆرت تەرىپىگە قېلىن كۆرىپلەر سېلىقلىق، يۆلەنسەڭ مامۇق ياستۇقلارمۇ بار - ئۆي كەيپىياتى ئارامۇجانلىققا تەكلىپ قىلغاندەك.

- نېمە بولسا شۇ بولسۇن، بۇ ئۆيىنىڭ ئانا - خېنى ئېسىل خوتۇن ئوخشايدۇ، - دېدى ئۆي سەرەمجانلىغىغا ھەيران بولغان غېنى.

- قىزى ئانىسىدىنمۇ ئېسىل، - دەپ مېيىغىدا كۈلدى ئۆمەر، ئىچكەركى ئۆيگە كىرىپ كېتىۋېتىپ. غېنى «كالۋانىڭ» سۆزىنى ئاڭلىمىسقا سالدى. پەشمىتىنى يانغا قويۇپ، ياستۇققا يۆلەندى. قىز-چوكانىڭ ئېتى چىققاندا يۈرىكى ئويناپ، ئىختىراسلىق تۇيغۇلارغا بېرىلىدىغان پەيتلەرمۇ بولىدىغان. بۇرۇتتى خەت تارتقان چاغلاردا قىز-چوكانلارنىڭ ئالدىنى توراپ، جالالىرىنى كۆرگەن بولۇپ، چاشتەڭگىسىنى قىيىۋالدىغان، تۇيۇقسىز تام ئانلاپ باغلاردا پەيدا بولۇپ، گۈلەڭگۈچ ئويناۋاتقان قىز-چوكانلارنى قورقتىدىغان ئادىتى بولىدىغان. مەھەللىنىڭ قىزلىرى ئۇنىڭدىن ئەيمىنەتتى. ئەمما، قايرىلىپ كۆرگۈسى كېلەتتى. كىچىك بالا چېغىدا شوخلىغى ئۈچۈن دادىسىدىن تايماق يېگەن چاغلىرىدىمۇ، ئاكىلىرىنى ياردەمگە چاقىرماي، ھەم شېرىلىرىنىڭ ئېتىنى تىلغا ئالاتتى ۋە شۇنىڭدىن ئاغرىغى بېسىلغاندەك قىلاتتى... ئۇنىڭ قۇلاقلىرىغا ئايال كىشىنىڭ ئاۋاز كىردى:

- ھە-، ئۆيدە. ئۇخلاۋاتىدۇ، مەرىيەمنى سۈرۈشتە قىلىپ قالدىڭا؟

- سۈرۈشتۈرسەم نېمە بوپتۇ... -

قۇلاقنى ھەر قانچە دىڭ تۇتسىمۇ، ئاخىرىنى ئاڭلايمىدى غېنى.

ئاز ئۆتمەي ئۆمەر قايتىپ كىرىپ، جوزىغا يېپىلغان داستۇرخانى ئاچتى. ئۇنىڭ كەينىدىنلا ئېگىز بوي، ئات ئۈزلۈك، قېنىق ئوسما قويۇلغان قاشلىرى، قاپاقلىرىنى يېپىپ تۇرغان، قۇلاقلىرىدا خوراز تاجىسىدەك ئالتۇن زىرە، ئۆز چېچىمۇ ياكى ئۇلاقمۇ، ئىككى ئۆرۈم چېچى تاپىنىغا چۈشۈپ تۇرغان ئاقپىشما ئايال كىرىشى بىلەن بىر قولىنى كۆكسىگە ئېلىپ، ئىككىنچى قولى بىلەن چېچىنىڭ ئۈچىنى تۇتقان ھالدا شۇنداق تازىم قىلدىكى، ئۇنىڭ نازكەرەشمىلىرىدىن ھەر قانداق بەخەست كىشىنىڭ يۈرىكى ئاغماي مۇمكىن ئەمەس.

غېنى لېۋەن ئايالنىڭ «خۇش كەپسىز» دېگەن تەكەللۈپىنى ئاڭلىمىدى، ئەتىمالم، ئايالنىڭ سۈرۈشتىگە، جىلۋىسىگە مەپتۇن بولغاندەك قاراپلا قاپتۇ. ئۇ ھەتتا شامال ئۆتۈپ كەتكەندەك يېنىكىگە دەسسەپ چىقىپ كەتكەن ئايالنىڭ كەينىدىن كۆز ئۈزمىدى.

- ھۇي، غۇنچۇن كۆرمىگەن كۆك بۇقا! ئادەمنى خىجىل قىلماي، ئىسكەتنىڭ بىلەن ئولتار! - دېدى ئوڭايسىزلانغان ئۆمەر. ئاۋۇت كالۋالىغىغا يارىشا، ئۆيگە كىرىپلا، ياستۇققا قىڭغىيىپ، شۇ ئان خورەك تارتىشقا باشلىغان ئېدى.

لېۋەن ئايال يەنە پەيدا بولدى. دۈگىلەك پەتمۇستا پىشقان جۈجە، نەچچە تۈرلۈك سوغ سەي، ئاپتاۋاسمان

گەردىن قۇمىرىدا مۇسەللەسنى جوزىغا قويدى ۋە قوللىرىنى كۆكسىگە ئېلىپ، تەبەسسۇم ئىچرە ئاستا:
- خۇش كەپسىلەر، - دېدى ۋە ئۆمەرگە قىيا بېقىپ! - ئۆمەر ئاكا، مېھماننى سىز مېلىكە قىلىپ تۇرۇڭ، مەن غىزاغا تۇتۇش قىلاي.
- موشۇلارمۇ يېتەرلىك. كېچىدە ئاۋارە بولما. ئايەك، - دېدى ئۆز خوتۇنىغا مۇئامىلە قىلغاندەك، ئۆمەر.
ئۇنىڭ بۇ خىل بېقىپىتلىگىگە غېنىنىڭ غىجىغى كەلدى، لېكىن ئەپتىنى بۇزماي:
- رەخمەت، ئاۋارە بولماڭ، ھەدە، - ھۆزۈر خانلىق قىلدى ئۇ.
- ئاۋارە بولغىدەك ئىش يوق. مېھمان ئۈچۈن تەسەددۇق، خۇش كەپسىلەر، - دېدىدە، ئىككى ئۆرۈم چېچىنى ساغرىسىدا ئوينىتىپ چىقىپ كەتتى.
- سېنىڭ بۇ نېمەڭ؟ - قوپال سورىدى كۈنچىلىگى تۇتقان غېنى.
- نېمە بولۇشىنى خالايسىن؟
- خۇددى ئۆز خوتۇنۇڭدەك قىلىقلارنى قىلسەن!
- يەنە شۇ، سەرالىق داڭگاللىغىڭ باردە. نەرقى-ناۋاسىنى سۈرۈشتۈرۈپ نېمە قىلاتتىڭ؟ ئېپى كەلگەندە، قەنتىنى چاقمامسەن، ئاخماق!
- ھېمىشەم ھازىر جاۋاپ غېنى لايىغىدا سۆز تاپالماي قالدى.
- ئېزىتقۇ شەلىك... قۇيە ھارىغىڭدىن!
- مانا ئەندى ئەكسىگە كەلدىڭ، پالۋان.
ئىككى پىيالغا شارپ قۇيۇلدى. چاڭقىغان ئادەملەردەك غورتۇلدۇتۇپ ئىچىشتى.
- ئايىڭىڭگە ئېيت: مەيەگە كىرىپ بىز بىلەن چۇڭ سۈرۈشۈندە!
- ئاستا-ئاستا پەللىگە يېقىنلىشىۋاتسەن، سەھرالىق. خوپ، دېگىنىڭنى بەجا كەلتۈرەي.
ئۆمەر ئىچكىرى كىرىپ كېتىشىگە پىيالنى لىق تولتۇرۇپ ئىچىۋەتتى «قېلىنلاشماق» بولغان غېنى .
- ۋىيەي، سەت بولمامدۇ، نېمە دېگەنلىرى بۇ، ئۆمەرگا؟ - تارتىنغاندەك نازلىنىپ كىرىپ كەلدى. ئايىمخان. ئۇنىڭ ئاپپاق بىلىگىنى ئۆمەر تۇتۇۋالغانلىغىنى كۆرۈپ يەنە رەشقىسى قوزغالدى غېنىنىڭ.
- ئەندى ئۆز قولۇڭ بىلەن قۇيۇپ، ئۆز قولۇڭ بىلەن جوۋايسىن - پەيزە شۇنىڭدە، قانداق دېدىم، پالۋان؟ - دەپ غېنىغا كۆز قىستى ئۆمەر.
ئايىمخان تارتىنچاق قىزلاردەك، تىلىنىڭ ئۈچىنى «لىپ» چىقىرىپ، ئەيمىنىپكەنە، يەكتىز ئولتاردى. ئۇنىڭ ئەڭگىگە سېپىلگەن مۇشك ئىپارنىڭ خۇش بويى غېنىنىڭ دىمىغا گۈپپىدە ئۇرۇلدى ۋە كۆڭۈل خۇشلىغىنى قوزغاۋەتتى.
- بۇ ئاكىسى ئۇخلىغىنى كەلدىمېكىن؟ - يىركەنگەندەك چىرايىنى تۈردى ئايىمخان خورەك تارتىپ ئۇخلاۋاتقان ئاۋۇتقا بېقىپ.
- بوش ئۆي بارمۇ؟ - سورىدى «كالۋادىن» بېزەر بولغان غېنى.
- بولمامدىغان، ئىنىم، - دېدى غېنىنىڭ مەقسىتىگە چۈشەنگەن ئايىم.
- بۇ كالۋانى دۈملەپ قويماي، بىر ئاز «دەم» بېسۇن، - دېدىدە، زاكىلاقلىق سەبىنى كۆتەرگەندەك، خېلە بەستىلىك ئاۋۇتنى كۆتىرىپ ماڭدى. غېنىنىڭ كەينىدىن ئايىمخان بىلەن ئۆمەر قوزغلاشتى. ئۇلار ئاۋۇت كالۋانى «جايلاشتۇرۇپ» قايتىپ كىرىشكەندە، ئايىمخان قوللىرىنى قوشتۇرۇپ :
- خۇش كەپسىلەر، - دەپ تازىم-تەكەللۇپ قىلغاندىن كېيىن، يەكتىزلىنىپ ئولتۇرۇپ چاي قۇيۇشقا باشلىدى.

چاي ئىچىلدى، مەي ئىچىلدى. بىرىنچى قەدەھنى ئايىمخان زورغا ئىچتى، ئىككىنچى قەدەھنى خالاپ ئىچتى، قالغانلىرىنى قىزىپ-قىزىرىپ ئىچتى... باياتىن ئارىنى توساپ تۇرغان ھايا پەردىسى كۆتىرىلدى - ئايىمخان ئېچىلىپ، يېپىلىپ كەتتى. مەجۇن قوشۇلغان تەملىك سىڭچايىنى ئىچە-ئىچە

كەيپى قىيامغا يېتىپ، روھىي خوشاللىقى سەيلانە قىلىشقا باشلىغان غېنىنىڭ كۆزىگە ئايىمخان ئۇچماق قىزلىرىدىنمۇ جانان، دىلكەش كۆرۈنۈشكە، ئۇنى مەپتۇن قىلىشقا باشلىدى. - ئايەك! - دېدى بىر كەمدە ئۆمەر، گويا ئۇ بۇ ئۆينىڭ غوجىسىدەك قىياپەتتە، - سەتەك ناخشىلىرىڭنى باشلىغىنا!

- نېمە دېدىڭ؟! - ئۆمەرگە قالدۇ خاپا بولغان غېنى، - يەنە پەسەيتىپ «ئايەك» دەيدىغان بولساڭ، نوخۇلاڭنى ئالىمەن، بىلىپ قوي "گۆش"!!

- ۋاي، باشلىرىدىن ئۆرگىلەي. ۋاي، سۇمباتلىق بويلىرىنىڭ سەدىقىسى بولاي، باتۇرۇم - پالۋىنىم... - بولدى، قالغىچتەك ۋىچىرلاپلا كەتتىڭغۇ! سەدىقەڭنىڭ ئازىراغى بىزگىمۇ قالسۇندە! - ھەسەت قىلدى بارغانچە غېنى تەرەپكەرەك سىلجىپ، كۆز ئوينىتىشقا باشلىغان ئايىمخاننى كۈنلىگەن ئۆمەر. - خېرىدارى بولسا، سېخىلىغىم يەتكۈلۈك، - ئايىمخان قاقاخلاپ كۈلدى. يېشى خېلىغا يەتكەن بولسىمۇ ئاۋازىنىڭ بېجىرىملىغى ۋە ئۈنچىدەك چىشلىرىنىڭ نوخۇتتەك ئاقلىغى ھۆسننى ئاۋۇتۇپ تۇراتتى .

- دۇتارىڭنى قولۇڭغا ئالساڭا! - بۇ قېتىم ئىلتىماس قىلدى. غېنىدىن ئەيمەنگەن ئۆمەر. - غېنەم خۇش كۆرەمدېكىنتاڭ؟! - نازلاندى ئايىمخان، خۇمالاشقان كۆزلىرىنى ئويناقتىپ. - خۇش كۆرەمدىغان، - دېدى غېنى ھەرر ئەتلەس كۆينەكنى تېپىپ چىقىپ كېتىدىغاندەك دىغراپ تۇرغان ئايىمخاننىڭ كۆكسىدىن كۆز ئۆزىمەي. ئۇنىڭ تۇمانلاشقان كاللىسىدا «ئانىسىمۇ، قىزىمۇ؟» دېگەن غەزەللىك سوئال ئويناقتى.

ئايىمخان چالغۇ ئەسۋاپلىرى تىزىقلىق چوڭ مېھراپچە ئويۇقنى كۆرسىتىپ: - دۇتارمۇ، راۋاپمۇ؟ داپ نەغمىسى قىلىپ بېرەيمۇ، غېنەم؟ غېنى جاۋاپ بەرمىدى. ئۇ سېخىرلەنگەن ئادەمدەك، (بەلكىم مەجنۇن كەيپى ئۆتۈپ كەتكەندۇر) دەم ئايىمغا، دەم چالغۇ ئەسۋاپلىرىغا قارىدى . - سەتەك ناخشىلىرى راۋاپ پەدىسىگە ياخشى چاپلىشىدۇ، راۋاپنى چال! - غېنى ئۈچۈن ئۆمەر جاۋاپ بەردى.

- سىلى جىم ئولتارسىلا بولامېكىن، ئۆمەر «گۆشۈم». بۈگۈن غېنەمدىن چوڭ، ئەزىز مېھمىنىم يوق، جۇمۇسىلا!

بۇ تېرىقە نەپىس ئەقىدىلەر كىمنى تەۋرەتمىسۇن! كىمنىڭ شەھۋىي ئىختىراسىنى قوزغىمىسۇن؟ ياش يىگىت تەۋرىنىپ كەتتى. ئۇ لېۋەن سەتەڭگە دېۋىندىيۇ، تەمكىنلىك غالىپ كەلدى - نەپىسى تەققازاسىنى زورغا باستى.

ئۇڭغىچە بۇلبۇل مىسال سايراشقا باشلىغان راۋاپقا جور «سەتەك» ناخشىسى ياڭراشقا باشلىدى:

ئاق كەپتەرمۇ ئۈندەشكەن،
كۆك كەپتەرمۇ ئۈندەشكەن.
ھەجەپمۇ يامان ئېكەن،
قاراڭغۇدا كۆرۈشكەن.

ئاق كەپتەر ئۇچالايدۇ،
كۆك كەپتەر ئۇچالايدۇ.
ئاشنا تۇتساڭ لېۋەن تۇت.
ھەجەپ تاتلىق كۈتەلەيدۇ...

ئېيتىشنى بىلسە ناخشىنىڭ يامىنى بولمايدۇ. ئايىمخان تەجرىبىلىك ناخشىچى ئېكەن. ئۇ شوخ، جوشقۇن ناخشىلارنىڭ ماھىرى ئېكەن. ناخشا ئېيتقان چاغدا سول مەڭزىنى سەل قىڭغايىتىپ، چالغۇ ئۈزلىگىگە چىرىپاشقاندا ئۇنىڭ ياڭاققا چۈشۈپ تۇغان سېكىلىگى راۋاپ پەدىلىرىنى يەلپۈگەندەك سىلكىنەتتى، راۋاپ بىلەن يۇغىرىلىشىپ كەتكەندەك قىلاتتى. بۇ ھالەت ئۇنى تېخىمۇ يېقىملىق، جازىبىلىك كۆرسىتەتتى. غېنى ناخشىنى تولۇق ئاڭلىدىمۇ، يوقمۇ نامەلۇم. لېكىن ئۇ شۇ پەيتتە ساماۋىي دولقۇنلار ئىچىرە ئۈزۈمەكتە ئېدى.

راۋاپتىن كېيىن دۇنار، ئاندىن داپ نەغمىسى، ئۈسسۈل پەدىسى بىلەن تاڭغا ئۇلاشتى... غېنى ئەتىسىمۇ، ئۈگۈنمۇ بۇ ئۆيدىن ئۈزۈلۈپ چىقىپ كېتەلمىدى، كېچىنى كۈندۈزگە ئۇلاپ دېگىدەك ئالتە كۈن كەيپە-ساپا سۈردى، ئىككى ئاتنىڭ پۇلى پاك-پاكىزە تۈگەپ ئاز-تولا قەرزدارمۇ بولدى. يەتتىنچى كۈنى ئايىمخان «شۇڭقار» قولىدىن چىقىپ كەتمەسنىڭ ئامالنى قىلدى: يېقىنلىرىنىڭ بىرسىنىڭ قىزىنى سالا-سۇلا بىلەن چېتىپ قويۇشتى ۋە شۇ ھويلىدا ئۆي تۇتۇپ بېرىپ، «ئىچ كۈيۈغۇل» ھېساۋىدا تۇتۇپ قالدى. ئالدىراقسان كۈنلەر ئۆتۈپ، بىر پەرزەنت تاپتىدە، ئايىقلىرى ئائىلە يېنىغا چېتىلدى. بۇ ۋاقىت ئۇنىڭ ئۈگۈمۇ، چۈشمۇ ئۆزۈمۇ بىلمەي، سەزمەي قالغان ئېدى. ... غېنىنىڭ كۆز ئالدىدىن شۇ سېخىرلىك كېچە ۋە ئۇنىڭغا ئۇلىشىپ داۋام قىلغان ئالتە كۈنلۈك قىسمەتلەر تىزىلىپ ئۆتكەندە، يۈرگى قىسىلغاندەك قىلىدە، ئورنىدىن چاچراپ تۇردى ۋە تاماكا خالتىسىنى پېقىرتىپ تاشلاۋېتىپ، ئېتىغا مىندى - شۇ كۆڭۈلسىز خىياللاردىن قاچاندەك، ئاتنى چاپتۇردى. ئۇ شۇ ئازغۇن كېچىنى، شۇ پۇشمان «خالتىسى» كېچىنى ئەستىن چىقىرالماي قىينالدى. چولپان قىزىنى بىرىنچى كۆرگەندە بولسا بۇ پۇشمان «خالتىسى» تېخىمۇ ئېغىرلاشقان ئېدى.

ئالتىنچى باب

غېنى قاش دەرياسىنىڭ بويىغا جايلاشقان ئاۋات مەھەللىسىگە پادا-كالا ئەندى ئوتلاققا ماڭغان، تۇرخۇنلاردىن ئەتىگەنلىك چايغا قالانغان مەڭگەن-پاخال، تېزەك-كۈكۈملارنىڭ ئىسلىرى چىقىشىغا باشلىغان چاغدا يېتىپ كەلدى. كەچ كۈزنىڭ نەم ھاۋاسىدا ئىسسىق قوتانلاردىن يېڭىلا چىققان كالىلاردىن يېنىك ھو كۆتىرىلىپ چىلە پۇرىغى دىماققا ئۇرىلاتتى. غېنى تاز چىراي، توپاق كۆز، توپاققا مىنىۋالغان پادىچى بالىدىن نۇسرەت خەلىپەتنىڭ ئۆيىنى سورىۋېدى، پادىچى جاۋاب بېرىش ئورنىغا غېنىغا پالكۆزلىرىنى تىككىنىچە قاراپ قالدى.

- كېكەشمۇ سەن، پاقىراپلا تۇرسەنغۇ؟

- ئۆزىڭىز كىم بولىسىز؟

- غېنى «ئوغرى» دېگەننى ئاڭلىمىغانمۇ؟

- ھە. - دەپ دېمىنى ئىچىگە تارتتى پادىچى ۋە كۈلۈمسىرەپ، - غېنى پالۋان... ئاخشاملا بىز، بالىلار،

تونۇر بېشىدا ئولتۇرىشىپ، سېنىڭ گېپىڭنى قىلىشقان.

- كاۋا كۆمگەنمېدىڭلار؟

- ھە، كاۋىسىز ئولتۇرمايدىغان.

- سەن تازلا تونۇر بېشىدا ئولتۇرىپ، نان تۇتمايدىغان قىلىۋېتىدىغان.

تازچاق پادىچى قاقاھلاپ كۈلۈۋەتتى ۋە ئەيمىنىشنى قايرىپ قويۇپ، سۆزلەپ كەتتى:

- ئاتنى دەس مۇرەڭگە ئېلىپ، ئوتتۇز قەدەم يەرگە كۆتىرىپ بارغىنىڭ راستما؟

- راست.

- يەتتە قالماق بۆكسىنى يىقىتىپ، يەتتە ئات ئۇتۇۋالغىنىڭ راستما؟

- يەتتە ئەمەس، ئۈچ.
- ئىلى دەريا تاشقىنىدىن ئامەلەرنى قۇتقازغىنىڭچۇ؟
- راست.
- لەڭ قوغلاپ چىققان ياقۇپ لوزۇڭنى ئۇرغىنىڭما راستما؟
- راست بولمايچۇ. شۇ سەۋەپتىن بىر يىلچە يامۇلدا ياتتىم دە!
- توقايلىقتا يولۇس بىلەن ئېلىشقىنىڭچۇ؟
- بۇ يالغان.
- ھاكىم باينىڭ كېلىنى...
- بولارمېكىن، شېتلى!
- خاپا بولمايسەندە، غېنىكا، - دېدى مۇغەمبەر پادىچى، - سېنىڭ گېپىڭنى قىلىمىز. ئىشەنمىسەڭ جۇرۇ، ئۆيگە باشلاپ بارىمەن. ئاپامنىڭچۇ ناندەك قېلىن قاتۇرما قايماقلىرى بار، ئېھ، ئەتكەن چاي بىلەن.
- بولدى، ماختانما. مېھماندوستلىغىڭنى كېيىن كۆرەرمىز. سەن ماڭا ئاۋال نۇسرەت خەلىپىتىمنىڭ ئۆيىنى كۆرسىتىپ بەرگىنە !
- ھىم، - يەر تېگىدىن سىرلىق كۆز تاشلىدى، تازچاق، - خەلىپەتنىڭ ئۆزى كېرەكمۇ، يە ھېلىقى...
- شاخ ئارىما، لەيلىۋاش!
- ئۇلار ئۆيدە يوققۇ، دەيمەن...
- ئەزمە، پەخشەك ئوخشىمامسەن، ئوچۇغىراق گەپ قىلغىنا !
- تىلىم بارمىسا... سېنى خاپا قىلىپ قويماي دەيمەنا!
- يۈرەك يېرىلىپ كەتكىدەك ئىش بولسىمۇ ئېيتە!
- خەلىپىتىمنى... خەلىپىتىمنى يايىلار...
- يايىلار؟! - غېنىنىڭ ئوڭى ئوچۇپ كەتتى.
- ئاخشام «ئاق ئۆستەڭ» چېپىغىدىن يېنىپ كېلىۋاتقىنىدا «ئالا بايتال» باشلىق يايىلار تۇتۇپ كېتىپتۇ...
"ئالا بايتال" دېگەندە بېشىغا تۇيۇقسىز چوماق تەككەندەك تۇيۇلدى غېنىغا. ئەسلى ئىسمى نىياز، شەنگەن يامۇلدا ئىشلىگەندىن كېيىن نىياز «لوزۇڭ» بولسىمۇ، خەلىق ئۇنى «ئالا بايتال» دەيدىغان. نىياز لوزۇڭلۇق مەنەسپكە چىققاندىن كېيىن خەلىقتىن سەي لەڭ، غەللە-پاراق يىغىش ئۈچۈن بىرىنچى قېتىم كەلگىنىدە ئالا بايتال مىنىپ چىققان ئېكەن. گەپ-سۆزى ئىلاندىك زەھەرلىك، ئۆزىمۇ چىخ بويۇن، ئىلانباش كەلگەن بۇ ئەشەددىي زالىمنىڭ زورلۇق-زومبىلىغى خەلىقنىڭ جېنىغا پاتقانلىقتىن ئۇنىڭ ئىسمىنى ئاتاشقىمۇ دىلى تارتماي «ئالا بايتال» دەپ لەقەم قويۇشقان ئېدى. شەپقەتسىزلىكتە «داڭقى» چىققان بۇ مىللىي مۇرتەدىن خىتايىلار ئۇزۇن يىللار پايدىلانغان. نۇسرەت خەلىپەتنى «ئالا بايتال» ئېلىپ كەتكەنلىگىنى ئاڭلىغان غېنى زور خەتەر بارلىغىنى ھىس قىلدى. دەرۋاقە، نۇسرەتنى «لەڭ بەرمىدىڭ» «غەللە-پاراق تۆلىمىدىڭ» دەپ سولمايدۇ. بۇ يەردە باشقا گەپ بولۇشى كېرەك...
- ئۆيىنى ئاقتۇرۇپ، ھەممە كىتاپلىرىنى، يازغان-سىزغانلىرىنى ئېلىپ كېتىپتۇدەك...
- يەنچۇ، يەنە؟!
- چولپان قىزنىمۇ...
- چولپان؟! - بۇ ئەندى ئىككىنچى زەربە بولۇپ، غېنىنىڭ كۆزلىرىگە قاراڭغۇلۇق تىقىلدى. چولپان ھە! چولپاننى نېمە قىلىشماقچى؟! قىز بالىدا نېمە گۇنا؟ بۇ زامان نېمە بولۇپ كەتتى ھە..!
- مىش-مىش گەپلەرگە قارىغاندا بۇ ئىشقا تۇردىيۈزلۈك ھاكىم باينىڭ چېتىلىشى...
- ھا-كىم-باي؟! ئىزتىراپلىق ۋاقىراۋەتتى غېنى. ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن غەزەپ ئەلەڭگىسى چاقناپ،

ھەممىگە پادىچى بالا ئەيىپلىكتەك، غەزەپ كۈچىدە ئۇنى يەلگىدىن تۇتۇپ يەردىن يۇلۇپ ئالدىدە:
- دېگەنلىرىڭ راستمۇ؟!

- راست... ئەزىزىم خۇدا راست، - دەپ ياغاچقا ئېلىپ قويغان قوچاقتەك، پۇلاڭلاپ تۇرغان ھالەتتە،
پادىچى.

- قورقما، ئۇكا! - دەپ پادىچىنى ئاستا يەرگە قويدى، ئېسىنى يىققان غېنى ۋە بالىدىن كەچۈرۈم
سورىغاندەك، ھېلىملىق بىلەن: - يەنە بىر كەلگىنىمدە ئۆيۈڭگە بارمەن، خوش!

پادىچى غېنىنىڭ قارىسى يوقالغىچە كۆز ئۈزمەي قاراپ تۇردى. ئۇنى چۆچەكلەردىكى باتۇرلار: ئەلا
شېرىيازدا، رۇستىمى-داستان، ئابۇ-مۇسەللىملەرگە قىياسەن تەڭلەشتۈرۈپ، مەغرۇر ئىلمايدى...

كۈرەڭ قاشقىنى يىراقتىنلا تونۇغان ئۇششاق بالىلار ئويۇنلىرىنى تاشلىشىپ. «غېنىكام! غېنىكام
كېلىۋاتىدۇ!» دەپ چۆقۇرىشىپ ئاتلىقنىڭ ئالدىغا يۈگۈرەشتى. غول ئۆستەڭدىن سۇ ئېلىشقا چىقىشقان

قىز-جۇگانلار قايرىلىپ ئاتلىق تەرەپكە قاراشتى. ئۆگۈزلەردە پاخال بېدىلەرنى ئۆردەۋاتقان دېھقانلار
بۆرە مېڭىشلىق ئويناقتىن ئاتقا، سۇمبانلىق يۇرتىدىن زوقلىنىپ، ئارىلىرىغا تايانغان ھالدا قاراپ

قېلىشتى. كېيىنكى يىللاردا پات-پاتلا يوقاپ كېتىپ، ئارىلاپ پەيدا بولۇپ قالدىغان غېنىنى
يۇرتداشلىرى سېغىنىپ قالسا كېرەك، بۈگۈن ئۇنىڭ كېلىشىنى خوشال-خورام قارشى ئېلىشىپ،

ئۆيلىرىگە تەكلىپ قىلىشقانلار ئاز بولمىدى. بۇ قېتىم ئۇششاق بالىلارلا ئومۇلۇپ قېلىشقان،
قاياقلىرى چۈشۈپ، دومىسىيىشقا ئېدى. ئۇلار ھەر قېتىمدىكىدەك غېنى ئاكىسىنىڭ كەينىدىن

قالماي ئۆيىگە ئۈزىتىپ قويۇشماي، چوڭ كوچىدا بىرلەپ، ئىككىلەپ ئۈزۈلۈپ قېلىشتى. بۇ قېتىم
غېنى ئاكىسى قۇرۇق قول - زىماتىڭغا، كەمپۈت-پەتتاسىلاردىن بىر تالمۇ بازارلىق ئەكەلمەپتۇ. ئۇنىڭ

ئەپتىدىن بازارلىق ئەمەس، جۇدۇن-چاپقۇن يېغىپ تۇرغاندەك كۆرۈنىدۇ. غېنىدىكى بۇ كەيپىياتنى
يۇرتداشلىرىمۇ سېزىشكەن، بىرەر چاتاققا مۇپتىلا بولدىمېكىن دەپ تەشۋىشلىنىشكەن ئېدى.

"چاتاقچىنىڭ" مەھەللىدە پەيدا بولۇشىغا ئائىلاچ بولغان ئۇنىڭ رەقىپلىرىنىڭ پۇشقاقلارغا پىشت
چۈشۈپ سوكۇلداپ «ئاگا بولۇڭلار» دېيىشكەندەك، شۇ ئان بىر-بىرىنى خەۋەردار قىلىشتى. غېنى ئۆز

ئۆيىنىڭ ئالدىدا توختاپ، ھويلىغا كىرمەستىنلا ئېتىنىڭ بېشىنى ھاكىم باينىڭ ئۆيىگە ئاپىرىدىغان
كوچىغا بۇرغاندا يۇرتداشلىرى بىر-بىرىگە مەنالىق قارىشىپ قويۇپ، ئۇنىڭ كەينىدىن كۈزىتىپ

ماڭماق بولۇشۇپتى، غېنى «قېلىڭلار» دېگەندەك قامچا تۇتقان قولىنى شىلتىدى. شۇنداقتمۇ
بەش-ئونى سوڭىدىن قالمىدى. تۇردىيۈزىنىڭ ئەڭ ئاتاقلىق باي-زىمىندارى ۋە شاڭيۇسى ھاكىم

باينىڭ ئۆيى باشقا ئۆيلەردىن پەرىقلىنىپ تۇرىدۇ. پەشايۇنى كۆتىرىپ سېلىنغان نەچچە يۈرۈش
ئىمارەتنىڭ ئۆزىلا زور بايلىقتىن دېرەك بېرىپ، قورغانسىمان ئېگىز تاملار بىلەن ئىھاتىلەنگەن، ھويلا

ئىچىدە بولۇۋاتقانلىغىنى بىلىش تەس. غېنى كەلگەن پېتى بېغىر رەڭ سىردا سىرلانغان چوڭ قاپقىنى
قامچا سېپى بىلەن تاقىلدانتى. جاۋاپ بولمىغاچقا مۇشتۇملاپ، جالاقلا تىتى .

- كىمۇي؟! دەرۋازىنى چېقىۋېتەمدىكەن؟ - خوتۇن كىشىنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى.
- مەن. ئاچ! غېنى «ئوغرى»، كۆرگۈڭ كەلمىدىمۇ؟

- ۋاي، ئاللا! - بەدەر قاچتى ئايال.

غېنى ئېگەرنىڭ ئۈستىگە ئۆرە بولۇپ، قاپقىغا بويلاشتى ۋە ھويلىغا سەكرەپ چۈشمەك بولۇشىغا ئاكىسى
ئېلەم يۈگرەپ كەلگەن پېتى:

- نېمە خەقنىڭ تېمىغا يامىشىپ يۈرسەن، چۈش بۇ ياققا! - دەپ ئاكىلارچە تەلەپچانلىق بىلەن
ۋاقىردى.

- ئارىلاشما. ئۆيۈڭدە نامىزىڭنى ئوقۇپ تېچ يانتۇەر ئاكا.
- چۈش دەيمەن. بالا تېپىپ بېرىسەن...

ئوڭغىچە بىرلەي، ئىككىلەپ تورلانغان يۇرتداشلىرى غېنىنىڭ پەيلىنى سېزىپ، ھاكىمباي، روزى

ئىمام ۋە ئەللىك بېشىلار بىرلىكتە توققۇز تارا تەرەپكە كەتكەنلىگىنى ئېيتىشتى.
-خەپ، كېچىكىپ قالغىنىمىنە! بەرى بىر مېنىڭدىن قۇتۇلمايسەن! - غەزىۋى تېخىچىلا بېسىلمىغان غېنى يەنە ئاتلانماق بولدىيۇ، كۈرەڭ قاشقىنى چېلىقتۇرمىسا زورۇقۇپ ئۆلۈشى مۈمكىنلىگىنى ئەسلەپ ئاكىسى ئېلەمنىڭ رايغا بېقىپ، ئۆيىگە كەلدى.
-نەلەدە ئوتلاپ، نەلەردە سۇلاپ يۈرسەنكىنتاڭ، ئۇكام. ئالتۇن قوزۇق ئۆيۈڭگىمۇ باش تىقمايدىغان بولۇۋالدىڭ، - دېدى ئاكا-ئۇكىلار، يەڭگە-سىڭىللار دەستىخان چۆرىسىگە جۇغى-جەم ئولتىرىشقاندىن كېيىن، چوڭ ئاكىسى ئېلەم.
-ئۆزەڭگە تاۋى يېرىڭنى قوراي بېسىپ يېتىپتۇ. ئاتا كەسپى دېھقانچىلىقتىن ئۇلۇق ئىش بولمايدىغۇ، - دەپ ئۆكۈندى كىچىك ئاكىسى ئەمەت.
-قاياقلاردىن ئويلىنىۋالدىڭكىنتاڭ، ئېگەكىم... ئۇ شەلىك يەڭگىنىمۇ كۆرمىدۇق، راستلا، قىزىڭغا مۇبارەك بولسۇن، ئاكا! - سىڭىللىق مېھرىنى تۈكتى ئايسىخان.
-ئۇ يەڭگەڭنىڭ گېپىنى ئىككىنچى قىلما. پۇجۇغۇم، - دەپ سىڭىلىسىنىڭ پاناغراق بۇرنىنى چىمداپ قويدى، ئەركىلەتكەن ئاكا .
قېرىنداشلىرى غېنىنىڭ بۇ سۆزلىرىگە ھەيران بولۇشتىيۇ، لېكىن تېگى-تەتنى سۈرۈشتە قىلىشقا يېتىنالمىدى.
بۇ ئائىلىنىڭ ئاتا-بوۋىلىرىدىن تارتىپ مىراس بولۇپ كېلىۋاتقان ئۈچ يۈز خولۇقچە «مۆھىرلىك» يېرى بولىدىغان. مەمەتباقى تاغا ۋاپاتىدىن كېيىن يەر ئۈچ ئوغۇلغا تەخسىم قىلىنغان. دەسلەپكى ئىككى-ئۈچ يىل ئۆز بېشىغا ئوڭچە دېھقانچىلىق قىلغان غېنى زىرائەتتىن مول ھوسۇل ئالدى. ئۇ يالغۇز ئۆزى بەش كىشىنىڭ ئوقتىنى قىلىپ، بەش كىشىلىك ئومىنى ئورانتىدە! لېكىن ئەتراپتىكى مۇھىت تۈپەيلى، ئۇنىڭ جوش ئۇرۇپ تۇرغان قەلبىگە يېزا تارلىق قىلدى. قۇشلار ئەركىن پەرۋاز قىلغاندەك، كەڭ تاشالىققا، ئەركىنلىككە تەلپۈندى. ئۇ باشقىلارغىمۇ كەڭ-تاشالىقنى، ئەركىن بولۇشنى خالايدۇ، شۇ كويىدا يۈرىدۇ، ھەرىكەت قىلىدۇ... غېنىغا قايتىدىن ساپان تۇتقۇزۇش ئۇنى ساپانغا، تار يېزىغا بەنت قىلىش ئەندى مۈمكىن ئەمەس.
-مەلىگە چىقىۋالساڭ قۇۋا-چۇۋا، گۇگۇر-مۇگۇر يۈرسەك ياخشى بولاتتى، ئىنىم، - دېدى يەڭگىلەرنىڭ بىرى.
"يىراققا كىشىنىشىدۇ، يېقىندا چىشىلىشىدۇ" دېگەندەك، يىراقتاراق يۈرگەن ياخشى بولامپكىن، يەڭگە! - دەپ گەپنى باشقا قىلغان سالىماق بولدى غېنى .
-قەيەردە يۈرسەڭ يۈر، ئۇكام. ئەشۇ شوخلىغىڭنى تاشلىساڭ دەيمىز.
-راست ئېيتىسەن، ئاكا، - دېدى ئېلەمنى قوللىغان ئەمەت، - يالغۇز قارا كۈچۈڭگە تايىنىپ ھاكىمىباي، روزى ئىمام ئوخشىغان ئاتارمەن-چاپارمەنلەر بىلەن ئۈزەڭگە سوقۇشتۇرساڭ ئوڭداڭغا چۈشكىنىڭ-چۈشكەن.
-شۇنداق بولمايچۇ. ئۇلارنىڭ كەينىدە لوزۇڭ ، شەنگەن، دارىنلار تۇرسا تەڭ كەلگىنى بولامدۇ؟!
-جېنىمغىنا ئاكا، تېچ يۈرگىنە؟!.. سېنى ئويلىسام يۈرىڭىم يىغلايدۇ...
كۆيۈمچان سىڭىلىسىنىڭ قۇندۇز چاچلىرىنى ئاكىلىق مېھرى بىلەن سىلىغان غېنى ئاستا، باشقىسى ئاڭلىمىسۇن دېگەندەك پىچىرلىدى:
-مېنى ھېچ كىم قورقتالمايدۇ، سەنما قورقما، سىڭلىم...
ئولاش-چولاش كىرىشكەن ئەر-ئايال يۇرتداشلىرى ئائىلەۋىي سۆھبەتنى بۇزۇۋېتىشتى.
-كۆزۈمىزدىن ئۇچۇپلا كەتتىڭا، بالام. سېنى قەۋەتلا سېغىنىپ كەتتۇغاي، - غېنى گويىا ھەرەمدىن كەلگەندەك، ئۇنىڭ قوللىرىنى كۆزلىرىگە سۈرتتى دۈمچەك موماي.
-سەن يۇرتتا بولساڭ كۆڭلىمىز توق تۇراتتى، - دېدى چا ساقال دېھقان.

– شۇنى دېگىنە، ئانچە-مۇنچە ئەھۋالىمىزنى ئېيتىپ، يېنىكلىشىپ قالاتتۇق، – قوشۇمچە قىلدى
بېشى توختىماي لىگىشىپ تۇرىدىغان قېرى بوۋاي.

– توي-تۆكۈن، چېلىشلار سەن بار چاغدىلا قىزىغان چېغىكە، ھازىر ياشلار ئەسنىشىپ ئولتۇرىدىغان
بولۇۋالدى...

ئۆيىنىڭ ئىچى لىق تولۇپ، بوسۇغىدىمۇ ئولتۇرىشقان يۇرتداشلار غېنىنى سوئال-سوراقلارغا
كۆمۈۋېتىشتى. غېنىمۇ ئۆز نوۋىتىدە ئىخلاسى بىلەن ھەممىسىنىڭ ھال-ئەھۋالىنى سورىدى .

– كۈزلۈك ئۇن تارتىپ، ئوتۇن-ياغاچ جايلىۋالغانسەن؟ ئۆيۈڭدە تامچا ئۆتمەيدىغاندۇر، زورا چوڭنا؟ –
ئالاھىدە تەكىتلەپ سورىدى غېنى دۈمچەك مومايدىن .

– نەۋرىسى ئەسقىتىپ قالدى. موماي بىزدىنمۇ سەرەمجانراق، – زورا موماينىڭ ئورنىغا چا ساقال
جاۋاپ بەردى .

– سوقۇملىغىڭ باردۇ؟

– ئۇنىڭغا يېتىش نەدە دەيسەن، بالام، – سوقۇمىنىڭ ئېتى چىققاندا موماي تىلىنى چىقىرىپ، قورۇق
لەۋلىرىنى يالاپ قويدى. بۇنىڭدىن نەچچە يىل ئىلگىرى، قىشنىڭ راسا جاڭگىرلاپ تۇرغان سوغ
كۈنلىرىنىڭ بىرىدە، سېمىز تۇۋ سىيىرنى سويۇپ، تۇزلاپ، قازناققا ئېسىپ بەرگەن موشۇ غېنىدە! ئۇھ،
شۇ يىلى نەۋرىسى ئىككىسى قىشچە ماي چاپناپ چىققانە! موماي ئاغزىغا يىغىلىپ قالغان سېرىق
سۇنى غۇرتىدە يۇرتتەۋەتتى.

– سېنىڭ ھالىڭ قانداق؟ – دەپ چا ساقالدىن سورىدى غېنى، – تېخىچىلا ھاكىمباينىڭ
چاڭگىلىدىن چىقالماي يۈرەمسەن؟

– قانداق قىلاي، – ھارسىنى چا ساقال دېھقان، ساقىلىنى ئوچۇملام، – رەنىگە قويغان يېرىمنى
قايتۇرۇپ ئالغىچە ياللىنىپ ئىشلەيمەندە.

– ئۆمۈر بويى ئىشلىسەڭمۇ ئۇ جازانىخوردىن قۇنۇلالمايسەن. ئۇنىڭ كىملىكىنى تېخىچە بىلمەي
يۈرەمسەن؟ ئۇلار بىلەن يەك تۇرۇپ ياقلاشمىغىچە بولمايدۇ، ئۇقتۇڭمۇ؟ – غېنىنىڭ زەردىسى قايناپ
كەتتى. ئۇنىڭ مېجەزىنى ياخشى بىلىدىغان يۇرتداشلىرى شۇك ئولتۇرىشتى.

– ئېيتساڭ تىلىڭ كۆيدۇ، ئېيتىمىساڭ جېنىڭ، دېگەندەك ئېيتىپ كەلسەڭ دەرت تولا، – دەپ
چوڭقۇر تىنىدى ياشراق بىرسى.

– قانداق قىلساق بولىدېكىنتاڭ، لەڭنى ۋاقتىدا تۆلىمىدىڭ دەپ يەر خېتىمنى تارتىۋېلىشتى...

– مېنىڭكىنىمۇ!

– مېنىڭكىنىمۇ!

يەرلىرىنىڭ مۆرى خېتىنى تارتقۇزۇپ قويغانلارنىڭ سانى ئونغا يەتتى.

– كىم شۇ تارتىۋالغان؟

– كىم بولاتتى دەيسەن، ئەشۇ «ئالا بايتال»، ھاكىم شاڭيۇلاردە!

– تېخى ھاكىم باي لەڭنى ئۆزەم تۆلەيمەن، گادايلارنىڭ يېرى تەۋە بولىدۇ دېگىدەك...

يۇرتداش دېھقانلار دەرت-ئەھۋالىنى ئېيتىمىسىمۇ ھەممىسى غېنىغا مەلۇم. ئەمەلدارلارنىڭ، ئۇلارنىڭ
گۇماشتىلىرى بايلارنىڭ، شاڭيۇلارنىڭ زوراۋانلىغى، مۇتەھەملىگى بۈگۈن-تۈنۈگۈنكى ئىش ئەمەس،
ئەزەلدىن كېلىۋاتقانلىغىنى كىم بىلمەيدۇ؟ ئەمەلدار كەتسە ئورنىغا باشقىسى كېلىدۇ. شاڭيۇ ئۆلسە
ئورنىغا باشقىسى بەلگۈلىنىدۇ. يېڭىلىرى كۈنلىرىدىن بېتەر زالىم، ئاچ كۆز، پارخور. بۇ شۇ پېتىچە
قېلىۋېرىدىغان ئەمەلدارلار، بەگلەر-شاڭيۇلار شاپ، كۈلۈپ، دېھقانلار موشۇنداق زار قاخشاپ ئۆتىدىغان
زامانمۇ؟ خىتايلاغۇ چەتتىن كېلىپ ئەزسۇن، بۇلسۇن، يېسۇن، بوزەك قىلسۇن دەيلىق، بۇ ئۆز
مىللەت، دىنداش، قېرىنداشلىرىمىز بەگلەر، شاڭيۇلار، بايلار نېمىشكە ئۆز خەلقىگە كۆيۈنمەيدۇ؟...
ختاي جاڭگۇدىلار ھەممە ئەسكىلىكىنى شۇلارنىڭ قولى بىلەن قىلىدىغۇ! موشۇلارنى ھەممىمىز

بىلىمىزمۇ؟ ئەگەر نۇسرەت خەلىپەت چەت-چۆرىسىنى ئېيتىپ، چۈشەندۈرمىگەن بولسا مەنما ھا-ھا، ھو-ھو بىلەن گاراڭ يۈرەر ئېدىم. نۇسرەت خەلىپەت... غېنىنىڭ يۈرىكىنى سوغ تۆمۈر پەنجە قىسقاندەك سەسكەندى. ئۇ نۇسرەتنى سولاتقانلارنىڭ بىرى ھاكىم شاڭيۇلارنى «ئۇچۇقداپ» ئەنتىنى ئېلىش ئۈچۈن بۇ يېزىغا كەلگەن ئەمەسمېدى؟ نېمە ئۈچۈن بۇ يەردە ئولتۇرىدۇ؟ يۇرتداشلىرىنىڭ دەردىگە دەرمان بولغىدەك باشقا ئىش قولىدىن كەلمىسە، ھاكىم باينىڭ كەينىدىن قوغلاپ بېرىپ يەر خەتلىرىنى تارتىۋېلىشقا چامىم كەلمىسە «غېنى پالۋان» بولغىنىم قۇرسۇن...

- قايسىڭ مەن بىلەن بىللە بارالايسەن؟ - كەسكىن سورىدى ئېغىر خىياللاردا ئىلكىدە بىر نەچچە دەقىدە جىم ئولتۇرغان غېنى .

- ئۆزەڭنى ئوتقا ئاتماقچىمۇسەن؟ تەشۋىشلەندى چوڭ ئاكىسى ئېلەم.
- بالاغا قالسىەن، بالاغا! ئۆزەڭنى ئايىمساڭمۇ، قېرىنداشلىرىڭنى ئايىساڭچۇ، ئىنىم، - زارلاندى، كىچىك ئاكىسى ئەمەت.

- ئۆزەمنى ئاياپ، قورققانچاقلىق قىلىپ، يەتكەن يېرىمىز موشۇغۇ! ئۆيدە ئولتۇرىپ ئاھ-ۋاھ ئۇرغاندىن نېمە ھاسىل چىقىدۇ؟ ياق، مەن مۇنداق ياشالمايمەن!

ئاكىلارنىڭ يالۋۇرىشىغا، ھەمىشەرلەرنىڭ زارلىشىغا قارىماي ئاتلاندى غېنى. شۇ پەيتتە ئۇنىڭ يولىنى ھېچ كىم توساشقا قادىر ئەمەس، ئۇما كۆنمەس، چۈنكى ئۇنىڭ ھاكىم شاڭيۇغا نىسبەتەن غەزىۋى، ئۆچمەنلىكى چەكسىز ئېدى. ئۇنىڭ بۇ تەرەپكە شەخسىي قەھرىمانلىققا مايىل ھەرىكىتى دېھقانلارنىڭ مەنپىيىتى ئۈچۈن پايدىلىقمۇ ياكى دەخلىسى بولامدۇ، بۇ جەھەتلەرنى ئەتراپلىق ئويلاشمىغان ۋە ئىجتىمائىي قارىمۇ-قارشىلىقلارغا دائىر چۈشەنچىسى چەكلىك بولغان غېنى ۋىيدان ئەمرى، ئەرلىك غۇرۇرى بويىچە بوزەكلەرگە يان باستى، زوراۋانلارغا قارشى چىقتى، ئۇلاردىن ئۆچ ئېلىشنى مەقسەت قىلدى .

***

ئۇلار گۈگۈم چۈشكەندە توققۇز تاراغا يېتىپ باردى. ئىشكى چوڭ كوچىغا قارايدىغان پاكى تام ئۆينىڭ ئالدىغا كېلىپ توختاشتى .

- ھالىڭ قانداق، مۇزلىدىڭمۇ؟ - دەپ سورىدى غېنى ئاتتىن چۈشۈۋېتىپ يولدىشىدىن.

- سورىما، - دېدى مەھەممەتجان ئۇلۇق-كىچىك تىنىپ. مونۇ سوڭ-سوڭ ئۆچەي-قېرىنىمنى تەتۈر ئورۇۋەتتى. خۇددى كېلىنچەكلەر كېلە سوققاندىك قاتىرايدېكەن بۇ ھاراملىق...

- ھازىر كاڭشاڭدا ئولتۇرىپ، شاڭيەر چاي 1 ئىچكەندە ساقىيىپ كېتىسەن، - دېدىدە، يان ئىشكىنى تاقىلىدىتىپ، - ھاي، سەي شەنسىن، بارمۇسەن! - دەپ ۋاقتىدى، غېنى.

مونۇ خىتتىيىڭ بۇ جۇدۇندا قاشاڭدىن قوپامۇ؟

- مېنىڭ ئۈنۈمنى ئاڭلىسا ئالدىرىغىنىدا خېيىنى تەتۈر كىيىپ چىقار. ئىشەش قىلغان ئۈچۈن سېنى باشلاپ كەلدىمە. قارايتۇر، ھەممە خەۋەرنى موشۇ خىتتىدىن ئاڭلايسەن.

خۇددى سېپىل قاپقىسىنى ئاچقاندىك، يان ئىشكىنى قىيا ئېچىپ، بېشىنىڭ يېرىمىنى چىقاردى ئۆي ئېگىسى، ۋە:

- مەن بىلىدۇ، سەن شۇ كېلىدۇ. ئەيىبا، سوڭاكى، سوڭاكى! - خۇشخۇيلىق بىلەن ئىشكىنى كەڭ

ئاچقان خىتاي، - كىرسۇڭ ئاتى باغلىسۇڭ. شاۋ گۈي! - دەپ ۋاقتىدى. شۇ ئان كىچىك بالا پەيدا بولدى. ئىككى ئاتنى قورا تەرەپكە يېتىلەپ كەتتى. سايىپخانا بولسا كىچىك فونارچىدا مېھمانلارنىڭ

ئالدىنى يورۇتۇپ، غېنى يېنىچە ئاران سىققان تار ئايۋان ئارقىلىق كاڭشاڭلىق ئۆيگە باشلاپ كىردى. مېھمانلار كاڭشان ئۈستىگە سېلىنغان لەكەن سۈرەگە چازا قۇرۇپ ئولتۇرىشقاندىن كېيىن غېنى

تېچلىق-ئامانلىق سورىدى .

- كەچتە ئىشىگىڭنى تاقىلدا تىتم، خاپا بولماسەن، سەي شەنسىن؟

- سەن، ئايىنى، سالاڭ. مەن خوشال شۇ، - سەي شەپەرەڭ قانات قاققانداك قوللىرىنى پۇلاڭلىتىپ، خىتاي رەسمى بويىچە دەرھال ئىسسىق چاي كەلتۈردى ۋە بىر گەز ئۇزۇنلۇقتا غاڭزىغا تاماكا سېلىپ، تۇتاشتۇردىدە، غېنىغا ئۇزاتتى.

- موشۇ قىلىغىڭغا خۇشتارمەندە، سەي جاڭگۇدا! - غاڭزىنى ئېلىپ، راھەتلىنىپ شورىدى غېنى ۋە ئات سوقۇپ، بېلىنى كۆتۈرەلمەي قىڭغىيىپ ئولتارغان مەھەممەتكە جوۋىدى.

- سەن ياخشى كەلدى شۇ. سەن كەلمىسۇڭ، مەن ئەرتەڭ ساڭا بارىدۇ شۇ، گەپ تولا-تولا...

- نېمە-نېمە؟! بىر نەرسە بولدىمۇ؟ - غېنى ئالدىراش سورىدى.

- سەن ئالدىرمىسۇڭ. سەن شۇ نېم يەيدۇ؟

- نېمە بەرسەڭ شۇنى يەيمىز.

1 شاڭپەرچاي - ئالىي سورتلۇق چاي.

- ھەي بولمايدۇ. سەن مۇسۇرمان شۇ، قوي سويسۇن. - قارشىلىق كۆرسەتتى، مۇسۇلمانچىلىقتىن خەۋىرى بارخىتاي.

- قوي سويالامسەن، دوغىلاق؟

- شۇ تاپتا تۆگىنىمۇ سويۇشقا تەييار، - دېدى مەھەممەتجان ئاغزىنى تامشىپ.

- سويىدە، بىزگە ئاتىغان قوي بولغاندىكى، ھەممىنى قازانغا سال، ئېشىپ قالسا يولغا ئېلىۋالغىمىز.

- شۇنداق، شۇنداق، - دېگەن پېتى مەھەممەتجاننى باشلاپ چىقىپ كەتتى سەي.

نەچچە كۈن ئات ئۈستىدىن چۈشمىگەن غېنىغا ھادۇق يەتكەن بولۇش كېرەك، ئىسسىق ئۆيدە ئۇنى ئۈگدەك بېسىشقا باشلىدى.

سەي فامىلىيەلىك خىتاي توققۇز-تارادا چوڭ بولغانلىقتىن ۋە ئۆمرى يەرلىك خەلىقلەر بىلەن بىرلىكتە ئۆتكەنلىكتىن ئۇيغۇرلارنىڭ ئۇرپى-ئادەتلىرىنى ياخشى بىلىدىغان ۋە ھۆرمەت قىلىدىغان، يەرلىك خەلىققە ھېمىشەم ياخشىلىق تىلەيدىغان. شۇ سەۋەپتىن بولسا كېرەك خەلق بىلەن مۇناسىۋىتى ياخشى ئېدى. ئۇ ئۇتتۇر ئوقەت ئادەم. باشقا ئويۇقان خىتايلارداك ھېچ قاچان جازانخورلۇق قىلمىغان، سەي كۆكتاچچىلىق قىلاتتى. بۇنىڭدىن بەش يىل ئىلگىرى، ئىلى دەرياسى تاشىدىغان مەزگىلدە، چوڭ قىزىنى ئەرگە بېرىش ئالدىدا غۇلجىدىكى «چىڭ خۇئاڭ مياۋ» ناملىق بۇتخانغا چوقۇندۇرۇشقا ئېلىپ كېتىۋاتقىنىدا ياماتۇ كېمىسىنىڭ ئۆتكۈل سىمى ئۈزۈلۈپ، ئۆركەشلىك دولقۇنلار كېمىنى ئېقىتىپ ماڭىدۇ. دەل شۇ ئاندا، ئاسماندىن چۈشكەندەكلا، قىرغاققا پەيدا بولغان غېنى ئەھۋالنى بايقاپ، ئۈست كىيىملىرىنى يېشىپ، دەرياغا ئۆزىنى ئوقەتكە ئاتىدۇ. كىچىگىدىنلا ئۈزۈشكە ماھىر، ئىلى دەرياسىدىن نۇرغۇن قېتىم ئۈزۈپ ئۆتۈپ يۈرگەن، بەزىدە ھەتتا قوينى مۇرىسىدە كۆتىرىپ ئۆتۈپ كېتىدىغان غېنى سۇدا بېلىققەك ئوينايتتى. بۇ قېتىمىمۇ دولقۇنلار بىلەن ئويناشقاندا، ئىشەشلىك غۇلاچ تاشلاپ، كېمىگە يېتىپ باردىدە، ھودۇقۇپ، نېمە قىلىشنى بىلمەي تېنەپ قالغان ئىككى قېرى كېمىچىگە مەدەت بەردى. كۈچلۈك قوللار پالاقنى تۇتقاندا كېمىنىڭ يۈرۈشى ئۆزگىرىشكە، بۇ ھالدا كېمىچىلەرگىمۇ غەيرەت كىرىپ، ئۇلار كېمىنى ئىشەشلىك باشقۇردى ۋە ئاخىرى سىمىنىڭ بىر چېتىدىن ئايرىلمىغان كېمە شىمالىي قىرغاققا سۈرۈلۈپ كېلىپ توختىدى. ئۈچ جان: سەي ئايالى ۋە قىزى ئۆلۈم خەتەردىن قۇتۇلغان ئېدى. ئۆتتە ئالەم سەيشەنسىمۇ غېنىنى ئىككى قېتىم-دەسلەپ

قېتىم سولاقىتىن، ئاندىن سولنىشتىن قۇتۇلدۇرۇپ قالدى، سەينىڭ كۈيۈغۇل توققۇز-تارا شەنگەن يامۇلىنىڭ ئىش باشقۇرغۇچىسى ۋەزىپىسىدە ئىشلىگەنلىكتىن شۇنىڭ ئارقىلىق غېنىغا ئارا بولالىغاندە! ئىككىسىنىڭ ئۆز-ئارا دوستلۇق رىشتىسىنىڭ باغلىنىشىغا ئاساسىي سەۋەپنىڭ بىر تەرىپى مۇشۇ بولسا، ئىككىنچىسى بىر-بىرىگە نىسبەتەن ئاق نىيەت ۋە ئىشەنچە-ھۆرمەت. غېنى سەينى «ختاي» دەپ ھاقارەتلىمەيدۇ. سەي غېنىنى «چەنتۇ» دەپ يەكلىمەيدۇ. ئىككىسى ئىناق دوستلار.

سەي مەھەممەتكە سويىدىغان قوينى، پىشىرىدىغان قازاننى كۆرسىتىپ بېرىپ قايتىپ كىردى. سىركىگە چىلانغان چەلەك، تۇزلانغان دادۇ پوچاق سېلىنغان خونچىلارنى غېنىنىڭ ئالدىغا قويدى. ئىنجىقلاپ تۇرۇپ، كاڭ تېگىدىن ھاراق پىڭىنى ئالدى ۋە ئىككى چىنە قەدەھكە قۇيۇپ:

-ئىچ، - دېدى، دوستانە قىياپەتتە.

ئىككى قەدەھ ئىچىلگەندىن كېيىن، سەي دېدى:

-سەن شۇ چاتاكى تولا-تولا...

-ختايچە ئەزىملىگىڭنى قوي. ئۆلۈم خەۋىرىنى ئېيتساڭما، تاڭگادەك سوزماي ئېيت!

-سەن شوخۇزا! - بالاڭزە بىلمەيدۇ. شۇ زامان يامان.

-زامانەڭنى كىم ياخشى دەپتۇ؟ - غېنى زەرپ بىلەن قەدەھنى كۆتىرىۋەتتى.

-سەينى سولايىدۇ گەپ بار شۇ.

-شۇلما؟ بۇ يېڭىلىق ئەمەسقۇ، سەي!

-توكىتا، ئاينى ئۇكاڭزا! - دەپ غاڭزىسىنى شورىدى سەي ۋە ئۇيغۇرچە نەس سۆزلەرنى يامىداپ بولسىما مەقسەتنى ئۇقتۇردى؛ ھازىرقى جىددىي، ۋەزىيەتتە بەش-ئون زامان كۆزدىن نېرى بولۇشنى، شەنگەن، لوزۇڭ، شاڭيۇلار غېنى ئوخشىغان «دودەڭلەرنى» سولاش، كۆزدىن يوقىتىشقا جەزم قىلغانلىغىنى ئېيتىپ كېلىپ:

-سەن باي، شاڭيۇ ئۇرىدۇ، يايى، لوزۇڭ تىللايدۇ، نېمە پايداڭ بار؟ بېتىڭكار، - دېدى، غېنىنىڭ بۇ خىل «يەككە» ھەرىكەتلىرىدىن نەتىجە چىقماستىن بۇرۇنلاردىمۇ دەيدىغان ئۇ.

-سەن ماڭا ئوچىغىنى ئېيتقىنا! - تەلەپ قىلغاندەك سەيگە تىكىلدى غېنى.

-ھەي، مەن دېدى: شىڭ-شىسەي يامان ئاداڭ. ئۇ چەنتۇلارنى سولايىدۇ خىيال بار. سەن يىلاڭ-يىلاڭ كەتسۇن...

شۇ كېچىسى ئۇلار خېلىغىچە ئەسرارلاشتى.

غېنىنىڭ كەلگىنىنىمۇ، كەتكىنىنىمۇ سەينىڭ خولۇم-خوشنىلىرى بايقىمىدى - قاراڭغۇدا كېلىپ، قاراڭغۇدا كەتكەن ئېدى. قارا سوغدا يەر بېتى توڭغىلاققا ئايلانغان. تاقىسىز، جۇگازدىنلا چىقىرىپ، مىنگەن تورۇق سوك-سوك تېشىقاپ، ماڭالمىي قالدى.

-ئاتتىن چۈش، ئاداش. مەشەدە ئىككىمىز بۆكىمىزنى ئالدىمىزغا قويۇپ، مەسلىھەتنى چىڭتايلى، - دېدى غېنى توققۇز-تارادىن خېلە ئۇزىغاندىن كېيىن، ئېتىنى توختىتىپ.

---

1 شوخۇزا - گۆدەك بالا .

-مەسلىھەتنىڭ ھەممىسى ئاخشام پۈتكەنغۇ، يەنە نېمىنى ئويلاپ تاپتىڭ؟ - دېدى مەھەممەتجان. -ئادەم دېگىنىڭ سەھەر ۋاقتىدا لاچىندەك چېچەن بولارمىش. كەل، ئولتار. يەنە بىر قېتىم ئۇبدانراق مەسلىھەت قىلىشايلى:

-قارىغوجىنى قويۇۋەتمىگەنسەن؟ - چېقىشتى تاماكنى تۇتاشتۇرۇپ غېنىغا جوۋىغان دوستى.

- ئاخشامقى مەسلەھەتتە بىر نەرسىنى ياخشى ئويلىماپتىمىز.

- نېمىنى؟

- بىر نېمىندە!

- ھە، بىلىدىم: مونۇ سوک-سوک قاشاڭ پۈتلىكاشاڭ بولىدۇ دېمەكچىسەنغۇ! خەپ، خالتار يورغام ئالا-قاراق بولۇپ ئۆلمىگەن بولسا، ساڭا يول بەرمەس ئېدىمدە!

- گەپ ئاتتا ئەمەس. ئات كېرەك بولسا ھازىرلا تاپالايمىزغۇ.

- ئۇنداق بولسا، تۇرۇپلا ماڭا كۆڭۈلسىز بولۇپ قالدىڭمۇ؟ - قاقاخلاپ، خۇش كۈلكىسىنى كۈلدى مەھەممەتجان.

- يوق گەپنى قوي، - دەپ دوستىنى كۈلكىدىن توختاتتى ۋە: ئاخشام سەينى كۆنمەيدۇ دەپ ئەتتەي بۇ گەپنى ئاچمىدىم.

- ھىم، ئويلىنىپ تۇردىدە، دېدى مەھەممەتجان: - كۆڭلۈڭگە پۈككەن-تۈككەنلىرىڭنىڭ ھەممىسىنى سەينىڭ ئالدىغا شاراقلىتىپ تۆكۈۋەرسەڭ ياخشى بولماس، قانچە قىلغان بىلەن خىتاي دېگەن - خىتايىدە!

- سەي شەنسىنگە ئىشەنمە دېمەكچى بولامسەن؟ سەينىڭ ماڭا قىلغان ياخشىلىقلىرىغا قاراپ تۇرۇپ ئىشەنگۈڭ كەلمەمدۇ؟

- سەن سەينىڭ خوتۇنى، قىزى بىلەن خەتەردىن قۇتقازدىڭ. ئۇ سېنى ئىككى قېتىم خەتەردىن ساقلاپ قالدى. بۇ ئەندى: مەن - ساڭا، سەن - ماڭا دېگەندەك، ئۆتتە ئالەم ئىشتە!

- بارە! - دوستىنى سىلكىۋەتتى غېنى، - سەن كوشما ھەممىنى بىر تايىقتا ھەيدىماقچىسەن.

- ۋاي-ۋۇي، مونۇنىڭ دانىشمەن بولۇپ كەتكىنىنى... ھۇي، تېخى تۈنۈگۈنلا «خىتاي ئەدبۇئايمىنى كۆرسەم قۇيىقا چېچىم تىك تۇرىدۇ» دەيدىغان سەن ئەمەسمېدىڭ؟ ھەجەپ چاپسانلا ئۆزگىرىپ كېتىپسەنە؟! - ئۆزگەرمەيچۇ! ئۆزگەرمەيدىغان مۇزاتنىڭ چوققىسى دېۋىدىڭمۇ؟

- بوپتۇ، بوپتۇ. زالىم خىتايلار بىلەن ئىناق بولغۇڭ كەلسە بولۇۋال، سوغ كۈلدى مەھەممەتجان.

- ھېجايما! - تېرىكشىكە باشلىدى غېنى، - كىم ساڭا زالىم خىتايلار بىلەن ئىناق بولمەن دەپتۇ؟

- تېرىكمە، خىتايلارنىڭ ئەمەلدار-لوپىسىمۇ، خۇرجا 1 - سودىگىرىمۇ، ھەتتا ئاددىي پۇخراسمۇ بىزنى بوزەك قىلىدىغانلىغىنى ئۇنتۇماسلىغىمىز كېرەك دېمەكچىمەندە، ئاداش!

- ئۆز ئىچىمىزدىن چىققان بەگ-غوجاملار، لوزۇڭ-شاڭيۇلار، باي-زىمىندارلار قايسى خىتايدىن ياخشىكەن؟ ئۇلار ئۆز پايدىسى ئۈچۈن سەندەك-مەندەكلەرنى ئوتقا تىقىشتىن يانمايدىغانلىغىنى بىلىسەنغۇ!

- بۇ دېگىنىڭغۇ بىردىن-بىر راست، - قايىل بولدى مەھەممەتجان.

- سەن بىلەن بىز ئۆلۈپ كەتسەكمۇ ھەقى-ھەق، ناھەقى-ناھەق دېيىشىمىز كېرەك. بىز - ھەقىنىڭ قولى.

ئىككى دوست ئوي-پىكىرىنى جەملىمەكچىدەك جىمىپ قېلىشتى. ئۇلار ئارىسىدا ئادەتتىكى مەئىشىي ئىشلار، كۈندىلىك قىلمىش-ئەتمىشلەر توغرىلىق تالاش-تارتىش بولۇپ تۇرىدىغانۇ، لېكىن بۈگۈندىكىدەك ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتلەرگە دائىر مەسىلىلەر ئۈزەكى قەيت قىلىنىدىغان. شۇ سەۋەپتىن بولسا كېرەك، غېنىنىڭ پىكىر قىلىشىدا قانداقتۇر ئۆزگىرىش روي بەرگەنلىگىنى بايقىغان مەھەممەتجان بىر جەھەتتىن ھەيران بولسىمۇ، يەنە بىر تەرەپتىن بۇ ئۆزگىرىشنى كېيىنكى ئىككى يىل ئىچىدە رەھىمجان سابىرىي، نۇسرەت خەلىپەتلەر بىلەن بولغان مۇناسىۋەتلەر نەتىجىسى دەپ ھېساپلىدى. غېنىدىكى غەيرى تەبىئىي كۈچكە، ئەزەل-مەردانىلىققا ۋە پەم-پاراسەتكە تەن بېرىپ، ئۇنىڭغا ئىخلاىس باغلىغان مەھەممەتجان شۇ تاپتا دوستى نېمە دېسە ۋە نەگە باشلىسا تەييار ئېكەنلىگىنى بىلدۈرمەك بولدى:

- ئاشامقى مەسلەھەت بويىچە: بەش-ئون زامان ئەمەلدارلارنىڭ كۆزىدىن نېرراق تۇرماققا كېلىشكەن ئېدىڭغۇ؟ ئەگەر يالتايغان بولساڭ باشقا ياققا باشلا، مەن تەييار.
- يالتايغىنىم يوق، - دېدى كەسكىن رەۋىشتە غېنى، - يۇلتۇز قالماقلىرىنىڭ ئىچىگە بېكىنىش ئالدىدا ھاكىم شاڭيۇنىڭ كەينىدىن قوغلاپ يېتىپ، ئۇ زومىگەردىن يەرنىڭ مۇرە خەتلىرىنى تارتىۋېلىپ، ئەسلى ئېگىلىرىگە تاپشۇرۇپ بەرمىسەم كۆڭلۈم تىنمايدۇ.
- سەي شەنسىنىڭ گېپىگە قارىغاندا ھاكىم شاڭيۇ باشلىق ئاتارمان-چاپارمەنلەر سېنىڭ ئۈستۈڭدىن ئەرزە-شىكايەت يېزىپ، دوتەيگە تاپشۇرغىنى غۇلجىغا ماڭسا، سەن كەينىدىن بارساڭ ئۆزەڭنى-ئۆزەڭ تۇنۇپ بەرمەمسەن؟
- ھاكىم شاڭيۇلار غۇلجىغا بارغىچە قوغلاپ يېتەلمەيمەن!
- قانداقچە؟ ئۇلار تۈنۈگۈن چۈشتىن كېيىن توققۇز-ئارادىن ئاتلانغان بولسا!

1 خۇرجا - دېھقان.

- مېنىڭ ھېساۋىمچە ھاكىم باداڭ قوساق قونالغۇ قىلماي، ئات ئۈستىدە تۇن قېتىپ غۇلجىغا يېتىشكە چىدىمايدۇ، - دېدى ئۆز سۆزىگە ئىشەنگەن ھالدا ۋە ئېتىنى زوقمەنلىك بىلەن ئىما قىلىپ، نەچچە سىناقلىرىدىن ئۆتكەن خالتىرىم بۇ قېتىمىمۇ دېگەن مەنزىلگە يەتكۈزۈپ بارالايدۇ.
- ئۇنداق بولسا مەنما بىللە بارىمەن...
- ياق، - دەپ دوستىنىڭ سۆزىنى بۆلدى غېنى.
- نېمىشكە؟ - رەنجىپ سورىدى مەھەممەتجان.
- مونۇ سوڭ-سوڭۇڭ يولدا قالدى، - رەت قىلدى غېنى ۋە: - سېنى بۇ قېتىم ماجراغا ئارىلاشتۇرمىغىنىم ياخشى بولار، - دەپ قوشۇپ قويدى.
- ماجرالارغا ئارىلاشقان مەنغۇ!
- رەنجىمە، ئاداش. كېيىن بىلىسەن.
- خەپ، خالتار يورغام بولسا - ئۆكۈندى مەھەممەتجان، - سېنى يالغۇز قويۇپ بەرمەستىم.
- كېلىشتۇق: سەن «ئۈچ كەپتەر» دېگەن قىشلاقتىكى ئەكبەر قازاقنىڭ ئاۋۇلىدا مېنى كۈت، - دېدىدە گەپنى چورتىدە كەستى غېنى ۋە دەرھال ئېتىغا مىندى. نېرراق بېرىپ، ئېتىنىڭ بېشىنى ئىلى دەرياسى تەرەپكە بۇردى. مەھەممەتجان بولسا ئۇنىڭ كەينىدىن ئىككىنچى كۆرۈشمەيدىغاندەك بىر دەم مىسكىن بېقىپ تۇرۇپ، ئۇما ئاتلاندى.
بۇ يوللار خەرىتىگە سىزىلغاندەك غېنىغا مەلۇم. ھېلىغۇ كۈندۈز ئېكەن، قاراڭغۇ كېچىلەردە بۇ ئەتراپنىڭ تار چىغىر يوللىرىنى تېپىپ، تېنىمەي ماڭالايدۇ. شۇڭا بىر سائاتقا يېتە-يەتمەيلا دەريا بويىغا يېتىپ كەلدى. كەچ كۈزدە سۇ تارتىلىپ قالغان بولسىمۇ، كۈنەس، تېكەس دەريالىرىنىڭ بىر قىنىغا قويۇلغان تۈگىنى بولغاشقا دەريا لۆمشۈپ ئاقماقتا. سۇنىڭ سىرىنى ۋە كېچىك بېرىدىغان ئۆتكۈلنى ياخشى بىلىدىغان يىگىت ئويلىنىپ تۇرمايلا ئۈست كىيىملىرىنى يېشىپ بوغمىلىدى. سۇنىڭ سوغ تەپتى يالاڭ تەننى شۈركەندۈردى، ئەتمالىم، ئۇ كىرىدەك تۈگۈلۈپ سەل تۇردىدە، ئېتىنى يېتەكلەپ، سۇغا قەدەم قويۇپ، سەسكىنىپ تارتىۋالدى. ئەگەر زۆرۈرىيەت بولمىسا، ئالتۇن-كۈمۈچ بەرسىمۇ بۇ مۇزدەك سوغ سۇغا كىرمەس ئېدى. لېكىن ئۇ ئالدىراش. ياماتۇغا بېرىپ، كېمىدىن ئۆتۈپ كەلگىچە ۋاقىتنى ئۆتكۈزۈپ قويدۇ. توڭلاپ-قېتىپ قالسىمۇ سۇغا چۈشۈش كېرەك... دوستى غالدانى چىرىكلەردىن قۇتۇلدۇرغاندا، بۇنىڭدىنمۇ سوغ، شۈرمەل يۈرگەن ۋاقىتتا دەل مەشەدىن ئۆتكەنغۇ! ئۇنىڭ

كۆز ئالدىدا ھاكىم بىلەن نىياز لوزۇڭ نامايان بولىدە، ۋۇجۇدى تىركەشتى:

– يا، پىرىم، نوھ ئەلەيھىسسالام! – سۇنىڭ پىرى نوھنى شىپى كەلتۈردىدە ئاتنى يېتىلەپ سۇغا كىرىپ، بېلىچە ئۈزۈپ ماڭدى. دەريانىڭ ئۇ قانتىغا چىققاندا ئات سىلكىدى. غېنى ئۇنىڭدىنمۇ قاتتىق سىلكىنىپ، جالاقلاپ تىترەشكە باشلىدى. ھۆل كۆينەك تامبىلىنى يەشتى. يەلكىسىگە قويۇۋالغان قۇرۇق ئۈست كىيىمنى كىيىپ، ئەتراپتىن مال تېزەكلىرى ۋە زاك شاخلىرىنى تېرىپ كېلىپ ئوت ياقىتى. ئۇ ئوتقا قاخلىنىۋاتقاندا چىشلىرى بولقىنى سەندالغا ئۇرغاندەك كاسىلداپ تۇراتتى. ئۇ غالىلداپ تىترەپ تۇرۇپ ئېگەر-توقۇمنى سېرىپ ئېلىپ ئوتقا قاخلاپ قويدى. غانجۇغدىكى ئارپا سېلىنغان توغرىنى يېشىپ كۈرەڭ قاشقىنىڭ بېشىغا ئىلدى ۋە ئاندىن كېيىن خالتىدىكى پىشقان گۆش بىلەن ھاراق تورسىغىنى ئالدىغا قويۇپ ئاچاي دېيىشىگە:

– ئەسسالا مۇئەلىكۇم! – ئاسماندىن توككىدە چۈشكەندەك، ئوت بېشىدا بىر ئىنسان پەيدا بولدى .
– نەدىن پەيدا بولدىڭ؟
– غېنەم؟

– ھە، مەن. تايىنلىق ئىسنىڭ ھىدىنى ئېلىپ كەلگەنسەن، ئولتا.
– مال بېقىپ يۈرمەن، – يەك تىزلىنىپ ئوتقا قولىنى قاخلىدى، مالچى.
غېنى تورسۇقنىڭ ئاغزىنى بېكىتكەن قوناق مەدىگىنى ئېلىپ، ھاراقتىن نەچچە ئۇتلاپ، گۆشتىن بىر پارچىنى ئاغزىغا سالدى.
– ھاراق ئىچەمسەن؟
– بەرسەڭ ئىچەي.

مالچى ئىچتىيۇ قاقىلىپ كەتتى، لېكىن تورسۇقتىن كۆز ئۈزۈمدى، قايتۇرۇپ بەرمىدى.
– مە، گۆش يە. مېنى نەدىن بىلىسەن؟
– سەن قۇسپىنىڭ تامىرىغۇ؟
– مېلىڭ ئۆزەڭنىڭمۇ؟ مە، تاماكا چەك.
مالچى ئاۋال تاماكنى شوراۋېلىپ ئاندىن:
– ھاكىم شاڭيۇنىڭ يىلقىسى.

– ھاكىم شاڭيۇنىڭ؟! – چۆچۈگەندەك سورىدى غېنى. ھەر يىلى يايلاقتىن كېيىن باينىڭ جانلىق ماللىرى دەريا بويىدىكى قومۇچلۇق-ئوتلاقتا قىشلايدىغان ئەمەسمىدى ھاكىمنى ئويلايدىكەن، مالچىنىڭ قولىدىن تورسۇقنى يۇلۇپ دېگىدەك ئېلىپ، ئىلدام-ئىلدام ئۇتلاشقا باشلىدى. ئىككى پارچە گۆشنى ئالدىراش چاينىماي دېگىدەك يەپ، چالا-پۇلا قۇرىغان كىيىملىرىنى كىيىپ، ئېتىنى توقىدى. ئۇنىڭ جىددىي ھەرىكەتلىرىگە ھەيران بولغان مالچىنىڭ ئاغزى ئوچۇقلا ئولتارغان ئېدى .
– ھاكىم شاڭيۇ نەدىلىگىنى بىلەمسەن؟
– بۈگۈن ئەتىگەن شەھەرگە كەتتى...
– سەن نەدىن بىلىسەن؟

– جىرەن قاشقا بىلەن قارىگىرنى يەتكۈزۈپ بەردىم. مالچىنىڭ باشقا تەپسىلاتلىرىنى ئاڭلاشقا ئاقىتى قالمايغان غېنى ئەندى مەھەللە تەرەپكە ماڭماي، توقايلىقنى كېسىپ ئۆتىدىغان چىغىر يولىنى بويلاپ، شەھەرگە قاراپ كەتتى.

مالچى بولسا غايىۋانە ياخشى كۆرىدىغان پالۋان يىگىتكە خەيرلىك سەپەر تىلەپ، ئۇنىڭ كەينىدىن نېمىلەرنىمۇ پىچىرلىدى ۋە غېنى قالدۇرۇپ كەتكەن گۆش بىلەن تورسۇققا كۆز قىرىنى تاشلاپ ئىلمايدى.

"كۈنما ئولتاردى، مەنما يېتىپ باردىم" دېگەندەك قۇياش غىلاۋىغا كىرگەن مەزگىلدە غۇلجىغا يېقىن جىرغىلاڭ سېپىدا ھاكىملارنى قوغلاپ يەتكەن غېنى ئۇلارنىڭ يولىنى تورىدى. ئۇلار تۆرت كىشى

ئېكەن: ھاكىم، روزى قارى ۋە ئىككى ئاتنى يېتەكلىگەن ئىككى مالا يىگىت.
- يول بولسۇن، شاگيۇكا! - دېدە، باينىڭ ئېتىنىڭ چولۇۋۇرنى شارىتىدە قولغا ئالدى غېنى.
- نېمە قىلىۋاتىسەنۇي، ساراڭ!
- نېمە قىلاتتىم، بىر دەم ئوغلاق تارتىشايلى دەيمەن! - دېدى غېنى ھاكىمغا قارىلاپ.
- يولۇمنى توسما! ھېلى بولمىسا... ھاي، ئاسىم... نېمە دەغداراپ تۇرسەن، لالىملار! - ھاكىم ھودۇقىنىدىن نېمە قىلىشنى بىلمەي قالدى. مالا يىگىتلەر غېنىنى بىلىدۇ، ئۇنىڭغا يېقىن كېلەلسۇنمۇ، روزى قارى بولسا كەينىگە قاراپ قاچماق بولۇشىغا سويلىنى تېقىمدىن چىقىرىپ، ئاسماندا پۇلاڭلاتقان غېنى:
- توختا، يالغان پەتۋاچى! مەن دېگەننى قىلمىساڭ تىرىك پېتىڭچە دەرياغا تاشلاۋېتىمەن!
- خوپ، خوپ... بالام، ئابدۇلغېنى، دېگىنىڭنى قىلاي - قارى تىترەپ، ئات ئۈستىگە دۈم يېتىۋالدى.
- مۇددائىيە نېمە؟ - ئەيمىنىپ سورىدى سويلىدىن كۆز ئۈزمەي تۇرۇپ ھاكىم.
- مۆرە خەتلەرنى چىقار!
- مەندە يوق، لوزۇڭ بەگدە...
- نېمە؟ - سويلىنى ئېگىز كۆتىرىپ سالماقلىدى غېنى.
- توختا، سويلاڭنى چۈشەر... مۆرى خەتنىڭ ساڭا نېمە كېرىگى؟...
- چىقار دەيمەن! بولمىسا پوكىنىڭنى تېشىپ ئالمەن. جان كېرەكمۇ، يەر خېتىمۇ؟ - غېنى سويلىنى يەنە ھەملە قىلدى.
- توختا، ئۇرما بالام... بېرىدۇ، بېرىدۇ، - دەپ ئارىغا چۈشتى ئۆز جېنىدىن قورققان روزى قارى.
- ئەستەخپۇرۇللا! - پىغان چىقاردى ھاكىم ۋە مالا يىگىتلىرىگە مەدەت تىلىگەندەك قارىۋېدى، ئۇلار يېقىن كېلىش بۇ ياقتا تۇرسۇن، نېرىراق داچىپ كېتىپتۇ. تەسلىم بولۇشتىن باشقا چارە قالمىغانلىغىنى چۈشەندىدە، يۈرىكىنى سۇغىرىپ ئالغاندەك، قوينىدىن يەر خەتلىرىنى ئورغان تۈگۈننى ئېلىپ يەنە بىر قېتىم پىغان چىقىرىپ:
- ئەندى، - دېدى تۈگۈننى يانچۇققا سالغان غېنى. - مېنى سولاتماق بولۇپ خىتاي دارىنلىرىغا سوغا قىلماق بولغان ئەۋۇ ئىككى ئېتىڭنى ئالمەن.
- نائىنساپ، نائىنساپ بۇلاڭ...
ھاكىم شاگيۇنىڭ بوغۇزىغا تۇۋۇق كەپلىشىپ قالغاندەك خىرىلىدى، يەر خېتىدىن كۆرە تۇلپاردەك ئىككى ئاتتىن ئايرىلىش ئېغىر ئەلەم ئېدى. لېكىن غېنىنىڭ پەيلى يامان، قارشىلىق قىلدى سويلا بېشىغا تېگىدۇ. مونۇ كەينىدە ئەگىشىپ يۈرگەن ئۈچ يۈندىخورلارنىڭ ئەھۋالى، ئەنە، خەپ! يولۇۋۇچىلارما ئۆتمىدا!
- ئەكېلىش، ئاتلارنى! - خىتاپ قىلدى مالا يىگىتلەرگە غېنى، - بولۇشە، بولمىسا «خالىس» چوماق بېشىڭلارغا تېگىدۇ.
يىگىتلەر غىڭ قىلماي ئىككى ئاتنىڭ چولۇۋۇرنى غېنىغا تۇتقۇزۇشتى. ئۇلارنىڭ نېمىسى كۆپەتتى؟ بەلكى غېنىغا يان باسقاندۇر ئۇ چارسىز ياللانمىلار.
- سەندىن ئالدىدىغان ھېساۋىم تۈگىمىدى، يەنە كۆرۈشۈپ قالارمىز، ھاكىم شاگيۇ! - دەپ ئىككى ئاتنى يېتەكلەپ مېڭىشىغا، بىردىن دات-پەرىيات ئوقۇپ، خۇدىنى يوقاتقان ئادەمدەك، غېنىنىڭ ئۈزەڭگە بېغىغا ئېسىلغان ھاكىم:
- ئاۋال مېنى ئۆلتۈرۈپ، ئاندىن تۇلپارلىرىمنى ئال، ئوغرى، قاراچى... دەپ چالۋاقتى. خېلە يەرگىچە سۆرىشىپ باردى. ئۇ ھازا تۇتقاندەك «ئېتىم، جېنىم ئاتلىرىم...» دەپ يىغا ئارىلاش زارلىناتتى، داتلىناتتى، غېنىغا يالۋۇراتتى. غېنى ئاتلارنى قالدۇرۇپ كەتمەك بولىدىۇ، «مەن-مەن» دەپ يۇرت سوراپ، خەلىققە «باش» بولغان بىر سالاپەتلىك باي ئىككى ئات ئۈچۈن ئون سېلىپ يىغلىغىنى

ئۇنىڭ نەپرىتىنى قوزغىدى ۋە «ئىپلاس، خەسس!» دەپ باينىڭ شىللىسىگە بىرنى تېپىپ، يولغا راۋان بولدى. ھاكىم شاڭيۇ بولسا - ئوغلاقچىنىڭ تېقىمىدىن چۈشكەن كۆك سەركىدەك توڭغىلاق يەرگە پوككىدە چۈشتى.

يەتتىنچى باب

بۇ كەچە نىياز لوزۇڭ قارادۆڭ مەھەللىسىدىكى كىچىك خوتۇنى ھاۋاخانىڭ ئۆيىدە جەز قۇردى. زالمىلىغى، شەپقەتسىزلىكى ۋە خۇسۇسەن، خىتايلىرىغا يالاقچىلىغى تۈپەيلى خەلىق نەزەرىدىن قالغان بۇ قالاق بېشەمنىڭ نە ئىلىپتى، نە دوست-يارانلىرى بولسۇن! مىللىي ساز-ناخشا، مىللىي ئويۇن-تاماشە دېگەننىڭ قېشىدا تۇرمايدىغان. ئۇنىڭ بىردىن-بىر كۆڭۈل خۇشى - قىمار. خىتايلىرىدا قىمارنىڭ تۈرى كۆپ بولىدۇ. ئۇلارنىڭ ئۇيغۇرلار ئېلىگە ئېلىپ كىرگەن «مەدەنىيەتنىڭ» بىر تۈرى موشۇ قىمارغۇ ئاخىر. نىياز لوزۇڭ ئەنە شۇ قىمار تۈرلىرىنىڭ ھەممىسىنى ئۆزلەشتۈرگەن ۋە ئۇيغۇرلارنىڭ تۆرت ئوشۇق-دەتتىكامدا كۆكسى تاۋلانغان داغال قىمارۋازلاردىن بولۇپ، ئۈچ ئەيىپ: ھاراقخور، پاهىشەۋاز ۋە قىمارۋازنىڭ پىرلىرىدىن ئېدى. ئۇنىڭ جۇڭ سۈرۈشىدىغان ئويۇنچىلىرى ئۆزى ئوخشاش لوزۇڭ، تۇڭچى، لويىلار - «توڭنى يۇڭى بىلەن يۇرتىدىغان» پارخورلار. بۈگۈن شۇلاردىن: ما لوزۇڭ، داۋۇر تۇڭچى، ياقۇپ لوزۇڭلار جەم بولۇشتى. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ھېمىشەم يۈگۈ-يىتىمغا ماڭىدىغان، تالا-تۈزنىڭ گېپىنى ئېقىتماي-تېمىتماي يەتكۈزۈپ تۇرىدىغان داۋۇرنىڭ «قۇيرۇغى» ھاشىم توكۇمۇ بار. ئۇ قىمارۋازلارغا يىراقنى يېقىن قىلىپ بېرىدۇ. ئۇنىڭغا ھەممە ئوخشاش قوسىغى تويسا بولدى. ئۇ «تېكە بولسىمۇ سۈتى بولسۇن» دەيدىغانلاردىن. ياسىداق خانىمنىڭ بىر چېتىدە، دۈڭلەك جوزىنىڭ ئۈستىدە لىق يېمەك-ئىچمەك، ئىككىنچى تۈردە قېلىن كۆرپىلەرگە ئولتۇرىشقان قىمارۋازلار «بەش لەڭ» 1 ئويناشماقتا. ئۇلار شۇنچىلىك ۋاقتى يوقتەك، ئويۇندىن باش كۆتىرىشمەيدۇ. - بۇ قېتىم دوكالىغىغا ئۆتمىسام، - دېدى ياپتا كەلمەي جېلى بولغان نىياز لوزۇڭ، - قەغىزىڭنىڭ ئۈزىگە شالاققىدە تۈكۈرمەن.

- نېمە كېتىپتۇ شۇنچە؟ ئاغزىڭنىڭ يېلى: بىر پوپۇزا بىلەن ئەتىلا تۆلەۋالسەن. چالا مەس قىمارۋازلار داۋۇرنىڭ كىنايسىگە كۈلۈشتىيۇ، ھەممىسى نىياز لوزۇڭدىن تەپ تارتقاچقا جىمىپ كېلىشتى.

- نىياز بېگىم كۆپىرەك تىكسىلە. بۇ قېتىم ئۆتمىسىلا ئوڭ قۇلىغىمنى كارتىدە كېسىپ، تاۋكىغا تاشلاپ بېرىمەن، - خوشامەت قىلدى ئۇسۇلۇق سۇنۇۋېتىپ ھاشىم توكۇ. - ما سېسىق غالچىنىڭ گېپىنى. ئادەمنىڭ ئۇغىسىنى قايناتماي نېرى تۇر توكۇ، ھېلى تېپەك يەيسەن! - ھاشىمغا ئالايدى نىياز.

- خوپ بېگىم، خوپ... - داڭگاقلاپ سىرتقا چىقتى ھاشىم. - بۇ گۈيتۇزا قەغەز چىقىمىدى، - زارلىدى يەنە ئۇتتۇرغان نىياز لوزۇڭ قەغەزنى پېقىرىتىپ تاشلاپ. - شامالداپ كىر، ياپتا كېلىدۇ. - كۆرەڭلىمە شوۋىچى، - داۋۇرغا تېرىكتى نىياز، - گاڭسا-جىسا قىلمىسام ئېتىمنى يۆتكەۋېتىمەن. - قېنى كۆرىمىز: كىمنى كىم گاڭسا-جىسا قىلىدىغانلىغىنى. - بۇ ئوياندا ھەپسىلەم قالمدى. ئويناشساڭ تۆرت ئوشۇق ئوينايەن.

1. بەشلەڭ - خىتايچە قەغەز (كارتا) ئويۇنى .

–خوپ. سېنىڭچە بولسۇن، – دېدى داۋۇر ۋە: – تۆرت ئوشۇقتىمۇ ئۇتتۇرساڭ «ماجاڭ»¹ ئوينايمەن دېسە؟

–چوڭ سۆزلىمە. تېخى ئەتمەن. ئەگەر ساڭا ئۇتتۇرسام خوتۇنۇمنى ئۈچ...

–ھاي-ھاي، نىياز بەگ! ئۇ تەرەپلەرگە ئۆتمەيلى! – دېدى باياتىن شۈك ئولتارغان ما لوزۇڭ.

–نەچچە قېتىم ئۆتۈپ قايتىۋالغان، – دېۋىدى داۋۇر، باشقىلار كۈلۈۋېتىشتى. چۈنكى نىياز لوزۇڭ ھە دېسىلە «خوتۇنۇم ئۈچ تالاق» دەپ قەسەم ئىچىدىغانۇ، ئەمما، تېز يېنىۋالىدىغان. ھارسىز بېشەملەرنىڭ چاقچاقلىرى تىللاشقا، ئاندىن ئۇرۇش-جېدەلگە ئايلىنىپ كېتىدىغان چاغلارمۇ بولاتتى، ئەتىسىگىلا ماداسىنىڭ ئاشپۇزۇلىدا ناماقۇل بولۇشۇپ، ئاخىرى يەنە قىمارغا باغلىناتتى. لېكىن بىر-بىرى بىلەن مەنسەپ تالاشى، بايلىق تالاشى سامان ئاستىدىن سۇقۇيۇپ، ئېپىنى تاپسا پېيىنى قىرقىش، غۇلىتىشقا، دەسسەپ ئۆتۈپ كېتىشكە ھەر دەم تەييار تۇرۇشىدىغان.

–ھاي توكۇ! نەدىسەن؟ – خوتۇننى تىلغا ئالغىنىغا سەل خىجىل بولغان نىياز گەپنى يوپۇتماققا ئۇرۇندى.

–لەبەي، بېگىم! – پەيدا بولدى ھاشىم.

–ما گىلەمنىڭ چېتىنى قايرىغىن.

–خوپ، بېگىم، – ھاشىم زور زىلچىنىڭ بىر ئۇچىنى ئىنجىقلاپ تۇرۇپ قايرىدى – تۆرت ئوشۇق ئوينايدىغان تاۋكا تەييارلاندى. قىمارۋازلار تاۋكىنى دۆرە قىلىشىپ، زوڭزىيىشتى.

–يۈز لىڭپىيۇدىن كام تىكىشكە ئوشۇق ئاتمايمەن، – دېدى تۆرت چىمەتنى قولىدا دەڭسەپ تۇرۇپ نىياز، – ئۇ يەكتىز بولۇۋاپتۇ.

–مانا، ئىككى يۈز، – ئىككى بولاق پۇلنى تاۋكىغا تىكتى داۋۇر.

–يۈز، – دېدى ما لوزۇڭ.

–يۈز. – دېدى ياقۇپ لوزۇڭ.

–دەت-تىكام! – چىمەتلەرنى تاۋكىغا زەرپ بىلەن تاشلىدى، قاتانگ مەيدىسىگە ئوڭ قولىنى ئۇرۇپ نىياز لوزۇڭ.

–يا، جەمىشت! – دەپ قىمارنىڭ پىرىنى تىلغا ئالدى ئۆز نوۋىتىدە چىمەتلەرنى ئاتقان داۋۇر. ئۇ ئاۋال يەرنى، ئاندىن كۆكسىگە ئۇردى.

قارىمۇ-قارشى ئېتىشلار نەچچە تەكرارلاندى. ئاخىرى كىر، مايلىق قوللاردا تولا تۇتۇلۇپ، ياقىراپ-سىلىقداپ كەتكەن چىمەتلەرنى غەزەپ بىلەن ئالغىنىغا تىزغان نىياز لوزۇڭ «ئەپسۇن» ئوقۇغاندەك پۈۋەدىدى، ئاڭدىن كىچىك بالا چېقىرىغاندەك:

---

¹ماجاڭ – قىمارنىڭ يەنە بىر تۈرى .

–ئوشۇق تارتىشىۋاتىدۇ. دو بارمۇ؟ – دېدى.

–ئارماندا قالما، يەنە يۈزنى تىكىش، – دەپ بىر بولاقنى تاۋكىغا قويدى داۋۇر.

–يا، پىرىم، لەيلىۋاش! – نىياز ئۈزلۈك ۋاقىرىدە، چىمەتلەرنى ئاتتى – تاۋكادا بىر تاككا، ئۈچ چىككا كۆرۈندى.

–چۇ، چۇ، چۈشتى! – ۋاقىراشتى ئۇتقانلار.

نىياز لوزۇڭ ھوشىنى يوقاتقاندەك قېتىپلا قالدى. شۇ ئارىلىقتا دەرۋازا تاقىلداپ كەتتى. قىمارۋازلار تەشۋىشلەنگەندەك بىر-بىرىگە قاراشتى. ئۇلار قىمار ئويناشتىن قورقمايدۇ. چۈنكى دوتەي، شەنگەنلەرما

خاگۇڭ يوق ئويىدايۇ - قىمارنىڭ بېشى شۇلار. مونۇلارنىڭ قورقىشى باشقا - لىگىنىڭ زامان، كىم بىلىدۇ بىر يەردىن توپىلاڭ چىقتىمۇ.

- قايىسى لومودا بۇ ھە؟

- كېچىدە بېكار كەلمىگەندۇر...

- شۇم خەۋەر بولمىسا بولاتتىغۇ.

- مەن چىقىپ باقاي، - دەپ قوزغالدى ياش، باشقىلاردىن جۈرئەتلىگىرەك داۋۇر.

ئەستاخپۇرۇللا، ئويۇننىڭ بېلىغا تېپىۋېتىدىغان بولىدە! - ئۆكۈندى تاۋكادىكى پۇللارنى يىغىشتۇرۇپ، نىياز لوزۇڭ.

تالادىنلا نېمىلەرنىدۇر غۇدۇڭشىپ كىرىپ كەلگەن ھاكىم شاگىيۇ بوسۇغىدىن ئاتلا-ئاتلىمايلا:

- ۋاي دات، نىياز بېگىم! - دەپ داتلىدى.

- سەنمېنىڭ، قېرى پەسەندى! - يىركەنگەندەك تەرنىنى تۇردى نىياز، - لالما ئىشتەك كېچىدە ئادەمنىڭ بۇردىسىنى قاچۇرۇپ يۈرگىنىنى قايلاڭلا، بۇ گۈيتۈزىنىڭ!

"ئۆلگەننى تەپتى" دېگەندەك، بۇ خىل زەھەر خەندىلىكتىن ھاكىم شاگىيۇ تېنەپ-تەنتىپ كەتتى. ئۇ كەينىگە قايتماقمۇ بولدى، «ئالا بايتالدىن» قورققاشقا تۆۋەن قارىغىنىچە پۇشۇلداپ، ئۇن چىقارماي دومسىيەپ تۇردى. ئۇنىڭ شۇ تاپتىكى ئىككى مەڭزى چېتىپ قويۇلغان ئىككى دوساقنى ئەسلىتەتتى. ھەجەپ، ئادەم بالىلىرى بىر-بىرىگە شۇنداقمۇ ئوخشايدىكەن! غوجەك بىلەن ھاكىم بىر قېلىپتىن چىققاندىكەنلا. ناھايىتى تەپتىشلەپ كەتسەڭ ھاشەكنىڭ شىللىسىدىكى قىزىل مەڭنى تاپالمايسەن - پەرقى شۇلا.

- نېمە دەپ كېچىدە ئادەمنىڭ كەيپىنى بۇزۇپ كەلدىڭ دەيمەنۇي ئۇششۇق! - دېۋەيلىدى نىياز بارىچە كۆپسەپ، - بۇ قېتىم قوينۇڭدىكى خوتۇنۇڭنى تارتقۇزۇپ قويمىغانسەن، ھېلىقى غېنى ئوغرىغا! - ھە، ھە... شۇ، شۇ...

- دەيدىغىنىڭنى دېمەسەن، ھەلەپ يېگەن ئۆكۈزدەك پۇشۇلدىماي!

- بېچارە ئېسىنى يىغىۋالسۇنلا، بىر چىنە چاي بېرىلى، - ئارىغا چۈشتى ھاكىم شاگىيۇدىن تالاي قېتىم «سوغىلار» ئالغان ياقۇپ لوزۇڭ.

- بۇ دىتسىز كالامپاينىڭ تاپقان ۋاقتىنى قارىمامسىلەر، - يەنە بىر دەم ۋايسىغان نىياز ئىشىكتىن بېشىنىلا كىرگۈزۈپ تۇرغان ھاشىم توكۇغا: - چاي قويۇپ بەر! - دەپ بۇيرىدى. ئۆرە تۇرغان پېتىچە نەچچە چىنە چايىنى كەينى-كەينىدىن ئۇلاپ ئىچىپ، بۇيغۇرىغان تەرنىنى سۈرتۈپ، ئاندىن دۇدۇقلاپ تۇرۇپ بولغان ۋاقىنى سۆزلەپ بەردى ھاكىم شاگىيۇ.

- ئىست، شاگىيۇ نامىنى كۆتىرىپ يۈرگىنىڭ... بويىنى بېشى بۇقىدەك تۆرت ئادەممۇ بىر ياش گۆدەككە بوزەك بولۇشتۇڭما! تىغۇ!... ئەر نامىنى كۆتىرىپ يۈرگەن ھەزىلەك! مېنىڭ ئالدىمغا كەلگىچە، ئەۋۋ ئاغامچىدەك سۆرۈلۈپ تۇرغان پۆيۈكلۈك ئىشتانېغىڭغا ئېسىلىپ ئۆلسەڭچۇ، كاشكى.

- جېنىمنى ئالساڭمۇ ئال، موشۇنداق زەھەردىن بېتەر تىلىڭنى سانچىمىساڭ، نىياز بەگ! - دېدى ئاخىر زەھەرلىك كىنايىلەر جېنىغا پاتقان ھاكىم شاگىيۇ.

- سەن، - دېدى داۋۇر تۇڭچى، - سەن، نىياز لوزۇڭ، غېنىنى ياخشى بىلمەيدىكەنسىن، ھېلىغۇ تۆرت كىشىكەن، ئون كىشى بولسىمۇ ئۇنىڭ بىلەن ئېلىشماق تەس.

- غېنى دېگىنىڭ بۈگۈن شاگىيۇنىڭ يولىنى تورسا، ئەتە سېنىڭ - مېنىڭكىنى، ئاندىن شەنگەن دوتەينىڭ ئالدىنى تورشى چوقۇم. ۋاقتىدا ئۇنىڭ تاناۋىنى تارتىش كېرەك، - دېدى ما لوزۇڭ، قولىدىكى تۆرت چىمەتنى ئوينىتىپ تۇرۇپ.

- بەك ئاشۇرئۆتتىڭلار. ئۈچ كۈن ئىچىدە تۇتۇپ، شەنگەن دارىنىڭ ئالدىدا تىز پۈكۈرمىسەن ئۇ ئوغرىنى، نىياز لوزۇڭ بولماي قالاي.

– بەكمۇ ئالدىراپ كۆكسۈڭگە ئورما، نىياز لوزۇڭ، – دېدى غېنىنى ياخشى بىلىدىغان ۋە ئۇنىڭ بىلەن خېلە ئىلپەتچىلىك قىلغان داۋۇر.
– شۇ ھارمىدىن ئۆچۈمنى ئېلىپ بەرسەڭلار، جان بەگلىرىم، مال-مۈلكۈم سىلەردىن ئۆرگەلسۇن، ئەزىزىم خۇدا! – يالۋۇرۇپ بېشىنى ئەگدى شاڭيۇ.
ھاكىم باينىڭ ۋەدىسىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن «ئالا بايتال» خاتىرجەم بولغاندەك كىچىككىنە شىشە قۇتىدىن بۇغدايدەك ئەپپيۇننى ئېلىپ ئاغزىغا سالدى.
قىمارۋازلار ئەندى غېنىنى تۇتۇشنىڭ چارىسىنى ئويلاشتىيۇ، ئېنىق بىر قارارغا كېلىشەلمىدى. چۈنكى شۇ تاپتا غېنى قەيەردە؟ تاغدىمۇ، توقايلىقتىمۇ ياكى شەھەردىمۇ؟ بەلكىم داۋان ئېشىپ ئاقسۇ، كۇچار، قەشقەر تەۋەسىگە ئۆتۈپ كەتتىمۇ؟ غېنى بىر قېتىم سوۋېت ئىتتىپاقىغا ئۆتۈپ كەتكەن ئېدىغۇ! ھاراق بىلەن ئەپپيۇن كەپپىدە باشلىرى ئايلىنغان پارخورلار بۇ ئىشنى ئاۋال شەنگەن دارىغا بوگولە 1 قىلماق بولۇشتىن – قۇراللىق كۈچكە تايانماققا قارار قىلىشتى. بۇ مەسلىھەتكە داۋۇر قوشۇلماي سۈكۈت قىلىپ ئولتاردى – ئۇنىڭ ئۆز ھېساب-چوتى بار.

****

– چوڭ قوبۇلغانغا چېتىلاش پىنھان بۆلمىگە ئىككى كىشى ئەپپيۇن چەككىنى كىرىشتى. بىرىنىڭ چۇغى كىچىك، ئۆزى مومشام ئوخشاش ساغۇچ، مونچاقسىمان كۆزلىرىدىن قۇۋلۇق شۇملۇق ئەكس ئېتىپ تۇرىدۇ، بۇ غۇلجىنىڭ ھۆكۈمرانى – شەنگەن. ئىككىنچى، قاش-كىرىگىنىڭ تايىنى يوق، بۇقاپاققا ئوخشايدىغان بولسا – شەنگەننىڭ مەخسۇس كاتىۋى ۋە مەسلىھەتچىسى. كەڭ، ئىنتايىن باي غۇلجا ناھىيەسىنىڭ تەغدىرى موشۇ ئىككى ئەمەلدارنىڭ قولىدا. ئۇلار ئەپپيۇن تارتىپ يېتىپ مەھكۇم ئۇيغۇرلارنى باشقۇرىدۇ، ئەپپيۇننىڭ كەپپىنى سۈرۈپ تۇرۇپ خەلىق ئۈستىدىن ھۆكۈم چىقىرىدۇ – ئۇلارنىڭ ھوقۇقى چەكسىز، داخلىسىز. چۈنكى شەنگەنلىك ۋە باشقا مەنەسپلەرنى سېتىپ ئالغاشقا خەلىق ئۇلار ئۈچۈن خۇسۇسىي مۈلۈك ھېساۋىدا مۇئەمىلە قىلىنىدۇ. مەن-چىڭ خاندانلىغى دەۋرىدىن ئەن بولۇپ كېلىۋاتقان مۇستەملىكە سىياسەتنىڭ تۈپ ماھىيىتى شۇنىڭدىن ئىبارەت. قۇياش نۇرى چۈشمەيدىغان مەخسۇس بۆلمىنى مىس تاۋاق ئۈستىدە يېنىۋاتقان ئەپپيۇن چىرىغى غۇۋا يورۇتۇپ تۇرىدۇ. تاۋاق ئۈستىدە يەنە تالقان قىلىنغان ئەپپيۇن ۋە چەككۈچ ئەسۋاپلار – پەقەت ئەپپيۇن چېكىش ئۈچۈن كېرەك .

ئەپپيۇنكەشلەر ئەندىلا قىڭغىيىشىپ، چېكىشكە تەرەددۇت قىلىشىغا ئىشىك ئاستا چېكىلدى – بۇ ئىنتايىن زۆرۈر ئىش ياكى مۇھىم خەۋەر روي بەرگەندىلا بولىدىغان ھالەت. شەنگەن ئەپپيۇن نوگەيچىسىنى ئاغزىدىن چىقارماي تۇرۇپلا كاتىپقا قارىدى. كاتىپ ئورنىدىن تۇرۇپ ئىشىك تۈۋىگە بېرىپ :

– نېمە ئىش! – ئاستا سورىدى.

– ئاينى...

– ئاينى؟! – شەنگەننىڭ ئاغزىدىكى نوگەيچى مىس تاۋاققا چۈشۈپ كەتتى. ئۇ قانداق تۇرغانلىغىنىمۇ سەزمەي قالغانىدى.

– ئاينى، – تەكرارلىدى ئىشىكنى قىيا ئېچىپ بېشىنى كۆرسەتكەن خادىم، – داۋۇر تۇڭچى كەلدى. شەنگەن «داتاڭغا» چىققىچە غېنىنى قانداق جازالاش ۋە بۇ دولەن-گەدەنكەش، چاتاقچى چەنتۈنى جازالاش ئارقىلىق باشقا چەنتۇلارنىڭ «يۈرگىنى مۇجۇش» چارىلىرىنى ئويلىدى.

1 بوگولە – مەلۇم قىلىش.

بۈگۈن ئەتىگەن ئورنىدىن ئەندىلا تۇرۇپ، ئاشامقى كەيپىنى بېسىلدۇرۇش ئۈچۈن ئاچچىق چاي دەملىتىپ ئىچىپ تۇرۇشىغا كۈمۈچ پەتمۇستا جۈپ يامبۇ، ئۈچ يۈز سەر پۇلنى كۆتىرىپ كىرگەن شەخسى كاتىپ بۇ «سوغىلار» قاش-قاراباغلىق ھاكىم شاگيۇنىڭ ئېكەنلىكىنى ۋە غېنى دېگەن «زىۋازا» ئاتاقلىق شاگيۇغا «زورلۇق» قىلغانلىغىنى ۋە نىياز لوزۇڭ، ما لوزۇڭ، ياقۇپ لوزۇڭلار غېنىنى دەرھال تۇتۇپ چارە كۆرۈلمىسە چوڭ «غوغا» قوزغاش ئېھتىمالى بارلىغىنى ئېيتىشقانلىغىنى يەتكۈزۈپ، ھاكىم شاگيۇ باشلىق يۇرت «چوڭلىرىنىڭ» غېنى «ئوغرى تەپرىقچى» ئۈستىدىن يازغان ئەرزە-شكايەتنى تاپشۇرغان ۋە شەنگەن ئەرزە-شكايەتنى ئوقۇمايلا «زىۋازا» غېنىنى قەيەردىن بولمىسۇن تۇتۇپ كېلىشكە جىددىي بۇيرۇق بەرگەن ئېدى. شەنگەن «داناڭگا» چىقتى. مەنسەپ ئۈستىلىگە ئولتاردى – ئۇ ۋىجىك ئەپپىۈنكەشتىن سۈرلۈك مەمۇرغا ئايلىنىدى؛ ئۇنىڭ ئەتراپىدا مۇھەپىزەتچىلەر، كاتىپ-مەسلىھەتچىلەر.

– داۋۇر كىرسۇن!

– شى 1 – باش كاتىپ، چىقىپ داۋۇرنى باشلاپ كىردى.

– بوگو، 2 دارىن – رۇخسەت قىلغايىسىز، غوجام.

داۋۇر چوقۇنغاندەك، ئۈچ قېتىم باش ئېگىپ، يەرگە قارىغىنىچە تەق تۇردى.

– سۆزلە! – بۇيرىدى شەنگەن.

– غېنى ئوغرىنىڭ بېكىنگەن جايى تېپىلدى...

– قېنى؟ ئېيت قەيەردە؟

– مەشەدە، شەھەردە...

– شە-ھەر-دە؟! – ئورنىدىن تىك تۇردى شەنگەن ۋە ئەسەبىي ئادەمدەك ۋاقىراپ: – تۇتۇڭلار! نېمە قاراپ

تۇرىسىلەر، تۇتۇڭلار!

"داناڭ" ئويۇر-تويۇر بولدى. داۋۇر قۇراللىق چېرىكلەرنى ئەگەشتۈرۈپ چىقىپ كەتتى. شەنگەن بىلەن شەخسى كاتىپ ئىككىسىلا قالدى. ئۇلار چالا قالغان خۇمارنى قاندۇرۇش ئۈچۈن يەنە پىنھان بۆلمىگە كىرىشىپ كېتىشتى.

ئون نەچچە قۇراللىق چېرىكى ئەگەشتۈرۈپ، غېنىنى تۇتۇش ئۈچۈن شەنگەن يامۇلىنىڭ قارا قاپقىسىدىن چىققاندىلا نامەرتلىك قىلغانلىغىغا ئەپسۇسلاندى داۋۇر. ئۆتمۈشتە قەسەم ئىچىپ دوستلاشقان ئادىمىنى نېمە ئۈچۈن خىتايلاغا تۇتۇپ بېرىدۇ؟ غېنىدىن نېمە يامانلىق ئۆتتى؟ بۇ سوئاللارغا چاك باسقۇدەك جاۋاب تاپالمىدى ئۇ. ئەندى قانداق قىلىش كېرەك؟ يالتايىسۇنمۇ؟ باشقا بىر جايىنى چېرىكلەرگە كۆرسىتىپ، ئىز يوقىتىش كېرەكمۇ؟ شەنگەن نېمە دەر؟ ياق ئۇ ھەرگىز ئىشەنمەي، ئىش چاتاققا ئايلىنىپ، ئۆزى جازاغا تارتىلىدۇ...

1شى – خوپ

2بوگو – دوكلات قىلىمەن.

كېچىكتى-ئەندى باسقان ئىزىدىن قايتالمىدۇ. بۇنىڭدىن بىر نەچچە يىل ئىلگىرى غېنى بىلەن دوستلاشقان. ئىككىسى ئوتتۇرىسىدا سېنىڭ، مېنىڭ دېگەن گەپ بولمايدىغان. تالاي شوخلۇقلارنىمۇ

بىللە قىلىشقان داۋۇرنىڭ يامۇلدا تۇڭچى بولۇشى غېنىغا ياقىمىدى. ئۇ داۋۇرغا ئاشلەڭپۇڭ سېتىپ جان باقساڭ مەيلى، يامۇلغا يېقىن بارما دەپ رەنجىپ، ئېچىنىپ دېسىمۇ دوستى پىسەڭ قىلمىدى. ھەتتا ئۇ: «تۇڭچى بولدىڭ - شەنگەننىڭ تىلى بولدىڭ دېگەن سۆز. ھەممە سېنىڭدىن ئەيمىنىدۇ. خالساڭ يايى قىلىپ قويمەن...» دەپ غېنىنىڭ غەزىۋىنى قوزغىغان. ئۇلار قەسەم ئىچىپ دوستلاشقان. ۋەدىگە، قەسەمگە ۋاپا قىلغان غېنى داۋۇردىن كېچىپ كەتمىدى، ئۇنىڭغا قارا سانىمىدى. لېكىن زالىم ئەمەلدارلارغا يېقىنلاشقان داۋۇردىن سەل چەتنەپ قالدى. داۋۇرنىڭ مۇئامىلىسى ئۆزگىرىپ گېدىيىپ قارايدىغان، ئۇزۇن بۇرۇتتىكى تولغاپ سۆزلەيدىغان بولۇۋالدى. بۇ يىل باھاردا دەريا بويى سەيلىسىدە مەس بولۇۋالغان داۋۇر ئىلپەتلەرنىڭ بىرىگە زوتالىق قىلىپ، بېكاردىن ئازار بەرگىنىدە، غېنى: «نېمە شۇنچە ئەدەپ كەتتىڭۇي، كۆكۆلتەك؟» دېۋىدى ئىلپەتلەر قاقاخلاپ كۈلۈشتى. غېنىنىڭ سۆزى تۇڭچى جاناپلىرىغا تىك كەلدى. يالغۇز يەردە بولسا مەيلىدى. مونۇ «سوكولتاقلىرىنىڭ» ئالدىدا ئابرويىنى تۆككۈنىنى قارا ۋەھشىنىڭ... داۋۇرنىڭ كۆزىگە قان قويۇلدى، غەزەپتىن بېشى يېقىرىغاندەك بولىدە، بېخۇت ئادەمدەك غېنىغا پەشۋا ئاتتىۋ لېكىن ئۇنىڭ پۇتىنى كويىدە تۇتۇۋالغان غېنى لىككىدە كۆتىرىپ سۇغا تاشلاۋەتتى. باشتا كۈلۈشكەن، كېيىن ئۈزۈشنى بىلمەيدىغان داۋۇرنىڭ سۇغا چۆكۈپ كېتىۋاتقانلىغىنى كۆرۈشۈپ قورقۇپ، چوقۇرىشىپ كېتىشتى ۋە غېنىغا يالۋۇرۇشقا باشلىدى. «بۇ خادا بىردەم سۇ ئىچسۇن» دېدىۋ، ئۆزىنى دەرياغا ئاتتى غېنى، ھەيەل قىلماي بېھوش داۋۇرنى يۈدۈپ قىرغاققا ئېلىپ چىقتىدە پۇت-قولنى سىلكىشتۈرۈپ ئاغزىدىن سۇ قايتۇرغۇزۇپ ئاران ئەيۋەشكە كەلتۈرگەن ئېدى. بولغان ۋاقىت شۇنچىلىك، ئويۇن-چاقچاقنىڭمۇ ئاقىۋېتى شۇنچىلىك. شۇ كۈندىن ئېتىۋارەن غېنىنى قەستلەپ، ئېپىنى تاپقاندا «موماخاللىسىنى» كۆرسىتىشنى ئىچىگە پۈكۈپ قويدى. مانا شۇ پەيتىمۇ كەلدى: غېنىنى تۇتۇپ بېرىپ ئۆچىنى ئالدىۋ ۋە ئەينى ۋاقىتتا «خىزمەت كۆرسىتىپ» شەنگەن دارىن ئالدىدا ئىناۋىتى ئاشىدۇ «بىر كالتەكتە ئىككى پاختەكنى ئۇرماقچى». ئۇنىڭ ياردەمچىسى ھاشىم توكۇ (توكۇ غېنىنىڭ ھەممە كىرىپ چىقىدىغان تۆشۈكلىرىنى بىلەتتى، غېنىنىڭ سۇقۇنغان يېرىنى تېپىپ بەرگەندى...)

- قېنى، قەيەردە؟ بىر يەرنىلا ئايلىغاندەك قىلىمىزغۇ ھە.
- خىتاپ قىلدى گۇمانلىنىشقا باشلىغان چېرىكلەر باشلىغى.
- ھازىر، ھازىر يېتىمىز...

سەككىزىنچى باب

ھاكىم شاڭيۇدىن يەرنىڭ مۆرە خەتلىرىنى ۋە ئىككى يورغا ئاتنى تارتىۋالغان غېنى تۆرت-بەش چاقىرىمچە ئارقىغا، توققۇز-تارا تەرەپكە قاراپ مېڭىپ، چوڭ يول چېتىدىكى ئويمانلىقتا توختاپ، ئاتتىن چۈشتى. توققۇز-تارا بىلەن غۇلجا ئارىلىغىدىكى بىر يېرىم كۈنلۈك مۇساپىنى بىر كۈندە باسقان كۈرەڭ قاشقا ئەندى يەنە شۇ مۇساپىنى ھادۇق ئالماي مېڭىش مۈمكىن ئەمەس - زورۇقۇپ نوخۇلا، ياكى ئالاقاراق بولۇپ كاردىن چىقىشى چوقۇم. ئۆزى قىيىنچىلىق مەيلى، لېكىن كۈرەڭ قاشقىنى ھەرگىز قىيىنمايدۇ. ئۇ ئۇزۇن ئويلىنىپ تۇرمايلا بىر نەرسىنى جەزم قىلىدە، ئېتىنىڭ ئېگەر-توقۇمىنى سىرىپ ئېلىپ، قارا تورۇقنى توقۇپ مىندى ۋە ئىككى ئاتنى يېتەكلىگەن پېتى يولسىزلا، دەريانى ياقىلاپ، غۇلجا تەرەپكە قاراپ ماڭدى. ئاز ئۆتمەي، جىرغىلاڭ سۈيىنىڭ ئىلى دەرياسىغا قويۇلىشىغا يەتكەندە ئاتتىن چۈشتى. بۇ ئەتراپ ئۇنىڭغا بەش قولىدەك تونۇش. دەريانىڭ ئىككى ئاچىلاش ئاقىدىغان يېرىدە تال، جىگدە دەرەقلىرى قويۇق ئارالچا بولىدىغان. بۇ بۈككىدە ئارالغىچە يازنىڭ ئىسسىق كۈنلىرى ئۈزۈشنى بىلىدىغان ھەۋەسكار «بېلىقچىلار» ئۆتمەسە، باشقا ھېچ كىم كەلمەيدىغان. غېنى قولداشلىرى ئەكبەر، نۇراخۇن، غالدانلار بىلەن بۇ «پىنھان» ئارالچىدىن موشۇنداق كەچ-كۈز كۈنلىرى

(يىراقلاردىن ھايدىلىپ كېلىنگەن ئاتلارنى سۇقۇپ قويۇپ، ئاستا-ئاستا «سۇ» قىلىشقان) غېنى مىنگەن ئېتىنى جىگدىگە باغلاپ قويۇ، كۈرەڭ قاشقىغا ئىككىنچى ئاتنى چېتىپ، دەريا بويىغا ئەكىلىپ:

– باشلا، جانۋارىم! – دەپ كۈرەڭ قاشقىنىڭ ساغرىسىنى پەپىلەپ، سۇغا قويۇۋەتتى. ئېگىسىنىڭ تىلىنى بىلىدىغان، بۇ ئۆتكۈلدىن نەچچە قېتىم ئۆتكەن ۋە كىچىك ئارالچىنىڭ جىگدە، تال يوپۇرماقلىرىنىڭ تەمىنى تېتىغان كۈرەڭ قاشقا چېتىق ئاتنى ئەگەشتۈرۈپ سۇغا كىردى. غېنى بولسا ئاتلار ئۇ قاناتقا ئۆتۈپ، قاتتىق سىلكىنىپ، كۈرەڭ قاشقا كىشىگەندىن كېيىنلا ئاتلاندى...

****

رەھىمجان سابىرى مېھمىنىنى ئىش بۆلمىسىگە باشلاپ، ئۇلار ئەندىلا پاراڭ باشلاپ ئولتۇرىشىغا خىزمەتكار بالا كىرىپ، قانداقتۇر بىر ئادەم كەلگەنلىكىنى، ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشمەن دېگەنلىكىنى ئېيتتى.

كىملىكىنى سورىدىڭمۇ؟

– قەيەردىن، كىم بولسىز، نېمە ئىش بىلەن كەلدىڭىز دەپ سورىۋېدىم، ئۇ ئادەم: «مېنى تولا سوراققا ئالما، سوراق دېگىنىڭدىن سېسىق كېكىرىپ كەتكەن ئادەممەن» دەيدۇ .

رەھىمجان بىلەن مېھمان كۈلۈشتى .

– سوراقتىن بېزار بولغان بولسا، سولاقتا تولا ياتقان ئادەم بولىدە؟! – دېدى مېھمان.

– بوي-تۇرقى قانداق؟ – سورىدى رەھىمجان.

– ئۇنىڭ چىرايىغا قارايمەن دەپ بۆكۈم يەرگە چۈشۈپ كەتتى...

– غېنى! – ۋاقىراۋەتتى خوشال بولغان رەھىمجان ۋە بالىغا: – دەرھال باشلاپ كىر! – دېدى.

– خوپ، – دەپ چىقىپ كەتتى بالا.

– تونۇشامسەن؟

– ياق. نامىنى ئاڭلىغىنىم بار. بىر كۆرسەم دەپ يۈرەتتىم، ياخشى بولىدە! مېھمان يىگىتمۇ خوشال بولدى.

– ھازىر كۆرسەن، پالۋان دېسەڭما، سۆزمەل دېسەڭما لەۋزىڭ يەردە قالمايدۇ.

– سالام! – ئىشكىنىڭ ئىككى قانتىنى كەڭ ئېچىپ لەڭگىدە كىرىپ كەلدى غېنى.

– كەل، كەل پالۋان. كەلگىنىڭگە خوشالمەن.

رەھىمجان ئوچۇق چىراي قارشى ئالدى ۋە كۆرۈشۈپ ئولتۇرىشقا تەكلىپ قىلدى.

– سالامەت ساھىبخانا! – دەپ پاتىھە قىلدى، يۇمشاق ئورۇندۇققا ئولتۇرىپ غېنى.

ئۈچەيلەن سەمىمىي تېچلىق سوراقتى. غېنىنىڭ قاپاقلىرى ئوتۇقۇپ، كۆزلىرى ياشاڭغىرىغاندەك ئىلىشىپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ:

– سوغ تەككۈزدىڭمۇ نېمە، چىرايىڭ ئوتۇقۇپ، يۆتىلىپ قاپسەن؟ – سورىدى رەھىمجان.

– ھېچ گەپ ئەمەس.

– ئۇنداق دېمە. ئۆپكەڭگە سوغ تەككەن بولسا، سېنىڭ باتۇرلىغىڭ كۈچەكەلمەيدۇ، جۇمۇ!.. ساڭا دورا بېرىمەن، – دەپ ئورنىدىن تۇرماق بولغان رەھىمجاننى توختاتقان غېنى:

– دورا-پورا بىلەن خۇشۇم يوق. ئۇنىڭدىن كۆرە بىر چىنە ئىلىتما سېرىق ياغ بەرسەڭ بولدى، – دېدى.

– توۋۇ، مۇجەزىڭ ئادىمىزاتقا ئوخشىمايدۇدە، سېنىڭ، – دەپ چېقىشتى رەھىمجان.

– ئوخشىتىپ نېمە قىلاتتىڭ؟ ھېلىما ئەپتىم ئادەمزات دېگەنگە ئوخشاپ قالغىنىغا پۇشايمەن يەپ

يۈرمىن .

غېنىنىڭ كىنايىسىگە مېھمان قاقاخلاپ كۈلدى. ئۇ ئولتارغاندىمۇ بىر ئادەم بويىدەك بەستى بار غېنىنى ئۆلچەيدىغاندەك زەڭ قويۇپ، زوقلىنىپ قارىدى: «قەلبىمۇ زور بولۇش كېرەك» دەپ پىچىرلىدى ئىچىدە. رەھىمجان چىقىپ كېتىپ، ھەيەل قىلماي قايتىپ كىردى:

– يۈرۈڭلار، مېھمانخانغا كىرەيلى، – دەپ تەكلىپ قىلدى .

ئۇلار ئازادە مېھمانخانغا كىرگەندە چوڭ ئۈستەل ئۈستىدە تۈرلۈك يەل-يېمىشلەر ۋە چەينەككە دەملەنگەن چاي تەييار تۇرۇپتۇ. خىزمەتچى بالا پەتمۇستا بىر چىنە ئىلىتقان سېرىق ياغنى كۆتىرىپ كىرىپ، غېنىنىڭ ئالدىغا قويدى. غېنى تەكەللۈپسىزلا ياغنى كۆتىرىپ ئىچىۋەتتىدە، ھادۇغى چىققاندەك ئۇھ تارتتى .

– مانا ئەندى سوغ-پوغ دېگىنىڭنىڭ مومىسىنى كۆرسىتىدۇ بۇ سېرىق ياغ، – دېدى.

– دېگەن بىلەن ئۆزەڭنىڭ دورىسىنى ئۆزەڭ بىلىدىكەنەن.

– كەچ دېمەي ئۆيۈڭگە كىرگۈزگىنىڭگە، مونۇ سېرىق ياغنى بەرگىنىڭگە رەخمەت...

– نېمە دېگىنىڭۇي! قاچان كەلسەڭ ساڭا ئىشىگىم ئوچۇق. چايغا باق.

– چېيىڭدىن ئاچچىق تەر چىققىچە ئىچمەن.

– راستلا، – دېدى غېنىغا چاي سۇنغان رەھىمجان، – سىلەرنى تونۇشتۇرماپتىمەن. مونۇ يىگىتنى

تونۇيدىغانسەن؟

– بۇ ئاقپىشماڭنى بۇرۇن كۆرمىسەممۇ، دىلىمغا يېقىن تۇرىدۇ، ئېتى نېمە؟

– زامان.

– پاه، ئېتى ئۇلۇقكەن دىتى قانداقكىن.

– دىتىمۇ بار، جىگەرلىمۇ بار.

جىگەرلىك بولساڭ، كەل كۆرۈشەيلى، – دەپ ئورنىدىن تۇرۇپ، زامانغا ئوڭ قولىنى سوزدى غېنى.

– غېنىكام بىلەن تونۇشقىنىمغا رازىمەن. بۇ ئوچرىشىش ياخشى بىر خاتىرە بولۇپ قالدۇ، ئەلۋەتتە! –

دېدى ھاياجان ئىچىرە زامان.

– ھەر ئىككىڭ قونۇپ قالسىەن. زامان بولسا ساڭا ئوخشىغان ئادەملەر بىلەن مۇڭدششقا خۇشتار، –

دېدى رەھىمجان.

– قونالمايمەن...

– نېمە؟ كېچىدە كېلىسەنۇ، قونمايلا كېتىسەن. سېنىڭ بۇ كىرىپلا چىقىپ كېتىدىغان

مېچىتىڭمېدى؟ – رەنجىدى رەھىمجان.

– ئوتتەك قونغۇم بار. بىراق قونالمايمەن. ساڭا يولۇقۇپلا كەتمەكچىدىم.

– زۆرۈر ئىشك بارمېدى؟ – بۇ قېتىم تەشۋىش ئارا سورىدى غېنىنىڭ تېچ يۈرمەيدىغانلىغىنى

بىلىدىغان رەھىمجان.

– نۇسرەت خەلىپەتتىن خەۋىرىڭ بارمۇ؟

– ھە، بار.

– بار، دەيسەنغۇ؟ – رەھىمجانغا قالدۇ غېنى.

– قاماققا ئېلىنغانلىغىدىن خەۋىرىمىز بار. ئەمما، سەۋەۋىنى ئوقالمىدۇق.

ئۇ ئادەمنىڭ بۇ بىرىنچى سولىنىشى ئەمەسقۇ دەيمەن؟ – دېدى زامان.

– ياشلىق ۋاقتىدا زىندان ئازاۋىغا چىدىغان بىلەن ئەندى قېرىغاندا بەرداش بېرەلمەيدۇ-دە! – دېدى

غېنى – ئەگەر پۇل تىقىپ بوشىتىدىغان يېرى كەلسە قاراپ تۇرمايمەن. شۇ تاپتا «خاڭسىر» قىلغان

ئىككى يورغا ئات چاتقالدا تۇرۇپتۇ.

– ئۇ تەرەپتىن خاتىرجەم بول.

– خاتىرجەم بول دەيسەن! – خىتاپ قىلدى غېنى بۇ ئىشتا گويا رەھىمجان ئەيىپلىكتەك ئۇنىڭغا

توغرا قانداق، - قوي قوتىنىغا چۈشكەن بۆرە سىياقى، موشۇنداق بىر چەتتىن يوقىتىۋەرسە قاراپ ياتقۇلۇقما؟

- سەنچە بولغاندا نېمە قىلساق بولار؟

"يېتىپ قالغىچە ئېتىپ قال" دېگەندەك، قاراپ يېتىپ ھارام ئۆلگىچە، بىزما ئادەم بولغاندىكى قىمىرلايدىدە!

- ھەي، غېنى... قوزغىلاڭ دېگەن ئويۇر-تويۇل ئاتلىنىپ چىقىدىغان ئوغلاق تارتىشى ئەمەس، ئۇختۇڭمۇ؟ - دېدى جىددىي تۇس ئالغان رەھىمجان.

- قاچانلا بولسا موشۇنداق سەۋەپ كۆرسىتىشكە ئۇستى سەنلەر. بىر زامانلاردا ئاز قالدى، قوزغىلىمىز، تەييار تۇرۇڭلار دېدىڭلار. كېيىن يېڭى ھۆكۈمەت قۇرۇلدى، ئەندى تەڭ باراۋەر ياشايمىز دەپ ۋالاقلىدىڭلار. قېنى نېمە ھاسىل چىقتى؟ ئۈرۈمچىدە ھېلىقى خوجانىياز فۇجۇشى1، غۇلجىدا تۇردىئاخۇن باي فۇدوتەي2، ئاۋاكى ھاجى شەنچەڭ بولغىنى بولمىسا، يەنە شۇ كونا سەنەم - خىتايلار مېنىپ يەلگىمىزدىن چۈشكىنى يوققۇ! ئەندى بولسا مۆتۈر ئادەملەرنى بىر چەتتىن قىرقىشقا باشلىدى... شۇما «تەڭلىك» دېگىنىڭلار؟! - غېنىنىڭ دېمى سىقىلىپ، سوغ چايدىن ئۆتلىدى.

- گېپىڭىز ئىنتايىن ئورۇنلۇق، - دېدى خېلە ئۇزۇنغا سوزۇلغان سۈكۈناتتىن كېيىن زامان. ئۇ ساۋاتسىز غېنىنىڭ پىكىر قىلىشىغا ھەيران قالغان ئېدى. شۇڭا غېنىنى يان باسقاندەك سۆزلىدى: - ئۇنداق قىلساق بولاتتى، مۇنداق قىلساق بولاتتى دەپ پال بېقىپ قالغانلىغىمىز راست...

- سەن قىلغان ئىشلىرىمىزنىڭ ھەممىسىنى يوققا چىقارماق بولامسەن؟ - تېرىككەندەك زامانغا تىكىلدى رەھىمجان.

- ھەرگىز ئۇنداق دېمەكچى ئەمەسمەن. ئاپرىل ئۆزگىرىشىدىن كېيىنكى ئۈچ-تۆرت يىل ئىچىدە مەدەنىي-مائارىپ ئىشلىرى رىۋاجلىنىپ، خەلقنىڭ ئالڭ-سەۋىيەسى ئۆستى ۋە مەيىشىتى خېلە ئوڭلاندى - بۇ قۇمۇل قوزغىلىڭىنىڭ سەمەرىسى، ئەلۋەتتە!

1 فۇجۇشى - مۇئاۋىن رەئىس.

2 فۇدوتەي - مۇئاۋىن ۋالى.

لېكىن ھاكىمىيەت تىزگىنى يەنە شۇ شىڭ-شىسەي قولىدا بولغاچقا يەرلىك خەلىق كۈتكەن ئارزۇ-ئۈمۈتلەر ئاستا-ئاستا يوققا چىقىشقا باشلاپ، مەمۇرىي ئېزىش ۋە يەكلەشنىڭ يېڭى-يېڭى سىرلىق تۈرلىرى مەۋجۇت بولماقتىكى، چوڭ خەتەرنىڭ پۇراقلىرى ھېلىتىنلا دىماققا ئۇرۇلماقتا... - سەن، زامان، كۆلەڭگۈ تەرەپلەرنى بەكمۇ ئاشۇرۇۋەتتىڭ، - رەنجىگەندەك دېدى رەھىمجان ۋە: - قان بەدىلىگە كەلگەن ھوقۇقلارنى قاراپ تۇرۇپ تارتقۇزۇپ قويمايمىز.

- ئاللىقاچان تارتقۇزۇپ قويدۇق. لېكىن شۇ ئاچچىق ھەقىقەتنى ئىقرار قىلىشقا قورقىمىز - يۈرەك جاراھىتىنى يوشۇرىمىز، يوپۇتمىز - دېدى كەسكىن رەۋىشتە زامان ۋە سەل ئويلىنىپ قوشتى: بىر دوستۇم: «بىز دۇتارنى قۇچاقلاپ قالمىغىدۇق» دېگەندى. ئويلايمەن: ئۇنىڭ بۇ سۆزلىرى ئەمەلىيەتكە يېقىن .

- ھېچ قاچان دېمىگەننى بۈگۈن دەۋەتتىڭ، زامانجان؟ - مېيىغىدا كۈلدى رەھىمجان. قەددى-قامىتى كېلىشكەن بۇ يىگىتكە قىسقا بۇرۇت ۋە تەبەسسۇم يارىشىدىغان.

- غېنىكامدىن ئىلھاملاندىم. ئۇ سەن، مەن ئوخشاش گېزىت، كىتاپلارنى ئوقۇمىسىمۇ، يىغىنلارغا قاتناشمىسىمۇ ۋەزىيەتنى چۈشىنىشىگە تەن بېرىش كېرەك. قانداق دېدىم، غېنىكا؟ - سەنلەرنىڭ قاراغا پۇتى ئىلمەك گەپلىرىڭلارنى ئانچىلا چۈشىنىپ كەتمەيمەن. ئەمما-لەيكىن ئۇكا،

زامان، سېنىڭ گېپىڭ كۆڭلۈمگە قونغاندەك قىلدى. سەنما بۇ گەپلەرنى قىمارۋاز ھەممىنى ئۇتتۇرۇپ، يالڭىچ قالغاندىن كېيىن توۋۋا ئوقۇغاندەك، ھوقۇقنى تارتتۇرۇپ قويۇپ دەۋاتسەنغۇ دەيمەن... زامان بىلەن رەھىمجان غېنىنىڭ نەق سۆزىگە راسا كۈلۈشتى.

– مەيلى ئۇتتۇرايلىق ياكى تارتقۇزۇپ قويايلىق ئاقبۇت نەتىجىسى بولماي قالماي. ھالبۇكى، بىزنىڭ خاتالىقلىرىمىزنى بىزدىن كېيىنكىلەر تۈزۈشى، بىز ئىرىشەلمىگەنگە ئۇلار ئىرەشلىشى مۇمكىن. ئازاتلىق ئۈچۈن كۈرەش تېخى داۋام قىلغۇسى، – دېدى زامان ۋە خوجانىياز قوشۇنلىرى تەركىۋىدە قۇمۇلدىن تاكى قەشقەر، خوتەنلەرگىچە بارغانلىغىنى، خوجانىياز شىڭ-شىسەي بىلەن ئىتتىپاق تۈزگەندىن تارتىپ بۇ «ئىتتىپاققا» گۇمانلىق قارىغانلىغىنى ۋە ھازىرمۇ زور خاتالىق دەپ تونۇيدىغانلىغىنى سۆزلەپ بەردى، رەھىمجاننىڭ بۇ مۇجادىلەردىن خەۋىرى بولسىمۇ، غېنى ئۈچۈن تامامەن يېڭىلىق بولغاچقا ئۇنىڭ كۆڭلىدىن «ھە، ئىش مۇنداق ئېكەندە!» دېگەن ئوي كەچتى ۋە زامانغا زوقلانغاندەك دېدى:

– ياش بولساڭما خېلە چوڭ قازاندا قايناپسەن، ئوكا.

– قانچە كۆپ قاينىساق، شۇنچە ياخشى پىشىمىز، غېنىكا!

– دەلىلگە گەپ قىلىدىڭ، زامان، – دەپ ئورنىدىن تۇردى غېنى، – سېنىڭ رەھىمجان، ئىناۋىتىڭ بار. نۇسرەت خەلىپەتنى قۇتۇلدۇرۇشنىڭ ئامالنى قىلارسەن.

– خاتىرجەم بول. توختا، كېتىشىڭ شۇما؟

– مونۇ نەرسىلەرنى، – دېدى قويۇن يانچۇقتىن يەر خەتلىرىنى چىقىرىپ ئۈستەل ئۈستىگە قويغان غېنى، – قاش-قارا باغلىقلارغا بېرىپ قويارسەن.

– ساڭا بۇ نەرسىلەرنىڭ نېمە كېرىكى بار؟ – تېرىككەندەك سورىدى رەھىمجان.

– ماڭا كېرەك بولمىسا، گاداي دېھقانلارغا جانىدەك كېرەكتە! – دېدىدە، ئۆتكەن ئاخشام بولغان ۋاقىتىنى سۆزلەپ بەردى غېنى.

– ئاقبۇتتىن ئويلىمايلا موشۇنداق تەنتەكلىك قىلىدىغىنىڭ ياماندە!

– كۆز ئالدىڭدا ناھەق ئىش بولۇۋاتسا قانداق چىداپ تۇرسەن!؟

– بۇلارنى بۈگۈن تارتىۋالساڭ، ئەتىلا ھاكىم شاڭيۇ قايتۇرۇپ تارتىۋالىدىغۇ؟

– بۈگۈن ھاكىم شاڭيۇنى يوقاتساڭ، ئۇنىڭ ئورنىنى تېخىمۇ يامان بىرسى باسىدۇ. بۇ خىل يەككە ھەرىكەت بىلەن خەلىقنى زۇلۇم سىتەمدىن ئازات قىلالمايسەن، غېنىكا! – دېدى زامان.

– بەلكى، شۇ تاپتا سېنى تۇتۇش ئۈچۈن ھەممە يەرگە خەۋەر كەتكەندۇر. ئىز بېسىلغىچە مېنىڭ ئۆيۈمدە تۇر، ھېچ كىم گۇمان قىلمايدۇ، – دېدى رەھىمجان.

– بەش-ئون زامان مونۇجىسەكچىلەرنىڭ كۆزىدىن نېرىراق كېتەي. سەن موشۇ يەر خەتلىرىنى ئۆز ئېگىلىرىگە يەتكۈزۈپ بېرىشنىڭ ئامالنى قىلساڭ، – رازىلىغىم شۇ. خەيىر! – دېدىدە، شىددەت بىلەن چىقىپ كەتتى غېنى.

رەھىمجان بىلەن زامان ئىككىسى قۇرغۇيىنى ئۇچىرىپ قويغان ئۈچىدەك بىر قىياپەتتە غېنىنىڭ ئارقىدىن قاراپ قېلىشتى .

***

غۇلجا قاراڭغۇ تۈن پەردىسىگە ئورالغان. تېخى ئەل ياتقۇ بولمىسىمۇ، ئەتراپ ئادەمدىن خالى؛ پەقەت كوچىلار قىيىلىشىدىن قولدا پانۇز تۇتۇپ ئۆتكەن بىرەن-بىرەن ئادەملەرنىڭ قارىسى كۆزگە چېلىقىدۇ. غېنى «ئۈچ دەۋرۋازا» كوچىسىنى بويلاپ كەلمەكتە. كۆڭۈلسىز قاراڭغۇ تۈن مىسالى، ئۇنىڭ دىلى پەرىشان، قەلبىنى بولسا – ئىزتراپلىق ھەسرەت، گۇمانلىق تەشۋىش چولغاۋالغان. ھەجىبا، ئۇ ھېچ قاچان ئۆزىنى بۈگۈنكىدەك يالغۇز، تەنھا ۋە چارىسىز سەزمىگەن بولغىيىدى. شۇ تاپتا ئۇ قايىققا

بېرىشنى، نېمە قىلىشىنىمۇ جەزم قىلماي، مېيىسىگە ئورناۋالغان: «نېمە قىلىش كېرەك؟» دېگەن سوئالنى تەكرارلايتتى. ئۇ ئىشەنگەن ئادىمى رەھىمجان بىلەن كۆرۈشكەندىن كېيىنمۇ كۆڭلى سۇ ئىچمىدى - ئارىدا ئۆتۈلگەن سۆزلەردىن قانائەت ھاسىل قىلمىدى. رەھىمجاننىڭ ھېمىشەمقەدەك «پەندى-نېسەھەتلىرى» غېنىنىڭ تەلەپچان ئىستەكلىرىگە، جوشقۇن ئىنتىلىشلىرىگە، چەك باسقۇدەك، قايىل بولغۇدەك، تەسىر قىلالمايتتى، بەلكى رايى قايتقاندەك بولدى. «بۇ خەق گەپ قىل دېسە ئۇ تاغنى بۇ تاققا ئۇرىدۇ، - ئېچىنىشلىق پىچىرلايتتى غېنى، - ئۇنداق قىلىش كېرەك، مۇنداق قىلىش كېرەك... قاچانلا بولسا شۇ گەپ. ۋاي، قۇرۇق گەپ بىلەن شەھەر ئالدىغانلارەي...» ئۇ ئەسەبىي كۈلۈۋەتتى ۋە چۆچۈگەندەك ئەتراپىغا قارىۋېدى - قاراڭغۇ تۈندە ھېچ كىم كۆرۈنمىدى. «تەييارلىق قىلىش كېرەك، ۋاقىتنى كۈتۈش كېرەك» دېيىشىدا؟ سەنلەرنىڭ تەييارلىغىڭ پۈتكۈچە ئەلنى بىر چەتتىن قىرىپ بولار، بۇ خىتايلىرىڭ! زادى ئۆزۈم ئوخشىغان يالاڭ تۆشلەرنى ئەتراپىمغا توپلاپ، ھەرىكەت قىلمىسام بولىمىدى... مەن نادان شۇنچە ۋاقىتمنى ھا-ھا، ھۇ-ھۇ بىلەن ئۆتكۈزمىگەن بولسام، بۇ چاقىچە بىر يەردىن بۆسۈپ چىقارېدىم، خەپ!.. غېنى كەچمىشنى ئويلايدېكەن ئورۇنسىز سەرىپ قىلىنغان قارا كۈچىگە، بېھۋەدە قاراملىغىغا ۋە خۇسۇسەن، نادان تەلۋىلىكلىرىگە ئۆكۈندى، ئەپسۇسلاندى، ھەتتا ئۆزىدىن يىركەنگەندەك يەرگە تۈكەردى. ئېغىر كەچۈرمىلەرگە بەنت بولغان پالۋان دولان دەرۋازىغا يېتىپ كەلگەنلىگىنى سەزمەي قالدى. شەھەر سېپىلىنىڭ بۇ شىمالىي قاپقىسى تاقىلىپ قالغان - شەھەر ئىچىگە كىرىشكە بولمايدۇ. زاتەن شەھەر ئىچىگە نېمىگە كىرمەكچى؟ ھە، ھە! داۋۇر بىلەن كۆرۈشۈپ، نۇسرەت خەلىپەتنى قۇتۇلدۇرۇشنىڭ ئامالىنى قىلماقچى ئەمەسمېدى؟ چولپانچۇ، چولپان؟ ئۇنىڭ يۈرگى ئېغىپ، بېشى پىرىدە قاينىغاندەك بولىدە، بىر نەچچە دەقىقە ماڭلىنى تۇتقان پېتى تۇرۇپ قالدى. «چولپان، - ھەسرەتلىك پىچىرلىدى غېنى، - ئۇ قىزنىمۇ بوۋىسى بىلەن قوشۇپ سولىغان بولسا...» بۇ دەھشەتلىك گۇماندىن بېدەر قاچقاندەك ئىلدام مېڭىپ كەتتى. «ياق، ياق! سۈتتىن پاك قىزغا قول تەككۈزۈشكە ھېچ كىمنىڭ ھەددى ئەمەس!» كىمگىدۇر ئاگاھلاندىغاندەك قولىنى شىلتىدى ئۇ تېخىمۇ شىددەتلىك چامداپ. شۇ تاپتا چولپاننىڭ قەيەردە ئېكەنلىگىنى ۋە قەيەردىن ئىزدىشىنى ئېنىق بىلمەيدۇ. بالا چېغىدىنلا ئاڭلىغاننى ئۇنتىمايدىغان، كۆرگەننى ئەستىن چىقارمايدىغان زېھنى ئۆتكۈر غېنى بۇ كېچە قايمۇقۇپ قالغاندەك ھىس قىلدى. بەلكى، ۋىيدانى ئازاپ ۋە جىسمانىي ھارغانلىق تەسىرىدە زېھنى چىرىغى خىرلەشكەندۇر. بىرەر سائاتچە، خامۇش ئادەمدەك، نەگە بارارنى بىلمەي، كوچا ئايلىنىپ يۈردى ۋە توساتتىن بىر نەرسە ئېسىگە كېلىپ، كۆڭلى ۋاللىدە يورغاندەك بولدى. «ھاشىم توكۇ نۇسرەت خەلىپەتنىڭ غۇلجىدا تۇققىنى بار دېگەندەك قىلغان، پىچىرلىدى ئۇ، - شۇ توكۇنى تاپسام چولپاننىڭ بار يېرىنى تاپمەن...» ئۇ ئەندى گىر بازىرىنى بويلاپ، قازانچى تەرەپكە ئىلدام مېڭىپ كەتتى.

ھاياتىنى چېقىمچىلىق، يالاقچىلىق ۋە بۇزغۇنچىلىق بىلەن ئۆتكۈزىدىغان ھاشىم توكۇ ھەر كۈنى دېگىدەك ئۆيىگە كەچ كېلەتتى: بەزىدە توق، بەزىدە ئاچ، بەزىدە بولسا، - ئۆلگۈچە مەس كېلەتتى. ھاشىمنىڭ بۇ خىل بېشەملىگىگە ئىچكىپ كەتكەن شاۋاخان ئۇنىڭ قاچان كېلىپ، قاچان كەتكىنىنى پەرۋامۇ قىلماتتى. بۇ ئايالنى ھاشىمنىڭ ھالال جۈپتى ياكى ئاشنىسى دەپ ئېنىق بەلگۈلەش مۇمكىن ئەمەس. ئۈمەمەن، تۇل خوتۇننىڭ تەييار ئۆيىگە كىرىۋالغان «مېكىيەن بايۋەچچە» ئېدى .

بۈگۈن ھاشىم توكۇنىڭ ۋاقتى چاق - داۋۇر تۇڭچىغا غېنىنىڭ بار يېرىنى كۆرسىتىپ بەرگىنى ئۈچۈن شاڭ-مۇكاپات ئالدى. ئاشپۇزۇلدا مېھمان بولدى. شۇ خوشاللىغىدا مەرتلىكى تۇتۇپ كېتىپ شاۋاخانغا بىر كىيىملىك توگا، بىر سېۋەت يېمەك-ئىچمەك، ھەتتا خۇگۇ ھاراقىمىنى ئالدى. شاۋاخان بىلەن كەنچەندە كەيپە سۈرمەك بولۇۋېدى، بىراق ھاشىم خاپىلىقتا ھاراقىنى چىنىگە بۇلۇقلىتىپ قويدىدە، كۆتىرىپ ئىچۈۋەتتى ۋە كىيىملىرىنىمۇ يەشمەي، چىراقنىمۇ ئۆچەرمەي، سېلىقلىق تۇرغان ئورۇنغا

ئۆزىنى ئاتتى...

– ۋاھ، ھاكىمبەگنىڭ ئومىسىنى ئورغاندەك، ياتقىنىنى ماۋۇ شوۋەكنىڭ، قوپۇي، يامپاش!
سۈرلۈك ئاۋازدىن چۆچۈپ ئويغانغان ھاشىمنىڭ چېقىم كۆزلىرى ئالاق-جالاق بولۇپ كەتتى.
– قانداق... قانداق كىردىڭ؟ – دۇدۇقلىدى ھاشىم.

– قانداق بولاتتى: بىر ئاتلاپ ھويلىغا، ئىككى ئاتلاپ دېرىزىدىن كىردىم.

ھاشىم قومىرىلغان دېرىزىگە قاراپ تاتىرىپ كەتتى. ئۇنىڭ كۆڭلىدىن: «بۇ ئوغرى يەنە قۇيرۇق تۇتقۇزماپتىدە! داۋۇر نەدە يۈرىدىكىن...» دېگەن تەشۋىش كەچتىدە، ئۆزىدىن-ئۆزى خۇدۇكلىنىپ تېخىمۇ قورقۇپ كەتتى.

– سەن زۇغۇي توكۇنىڭ نېمە قىلىپ يۈرگەنلىگىنى بىلىمەن، – دېدىدە، ھاشىمنىڭ كانىيىدىن تۇتۇپ كۆتەرگەندە ۋە قوچاقنى پۇلاڭلاتقاندا، ئۇيان-بۇيان سىلكىپ، ياتقان ئورنىغا تاشلاۋەتتى.

"ئۆلدۈم" – دېدى ئىچىدە ھاشىم ۋە غېنىنىڭ ئايغىغا يىقىلىپ، يېلىنىشقا باشلىدى: – غېنەم! جېنىم ئۇكا... سادىغاڭ كېتەي...

– مياڭلىما! دېگىنىمنى قىلمىساڭ بۇ قېتىم قولۇمدىن تىرىك چىقمايسەن.

– نېمە دېسەڭ شۇنى قىلاي، غېنەم...

– نۇسرەت خەلىپەتنىڭ قەيەردە ئېكەنلىگىنى بىلمەسەن؟

– ھە، ھە! بىلىمەن، بىلىمەن! – دەرھال جاۋاب بەردى سەزگۈر سۇخەنچى. ئەگەر، غېنى بۇ گەپنى سوراشنىڭ ئورنىغا يەنە بىر قاتار «ئۇچۇقدىغان» بولسا ئۇنى تۇتۇش ئۈچۈن داۋۇرنىڭ ئاتلىنىپ چىققانلىغىنى ئېيتىپ بېرەتتى. غېنى ئالدىراپ كەتتى.

– نېمە ئىشتىن سولاپتۇ؟

– ئۇنىسىنى ئېنىق بىلمەيمەن، غېنەم.

– يالغان ئېيتىسەن، يامپاش. سەن شۇمقۇش بىلمەيدىغان ئىش بارمۇ ھە!

– ھۆكۈمەتكە قارشى چىقىپتەك...

– نېمە، نېمە؟! – غېنى تىڭىرقاپ قالدى. سەكسەندىن ئاشقان، بىر پۇتى گۆرگە ساڭگىلىغان ئادەم

يالغۇز ئۆزى قانداقلارچە نىيەت بولسا نېمىشكە غېنىغا بۇ توغرىلىق گەپ ئاچمىدى؟ ياق، ياق! بۇ يەردە باشقا گەپ بار، ئەشۇنداق بانىلار بىلەن خەلىقنىڭ كۆزىنى تاڭماقچى...

– قىزنى، ياق نەۋرىسى...

– ھە، نەۋرىسى چولپان! – ھاشىمنىڭ سۆزىنى بۆلدى تاقەت قىلالمىغان غېنى.

– نەۋرىسى شەھەردە...

– نەدە؟ تىلىڭنى چاينىماي، ئېنىغىنى ئېيت، يامپاش!

– نۇسرەت خەلىپەتنىڭ تۇققىنى... خەپ، مېنىڭ ناينىغىم نەدە يۈرىدىكىن، شۇ بىلەتتى...

– سەنما شاۋاخنىڭدىن قالمايسەن، ئېيتە! ھېلى بولمىسا، – دەپ دېۋىندى غېنى .

– توختا، توختا غېنەم، ئېسىمنى يىغىۋالاي، جان ئۇكا – ھاشىم راست ئويلىنىدىمۇ، يالغانمۇ، كۇچار

سوۋىنىغا ئوخشىغان دوقا بېشىنى سىلاپ، – ھە، راستلا، ياقۇپ ۋاپۇرۇش...

– ئەندى قۇيرۇق شىپاڭلاتماي ئالدىمغا چۈشۈپ ماڭ!

– خوپ، خوپ غېنەم، – ئورنىدىن تۇردىيۇ، نېمىڭدۇر تارتىشقاندا، ئۆپ-چۆرىسىگە قاراۋېلىپ، –

ۋاپۇرۇشنىڭ ئۆيىنى كۆرسەتمىسىلا بولىدىغۇ؟

– ياق. بۈگۈن كېچىچە مېنىڭ دېگىنىمنى قىلسەن. ئەتىلىككە داۋۇرنىڭنى ھاپاش قىلساڭمۇ كارىم

يوق.

ئىككىسى ئەندىلا كوچىغا چىقىشىغا كوچىنىڭ ئۇ بېشىدىن ئادەم كېلىۋاتقانلىغىنى بايقىغان غېنى، ئاتلىق ئۆتۈپ كەتكىچە ئۆزىنى دالدىغا ئالماق بولۇپ، ھاشىمنىڭ قولىدىن تۇتۇپ، يوغان سۆگەتنىڭ

كەينىگە ئۆتۈۋېلىشتى. ئاتلىق ئادەم ئۇدۇل كەلگەن پېتى ئىشك ئالدىدا توختاپ ئۇيان-بۇيان قاراپ، ئاتتىن چۈشمەك بولۇشىغا ئۇنىڭ ئەپتىدىن تونۇغان غېنى:

- مەھەممەتجان! - ۋاقىراۋەتتى خوشاللىغىدىن ۋە سۆگەتنىڭ دالدىسىدىن چىقىۋېدى ئات ئۈركۈپ، مەھەممەتجان ئاتتىن يىقىلغىنى تاسلا قالدى.

- ئاسماندىن چۈشكەندەكلا پەيدا بولدۇڭدە، ئاداش! - دېدى دوستىنى ئاتتىن يۆلەپ چۈشەرگەن غېنى، - بۈگۈن يالغۇز سىراپ راسا قەدرىڭگە يەتتىم جۇمۇ!

- تۈنۈگۈن كۈتتۇق، چىقىمىدىڭ. ئەنسىرەپ بۈگۈن سەھەردە ئاتلاندىم.

- ھە-ئە! موشۇ جانىۋاردە مېنى پېشىنغىچە يەتكۈزۈپ كەلگەن، - دېدى مەھەممەتجان ۋە رەنجىگەندەك، - نەدە يۈرسەنكىنتاڭ، ئىزدىمىگەن يېرىم، سورىمىغان تونۇش-بىلىشلەر قالمىدى - ھەممىسى كۆرمىدۇق دەيدۇ.

- خېلى ئاۋارە بولۇپسەندە، ئاداش.

- ئاخىرى كىرمەيدىغان ئىشىكى، پۇرىمايدىغان تۆشۈكى يوق ھاشىم توكۇبىلەر دەپ كېلىشىم .

- بۇ دېگىنىڭ توغرا، مەھەممەتجان. مەنما موشۇ موللا تاپقانى ئىزدەپ كېلىۋېدىم.

ئىككى دوست قاقاخلاپ كۈلۈشتى.

ھاشىم ئۇلارنى ئىچىدە قارىغىدى.

- ئۆيگە كىر دېمەيسەنغۇ، ھاشىم؟ شۇ تاپتا ھېرىپ ئارانلا ئاياق ئۆرە تۇرىمەن.

- چىدا، مەھەممەتجان. بۈگۈن تۈنەيمىز - تاڭ ئاتقىچە پۈتۈرىدىغان ئىشلار بار، - كەسكىن دېدى غېنى ۋە ھاشىمغا قاراپ: - باشلا! - دەپ بۇيرىدى.

***

تېخى مەسۇمە، بالاغەتكە ئەندىلا يەتكەن، ھاياتنىڭ ئاچچىق-چۈچۈگىنى تېتىپ ئۆلگەرمىگەن چولپاننىڭ بېشىغا چۈشكەن غەم-غۇسىنىڭ سالمىغى ئېغىر ئېدى. ھەم بوۋا، ھەم ئانا-ئانا ئورنىدىكى غەم-گۈزارى، ھاياتى تايانچىسى بولغان قىممەتلىك بىر ئىنساندىن كۆز تۇرا ئايرىلىش، ئۇنىڭ دەھشەتلىك زۇلۇمغا گىرىپتار بولۇشىنى كۆرۈپ ئارا تۇرالماستەك ئېغىر ھەسرەت بولارمۇ؟ تەغدىرنىڭ شەپقەتسىز ئادالەتسىزلىكى تۈپەيلى روي بەرگەن بۇ ھادىسە ياش قىزنىڭ بېشىغا توساتتىن، گويىا چىقىلغان چۈشكەندەك، زەربە بولغاشقا ئۇ دەسلەپتە گاڭگىراپ قالغاندەك بولدى، لېكىن تەئەجۈپكە تەن ئۆزىنى ھەر يان ئۇرۇپ دات-پەرىيات قىلمىدى. ئەكسىچە، چوڭ ئىرادە ئېگىسى مىسالى زەربىگە بەرداشلىق بېرىپ، ئەس-ھوشىنى يوقاتمىدى. بۇ ھالەت زاتەن ۋۇجۇدىغا پۈتۈلگەن تەمكىنلىك ۋە بالا چېغىدىن تارتىپ بوۋىسىنىڭ تەلىم-تەربىيەسى نەتىجىسىدە شەكىللەنگەن ئىرادە تۇراقلىغىدۇر؟ نۇسرەت خەلىپەتنى قاماققا ئالغىنى كەلگەن يايى-چېرىكلەر ئۇنىڭ قوللىرىغا كويىزا سېلىپ، ئېلىپ ماڭغان چاغدا چولپان بوۋىسىنىڭ بوينىغا ئېسىلىپ: «بوۋامنى بەرمەيمەن، بەرمەي-مەن...» دەپ ھازا كۆتەرگەندە، بوۋىسى:

"يىغلىما قىزىم، يىغلىما. دۈشمەنلەر ئالدىدا بېشىڭنى ئېگىز كۆتىرىپ يۈر... دېگەندەك. بوۋىسىنىڭ نېسىھىتىنى، توغرىراغى - ۋەسىيىتىنى قولاققا تۇتقان چولپان ياش تۆكۈپ، ئۇن سېلىپ يىغلىمىدى، پەرىيات ئوقۇمىدى، لېكىن دەرت-ئەلەمنى ئىچىگە سىڭىرىپ، مۇدھىش زىندان گىرىپتارى بولغان قېرى بوۋىسى ئۈچۈن كۆيۈنەتتى، ئىچ-ئىچىدىن ئادا بولاتتى، بوۋىسىغا ھەمدەم بولالمىغانلىغىغا ۋىزدانەن ئازاپلىناتتى. ئامال قانچە، تېخى ئۆزى تولۇق ئازات ئەمەس ياش، ئىجتىمائىي تايانچىسىز بىر مەسۇمە قىزنىڭ قولىدىن نېمە كېلەتتى؟ ئۇ پەقەت زالىملارنى قارغاتتى، لەنەت-نەپەرتلەرنى ئوقۇش بىلەن چەكلەنەتتى، خالاس! بوۋىسىنىڭ قايغۇسىدا ھەر كېچىنى ئۇيقىدىن بېدار ئۆتكۈزۈدىغان چولپان بۇ كېچىمۇ كىرىپكىلىرىنى قاتماي، تورۇسقا قالدالغان ھالدا خىيال سۈرۈپ يېتىپتۇ. بوۋىسى

بىلەن بىللە ئۆتكەن قۇۋناق، خاتىرجەم كۈنلەرنى ئويلايدىكەن ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا قوغۇنلۇققا مېھمان بولۇپ كەلگەن سۇمباتلىق يىگىتنىڭ غەيۋرانە سىماسى نامايان بولىدە، قەلبى تەۋرىنىپ ئورنىدىن قوزغىلىپ كەتتى ۋە قېلىن بۇلۇت قاتلاملىرىنى يېرىپ چىققان قۇياش نۇرىدەك، ئۈمۈت يۇلتۇزى ۋاللىدە يورۇپ، شۇ يىگىتنىڭ كېلىشىنى كۈتكەندەك دېرىزە تۈۋىگە باردى .

"شۇ يىگىت يېنىمدا بولسىچۇ، كاشكى... " پىچىرلىدى چولپان ۋە بۇ ئىزگۈ ئارمىنى بىرسى ئاڭلاپ قالدىمىكىن دەپ چۆچۈپ ئەتراپىغا قارىدىيۇ، لېكىن كۆڭلىدىن يېقىملىق نۇيغۇ كەچكەنلىكتىن ئۈزىدە يېنىك تەبەسسۇم ئوينىدى.

– چولپان! كىچىك دادىڭىز كەلدىغۇ دەيمەن! – يان يېنىغا ئاۋاز ئاڭلاندى.

– ھازىر! – دېدىدە ھويلىغا چىقتى ۋە قوش-قوۋۇقنىڭ يېنىغا كېلىپ ئاستا:

– كىم؟ – دەپ سورىدى چولپان.

– مەن؟

بۇ تونۇش، زېھىن غەزىنىسىدىن مەڭگۈ ئورۇن ئالغان ئاۋازنى ئاڭلاش بىلەن توك ئۇرغاندەك، نەچچە قەدەم ئارتىغا شوقچىغان قىز كۆكسىنى ئىككى قولى بىلەن مەككەم باسقان ھالدا تۇرۇپ قالدى. «شۇ، شۇ...» پىچىرلىدى ئۇ، كۈچلۈك ھاياجان ئىچرە.

غېنىمۇ دەل شۇ سېزىم ئىلكىدە تەۋرەندىيۇ، باشقا ۋاقىت تېپىلمىغاندەك، تۈن كېچىدە قىزنى ئىسسىق ئورنىدىن قوزغاپ، تەشۋىشكە سالغانلىغىغا خىجالەت بولدى، ئۆزىنى-ئۆزى ئەيىپلىدى ۋە قايتا كېتىشكە تەمىشەلسمۇ، پۇتلىرى ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلماي، ئۆرە پېتىچە تۇرۇپ قالدى.

– چول-پان! قاپقىنى نېمىشكە ئاچمايسىز؟ – ئۆي ئىچىدىن يەنە ئاۋاز چىقتى.

چولپان قانداقتۇر غەيرى تەبىئىي ھېسسىياتتا ئوڭ قولى ئىلغۇرغا قانداق تەككەنلىگىنىمۇ سەزمەي، قوش-قوۋۇقنى قىيا ئېچىپ، گويا ئۈركىگەن ئاھۇدەك، يۈگرىگەن پېتى ئۆيگە كىرىپ كەتتى.

– نېمە بولدىڭىز قىزىم، ئۆپكىڭىزنى باسالمايسىزغۇ؟ – ئەنسىرەپ سورىدى كىچىك ئانىسى.

– مېھمان... مېھمان كەل-دى، – دەلەلدى تېخىچىلا ھاياجانلىغى بېسىلمىغان چولپان.

– مېھمان! تۈن كېچىدە نېمە قىلىپ يۈرگەن مېھمان ئۇ؟ – ھەيران بولغان ئايال پەشايۋانغا چىقتىيۇ، ھويلىنىڭ ئوتتۇرىسىدا پوتەيدەك زور ئادەمنىڭ قارىسىنى كۆرۈپ «ۋاي» دەپ كەينىگە ياندى.

"قورقما، كىچىك ئايال، بۇ غېنىكام... " – دېمەك بولۇپ ئاغزىنى ئاچتىيۇ، لېكىن قىزلىق نومۇسى ئۈستىن كېلىپ، سۆزى تىلىنىڭ ئۈچىدا قالدى چولپاننىڭ.

– قورقماڭ ھەدە، مەن ئۆز ئادەم. ياقۇپكام بىلەن كۆرۈشمەكچىدەم، – دەپ ئايالنىڭ ئەيمىنىپ تۇرغانلىغىنى سەزگەن غېنى.

– دادىسى ئۆيدە يوق. ئەتىگەنلىككە كەلسىڭىز بولارمېكىن، – دېدى ئايال.

بۇ جاۋاپنى ئاڭلاپ يۈرىكى جىغ قىلدى چولپاننىڭ ۋە كىچىك ئانىسىنى ئاستا ئوقۇپ، پىچىرلىدى:

– نېمە ئىشتىن كەلدىڭىز، سوراپ باققىنا.

– ئەتىگەچە شەھەردە تۇرالمايمەن...

– نېمە؟! – بۇ سوئال ئاغزىدىن قانداق چىقىپ كەتكىنىنى سەزمەي قالدى چولپان. ئۇ غېنى بىلەن دەقەمتە تۇرۇپ سۆزلىشىشنى، دىلىدا ئىشەنگەن يىگىتكە مۇڭ-زارىنى تۆكۈشنى خالايتتى. بىراق شۇ غايىۋانە كۆڭۈل بەرگەن يىگىت ئۇنىڭ ھالىنى سورىماي، بىر ئېغىزمۇ كۆڭۈل ئېيتماستىن كېتەمدىكەنە!؟

– مەن نۇسرەت خەلىپىتىمنىڭ ئەھۋالىنى بىلەي، قولۇمدىن كەلگەن ياردىمىمنى قىلاي دەپ ئەتتەي كېلىۋىدىم، – دېدى قىزنىڭ ئىچكى تەشۋىش، رەنجىشىنى بىلگەندەك غېنى.

بۇ تېرىقە چىن ئېقىدە – ئىخلاسىنى ئاڭلىغان قىز تاقەت قىلالمىدى كىچىك ئانىسىغا يېلىنغاندەك، ئۇنىڭ قولىغا:

– ئۆيگە باشلىمىساق سەت بولار، – دېدىدە، كىچىك ئانىسى غېنىنى تەكلىپ قىلغىچە، ئىلدام كىرىپ، مېھمانخاننىڭ شېمىنى ياقىتى.

– سالامەت، سايپىخان! – ئادەت بويىچە پاتىھە قىلدى كۆرپىچە ئۈستىدە ئولتارغان غېنى ۋە ئەدەپ ساقلاپ، قول قوشتۇرۇپ ئۆرە تۇرغان چولپان قىزغا قىيا باقتىيۇ، ئىچى سىرىلىپ، چوڭقۇر ھارسىندى. ئىككى يۈزىدىن قان تېمىپ تۇرىدىغان لالە گۈلدەك بېجىرىم چولپان، ئۇنىڭ كۆزىگە تەڭ يېرىم يادا كەتكەندەك كۆرۈنۈپ، ئۇنىڭ دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى. ئۆي ئىچىنى بولسا قايغۇلۇق، ئېغىر ئۆكۈنۈشلۈك سۈكۈنات باسقان ئېدى.

– چولپان، مېھمان ئاكتىڭىز ئۇسساپ قالدىمېكىن...
– يوغسۇ، رەخمەت، ئاۋارە بولماڭلار، – دېدى ئالدىراش، باياتىن سۆزنى نېمىدىن باشلاشنى بىلەلمەي ئولتارغان غېنى .

– بالىلارنىڭ دادىسى داۋۇت تۇڭچىغا يولۇقاي دەپ كېتىۋېدى كېچىكتىغۇتاڭ!

– داۋۇت تۇڭچى؟! – چۆچۈگەندەك سورىدى غېنى.

– ئۇلۇقلارغا خىتايچە ئەر زە يازساق نۇسرەت خەلىپىتىمنىڭ گۇناسى يېنىكلەمدېكىن دەيمىز...

ئۆي ئىچىدە يەنە ئېغىر سۈكۈنات داۋام قىلدى. چولپانغا كۆڭۈل ئېيتىش ئۈچۈن كەلگەن يىگىت ئەندى قىزنىڭ كۆڭلىنى ئاۋۋىقىدەك، دىلى سۇ ئىچكىدەك گەپ-سۆز تاپالماي قىيىنلاشتى. ھەجەبا، سۆزگە شۇنچە چېچەن، مۆرتى كەلگەندە بەگزادە ئەمەلدارلارغا ياپتا بەرمەيدىغان غېنى چولپان قىزنى كۆرۈشى بىلەن تىلى تۇتۇلۇپ كەتتە؟! زاتەن ئۇ نېمە دېمەكچى؟ «نۇسرەت خەلىپەتنى زىنداندىن ئۆزەم قۇتۇلدۇرىمەن» دەپ نەۋرىسى ئالدىدا كۆكسىگە ئۇرۇپ، پالۋانلىغىنى كۆرسەتمەكچىدەمۇ؟ ياق، ياق! ئۇ مۇنداق ۋەدە بېرەلمەيدۇ. شۇ تاپتا «يەتتە قات» خىتاي زىندانى تېگىدە ئازاپ چېكىۋاتقان سىياسىي مەھبۇسنى ئازات قىلىشقا ئۇنىڭ چامى يەتمەس. بۇ كۈنلەردە ئۇ ئۆزىمۇ تورغا چۈشۈپ قالماسلىق ئۈچۈن بەش-ئون زامان يوشۇرۇنۇشقا نىيەت قىلغان ئېدىغۇ! شۇ دەقىقىلەردە ئۇنىڭ يولىغا قويۇلغان تۇزاقنى، بىر-ئىككى سائاتتىن كېيىن ئۇنىڭ ھاياتىدا كەسكىن ئۆزگىرىش روي بېرىدىغانلىغىنى ئۇ نەدىن بىلسۇن...

ئىككى ئاجىز بولسا ئاياللارغا خاس نەپىس تۇيغۇ-سېزىم ئىچرە مۇڭلانغاندەك كۆرۈنۈشمۇ، چىرايىدىن قەتئىيەت-جەزم ۋە شىجائەت تىلىگەندەك تەلمۈرۈشۈپ تۇرۇشىدۇ.

چولپان غېنىنى بوۋىسى دايمىم ھېكايە قىلىپ بېرىدىغان قىسسىلاردىكى ساماۋىي پالۋان-باتۇرلارغا، ئەينىقىسە رۇستىمى داستانغا قىياس قىلىپ، ئۇنى يېڭىلىمەس قىران ھېساپلاشتى، ئىشىنەتتى ۋە ئۇنىڭ ئۈچۈن غايىۋانە مەغرۇرلىناتتى. شۇ ئېقىدە تۈپەيلى بولسا كېرەك غېنىنىڭ «مەن» دېگەن ئاۋازىنى ئاڭلاش بىلەن نەچچە كۈن چەككەن ئىزتىراپتىن ساقىت بولۇپ، قەلبىنى چۇلغاۋالغان غەم-ئەندىشىلەر بۇلۇتتەك تارقىلىپ، دىلى يورۇپ كەتكەن ئېدى. شۇ تاپتا غېنى ئاكىسى قېشىدا ئولتۇرىدۇ – ئۇنىڭ كۆڭلى توق...

– بوۋاينى قۇتۇلدۇرۇشنىڭ ئامالىنى قىلىمىز، – قىزنىڭ ئىچكى كەچۈرمىلىرىگە جاۋاپ بەرگەندەك – دېدى غېنى.

– ئىلاھىم، شۇنداق بولغاي، ئوغلۇم، – دەپ رازىمەنلىك بىلدۈردى ياشانغان ئايال.

– سىزنىمۇ سىڭلىم، يوقلاپ تۇرىمەن، تولا غەم قىلماڭ...

يەنە كۆڭۈل سۇ ئىچكىدەك سۆزلەرنى ئېتىماق بولدىيۇ، نەپەسى كېسىلگەندەك توختاپ قالدى غېنى.

دىلىدا چەكسىز مەمنۇن بولغان چولپان بىر ئېغىز سۆز بىلەنلا رازىمەنلىك ئىزھار قىلدى:

– رەخمەت، غېنىكا...

– مەن، – دېدى ئايالغا بېقىپ غېنى، – ياقۇپ ئاكامدىن ئۈچ پارە ئۆتۈك، ئىككى پارە چېتىكىنى قەرزىگە ئالغان. شۇ قەرزىمنى سىلىگە تۆلەۋېتەي، ئايالا، – يانچۇغىدىن بىر بولاق ئاخچا چىقىرىپ

ئايالنىڭ ئالدىغا قويدى - چولپاننى خىراجەتتىن قىينالمىسۇن دەپ موشۇ ئامالنى تاپقان ئېدى غېنى .

- رەخمەت، ئوغلۇم، - دېدىدە، ئاخچىنى تىزىقلىق يوتقاننىڭ قېتىغا سېلىپ قويدى ئايال .
- ئەندى مەن قايتاي. ئەتىلەتتىن يەنە كېلەر مەن، دېدى ئورنىدىن تۇرغان غېنى. ئۇ قوزغىلىۋېدى چولپاننىڭ يۈرگى ئېغىپ، تەشۋىشلىك ئۇرۇشقا باشلىدى. بېچارە قىز قانداق قىلسۇن، يىگىتنىڭ ئالدىنى توسالمايدۇ، ھەتتا يەنە بىر دەم ئولتۇرۇشقا باشلىدى. دېيىشكىمۇ جۈرئەت قىلالمايدۇ. غېنىمۇ ئۆيدىن تارتىشىپ چىقتى. ئەگەر كوچا دوخۇشىدا ئۇنى مەھەممەتجان بىلەن بىللە بولۇشى، ئۇنىڭ ئۇلۇق-كىچىك تىنىشىنى ئاڭلىغۇسى كېلەتتى .

ھەر قانداق ئىشىڭىز بولسا، - دېدى قوش-قوۋۇق قېشىغا كەلگەندە غېنى چولپان قىزغا، - رەھىمجان سابىرى دېگەن كىشىگە ئىشەشلىك ئېيتتىڭ. ئۇ يىگىتنى ياقۇپكام بىلەن كېرەك.

ئىشك ئالدىدا تەلمۈرۈپ قالغان قىز يىگىتنىڭ ئاياق تىۋىشى بېسىلغاندا پاڭگىدە يىغلاۋەتتى. ... دوستىنىڭ قايتىپ چىقىشىنى تاقەتسىزلىك بىلەن كۈتۈپ تۇرغان مەھەممەتجان غېنىنىڭ قارىسى كۆرۈنگەندىلا كوچىنىڭ ئوتتۇرىسىغا چىقتى، ۋە:

- خىتاي تەي-تەيلىرىدەك مىتقىلماي، دەس-دەس چامدىساڭچۇي، تاڭ قالاي دېدى! - رەنجىش قىلدى ئۇ.

- يامپاشنى قويۇۋەتمىگەنسەن؟

- ئەنە، دەرەق دالدىسىدا ئاغرىق مۆشۈكتەك مياڭلاپ ئولتۇرىدۇ.

- مۇزلاپتۇدە. بۇ مېرەز توكۇ، قىرچاڭغۇ ئاتتەك، ئىلىخونى پۈتۈن يېسىمۇ تېنىگە ئەت قونمايدىغاندىن.

- ماڭا بۇ نېمە زۇلۇم؟ - غالىلداپ تىتىرەپ غېنىنىڭ قېشىغا كەلدى ھاشىم.

- مە، ھازىر بېرىپ ئىچەمسە، ئەتە ئىچەمسە ئالدىغىنىڭنى ئال، يامپاش، - دەپ ئاخچا سۇندى غېنى. غېنىنىڭ قولىدىن ئاخچىنى سا جۈجىنى ئىلغاندەك، شۇنداق چاققانلىق بىلەن ئالدىدە، بېدەر قاچتى ھاشىم. ئىككى دوست پەسەندىنىڭ كەينىدىن نەپرەتلىك كۈلۈشتى.

- چولپاننى كۆرۈپ كۆڭلۈڭ تىنغاندۇر؟

- ياق. دەرتكە-دەرت قوشۇلدى. ئۇ گەپنى قويايلى. سەن مېنى جىرغىلاڭ سېيىدا كۈت. مەن ئابدۇللىنىڭ ئۆيىدىكى ئېتىمنى مىنىپ، تاڭ يورۇغچە يېتىپ بارىمەن.

- ئابدۇلكامغا بىللىلا بارساقمامدۇ؟

- ياق! مونۇ ئاخچىنى ئۆمەرگە تاشلاپ كەت، ئۆيدىكىلىرىمگە بېرىپ قويسۇن، ئاتلان ئاداش، - دېدىدە، ناغرىچى تەرەپكە قاراپ ماڭدى غېنى. مەھەممەتجان سەل تىڭىرقاپ تۇرۇپ، ئۇما ئاتلاندى.

غېنى ئارقا كوچىلار بىلەن مېڭىپ ئابدۇللىنىڭ لۆكچەك پاڭزىسىغا بىر دەمدىلا يېتىپ كەلدى. ئۇ قىلىنغۇسى ھەممە ئىشلىرىنى دۇرۇس ھېساپلىغان بولسىمۇ، بىر ساندىن خاتا كەتكەن ئېدى. بۇنىڭدىن ئۈچ يىل ئىلگىرى داۋۇر تۇڭچى بىلەن ئاپپاق-چاپاق بولۇپ يۈرگەن چاغلاردا ئابدۇللىنىڭ موشۇ «لۆكچەك پاڭزىسىدا» بىر قېتىم يۇڭ سۈرۈشكەنلىگىنى ئەستىن چىقىرىپ قويۇپتۇ. ئۇنتۇپ قالمىغان ھالەتتىمۇ داۋۇردەك «مەن» دەپ كۆكسىگە ئۇرۇپ يۈرگەن يىگىت نامەرتلىك قىلمايدۇ دەپ ئىشىنەتتى. ئەنە شۇ ئىشەنگەن «دوستى» ئۇنى ئۆز قولى بىلەن تۇتۇپ بېرىش ئۈچۈن يايى-چېرىكلەرنى باشلاپ كېلىپ، پايلاپ تۇرۇپتۇ.

ھېمىشەمكىدەك، كەچ كەلگەن ۋاقىتلاردا دەرۋازىنى تاقىلداتماي، تامدىن ئارتىلىپ چۈشىدىغان غېنى، بۇ قېتىم ئاغىنىسى ئابدۇللىنى ئاۋارە قىلماس ئۈچۈن تامدىن ئارتىلىپ چۈشتىدە، ئالدى بىلەن ئېتىنى كۆرمەك بولۇپ ئېغىل تەرەپكە مېڭىشىغا:

- زەڭخا! - ئىككى چېرىك ئالدىدىن توردى. غېنى ئۆگۈزگە سەكرىمەك بولۇپ قارىۋېدى بىر چېرىك قۇرال تەڭلەپ تۇرۇپتۇ. كەينىگە قايتماق بولۇۋېدى يەنە ئۈچ يايى لەمپە تەرەپتىن چىقىپ كەلدى.

– خەپ! – پىغان چىقاردى تورغا چۈشكەنلىگىنى ھارسىنغان يىگىت، – خەپ، قاراپ تۇرۇپ قولغا چۈشكىنىمەن! ئات ئۈستىدە بولسامدىم...
– ئەندى ئات ئۈستىدە ئوينايدىغان ۋاقىللىرىڭ تۈگىدى غېنى! – زەھەر خەندىلىك بىلەن دېدى ۋە ئىبلەسەنە سوغ كۈلدى ئۆي ئىچىدىن چىقىپ كەلگەن داۋۇر.

1 زەڭخا! – توختا.

– ھە... سەنمېدىڭ؟ سەندەك نامەرتنى دوست تۇتقان مەن ئاخماققا بۇ ئاز...
– ئۆز پېشانەڭدىن كۆر، غېنى.
– ساتقۇن! ئاپىرىدىغان يېرىڭگە ئاپار!
سۈرلۈك غېنىنى قۇراللىق چېرىكلەر ئارىغا ئېلىشتى...

توققۇزىنچى باپ

ئۇ ھەر كۈنى تاڭ بەلگۈسىنى بەرگەن چاغدا ئورنىدىن ئاستا تۇراتتىدە، خۇددى سوغ ئېقىن سۇغا چۈشىدىغاندەك، پۈتۈننىڭ ئۈچىدا ئاۋايلاپ دەسسەپ، روجەك تۈۋىگە كېلىپ، ئاسمانغا ئۇزاقتىن-ئۇزاق تىكىلىپ قاراتتى. كىچىككىنە، ئۈچ بەلدەم تۆمۈر سالاسۇنلۇق روجەكتىن توقۇم ئورنىدەكلا ئاسماننى ئاران كۆرگىلى بولىدۇ. شۇ توقۇم ئورنى ئاسماننى ئالەمگە قىياس قىلىپ بەھىرلەنگەندەك تۇيغۇلارغا چۆمۈلىدۇ.

قەددى – تاققا، قەلبى – دەرياغا مۇناسىپ بۇ يىگىت، تار زىندان گىرىپتارى بولغاندىن بۇ يان بېپايان دىيار، چەكسىز يايلاق، جوشقۇن دەريا، تىنىق ھاۋانىڭ قەدرى-قىممىتىگە يەتسە كېرەك، ئەتىمالىم، بەزىدە موشۇ روجەكنىڭ تۈۋىگە كېلىۋېلىپ، ساماغا تەلپۈنىدۇ.

ئۇ كۆزىنى ئۈزمەي ئاسمانغا قارايدۇ نېمىنىدۇر ئاختۇرۇپ مۆلچەرلىگەندەك قىلىدۇ: يۇلتۇزلارنى سانامدۇ، يە؟ ياكى ئاي جامالىنى كۆرگۈزۈ كەلدىمۇ؟ بەلكىم با، ئەركىن پەرۋاز قىلىپ يۈرگەن ئۇچار قۇشلارنىڭ بەسلىشىپ پەرۋاز قىلىشلىرىنى تاماشە قىلغۇسى كېلىدىغاندۇر؟..

بىر قېتىم، سەھەر مەزگىلى قانداقتۇر بەختلىك، ئۆز ئەركىدە يۈرگەن كەپتەرۋازنىڭ موللاقچى كەپتەرلىرى موشۇ روجەكنىڭ دەل ئۇدۇلىدىن غىل-پال كەتكەندە، ئۇنىڭ يۈرىكى ئېغىپ كەپتەر كەينىدىن ئۇچماق بولغاندەك تۆمۈر سالاسۇنغا ئېسىلىۋېدى پۈتۈندىكى كىشەنلەر شاراقلاپ، ئۇخلاۋاتقان يولداشلىرىنى ئويغىتىۋەتكەن ئېدى. مانا شۇنىڭدىن بۇ يان كەپتەرلەرمۇ، باشقا قۇشلارمۇ ھېچ كۆرۈنمىدى: پەقەت، ئۈرۈمچىنىڭ ئىسىدا قارىداپ كەتكەن قۇشقاچلار بىرەن-سەرەن كۆزگە چېلىقىپ قالىدۇ...

ئالەم يورۇشقا باشلىدى. مەھبۇسلارنى ئەتىگەنلىك تاھارەتكە چاقىرىدىغان گۈندىپايلىرىنىڭ گېكىتىگىنى قىرغان كالتە يۆتەللىرى، تۆمۈر ئىشىكلەر قۇلۇپلىرىنىڭ دەھشەتلىك شاراقلاپ ئېچىلىشلىرى ئاڭلىنىشقا باشلىدى. ئەمما، ئەركىن نەپەس تەشنىسى بولغان مەھبۇس تېخىچىلا توقۇم ئورنىدەك ئاسمان بوشلىغىدىن كۆزىنى ئۈزەر ئەمەس.

ئۇنىڭ بېلى ئاغرىپ، پۇتلىرى تالمادىكىنە؟! ئۈچ كىشەن – ئون بەش جىڭ ئېغىرلىق ئوڭاي ئەمەسقۇ، ئاخىر...

– بۈركۈت! – دەۋەتتى مەھبۇس ۋە شۇڭغۇپ چىقىدىغاندەك روجەككە بويلاشتى. ئۇنىڭ ئاۋازىدىن

چۆچۈپ ئويغانغان مەھبۇسلاردىن بىرسى بېشىنى كۆتىرىپ:

– ھۇي، باتۇر! ئۆتۈي بۇ ياققا! چېرىكلەر كۆرۈپ قالسا چاتاق، – دەپ ئەسكەرتتى.

– بۈركۈت دېدىمغۇ، بۈركۈت! ئەنە، ئەنە... تەكرارلىدى «باتۇر» ئاتالغان مەھبۇس. ئۇنىڭ بۇ قىلىغىدىن ئەنسىرىگەن قۇسەن ئىسىملىق قازاق يىگىتى ئىرغىپ تۇردىدە، باتۇرنى زورلاپ دېگىدەك روجەك تۈۋىدىن نېرى ئېلىپ كەتتى.

مەھبۇسلار ھەر كۈنى ئەتىگەنلىك تاھارەتكە چىقىپ كىرىشكەندىن كېيىن كۆرگەن چۈشلىرىنى ئېيتىشىپ، ياخشى-يامانغا جورۇشىدىغان. دىندارلىرى بولسا سۇسىز تەيامۇم قىلىپلا نامازلىرىنى ئوقۇشانتىدە، تەسۋىھ سۈرىشىپ «دۇرۇت-نىجات» ئايىتىنى مىڭلاپ-مىڭلاپ تەكرارلىشاتتى. ئاندىن ئەتىگەنلىك «تاماقنى» يېيىشكەندىن كېيىن، پىشت بېقىشىپ ياكى كىيىم ياماپ، پال-قۇملاق سېلىشتىدە، پاراڭ دۈكىنى ئېچىشاتتى. «ياخشى يولداش يار بولسا – گۆرمۈ گۈلشەن كۆرۈنىدە» دېگەندەك زىنداندا بىللە يېتىشقان ئالتە مەھبۇس «باتۇر» ئاتالمىش كىشىگە ئىجىللىشىپ كېتىشكەن ئېدى. چۈنكى تىلىدىن بال تامغىدىغان بۇ ئادەم ئۆز بېشىدىن ئۆتكەن سىرلىق سەرگۈزەشتىلەر، قىزىق پاراڭلار بىلەن ئۇلارنى دەم كۆلدۈرۈپ، دەم ھايانغا سالاتتىدە، ھەر كىمنىڭ روھى كەيپىياتقا قاراپ مەدەت بېرىشكە، بىر دەم بولسىمۇ غەم-غۇسسۇدىن خالى قىلىشقا تىرىشاتتى. ھەجەبا، چىرايغا غەم كۆلەڭگۈسى يات بۇ ئادەم ئۈچ كۈندىن بۇيان جىمىپ، مۇڭلايدىغاندەك بولۇپ، روجەك تۈۋىدىن كەتمەس بولۇپ قالدا؟! نېمە بولغاندۇر؟.. ئۇ جىمىپ قېلىۋېدى، گۈندىخانا تېخىمۇ سۆرۈنلىشىپ، گۆر سۈرى باسقاندەك بولۇپ كەتتى. مانا چېيىنىمۇ ئىچمەي، يەنە روجەك تۈۋىدە داڭقىتىپ تۇرغان ھالدا، ئالمقان ئورنىدەك تۆشۈكتىن كۆرۈنگەن ئاسمان بوشلۇغىدىن كۆز ئالار ئەمەس...

يولداشلىرى ئۇنى ئەزىزلەپ ھۆرمەتلىگەشكە، ئۇنىڭ رايىچە بولۇشۇپ، پەرىشان خىياللىرىنى بۇزماسقا تىرىشاتتى.

"ئەشۇ بۈركۈتنى يەنە كۆرسەم ھە! نېمە دېگەن بەختلىك قۇش، دەپ پىچىرلىدى مەھبۇس، – بۈركۈتنىڭ بىرلا كۈنلۈك ئەركىنلىكى مېنىڭدە بولسىدى، ھەسسىنە! مانا بۇ ئازاپقا گىرىپتار قىلغانلارنىڭ جاجىسىنى، ئەدبۇنى راسا بەرسەم..." ئۇنىڭ كۆڭلىدىن بۇ خىل خىياللار كېچىپ، ۋۇجۇدىنى غەزەپ-نەپەت، ھەتتا پۇشايىمان-ئۆكۈنۈش چۇغلاپ ئالدىدە، پۈتىدىكى ئۈچ كىشەننى ئۈزۈپ تاشلىماقچىدەك، تولغاچ قويۇپ، چىشلىرىنى ئەسەبىي غۇچۇراتتى.

– غايىنام، سەۋىر قىل، – دېدى ئۇنىڭ مەجەزىنى ياخشى بىلىدىغان جان دوستى قۇسەن يالۋرغاندەك. يوغان بەستىلىك مەھبۇس ئوت چاقناپ تۇرغان كۆزلىرىنى قۇسەنگە قارىدى، غەزەپ-ئەلىمنى يوشۇرماقچىدەك ئارقىغا بۇرۇلۇپ يەنە ئاسمانغا تىكىلدى.

– مەن ئاخماق، – دەتتى ئۇ، ئۆزىنى ئۆزى جېمىلەپ، – تەلۋە كۈچۈمنى، ياشلىق ۋاقتىمنى يوقىلاڭ ئىشلارغا زايە قىلىپ يۈرۈپتىمەن! ئەڭ قىممەتلىك، ئەڭ ئىسىل نەرسە – ئەركىنلىك ئېكەنمۇ، ھە! بىر چاغلاردا قولۇمغا قوندۇرۇپ تۈلكە ئولايىدىغان ئەشۇ بۈركۈتچىلىك ئەركىن بولالمىسام، ھە؟ مەن – ئادەمغۇ! ئادەم بولۇپ تۇرۇپ ئۇچار قۇشتەك ئەركىن بولالمىسام ئەلەم ئەمەسمۇ! ياق، ياق، مەن ۋە ماڭا ئوخشاشلارنىڭ ھەممىسى ئەركىن بولۇشى كېرەك... بۇ قېتىم ئۇ مۇش تۈگۈپ، چىشلىرىنى غۇچۇراتمىدى ۋە كىشىلەرنىمۇ تولغىمىدى. ئەركىنلىك ئۇنىڭ كۆزىگە ئاسمان بوشلۇغىدا يانغان مەشئەلدەك، بۇ مەشئەلنى ھېلىقى بۈركۈت تۇمشىغىدا چىشلەپ ئۇچۇپ كەتكەندەك ئېدى. «زادى مەن ئەركىنلىك دېگەن سۆزنى نەدىن ئۈگەندىم؟ نېمە ئۈچۈن بالدۇر بۇ سۆزنىڭ مەنىسىگە چۈشەنمىگەن؟ – سوئاللار بېرەتتى تېلىققاندەك ئاسمانغا قاراپ، – ھە، ھە! مەن زىنداندا ھوشۇمغا كەلدىم. مونۇ تار قەپەزگە سولاپ، ھەر كۈنى جېنىمنى قىينايدىغان خىتاي ئەمەلدارلىرى مېنىڭ كۆزۈمنى ئاچتى. مېنى غەپلەت ئۇيقىسىدىن ئويغاتقان موشۇ زۇلۇم، موشۇ زىندان...» ئۇنىڭ كۆڭلى بىردىن يورۇپ، ۋۇجۇدىغا

كۈچ-غەيرەت قۇيۇلغاندەك بولدى.

- چېيىڭ سوۋۇپ قالدغۇ، غايىم، ئىچىۋالساڭچۇ، - دېدى قۇسەن، ئىنتايىن جان كۆيەرلىك بىلەن. بۇ قازاق يىگىتى غېنى باتۇرنىڭ بىر تۇققان قېرىنداشلىرىدىنمۇ چارى يولدىشى بولۇپ كەتكەن. - سېنىڭسىز، يالغۇز ئىچىمەنما؟ قۇسەننىڭ ئاۋازى تىتىرىگەندەك، ئېقىدە ئارىلاش چىققانلىقتىن خىجالەت بولغان غېنى دوستىنىڭ قېشىغا ياندىشىپ ئولتاردى ۋە ئىنتايىن ھېلىملىك بىلەن قۇسەننىڭ پېشانىسىنى سىلاپ تۇرۇپ:

- ئالدىرىمىساڭمۇ بۇ ئىشت ئېشىنى بىرسى تارتىپ ئالماس، دوستۇم، - دېدىدە ھېجىرنى قولغا ئالدى غېنى، گۈلەڭ ئۇنىڭدىن قۇرۇق سۇغا قاينىتىلغان ئاتىلا موزدۇزلار ئىشلىتىدىغان سىراچتىن پەرقى يوق، چۆچۈن ھىدى كېلىپ تۇرغاشقا ئاغزىڭغا ئاپارساڭ قەي قىلغۇڭ كېلەتتى. ئامال قانچە، قوساق ئېچى نېمە كويغا سالمايدۇ. غېنى قۇسەننىڭ كۆڭلى ئۈچۈنلا كۆزلىرىنى يۇمغان ھالدا، چىرايىنى پۈرۈشتۈرۈپ، ئاتىلىدىن نەچچە يۇرتۇپ، ھېجىرنى ئورنىغا قويدىدە، ھېمىشەم سېلىقلىق تۇرىدىغان ئورنىغا قىڭغايىدى. كېيىنكى كۈنلەردە، دوستىنىڭ مېجەز-خۇلقىدا كەسكىن ئۆزگىرىشلەر پەيدا بولۇشى، خۇسۇسەن، ئۇنىڭ ھېمىشەم تەبەسسۇم كەتمەيدىغان ئۈزىدە ئېغىر خىيال كۆلەڭگىسى ھاسىل بولۇشى، كېچىنى ئۇيقىسىز دېگىدەك ئۆتكۈزۈپ، كۈندۈزى كىچىككەنە روجەك تۈۋىدىن كەتمەسلىكى، ياداپ، ئاۋالقى زور، ھەيۋەتلىك بەستىنىڭ كىچىكلەپ، يېرىمى قالغاندەكلا كۆرۈنۈشى سادىق دوستى قۇسەننى غەم-ئەندىشىگە سالغان ئېدى. ئۇ ھازىرمۇ غېنىنىڭ ھېچ نەرسە يېمەي، مونۇ ئاققوناقىتىن ياسالغان، شاخاردىن قايناتقان سوۋۇن ئوخشاش، مومىدىن بىر بۇردىمۇ ئاغزىغا سالماي يېتىشىدىن ئەنسىرەپ، گېلىدىن ھېچ نەرسە ئۆتمىدى. ئۇ غېنىنىڭ قېشىغا قىڭغايىدە، ئاستا، باشقىلارغا تۇيغۇزماي:

- ساڭا نېمە بالا بولدى، غايىم؟ - دەپ سورىدى تەشۋىشكە تولغان ئاۋاز بىلەن قۇسەن.

- سامسىڭىڭ تۈگمىگەندۇر، قۇسەن؟ - جاۋاپ بېرىش ئورنىغا غېنىنىڭ سامساق سورىشى قۇسەننى تېخىمۇ ھەيران قالدۇرۇپ، چۆچۈتۈۋەتكەن ئېدى.

- كىشەننىڭ چاتمىسىنى ھەر كېچىسى سامساق بىلەن سۈركە، - دېدىدە، ئۇخلىغان بولۇپ خورەك تارتتى غېنى.

- ھىم... بىلىدىم، بېكار خىيال سۈرۈپ يۈرمەپتېكەنسەن، غايىم، - خوشال پىچىرلىدى قۇسەن. چۈنكى ئۇ غېنىنىڭ غەيرەت-شجايىتىگە ئىشەنەتتى. غېنى بىر ئىشنى كۆڭلىگە پۈكتىمۇ ئۇنىڭ ھاغىداتىغا يەتمەي قويماقتى. مانا، ھازىر غېنىدىن سامساقنى كىشەنگە سۈركەشنى ئاڭلاش بىلەن قۇسەننىڭ كۆز ئالدىدا ئۈمۈت يۇلتۇزى چاقنىغاندەك بولدى. «ھە، ھە! سامساق تۆمۈرنى ئوڭاي چىرىتىدۇ...» قۇسەن غېنىنى قۇچاقلايدىغاندەك ئۇنىڭغا چاپلىشىپ دېگىدەك يانتى.

غېنىلارنى سولغان زىندان ئۈرۈمچىدىكى سەككىز زىنداننىڭ تۆرتىنچىسى بولۇپ، بۇ زۇلۇم ئوچىغىنىڭ ئورنى ئەسلىدە خىتايلارنىڭ زور بۇتخانىسى - چىڭ-خۇاڭ-مياۋ ئېدى. سولانغانلارنىڭ سانى «پلاندىن» ئارتۇق ئورۇندالغانلىقتىن، يېڭى سېلىنغان ئىمارەتلەر زىندانلارغا ئايلانغان. تۆرتىنچى زىنداننىڭ «شاۋشىيار» (غەربىي كىچىك ھويلا) دەپ ئاتىلىدىغان بۆلۈمچىنىڭ ئېگىز، سېپىلغا ئوخشاش قوش قەۋەت تاملىرى تىكەنلىك سىمىلار بىلەن ئورالغان بولۇپ، ھويلىنىڭ ئىچى-تېشى ۋە ئوڭۇزلەردىمۇ جېسەكچىلەر تۇرغاشقا «بۇ يەردىن ئۇچار قۇشما قاقالماس» دېگەن پەرەزنى قىلىش مۈمكىن. غېنى ئەنە شۇ گۈندىپايىلارنىڭ سۆزچە «پولات قورغاننىڭ» ئىچىدە ئېدى.

ئۆزىنى سادىر پالۋانغا قىياس قىلىدىغان غېنى ھەر كۈنى تاھارەتكە چىققاندا ئەتراپقا كۆز قىرىنى سېلىپ، كۆڭلىدە نېمىلەرنىدۇر مۆلچەرلەتتى قورغاننىڭ مەزمۇتلىغى ۋە پۈتىدىكى قوش-قوش ئۈچ كىشەننىڭ سالمىغى ئۇنى بەزىدە مەيۈسلەندۈرۈپ، بۇ قېتىم ئۇزاغراق يېتىپ قالغانلىغىغا ئېچىناتتى. ئۇ بىر كۈنى كېچىسى ھەممە قاتتىق ئۇيقىغا كەتكەن چاغدا كاتنىڭ ئاستىغا چۈشۈپ،

تامنىڭ ھۇلغا ياتقۇزغان خىشلارنى قوزغاپ كۆرۈۋېدى، كونا ئىمارەت زەيلىشىپ، ئاراش تارتىپ قالغاشقا خىشنىڭ قوزغىلىشى ئانچە تەس ئەمەس ئېكەنلىكىگە كۆزى يەتكەن ئېدى. بۈگۈنمە يەنە بىر قېتىم تەكشۈرەش ئۈچۈن تەمىشلىشىگە، چىراق تۇنقان ئىككى گۈندىپاي كىرىشىپ كېلىشتىدە، ئۇخلىغان بولۇپ يېتىۋالغان غېنىنىڭ قېشىغا كېلىپ بىرسى خىتايچىلاپ:

– تۇر، ئورنىڭدىن! – دەپ ئۇنىڭ پۇتىغا تەپتى.

– نېمە گېپىڭ بار، شوۋەكلەر؟ – دېدى ئورنىدىن قوزغالماي تۇرۇپ غېنى. ئۇنىڭ نېمە دەۋاتقىنىنى چۈشەنمىگەن گۈندىپاي قول چىراقنى غېنىنىڭ كۆزىگە تۇتۇپ:

– زو 1 – دېدى قوپاللىق بىلەن.

– زو بولسا، زو، – دەپ كىشەنلەرنى شاراقلىتىپ ئورنىدىن تۇردى غېنى ۋە پۈتمىدىكى كىشەنلەرنى كۆرسىتىپ، – مونۇ «ساپايىلەرنىڭ» ئاۋازىنى سېغىنىپ قېلىشقان ئوخشايدۇ بۇ كۆك ماڭقىلار، – ئۇ كىشەنلەرنى ئەتتەي قاتتىق شاراقلاتتى. غېنىنىڭ تەنسىنى ئاڭلاپ يېتىشقان مەھبۇسلار كۈلۈۋېتىشتى تار دەھلىزىگە چىققاندا سىرتقى كۆرۈنۈشى گۈندىپايلىرىدىن پەرىق قىلمىغان ئەسكەرىي كىيىملىك ئىككى چېرىك پەيدا بولدى ۋە ئالدىراشلىق غېنىنىڭ قولىغا كويىزا سالماق بولۇۋېدى غېنى ئادەتتىكى تەنسى بىلەن:

– قولۇمدا بىلەيۈزۈك كامدى، ئەكېلىش قورققانچاق شوۋەكلەر، ئۇنىما سېلىش دەپ قولىنى تۇتۇپ بەردى. چېرىكلەر ئۇنىڭ قولىغا كويىزا سېلىپ قۇلۇپلىغاندىن كېيىن، مەخسۇس ئىشلەنگەن پاختىلىق خالتىنى بېشىغا كىيدۈرمەك بولۇشۇپ، قوللىرىنى سوزۇشتىيۇ، لېكىن غېنىنىڭ ئېگىز تۈۋرۈكتەك بويىغا نەدىن بويلاشسۇن؟

– مەن پەرەنجە پۈركىنىدىغان نامەھرەممېدىم، ھۇي پاقا يېگەنلەر؟! – دەپ ئەسەبىي كۈلۈۋەتتى غېنى.

– دا زىۋازا (چوڭ ئوغرى) دېيىشتىدە، ئۇنىڭدىن ئەيمەنگەن ھالدا مائۇزېرلىرىنى يالاڭلاشلاپ، ھەيۋە قىلدى چېرىكلەر.

– قولدا قۇرال تۇرۇغلۇق كىشەنلەگلىك ئادەمدىن قورقىشىدا بۇ ياچىۋەكلەر – دېدى غېنى ۋە «نېمە قىلىشىسەن؟!» دېگەندەك، مەغرۇر ھالدا كۆكسىنى كېرىپ تۇردى. ئۇنىڭ ئەلپازىدىن چۆچۈگەن گۈندىپاي:

– سوراقتا بارىسەن! – دەپ سىلىق مۇئامىلە قىلىشقا باشلىدى.

– ماقۇلە، «چۈمبىلىگىنى» سېلىشە! – ئىگىشىپ تۇردى غېنى. چېرىكلەر ئالمان-تالمان خالتىنى ئۇنىڭ بېشىغا كەپلىدىدە، يېتىلەپ ئېلىپ مېڭىشتى. «بۇ خۇمپەرلەرنىڭ نېمە قىلىغىدۇ ھە! كۈندۈزى بولسا بىرسى كۆرۈپ قالمىسۇن دەپ خالتىسىنى كەپلىسە مەيلىدى، كېچىدە بۇ نېمىگە كېرەك؟ بۈگۈن بۇ چىل بۆرىلەرنىڭ قىلىقلىرى ئۆمىسلا! مېنى ئۆلتەرگىنى ئېلىپ، مېڭىشىمىغاندۇر؟! ئۇنىڭ كۆڭلىدىن مۇھىدىش گۇمان كەچتى، بەدىنى تىكەنلىشىپ، قۇيقا چاچلىرى تىك بولۇپ كەتتى. نېمىشكىما مەن ئاخماق قولۇمنى تۇتۇپ، بېشىمنى ئېگىپ بەردىم بۇ ھەجىموناخلارغا؟! ئەڭ بولمىغاندا بىر-ئىككىسىنى دومىلاتقىنى بولاتتىغۇ. ئەندى تۆرت پۈتى ماناقلق، قۇرۋانلىققا سويىدىغان توپاق ئوخشاش يېتىپ بېرىمەنمۇ! ياق، ياق ئىشت ئۆلۈمىدە ئۆلۈشنى خالىمايمەن!»

1 زو – ماڭ

– نامەرت، مۇتەھەملەر! سەنلەرگە باش ئېگىپ، بوزەك بولىدىغان غېنى يوق! – ۋاقىرىغان پېتى قولىدىن مەككەم تۇتۇپ ماڭغان چېرىكلەرنى بىر يۇلقۇپ موللاق چۈشەردىدە، كويىزىنى تولغاپ ئۈزۈۋەتتى. بېشىدىكى خالتىنى بولسا سىرىپ تاشلاپ، – مانا ئەندى ئات، ئېتىشىمامسەن، پاقىراپ

تۇرغىچە، قارغۇياپلاقلار!

ھېچ قاچان يۈز بەرمىگەن كۈتۈلمىگەن ھادىسىدىن ھودۇقۇپ قالغان چېرىكلەر غېنىنى ئېتىپ تاشلاشقا جۈرئەت قىلىشالمىدى ۋە ئۇنىڭ يېنىغىمۇ كېلەلمىدى. ئۇنىڭ غەزەپلەنگەن يولۋاس سىياقى شامدىغا يىلىنىپ تۇرغان غېنىنىڭ ئەلپازىدىن ئەيمىنىپ، نەچچە قەدەم ئارقىغا چېكىنىشكەن ئېدى. نېرىراقتا، ئىككى ئات قېتىلغان فائىتون قېشىدا، ئەھۋالنى كۈزىتىپ تۇرغان دۈپ-دۈگلەك، خۇددى بۇدۇغان چۈشكەندەك، گۈرەنلىرى قاتلىشىپ كەتكەن ئادەم ئالچاڭلاپ كەلدىدە، ياسالما كۈلكە ئارىلاش:

– نېمە بولدۇڭلۇي، بانۇر؟! مېنى تونۇمىدىڭما؟ – دەپ غېنىنى ئاستا نوقۇپ قويدى.

– مېنى تونۇمىدىڭمۇ دەيدا تېخى. سەن غۇلجىدىكى ئاشلاڭپۇڭچىنىڭ ئوغلى مەخمەمەر ئەمەسمۇ؟ ئۈرۈمچىگە كېلىپ، ئەمەلدار بولۇپ «ليۇبىڭدى» بولۇۋاپسەن...

– كاپشما، ئوغرى! بۇيرۇق بەرسەم ئۆزەڭنى جەھەننەمدە كۆرسەن! – دوق قىلدى، غېنىنىڭ تەنسىگە چىدىمغان ليۇبىڭدى.

– تۈرمىنىڭ تەرتىۋىگە بوي سۇنمىساڭ يەر تېگىدە يېتىپ چىرىپ كېتىسەن ئاخماق!

– ۋاي، خۇدا، يەر ئاستىغا سولماي، ئاسمانغا سولاتتىڭلارمۇ؟!

– ئۆلۈم ھالىتىدىمۇ تەنەڭنى تاشلىمايسەندە، تەلۋە! – دېدى غېنىنىڭ ھېچ ئەيمەنمەي قىلغان سۆزىگە تەن بەرگەن ليۇبىڭدى – بۈگۈن شىك-شىسەي ئۆزى سوراققا ئالماقچى، – دەپ قوشۇپ قويدى ئۇ.

– ئۇ ئۇلۇقنىڭ ئالدىغا بېشىمنى پۈركەپ، قولۇمنى باغلاپ ئاپىرىشساڭما مونۇ ئۈچ «ساپايىنى» سۆرەپ قېچىپ كەتمەسېدىم!

– راستلا، ئېيتىپ قوياي، چوڭ كىشىنىڭ ئالدىغا بارغاندا ھازىرقىدەك بېغەرەزلىك قىلساڭ، ئون جېنىڭنىڭ بىرسى ساق چىقمايدۇ! – جىددىي تەكىتلىدى ليۇبىڭدى.

– قاراپ تۇرۇپ، ئۆزىنى ئوققا تۇتۇپ بېرىدىغان ئاخماق مەن ئەمەس! – رەددىيە بەردى غېنى.

– بايقىشىمچە، سەن ئانچە-مۇنچە سىياسىي گەپلەرنى ۋالاقلايدىغان بولۇپ قاپسەن؟!

– سىياسەت-پەيلاسەت بىلەن كارىم يوق. مەن ھەقىقەتنىڭ قولى ئادەم .

– ھەق؟ – تەكرارلىدى ليۇبىڭدى ۋە سوغ كۈلۈپ، چېرىكلەرگە ئىشارە قىلىۋېدى، ئۇلار غېنىنى يۆلەشتۈرۈپ ئاران دېگەندە فائىتونغا ئولتارغۇزۇپ، ئۇنىڭ ئىككى يېنىدا ئىككى چېرىك ماۋزۇپىللىرىنى بەتلەپ ئۆرە تۇرۇشتى. ليۇبىڭدىمۇ گۈندىپايلىرىنىڭ ياردىمى بىلەن ئىنجىقلاپ فائىتونغا ئولتاردى.

– بۇ تون كېچىدە ئىسسىق ئورنوڭدا ياتماي، ساڭمۇ، مونۇ مېنى يۆلەشتۈرۈپ ھارۋۇغا چىقارغىچە ياقىدەك ماكىلداپ كېتىشكەن چېرىكلەرگىمۇ نېمە شۇنچە ئاۋازىگەرچىلىكتۇ، ھە؟ – دېدى غېنى، كۈلكىسىنى يوشۇرماق بولغان ليۇبىڭدى تەتۈر قاراۋالدى ۋە ئاسماقچىلاپ شۇنداق دېدى:

– كاجلىق قىلماي، گۈنايىڭنى ئىقرار قىلساڭ ساڭمۇ بىزگىمۇ ئاۋازىگەرلىك بولمايتتى.

– گۈنايىڭنى؟! – تەكرارلىدى غېنى ۋە ئارتۇق سۆز قىلغۇسى كەلمەي، ئاسمانغا تىكىلدى. «سېنىڭ يۇمشاق تىلىڭنىڭ تېگىدە مېرەزلىك بارلىغىنى سەزمەيدۇ دەمسەن، سېتىلما؟!» – پىچىرلىدى غېنى ئۆز-ئۆزىگە، ئاسماندىن كۆز ئۆزمەي تۇرۇپ.

مەرت ئېيى بولغاشقا كۈندۈزى قۇياش تەپتىدە ھاسىل بولغان ئەگىز سۇلاردىن كۆتىرىلگەن ھو چاڭلىشىپ ئاسمان گۈمبىزىنى، يۇلتۇزلارنىمۇ ئوچۇق-ئاشكارە كۆرگىلى بولمايتتى: پەقەت تولۇن ئاي، خۇددى قېلىن چاشپەننىڭ ئىچىدە سۇس يېنىپ تۇرغان چىراق نۇرىدەك، تۇمان-چاڭ ئارىسىدىن گىرىمسەن پاقىراپ تۇراتتى. «كۆزۈمنىڭ نۇرى ئاجىزلىشىپ قالسا كېرەك. ئاي قوش-ئاچا كۆرۈنۈۋاتىدۇ! – ئۆكۈندى غېنى، ئايغا قاراپ ياشاڭغىرىغان كۆزىنى سۈرتۈپ، «بىر چاغدا سايرام كۈلىنىڭ ياقىسىدا قىمىز ئىچىپ ئولتارغاندا، كۈندۈزى ئاسماندىكى يۇلتۇزلارنى كۆرگەن ئەمەسمېدىم. ئىست شۇ قۇۋناق كۈنلەر...»

– ئايغا سەياھەت قىلغۇڭ بارمۇ نېمە؟ ئاسماندىن كۆز ئۈزمەيسەنغۇ، باتۇر؟ – دەپ غېنىنىڭ بىقىنىنى نوقىدى ليۇبىڭدى.

– سەنلەرنىڭ پەيلى-خۇلقىڭ موشۇ بولسا، ئاي ئورنىغا گۆرنى سەياھەت قىلمىساق بولاتتىغۇ!
– لاۋزا! – ۋاقىراۋەتتى غېنىنىڭ سۆزى تېنىگە تىغدەك سانچىلغان ليۇبىڭدى، – يۇرتداش دەپ رىئايە قىلغانى بىل جۇمۇ، ۋەھشى!
– رىئايە قىلارمىشا! – تەنلىك كۈلدى غېنى.

– تەكرار ئېيتىمەن: شىڭ-شىسەينىڭ ھوزۇرىدا ۋالاقلاپ يۈرمە، جۇمۇ!
– ماڭا خۇدادىن باشقىسى ئوخشاشلا! – دېدى بېپەرۋالىق بىلەن غېنى.
– چوڭ سۆزۈڭ بېشىڭغا يەتمىسۇن، ئاخماق! قارا كۈچۈڭگە ئىشىنىپ رەسۋا بولسەن! – دېدى تېرىككەن ھالدا ليۇبىڭدى.
– بىزدە قارا كۈچتىن باشقا نېمە بار دەيسەن. ئەگەردە پەم-پاراستىمىز بولسا، كۆرۈنگەنگە بوزەك بولماستۇق..!

– تېخى مۇنداق دېگىن! – غېنى ئوغرى دەپ نام ئالغان «نادان» ئۇيغۇردىن بۇ خىل چوڭقۇر مەنالىق سۆز چىقىشىنى زادىلا كۈتمىگەن ئېدى. ھەجەبا، – دەتتى دېمى ئىچىگە چۈشكەن ليۇبىڭدى، – ئاددىي بىر دېھقاننى تۈرمىگە سولاپ، ئىسىيانكار قىلىپ چىقارمىساق..."
دۈبەن گۆڭشۈ – ئالىي مەمۇرىي باشقارما دەپ ئاتىلىدىغان زور ۋە ھەيۋەتلىك بېنانى، پىششىق خىشتىن ياسالغان سېپىل سىياقى قورغان قورشاپ تۇرىدۇ. بۇ زامانئۇي ئۇسلۇبدا سېلىنغان يېڭى بېنا ئۈرۈمچى سېپىلنىڭ قاق ئوتتۇرىسىغا جايلاشقان بولۇپ، شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ ئەڭ ئالىي ھۆكۈمرانى شىڭ-شىسەينىڭ ھەربىي-مەمۇرىي باش مەھكىمىسى ۋە شەخسىي رېزىدېنسىيەسى ئېدى. تۈركىستاننى خانۇ-ۋەيران قىلغان بۇ مەككەر، پۇرسەت-پەرەست قىلمىش جىنايىتىدىن ئەيمەنسە كېرەك، ئەتمالىم، ئەشۇ «دۈبەن گۆڭشۈ» دەپ ئاتالمىش ئوردىسىدىن تولا-تېرىم سىرتقا چىقمايدىغان. پەقەت، بىرەر زۆرۈرىيەت بولغاندىلا، سىرتقا چىقىش توغرا كەلسە، ئالدى-ئارقىدا ئەللىك-ئاتمىشچە ئاتلىق چېرىك، قۇراللىرى سەنجاق ھالدا ئۇنىڭ ئەتراپىنى كۈزىتىپ ماڭىدىغان ئېدى. ئەسكىرىي كىيىم ئورتاچە بويىغا قونۇپ كەلگەن دىڭ قاش، رېپىدە ئۈز، ياپما قاپىغىدىن رەھىمسىزلىك يېغىپ تۇرىدىغان بۇ شەخس «خەلىق رەھبىرىدىن» كۆرە، قولىغا قىلىچ تۇتقان جاللاتنى ئەسلىتەتتى. شۇڭلاشقا ئۇ كولىياسكىدا غادىيىپ ئولتارغان پېتى، ئەتراپقا يىرتقۇچلارچە كۆز تاشلاپ ئۆتكەن چاغدا، پۇخرالار سەمىمىي ھۆرمەت بەلگۈسى بىلەن ئەمەس، قورققانلىغىدىن ئۇنىڭغا نائىلاج باش ئېگىشىپ تۇرۇشىدىغان. غېنى باتۇر ئۇنى بىر قېتىم چالا-پۇلا كۆرگەن؛ دوستلىرى بىلەن بىرلىكتە شىداچاۋا يېنىدىكى ئۇمۇمنىڭ سەيلىگاھى باققا چىققان چېغىدا شىڭ-شىسەي ئادەتتىكى دەپ-دەبەسى بىلەن ئەشۇ باغ ئالدىدىن ئۆتۈپ كەتكەن ئېدى. شۇ چاغدا شىڭ-شىسەيگە تىكىلىپ قاراپ، كۆڭلىدە ئۇنىڭغا نىسبەتەن نەپرىتى قوزغالغان غېنى: – «مونۇ تىرىك بۇتنىڭ كېرىلىپ ئولتۇرىشىنى، مونۇ خەقنىڭ ئۇنىڭغا باش ئېگىپ چوقۇنۇشىنى قاراڭلار!» – دېۋىدى دوستلىرى ئۇنىڭ سۆزلىشىگە ھەيران بولۇشقان.

2شداچاۋ – غەربىي چوڭ كۆرۈك .

چۈنكى شىڭ-شىسەي ئۇ كەملەردە تىل تەككۈزۈپ بولمايدىغان «داھىچاققا» ئايلىنىپ ئۇنىڭ شەنىگە شەك كەلتۈرگەن كىشى ئۆزىنى قاراڭغۇ زىنداندا كۆرىدىغان. مانا ھازىر ئۇ ئادەمنى تىرىك يۇرتقىدەكلا قىلىپ تۇرىدىغان سۈرلۈك قارا قاپقىسىدىن كىرىشى بىلەنلا ئەشۇ دېگەنلىرى گۈپىدە ئېسىغا

چۈشكەن غېنى: «ئەشۇ تىرىك بۇت بىلەن ئۈزمۇ-ئۈز كۆرۈشمەندە؟! ئۇلار مېنىڭ نېمەگە قىزىقىدىكەنە؟! مېنىڭدىن نېمىنى سورار؟ نېمە دەپ جاۋاب بەرسەم بولار! خۇدا دىلىمغا نېمىنى سالسا شۇنى دەۋىرىمەندە!» ئۇ ئەندى «دۇرۇت - نىجات» - ئايەتنى ئوقۇشقا باشلىدى. فائىتون «خەۋەرلەش بۆلۈمى» دەپ ئاتىلىدىغان يالاڭ قەۋەتلىك ئىمارەتنىڭ ئالدىدا توختىدى. دەسلەپ ليۇبىڭدى چۈشتىدە، چېرىكلەرگە خىتايچىلاپ نېمىلەرنىدۇر جېكىپ، ئۆزى شۇ ئان غايىپ بولدى. چېرىكلەر غېنىنى بايقىدەك ھەشەم بىلەن يۆلەشتۈرۈپ يەرگە چۈشۈرۈپ، خەۋەرلەش بۆلۈمىگە باشلاپ كىرىشتى. ئالدىن-ئالا ھازىرلاپ قويغان كىشەن ئاچىدىغان ۋە سەندالدا غېنىنىڭ پۈتمىدىكى ئۈچ كىشەننى بوشىتىپ، ئاندىن كېيىن ئىچكەركى بۆلمىگە ئېلىپ كىرىشتى.

- بۇ غىزالارنى جانابى شىڭ-دۈبەن ئۆزى بۇيرۇق بېرىپ ھازىرلا تىقۇزدى. بېمالال ئىستىمال قىلىۋېرىڭ، غېنى، - دېدى ئېگىز، ئورۇق، ياقىۋەككە ئوخشاپ كېتىدىغان ئوفتسىپەر، ئىنتايىن ھېلىملىك بىلەن. - دۈبەن ئىلتىپات قىلغان بولسا، ياق دېمەيمىزدە! - تەكەللۈپسىزلا ئورۇندۇققا ئولتاردى غېنى، كۆڭلىدە: «تايىنلىق مېنى قىلتاققا چۈشۈرۈش ئۈچۈن دان چېچىۋاتىدۇ بۇ ئالدامچىلار» - دېگەن گۇمان كەچتى ئۇنىڭ كۆڭلىدىن ۋە: - «ھازىرچە بارىغا دەتتىكام...» دېدىدە، ھە دېگەندە سېمىز گۆشكە قول ئۇراتتى.

- ھاراقىتىن قۇيايمۇ؟

- ياق! - دېدى ئاغزىدىكى لىق گۆشنى چاينىماي يۇرتۇۋېتىپ غېنى. ئۇ ھەش-پەش دېگىچە يوغان تاۋاقتىكى گۆشنى سىيپاپ سېلىپ، تەخسىلەردىكى سەيلەرنى جىگمومغا ئارىلاشتۇرۇپ سوقۇشقا كىرىشتى ۋە ئاچچىق-چۈچۈك ئىككى چىنە سۈۋەنتەڭنى كەينى-كەينىدىن سۈمۈرۈۋېتىپ، پېشانىدىن بۇيىدە چىققان تەر تامچىلىرىنى ئوچۇملاپ سىرىۋەتتىدە، ئاچچىق دەملەنگەب چايغا تۇتۇش قىلدى. باياتىن ئۇنىڭ تاماق يېيىشىگە ھەيرانلىق ئىچىرە قاراپ تۇرۇشقان ئوفتسىپەر ۋە تۆرت قۇراللىق چېرىك بىر-بىرىسىگە مەنىلىك كۆز تاشلاشتى. بۇ قاراشتا: «بىزنىڭ ئۇسۇڭ ناملىق باتۇرىمىزدىن قالمايدىغان چەنتۈكەن» دېگەن مەنا چىقىپ تۇراتتى. شۇ ئارىلىقتا، سېمىزلىقتىن خىرىلداپ ليۇبىڭدى كىرىپ كەلدى. ئۇ:

- قوساقنى بىر ئاز قاپارتىپ ئالغانسەن؟ - دەپ سورىۋېدى، غېنى ئۈنلۈك كېكىرىۋېتىپ:

- ئونى يېپىشىپ، بىر جىڭ گۆشنى يەپ بولالمايدىغان خىتاي دېۋىدىگمۇ مېنى؟! بۇ نەرسىلەرنىڭ قوسىغىمىنىڭ بىر بۆلۈڭىمۇ كەلمىدى.

- ئېچىقاپ قالغان ئادەمنىڭ ئۆزى تويسىما كۆزى توپمايدۇ ئەمەسمۇ. بايقاپ يە «ھاسان» ئاكاڭ قوغلاپ كەتمىسۇن يەنە! - دېدى كۈلۈمسىرەپ ليۇبىڭدى.

- گۆشنى كۆرمىگىنىم ياخشىدى. مانا، ئازىراق يەپ نەپسىم قوزغىلىپ كەتتى.

- بىز دېگەنگە كۆنسەڭ - سېمىز پاخانلار تەييار.

- پاخ-لان؟ پاخان تۇرماق چاشقانمۇ ئاشماس سەنلەردىن.

- بولدى، بولدى يۈر! - دەپ غېنىنى باشلاپ ماڭدى ليۇبىڭدى. ئۇلار ئىشىكتىن چىقىشىغا

ئۈگەنگەندەكلا، ئىككى رەت بولۇپ، سەپ تارتقان قۇراللىق چېرىكلەر تۇرۇشاتتى. غېنىلار تا

شىڭ-شىسەينىڭ ئىشخانىسىغا كىرگىچە قۇراللىق سەپنىڭ ئوتتۇرىسىدىن ماڭدى. «تايىنلىق ماڭا

قىلغان ھەيۋىسى... زادى بۇلارنىڭ نېمە قىلغىنى؟ بىر دەم مېھمان قىلىدۇ، تۇرۇپلا پوپۇزا قىلىپ

قويدۇ، بىلەلمىدىم بۇ دىمىقتىلارنى... بىزگە ئوخشىغان قۇرالسىز مەھكۇملارنى ھەر كويغا سېلىشقا

ئۈستىدە، بۇ رەڭگۈزلار!...» دەپ پىچىراتتى، قەلبىدە غەزەپ-نەپرەت، ئۆچمەنلىك-ئىنتىقام ھىسسىياتى

تېخىمۇ كۈچىيىشكە باشلىغان غېنى.

كەڭ بۆلمىنىڭ ئىچىنى سۈرلۈك سۈكۈنات بېسىۋالغاندەك سېزىلىدۇ. مىڭلىغان ئادەملەرنىڭ

تەغدىرىنى بىرلا بەلگۈ - يەنى بىرلا سىزىق بىلەن ھەل قىلغۇچى بۇ بۆلمىگە ھەر ھەپتىنىڭ سەشەنبە

كۈنى بىر قېتىم تەشرىپ قىلاتتى شىڭ-شسەي. گۈڭەن-گەن لىچۇ - بېخەتەرلىكنى ساقلاش باشقارمىسىنىڭ باشلىغى لى-يىڭچى بە ھەربىي سوت باشلىغى لى-فۇلىڭ تەرىپىدىن خۇلاسەلەنگەن تېرگەۋ ھۆججەتلىرى شىڭ-شسەي ئىمزاسى چېكىلگەندىن كېيىن، مەزمۇت ئېھاتىلەنگەن مەزكۇر بۆلمىنىڭ ئىچىگە ئورنىتىلغان سەيفتا ساقلىناتتى.

شەرقىي تۈركىستان دائىرىسىدىكى ئون مەمۇرىي ۋىلايەتنىڭ ھەممىسىدىكى زىندان - ھەپسىخانلاردا بېگۇنا ئازاپ چېكىۋاتقان تۇتقۇنلارنى ھېسابقا ئالمىغاندا، پەقەت ئۈرۈمچى شەھىرىنىڭ ئۆزىدىلا ئالتە ئورۇندا چوڭ زىندانلار بولۇپ، بارلىق مەھبۇسلارنىڭ جازا ھۆكۈملىرىگە شىڭ-شسەي بېۋاسىتە نازارەت قىلىش بىلەن بىللە، بەزىدە ئۈمۈمىي تىزىم بويىچە «خ» بەلگۈسىنى قويىاتتىدە، ئەشۇ تەۋەككەلگە سىزىلغان «خ» مىڭلىغان ئادەملەرنىڭ قەتلى قىلىنىشىغا ئاساس بولاتتى. ئايرىم ۋاقىتلاردا «شەخسىي دۈشمەن» ياكى «خەتەرلىك ئۇنسۇر» دەپ ھېساپلايدىغان كىشىلەرنى موشۇ بۆلمىگە كەلتۈرۈپ، تېرگاۋنىڭ ئېلىپ بېرىلىشىنى يان بۆلمىنى ئايرىپ تۇرىدىغان سىرلىق پەردە كەينىدە تۇرۇۋېلىپ، كۈزىتىشكە خۇشتار ئېدى. بۇ تېرىقىدىكى سوراق-تېرگاۋلەرگە ئۇنىڭ ئەڭ ئىشەشلىك «تايانچلىرى» بولغان لى-يىڭچى، لى-فۇلىن ۋە ئىشەشلىك تەرجىمان ھەمدە جىنائىي تەپتىشچى لىۈبىڭدى قاتنىشاتتى. مانا بۈگۈن «خەتەرلىك» ھېساپلانغان غېنى باتۇرنى ئەشۇ بۆلمىگە كەلتۈرۈشتى.

غېنى يەتتە يىلدىن بۇيان داۋاملىق ھالدا سولاققا ئېلىنىۋاتقان «سىياسىي جىنايەتچىلەر» جۈملىسىدىن بولمىسىمۇ، غېنىنىڭ ھايات يولى ۋە جۈرئەتلىك-قەيسەرلىكى شىڭ-شسەينىڭ دىققەت-ئېتىۋارىنى قوزغاپ، ئۇنى «خەتەرلىكلەر» جۈملىسىدىن ھېساپلاپ «قارا تىزىمغا» كىرگۈزگەن ئېدى. ئىككىنچى تەرەپتىن بولسا قورقۇمىسىزلىقىدىن ھەر كىم ئەيمىنىدىغان بۇ «قارا تۈرۈك» ئەيۋەشكە كەلگەندەك بولسا، ئۇنى "تەربىيەلەپ"، كۈچىدىن پايدىلىنىشىمۇ نەزەردە تۇتۇلغاندى. غېنىنى باشلاپ كىرگەن لىۈبىڭدى بۆلمىنىڭ بوسۇغۇسىدىن ئاتلاپ ئۆتۈپ، كەڭ ئۈستىلىدە نېمىنىدۇر ئىنتايىن دىققەت بىلەن ئوقۇپ ئولتارغان كىشىنىڭ يېنىغا كېلىپ:

- باشلايمىزما؟ - دېدى ئاستا پىچىرلاپ.

- ھازىر، - دېدى كۆزىنى قەغەزدىن ئۈزمەي لى-يىڭچى.

- ئولتار! - دەپ بۇلۇڭغا قويۇلغان ئورۇندۇقنى كۆرسەتتى غېنىغا لىۈبىڭدى. ئۈستەلدىن باش كۆتەرمەي ئولتارغان كىشىنى شىڭ-شسەي بولسا كېرەك دەپ پەرەز قىلغان غېنى ئۇنىڭغا تىكىلگىنىچە تۇرۇپ قالغاندى.

- ھاڭۋاقماي، ئولتار دەيمەن! - تەكرارلىدى لىۈبىڭدى.

غېنى كۆرسىتىلگەن جايغا ئولتارغاندا ئۇنىڭ سالىمىدىن ئورۇندۇق غىرىسىلداپ كېتىۋېدى، لى-يىڭچى بېشىنى كۆتىرىپ، چۆچۈگەندەك ئۇنىڭغا قارىدى. ئەنە شۇ چاغدىلا لىنىڭ شىڭ-شسەي ئەمەسلىكىنى بايقىغان غېنى: «بۇ خەقنىڭ ھەممىسى دېگەندەك رېپىدە ئۈز، پاناق بۇرۇن بولىدېكەن!» دەپ پىچىرلىدى ئىچىدە.

- بۇ يەرگە نېمە سەۋەپتىن كەلگىنىڭنى بىلىدىغانسەن؟ - دېدى غېنىغا سىنچىلاپ قاراپ لى-يىڭچى. ئۇنىڭ سۆزلىرىنى ئېغىزچە تەرجىمە قىلىپ تۇردى لىۈبىڭدى.

- ھە... - قىسقىلا جاۋاب بەردى غېنى. ئۇ ئۆزىنى تەمكىن، بېپەرۋا تۇتماققا قانچە تىرىشىسىمۇ، نېمىشكىدۇر سۇر باسقاندەك ھىس قىلدى. مونۇ خۇن پۇراپ تۇرغان بۆلمىنىڭ تۆرت تېمىدىن جاللاتلار پالتا كۆتىرىپ چىقىدىغاندەكلا، ئەۋۋ بۇلۇڭدىكى ئادەم بويى سېيىقتىن قانغا مىلەنگەن قوللار چىقىپ، ئۇنىڭ گېكىتىگىدىن بوغىدىغاندەكلا تۇيۇلاتتى. «ھەجەپ... قانچىلىگەن خېيىم-خەتەرلەرگە دۇچ كەلگىنىمدە پىسەڭمۇ قىلمىغاندىم، بۈگۈن نېمە بولىدەم؟..» تەق تۇر، غېنى! شەننىڭگە ئۇيات...»

- قىلغان جىنايىتىڭنى بىلەمسەن؟ - دەپ سورىدى لى-يىڭچى. ئۇ قىيا تاش چوققىسىغا قونغان تاغ

بۈركىتىدەك، ئورۇندۇقتا مەغرۇر ئولتارغان غېنىنىڭ قىياپىتىگە، ئۇنىڭ بەستىلىك، بەقۇۋەت قەدىدىگە، خۇسۇسەن، شىجائەت ئۇچقۇنى چاقناپ تۇرغان كۆزلىرىگە ھوسۇت قىلغاندەك، تىكىلىپ قالدى، - نېمىشكە جاۋاب قىلمايسەن؟ - تەكرارلىدى لى-يىڭچى.

- شىڭ-شىسەي جاناپلىرى ئۆزى سورىغان بولسا، موشۇنداق سوئالنى بېرەتتىمۇ؟ - ياندۇرۇپ سوئال بەردى، غېنى. بۇ خىل جاۋابنى كۈتمىگەن لى-يىڭچىنىڭ كۆزلىرى چانغىدىن چىقىپ كەتكەندەك چەكچىيىپ كەتتى. ليۇبىڭدى بولسا غېنىغا كايماق بولۇپ تەمشەلدىيۇ، ئۆزىدىن زور ئەمەلدار ئالدىدا چات كېرىشتىن ئەيمەندى، ئەتىمالىم، ئېغىز ئاچقىنىچە تۇرۇپ قالدى. پەردە ئارقىسىدىكى يان بۆلىمىدە ئولتارغان گەپ ئوغرىسى شىڭ-شىسەي غېنىنىڭ جاۋاۋىغا قىزىقىش ھاسىل قىلىپ، پەردىگە تېخىمۇ يېقىنلاشتى .

- نېمە سەۋەپتىن موشۇنداق پەرز قىلدىڭ؟ - سورىدى غەزىۋىنى زورغا باسقان لى-يىڭچى.
- مېنى نەچچە قېتىم سوراققا ئالغان سوراچىلارمۇ، مانا سىزمۇ موشۇنداق تومتاق سوئال بېرىسىلەردە!

- زىۋاز!! - دەۋەتتى لى-يىڭچى. ئۇنىڭ «ئوغرى» دەپ ھاقارەتلىشىنى مىڭلارچە قېتىم ئاڭلاپ، سىڭىش بولۇپ قالغاشقا ئېرەڭمۇ قىلمىدى غېنى.

- بىز سېنىڭدىن ھۆكۈمەتكە قارشى ئۇيۇشقان تەشكىلاتنى پاش قىلىپ بېرىشىڭنى تەلەپ قىلىمىز، ئۇقتۇڭمۇ؟ - دېدىدە، بۇ يالغانچىلىقنىڭ غېنىغا قانداق تەسىر قىلغانلىغىنى بىلمەكچى بولۇپ، غېنىنىڭ كۆزىگە تىكىلدى لى. غېنى بولسا جاۋاب بېرىش ئورنىغا مېيىغىدا كۈلدىدە، «تېرەمنى تەتۈر شۈلسەڭمۇ يوق نەرسىنى بار دېگۈزەلمەيسەن» دېگەن قىياپەتتە جىم ئولتاردى. - ياخشىلىقچە جاۋاب بەرمەيدىكەنسىن، قالغىچتەك سايرىتىش قولۇمىزدىن كېلىشىنى ئەستىن چىقارما. ئانى باتۇلى! - دەپ دوق قىلدى لى.

- پۈتۈمىدىن تارتىپ بېشىمغىچە كەرتىمىڭلارمۇ ئۆزەمگە ۋە باشقىلارغا قارا چاپلاشقا تىلىم بارمايدۇ، - كەسكىن جاۋاب بەردى غېنى.

- خۇندەن! - ئورنىدىن چاچراپ تۇرغان لى غېنىنىڭ كاجىتىغا ئۇرماق بولۇپ، قولىنى كۆتەرگەن يېتى توختاپ قالدى. چۈنكى مونۇ تەۋرەنمەس ئادەمنى ئۇرۇش، پوپۇزا قىلىش ئارقىلىق ئەيۋەشكە كەلتۈرمەسلىكىنى ئەسلەپ، چاتاشتۇرۇپ سىر ئېلىشقا تۇتۇش قىلدى:
- نېمىگە ئىشەش قىلىسەن؟ - ئەندى باشقىچىلا سوئال بەردى.

- ھە، بىر خۇداغا ئىشىنىمەن!

- دېمەك، بارلىق ئىسلام دىنىغا ئېتىقات قىلىدىغانلارنىڭ بىرلىكىنى تەشەببۇس قىلىدىكەنسىنەندە؟ - مەيەدىكى ئۇيغۇرلار بىرىكىش ئورنىغا بىر-بىرىگە ئورا كولىشىپ يۈرگەن چاغدا بارلىق مۇسۇلمانلار قانداقمۇ بىرىكەلە؟ - لى-يىڭچىنىڭ ساختا سوئالىغا ئىككى بىسلىق جاۋاب بەردى غېنى.

لى يىڭچى بىلەن ليۇبىڭدى غېنىنىڭ مەنلىك جاۋاۋىغا تىڭىرقاپ قېلىشتى. پەردە ئارقىسىدا چاشقاننىڭ تۆشۈكتىن چىقىشىنى پايلاپ ياتقان مۆشۈكتەك ماراپ ئولتارغان شىڭ-شىسەي: «بۇ ئاددىي ئوغرى ئەمەسكەن... خەتەر موشۇنداقلاردىن پەيدا بولىدۇ» دەپ پىچىرلىدى ئۇ، تېرگاۋنى ئۆزى باشقۇرماق بولۇپ بىر قەدەم باستىدە، بۇ پىكىردىن يېنىپ يەنە ئولتاردى.

- سەن، - دېدى ئوڭ قولىنى غېنىغا قارىتىپ شىلتىگەن لى-يىڭچى، - خەلىق ئىچىگە: ئىسىيان كۆتىرىمەن، ئىسلام ئاچمەن دەپ ئىغۋا تارتقانلىغىنى بىزدىن يوشۇرالماسەن...

- بۇما كونا سەنەم، - دېدى لى يىڭچىغا دەرھال رەددىيە بەرگەن غېنى يەنە كۈلۈمسىرىگەن قىياپەتتە، - ئىسلام ئاچمىز دەپ ئاخىرىدا ئۆزلىرىنىڭ سوڭى ئېچىلىپ قالغانلارنى كۆردۇققۇ!

- خې... تېخى مۇنداق دېگىن. خوش قېنى كىملىرىنىڭ سوڭى ئېچىلىپتۇ؟

– ھېلىقى ساۋۇت داموللا ئوخشىغانلار دە... .

– سەن ئۇلارنى نەدىن بىلسەن؟ ئۇلار بىلەن بولغان ئالاقەڭنى ئېيت! – دەپ تېگى. تەكتىنى كولاشقا باشلىدى، لى يىڭچى.

سوراقنىڭ بارغانچە شاخلاپ كېتىۋاتقانلىغىنى، ئەگەردە بىر ئېغىز ئوشۇق گەپ قىلىپ قويسا مونۇلارنىڭ كاندەك يېپىشىۋالدىغانلىغىنى سەزگەن غېنى ئەندى پەخەس بىلەن جاۋاب بەردى: – سولاققا يېتىپ ئاڭلىدىم...

– يالغان ۋالاقلايسەن! – كالتە كۆسەيدەك قىسقا قوللىرىنى شىلتىپ، ۋاقىراشقا باشلىدى لى-يىڭچى، – سەن ھەممىنى بىلسەن. ساۋۇت داموللا بىلەن بولغان ئالاقەڭنى، مەخپىي تەشكىلاتىڭلاردا كىملىرىنىڭ بارلىغىنى ئۆز ئاغزىڭ بىلەن ئېيتىپ بەرمىسەڭ تىلىڭنى يۇلۇۋالمەن، زىۋازا!

غېنىنىڭ ئويۇل تاشتەك قىمىر قىلماي ئولتۇرىشى، شۇنچە سىياسىي توقۇلمىلارنى ئاڭلىغاندا چىرايىدا تەشۋىش ئالامىتى ئەكس ئەتمەسلىكى لى-يىڭچىنىڭ ئەسەبلىرىنى قوزغىدى، شۇ تاپتا غېنىنى قىيىناشقا بۇيرۇق بېرىشكە تەمشەلدى، لېكىن ئۆزىنى زورغا تۇتۇپ، يېڭى سوئال بېرىشكە قارار قىلدى:

– ماقۇل، بۇ مەسىلە ئۈستىدە كېيىن سۆزلىشەرمىز. ئەندى پانتۇركىستلار بىلەن قانداق مۇناسىۋەتتە بولدۇڭ؟

– توۋۇۋا! – دەپ ياقىسىنى تۇتتى غېنى. چۈنكى ئۇ «پانتۇركىست» دېگەن ئىبارىنىڭ مەنىسىنىمۇ چۈشەنمەتتى.

– سەن – نەق پانتۇركىست! – قەتئىي ئېيتتى، خۇددى غېنىنىڭ پېشانىسىدە پانتۇركىستلىق تامغىسى باردەك لى يىڭچى.

– ھاي تاڭ، ئۇ دېگىنىڭلار: يەيدىغان، ئىچىدىغان نەرسىمۇ، بىلمىسەم...

لى-يىڭچى نە غەزەپناك بولۇشىنى، نە كۈلۈشىنى بىلمەي قالدى.

– مۇغەمبىرلىك قىلما، غېنى، قەيەردە ئېكەنلىگىڭنى بىلمەسەن؟ – ئارىغا قىسىلدى ليۇبىڭدى.

– بۇ يېرىڭنى سەن بىلمىسەڭ، مۇغەمبەر، مەن نەدىن بىلەي؟

– تۈرمىدە يېتىپ ئوغرىلىق ھۈنرىڭگە مۇغەمبىرلىك قوشۇلغانمۇ نېمە، ھە؟!

– سەنما غۇلجىدا چېغىڭدا ئاشلاڭپۇڭ ساتاتتىڭ، بۇ يەرگە كېلىپ، ئەمەلدار بولۇۋاپسەنغۇ – تەننىگە تەنلىك رەددىيە بەردى، غېنى.

– تەلۋە! – دېيىشكە تىلى باردى ليۇبىڭدىنىڭ. ئۇنىڭ سېمىزلىقتىن گارمون ئوخشاش، قاتلاشقان گۈرەنلىرى تېخىمۇ كۆپۈپ كەتتى. ئۇ مەھبۇسلارغا قوللىنىدىغان ۋەھشىلىگىنى ئىشقا سالماق بولۇپ تەمشەلدى، لېكىن يان بۆلىمىدىكى شىڭ-شىسەيدىن تەپ تارتىپ، كۆرسەتكۈچ بارمىقىنى چىشىلىگەن پېتى تۇرۇپ قالدى. دوق ۋە پوپۇزىدىن سادا چىقمايدىغانلىغىنى سەزگەن لى-يىڭچى ئەندى ئالدامچىلىققا ئۆتتى:

– سېنىڭ خەلىق ئىچىدىكى ئابروي-ئىناۋىتىڭنى، خۇسۇسەن، باتۇرلىغىڭنى ئېتىۋارغا ئېلىپ، ساڭا نىسبەتەن قاتتىق قوللۇق قىلمىغانلىغىمىزنى چۈشىنىشىڭ كېرەك، ئايىنى باتۇلى!

– قولۇمغا چېتىق، پۈتۈمغا ئۈچ كىشەننى سېلىپ، قاراڭغۇ زىنداندا ئازاپلىغىنىڭلارنى نېمە دېيىشكە بولار؟

– تۆرت قېتىم سولاقتىن قاچقان ئادەمنى چىڭ تۇتمىسا، بەشىنچى قېتىم قېچىشى مۈمكىندە! – دەپ يىركىنچىلىك ھېجايىدە، سۆزىنى داۋام قىلدى لى، – ئۆتكەننى تىيلە قىلماي، ساڭا بىر تەكلىپ قىلماقچىمىز.

– نېمە؟! – ھەيران بولدى، غېنى.

– ئەگەر سېنى تۈرمىدىن بوشاتساق، بىزگە خىزمەت قىلامسەن؟
لى يىڭچىنىڭ بۇ سۆزلىرى يارىغا تۇز سەپكەندىنمۇ ئازاپلىق تۇيۇلدى غېنىغا: «قاپاققا سېلىپ كۆلدۈرلاتقاندىكى، ئاخماق قىلىۋاتقىنىنى قارا بۇ پەسكەشلەرنىڭ»، – پىچىرلىدى غېنى، – مۇنۇ پاناق بۇرۇننىڭ مېيىسىنى چۈگۈۋېتىپ، نېمە كۆرسەم كۆرەيمېكەن، ھە!
– ياخشىلىقىنىما قوبۇل قىلغۇڭ كەلمەمدە؟ – تەكرار سورىدى غېنىنىڭ ئىچكى كەچۈرمىلىرىنى سەزگەندەك لى يىڭچى.

– سىلەردىن ئادەم بالىسىغا ياخشىلىق تېگەرمۇ؟
– نادان، ۋەھشى، زىۋازا! – تەڭپۈڭلىغىنى يوقانغان لى-يىڭچى يەنە نېمىلەرنىدۇر ۋاپاساشقا باشلىدى. ئۇنىڭ نەيرەڭلىرىگە پىسەڭ قىلمىغان غېنى:
– سەنلەر ئىزدىگەن قورققانچاق، ۋىژدانسىز ساتقۇن مەن ئەمەس، بىلىپ قويۇش! تولا بېشىمنى قوچۇماي جازا ھۆكۈمىڭنى ئېيتىش...
يان بۆلىمىدىن ئىلدام كىرگەن شىڭ-شىسەي غېنىنىڭ ئالدىدا توختاپ، ئىككى قولىنى كەينىگە تۇتقان ھالدا ئۇنىڭ كۆزىگە تىكىلدى. مەشھۇر جاللاتنىڭ بۇ قىلىغىدىن قىلچە ئەيمەنمەي، قاپاقلىرىنى تۈرگەن پېتى بۇلجىماي ئولتاردى غېنى. شىڭ-شىسەي ئۇنىڭ بوي-تۇرقىنى ئۆلچەمەكچىدەك بىر ئايلىنىپ چىققاندا شىڭ-شىسەينىڭ بويى ئولتارغان غېنىنىڭ مۇرىسىگە ئارانلا بويلاشتى. ئۇ: «يەرلىك ھايۋانلارنىڭ ئەڭ زورى ئېكەنمەن...» ئىچىدە ھەسەت قىلىدىدە، سورىدى؟
– نەچچە ياشقا كىردىڭ؟

– قوغۇن پىشىغىدا، خۇدايىم بۇيرىسا، قىرىق ئىككىگە توشمەن.
شىڭ-شىسەي يەنە تىڭرىقاپ قالدى. ئۇنىڭغا غېنىنىڭ ئاددىي سۆزلىرىدە قانداقتۇر مەقسەت باردەك سېزىلدى. «ئوقۇمىغان ساۋاتسىز چەنتۇ دېيىشكەندى، ئەگەر ئوقۇغان بولسا بېشىمىزغا زور بالا-قازا بولىدېكەندە بۇ زىۋازا» دېگەن تەشۋىشلىك ئوي كەچتى ئۇنىڭ كۆڭلىدىن، ۋە:
– ئاڭلىشىمچە خەت-ساۋاتنىڭ يوق ئېكەن، نېمىشكە ئوقۇمىدىڭ؟ – دەپ سورىدى.
– زىندان، سۈرگۈنلەردە ئوقۇغىنىم يەتمەمدۇ؟ – جاۋاۋەن سورىدى غېنى.
– خا، خا، خا! – ئەسەبىي، ئۆشكە مەشىرىدە كۈلدى شىڭ-شىسەي ۋە كىيىم پىچىدىغاندەك غېنىنىڭ بەستىگە خېلىغىچە كۆز ئۈزمەي تىكىلدى. ئۇنىڭ بۇ زەھەرلىك قارىشىدىن ئۆچمەنلىك، لېكىن چەكسىز قىزىقىش – ھەۋەس ئەكس ئېتىپ تۇراتتى. «سېنى ھازىرچە ئۆلتۈرمەيمەن، قانداق يوللار بىلەن بولمىسۇن ئەيۋەشكە كەلتۈرۈپ، كۈچ تەسىرىڭدىن پايدىلىنىمەن، سىڭكۇ1...» دېگەن پىكىرنى كۆڭلىگە پۈكتىدە، ئۇنلۇك ھالدا: – دا زىۋازا!2 – دەپ ۋاقىرىغان پېتى ئىلدام چىقىپ كەتتى.

1 سىڭكۇ – ھايۋان

2 لا زىۋازا – چوڭ ئوغرى

مۇھىدىش كېچىدە دەھشەت بەلگۈسىنى بېرىپ، زىندان ئىشىكلىرى ئېچىلدى. ئۆلۈم نوۋىتىنى كۈتۈپ يېتىشقان مەھبۇسلار، نوۋەت كىمگە كەلدىكىن دېيىشكەندەك، ۋەھىم-تەشۋىش ئىچىرە باشلىرىنى كۆتىرىشتى. تۇم قاراڭغۇدا كىشەن ئاۋازى ئاڭلاندىدە، ئاندىن «بارمۇ سىلەر؟» دېگەن تاۋۇش چىقتى.
– غايىنامغوي، غايىنام! – دەپ ئورنىدىن ئېتىلىپ تۇرغان قۇسەننىڭ پۈتىدىكى كىشەن كاتقا ئىلىنىپ، ئوڭدىسىغا چۈشتى. شۇنداق بولسىمۇ تەمتىلەپ بېرىپ، غېنىنىڭ بوينىغا ئېسىلدى – ئىككىسى ئۇزۇن يىللار جۇدالاشقان قېرىنداشلاردەك گىرەلىشىپ كېتىشتى. شۇ ئارىلىقتا غېنىنىڭ سوراقتىن خېيىم-خەتەرسىز قايتىپ كىرگەنلىكىگە خوشال بولغان مەھبۇسلار ئۇنىڭدىن ھال-ئەھۋال سوراقتا

باشلىدى.

– ئۆزلە كېچىككەنسىرى بۆلەكچىلا قوختۇق، جۇمۇسلا، باتۇر، مەم-مەم – دەپ كۆڭۈل ئېيتتى قۇمۇللىق چارۋىدار.

– بۇ لومودولاردىن ھەر بالا كېلىدۇ دېسىلە، يا پىرلەر! – دېدى تۇرپانلىق دېھقان ۋە ئايپ ساقلىغان چىمەلتەكتەك موم شامنى يېقىپ، ھېجىردىكى سوغ چاپنى غېنىغا سۇنۇپ، – ئۇسساپ قالغاندىلا، ئىچسىلە، پالۋان.

– رەخمەت، نىياز تاغا، – مېنى تەدارلىق بىلدۈردىدە، ھېجىردىكى سوغ چاپنى دەم ئالماي ئىچىۋەتتى غېنى ۋە راھەتلىنىپ ئۇ تارتتى.

– قارنىڭ ئاچتۇر؟ – دەپ لاتىغا يۆگەكلىك ئىككى جىڭمومىنى دوستىنىڭ ئالدىغا قويدى قۇسەن.

– قوسىغىم توق، قۇسەن، ئۆزەڭ يېگىن. مېنى سوراققا تارتىشتىن ئاۋال، نېمە ئۈچۈنكىن، گۆشكە راسا تويغۇزۇشتى.

– قايران ئېت... – دەپ پىغان چىقاردى، ئاغزىنى تامشىغان قۇسەن.

– بۇ مەككەر خىتايلار ئاغزىمنى مايلاپ، يالغان-ياۋداق ۋەدىلەرنى قىلىپ، ئالدام خالتىسىغا سالماق بولۇۋىدى مەنما بوش كەلمىدىم، جۇمۇڭلا! – دەپ سوراق جەرياندا ئۆتۈلگەنلەرنى تەپسىلىي سۆزلەپ بەردى غېنى.

– غېنىكام، ئوغۇل بالا ھېمىشەم بىنى-بىي دېگۈلۈك، – دېدى غېنىنىڭ جۇرئىتىگە قايىل بولغان خوتەنلىك گىلەم ئۈستىسى. بەش يىلدىن بېرى نېمە گۇناھ قىلغانلىغىنى ئۆزىمۇ بىلمەي، زىندان ئازاۋىنى چېكىۋاتقان بۇ قېرى ھۈنەرۋەن ئۆزىدىن كۆرە غېنىنىڭ ئۆمرى زايە بولۇۋاتقىنىغا كۆپىرەك ئېچىناتتى ۋە بەزىدە: «سىلى قۇتۇلۇپ چىقسىلا بۇ كۇپايلىدىن ئۆچمىزنى ئېلىپ بەيەتتە» دەپ ئارزۇ-ئارمىنى ئېيتتى غېنىغا.

– مەن بولسام يەر تېگىدىن قۇدۇق كولاپ، كارىزدىن سۇ چىقىرىپ زىرائەت كۆكەرتىدىغان دېھقاننىڭ بىرى، باج-سېلىق تۆلەش، غەللە-پارق قۇيۇشتىن باشقا نېمە يامانلىغىم بارلىغىنى ئۆزەمما بىلمەيمەن، ۋاي، دوۋۋا دەپ «سىياسى جىنايەتچىلەر قاتارىدا سولانغانلىغىنى ئېيتىپ زارلىناتتى تۇرپان دېخنى.

– قويسىلا، بۇ كېپەن ئوغرىلىرىنى. مانا مېنىما خوجانىيازغا ئەسكەر بولدۇڭ دېگەن بانە بىلەن ئاز-تولا مېلىمنى تارتىۋېلىپ، مونۇ قاراڭغۇ گۆگە تاشلىۋەتكىنىگە ئالتە يىل بولدى مەم، مەم... چۆچۈرىدەك يەتتە بالام باش پاناسىز قالدغۇزە! – قۇمۇللىق چارۋىچىمۇ ئۆز دەردىنى تۆكۈشكە باشلىدى. بۇ خىل ئاھۇ-پىغان، دەرت-ئەلەم زىندانلارنىلا ئەمەس، پۈتكۈل شەرقىي تۈركىستاننىڭ بۇلۇڭ-پۇشقاقلرىنى قاپلاپ، بېپايان ئۆلكە بەئەينى تىرىكلەر گۆرىگە ئايلانغان ئېدى. 1934-يىلى ھاكىمىيەت ئۈستىگە چىقىۋېلىپ، 1944-يىلىغىچە قانلىق ھۆكۈم يۈرگۈزگەن شىڭ-شىسەينىڭ جاللاتلىغى شۇ دەرىجىگە يەتكەن ئېدىكى، قاماققا ئېلىنغانلار ھەر دەقىقە قىيناش ۋە ئۆلۈمگە مەھكۇم بولۇشىنى كۈتىدېكەن، سىرتتىكىلەر تەقىپ-تەھلىكە ئاستىدا ئەركىن نەپەس ئېلىشتىن مەھرۇم ئېدى. لېكىن مىللىي ئېزىش، مىللىي ھاقارەت ۋە كامىستىش، زۇلۇم ۋە سىتەم قانچىكى ئاشقان سىرى خەلىقنىڭ ئەزگۈچىلەرگە نىسبەتەن نەپەت ۋە غەزىۋى كۈندىن-كۈنگە ئۇلغىيىپ پارتلاش نۇقتىسىغا يەتكەن ئېدىكى، بۇ پارتلاشقا شەرت-شارائىت پىشىپ كېلىۋاتاتتى. زۇلۇم گىردابىدا تاۋلىنىپ ھەق، ناھەقنى پەرىق قىلىش دەرىجىسىگە يەتكەن غېنى بولسا ئەركىنلىككە – خەلىق ئازاتلىق ئىشىغا تەلپۈنەتتى.

– گەپ شۇ قېرىنداشلار، – دېدى مەھبۇس يولداشلىرىنىڭ ھەسرەتلىرىنى ئىخلاس بىلەن تىڭشاپ. – بىز قانچىكى يۇگاچ، ئىتائەتمەن بولۇپ، باش ئېگىپ تۇرساق بۇ ناپىسانىيەت جاڭگۇدىلار بوزەك قىلغىنى قىلغان، جۇمۇڭلار! – ئۇ سەل ئويلىنىدە، كۆڭلىگە پۈكۈپ يۈرگەن مەخسىتىنى ئىزھار قىلدى، – موشۇ ئولتارغانلار ۋە بىزگە ئوخشىغان مىڭلىغان كىشىلەر نېمە گۇناھ قىلىپتىمىز؟ يە

ئۇلارنىڭ يۇرتىغا كىرىپ، ئۇلارنىڭ لاتا خەيلىرىنى ئوغرىلاپ چىقىپتىمىزمۇ، ھە! قۇمۇلغىچە پىيادە داڭكاڭ كۆتىرىپ كېلىپ، پېرىمىزگە غوجايىنلىق قىلىڭ، مال-مۈلكىمىزگە ئېگىدارچىلىق قىلىڭ، ئەندى ئۇنى ئاز دەپ زىندانلارغا سولاپ، سۈرگۈنگە پالاپ جېنىمىزغا قەست قىلىڭ شۇما ئىنساپتىن بولىدۇ؟ شۇنچىما بوزەك بولىمىزما، قېرىنداشلار! ھايۋان چېغىدا تۆرت پۇتىنى بوغۇپ سويماق بولغاندا تېپىرلايدىغۇ! بىزنى بۇ قان ئىچەرلەر ھايۋانلاردىنما پەس كۆرۈۋاتسا باش پۈركەپ، تەغدىرگە تەن بېرىپ ياتىۋېرىمىزما!؟

بۇ كېچىسى ھېچ كىم ئۇخلىمىدى. مۇھىدىش زىندان دەھشىتى بىلەن ۋەھىم قايغۇ گىردابىغا مۇپتىلا مەھبۇسلار ئۆز تەغدىرى ۋە غېنى ھەققىدە ئويلىشاتتى. غېنى ئۇلارنى قاراڭغۇلۇقتىن يورۇقلۇققا باشلاپ ماڭغاندەك ھىس قىلىشائىدە ئۈمۈت يۇلتۇزلىرى قايتا يورۇغاندەك بولاتتى. غېنىمۇ تاڭ ئانچىچە كىرىپك قاققىنى يوق - بۈگۈن يۈز بەرگەن جاللاتلار باشلىغى لى-يىڭچى بىلەن بولغان تىركىشىشى ئەسلىگەندە ۋۇجۇدىنى غەزەپ ئوراپ، خىتاي ھۆكۈمدارلىرىغا نىسبەتەن ئۆچمەنلىكى تېخىمۇ كۈچىيەتتى. «بۇلارنىڭ دېگىنىگە كۆنسەم ماڭا خىزمەت بېرەمىش! - پىچىرلىدى ئۇ لى-يىڭچىنىڭ تەكلىۋىنى ئەسكە ئېلىپ، - مەن بۇ زالملارغا قېتىلىپ، ئۆز قېرىنداشلىرىمنى ئازاپلايدىكەنمەندە؟! سەنلەرنىڭ ئالدام خالتاڭغا چۈشىدىغان ئاخماق غېنى يوق! تىرىك تۇرغۇزۇپ سويۇشساڭمۇ سەنلەرگە باش ئەگمەيمەن، لۆجىلەر!» ئەندى غېنىنىڭ كۆز ئالدىدىن ئۇنى «ئىقرا» قىلدۇرماق ئۈچۈن نەچچە كۈنلەپ ئاچلىقتا مۇزخانغا يالڭاچ قامغانلىغى، تېنىگە قىزىتقان ياغ چېچىپ، تىماقلىرىغا يىڭنە سانچىشقانلىرى... سۈرەتلىنىپ ئۆتۈشكە باشلاپ، تېنى شۈركىنىپ يۈرگى موجدۇلغاندەك بولدى. «ۋاي، بۇقنىمۇ چىمداپ ئۆلتۈرىدىغان، ئەزمە جاڭگودىلارەي! ئالدىرىماستىن قېنىمىزنى پىشت-بۈرگىلەرگە، چۈسى-چۆچۈنلەرگە شورىتىپ ئۆلتۈرەمدېكىنە؟» غېنى پەرەز قىلغاندەك ئۇيغۇرلار ئىچىگە سىڭىپ، ئۇلارنىڭ ئۈجۈر-بۈجۈرىنى ياخشى بىلىدىغان، ئەندىلىكتە شىڭ-شىسەينىڭ ئىشەشلىك تەرجىمانى ۋە سىياسىي تەپتىش ھەيئىتىنىڭ باشلىغى لىيۇبىڭدى (مۇخەممەر) ئارقىلىق غېنىنىڭ لايىقتىنى، ئۇنىڭ ئۆز دائىرىسىدىكى كىشىلەر ئارىسىدا ئىناۋىتىنىڭ بارلىغىنى بىلگەن شىڭ-شىسەي غېنىدىن پايدىلانماق بولدى. مابادا غېنى «ئىندەكە» كەلسە زىندان باشلىغى قىلىپ «قارا كۈچىدىن» پايدىلىنىش بىلەن بىللە ئاستا-ئاستا شۇ مەزگىلدە ئەڭ خەتەرلىك جاي ھېساپلانغان ئىلى ۋادىسىدىكى ئىنقىلاپچىلارنى بېسىش ئۈچۈن «تايانچى خادىم» قىلىشمۇ نەزەردە تۇتۇلغان ئېدى. خىتاي ئەمەلدارلىرى بۇ خىل قەستىگە يېتىشتە ئۆزلىرىنىڭ ئادەتتىكى مەككارلىغى - سىلىق سۆھبەت، ئاندىن پوپۇزا، يەنە سىلىق سۆھبەت ۋە يەنە پوپۇزا ئۇسۇلىنى ئىشقا سېلىپ بېقىۋېدى ھېچ نەتىجە چىقمىدى - غېنىنىڭ ئىرادىسىنى سۇندۇرالمىدى. ئەلۋەتتە، بۇنىڭدىن بىر نەچچە يىل ئىلگەركى: چېلىشتا بۆكە، سوقۇشتا گاڭگۇڭ، ئېتىشتا مەرگەن ۋە زومىگەر بايلارنىڭ مېلىدىن «چوتۇ» ئېلىپ، گادايلارغا تەخسىم قىلىدىغان - ئۇمۇمەن، بەگۋاش، يۈگەنسز غېنى تامامەن يېڭى ئىرادىلىك غېنىغا ئايلانغان ئېدىكى، خىتاي شوۋىنىستلىرىنىڭ ھاقارەت-كامىستىشى ئۇنىڭ مىللىي غۇرۇرىنى ئويغاتقان بولسا، مىللىي زۇلۇم ۋە تەڭسىزلىك ئازاتلىققا دەۋەت قىلىپ، خەلىقنىڭ ئاھۇ-زارى - كۈرەشكە چاقراتتى...

- سېسىق زىنداندا چىرىپ ياتماي، بەختەش تەۋەككەل قىلىش كېرەك. ئەگەر ھايات قۇتۇلسام ئۆزۈم ئوخشاش دەرتەنلەرنى توپلاپ، بۇ زوراۋانلارغا ئۇيغۇر بالىسىنىڭ كىم ئېكەنلىگىنى تونۇتمەن...» قەتئىي قارارغا كەلدى، كۆز يۈمىدى غېنى.

...بۈگۈن ئالتە كۈن بولدى غېنى قايتىپ كامپىرىغا كىرمىدى. كۈن ئۆتكەنسە خاۋ تەنجاڭنىڭ تەشۋىشى ئارتىشقا باشلىدى. ئالدىنقى سوراقلاردا مۇنچىلىك كېچىكىمگەن ئېدىغۇ! غېنىنى كېچىسى، ھەممە مەھبۇسلار ئۇيغۇغا كەتكەن، زىندان ئىچىنى مۇدەھىش گۆرىستان جىم-جىتلىغى باسقان - گۈندىخانلارنىڭ تۆمۈر قاپلىق مەزمۇت ئىشىكلىرى تاقىلىپ، گۈندىپايلىرىنىڭ

مېڭىش-تۇرىشلىرى سېلىككەن چاغدا، بەستىلىك تۆرت گۈندىپاي قوللىرىدا خازىچاڭ – ماۋزېر تۇتقان ھالدا كىرىشىپ، ئېلىپ چىقىپ كېتىشكەن. غېنى گۈندىپايلىرىنىڭ ئۇنى ئالدىرتىشىغا پىسەڭمۇ قىلماي كىيىندى. بىللە ياتقان يولداشلىرىنىڭ كۆڭلىنى تىندۇرماق بولدى، ئەتىم: «خەپ، خويما تاتلىق چۈش كۆرۈۋاتاتتىم... يەنە بىر دەم ئويغاتماي تۇرسا، مونۇ چا پاقىلار، «ئالا بايتالنىڭ» قىزىنى ئېلىپ قاچاتتىم» دەپ كۆلدۈرگەن ئېدى...

مانا، ئالتە كېچە-كۈندۈز ئۇنى مەھبۇس قولىداشلىرى تۆرت كۆزى بىلەن كۈتمەكتە، كېچىلىرى تىرىق قىلغان تاۋۇش ئاڭلانسا باشلىرىنى كۆتىرىشىپ ئىشىككە قاراپ تەلمۈرىشەتتى. ئۇنىڭغا ئاتاپ دۇئا-تەگىر ئوقۇشاتتى. قۇسەننىڭ بولسا تامىغىدىن ھېچ نەرسە ئۆتمەي، كېچىلىرى مېچىلداپ يىغلايدىغان بولۇۋالدى.

– غېنىنىڭ يولىشى بولساڭ – غېنىدەك مەردانە بول قۇسەن. غېنى ئۆلمەيدۇ. ئۇنىڭ سىياقى ئادەملەر ئاسان ئۆلمەيدۇ، – دەپ قۇسەنگە تەسەللا بېرەتتى خاۋ تەنجەڭ 1 .

– راست، – دېدى تۇرپانلىق دىھقان. – غېنى پالۋان ئوتتىنمۇ ساق چىقىدىغان يىگىت تۇرسا.

– خۇدا گۈندۈ، ئۇ پالۋان ساق بولغاي دېسىلەر، دېدى قۇمۇللىق.

مەھبۇسلارنىڭ ھەممىسى غېنىنىڭ تىلىگىنى تىلەشتى، ئۇلارنىڭ ئوي-پىكرى غېنىدا بولدى، ئەگەر پاراڭ سېلىشىدىكەن، غېنىنىڭ ياخشى تەرىپىنى قىلىشاتتى.

– ئۆتمۈشتە، – دېدى غېنىنى ئەسلىپ ئولتارغان كۈنلەرنىڭ بىرىدە خاۋ تەنجەڭ، – بىزنىڭ ئەلدە

ئۆتكەن 108 باتۇر – سەركەردە توغرىلىق قىسسە بار. بۇلارنىڭ ھەممىسى مەۋجۇت تۈزۈمگە،

زۇلۇم-سىتەمگە قارشى تۇرغانلار. شۇلارنىڭ بىرى يولۋاس بىلەن يەكمۇ-يەك ئېلىشىپ، جاڭگال

يولۋىسىنى يەڭگەن. تارىختا ئۇنى «ئۇسۇڭ دا لاۋخۇ» – يەنى، «يولۋاسنى يەڭگەن ئۇسۇڭ» دەپ ئاتايدۇ.

مەن غېنىنى ئاتاقلىق باتۇر ئۇسۇنغا ئوخشىتىمەن. كۈنلەر كېلەر سىلەر غېنى بىلەن

پەخىرلىنىسىلەر...

1 تەنجەڭ – پولىكوۋنىك.

خاۋ تەنجەڭنىڭ گېپى تۈگە-تۈگىمەي گۈندىخانا ئىشىكى شارقىلاپ ئېچىلىپ، غېنىنى ئىشتىرىپ دېگىدەك ئىچكىرى كىرگۈزۈۋېتىپ، قايتا قۇلۇپ سېلىندى.

– غايىنام! – ئۆزىنى غېنىنىڭ ئالدىغا ئاتتى قۇسەن. باشقىلارمۇ ئىشىككە يۆلىنىپ، ئاران ئاياق ئۆرە

تۇرغان غېنىنىڭ ئەتراپىغا ئولاشتى. شام بىلەن غېنىنىڭ ئۈزىنى يورۇتقان خاۋ:

– ئى-يا! – دەپ ۋاقىراۋەتتى.

– ۋاي، ئاللا! – دەپ پىغان چىقاردى مۇسۇلمانلار.

غېنىنىڭ ئۈزى پۇچىلانغان كۆمۈقوناقتەك چاۋۇرۇپ كېتىپتۇ. ئوتۇقۇپ يىرىڭدىغان قاپاقلىرى كۆزىنى

يېپىۋاپتۇ. جاۋغايلىرى قاسقانلىشىپ، لەۋلىرى گۆشۈندەك شەلۋەرەپ، تىلى ئىشىشىپ ئاغزىغا سىغماي

قاپتۇ.

– ئاستا ياتقۇزايلى... شاۋ-شۇ قىلماڭلار، يولداشلار، – دېدى تەنجەڭ.

مەھبۇسلار غېنىنى يۆلەشتۈرۈپ، ئورنىغا ئاپىرىپ ئولتارغۇزدى.

– سۇ، – دەپ ئاران ئۇن قاتتى غېنى.

– سۇ، دەيدۇ، سۇ! – دەپ خوشال بولۇشتى غېنىنىڭ تىلغا كەلگەنلىكىگە مەھبۇسلار. قۇسەن بولسا

بۇقۇلداپ يىغلىدى.

خاۋ تەنجەڭ ياستۇق قېپى ئىچىدىن ئىككى چاقماق قەنت ئېلىپ سۇغا ئارىلاشتۇرۇپ، شەرۋەت

قىلىدە، غېنىنىڭ لەۋلىرىنى بىر قولى بىلەن ئېچىپ، ئىككىنچى قولى بىلەن شەرۋەتنى ئىچكۈزدى ۋە:

– چايداندا ئىسسىق چاي بار. دەرھال ھېچىرغا موما توغراپ ئىۋىتىڭلار، بولۇڭلار! – دېدىدە، غېنىنى كۆرىپچىگە ياتقۇرماق بولۇپ مۇرىسىنى تۇتۇۋېدى ئۇ ئىگراپ كەتتى. ئۇنىڭ كەينى بەدىنى قىزىتقان ياغ بىلەن داغلانغاشقا تېرىسى شۇلىنىپ جاراھەتكە ئايلانغاندى. غېنىنى ئوڭدىسىغا ياتقۇزۇش مۇمكىن ئەمەسلىكىنى بىلگەن خاۋ ئۆزىنىڭ ۋە غېنىنىڭ ياستۇغىنىنى ئۈستىلەپ تىكلەپ ئۇنى مەيدىسىچە ياتقۇزۇپ، قانغا بويالغان كۆيىنگىنى ئاستا قايرىۋېدى، كۆمەچتەك پۇچىلانغان تەننى كۆرگەن مەھبۇسلار:

– ۋاي، خۇدايمەي! – دېيىشىپ، كۆڭۈللىرى چىدىماي تەتۈر قاراۋېلىشتى.
– ھېچ گەپ ئەمەس، بىر-ئىككى كۈندە سەگىپ قالىدۇ. بۇنچىلىك قىيىناشقا چىدىمسا غېنى بولامدۇ. قېنى، چېيىڭلار؟ – خاۋ غېنىنىڭ ھالىغا ئىچىدە ئېچىنىسمۇ، چاندۇرماققا سېلىپ، باشقىلارغا تەسەللى بەردى.
– سۇ، سۇ...

بۇ قېتىم غېنىنىڭ ئاۋازى تېتىگىرەك، ئۈنلۈگىرەك چىقتى. ئادەمنى قىيىنغان چاغدا دەرھال تاماق قۇرىدۇ، تەشئالىق كۈچىيدۇ. ئالتە كۈن قىيىنغان ۋەھشىلەر غېنىغا بىر يۇرتۇم سۇ بەرمىدى. قىيىناشتىن كۆرە تەشئالىق ئازاۋى ئېغىرراق تۇيۇلدى ئۇنىڭغا. ئۇنىڭ تەشئالىقى قانار ئەمەس، مەھبۇسلارنىڭ چايدانلىرىدىكى چايلار تۈگىدى. لېكىن غېنى «سۇ، سۇ» دەپ يېنىپ-يېنىپ تەلەپ قىلاتتى. ئاخىرى ئۇنىڭ جېنى سەل ئارام ئالدى، ئەتىمالىم، ئۇيىقىغا كەتتى. ئۇ يەنە ئۇيىقىسىز، – ئۇنى ئالتە كۈن ئۇيىقا بەرمەي قىيىنغاندە!

خاۋ تەنجاڭ باشچىلىغىدا ئالتە مەھبۇس «ئېھتىيات» ئۈچۈن سۇقۇشتۇرۇپ قويغان «زاپاسلىرى» قۇرۇتقان موما، قەنت، مېغىز قاتارلىق نەرسىلەرنى يىغىشتى. بىرسىدىن كىچىككىنە ناسۇۋال قۇتسىدا ھەسەلمۇ تېپىلدى. بۇنىڭ ئۈستىگە خوشنا كامپىرلارغا شەرتلىك بەلگۈ بېرىپ، ئۇلاردىنمۇ ماي، قەنت بولسا «فاڭغىڭ – تاھارەتكە» چىقارغاندا بەلگۈلۈك جايغا تىقىپ قويۇش ئىلتىماس قىلىندى.

– بۇ نەرسىلەرنىڭ سىرتىدا، – دېدى خاۋ، – ئاۋال غېنىنى تويغۇزۇپ، ئاندىن ئۆزىمىز تاماقلانمىز.
– شۇنداق بولمامدىغان، تەنجاڭ، – خاۋنى قۇۋەتلىدى تۇرپانلىق.
– پالۋاندىن جاننى ئايىمايمىز، دېسىلە..!
– جاراھىتىنى چاپسانراق ساقايتىشنىڭ ئامالى بولسا ئېدى.
– مېنىڭ ئاڭلىشىمچە، – دېدى تۇرپانلىق دېھقان، – كىچىك بالىنىڭ سۈيىدۈكى كۆيۈكنىڭ زەھىرىنى تارتارمىش.

– بۇ تىرىكلەر گۆرىدە نەدىن كىچىك بالىنى تاپالايسىن.
– سۈيىدۈك پەيدا قىلسا چوڭ ئادەمنىڭمۇ داۋا بولۇشى مۇمكىن. سىناپ كۆرەيلى، – دېدى خاۋ تەنجاڭ.
شۇ كېچىدىن تارتىپ پەرۋىش باشلاندى: ھەر كۈنى ئىككى ئادەم نوۋەتلىشىپ غېنىنىڭ قان ئويۇپ ئىششىپ كەتكەن پۇتلىرىنى ماسساج قىلىدۇ، جاراھەتلەرنى سۈيىدۈك بىلەن يۇيىدۇ، تاماق يېگۈزىدۇ، ھاجەتكە ئاپىرىدۇ.

مېھرى-شەپقەتتىن ئارتۇق شىپا بولغايۇ؟! ھەمدەرت يولداشلىرىنىڭ مەدەت بولۇشى تۈپەيلى ئىككى ئۈچ كۈندىلا ئەكسىگە كېلىشكە باشلىغان غېنى ئاۋالقىدەكلا سۆزگە كىرىشىپ، ئورنىدىن تۇرۇپ ھەرىكەت قىلىشقا باشلىدى. تېنىدىكى جاراھەتلەر قېتىشقاندا كىچىك بولسىمۇ، قىمىرلىسا زىڭىلداپ ئاغىراتتى، تېخى ئوڭدىسىغا سۇنايلىنىپ ياتالماتتى.

– ياق، بۇ قىلىغىڭلار بولمىدى، ھەرگىز يېمەيمەن! – دەپ رەت قىلدى غېنى، خىتايلىرىنىڭ

«چاغان» بايرىمى مۇناسىۋىتى بىلەن گۆشلۈك شوۋا بەرگەن كۈنى ئالتە مەھبۇس ئۆزلىرىگە تېگىشلىك گۆشنى يېمەي، ئۇنىڭ ئالدىغا قويغاندى.

– يېمىسەڭ رەنجىمىز، غېنى. چاپسانراق كۈچۈڭگە كىر. ئۆزەڭ ئەمەس، سېنىڭ كۈچۈڭ بىزگە كېرەك، – دەپ سۆزىنىڭ ئاخىرىدا چېقىشتى خاۋ .

– بىر يىلدا بىر كېلىدىغان چاغاندا بېرىدىغان گۆشۈڭلارنى يالغۇز يەۋالسام، ئىنساپلىق بولماس. ياق، مېنى زورلىماڭلار. بۇ گۆشنى ئۆزەڭلارنىڭ گۆشىنى يېگەندەك بولمەن، – دەپ قەتئىي تۇرۇۋالدى غېنى. ئاخىرى تارتىش-تارتىشا يولداشلىرىنىڭ كۆڭلى ئۈچۈن ھەر بىرسىدىن بىر چىشلەم ئېغىز تەگدى غېنى. ئىجىللىق مېھرى سىڭگەن ئالتە چىشلەم گۆش ئالتە قوي يېگەندەك قۇۋەت بەردى غېنىغا.

– مانا، بىز بىر تۇققان قېرىنداشتەك بولۇپ كەتتۇق. بۇ يەردە سېنىڭ، مېنىڭ يوق. ئەمەلدار بىلەن پۇخرا يوق ھەممىز تەڭ، ئىناق. نېمىشكە شۇنداق؟ – دېدى خاۋ ۋە ئۆز سۆزىگە جاۋاب بەردى: – ھەممىزنىڭ دەردىمۇ، مەقسىتىمۇ بىر – ئۇ ئەركىنلىك، باراۋەرلىك. شىڭ-شىسەي خىتاي، مەنما خىتاي. ئۇ ھاكىمىيەت ئۈستىگە چىقىۋېلىپ سىلەرنى، خەلىقنى ئېزىپ، قۇللۇق ئاسارىتى ئاستىدا تۇتماقچى بولۇۋاتىدۇ. مەن ئۇنىڭ تۇتقان يولىغا قارشى. ئۇ مېنىڭ دۈشمىنىم، خەلىقنىڭ قاتىل دۈشمىنى. كۈنلەر كېلىدۇ شىڭ-شىسەي ئوخشىغان مۇستەبىتلەر يوقىلىپ، خەلىق ئۆز ئەركىنى، ئازاتلىغىنى قولغا ئالىدۇ.

– ئاغىزلىرىغا ماي، خاۋ تەنجاڭ...

– ئازاتلىق دېگەن ئۆز-ئۆزىدىن كەلمەيدۇ ياكى بىرسى ئەكېلىپ بەرمەيدۇ. ئازاتلىق ئۈچۈن جانپىدالىق بىلەن كۈرەش قىلىش كېرەك، – دېدى خىتاي كومپارتىيەسىنىڭ ئىنقىلاۋىي كۈرەشلىرىنى، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ گىتلىپىر فاشىستلىرى ئۈستىدىن چوقۇم غالىبە قازىنىشى ۋە ئېزىلگەن ئەللەر ئۆز ئەركىنى تېپىشى توغرىسىدا شۇ ئەللەر قاتارىدا شىنجاڭ خەلقىمۇ ئازاتلىققا ئېرىشىشى مۇقەررەرلىگىنى سۆزلەپ بەردى خاۋ تەنجاڭ. ئۇنىڭ دېگەنلىرىنى ھەر كىم ئۆز سەۋىيەسىگە يارىشا قوبۇل قىلىشتى. غېنى بولسا ئىنقىلاۋىي كۈرەشكە دائىر پىكىرلەرنى ئۆزلەشتۈرۈشكە تىرىشىپ، ئۆزىنى شۇ كۈرەش قاينىمىدا تەسەۋۋۇر قىلاتتى. ئۇ خاۋ تەنجاڭنىڭ سۆزىگە ئىشىنىدۇ. چۈنكى ئۇ غەربىز خىتاي – ھەقىقەتچى خىتاي. ھەممە خىتاي موشۇنداق بولسا ئارىدا ماجرانىڭ نېمە كېرىگى؟..

بىر كۈنى قىزىق پاراڭلارنى قىلىشىپ ئولتۇرىشقاندا غېنى مۇنداق دېدى:

– موشۇ سۆيۈك بىلەن داۋالاشنى توختاتساق. باشقىلارنىڭ بىر نورى، مونۇ سامساق بىلەن جۈسەينى تولا يېگەن ئادىشىمىز خاۋ تەنجاڭنىڭ سۆيۈكىگە چىدالمىدىم...

غېنىنىڭ چاقچىغىغا ھەممىدىن ئاۋال خاۋ قاقاخلاپ كۈلدى.

– دورىنىڭ ھالال، ھارمى يوق دېسىلە. شىپا بولسا بولدى، – دېدى قۇمۇللىق.

– مېنى بوۋاقنى ئاسرىغاندەك كېچە-كۈندۈز بېشىمدا تۇرۇپ باقتىڭلار. رەخمەتنى نوۋىتى كەلگەندە ئېيتارمەن.

ئەندى ئاۋارۇ بولمىساڭلارمۇ بولىدۇ، ياخشى بولۇپ قالدىم.

– يەنە بىر نەچچە كۈن قىمىرلىماي يېتىشىڭ كېرەك. يوق گەپنى تاپماي، بىز دېگەننى قىلىسەن! – قەتئىي دېدى خاۋ. باشقىلار ئۇنىڭ سۆزىنى قۇۋەتلەشتى.

– بىر قېتىم، – دېدى ئۆتمۈشنى ئەسلەپ غېنى، – مېنى سولاپ ئۈرۈمچىگە ئېلىپ كېلىۋاتقاندا ساۋەن دېگەن يەردە تاھارەت قىلىۋالاي دېگەن بانە بىلەن قولۇمنى بوشتان چىرىكىنىڭ كانىيىنى بوغۇپ يەرگە ئۇردۇمدا، قاچتىم. چاتقاللىق يېقىن ئېدى. لېكىن ئۇنىڭغا يەتكىچە قارىغاي سايسىدا ئارام ئېلىپ يېتىشقان ئىككى چىرىك تۇيۇپ قېلىپ، ئوق ئېتىشقا باشلىدى. بىر ئوق سول پۈتۈمنىڭ بۇلجۇڭ

گۆشىگە تېگىپ يىقىلدىم. شۇنداقتىمۇ تۆرت ئاياقلىنىپ مېڭىپ چاتقاللىققا كىرىۋالدىم...

– خۇمپەرلەر تاپالمىغاندۇر؟ – سورىدى تۇرپانلىق.

– تاپالمىدى... قاراڭغۇدا نەدىن تاپسۇن...

– خۇدا گۇندۇ، ئۆزى ساقلاپتۇدە! – يېنىك تىنىق ئالدى قۇمۇللىق.

– ئەمما ئۆملە-ئۆملە قانسىراپ يېتىپ قاپتىمەن. قانچە ۋاقىت ياتتىمكىن، كۆزۈمنى ئاچسام تاڭ يورۇپ قاپتۇ. ئوق تەككەن پۈتۈم ئۆزەمنىڭ ئەمەستەك ئۇيۇشۇپ قاپتۇ. ئوق تېگىپ چىققان تەرەپكە ساڭگىلاپ قالغان بۇلجۇڭ گۆشنى يۇلۇپ ئېلىۋەتتىمەن، چاپاننىڭ پاختىسىنى كۆيدىرىپ، قان تەپچىرەپ تۇرغان جاراھەتنىڭ ئاغزىنى يېپىپ، كۆيىنگىمنىڭ بىر يېڭىنى يىتىۋېلىپ، مەككەم تاڭدىم...

– ۋاي، توۋۇ! بەندىنىڭ بېشىغا كەلمەيدىغىنى يوقتە!

– تاڭ ئاتسا چېرىكلەر قان ئىزىنى قوغلىشىپ كېلىشى ئېنىق. غولى بىلەكتەك يۇلغۇنى ھاسا قىلىپ مېڭىپ باقتىم. ئوق تەككەن پۈت لاتىدەك سۆزلىپ، مېڭىشقا بولمىدى، يەنە تۆرت ئاياقلىنىشقا توغرا كەلدى. شېخىل تاش، تىكەن قىيىندىلىرى ئالقانلىرىمنى قىيما-قىيما قىلىۋەتتى. شۇندىمۇ چىشى-چىشقا بېسىپ، ئالغا سىلجىدىم. يەر جاھان يورۇغچە ماناس دەرياسىنىڭ بويىغا كېلىپ قاپتىمەن. سۇغا چۈشتۈمدە، ئۆزەمنى ئېقىن ئىختىيارغا قويۇپ بەردىم.

– چۆكۈپ كەتمىدىلما، پالۋان؟

– سۇدا بېلىقتەك ئوينايدىغان ھۈنەر باردە!

– ۋاي، توۋۇ!

– شۇ ئاققىنىمچە ئىككى يولچە يەرگە بېرىپ، قېلىن قومۇچلۇق ئىچىگە كىرىۋالدىم. ئەندى مېنى ئاسماندىكى ئاللادىن باشقا ھېچ كىم كۆرەلمەتتى. ھېلىقى نازۇگۇم دېگەن خوتۇنما قومۇچلۇققا مۆكۈنگەنكەنغۇ!

– شۇنى دېسىلەر!

– ئون كۈنچە قومۇچلۇقنى ماكانلىدىم.

– ۋاي، ئاچ قالمىدىلمۇ؟ – تەشۋىش ئارا سورىدى تۇرپانلىق.

– بىزدەك ھۈنەرى جىق ئوغۇل بالا ئاچ قالامدىغان، نىياز تاغا، – دېدى غېنى، – قومۇچلۇق ئارىسىدىكى كۆلچەكلەردە بېلىق دېگەن مىخ-مىخ. ئوتقا قاخلاپ كاۋاپ قىلسا، سۇلايمان پاشامۇ ئۇنداق لەززەتلىك تاماق يېمىگەندۇر.

– جاراھەتتىڭچۇ؟ – سورىدى خاۋ.

– ئوق تەككەن جاراھەتنى داغلىسا زەخمەت كەڭەيمەيدۇ دېگەننى سىلەرگە ئوخشاشلاردىن ئاڭلىغىنىم باردى. بېلىق يېغىنى ئوتتا راسا قىزىتىپ، جاراھەتنىڭ چۆرىسىنى قايتا-قايتا داغلاپ بەردىم. دېگەندەك ئاغرىق پەسەيدى، جاراھەتنىڭ ئاغزى پۈتۈشكە باشلىدى.

– ئۆزلە تەكسىز ئادەم ئەمەس جۇمۇسلا! – دېدى قۇمۇللىق چارۋىچى.

– سىلەر بېكارلا ئۇچامغا «ئوسا» قىلىپ ئاۋارە بولغىچە، داغلىساڭلار بولاتتى، – دەپ پاراڭنىڭ ئايىغىنى چاق-چاققا ئۆردى غېنى.

شۇ كېچىسى غېنىغا قاراش خاۋ تەنجاڭنىڭ نوۋىتى ئېدى. ئاۋالقى كۈنلىرى خېلە ئوبدان ئۇخلايدىغان غېنىنىڭ شۇ كېچىسى ئۇيقىسى قېچىپ، خىياللىرى چېچىلاڭغۇ، پەرىشانلىق بېسىۋالغان.

– نېمىشكە ئۇخلىمايسەن؟ پىغان چېكىپ قالدىڭغۇ؟ تېچ ئۇخلا، – ئاستا پىچىرلىدى خاۋ باشقىلارنىڭ ئۇيقىسىغا دەخىل يەتكۈزمەس ئۈچۈن.

– جۇدۇنۇم تۇتۇپ تۇرىدۇ...

– راستلا، كېيىنكى سوراقتا نېمە گەپ بولدى؟

- ھەي، خاۋ تەنجاڭ... ئېيتىپ نېمە قىلاي.
- ئېيتقىنىڭ يامان بولماس.
غېنى ئاز جىم ياتتىدە، دېدى:
- بىز دېگەنگە كۆنمىسەڭ يەتمىش پۈشتىڭنى قويماي سولايىمىز دېيىشتى...
- ئېشىپ كەتكەن رەزىللىك!
- قىيناپ-ئازاپلاشتىن كۆرە كۆلدۈرلاتماق بولغىنى ئەلەم قىلىدۇدە، بۇ گەزەندىلەرنىڭ.
- شۇندا تۈپ مەقسەتلىرى نېمىكەن؟
- ئۇلارنىڭ دېگىنىگە كۆنمەم ئالايتەن ئۆي-جاي، ماشىنا بەرمەكچى، دېگەن قىزىمغا ئۆيلىمەكچى، خا،
خا، خا! - ئەسەبىي كۆلدى غېنى.
- ئاستا، ئاستا! - غېنىنىڭ ئاغزىنى قولى بىلەن يېپىۋالدى خاۋ، - قىزىقارلىق تەكلىپ ئېكەن.
سەن نېمە قىلىپ بېرىدىكەن سەن؟
- مەنمۇ؟ مەن لىۋېڭدىننىڭ ياردەمچىسى بولۇپ، گۈندىپايلىرىنىڭ باشلىغى بولغىدەكمەن، تىۋى
ئىپلاسار! - غېنى چىدىماي ئورنىدىن تۇرماققا تەمىشلىشىگە خاۋنىڭ قولى ئۇنىڭ مۇرىسىگە تەگدى
ۋە ھېلىملىك بىلەن:
- ياۋاش، ياۋاش، - دېدى خاۋ - تاپقان ئادىمىنى قارا. ئۇلار ھەممە ئادەمنى لىۋېڭدى ئوخشىغان
ۋىزدانسىز ساتقۇن كۆرەمدىكەن!
- خەپ، مونۇ كاساپەت كىشەنلەر كاشىلا بولمىغاندا لى-يىڭچى دېگەن پاقا باشنىڭ خامارىنى
چۈگۈۋەتتىمىدە! شۇنداق قول سوزۇشۇمغا نەچچە گۈندىپاي يېپىلىپ، يەنە قىيناشقا باشلىدى...
- لى-يىڭچىنى ئۆلتەرگىنىڭ بىلەن زامان ئۆزگىرىپ كەتمەيدۇ. بۇ زاماندا قارا كۈچ ئەمەس،
ئەقىل-پاراسەت يېڭىدۇ...
خاۋ تەنجاڭنىڭ سۆزىنى يان تامنىڭ شەرتلىك چېكىلىشى ئۈزۈۋەتتى. ئۇ ئىلدام تام بۇلۇڭىغا بېرىپ،
جاۋاۋەن تامنى توكۇلداتتى. ئىككى تەرەپ شەرتلىك بەلگۈلەر ئارقىلىق تام چېكىپ سۆزلىشىدىغان.
غېنى ساۋاتسىز بولغىنى ئۈچۈن بۇ تەرىقە مۇھىم ۋاسىتىدىن مەھرۇم ئېدى. ئۇ ساۋاتسىزلىغىغا
ئۆكۈنگەن ھالدا «ئوقۇمىغان ئادەم - تۈڭلۈكسىز ئۆي» دېگەن تەمسىلنى ئەسلىدى.
- خوشنا كامبىرا سېنىڭ يۇرتلىغىڭدىن بىرسىنى يۆتكەپتۇ، - دېدى قايتىپ ئورنىغا ئولتارغان خاۋ.
- ئىسمى؟ بەلكى تونارمەن.
- ئىسمىنى ئېيتىشىمدى. ئۆزى غۇلجىلىق ئېكەن.
- قانداق يېڭىلىقلارنى بىلىدىكەن؟
- سولاش-قاماش تېخىمۇ ئەۋجىگە ئالغان. بۇ ئەندى بەلگۈلۈك ئوقەت. ئەڭ مۇھىمى ئىلىخو ئەتراپىدا
قانداقتۇر قۇراللىق «زىۋازىلار» پەيدا بولغان. بىلەمسەن، غېنى، بۇ ئىنتايىن مۇھىم خەۋەر.
- خەپ، سىرتتا بولارمېدىم... كىملىرىكى ھە! - تەۋرەنگەن غېنى بۇ قېتىم جاراھىتىنىڭ ئاغرىغىغا
قارىماي قوزغالدى. ئۇنى ئاران جايدا ياتقۇزغان خاۋ تەنجاڭ سۆزىنى داۋام قىلدى:
- ئىككىنچى خۇش خەۋەر، - دېدى ئۇ، گىتلىپ قاراچىلىرىنى سوۋېتلەر ئېلىدىن سۈرۈپ چىقارغان
قىزىل ئارمىيە ھازىر گېرمانىيە تەۋەسىدە جەڭ قىلماقتا ئېكەن. دېمەك، غەلبە يېقىن، ئازاتلىق
يېقىن. ئەنە شۇ ئازاتلىققا ماسلىشىپ ھەرىكەت قىلىش كېرەك، ئۇقتۇڭمۇ، ئىنىم غېنى!؟
ئىككى زىندان دوستلار كۈرەش يولىنى ئىزدىگەندەك، ئازاتلىق رىجىسىنى تۈزگەندەك خېلە ئۇزۇن
ۋاقىت جىمىپ قېلىشتى. خىتاي قىزىل ئارمىيەسى سېپىدە يۈرۈپ ياپونىيە باسقۇنچىلىرى ۋە
چاڭ-كايشى گومىنداڭچىلىرىغا قارشى جەڭلىرىدە پىشقان، تەجرىبىلىك كوممۇنىست خاۋ تەنجاڭغا
كۈرەش نىشانى بەلگۈلۈك - ئۇ خىتايدا سوتسىيالىزم غەلبىسى ئۈچۈن كۈرەشتى ۋە يەنە كۈرىشىدۇ.
غېنىچۇ؟ ئۇ قايسى تۈزۈم ئۈچۈن كۈرەشمەكچى؟ ئىنقىرار بولۇش كېرەككى، ئۇنىڭ ئېنىق غايىۋانە كۈرەش

نشانى يوق. ئەمما ئۇ خورلۇق-زوراۋانلىققا تەڭسىزلىككە قارشى، ئۆزى يېرى، قۇتلۇق ئېلىدىن خىتاي مۇستەملىكىچى ئوغرىلارنى قوغلاپ چىقىرىش، ئۆز ۋەتىنىگە ئۆز خەلقى ئېگە بولۇش ھەققانىيەت ئۈچۈن كۈرىشىدۇ – بۇ ئۇنىڭ قەتئىي قارارى، ھايات يولىدا مۇقاملانغان مۇقەددەس ۋەزىپىسى... گۈندىخانا ئىشىكى شاراقلىدى. خاۋ دەرهال ئورنىغا يېتىۋالدى. ئىشىكى ئېچىپ كىرگەن گۈندىپاي قولىچىرىغى بىلەن كامېرا ئىچىنى يورۇتۇپ، بۇلۇڭ-پۇشقاقلارغىچە سەپ سېلىپ چىققاندىن كېيىن: – خاۋ، چىلى! 1 – دەپ ۋاقتىدى.

– نېمە دەيسەن؟ – خاۋ ئەتتەي ئېرىنىپ باش كۆتەردى. – شۇشى شىڭلى! 2 – دېدى گۈندىپاي. «ئورۇن-كۆرىپىلىرىڭنى يىغىشتۇر» دېگەنلىك كامېرىدىن-كامېرىغا يۆتكەش ياكى تامامەن ئېلىپ چىقىپ كېتىشنىڭ بەلگۈسى ئېدى. ئۈمۈمەن، شىڭ-شىسەي جاللاتلىرى مەھبۇسلار ئۇزۇنراق بىللە يېتىشسا «تىل بىرىكتۈرىدۇ» دەپ ھېساپلىسا كېرەك، مەھبۇسلارنى پات-پاتلا ئالماشتۇرىدىغان ۋە بۇ «ئىشنى» ئەسەبەكە تېگىپ، دايم كېچىلىرى، ئۇخلاۋاتقاندا ئىشلىشىدىغان.

– خوش، يولداشلار! – دېدى كۈدە-كەپسىنى تاڭغان خاۋ ۋە ئىشىك ئالدىدا توختاپ، – غېنى! – دەپ چىقىپ كەتتى. ئۇنىڭ بۇ ئايرىمچە خىتابىنى «مېنى ئۇنتىما» دەپ چۈشەندى غېنى. شۇ كېچىدە بىر نەچچە سائات گۈندىخانا ئىشىكلىرى ئېچىلىپ-يېپىلىپ، دەھشەت بەلگۈسىنى بېرىپ تۇردى. خاۋ تەنجاڭنى باشقا زىندانلارنىڭ بىرىگە يۆتكىدىمۇ ياكى پات-پاتلا بولۇپ تۇرىدىغان «يا پائۇ چىڭگۇڭغا» – ئېتىشقا ئېلىپ كەتتىمۇ ھېچ كىم بىلمەتتى. خىتاي ئەمەلدارلىرىغا تامامەن ئوخشىمايدىغان، خۇش پېىل، ھەققەت خاۋ تەڭجاڭدىن ئايرىلغان ئالتە مەھبۇس چوڭقۇر ئۆكۈنۈشتى. خۇسۇسەن ئىشەش باغلىغان خىتاي دوستىدىن ئايرىلغانلىغى غېنىغا ئېغىر تۇيۇلغان ئېدى.

ئونىنچى باپ

يەنە بىر ئايچە ۋاقىت ئۆتتى. قار ئېرىپ، ئويمانلار ئەگىزگە تولدى. يەرلەر ئەكچىپ، تەبىئەت ئويغاندى. باھار شامىلى ئېلىپ كەلگەن ئىللىق پۇراقلار ھىس-تۇيغۇلارنى قوزغاپ، شادمانلىق بېغىشلىدى – ھەممە جانلىقلار باھار پەيزىگە، يېڭى ئارزۇ-ئارمانلارغا يۈزلەندى. ئېھ... مايسىلار ئەندى-ئەندى بىخ ئۇرۇپ، يەر كۆكسىنى تېشىپ ھاياتقا كۆز ئاچقان ئەشۇ بىر چاغدا ئېگىز دۆڭ ئۈستىگە چىقىۋېلىپ، ئەتراپىڭغا نەزەر سالساڭ – ئالدىڭغا بېپايان ئىلى ۋادىسى گۈزەل ئېتىكىنى كەڭ ئېچىپ تۇرسا نېمە دېگەن راھەت-پاراغەت...

1 چىلاي – ئورنىڭدىن تۇر

2 شۇ شىڭلى – ئورۇن-كۆرىپەڭنى يىغىشتۇر.

غېنى كىچىگىدىن باھار پەسلىگە خۇشتار ئېدى. ئۇ ئورنىدىن سەھەر تۇرۇپ، يېزىغا يانداش دۆڭنىڭ چوققىسىغا چىقىۋېلىپ يېزا ئۆيلىرىنىڭ تۇرخۇنلىرىدىن تۈرتەك-تۈرتەكلىشىپ چىققان ۋە ئاسمان گۈمبىزىدە بۇلۇت شەكلىنى ھاسىل قىلىدىغان تۈتۈنلەرگە؛ ساپان-سايمانلىرىنى يۈكلىشىپ ئېتىزغا مېڭىشقان دېھقانلارغا؛ ئوتلاققا ماڭغان مال پادىلارغا؛ قىنىغا سىغماي ئىككى لېۋىنى يالاپ ئۆركەشلەپ ئاقىدىغان قاش دەرياسىغا خۇسۇسەن، ھاۋا بوشلىغىدا ئەركىن پەرۋاز قىلىدىغان ئۇچار قۇشلارغا ھەۋەس-ئىختىراس ئىچىرە ئۇزاق-ئۇزاق، تېلىقپ قالغاندەك، قاراپ تۇراتتى ۋە «يېڭى قۇلاق»

تەرگىنى چىققان ئۇششاق بالىلارنى كۆرۈشى بىلەن يۈگرەپ بارغىنىچە شۇلارغا قوشۇلۇپ ئويناتتى... مانا دەل شۇ تاپتا نە باھار تەپتى، نە قۇۋناق باھار پەيزىنىڭ قەترىچە ئىزناسىمۇ يوق - تىرىكلەر گۆرى زىنداننىڭ گىرىپتارى بولغان غېنى ئەشۇ ئۇزاق ئۆتمۈش - بالىلىق چاغلىرىنى ئېسىگە كەلتۈرۈپ، ھەسرەتلىك پىغان چىقاردى. «ۋاقىت يەتتى. بۈگۈن كېچىدىن قالماي قېچىش كېرەك» دەپ پىچىرلىدى ئۇ ئالمىقان ئورنىدەك روجەكنىڭ تۈۋىدە ئۆرە تۇرغان پىتى ئاسماندىن كۆز ئۈزمەي ۋە ئورنىغا يېنىپ ئولتاردىدە يانداش ياتقان قۇسەننىڭ بىقىنىغا ئىككى ئۈچنى ئوقىۋېدى، دوستىنىڭ چىرايىدا خوشاللىق تەبەسسۇمى ئويناپ كەتتى. چۈنكى، بىرەر ئىشقا جەزم قىلغان چاغدا غېنىنىڭ ئەشۇنداق بەلگۈ بېرىشىنى بىلەتتى قۇسەن.

- ياخشىلاپ ئۇخلاۋال، قۇسەن! - دەپ قۇسەنگە ئىما قىلىدىدە، پەشمىتىنى بېشىغا پۈركىدى، غېنى... 1944-يىلى ئاپرېل ئېيىنىڭ بېشىدا ئاممىۋى تەقىپ يۈرگۈزۈلۈپ، ئۈرۈمچىنى دەھشەتلىك قورقۇنۇچ بېسىۋالغان ئېدى. بۇ قېتىم كۆزگە كۆرۈنەرلىك ھەربىي-مەمۇرىي خىزمەتچىلەرنى سولاش بىلەن بىللە بىر چەتتىن ئېتىشقا باشلاپ، يەنە بىر تەرەپتىن، ياش كۆچەتلەرنى قىرغىغاندەك ئوقۇغۇچى-ستۇدېنتلارنى تۈركۈم-تۈركۈملەپ قامىغاشقا تۈرمىلەر يېتىشمەي ئۆي-ئىمارەتلەر ۋە بۇختانىلار «شۆبە» تۈرمىلەرگە ئايلانغان ئېدى. موشۇ «چاپ-چاپ بازاردا» قوللىرى بەنت بولغان باش قاتىللار شىڭ-شىسەي، لىتس-يىڭچى، لى-فۇلىن، لىۋيڭدى قاتارلىقلار كونا چاڭگال ئىچىدىكى مەھبۇسلار بىلەن شۇغۇللىنىشقا، شۇ قاتاردا غېنىنىڭ مەسىلىسىنى بىر تەرەپ قىلىشقا پۇرسەتلىرى يەتمەسە كېرەك، ئەتىمالىم، ئۇنى ۋاقىتچە سۈرۈشتۈرۈپ كېتىشىمىدى. موشۇ پۇرسەتتىن پايدىلانغان غېنى قېچىش ھەرىكىتىگە جىددىي كىرىشتى. ئۇ ۋە قۇسەن ئىككىسى كېچىلىرى ھەممە ئۇخلاپ قالغان چاغدا پۇتلىرىدىكى كىشەنلەر باغلىرىغا سامساق سۈركىشەتتى. تۆمۈرنى دات يېگەندەك، سامساقمۇ تۆمۈر ماددىسىنى ئاستا-ئاستا چىرىتىدىغانلىغىنى نەچچە قېتىملاپ تەجرىبىدىن ئۆتكۈزگەن ۋە بۇ ئارقىلىق تۆرت قېتىم زىنداندىن قېچىشقا مۇيەسسەر بولغان غېنى بۇ قېتىمىمۇ شۇ «ھۈنرىنى» ئىشەشلىك داۋام قىلدۇردى. موشۇ تېرىقىدە ئون بەش كۈنچە ھازىرلىق كۆرۈلۈپ، بۇ ئارىلىقتا ئىككى قېتىم كات ئاستىغا چۈشۈپ، تام ھۇلىغا ياتقۇزۇلغان خىشلارنى بوشتىمۇ ئۈلگىرىشتى ۋە مومىدىن ئاز-تولا قۇرۇتۇپ ئېلىشتى. مانا بۈگۈن «تەۋەككەل» قىلماقچى...

زىنداننىڭ ئادەتتىكى مۇدەھىش كېچىسى. ئاندا-ساندا جۈلۈپ، ئىگرىغان مەھبۇسلارنىڭ دەرىمانسىز ئاۋازلىرىنى، قەيەردىندۇر، يەرنىڭ تېگىدىن چىققانداك ئاڭلىنىدىغان تۆمۈر ئىشىكلەرنىڭ جالاقلاپ ئېچىلىشىنى دېمىسە، ھايات بەلگۈسى يوقتەك سېزىلىدۇ. پەقەت ئىككىلا كىشى ئويغاق-ھاياجان ئىچىدە ۋاقىت كۆتۈرۈشۈپ جىم يېتىشىدۇ. ئۇلارنىڭ قوللىرى ئاخىرقى دەقىقىغىچە تىنماي ھەرىكەتتە كىشەنلەرگە سامساق سۈركەش بىلەن بەنت.

- يا، خۇدا، ئۆزەڭ مەدەت بەرگەيسەن! - دەپ تەڭرىگە ندا قىلدى غېنى. ئۇنىڭ ئۇنى ئۆزىگە نالە قىلغاندەك، يىغلامسىرىغاندەك ئاڭلىنىپ كەتتى.

- ئارۋاق، - دېدى قۇسەن تىتىرەك ئاۋازدا.

- ئاتام سادىر پالۋاننىڭ روھى قوللىغاي! - دېدىدە، ۋۇجۇدىغا پۈتۈلگەن كۈچ-قۇۋەتنى ئىككى قولغا جەملەپ، لېۋىنى چىشلىگەن ھالدا بىرىنچى كىشەننىڭ چاتمىسىنى تولغاشقا كىرىشتى غېنى. چىنقىلىپ كۈچەشتىن ئۇنىڭ ئويۇل تاشتەك گىرەنلىرى كۆپۈپ تومۇرلىرى ئېتىلىپ كەتكەندەك، كۆزلىرىدىن ئوت چاقناپ، ئورغۇپ چىقىدىغاندەك ھالەتكە يەتسىمۇ، تولغاشنى بوشاشتۇرمىدى ۋە ئاخىر تەلۋە كۈچ غالىپ كەلدى - بىرىنچى كىشەننىڭ بېغى ئۈزۈلدى. «شۈكرى» دەۋەتتى خوشاللىغىدىن، لېكىن قوللىرى جان قالمىغاندەك، لاسسىدە ساڭگىلىدى. ئۇ پېشانىسىدىكى بۇيىدە چىققان تەرنى سۈرتۈپ، ھېچىردىكى سوغ چايىنى ئىچتى ۋە ئازىراق دەم ئېلىۋېلىپ، ئىككىنچى كىشەنگە تۇتۇش قىلدى. ئىككىنچى كىشەن بىرىنچىدىن، ئۈچىنچىسى ئىككىنچىدىن ئاسانراق

ئۈزۈلگەندەك سېزىلدى غېنىغا. چۈنكى بىرىنچى نەتىجىدىن روھلانغاشقا ئۇنىڭ تومۇرلىرىغا كۈچ-غەيرەت قۇيۇلغاندەك، غايىپتىن قۇۋەت ھاسىل بولغاندەك سېزىم ئىرادە-ئىشەنچسى تېخىمۇ ئاشۇرغان ئېدى. شۇ تاپتا ئۇ تۆمۈر قەپەزنى پاچاقلىغان ئارىلانى ئىسلىتەتتى. خۇداغا چەكسىز ئېتىقات قىلىدىغان خۇداگۈي غېنى كىشەنلەرنىڭ بېغىنى ئۈزۈپ تاشلاشتا ئۆزىنىڭ پەم-پاراستىگە ۋە تېنىگە پۈتۈلگەن كۈچىدىن ئەمەس، بەلكى ئاللاھنىڭ قۇدرىتى، پەيغەمبەرنىڭ شاپائىتى دەپ ھېساپلىغاشقا كۆڭلىدە: «كارامىتىڭدىن ئۆرگىلەي، خۇدا...» دەپ ئاللاغا تەسەننا ئوقۇدى .

قانچە كۈچسىمۇ پۈتۈندىكى كىشەننىڭ بېغىنى ئۈزۈلمەي ئاۋارە بولۇۋاتقان قۇسەننىڭمۇ ئىشىنى ئاسانلاشتۇردى غېنى. ئۈزۈلگەن كىشەنلەرنىڭ باغلىرى شاراقلىماسلىق ئۈچۈن تۆڭگىلىرىگە قوشۇپ، پاقالچەك ۋە يوتىلارغا لاتا بىلەن پۇختىلاپ تېڭىپ، چەمبەرچاس بولۇشقاندىن كېيىن، ئەندىلا كات ئاستىغا چۈشمەك بولۇشىغا، كۈزەتتىكى چېرىكلەر يۆتكىلىپ، ئىشكىنىڭ روجىگى ئېچىلىۋېدى، ئىككىسى تەڭلا ئورۇنلىرىغا ئۆزلىرىنى ئېتىشتى. «ئەگەر، - دەتتى پاش بولۇپ قېلىشتىن ئەنسىرىگەن غېنى، - بىلىپ قېلىشسا ھۇجۇم قىلىشتىن باشقا ئامال يوق...» گۈندىپايىلار كامپىرىغا كىرىشىمىدى: روجەكنى ئېچىپ، قولچېرىغى بىلەن سولاقخاننى بىر قاتار يورنىتىپ، يېتىشقانلارنى ساناپ ئۈمۈمى ساننى تۈگەللىدى، ئەتىمالىم، قايتىپ كېتىشتى. ئەندى كۈزەتچىلەرنىڭ ئايىغى بېسىلغىچە كۈتۈپ يېتىش كېرەك. «قاچانمۇ ئايىغى بېسىلار بۇ شۆلگەيلەرنىڭ» دەتتى پۈتۈن دىققىتىنى سەرپ قىلىپ، سىرتتىكى «تىرىق» قىلغان تېۋىشنى تىڭشاپ ياتقان غېنى. موشۇ قىسقا ۋاقىت ئۇنىڭ ئۈچۈن يىلچە بىلىنىپ كەتتى. بىرەر سۈكۈناتى باسقاندەك بولدى. ئەندى ئالدىراش كېرەك.

كۆپلىگەن تۆشۈك-سۆڭۈكلەرنى تېشىپ، كىرىپ-چىقىشنى مەشىق قىلىۋالغان غېنى بوشتىلىغان خىشلارنى ھەش-پەش دېگىچە قومىرىپ چىقاردىدە، باش پاتقىدەك كاما ئېچىپ، سىرتقا قارىغاندىن كېيىن، يەنە بىر نەچچە خىشنى قومىرىپ، تۆشۈكنى كەڭەيتتىدە، ئاۋال ئىككى قولىنى، ئاندىن بېشىنى چىقىرىپ، تايغاندەك تىرەجەپ ئالغا سوزۇلدى ۋە مەشەقەتسىزلا سىرتقا چىقىۋالدى، لېكىن پەمىسىزىرەك قۇسەن تۆشۈككە كەپلىشىپ قالغاشقا ئۇنىڭ قولىدىن تۇتۇپ، پۇتلىرىنى تامغا تىرەپ، تارتىۋېدى ئۈچ-تۆرت خىش بىلەن قۇسەن بىللىلا سۇغىرىلىپ چىقتى. ئۇلارنىڭ باشتىكى مۆلچەرى توغرا چىقتى. ئۇلارنىڭ باشتىكى مۆلچەرى توغرا چىقتى - تام دەل ھاجەتخانىنىڭ مەيدانچىسىغا ئۇدۇل تېشىلىپتۇ. ھاجەتخانىنى چوڭ ھويلىدىن بۆلۈپ تۇرىدىغان پاكارات تامغا قولىنى قويدىدە، مۆشۈك دەرەققە ياماشقاندەك، چاققانلىق بىلەن دەس كۆتىرىلىپ چىققان غېنى قۇسەنگە قولىنى سوزۇپ ئۆزى تارتىۋالدى. ئۇلار تامغا باغرىچە يېتىپ ئەتراپقا كۆز قۇلاق سېلىپ بىر نەچچە دەققە تىڭشاپ يېتىشتى.

-ئۆڭۈزگە چىقىمىز دە كۈچىغا كەينىمىزچە سىرىلىپ چۈشمىز. ئاۋايلا، ئۆڭۈزنى چۆرەدىتىپ تارتىلغان سىمغا ئىلىشىپ قالما! - دەپ ئاستا پىچىرلاپ جېكىدى غېنى قۇسەنگە ۋە قاتمۇ-قات تارتىلغان سىملارنى ئىما قىلدى. ئۇلار ئۆڭۈزنى ئايلىنىپ كۈزەت قىلىدىغان چېرىكنىڭ نېرىقى باشقا كېتىشىنى پايلاپ تۇرۇشتىدە، كۈزەتچى يىراقلىشىغا:

-مۈرەمنى دەسسە، قۇسە! - دەپ زوڭزايىدى غېنى ۋە قۇسەننى مۇرىسىگە ئېلىپ، ئۆڭۈزگە چىقاردى، ئۆزى ئۆڭۈز گىرۋىگىگە ئىككى قولىنى قويۇپ، لىكىدە چىقتى ۋە كىچىك بالىنى كۆتەرگەندەك، قۇسەننى سىمدىن ئاتىلدۇرۇپ كوچا تېمىغا تىكلىدى «ئاستا سىرىل»، - دەپ كوچىنى ئىما قىلدى. موشۇ ھەرىكەتلەر شۇنداق ئىلدام ۋە چەبەدەسلىك بىلەن قىلىندىكى، چېرىك ئۆڭۈزنىڭ بۇ بېشىغا تېخى يېتىپ ئۆلگۈرەلمىگەن ئېدى. غېنى تىكەن سىم تارتىلغان تۈۋرۈكچىدىن ئارتىلىشىغا:

-كىم؟ - دېگەن تاۋۇش ئاڭلاندى خىتايچە.
-بىز! - ھېچ ھودۇقماي خىتايچە جاۋاپ قايتۇردىدە، ئۇچقاندەك سىمدىن ئارتىلىپ، دۈمبىسىنى تامغا

ياققان ھالدا يەرگىچە سىرىلىپ چۈشتى غېنى. دولنى تامغا يېقىپ، سىرىلىپ چۈشۈشنى بىلمەيدىغان قۇسەن چالما-كېسەكتەك يەرگە پوكلا چۈشكەشكە سول پۇتى قايرىلىپ كەتكەن ئېدى، غېنى ئۇنى يۆلەشتۈرۈپ مېڭىشىغا ئۆگۈز گىرۋىگىگە يېتىپ كەلگەن چېرىك:
- توختا! - دەپ مىلتىغىنى شاراقلاقتى، لېكىن غېنىلار ئۆگىچە زىندان تېمىغا يانداش تار كوچىغا كىرىپ ئۆلگەرگەشكە، ئېتىلغان مىلتىق ئوقى دوخمۇش تامغا تېگىپ، قۇرۇق توپا پۇقۇردى، خالاس...

ئون بىرىنچى باپ

يەنە بەش يۈز قەدەم، بەش يۈزلا...

ئايلار، يىللار چەككەن ئەلەم-ھەسرەت، مۇدھىش زىندان ئازاپلىرى، نەچچە-نەچچە ئۆلۈم خەتەرلىرى... ھەممىگە بەرداشلىق بەردى، تاقەت قىلدى، يەڭدى. مانا، ئەندى بەش يۈز قەدەمچە ئەرزىمەس مۇساپىنى بېسىپ ئۆتەلمىسە ئاقمۇت شۇ بولغىنىمۇ؟ ئەجەل ئۇنى مەشەگىچە قوغلاپ كەلدىمىكەن؟ قېنى ئۇ ۋۇجۇدىغا پۈتۈلگەن كۈچ-غەيرەت؟! قېنى ئۇ ئات-كالىلارنى دەس كۆتىرىپ، قورام تاشلارنى ئىرغاتقان قارام كۈچلەر؟! توۋۋا، ھېلاراقىتلا ئۈچ كىشەننى موشۇ قوللار بىلەن تولغاپ، ئۈزۈپ تاشلىغان ئېدىغۇ...! ئۇنىڭ ئۈستىخان - ئۈستىخانلىرى بوشاپ، پۇت-قوللىرىدا جان قالمىغان بىر ھالەتتە پاك، كىچىك بالىنىڭ بويىدەكلا، ئۈستەڭ قىرغىغىدىن ئارتىلىپ ئۆتەلمەي، ھالسىز ئولتۇرۇپ قالدى ۋە تەڭرىدىن مەدەت كۈتكەندەك ئاسمانغا تىكىلدى:

- قۇدرىتىڭ ئۇلۇق، خۇدا! نىدا قىلدى ئۇ چىن ئىخلاس بىلەن، - بۇ يەرگە ئەكېلىپ تاشلىغىچە، ئالدىنغان ئاماننىڭنى زىنداندا ئالساڭ بولماسمېدى!

ئۇنىڭ نالە-زارىغا جاۋاب بەرگەندەك، كەينى-كەينىدىن ئېتىلغان مىلتىق ئاۋازلىرى تۈن كېچىنىڭ تىنىق ھاۋاسىدا جاراڭلاپ كەتتى. بۇ، ئەلۋەتتە، قاچقۇنلارنىڭ كەينىدىن ئېتىلغان تەھلىكە بەلگۈسى. كىشەنلەرنى پاچاقلاپ قېلىن تامنى تېشىپ، مۇستەھكەم، ئەھاتە تىكەن سىملىرىدىن ئارتىلىپ ئۆتكەن، شەھەر سېپىلىدىن سېرىلىپ چۈشكەن خەتەرلىك مەھبۇسنىڭ قېچىشى كىمنى تەشۋىشكە سالمىسۇن؟ بىر سائاتنىڭ ئىچىدىلا لىۋېنىڭدى، لى-يىڭچىلارغا يەتكەن بۇ خەۋەر ھەممىنى ئاياق ئۆرە تۇرغۇزغان: ھەممە يودەنزە-بېكەتلەرگىچە، مەھبۇسنىڭ بەلگۈ-ئالامەتلىرىنى كۆرسىتىپ، تېلېگراممىلار بېرىلگەن ئېدى.

- مىلتىق... چېرىكلەر! - دېدى تىترەك ئاۋازدا قۇسەن ۋە:

- كەل، غايىنام، ماڭا يۆلەن...

- ياق، سەن ئالدىملا چاتقاللىققا قاراپ ماڭىۋەر... يېقىنغۇ، ئۆملەپ بولسىمۇ يېتەرەمەن، - تىرەجەپ، ئورنىدىن تۇردى غېنى. ئۇ يېڭى دەم تۇرغان بالىدەك، بىر دەم دەڭسىلىپ تۇردىدە، پۇتلىرىنى ئاران-ئاران يۆتكەپ، قۇسەننىڭ كەينىدىن ماڭدى. بۇ قېتىم ئۇنىڭ غەيرىتى غالىپ كەلدى، لېكىن بەش يۈز قەدەمچە ئارىلىق بىر كۈنلۈك يولدىنمۇ ئېغىر مەشەقەت تۇيۇلدى ئۇنىڭغا.

- قارىنىڭ قانداق؟ - سورىدى قېلىن ئازغان تىكەنلىك ئىچىگە بېكىنگەندىن كېيىن قۇسەن.

- سۇ، بولسىدى، سۇ...

- سۇ تېپىپ كېلەيمۇ؟

يېقىنلا يەردە ئاتلارنىڭ دۇپۇرى، چېرىكلەرنىڭ ئاۋازلىرى ئاڭلاندى. ئۇلار قاچقۇنلارنىڭ يېنىغا كېلىپ توختاشتى. شۇندىلا ئۆتەر يولغا يېقىن مۆكۈنگەنلىگىنى سەزدى غېنى.

- ئارۋاق، ئارۋاق - پىچىرلىدى، بېغىرتاقتەك يەرگە چاپلىشىپ قۇسەن.

- كۆرۈپ قالسا ئەلەم قىلىدۇدە، بۇ مەجۇسىيلەر، - ئىچىدە تىت-تىت بولدى غېنى. ئەڭ بولمىغاندا

تاش بىلەن بولسىمۇ ئۇرۇپ قالاي دېگەننى قىلىپ، ئۆپ-چۆرىسىنى سىپىپاشتۇردى.

ئىككى-ئۈچ قەدەمچە ئارىلىقتا ئاتتىن چۈشكەن چېرىكنىڭ ئىنجىقلاپ تۇرۇپ چىڭقالغىنى ئاڭلاندى. كوي-كوي - بول، چاپسان! - ۋاقىردى باشلىغى، ئەتمالىم، چېرىكنى ئالدىرتىپ. ئۇ، يېنىك تىنىق ئېلىشتى، بىر نەچچە دەقىقە دەپمىنى ئىچىگە سىڭىرىپ يېتىشقان ئىككى قاچقۇن. قاراڭغۇ تۈنىڭمۇ موشۇنداق پايدىسى تېگىدىغان پەيتلىرى بولىدۇدە! ئۇلار چېرىكلەر يىراقلىشىپ، ئاتلارنىڭ دۈيۈرى بېسىلغاندىن كېيىن، ئورۇن يۆتكەشتى - قويۇق چاتقاللىققا بېكىنىشتى. ئالەم يورۇشقا باشلىدى. ئاسمان «قىزى» چولپان داكا بۇلۇتلار پەردىسىگە ئورالدى. كېچىچە چاراقلاپ يانغان يۇلتۇزلار بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى ئۆچۈشكە باشلىدى - سۈبھى سادىق كۆتىرىلدى. قۇياشنىڭ ئالتۇن چوچۇلا زىياسى ئاسمان گۈمبىزىنى، قىزىق تاغ چوققىلىرىنى پەرەڭدەك تاۋلاپ، ئاندىن ئىدىر-چوققىلار ۋە بېپايان دالانى نۇرغا چۆمدۈردى. ھايات بېغىشلىدى. "ھەر كۈنى قۇياشنىڭ چىقىشىنى كۆرگەن ئادەم - كېسەل بولمايدۇ" قاچاندۇر ئاڭلىغان بۇ دانا تەبىر خىيالىدىن كەچتى غېنىنىڭ. تەسۋىرگە تىل يەتكۈسىز تاڭ مەنزىرىسى، قۇياشنىڭ ھاياتبەخش نۇرى ئۇنىڭ دىلىغا ئارام، مادارسىز تېنىغا روھىي قۇۋۋەت بېغىشلاپ، كۆڭلى يورۇپ كەتتى. ئۇ «ياستۇق» قىلغان ياپىلاق تاشتىن بېشىنى كۆتەردى ۋە قۇياشنى قۇچاقلىماقچىدەك قوللىرىنى كەڭ يېيىپ كېرىلدى. ئۇنىڭ زەي زىنداندا يېتىپ بوشاشقان ئۈستىخانلىرى قارىسىلداپ ئورنىغا چۈشكەندەك بولدى - ئۆزىنى ئىنتايىن تېتىك سەزدى. روھى كۆتىرىلىپ، خوشاللىق تۇيغۇلارغا چۆمۈلگەندەك بولدى . "قرۇ، قرۇ، قرۇ..."

غېنى ئاسمانغا كۆز تىكتى - ئۇنىڭ دەل بېشىدا قاينام ياسىغان تۇرنىلارنىڭ يەلپەڭ قاناتلىرى قۇياش نۇرىدا رەڭمۇ-رەڭ چاقناپ، كۆزلەرنى قاماشتۇرۇپ، ھەۋەسنى قوزغاتتى. غېنى تۇرنىلار بىلەن قاينامغا چۈشمەكچىدەك ئاسمانغا تەلپۈندى، ئۇلارغا نېمىلەرنىدۇر ھاۋالە قىلغاندەك پىچىرلىدى. گۈزەل قۇشلار «قاينام» ئويۇنىنى تۈگىتىپ، غاز قانىتى شەكلىدە تىزىلىشتى ۋە «سەردار» سەپ ئالدىغا ئۆتۈپ، مەنزىلگە قاراپ باشلاپ ماڭدى. ئەسكەرلەر مىسالى تەرتىپلىك سەپ تارتقان تۇرنىلارنىڭ غاز قانات شەكلى بارا-بارا يىراقلىشىپ، قرۇ-قرۇلىرىمۇ سۇسلىشىپ، ئاخىرى ئىنچىكە يىپتەك غىل-پال كۆرۈنىدە، كۆزدىن غايىپ بولدى. بىر نەچچە نەپەس تۇرنىلار بىلەن باغلىغان رىشتى ئۈزۈلگەندەك چوڭقۇر تىنىق ئالدى غېنى.

ئۇ گويا سەبى ھاياتقا دەسلەپ كۆزىنى ئاچقاندا تاڭ نۇرىنى كۆردى: شۇ سەبى ئانا كۆكسىنى دەسلەپ ئەمگەندەك قۇياش نۇرىنى ئەمدى - قايتىدىن تۇغۇلغاندەك ھاياتقا كۆز ئاچتى، يېڭى قەدەم تاشلىدى...

***

ئۇلار شۇ كۈنى ئۈرۈمچىنىڭ غەربىي جەنۇبىي «يوماسەن» قىرقىسى ئېتىگىدىكى چىغان - ئاق چاتقاللىققا بېقىنىشكەن. جەنۇپ تەرىپىدە ئۇيغۇر، تۈڭگان دېھقانلىرىنىڭ جاڭزىلىرى، تېرىلغۇ يەرلىرى تاكى نەنسەن تېغىغىچە سوزۇلمىدۇ. ئەتىياز پەسلى بولغاشقا قوي-قوزلارنىڭ مەرەشلىرى، كالا-موزايىلارنىڭ مەرەشلىرى، ئارىلاپ ئاتلارنىڭ كىشىنەشلىرى ئاڭلىنىپ تۇرىدۇ. قايناق مەيشەتنى كىنىگەن ئىككى مەھبۇس-قاچقۇن ئۈچۈن بۇ تونۇش، يېقىملىق ئاۋازلار ھاياتى ئىشتىياقنى قوزغاپ ھاياجانغا سالاتتى، ئۆزىگە جەلىپ قىلاتتى. قوي-قوزلارنىڭ مەرىشىنى ئاڭلىغاندا قۇسەن بېپەرۋا ئولتىرالىسۇنمۇ؟ ئۇ ئۆرە تۇرۇپ، قارىماققا تەمشلىۋېدى، غېنى ئۇنىڭ مۇرىسىدىن بېسىپ، ئورنىغا ئولتارغۇزدى.

- ئەتتەڭ، ئوغۇز سۈتىنىڭ ئىرىمچىگى، - دەپ تاڭلىيىنى قاقتى قۇسەن ۋە - كېپە قوزا بولسارە، - دېدى.

- قوزاڭدىنما ئاۋال ئات تېپىش كېرەك.

- مانا، بۇ گېپىڭ جايدا.

– ئات ئۈستىگە چىقتۇق، – قۇتۇلدۇق دەۋە، قۇسە!

ئات بىلەن ئوزۇقنى قەيەردىن، قانداق ئېلىشنى ۋە قايسى يوللار بىلەن مېڭىشنى مەسلىھەتلىشىپ، كەچ كىرگىچە قىمىر قىلىشماي ئۇخلاشتى، ئارام ئېلىشتى. ئاسماندا بۇلۇتلار قويۇقلىشىپ، يەر-جاھان قاراڭغۇلاشتى. چوڭ يولدىن ئۆتكەن-كەچكەنلەرنىڭ مېڭىش-تۇرۇشلىرى، چاقى مايلانمىغان ھارۋۇلارنىڭ غىچىلداشلىرى ۋە ھارۋۇكەشلەرنىڭ قوپال تىللىرى ئاستا-ئاستا بېسىلىپ، بىردىن ھايات نەپىسى توختاپ قالغاندەك ئەتراپنى سۈكۈنات پەردىسى يېپىۋالدى.

– يا، پىرى كامىللار! – ئورنىدىن دەس تۇردى غېنى.

– ئو، مۇقامبېت! – دېدى قۇسەن.

ئىككىسى ئاللاھدىن نىجات تىلەپ يولغا چۈشتى. يېرىم سائاتچە مېڭىپ توختىغان غېنى:

– بۇ يولسىز چاتقاللىقتا ماڭساق قېقىلىپ-سوقۇلۇپ ھالىمىزدىن ئوڭايلا كېتىمىز، قۇسە!

– ئۆزەڭ موشۇنداق ماڭمىز دېگەندىڭغۇ؟

– چوڭ يولنى ياقلاپ ماڭمىز. بىزنى قوغلاپ چىققانلار ھەرگىز پىيادە ماڭمايدۇ. ئات ياكى ماشىنىنىڭ كېلىۋاتقانلىغىنى ئاڭلاپ ئۆزىمىزنى چەتكە ئالمىز.

– ئۆزەڭ بىل.

ئۇلار نەنسىن تېغى تەرەپكە كېتىدىغان يولنى ياقلاپ مېڭىشتى. بىر كۈن ئۇخلاپ ئارام ئالغاشقىمىكەن غېنىنىڭ پۇتلىرى خېلە جان كىرىپ، خېلىغىچە قۇسەننى يەتكۈزمەي ماڭدى. شۇنداقتىمۇ ئوڭغۇل-دوڭغۇل يەرلەردە پۇتلىرى تىتىرەپ، ئالمىشىپ كەتتى.

– ئە-ۋۇ، يېنىپ، ئۆچۈپ تۇرغاندەك قىلغان يورۇقنى كۆردۈڭمۇ، قۇسەن؟ – دەپ سورىدى كىچىگرەك دوڭگە چىقىپ توختىغان غېنى.

– كۆرۈۋاتمەن، ماشىنىلارغۇ.

– شۇ تەرەپكە ئۆتىمىز.

– نېمە؟ – ھەيران بولدى قۇسەن! چۈنكى كۆرسەتكەن تەرەپ ئۈرۈمچى – داۋانچىڭ يولى ئېدى. بۇ تاش يولنىڭ بىر شېخى شەرقىي تۈركىستاننىڭ غەربىي جەنۇبىي يەنە بىر شېخى شەرقىي تۈرپان، قۇمۇللارغا سوزۇلىدىغان.

– ھەر ئىككىلىمىز ئىللىق بولغاشقا بىزنى تۈرپان، توقسۇن تەرەپلەرگە قاچىدۇ دەپ ئويلاشمايدۇ. ئاندىن، راستلىغىمنى ئېيتسام، پۇتلىرىمنىڭ ئانچىلا جېنى يوق، ئۇزۇن يولغا پىيادە مېڭىپ چىدالمايدىغان ئوخشايمەن. ئىككى-ئۈچ كۈن ئۇلانباي توقايلىغىغا بېكىنىپ، ياخشىراق ھادۇق ئالمىسام بولمايدىغاندەك تۇرىدۇ.

– مەن تۇتۇلسام مەيلى، سەن بىر ئاماللاپ ئامان قالساڭ بولدى...

– ھەي، قۇسە! تۆمۈر قەپەزنى يېرىپ چىققان خەڭزىلەر ئەندى قولغا چۈشەرمۇ، ھە؟

ئەندى ئۇلار غەربكە ئەمەس، شەرقىگە قاراپ ماڭدى. قاراڭغۇ كېچىدە ماڭدىسىز ئادەمگە توقايلىق ئىچىدە ماڭماق ئاسانمۇ؟ ئۇلار بىردە يىلتىز پۇتاقلىرىغا، بىردە كېسىك كۆتەكلەرگە پۇتلىشىپ يىقىلاتتى، بىردە ئويماغا دومىلاپ كېتەتتى. ئۇلار مۆلچەرلەنگەن مەنزىلگە ئۆملەپ بولسىمۇ، دومىلاپ بولسىمۇ يېتىشى شەرت. ئەگەر تاڭ ئاتقىچە ئارچىلىق غولغا يېتەلمىسە، قولغا چۈشۈشى چوقۇم، گۈندىخاننى، گۈندىپايلىرىنىڭ نېچىس تېلەتنى قايتا كۆرۈش... خۇدا كۆرسەتمىسۇن، ئۆلۈمدىنمۇ ئېغىر ئازاپقۇ!

يول ئۇزارغانسىرى ماڭدىر كېتىپ، ھەر قەدەمنى بېسىش، پۇتلارغا تاش باغلاپ قويغاندەك، ئېغىرلاشماقتا، مۇشكۈللەشمەكتە.

– قۇسە! – دېدى پەيلىرى تارتىشىپ ئولتۇرىپ قالغان غېنى.

– نېمە بولدى غايىنام؟

– ئولتار، – قۇسەننى يېنىغا ئولتارغۇزۇپ دېدى غېنى، – مونۇ سوغ شامالنىڭ ئۇرۇشىغا قارىغاندا «شامال ئېغىزى» سەيىۋىغا كېلىپ قاپتىمىز. تاڭ ئېتىشىغا ئاز قالدى. ئارچىلىق غولغا يېتىپ بېرىشىمىزغا كۆزۈم يەتمەيدۇ.

– نېمە دېگەننىڭ غايىم؟ – چۆچۈپ كەتتى قۇسەن، – ئاغرىپ قالمىغانسەن؟

– يېنىمدا پالتا بولىدىغان بولسا، راسا كېرەك چاغدا كارغا يارىمىغان مونۇ ئۆلۈك پۇتلىرىمنى كارتىتىدە كەسلەۋېتەتتىم.

– ئويىباي، يىنىدى بولىدۇڭمۇ، يوق گەپنى قىلما! – دېدىدە، غېنىنىڭ كىشەنلەر زەخمىسى ۋە قىيىناقتىن كېيىن ئىشىشى تېخى يانمىغان پۇتلىرىنى مۇرىسىگە ئېلىپ، تۆۋەن سىرىشقا، ئوڭلاشقا باشلىدى قۇسەن.

– ئەنە تاڭ سۈزۈلمەكتە... بۇ تاقىرلىقتا پۇتلىرىم ئۆزۈمگە كۆرۈنۈپ قالدىمىز. بۇ ئۆلۈك پەتلەرنى ئەيۋەشكە كەلتۈرمەن دەپ ئاۋارە بولماي، يولۇڭغا ماڭ، قۇسە... سەن بولساڭمۇ تىرىك قۇتۇل...

– نې-مە؟ – قۇسەننىڭ ماسساج قىلىۋاتقان قوللىرى، بەلكى پۈتۈن ۋۇجۇدى ئاچچىق-ھەسرەتتىن تىترەپ، ئاغزى سۆزگە كەلمەي قالدى.

– بىرىمىز بولساقما ئامان قالايلى...

– ئاغزىڭنى يۇم! ساڭا كەلگەن ئەجەل ئاۋال ماڭا كەلسۇن...

ئەلەم – ئىزا كۈچىدىن بولسا كېرەك، خۇددى كىچىككەنە چۈمۈلە زور چېكەتكىنى كۆتەرگەندەك، بىر ھەمەل بىلەن غېنىنى ئاياق ئۆرە قىلدى قۇسەن ۋە قولتۇقلاپ ماڭدىيۇ، لېكىن غېنى ئاز ئېغىرلىقمۇ؟ قۇسەن زورۇقىنىدىن پۈتۈن بەدىنىدىن ھەتتا كۆز چاناقلىرىدىن ئاچچىق تەر چىقىپ، بۇ تەرلەر بىلەن ئۇنىڭ كۈچ-قۇۋىتى بىللە چىقىپ كەتكەندەك، تېز ھالسىزلىنىشقا، يۈك ھارۋۇدا داۋان ئاشقان ئاتتەك ھاسىراشقا باشلىدى. لېكىن ئادەمنىڭ غەزەپ ئوتى، نومۇس كۈچى خالىس بولىدىغۇ! زىندان دوستىنىڭ «مېنى تاشلاپ كەت» دېگىنى ئۇنىڭ دىلىغا قاتتىق تەككەچكە قۇسەندە تەلۋىلەرچە غەيرەت ئەلەڭگىلەپ چىن ئىخلاسنىڭ نېمە ئېكەنلىگىنى كۆرسەتمەك بولغان ئېدىيۇ، ئەپسۇسكى، چامىدىن ئوشۇق يۈك بىلەن ئۇزۇنغا بارالماي يىقىلدى...

تاڭ سۈزۈلۈپ ئەتراپ يورۇشقا باشلىدى. ھالىدىن تايغان ئىككى قاچقۇن تاقىرلىقتىكى پاكا شىۋاقلىقتا يېتىشتى.

– ئەتراپقا قاراپ كەلگىنە، قۇسە، دالدا بولارلىق جاي بارمىكىن، ئۆملەپ ماڭ. قۇسەن تېز ئۆملەپ، كېچىكمەي قايتىپ كېلىپ، يېقىنلا يەردە كىچىك جىرا بارلىغىنى ئېيتتى. ئەندى ئىككىسى بەسلەشكەندەك ئىلدام ئۆمىلىشىپ، قىيان سۇ كەلگەندە يار ئالغان خېلىلا چوڭقۇر جىراغا بېكىنىشتى.

– ئاياقلىرىڭ ئاغرامدۇ، غايىم؟

– سىڭىرىم تارتىشقىنى بولمىسا، باشقا ئەزايم ساپساق، سائەت ماڭغاندەك چىكىلداپ تۇرىدۇ.

– ئەتتەڭ! قارا قوينىڭ تېرىسى بولارمىدى... تېرىگە ئورنىپ، ئىسسىق شوۋىدىن ئىچسەڭ قوقاقلىرىڭ تارقىلىپ، كىچىك بالدەك يۈگرەپ كېتەتتىڭ...

تاڭنىڭدە ئېتىلغان مىلتىق ئاۋازىدىن چۆچۈپ، شىڭىتىشتى قاچقۇنلار. ھەر ئىككىلىسى كۆڭۈللىرىدە «تۈتۈلدۈق» دېيىشتىيۇ، ئۈنلۈك ئېيتىشقا تىللىرى بارمىدى. بەلكى، بىر-بىرىنى چۈشىنىدىغاندۇر ياكى ئاياشقاندۇر. ئۆلۈم خۇپىنى ئىقرار قىلىش نەقەدەر ئېغىر ۋە دەھشەتلىگە! ئۇلارنى كۆرۈپ قالغان چېرىك باشقىلارغا بەلگۈ بېرىپ مىلتىق ئاتتى. مانا، ھازىر ئۇلار باستۇرۇپ كېلىدۇ. قاچقۇنلارنى قورشاۋغا ئېلىپ، مىلتىقلىرىنى تەڭلەپ تۇرۇپ:

"چىلاي، زىۋاز!" دەپ ۋاقىرىشىدۇ. ئاھ، نەقەدەر سېسىق، نەقەدەر ھاقارەتلىك، زەھەرلىك تىللاش... قۇلاقلىرىنى يېغىر قىلىۋەتكەن بۇ ھاقارەتنى ئاڭلاش نەقەدەر مۇدەھىشە! ئۆلۈم مىڭ، مىڭ ئەۋزەل... خەپ،

خەپ! مونۇ پۇتنىڭ كاساپىتى...

غېنى قارشىلىق كۆرسىتىش نىيىتىدە ئۆپ-چۆرسىدىكى تاشلارنى يىغىپ دوڭلاپ قويدى. قۇسەنمۇ گەپ قىلماي، شۇنداق قىلدى - چېرىكلەرنىڭ كېلىشىنى پايلاپ يېتىشتى: خېلە ۋاقت ئۆتتى، چېرىكلەر كەلمىدى. لېكىن ئادەمنىڭ ۋاقىرىشى ۋە كەينىدىنلا يەنە مىلتىقنىڭ ئېتىلىشى ئاڭلاندى. ئوچىلار! - ۋاقىراۋەتتى خوشاللىغىدىن قۇسەن. ئۇ خاتالاشمىدى - قوچىلار قاراقۇيرۇق ئولاپ يۈرەتتى.

بۈگۈنكى كۈن تۈنۈگۈنكىدىنمۇ تەشۋىشلىگىرەك بولدى. ھەر قانداق تىمۇش، ھەتتا شىۋاقلارنىڭ شامالدا لىڭشىشى، لەڭمەنتاقتاقنىڭ ئىرغىشى ئۇلارغا ئادەم كېلىۋاتقاندا تۇيۇلاتتى. شۇڭا ئۇيغا-ئارامنىڭمۇ مەزىسى بولمىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە دەم تىكەنلىك-چاتقاللىقنى، دەم سوغ سۇلارنى كېچىپ، دەم ئۆملەپ تۆرت ئاياقلىنىپ ماڭغاشقا تاپانلار، ئالىقلار، تىزلارغا كىرگەن تىكەن-قىيىندىلارنىڭ زەخمىتى زىڭىلداپ، ئېچىشىپ، ئاغرىپ ئازاپلاتتى. لېكىن بۇ ئازاپقا ئۇلار ئانچىلا پىسەڭ قىلىشىمىدى. چۈنكى چوڭ غەم - غېنىنىڭ سىڭىرلىرى تارتىشىپ، ماڭالماي قېلىشى ئېدى. قانداقلارچە شۇنداق بولدى ھە؟ كېسىر-كاساپەتمۇ؟ تەغدىر ئىلاھى موشۇ ئازاپنى سېلىپ، ئۇنىڭ ئىمان-ئېتىقاتىنى يەنە بىر قېتىم سىناپ كۆرمەكچىمۇ؟ ياكى ئەجەل موشۇ چۆل-تاقىرلىققا قوغلاپ كەلمىمۇ؟ زىنداندىن قاچقان كېچىسى شەھەر سېپىلىدىن كەينىچە سىرىلىپ چۈشكەندە سول پۇتنىڭ پېيى زىڭىلداپ ئاغرىغاندەك بولغان. بەلكى شۇ چاغدا پېيى سوزۇلۇپ كەتكەندۇر. ئۇزۇن يىللار زەي زىندانلاردا يېتىپ تاپقان رېۋمانىزمۇ تېخى! بەلكى ھۆل قوقاق چىرماۋالغاندۇر؟ ھەر ھالدا بېۋاقت، ئىنتايىن كۆڭۈلسىز زەردە-گۆش قىلىدىغان ھادىسە...

- مۆكۈنەكتە يېتىشىشقا نېمە ئادەمدۇر بۇلار، مەم-مەم!

چېقىلغان چۈشكەندەك، توساتتىن ئاڭلانغان بۇ ئاۋازدىن مەڭدىگەندەك، ئىلتارغان پېتىچە قېچىپ قېلىشتى قاچقۇنلار.

- ئاي-دالادا نېمە قىلىپ يۈرىسىلەر!

- نېمە قىلاتتۇق، ئاكىسى، مانا ئۆزەڭ كۆرۈپ تۇرۇپسەن، - دېدى غېنى كەينىدە توپاقتەك ئىشت، ئىرغاي تاياققا يۆلىنىپ تۇرغان چاڭگا ساقال ئادەمگە تىكىلىپ ۋە ھەر ئېھتىمالغا كۆرە چومىغىنى قولغا ئالدى.

چاڭگا ساقال غېنىنىڭ خېلىلا پۇچۇلغان، لېكىن غەيرەت شىجائەت چاقناپ تۇرغان چىرايىغا، كېلىشكەن بەستىگە زوقلانغاندەك قاراپ، دېدى:

- بۇ تۇرقۇڭلارغا قارىغاندا...

- زىنداندىن قاچتۇق.

- يا، پىر، يا، ھەزرىت! ئۇ كۈنلەرنى ھارام قىلغايىسەن، - نالە قىلغاندەك، نېمىلەرنىمۇ ئوقۇشقا باشلىدى چاڭگا ساقال.

- ياخشىلىق قىلساڭمۇ، يانمانلىق قىلساڭمۇ بىز سېنىڭ قولۇڭدىكى ئادەم، - دېدى غېنى.

- دوۋۋا، دوۋۋا! بۇ كۇپىپارلارنىڭ زۇلۇمىدىن ساقلىغايىسەن، خۇدا! - دېدىدە، كەينىگە بۇرۇلۇپ، ئىلدام كەتتى چاڭگا ساقال.

- قاپ! - ساقلىنى ئەسەبىي ئوچۇملىدى قۇسەن، - ماڭا قويۇپ بەرسەڭ كانىيىدىن بوغاتتىم...

- كۆرەڭلىمە! ئەندى قاچساقمۇ، مۆكسەكمۇ قۇتۇلالمايمىز. چاڭگا ساقالنىڭ ئىنساۋىنى تىلەشتىن باشقا چارەڭ يوق، دېدى غەمكىن ھالدا غېنى.

ئىككىسى قانداقتۇر ئۈمۈتسىز بېپەرۋالىق ئىچرە چاڭگا ساقالنىڭ چېرىكلەرنى باشلاپ كېلىشىنى، ئەجەلنى كۈتكەندەك كۈتۈپ ئولتۇرىشتى. ئۇلارنىڭ پەرىشان قىياپەتلىرىدىن ئۆكۈنۈش-ھەسرەت ئەكس ئېتىپ تۇراتتى.

– بارمۇ سىلەر؟ – بۇ قېتىم چاڭغا ساقالنىڭ ئاۋازىدىن قېرىنداشلىق تۇيغۇلار ئەكس ئەتكەشكە، غېنى بىلەن قۇسەننىڭ ئۆچۈشكە باشلىغان ئۈمۈت يۇلتۇزلىرى قايتىدىن چاقناپ كەتتى. – بىز بار، ئاكىسى، – خوشال جاۋاب بەردى غېنى.

– سىزىلەرگە ئوزۇق ئەكەلدىم، – دەپ يىپ غوجۇنى غېنىنىڭ ئالدىغا قويدى چاڭغا ساقال ۋە: – قويلارنى قوتانغا كىرگۈزۈۋېتىپ، قاراڭغۇ چۈشكەندە كېلىمەن ئۆكەم، – دېدىدە، جاۋاپمۇ كۈتمەي كەينىگە قايتتى ۋە نەچچە قەدەم بېسىپ توختاپ، – بۇ ئەتراپقا خىتاي لومودىلار كەلمەيدۇ، قورقماڭلار. خوجۇنىنىڭ ئاغزى ئېچىلدى: تۆرت تۇرپانچە پوم ناننىڭ ئىككىسىنى قولغا ئېلىپ، كۆزلىرىگە سۈرتۈپ، قايتا-قايتا پۇراپ، چوڭقۇر تىنىق ئالدى غېنى. ھە، ئۆي نېنى ئۇنىڭغا توتىيا بولۇپ كەتكەندە! قۇسەن بولسا مايلىق قوۋۇرغىنى يىرىپ ئاغزىغا سالدى.

خوجۇنىنىڭ بىر بېشىدىن نان، گۆش، قۇرۇتقان تۇرپان ئۈزۈمى، قوغۇن قېقى، يەنە بىر بېشىدىن بىر قاپاق سوغ ئەتكەن چاي، بىر قاپاق قېتىق، ئىككى ياغاچ چۆچەك چىقتى.

– ئادەملەر خىزىر يولۇقتى دەيدۇ، خىزىر مونۇ چاڭغا ساقالدىن ئوشۇق بولماس، – خوشاللىغىدىن چېھرى ئېچىلىپ كەتتى غېنىنىڭ. دېمىسىمۇ ئاي-دالادا مۇنچىلىك رىسقىنى كىم بېرىدۇ. غايىپتەكلا بىر ئىش.

كۆڭۈل خاتىرجەم چاغدىلا ئادەمنىڭ يېگەن-ئىچكىنى تەنگە سىڭىپ، كۈچ-قۇۋەتكە ئايلانسا كېرەك. قان قېرىنداش يەتكۈزۈپ بەرگەن مىللىي تائامنى راھەتلىنىپ يېيىشكەن ئىككى ئاچ-زېرىن قاقچۇنلارغا قايتىدىن جان كىرىپ، قۇۋەت پۈتۈلگەندەك بولدى. خاتىرجەملىك ۋە توق تائام ئۇيغۇغا مايىل قىلىدىغۇ. ھادۇق يەتكەن قاقچۇنلار ئۈگدەشكە ۋە ئاخىرى قىڭغىيىشىپ ئۇيغۇغا – غەمسىز توق ئۇيغۇغا پىتىشتى.

بۇ قېتىم ئۇلارنى غەم سېزىمى ئەمەس، چاڭغا ساقال سىلكىشتۈرۈپ ئاران دېگەندە ئويغاتتى. تەشۋىشسىز ئۇيغۇغا – ئۇ بىر شىپالىق. مەلەخ بولۇپ ئۇخلاشقان ئىككى دوستنىڭ ھادۇقلىرى چىقىپ، سەگىپ-پىنىكلىشىپ قېلىشقان ئېدى. چاڭغا ساقال دىتى بارئادەم ئېكەن، ئىككى مەھبۇس-قاقچۇننىڭ يىتىق تىزلىرى، سۈرۈنگەن پۇتلىرى ئۇنىڭ كۆيلىرىدىن خالى قالماپتۇ؛ ئۇ ئىككى جۈپ شىرە چورۇق، ئىككى تېرە شالۋۇر ئالغاش كەپتۇ.

– خىزىر ئەمەسسەن، ئاكىسى؟ – دېدى بۇ نەرسىلەرنى كۆرۈپ مەمنۇن بولغان غېنى.

– ئاللاھ ئېگەم خار قىلمىسۇن، دېسىلە ئۆكەم.

– ئۆزەڭ كىم، ئاكىسى؟

– مەنما سىلەر ئوخشاش ئازاپ چەككەن بىر بەندە...

قېرىنداشلىق تۇيغۇسى، ھەمىنەپەسلىك سېزىمى قانچىلىك ئۇلۇق نەرسە. ئۇلار بىر نەپەستىلا، بىر قاراشتىلا تىل تېپىشقاندى. چاڭغا ساقال قېرى كۆرۈنگىنى بىلەن قىرىق ياشقا تېخى يەتمەپتۇ. ئۇ زاماندا دەردى يوق، غېمى يوق ئادەم تېپىلمىغى تەس ئېدىغۇ! ئۆمەرنىياز ئىسىملىك بۇ ئادەمنىڭمۇ ئۆزىگە چۈشلۈك دەردى بار ئېدى. ئۇنىڭ دادىسى سېيىت نىيازنى خوجىنىياز قوزغىلىڭدا خىتاي چېرىكلىرى بېگۇنا ئېتىپ تاشلىغان. ئۆزىنى بولسا شىڭ-شىسەي ئەمەلدارلىرى «گۇمانلىق ئۇنسۇر» دېگەن بانا بىلەن ئىككى يىل سولاپ، ئاندىن ئالتايدا ئوسمان باشلىق قوزغىلاڭ كۆتەرگەن قازاقلارنى باستۇرۇش ئۈچۈن ئەۋەتىلگەن چېرىكلەر قاتارىدا، ئۇيغۇر ئەسكەرلىرى سېپىگە قوشقان. ئۆمەرنىياز قان قېرىنداشلىرىغا قارىتىپ ئوق ئېتىشتىن باش تارتىپ، ئەسكەرلىكتىن قېچىپ، ئۇ يەر بۇ يەردە يوشۇرۇنۇپ، ئۆز يۇرتىغا بارالماي، ئالتە يىلدىن بۇيان خۇرجا 1 خىتايغا ياللىنىپ، مالاي بولۇپ ئىشلىمەكتە. ئىسمىنىمۇ ئۆزگەرتىپ، «غازى» بولۇۋاپتۇ.

– ئاكا ئەمەس، دەرتەن ئۆكەم ئېكەنسەن، – دەپ ئۇھ تارتتى غېنى.

شۇ كېچىسى ئۆمەرنىيازنىڭ ياردىمى بىلەن قېيىنلىق بۇلاق ناملىق غۆلىدىكى ئۆڭكۈرگە

بېكىنىشتى غېنىلار. تېخى تاڭ يورا-يورماستىنلا سېمىز قارا قوينى ئېشەككە ئارتىپ كەلگەن ئۆمەرنىياز قۇسەن بىلەن ھەش-پەش دېگىچە ئۇنى سويۇپ، قېرىن-يىنىغا غېنىنىڭ ئىككى پۇتىنى ئوشۇققىچە چىلاپ، ئىسسىق تېرىگە بېلىغىچە ئوراپ، ئۆزىنى چۈمكەپ ياتقۇزۇپ قويدى. – خۇدا گۇندۇ، شىپالىق بېرۇر، – دېدى تۇرپانچە تەلەپپۇزدا ئۆمەرنىياز ۋە يىسا تاشلارنى تىزىپ، ئوچاق ياساپ قالدى. ئۇڭغىچە قۇسەن پارچىلاپ ئۆلگەرگەن گۆشلەرنى چېلەككە سېلىپ، ئوتقا ئاستى. گۆش بىر قايناپ، كۆۋۈكلىرى ئېلىنىپ، ئىسسىق شوۋىنى غېنىغا ئىچكۈزۈشكە باشلىدى.

1 خۇرجا – دېھقانچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ئادەم.

– ئىچسىلە، زورلاپ ئىچسىلە. چىلىقىپ تەرسىلە، قوقاق يەل بىلەن چىقىپ كېتىدۇ، – دەپ زارلاتتى ئۆمەرنىياز، غېنىنىڭ ئاغزىغا چۆچەكنى تەڭلەپ. – ۋاي، قېرىنداش، زورلىمىساڭمۇ، ھېلىغۇ بىر چېلەك شوۋپكەن، ئون چېلەك بولسىمۇ ئىچكۈم بار شۇ تاپتا، – دەتتى تەرلەشكە باشلىغان غېنى. ئۆمەرنىياز بولسا كېسەلنى پەرۋىش قىلغاندەك قۇمداپ يېپىپ، چاپىنىنىڭ پاختىسىدا قۇلاقلىرىنى بەكىتىپ قويدى. چېلەك ئىككى قېتىم قاينىدى. ھەممىسىنى دېگىدەك غېنىغا ئىچكىزدىيۇ، لېكىن گۆش بەرمىدى. شۇندىمۇ شوشاراپ كەتكەن پالۋان سوراپ يالۋۇرۇپ، قۇيرۇقنىڭ يېرىمىنى ئىككى يالماپ يۇرتىۋېتىپ، نەپسى قۇرۇتلىرىنى باستى. ئۈستىخان – ئۈستىخانلىرىغىچە چىلىقىدە تەرلىگەن غېنى ئۇزۇن ئۆتمەي ئۇيغۇغا غەرىق بولدى. تەر ئارىلاش بەدەندىن چىققان بۇسقا يېقىن كەلگىنى بولماتتى. – ئۆزى ئويغانغىچە ئويغاتمىسىلا، – دېدى ئۆمەرنىياز قۇسەنگە، – خۇدا گۇندۇ، شىپالىق بولۇر، – دەپ ئەتىسى كەچتە كېلىدىغانلىغىنى ۋە ئۆڭكۈردىن كۈندۈزى سىرتقا چىقماستىنلا چىكىپ، قايتىپ كەتتى. ئەتىسى خۇددى ياراتقان ئاتتەك ئورنىدىن يېنىك تۇردى غېنى. تەنگە يېپىشقان دەرت كۆتىرىلىپ، كۆڭلى نۇردەك يورۇغان ئېدى. ئۇنىڭ روھى ئۈستۈن. شۇ تاپتا ئۆڭكۈرگە سىغمايدىغاندەك بىر قىياپەتكە كىرگەن.

– مېنىڭ نېسىۋىمنى بەرۋى، قازاق! بولمىسا ئۆزەڭنى تىرىك پۈركەۋېتىمەن. – ئاۋال مونۇ گۆشنى يە. تويىمىساڭ مېنى قوشۇپ يەرسەن، – دېدى قۇسەن. ئىككىسى گويلا ئوغا چىققان ئوچىلاردەك خۇش كەيىپ ئاشتا قىلىشتى. – ئاڭلاۋاتامسەن، بۇلاقنىڭ شىقىراپ ئېقىشىنى؟ خۇددى جامىكام تەمبۈر چېلىۋاتقاندا ئاڭلىنىدا قۇلاققا، – دەپ ئورنىدىن تۇردى غېنى. – چاينى ئىسسىغىدا ئىچىۋال. تەرلەپ سىرتقا چىقما، شامالداپ قالسىەن. – ئەشۇ بۇلاق سۈيىدىن ئىچكۈم بار. يۈرگىم قايناپ تۇرىدۇ، – دېدىدە ئۆڭكۈردىن ئىگىشىپ، سىرتقا چىقتى غېنى.

ھاۋا چايدەك ئوچۇق. قۇياش ئىككى ئاغامچا بويى ئاسمانغا كۆتىرىلگەن. ئاپرېل ئېيى بولسىمۇ، غىمىسا غول بولغاشقا ئىسسىق سېزىلدى. بۇلاق سۈيىمۇ سوغ ئەمەس. غېنى تاش كامىرىدىن جىڭغىپ چىقىۋاتقان سىمپتەك سۈزۈك، تېگىدىكى ئۇششاق تاشلار ئەينەن كۆرۈنۈپ تۇرغان بۇلاق سۈيىدىن ئوچۇملاپ ئىچتى. يۈرگى قانمىدى، ئەتمالىم، ئىككى قولىنى تىرەپ، دۈمىچە يېتىپ ئىچتى. ئاندىن ئۇنى كۈزىتىپ تۇرغان قۇسەننى ھەيران قالدۇرۇپ، كىيىملىرىنى يەشتىدە، بۇلاقتىن ھاسىل بولغان ھودىشىپ تۇرغان سۇغا تىزىغىچە كىردى ۋە ئېقىنغا قارشى سۇنايلىنىپ ياتتى – يېتىپ تۇرۇپ

ئاغزىنى ئاچقان پېتى سۇدىن سۈمىرىشكە باشلىدى.

– نېمە قىلىۋاتسىەن، جىندى! – يۈگرەپ كەلدى قۇسەن.

غەيرى تەبىئىي ئادەمنىڭ مۇجەزىمۇ ئۆزگىچە بولىدىكەندە! تېخى ھاۋا ئىلماي تۇرۇپ سۇغا يالغىچا چۈشۈپلىپ، ياتقىنىنى قارا!

– قورقما، قۇسە، توڭلىمايمەن. قارىغىنا، ئەۋۋ شىرغىپ ئېقىۋاتقان ئىككى بۇلاقنىڭ بىرسى سوغ، بىرسى قايناق – بۇ ئارشاڭ سۈيى، شىپالىق سۇ. ئىچسەڭما شىپا، يۇيۇنساڭما شىپا. قاراپ تۇرماي سەنما چۈشە، پىشتىن قۇتۇلسەن!

قۇسەن سۇغا چۈشمىدى غېنىنىڭ كىچىك بالدەك قىلىقلىرىغا زوقى كەلگەندەك ئۇنىڭغا قاراپ، تاش ئۈستىدە ئولتاردى .

ئاخشامقى مايلىق شورپا بىلەن قۇيرۇق ياغ ئۈچەي يوللىرىنى ئىچىۋېتكەن بولسا، غەيرى پۇراق ئارشاڭ سۈيى سۈرگە بولۇپ، نەچچە يىللىق قەۋزىيەت – مەددىلەرنى سۈرۈپ چىقاردى.

– كۆزلىرىم يۇلتۇزدەك يورۇپ كەتتى، قۇسەن! – دەپ كىيىنىشكە باشلىدى سۇدىن چىقىپ غېنى، ئەندى غۇلجىغا پىيادە كېتەلەيمەن!

***

ئۈرۈمچىدىن 10-15 كىلومېتر جەنۇبتاراق ماچاڭ – ئات زاۋودى بار بولىدىغان. بۇ زاۋودتا سوۋېتلەر ئىتتىپاقىدىن كەلتۈرگەن نەسىللىك ئاتلار، بۇقلار ۋە قوشقارلار ئۆستۈرۈلەتتى. كۆلەمى ئانچە چوڭ بولمىسىمۇ، نەسىللەندۈرۈشنىڭ دەسلەپكى تەجرىبىلىرى موشۇ زاۋودتا باشلانغان ئېدى. غېنى بىلەن قۇسەن موشۇ ئات زاۋودنىڭ ئارقا تېمى كەينىدىكى گوداڭدا يېتىپ، پەيت كۈتمەكتە. ئۇلار بۇ «ماچاڭنىڭ» قۇرۇلۇشىنى ئۆمەرنىيازىدىن سوراۋالغان. ئۆمەرنىياز بۇ يەردە ئات زاۋودى بارلىغىنى ئېيتىپ، ئۆزى پۇشايماق قىلدى. چۈنكى ھۆكۈمەت مېلىغا تېگىش خەتەرلىك ئېكەنلىكى، كۈزەتچىلەر تۇيۇپ قالسا ئېتىپ تاشلاشتىن يانمايدىغانلىغىنى غېنىغا ئەسكەرتىپ يالۋۇردىيۇ، لېكىن غېنى دېگىنىدە تۇرۇپ: «ئەشۇ ئاتلاردىن بىرىگە مىنسىمە – زالىم شىڭ-شىسەينى مىنگەندەك بولمەن» دەپ تۇرۇۋالدى. غېنىنى بىر كۆرۈپلا ئىخلاىس باغلىغان ئۆمەرنىياز: «خۇدا گۈندۇ، مەدەت بېرۇر» دەپ، ياخشى تىلەك تىلەپ، ئۇلارنى ئۈزىتىپ قويغان ئېدى. شۇ تاپتا كەلدى-كەتتىلەرنىڭ ئايىغى بېسىلىشىنى، ئات باقارنىڭ ئۇخلىشىنى كۈتۈشمەكتە. بۈگۈن 12-ئاپرېل، ھۆكۈمەت ئۆزگىرىشى بولۇپ، شىڭ-شىسەي تەختكە مىنگەن بايرەم كۈنى بولغاشقا زاۋود بېناسىدىن خىتايچە مۇزىكا، ناخشا سادالىرى ياڭراپ، ئادەملەرنىڭ ۋاراڭ-چۇرىڭى خېلىغىچە بېسىلمىدى:

– نېمە قىلىۋاتىدىكەن بۇ ئەجۈز-مەجۈزلەر، توي ئوينىشىۋاتامدۇ يە؟! – تاقەتسىزلەنگەن غېنى ئاستا ئىگىشىپ ئېگىز تامنىڭ يېنىغا بېرىشىغا، ئىچكىرىدىن:

– ئەمەيتى، مەمەيتى! – مۆشۈك مياڭلىغاندەك ئاۋاز ئاڭلاندى ۋە كەينىدىنلا:

– ياۋ – بار؟ – دېگەن جاۋاب ئاۋاز ئاڭلاندى. مەمەت بىلەن ئەمەت ئات باقارلار ياكى قارا خىزمەتچىلەر ئېكەنلىكى ئېنىق. چۈنكى مەمۇرىي خىزمەتچىلەر – خىتايلار، قارا خىزمەتچىلەر – ئۇيغۇرلار بولۇشى قانۇنىي ھالەت. غېنى تامغا يامىشىپ، قورا ئىچىگە سەپ سالدى. ئاتلار بېقىلىدىغان سىرىمدىن ئىككى ئادەم چىقىپ، چوڭ قاپقا تەرەپكە ماڭدى. تۆر تەرەپتىكى ئۆيلەر يوپ-يورۇق – ئىدارە بولسا كېرەك. چېرىكلەر ياتىغى قاياقتا؟ ھويلىدا قۇراللىق چېرىك كۆرۈنمىدى. ئەمەت بىلەن مەمەت تۆر تەرەپتىكى ئۆينىڭ ئىشىگىنى ئېچىۋېدى ئۆي ئىچىدە چالۋاقاشقان خىتايلار بىر نېمە قىلىشىۋاتقانلىغى، ئۈستەل ئۈستىدىكى نەرسىلەر كۆرۈندى ۋە «گاۋ شىڭ، گاۋ شىڭ – خوشاللىق» دەپ ھاراق ئىچىپ ۋاقىراشقان ئاۋازلار ئېنىق ئاڭلاندى. ئات زاۋودىنىڭ باشلىغى ئەمەت بىلەن مەمەتنى باشلاپ ئۆيدىن چىقتىدە، موم ياغاچقا باغلانغان ئاتنى كەلتۈرۈشكە بۇيرىدى. ئېگەرلىك ئات

كەلتۈرۈلدى. ئىككى ئۇيغۇر زاۋود باشلىغىنى قولتۇغىدىن يۆلەپ ئاتقا مىندۈرۈپ، ئاندىن ئۆزلىرى ئاتلاندى.

– كەتتۇق! – دەپ كوماندا بەردى چالا مەس چاڭجاڭ.

– ئالدىدا ئەمەت، كەينىدە مەمەت، ئوتتۇرىدا چاڭجاڭ جاناپ قاپقىدىن چىقىپ كېتىشتى.

– توختا، توختا! – نېمىنىدۇر يادىغا كەلتۈرۈپ پىچىرلىدى غېنى، – بىز زىنداندىن قاچقىنى تۆرت كۈن بولدى... بۈگۈن 12-ئاپرېل، بايرام ئېكەندە! – ئۇ ئالدىراش قۇسەننىڭ قېشىغا كەلدى، – قۇسە، ئىشىمىز ئوڭغا تارتتى.

– نېمە دېدىڭ؟!

– خىتايلار ھاراق ئىچىشىپ، بايرام قىلىۋاتىدۇ.

– قانداق بايرام؟

12 – ئاپرېلچۇ!

– ...

– ئەندى تام تېشىپ ئاۋارە بولمايمىز.

– قانداقچە؟

– قانداق بولاتتى، كۈزەتتە تۇرغان چېرىكىنى پىخ... ئىنتىقامنى مەشەدىن باشلايمىز.

– ئوي-باي...

غېنى جاۋاپ بەرمىدى. ئۇ ئويلىنىپ قالدى. مەسلىھەت بويىچە ئات ئېغىلىنىڭ تېمىنى تېشىپ، ئىككى ئات ئالماق بولۇشقان. لېكىن ئات زاۋودىنىڭ خىزمەتچىلىرىنىڭ بايرام مۇناسىۋىتى بىلەن ھاراق ئىچىپ، ئويناۋاتقانلىغىنى، زاۋود باشلىغى ئىككى خىزمەتچىنى ئەگەشتۈرۈپ ئاتلىق چىقىپ كەتكەنلىكىنى كۆرگەن غېنىدا باشقا ئوي پەيدا بولدى. پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، چوڭ قاپقا ۋە ئوڭۇز ئۈستىدىكى كۈزەتچىلەرنى قۇرالسىز لاندۇرۇپ، ئات قوتاندىن ئىككى ئاتنى ئېلىپ چىقىش. ئەگەر تۇيۇپ قېلىشسا تارتىۋېلىنغان مىلتىقلارنى ئىشقا سېلىش. ئۇنىڭ قۇسەنگە «ئىنتىقامنى مەشەدىن باشلايمىز» دېگىنى شۇ ئېدى. شۇ تاپتا ئاۋال قايسىسىنى باشلاشنى جەزم قىلىدە، قۇسەنگە:

– قۇسە، ھازىر ھەملىنى باشلايمىز.

– نېمە دېدىڭ؟

– ھۇجۇمنى باشلايمىز دەيمەن. قورقمايدىغانسەن؟

– قورققاق بولسام ساڭا يولداش بولارمېدىم، ئوڭباغان سارت.

– رەنجىمە، قۇسە. رەنجىش كەتمەيدۇ. ئەندى مەن دېگەننى قىلسەن، – دېدىدە، قۇسەنگە «ھەملە» قىلىشنى ئېيتىپ بەردى.

– بۇ ۋاقىتتا چوڭ قاپقا ۋە ئوڭۇزدە كۈزەتتە تۇرۇشقان ئىككى چېرىك ۋە «ماجاڭ» ئويۇنىنى ئويناۋاتقان ئىككى ئەر ئىككى ئايالدىن باشقا خىزمەتچى ۋە چېرىكلەر كەيپە سۈرۈپ ئويۇمغا كېتىشكەن، ئات زاۋودىنىڭ ئىچى ئادەم يوقتەك جىمىپ قېلىشقان.

غېنى بىلەن قۇسەن ئۆمەرنىياز بەرگەن پىچاقلىرىنى ئاغىزلىرىغا چىشلەشپ، تامنىڭ دالدىسى بىلەن ئۆملەپ بېرىپ، چوڭ قاپقا ئالدىدىكى كۈزەت بۆتكىسىغا يىگىرمە قەدەمچە نېرىدا توختاشتى. ئەتراپقا زەڭ قويۇشتى – جىم-جىتلىق. كۈزەتچى ئۇخلاپ قالدىمېكىن، بۆتكىدا ئادەم بارلىغى بىلىنمەتتى. غېنى بەش ئىشارە قىلدى: قۇسەن بۆتكە تەرەپكە ئۆملەپ ماڭدى. غېنى قەدەمچە ئارىلىق تاشلاپ، ئۇنىڭ كەينىدىن ئۆملىدى. قۇسەن بۆتكىنىڭ ئىشىكى تەرەپكە يېقىنلاشقاندا، ئۇنىڭ ئىچىدىن:

– سېسىق قانجۇق! – دېگەن ئاۋاز ئاڭلاندى. ئەتمالىم قاراڭغۇدا قۇسەننى ئىشت دەپ قالسا كېرەك.

چېرىك مىلتىغىنى ھەيۋە قىلىپ چىقىشىغا بۆتكىنىڭ كەينىدىن يېتىپ كەلگەن غېنىنىڭ قۇلاق تۈۈنگە تەككەن مۇشدا قالپاقتەك ئۇچۇپ بېرىپ ئېرىققا يىقىلغان كۈزەتچى چېرىك «ئەيياۋ-ۋاي، جان»

دېيىشكىلا ئۆلگەرلىدى.

غېنى بولسا دۈشمەنگە ئاتقان بىرىنچى مۇشغا زوقلاندىمۇ ياكى ھودۇقتىمۇ، مۇشتىمغا قارىغان پېتى تۇرۇپ قالدى.

قۇسەن ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ ئاستا:

– ھەي، مونۇ خىتاينىڭ جېنى ئارقىدىن چىقىپ كەتتىغۇ دەيمەن، – دېگەندىلا ئېسىغا كېلىپ كۆلدى .

ئۇلار ھوسسىز ياتقان چېرىكنىڭ مىلتىغىنى ئىككى سىرىم لاتا ئوقداننى ئېلىشتىدە، چېرىكنىڭ لاتا شاپكىسىدا ئاغزىنى كەپلەپ، گوجە – ئۇزۇن پايىتىمىسىدا پۇت-قولىنى ماتاپ قويۇشتى. ئولجا مىلتىقىنى سۆيىدى غېنى، ئارمان قىلغان مىلتىقىنى ئېگىز كۆتەرگەن پېتى چوڭ قاپقا تەرەپكە ماڭدى. قاپقا ئىچىدىن ئېتىق ئېكەن. ئۇلار يەنە تام ياقىلىشىپ، ئات ئېغىلى تەرەپكە ئۆتۈشتى. غېنى قۇسەننى يۆلەپ، ئۆگۈزگە بويلاشتۇردىدە، ئىككى پۇتىنى ئىككى مۇرىسىگە ئېلىپ، كۆتىرىپ تۇردى. قۇسەن چېرىكنىڭ قەيەردە تۇرغانلىغىنى بىلمەك بولۇپ قانچە زەڭ قويسىمۇ، ئادەم قارىسىنى بايقالمىدى. كۈزەتچى نەگە كەتتى؟ قاپقا ئالدىدىكى ھەملىنى سېزىپ قېلىپ، چېرىكلەرنى ئويغانتىنى چۈشۈپ كەتتىمۇ؟ ئۇنداقتا ئوق چىقىرىپ تەھلىكە قوزغار ئېدى.

– بىر نەرسە بايقالدىڭمۇي! مۇرىلىرىمنى ئېزىۋەتتىڭ، قاراتاش...

قۇسەن يەرگە چۈشتى. ئۆگۈزدە چېرىك يوقلىغىنى ئېيتتى.

– مەن قاراپ كۆرەي، – دېدىدە، قۇسەننىڭ مۇرىسىنى دەسسەپ تامغا بويلاشتى غېنى. ئېغىرلىق نىسبەت زور بولغاچقا قۇسەننىڭ مۇرىلىرى قارىسىلداپ، سالماق كۈچىدە تىزلىرى تىتىرەپ، ئاران-ئاران بەرداش قىلدى. ھېچ نەرسىنى بايقالماي جېلى بولغان غېنى ئۆگۈزگە چىقماق بولۇشىغا ۋاللىدە ئوت چاقنىدى. سەرەڭگىنىڭ يورۇغى بىر پارچە ئوت يالقۇنىدەك كۆرۈندى ئۇنىڭغا. شۇ يورۇقتا پوتەيسىمان قورۇقچىغا يۆلىنىپ تۇرغان كۈزەتچىنى بايقالدى. غېنى يەرگە چۈشۈپ، قۇسەننى باشلاپ ماڭدى. ئەھاتە تامنىڭ غەربى تەرىپىگە، كۈزەتچى تۇرغان قورۇقچىنىڭ ئاستىغا ئۆتۈشتى. كۈزەتچىنىڭ ئۇيان، بۇيان ماڭغان ئاياق تاۋۇشى ئوچۇق ئاڭلىنىپ تۇرۇپتۇ. نېمە قىلىش كېرەك؟ ۋاقىت ئۆتۈۋاتىدۇ، ئالدىرىمىسا ئەمەت بىلەن مەمەت غوجايىنىنى ئاپىرئۇپتىپ قايتىپ كېلىشى ياكى كۈزەت يۆتكىلىشى مۈمكىن. قولدا مىلتىق بولغاندىكى ئۆگۈزدىكى چېرىكنى ئېتىۋەتسىچۇ... ياق، ياق شاۋقۇن كۆتىرىلىدۇ، بولمايدۇ. تاۋۇش چىقارماس كېرەك.

قۇسەننى يەنە تامغا تىرەك قىلىدە، ئۆگۈزگە كۆتىرىلدى غېنى. ئۇنىڭ ئۆگۈزدىن باش چىقىرىشى كۈزەتچىنىڭ ئات ئېغىلىنىڭ ئۇ بېشىغا بېرىپ قايتىپ كېلىشىگە توغرا كەلگەنلىكتىن دەرھال يېنىپ چۈشۈپ، تامغا چاپلاشقان ھالدا قۇلاق سېلىپ تۇردى. كۈزەتچى قورۇقچىغا كېلىپ تۇردى ئەتىمالىم، ئاياق تاۋۇشى جىمىپ قالدى. ئۇ يەنە تاماكا چېكەمدۇ ياكى سوغ شامالدىن قېچىپ قورۇقچا ئىچىگە كىرمەدۇ. ئەگەر قورۇقچىغا كىرسە – ئىش ئوڭغا تارتقىنى. غېنى قول ئىشارىسى بىلەن قۇسەننى يەنە تامغا تىرەك قىلدى. ئېغىر بەست زەپتىدىن مۇرە سۆڭەكلىرى قاماپ كەتكەن بېچارە قۇسەن ئائىلاج تامغا تىرەندى. بەختەش تەۋەككەل قىلدى، ئەتىمالىم، بۇ قېتىم ئۆگۈزگە شىددەتلىك كۆتىرىلدى غېنى. ئۇنىڭ چىقىشىغا كۈزەتچىنىڭ قورۇقچىغا كېلىپ، قايتىپ ئۈچ-تۆرت قەدەم مېڭىشى توغرا كەلگەشكە ئۇ تىۋىشىنى ئاڭلاپ، كەينىگە بۇرۇلدى ۋە لەڭگىدە پەيدا بولغان ئېگىز نەرسىنى كۆرۈشى بىلەن بىر دەققىدە ھودۇقۇپ تۇرۇپ قالدىدە، ئاندىن مۇرىسىدىكى مىلتىقىنى قولغا ئېلىشىغا، مۆشۈك چاشقانغا ئېتىلغاندەك، ئىككى سەكرەپ يېتىپ بارغان غېنىنىڭ كۈچلۈك قوللىرى ئۇنىڭ بويىنى ئامبۇردەك قىستى ۋە ئۆزىنى ھاۋاغا كۆتىرىپ، بىر باغ بېدىنى تاشلىغاندەك، ئات ئېغىلى ئارقىسىدىكى ئەخلەت-چوگاغا ئىرغىتىۋەتتى.

ئېغىر ئەمگەكتىن كېيىن ھادۇغى چىققان ئادەمدەك ئۇھ تارتتى غېنى ۋە زورۇققاندىن ئەمەس، تەشۋىش

– ھاياجاندىن پېشانىسىدىكى بۇزىلداپ چىققان تەر مونچاقلىرىنى ئالغان كەينى بىلەن سىرئەتتە،
ئۆگۈزدىن تۆۋەن ئىگىشىپ، ئاستا:

– قۇسە، ئەۋۋ خىزىرنىڭ مۇرىسىدىكى مىلتىق بىلەن ئوقداننى ئالدە، قاپقا ئالدىغا بار، بول چاپسان،
– دېدى.

ئۇ ئەندى سېپىل قورغاننى ئىشغال قىلغان ئادەمدەك، ئىشەشلىك ھالدا مىلتىقنى بەتلەپ،
شوتىدىن چوڭ ھويلىغا چۈشتى. مەدرىسە ھوجرىلىرى سىياقى كىچىك-كىچىك خانىلار ئالدىدىن
پۈتىنىڭ ئۈچىدا دەسسەپ مېڭىپ، لامپا يورۇغى چۈشۈپ تۇرغان بۆلمىنىڭ دېرىزىسى يېنىغا كېلىپ،
يېنىچە تۇرۇپ، بۆلمە ئىچىگە قارىدى: ئىككى ئەر، ئىككى ئايال قارىمۇ-قارشى ئولتۇرىشىپ «ماجالڭ»
ئويناۋېتىپتۇ. نوۋەت كۈتۈپ تۇرسا كېرەك، ئىككى ئەر ئويۇندىن كۆز ئۈزمەي قاراپ تۇرۇپتۇ – بۇ ئالتىسى
قىمارغا شۇنچىلىك بېرىلىپ كېتىپتۇكى، ئات زاۋودىنىڭ ھەممە مېلىنى ھايداپ چىقىپ كەتسىمۇ
قېتىغا كىرەر ئەمەس. غېنى ئۈستىلەپ بېسىپ كىرىپ «مۆشۈك-چاشقان ئويۇنى» قىلماق بولىدىيۇ،
نېمىنىدۇر ئويلاپ نېرى كەتتى. ئۇ چوڭ قاپقىنىڭ يان ئىشىگىنى ئىچىدىن ئىلغان ئىلغۇرنى ئاستا،
شاراقتا ئاچتى – قۇسەن كۈتۈپ تۇرغان ئېكەن. ئۇ ئوقدانلارنى چاپراس ئېسىپ، مىلتىقنى مۇرىگە
ئېلىپ، چېرىكىنىڭ لاتا شاپكىسىنى بېشىغا كىيىۋاپتۇ. غېنى بېشىغا كۈلۈۋەتتى. قۇسەننىڭ بۇ
قىلغى ئۇنىڭغا ئىلھام بولدى، ئەتمالىم، ئۇ ئېرىق ئىچىدە تېخىچىلا نىمجان ياتقان چېرىكىنى
يېشىندۇرۇپ، ئۇس كىيىمىنى قۇسەنگە كىيگۈزۈپ، قايتىدىن ماتا قويۇشتى.
– يۈر، «چېرىگىم» – دېدى غېنى قۇسەنگە.

ئىككىسى سوغ ئېقىن سۇغا چۈشكەن ئادەملەردەك، ئاۋايلاپ بېسىپ، ئات ئېغىلى تەرەپكە مېڭىشتى.
چوڭ ھويلىنى كېسىپ ئۆتۈپ، ئىككى يۈرۈش ئات ئېغىلىغا – ئاندىن ئاتخانىنىڭ بىرىگە كىرىشتى.
ئالدى دەھلىزەسىمان توسۇقنىڭ ئىككى بېشىغا ئېسىپ قويۇلغان پىلىكلىك چېراغلار ئاتخانىنى
سۇس يورۇتۇپ تۇرۇپتۇ. ھەر بىر كاتەكچىدە بىر ئات ۋە ئاتنىڭ نامى يېزىلغان تاختا ئېسىقلىق.
چەتتىكى بۇلۇڭدا تار كاتچىدا بىر ئادەم ياتىدۇ – بۇ ئاتلارغا ئوت-چۆپ سالىدىغان كېچىلىك نوۋەتچى،
ئەلۋەتتە. غېنىلار ئاتخانىغا كىرىشىگە ئاتلار پۇرقۇشۇپ، ئاياقلىرىنى چاپچىشتى. غېنى ئەگىر بويۇن،
سۈرەتتەك چىرايلىق ئارغىماقلارنىڭ نەچچىسىنىڭ ئالدىدا توختاپ، ھەۋەسلىنىپ قارىسىمۇ، ھېچ
قايسىسىنى ياراتمىغاندەك ئۆتۈپ كەتكىنىگە قۇسەن ھەيران بولدى. ئاخىرى نەسىللىك بولمىسىمۇ،
بويى سوقما تامدەك ئېگىز، يولۋاس كۆكسىلىك، ئۇزۇن يال، كۆزلىرى چېراغ ئەكسىدە چاقناپ تۇرغان
«بېنى تاللا يىگىت!» دېگەندەك شىڭتىيىپ، قومۇچ قۇلاقلىرىنى ئويىنىتىپ تۇرغان ئالا ئاتتىن نېرى
ئۆتەلمىدى. شۇ ئان مېھرى چۈشكەن غېنى ئاتنىڭ قويۇق كوكۇلىنى قايرىپ، پېشانىسىنى سىيىپ،
يايلىنى تارىدى. ئات جاۋاۋەن يېنىك، خۇددى كۈلگەندەك كىشىنىدى. غېنى ئىشەشلىك توسۇقنى ئاچتى.
قۇسەن بولسا يانداش تۇرغان تورۇق، قاشقا ئاتنى تاللىدى.

– مەمتەك، يېنىپ كەلدىڭما؟ ئېھ... ھەجەپ توڭاپ كەتتىما! – دېدى تام تەرەپكە قاراپ ياتقان ئادەم،
بېشىنى ئېگەر-ياستۇقتىن كۆتەرمەيلا.

– ھە! – قىسقىلا جاۋاپ قىلدى غېنى، ئاغزىنى قولدا يېپىپ.

– جاڭ چاڭجاڭ قايتىپ كەلدىما؟

– ھە!

– نېمە «ھە، ھە» – ئورۇلدى ياتقان ئادەم ۋە كۆزلىرىگە ئىشەنمىگەندەك، ئۇڭلاپ يەنە قارىدى.
مىلتىق تەڭلىگەنلەنى كۆرۈپ، ۋاي، جان! – ۋاقىراۋەتتى ئۇ.

– ئۈنۈڭنى چىقارما، ھارام ئۆلۈسەن!

– زىنداندا چىرىپ كېتىمەن، ئاتلارنى تىرىك بەرمەيمەن، – ئاتباقار ئۇچقاندەك تۇرۇپ غېنىنىڭ
قولغا ئېسىلدى.

– ئەستاخپۇرۇللا! – دەپ ئاتىقارنىڭ كانىيىدىن بوغماق بولۇپ ياقىسىنى تۇتتىيۇ، پەيلىدىن قايتىپ، – خىتاي جاڭگۇدىلىرىڭدىن قورقساڭ، جۈرى، بىز بىلەن بىللە كەت، – دېدى غېنى.
– ياق، ياق. ئۇششاق بالىلىرىم بار... باشقا يەردىن ئات تېپىلمىدىمۇ؟
– توشقان يۈرەك! – دېدىدە، ئاتىقارنى كىچىك بالىنى كۆتەرگەندەك، كۆتىرىپ ئاپىرىپ كاتقا ياتقۇزدى ۋە تامغا ئېسىقلىق تۇرغان توشىندا ماتاۋەتتى، – ئەندى ساڭا خىتايلىر تەگمەيدۇ. بالىلىرىڭ بولمىسا سەن لاتاپۇشنى ئۆلتۈرۈۋەتكەن ياخشىدى، – جېمىلىدى غېنى.
ئىككى ئاتنى يېتەكلىشىپ، چوڭ قاپقا سىرتىغا چىققاندا بىر نەرسە ئېسىگە كەلگەن غېنى ئېتىنىڭ چۆلۈۋىرىنى قوسىنگە تۇتقۇزۇپ، ئىچكىرى كىرىپ كەتتى. لامپا يېنىقلىق بۆلمىنىڭ ئىشىگىنى يۇلۇپ دېگىدەك ئېچىپ:

– ئاينى زىۋازا لەيلا! – دەپ ۋاقىراپ مىلتىقنى تەڭلەپ، بوسۇغىدا تۇردى. تۆرت ئەر، ئىككى ئايال ئورۇنلىرىدا مۇردىدەك قېتىپلا قېلىشتى – نە ئۇن چىقارسۇن، نە قىمىرلىسۇن. غېنى شىنجاڭ خەلقىنى بۇلاپ-تالاپ، ئۇنى ئاز دەپ سولاپ-ئازاپلاپ، قىرغىن قىلىۋاتقان شىڭ-شىسەي بىلەن بىر ئۇرۇق مونۇ ئالتە خىتايىدىن ئىنتىقام ئالماق بولۇپ مىلتىقىنى تەڭلىدى، ۋىژدانى يار بەرمىدى: «قۇرالسىز ئادەملەرنى ئۆلتۈرۈش نامەرتلىك...» ئۇ ئۈستەل ئۈستىدىكى قەغەز پۇللارنى يىغىشتۇرۇپ قوينغا سالدى ۋە: – ئاينى زىۋازا مەن بولمەن! – دەپ قويۇپ، چىقىپ كەتتى.
ئىككى قەيسەر ئاتلىنىپ، غۇلجا تەرەپكە قاراپ يول ئالغاندا، توخۇلار ئۇلارغا خەيىرلىك سەپەر، نىجاتلىق تىلىگەندەك چىلاشقان ئېدى .

ئون ئىككىنچى باپ

گۆڭەن گەنلى چۇ – جامائەت بېخەتەرلىكى باشقارمىسىنىڭ باشلىغى لى-يىڭچى، ئۇنىڭغا بېرىلگەن چەكسىز مەمۇرىي ھوقۇق – ۋاڭپاڭدىن خاتىرجەم ئەمەس. ئۇ ھەتتا «12-ئاپرىل بايرىمى» ئاتالمىش بايرام كۈنلىرىدىمۇ – زىپۇرۇ، مۇھىم، مەخپىي ئىشلار بىلەن بەنت. كېيىنكى كۈنلەردە ئىككى تۈركۈم قاماققا ئېلىنغان ھەربىي خادىملارنىڭ ئىشلىرىنى بىر تەرەپ قىلىشتەك چوڭ سىياسىي «ۋەزىپە» قاينىمىدا ئۇزۇپ يۈرۈپتۇ. ئۆلتۈرۈلگەن ۋە چۆللەردىكى ئەمگەك لاگېرلىرىغا ئەۋەتىلگەنلەر ھېساۋىغا زىندانلارنى تولتۇرغان يېڭى مەھبۇسلارنى سورا، ئۇلارغا ئالدىن-ئالا مۆلچەرلەپ پىچىلغان سىياسىي «قالپاقلارنى» كىيگۈزۈش، كۆنىمىگەنلەرنى جىسمانىي قىيىناش ئارقىلىق «ئىقرار» قىلدۇرۇش، سۈنئىي جىنايەت ئويدۇرۇپ چىقىش ئاسان ئەمەس، ۋاقىت كېرەكتە. بۇ ئىشلارنى شىڭ دۈبەننىڭ دىتىغا سىققىدەك ئىشلەلمىسەڭ. «لاۋ تەننا – خۇدا كۆرسەتمىسۇن!» – ئۆزەڭ ئەشۇ مەھبۇسلار قاتارىدىن ئورۇن ئالسىن... لى-يىڭچى ئىلگىرى نەق موشۇ ۋەزىپىدە ئولتۇرغان ئۈچ سابىق باشلىقنىڭ ئاقىۋىتى شۇنداق بولغانغۇ! ئۇ ئۈچ ئەمەلدارنىڭ ئىككىسىنى لى-يىڭچى ئۆزى قىيىناپ ئۆلتۈرگەن، بىرى ئۆزىنى ئۆزى ئۆلتۈرۈۋالغان.

بۇ تەرىقە دەھشەتلىك كەچۈرمىلەر نە ئۇيىقا، نە ئارام بەرسۇن... ئۇ بەزىدە ھەممە ھوقۇق، ئەمەل-ئىمتىيازلىرىدىن بىر يولى كېچىپ، يىراقلارغا، ھېچ قانداق سىياسىي ماجرا يوق پىنھان جايغا بىكىنىۋېلىپ، ئاددىي، تەشۋىشسىز ھايات كەچۈرۈشكە مىڭ-مىڭ رازى. ئەمما، ئۇنىڭ ئىختىيارى ئۆزىدە ئەمەس، ھېچ نەگە كېتەلمەيدۇ – پۇت، قوللىرى يىپسىز باغلانغان... لى-يىڭچىنىڭ قولى ئىشقا بارمىدى. كەڭ ئۈستەل ئۈستىگە قات-قات تىزىلغان ئەنزە-دېلۇلارنى ئوقۇمايلا ۋاراقداپ، خىيال سۈرەتتى. ئۇنىڭ كۆزلىرى يېڭىلا كەلتۈرۈلگەن تېلېگراممىلارغا چۈشتىدە، خالار خالىماس قولغا ئالدى، بۇ تېلېگراممىلار ئۇنىڭ قولىنى چىقىۋالغاندەك ئۈستەل ئۈستىگە تاشلاۋەتتى:
– خۇندەن 1 – پىچىرلىدى ۋە ئالدىراشلىق ئۈستەل قاننىدىكى كىنوپكىنى بېسىۋېدى، شۇ ئان ئىشىك

تۈۋىدە ئادىۋانت پەيدا بولدى، - لىۋ جەنسا! - قىسقىلا بۇيرۇق بەردى لى-يىڭچى، كرىپسولغا ئولتۇرۇپ. ھەيەل قىلماي بولدىغان چوشقىدەك گۈرەنلىرى قاتلاشقان لىۋىڭدى كىرىپ، باشلىغىنىڭ ئالدىدا تىك تۇردى.

- ئوقۇپ كۆر! - ئۈستەل ئۈستىدىكى تېلېگراممىلارنى ئىما قىلدى لى-يىڭچى.

لىۋىڭدى تېلېگراممىنى ئوقۇۋېتىپ ئۈزى گۆشۈنە سىياقى تاتىرىپ كەتتى.

- ئوقى، ئۈنلۈك ئوقى! - قوپال بۇيرىدى لى.

لىۋىڭدى ئاسما كېسىلى بار ئادەمدەك دېمى تۇتۇق ئوقۇشقا باشلىدى:

- "شېخو ناھىيەسىگە تەۋە چىگۈۈشۈ ئۆتىگىدە ھۆكۈمەتكە تېگىشلىك ماتا-چەكمەن ئارتىلغان

ئېشەكچىلەر كارۋىنىغا ئىككى ئاتلىق زىۋازا ھۇجۇم قىلىپ، ماتا-چەكمەنلەرنى بۇلاپ، ئەتراپتىكى

دېھقان-چارۋىچى پۇخرالارغا تارقىتىپ بېرىپ ئۆزلىرى قۇملۇققا كىرىپ كېتىشكەن...

- ئىككىنچىسىنى ئوقى!

- "ئىككى ئاتلىق زىۋازا! - دەپ باشلىدى، دېمى سىقىلىپ، قاقىلىپ كەتتى لىۋىڭدى. ئۇنىڭ

دوساقتەك كۆيۈك مەڭزى ئېتىلىپ كېتىدىغاندەكلا چىڭقىلىپ، كۆزلىرى كۆرۈنمەي قېلىۋېدى،

لى-يىڭچى كۈلۈۋېتىشكە تاسلا قېلىپ، نەپەرەتلەنگەندەك، تەتۈر قاراۋالدى. لىۋىڭدىنىڭ مەيدىسى سەي

قورغاندەك، گاي-گۈي قىلدى، - ئىككى ئاتلىق قۇراللىق زىۋازىنى «كۈل ئۆتەڭدىكى» دەڭجا تۇتماق

بولۇپ قوغلىغاندا دەڭجا - ساراۋەننى ئۆلتۈرۈپ، تاغ ئىچىگە، ئاچال داۋىنى تەرەپكە كەتكەن...» -

لىۋىڭدى تاغ چوققىسىغا ئۆرلىگەندەك، ئاران شۇ يەرگىچە ئوقالدى. ئۇ بۇزغىراپ تەرلەپ كەتكەن

ئېدى. لى-يىڭچى ئۇنىڭغا يىرىكىنىپ تىكىلدى ۋە تەلەپچان ئاۋازدا سورىدى:

- سېنىڭچە بۇ ئىككى ئاتلىق كىملىك؟

- مۇنداق ئىشنى غېنىدىن بۆلەك...

- ئاي-نى؟!

بۇ ئىسىم لى-يىڭچىنىڭ كىنىدىگىدىن تېشىپ ئۆتكەندەك تولغىنىپ كەتتى ئۇ.

- ئۈچ كىشەننى ئۈزۈپ، تۈرمىدىن قاچتى. ئىككى چېرىكىنى ئۆلتۈرۈپ، ئىككى ئاتنى ئېلىپ قاچتى.

ھۆكۈمەتكە تېگىشلىك مالنى بۇلاپ بىزگە سادىق دەڭجانى ئۆلتۈرۈپ ئازادە يۈرسۈنۇ، ئون بەش كۈندىن

بۇيان ئۇنى ھېچ كىم تۇتالمىسۇن...

---

1 خۇندەن - بۇرۇق، ھارامزادە.

- دۈبەن جاناپلىرىغا نېمە دەيمىز ھە؟ - گويا لىۋىڭدى ئەيىپلىكتەك ئۇنىڭغا ئېلان كۆزىنى

سانچىدى لى-يىڭچى.

- ئەسلىدە تۈرمىدە ئۇزۇنغا سوزماي، ئېتىپ تاشلىغان بولساق، بۇ ئاۋازىگەرچىلىك بولماس ئېدى...

- ھېلىما ئېتىپ زېرىكىمىدىققۇ!

لى-يىڭچى بۇ سۆزنى لىۋىڭدىنى سىنىماق ئۈچۈن قىلدىمۇ، سۆز ئۇختىسىغا كەلگەشكە ئاغزىدىن

چىقىپ كەتتىمۇ، بىلگىنى بولمىغاشقا لىۋىڭدى تىڭىرقاپ قالدى.

- ئاينى، - دېدى لى-يىڭچى لىۋىڭدىدىن كۆز ئۈزمەي تۇرۇپ، - ئاينى خەتەرلىك زىۋازا. ئەگەر ئۇ

نىلقا تېغىدا پەيدا بولغان «ئالتە ئوغرىغا قوشۇلىدىكەن، ئويۇنى شۇندا كۆرسەن.

لىۋىڭدى لى-يىڭچىنىڭ مۇجەز-خۇلقىنى ياخشى بىلىدۇ. بۇ سىياسىي مەككار بىلەن ئىنتايىن

ھوشيار مۇئامىلە قىلمىسا، بىرەر ئېغىز سۆزدىن پۇتاق چىقىرىپ، گۇناھنى ئۆزەڭگە ئارتىپ قويۇشقا،

ئورغا ئىشتىرىشكە ماھىر. مىللىتى تۇڭگان، ئېتىقاتى - ئىسلام دىنى لىۋىڭدىگە تەكەببۇر خىتاي

چوڭ مىللەتچىلەرنىڭ شىنجاڭدىكى باش ۋەكىلى شىڭ-شىسەي ۋە ئۇنىڭ قول-چوماقلىرى:

لى-يىڭچى، لى-فۇلىن قاتارلىقلار تامام ئىشەنمەسلىكى، پەقەت خىزمەت زۆرۈرىيىتى بىلەنلا ئۇنى ئۆز سەپلىرىگە تارتىپ، ئۇنىڭدىن پايدىلىنىدىغانلىغىنى لىيۇبىڭدى ياخشى بىلىدۇ. چۈنكى ئۇ كۆپ ئىشلارنىڭ قاتناشچىسى - تىرىك شاھىدى. سىرلىق ئىشلارنىڭ بېۋاسىتە ئىشتراكچىسى بولغان كىشىنى قول ئىچىدە، تاپان ئاستىدا تۇتۇشقا تېگىشلىكتە! شۇڭلاشقا ئۇ «بىر چوقۇپ، ئون قاراشقا» مەجبۇر. قىلدىن قىيىق كەتتى - ئىش تامام، ۋەسسالىم...

- مېنىڭچە، - دېدى ئېھتىيات بىلەن لىيۇبىڭدى، - «ئالتە ئوغرىنى» ھېچ كىم ھىمايە قىلمايدۇ. - مەسىلەن؟

- ئالتە ئوغرىنىڭ باشلىغى ئۆز ۋاقتىدا روسسىيەدىن قېچىپ كەلگەن پاتىخ دېگەن تاتار ئېمىش. قالغان بەشمۇ مايدا-چۇيدا قوڭالتاقلار...

- توختا! - بېگىز قولىنى يۇقۇرى كۆتەردى لى-يىڭچى، - سېنىڭچە بولغاندا مەككە-مەدىنىدىن مەھەممەت پەيغەمبەر تىرىلىپ كېلىپ، ئوغرىلارغا باشلىق بولسا ئىناۋەتلىك بولاتتىمۇ؟ - قالماقلا ئارىسىدا قىرچىلىق قىلىپ يۈرگەن مەيدا سېتىقچى پاتىخنى ھېچ كىم ئېتىۋارغا ئالماس دېمەكچىمەندە. چۇجاڭ جاناپلىرى، - مۇجۇمەل جاۋاپ بەردى لىيۇبىڭدى. ئۇ ھېمىشەم موشۇنداق «قۇيرۇقلۇق» پىكىر بېرىدىغان.

- پاتىخ دېگەننىڭ كەينىدە ئىناۋەتلىك كىشى ياكى كۈچ يوق دەپ ئېيتالامسەن؟

- ھازىرقى ئىچكى-تاشقى ۋەزىيەت تۈپەيلى «يوق» دەپ كەسكىن ئېيتىشقا جۈرئەت قىلالمايمەن.

- مانا، مانا ئەمەلىيەتكە يېقىن پىكىر بەردىڭ لىيۇ جەنساڭاڭ، - دېدى لى-يىڭچى ۋە سەل ئويلىنىپ داۋام قىلدى، - خەلىق ئىچىگە تاشكەنت ۋە ئالمۇتىلاردا نەشىر قىلىنىدىغان گېزىت-ژۇرناللار تارقىلىدىغان بولۇۋالدى. بۇ خەتەرلىك تەتۈر تەشۋىقات كىملىرى تەرىپىدىن تارقىلىۋاتىدۇ، كىملىرىنىڭ ئىشى ئېكەنلىكىنى پەرەز قىلىش تەس ئەمەس. لېكىن نەق جىنايەتچىلەر ئۇۋىسىنى تاپالمايۋاتىمىزغۇ! دېمەك، ھەرىكەتتىكى ئۇيۇم، تەشكىلات بارلىغى شۇبھىسىز.

- غۇلجا، چۆچەك، ئۈرۈمچى قاتارلىق شەھەرلەردە قاماققا ئېلىنغان ياشلار سوراق-تېرگاۋ جەرياندا بۇ خىل ئۇيۇم ياكى پىكىرداشلىق تەشكىلاتلارغا مۇناسىۋەتلىك ئېكەنلىكىنى ئىقرار قىلىشىمىدى. ئىقرار بولغانلارنىڭ ئاساسى يوق...

- ناچار ئىشلەۋاتىمىز، ناچار! - ۋاقىراۋەتتى بىردىن تېرىسىنى تەتۈر كىيگەن ئەمەلدار، - شىڭ دۈبەن جاناپلىرى: «پىكىرداش ئۈچ كىشى بىرلەشسە - بىز ئۈچۈن زور خەتەر» دەپ كۆرسەتمە بەرگەنلىكىنى ھەر دەققە ئەستىن چىقارما. دېمەكچىمەنكى، سوۋېتپەرەس ئۇنسۇرلاردىن، سوۋېت تەسىرىدىن ئۆلكىمىزنى تازىلاش بىزنىڭ كۈندىلىك، دايملىق ۋەزىپىمىز، - خىتاپ قىلدى، جاللاتلار ئوردىسىنىڭ باشلىغى - لى چۇجاڭ.

داھىچاق بولۇۋالغان شىڭ-شىسەينىڭ ھەر بىر سۆزى - كۆرسەتمىسى ئۇلار ئۈچۈن قانۇن ئېكەنلىكىنى لى-يىڭچى چۈشەندۈرمىسىمۇ لىيۇبىڭدى ياخشى بىلىدۇ. شۇ تاپتا «سوۋېتپەرەسلەر» دەپ مىڭلىغان، ئون مىڭلىغان ئىلغار زىيالىلار، ياشلار، ستۇدېنتلار زىندان گرىپتارى، ئۆلۈم قۇربانلىرى بولۇۋاتقانلىغى ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىن، كىنو لېنتىسىدەك تىزىلىپ ئۆتتى. لېكىن قانچە قىرلمىسۇن، تەقىپ ئاستىغا ئالمىسۇن «سوۋېتپەرەسلەر» كېمىمىدى، بەلكى كۆپەيمەكتە. نېمىشكە شۇنداق؟ بۇ دايملىق سوئال، باش قاتۇرىدىغان، ھەتتا تەھلىكىلىك سوئال. بۇ «ھېكمەت» ھېساپلانغان مەسىلىنىڭ تۈپ ماھىيىتىنى لىيۇبىڭدى، لى-يىڭچى ۋە شىڭ-شىسەي چۈشەنمەيدۇ، چۈشەنسىمۇ خىتاي ئەمەلدارلىرىغا خاس جاھىللىق بىلەن چۈشەنگۈسى كەلمەيدۇ. ئۆزىنىڭكىنى راست قىلماق ئۈچۈن زورلۇق-زوراۋانلىققا تايىنىدۇ.

- ئىلى، ئۇنىڭ مەركىزى غۇلجا - دېدى خېلە ئۇزۇنغا سوزۇلغان ئىچكى مۇلاھىزىلەردىن كېيىن لى، - پارتلاش ئالدىدا تۇرغانلىغىنى تەكىتلىمىسەمما، سېنىڭ خەۋىرىڭ بار. سوۋېتكە چېتىلاش،

مۇرەككەپ، مېنىڭچە بولغاندا، ھەدىسە بۇ رايوننىڭ شەرت-شارائىتىنى، خەلقنى ياخشى بىلىدىغان سەن كەبى تەجرىبىلىك كىشىلەر غۇلجىدا تۇرۇپ ئىشلىشى ئىنتايىن زۆرۈر بولۇۋاتىدۇ. سېنى ئىلىغا ئەۋەتمەكچىمىز. سەن شىڭ دۇبەننىڭ ھوقۇقلۇق ۋەكىلى سۈپىتىدە ئىلى ۋىلايىتىنىڭ ھەربىي مەمۇرىي ئىشلىرىنى باشقۇرىسەن.

– مەن، مەن...

ليۇبىڭدىننىڭ نە خوشال، نە ئائىلاج بولغانلىغىنى بىلگىنى بولمايتتى. لېكىن ئىچىدە: «باياتىن شۇنچە ئايلاندۇرۇپ گەپ قىلغىچە توغرىسىنى ئېيتىسچۇ... ھېمىشەم ئادەمنىڭ پىكرىنى تاسقايدىغان قىلغى بار دە بۇ مەككەرنىڭ» دەيتتى.

– تەكىتلەيمەن: غۇلجىدا قانداقتۇر تەشكىلات مەۋجۇت. مەيلى ئۇ «ئىسلامچىلار» ياكى «رېسپۇبلىكىچىلار»، «ئۇيغۇرستانچىلار» بولسۇن ئاخىرقى ھېساپتا ھەممىسى – مۇستەقىلچىلەر. ئەندى، بىز «ئالتە ئوغرى» دەپ خەلىق ئالدىدا ئۇلارنى كامىستىۋاتقانلار بولسا – قوزغىلاڭ ئويۇشتۇرغۇچىلار... ھە، ھە ئويۇشتۇرغۇچى. ئىككى قۇرالغا ئېگە بولغان ئاينى بۇ چاققىچە نەچچىسىنى يېنىغا توپلاپ، ئەشۇ «ئالتە ئوغرىغا» قوشۇلۇشى مەنتىقى ھالەت. دېمەك، تەشكىلات، «ئالتە ئوغرى» ۋە ئاينىنى بىر پۈتۈن ھېساپلىساق چوڭ خەتەر روي بېرىشىدىن كۆز يۇمالمايمىز.

– شۇنداق، – ھارسىنى ليۇبىڭدى. ئۇ ھەممىدىن ئاۋال غېنىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈردى. – سوراق ئۈستىدە شىڭ-شەسەيگە بەرگەن جاۋاپلىرىغا ئېسىگە ئالدى. تېنىنى سوغ شۇرشۇم قاپلاپ، يۈرگى پوكۇلداپ كەتتى.

– دىققەت مەركىزى: تەشكىلات – «ئالتە ئوغرى» ۋە ئاينى. موشۇ ئۈچ خەتەرنى بىر-بىرىگە ئۇلاشتۇرماستىن يەككە-يەككە دەپنە قىلىش لازىم. بۇ ئىش پەقەت سېنىڭ قولۇڭدىن كېلىدۇ، ساڭا ئىشىنىمىز.

– ئىشەنچىنى ئاقلاشقا تىرىشمەن! – دېدى ئورنىدىن ھەربىيلەرچە تۇرۇپ ليۇبىڭدى.

– ئەندى، شىڭ-شەسەي جاناپلىرىنىڭ ھوزۇرىدا بولىمىز، – دەپ قېلىن پاپكىسىنى قولغا ئالدى لى-يىڭچى.

شىڭ-شەسەيدىن قاتلانە كۆرسەتمىلەرنى ئالغان مىللىي مۇرتەد ليۇبىڭدى (مۇخەممەر) ئەتىسلا مەخسۇس سامولوتتا غۇلجىغا ئۇچۇپ كەتتى.

ئون ئۈچىنچى باپ

1944 - يىللارنىڭ بېشىدا چېكىگە يەتكەن زۇلۇم-سىتەمگە قارشى خەلقنىڭ غەزەپ-نەپرەتى ئۇلغىيىپ، شەرقىي تۈركىستاننىڭ ئۇيغۇر، بۇ يەرلىرىدە خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىگە قارشى مەخپىي تەشكىلات، گىرۇپپىلار قۇرۇلۇپ، كۈندىن-كۈنگە كەڭىيىپ، چوڭ پارتلاشقا-قۇراللىق قوزغىلاڭغا زىمىن ھازىرلانماقتا ئېدى. شۇ قارشىلىق كۆرسىتىشى تەشكىلاتلىرىنىڭ بىرى غۇلجىدىكى «ئازاتلىق تەشكىلاتى» ئېدى.

ھەر سىنىپ-تەبىقە ۋەكىللىرىدىن تەركىپ تاپقان بۇ تەشكىلات مۇئەييەن نىزامنامىسى ۋە پروگراممىسى بار، پارتىيە بولمىسىمۇ، گومىنداڭ ھاكىمىيىتىگە قارشى كۈرەش بىرلىك سەپ شەكىلدىكى پىكىرداشلار تەشكىلاتى ئېدى. ئازاتلىق تەشكىلاتىنىڭ رەھبەرلىك تەركىۋى موللا-ئاخۇنلار، سودىگەر-بايلار، زىمىندارلار، ئىلغار كۆز قاراشتىكى زىيالىيلاردىن ئىبارەت بولۇپ ئۇلارنى بىرلەشتۈرگەن ئۇلۇق مەقسەت – ئۇ خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىنى ئانا ۋەتەندىن قوغلاپ چىقىرىش، ئازاتلىق-ئەركىنلىككە يېتىشتىن ئىبارەت ئېدى. ئازاتلىق تەشكىلاتىنىڭ سول قاناتقا مەنسۇپ ئەزالىرىدىن رەھىمجان سابىرى، ئابدۇكېرىم ئابباسوۋ ۋە قاسىمجان قەمبەرىي ئۈچى خېلىدىن بېرى

جىددىي سۆھبەت ئۈستىدە.

– ليۇبىڭدى، «كېلىشى بىلەنلا چوڭ تازىلاشقا» تۇتۇش قىلدى... دېدى ھۆكۈمەت دائىرىلىرىدە تەرجىمانلىق ۋەزىپىنى ئۆتەيدىغان ۋە تەشكىلات پايدىسىغا مۇھىم ئىچكى مەخپىي مەلۇماتلارنى يەتكۈزۈپ تۇرىدىغان ياش ئابدۇكېرىم ئابباسوۋ.

– دېمەك، يەنە ئاممىۋىي تەقىپ... زىندان-تۈرمىلەر توشۇپ كەتتى، يەنە قەيەرگە سولايدىكەن بۇ ۋەھشىلەر؟! – ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى رەھىمجان.

– بۇ قېتىمقى تازىلاش كومپانىيەسىنىڭ تىخ ئۇچى «سوۋېتپەرەسلەرگە» قارىتىلىدىغانلىقى مەلۇم، – قوشۇمچە قىلدى ئابباسوۋ.

– ئۆتمۈشتە «ياپونىيە جاسۇسى»، «ئەنگىلىيە شىپىئونى»، «پانتۇركىست، پانىسلامىست»، «مىللەتچى» دېگەنگە ئوخشاش ئويدۇرمىلارنى توقۇپ، جازالىغان بولسا، ئەندى «ئورۇسپەرەس» دېگەن قالپاقنى توقۇپ چىقىپتۇدە بۇ مەككار شىڭ دۈبەن، – دېدى قاسىمجان. ئۇ زىنداندا ئالتە يىل يېتىپ، يېڭى قۇتۇلۇپ چىققاشقا گومىنداڭچىلارنىڭ زىندانلاردىكى ۋەھشىلىكلىرىنى ياخشى بىلەتتى.

– ليۇبىڭدى مەن بىلەن سۆزلىشىپ، سۆز ئارا ئاسماقچىلاپ سورىغىنىغا قارىغاندا غۇلجىدا ھۆكۈمەتكە قارشى قانداقتۇر تەشكىلات ھەرىكەتتە ئېكەنلىكىنى ۋە بۇ تەشكىلات كەينىدە سوۋېتلىكلەر بارلىغىنى پۇرىتىپ ئۆتتى. موشۇ نۇقتىدىن قارىغاندا ئۇنىڭ ئاساسىي ۋەزىپىسى – تەشكىلاتنى پاش قىلىش ۋە ئۇنىڭغا باغلىق ھېساپلانغان نىلقا تېغىدىكى «ئالتە ئوغرى» ھەرىكىتىنى باستۇرۇشتىن ئىبارەت ئېكەنلىكىدە شۈبھە يوق، – دېدى ئابباسوۋ.

– غۇلجىدا چوڭ بولغان، ئىلى ۋىلايىتىنىڭ شارائىتىنى ياخشى بىلىدىغان ليۇبىڭدى بىز ئۈچۈن ئىنتايىن خەتەرلىك. ۋاي، مەككار شىڭ-شىسەي! تاپقان ئادىمىنى قاراڭلار... «سېپى ئۆزىدىن» قىلماقچىدە بۇ ئىبلىس! – خىتاپ قىلدى قاسىمجان ۋە: – بىر تەرەپتىن تەشكىلات ئەزالىرىنىڭ سىياسىي سەزگۈرلۈكى ۋە ھوشيارلىغىنى ئاشۇرۇش بىلەن بىللە ئىككىنچى تەرەپتىن مىللىي خائىن ليۇبىڭدىنىڭ جىنايىتى قىلمىشلىرىنى پاش قىلىدىغان تەشۋىقات ۋاراقلىرىنى يېزىپ خەلىق ئىچىگە تارتىشىمىز كېرەك.

– ئەگەر ليۇبىڭدى زور «تازىلاش» ئىشنى يۈرگۈزىدىكەن، ئۇ ھالدا كۆپلىگەن تايانچى كۈچلىرىمىزدىن ئايرىلىپ قېلىشىمىز مۈمكىن. شۇنىڭ ئۈچۈن نىلقا تېغىدىكىلەرگە جىپسىلىشىپ، غۇلجىدا قۇراللىق قوزغىلاڭغا جىددىي تەييارلىق قىلىشىمىز كېرەك.

– بۇ پىكرىڭىز ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن، رەھىمجان ئاكا. شۇ پەيتتە ئىچكى ۋە تاشقى ۋەزىيەت بىزنىڭ پايدىمىزغا: غەرىپتە گېرمانىيە فاشىستلىرى، شەرىقتە ياپونىيە مىلتارىستلىرى، ئۈزۈل-كېسىل تار-مار بولۇش ئالدىدا تۇرۇپتۇ. ئىچكى خىتايدا بولسا كومپارتىيە رەھبەرلىكىدىكى خەلىق ئازاتلىق كۈرىشىنىڭ دائىرىسى كەڭەيمەكتە ۋە غەلبە قىلىش ئالدىدا تۇرۇپتۇ. بىز ھەم موشۇ ۋەزىيەتكە ماسلىشىپ، موشۇ قولايلىق شارائىتىدىن پايدىلىنىپ، ئازاتلىق-مۇستەقىللىق تۇغىنى ئېگىز كۆتىرىپ چىقىدىكەنمىز تەۋرىنىپ تۇرغان خەلقىمىز بىزگە ئەگىشىپ ماڭىدۇ، بىزنى ھىمايە قىلىدۇ، – دېدى شۇ كەمدە خىتايچە مەنبەلەردىن خەۋەردار، تېخى يىگىرمە بەش ياشلاردا بولسىمۇ، زېرەك ۋە ناتىقلىغى بىلەن ياشلار ئارىسىدا ئىناۋىتى كۈچلۈك ئابباسوۋ.

– "تۆمۈرنى قىزغىدا سوقۇش كېرەك" دېگەندەك، بىزما پەيتنى قولدىن بەرمەسلىگىمىز كېرەك، – ئابباسوۋنىڭ پىكرىنى قۇۋەتلىدى رەھىمجان، – غۇلجىدىكى تەشكىلات ئەزالىرىدىن سۈيدۈڭ-كۈرە ۋە چىلپەڭزە قاتارلىق ناھىيەلىك شەھەرلەردىكى پىكىرداشلارمۇ قۇرال كۆتىرىپ ئوچۇق مەيدانغا چىقىش ۋاقتى يەتتى دېيىشمەكتە.

– دېمەك، ئۇمۇمىي قوزغىلاڭنى قاچان، قەيەردىن باشلاش كېرەك، غۇلجىدىنمۇ ياكى نىلقىدىنمۇ؟ دېگەن مەسىلە كۈن تەرتىۋىگە قويۇلۇشى ۋە بۇ ھەقتە بىر قارارغا كېلىشىمىز كېرەك، – دېدى

قاسمجان قەمبەرىي.

ئەدىب-مەرىپەتچى، يېڭى زامان ئۇيغۇر مەدەنىيىتىنىڭ ھۈلىنى قۇرغۇچىلارنىڭ بىرى بولغان قەمبەرىي خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ زۇلۇمىغا قارشى ھەرىكىتى ئۈچۈن بەش-ئالتە يىلچە قاماقتا يېتىپ، بوشىنىشى بىلەن «ئازاتلىق تەشكىلاتىنى» تەشكىل ئېتىشتە پائال قاتناشقۇچىلارنىڭ بىرى ئېدى .

ئۈچ پىكىرداشنىڭ پىكىر بىرلىكى ئوخشاش بولغاچقا قۇراللىق قوزغىلاڭ مەسىلىسىنى ئازاتلىق تەشكىلاتىنىڭ رەھبەرلىك گرۇپپىسىدا مەخسۇس قاراشقا كېلىشىپ، باشقا مەسىلىلەر ئۈستىدە مەسلىھەتلىرىنى داۋام قىلىشتى.

– ليۇبىڭدىگە مۇناسىۋەتلىك يەنە بىر مەسىلىگە دىققەت بۆلۈشمىز زۆرۈر، – سۆزىنى داۋام قىلدى. ئابباسوۋ. – ئۇ يەرلىك مۆتىۋەر زاتلار بىلەن سۆھبەت ئۆتكۈزۈشكە ھازىرلىق كۆرۈۋاتىدۇ. شىڭ-شىسەي نامىدىن «ھال سوراپ» ئەۋەتكەن سوغىلارنى تاپشۇرۇرۇمىز.

– يەنە شۇ خىتايچە كونا سەنەم – ئالداش، ئېزىقتۇرۇش قارا بۇ مەككارنى... – مۆتىۋەر زاتلارنى بىزگە، «ئالتە ئوغرىغا» قارشى قويماقچىدە! – ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى رەھىمجان.

– بۇ سۆھبەت ھازىرقى ۋاقىتتا ھۆكۈمەت ئالدىدا ئەڭ ئىناۋەتلىك ھېساپلانغان تەلئەت مۇسابايپۇننىڭ ئۆيىدە، مېھماندارچىلىق دەستىخنى ئۈستىدە ئۆتەرمىز.

– تەلئەت، يەنە شۇ تەلئەت! زادى بۇ پۇل – دۇنيانى ئۇيغۇرستاندا تېپىپ، تۈركىيەگە ئاپىرىپ خەشلەيدىغان مۇسابايپۇنلاردىن ھېچ سادا چىقمىدىدە! – غەزەپلەندى قاسمجان قەمبەرىي.

– ئۇغۇ شۇنداق. لېكىن غۇلجا، قەشقەرلەردىن يېڭىچە مەكتەپلەرنى سالغان، زامانىۋىي زاۋۇدلار قۇرغان، تەرەققىيپەرۋەر مەرھۇم باۋدۇن باينى باشقا مۇسابايپۇنلاردىن پەرىقلىق قاراش كېرەك دېمەكچىمەن .

تەلئەت مۇسابايپۇننى پايدىلانغىنى بولارمۇ، رەھىمجان ئاكا؟ چۈنكى سىزنىڭ ئۇنىڭ بىلەن شەخسىي مۇناسىۋىتىڭىز بولىدىغانغۇ، – سورىدى ئابباسوۋ.

– تەلئەتنىڭ دوستى – پۇل، غايىسى – راھەت – پاراگەت.

– توپ توغرا! – رەھىمجاننىڭ سۆزىنى قۇۋەتلىدى قاسمجان، – تەلئەتتەك، ئۇمۇمەن، شۇ خىلدىكى بايۋەچچىلەردىن مىللەتكە پايدا تەگمەيدۇ ۋە تەككەن ئەمەس! ئۇنداق داغاللارغا يېقىنلاشماسلىق كېرەك.

– مەن تەلئەتنى تەشكىلاتىمىز سېپىگە جەلىپ قىلىش تەرەپدارى ئەمەسمەنۇ، لېكىن مۆرتى كەلگەندە ئۇنىڭدىن پايدىلىنىشنى نەزەردە تۇتۇش لازىملىغىنى قەيت قىلدىم.

– تەلئەتتىن پايدا ئالىمىز دەپ زىيان تارتىپ، ئۇمۇمىي ئىشىمىزغا دەخىل قىلىپ قويۇشمىزمۇ ئېھتىمالدىن يىراق ئەمەس. ئۇنىڭدىن كۆرە، تەلئەتكە دوق قىلىش، ئۇنىڭ ليۇبىڭدى ۋە خىتاي مەمۇرلىرى بىلەن مۇناسىۋىتىنى خەلىق ئالدىدا پاش قىلىپ، چاۋىسىنى چىتقا يېيىش كېرەك.

قاسمجان قەمبەرىينىڭ كەسكىن پىكىرىنى يولداشلىرى ماقۇللىدى.

– ئەندى، – دېدى تەشكىلات پائالىيىتىگە دائىر مەسىلىلەر توغرىلىق پىكىرلەشكەندىن كېيىن رەھىمجان، – سىلەرگە بىر خۇش خەۋەر ئېيتماقچىمەن.

– خوش، قېنى ئاڭلايلى.

– بىز ئۈچۈن ئەڭ كېرەكلىك بولغان قەيسەر ئۈرۈمچى تۈرمىسىدىن قېچىپتۇ...

– كىم ئۇ؟

– غېنى!

– غېنى؟! – ئورنىدىن قوزغىلىپ كەتتى قاسمجان، – ئۇنىڭ تەرىپىنى تۈرمىدە ياتقىنىمدا

ئاڭلىغانمەن.

- ھازىر قەيەردىكەن؟ - سورىدى ئابباسوۋ.
- قاسىم مىراپنىڭ ئېيتىشىچە: ئىككى كۈن بۇرۇن كېچىدە غېنى ئارنۇستەڭگە كېلىپ، قاسىم مىراپ بىلەن كۆرۈشكەن...
- بۇگەچە غېنى موشۇ ئەتراپتا يۈرۈپتۇدە؟! يەنە قولغا چۈشۈپ قالمىدى، - تەشۋىشلەندى قاسىمجان.
- قاسىم مىراپ ئىككى ياراق ئات، كىيىم-كېچەك، ئوزۇق-تۈلۈك بېرىپتۇ.
- نەگە بارارمىش؟
- نەگە بارارنى ئېنىق ئېيتىمىغان. مېنىڭ بىلەن كۆرۈشمەن دېگەندەك.
- ئۇنى نەدىن بولسىمۇ تېپىپ، ئاگاھلاندۇرىشىمىز كېرەك.
غېنىنى تېپىش ئۈچۈن ئىككى كىشى ئەۋەتتىم: بىرى قاش-قاراباغ تەرەپنى، يەنە بىرى چۇلۇقاي، بۇلۇكەي تەرەپلەرنى ئىزدەمەكچى.
سۆھبەتنى ئىشكىنىڭ شەرتلىك چېكىلىشى بۆلۈۋەتتى. ئۈچ پىكىرداش بىر-بىرىگە مەنلىك قارىشىۋېلىشتىدە، ئېھتىياتەن تەييارلاپ قويغان قەدەھلەرگە شاراپ قويۇشتى ۋە قەمبەرىي بىلەن ئابباسوۋ ئىككىسى شاخماتقا تۇتۇش قىلىشتىدە، سابىرىي چىقىپ، كېچىكمەي يېنىپ كىردى. ئۇنىڭ كۈلۈمسىرىشىدىن ياخشى خەۋەر ئاڭلىغانلىقى ئەكس ئېتىپ تۇراتتى.
- ياخشىلىق بارمۇ نېمە، رەھىمجان ئاكا؟ - ئالدىراش سورىدى ئابباسوۋ.
- خۇش خەۋەر، - سۈيىنچە بېرىڭلار...
- ئەرزىگەندەك بولسا بىر پۈتۈن مائا بېرىمەن، ئاداش، - دېدى قەمبەرىي.
كېيىنكى ۋاقىتلاردا، سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن مۇئامىلىنى ئۈزگەندىن كېيىن، گەزمال دېگەن كۆزگە سۈرتۈشكىمۇ تېپىلماتتى، ئالتە شەھەردىن - جەنۇبىي-شەرقىي تۈركىستاندىن كېلىدىغان مائا-چەكمەنمۇ ئىنتايىن قىس بولۇپ، ئادەملەر ئۆلگەندە كېيىنگە لايىق چاتا-مائا تاپالماي، بورىغا يۆگەپ كۆمگەن ھادىسىلەر بولغان.
- بۇ ئات مىنگۈزگەندىمۇ ئارتۇق سۈيۈنچە بولدى. قېنى خۇش خەۋەرنى ئاڭلايلى، رەھىمجان ئاكا.
- بىز سۆزىنى قىلغان غېنىدىن كىشى كەپتۇ...
- نېمە؟! - تەڭلا ئاۋاز قوشتى ئابباسوۋ بىلەن قەمبەرىي.
- غېنى ئۆزى تاغ ئىچىگە مۆكۈنۈپ قۇسەن دېگەن يولدىشىنى ماڭا ئەۋەتتۇ.
- قۇسەن دېدىڭما، توختا-توختا، - نېمىنىدۇر ئېسىگە ئالماق بولدى قەمبەرىي، - قۇسەن، قازاق يىگىت... مەن ئۇنى ئۈرۈمچىدە بەشىنچى تۈرمىدە كۆرگەن، ئېسىمدە بار. تەرەخاننى تازىلاش ۋاقتىدا ئۇنىڭدىن: «كىمىلەر بىلەن ياتىسەن؟» دەپ سورىغىنىمدا ئۇ: «غايىنام بىلەن» دەپ، نېرى كەتكەن. ئېھتىمال، شۇ بولۇشى كېرەك.
- بەلكى شۇدۇر، بەلكى. تەخمىنلىدى ئابباسوۋ. ئۇنىڭ سۆزىدىن كېيىن ھەممىسىنىڭ ئۆزىنى گۇمان پەردىسى قاپلىغاندەك بولدى. كىم بىلىدۇ، تەجرىبىلىك جاسۇس لىۋېڭدى ئۈچ پىكىرداشنىڭ رەھىمجاننىڭ ئۆيىدە يىغىلىشقانلىغىدىن خەۋەر تېپىپ، ھەقىقىي قۇسەن ئورنىدا باشقا بىر قازاقنى ئەۋەتىپ سىنىماق بولغاندۇر. رەھىمجان بىلەن غېنىنىڭ بۇرۇنقى مۇناسىۋىتىنى شىڭ-شىسەينىڭ جاسۇسلۇق ئورگانلىرى بىلمەي قالامدۇ. بەلكى قاسىمجاننىمۇ غېنىغا مۇناسىۋەتلىك دەپ گۇمان قىلار. چۈنكى ئۇنىڭ زىنداندىن بوشانغىنىغا بىر يىلچە بولغان. ھەممىلە يەردە، يامغۇردىن كېيىن يەر يېرىپ چىقىدىغان مەدەكلەردەك، لىپىدە پەيدا بولىدىغان جاسۇسلار ئازمۇ؟ ئادەمگە ئادەم گۇمانلىق قارايدىغان مۇدەھىش زاماندا توساتتىن «مەن غېنىنىڭ ئادىمى» دەپ كەلگەن ئادەمگە دەرھال ئىشىنىش سادىدلىق بولار.
- كۆڭلۈم «ئىشەن، ئىشەنگىن» دەپلا تۇرىدۇ، - دېدى ئېغىر سۈكۈناتنى بۇزۇپ رەھىمجان، - ئۇلار تۆرت كىشى، تۆرتلىسىلا قۇراللىق ئېكەن.

- مېنىڭمۇ ئىشەنگۈم كېلىۋاتىدۇ، - دېدى قەمبەرىي.
- ئۆتمۈشتىكى مۇناسىۋەتلەرنى ئەسلىتىدىغان بىرەر بەلگۈ - نىشاننى دېمەپتىمۇ؟ - سىنچىلاپ سورىدى ئابباسوۋ.
- جامى «تۆشۈككە» ئېيتىپ قويسۇن: مەن زىنداندا بوش ئەمەس، ئون «خەنلەيلۈن» ئۈگەندىم دەپتۇ. غېنى ئەستەرلىك گەپكە چېۋر بولىدىغان، - دەپ نەچچە يىللار ئىلگىرى، چۇلۇقايىدىكى بەزمىدە مەھەممەتجاننىڭ جامىكام ئالدىدا بەش «خانلەيلۈننى» ئېيتقانلىغىنى سۆزلەپ بەردى.
- بۇگەپنىڭ جېنى بار ئېكەن، - ئويلىنىپ قالدى ئابباسوۋ ۋە: - سىز ئۇنىڭغا سۆز قىلمىغانسىز؟ - سۆزىنى ئاڭلىدىم، جاۋاپ بەرمىدىم.
- رۇخسەت قىلساڭلار، مەن سۆزلىشىپ باقاي. بەلكىم كۆرسەم تونارمەن.
- قانداقچە سۆزلىشىسىز؟ قەمبەرىيگە تىكىلدى ئابباسوۋ.
- ئېمىتھان ئالمەن.
- راستىنلا ئېمىتھان ئالمەن. ئەگەر ئۈرۈمچىدىكى ئالتە زىنداننىڭ ئىۋىر-چىۋىرلىرىنى ئېيتىپ بەرسە، دېمەك، قۇسەن بولۇپ چىقىدۇ. ئېيتىپ بېرەلمەيدىكەن رەھىمجان ليۇبىڭدىگە خەۋەر بېرىپ، جاسۇسنى جاسۇسقا تۇتۇپ بېرىدۇ، - دەپ ئۆز پىكرىنى ئىسپاتلىدى قەمبەرىي.
شۇ كېچىسى شەھەرگە چېتىلاش جايدىكى رەھىمجاننىڭ داچا ئورنىدىكى جاڭزىسىدا رەھىمجان بىلەن قەمبەرىي قۇسەندىن «ئېمىتھان» ئالدى. قازاق قېرىنداشلار بىر كۆرگەننى ئۇنتىمايدىغۇ. قۇسەن «ئېمىتھاندىن» ئەلا دەرىجىدە ئۆتەلدى: ئۈرۈمچىدىكى زىندانلارنىڭ كۆلەملىرىنى، سوراق ۋە قىيناش ئورۇنلىرىنى، ھەتتا بەد-بېشەر گۇندىپايىلارغا مەھبۇسلار تەرىپىدىن قويۇلغان لەقەملىرىگىچە ئېيتىپ بەردى.
قۇسەننىڭ دېگەنلىرى تۈزۈپ چىققان ئويدۇرمىغا زادىلا ئوخشىماتتى. خۇسۇسەن، بەش-ئالتە يىل تۈرمىدە يېتىپ، ھەممە گۇندىخانلارنى چالا قويماي «ئىستىقامەت» قىلغان قەمبەرىينىڭ سوراقلىرىغا دۇدۇقلىماي جاۋاپ بەرگەنلىگى ۋە قەمبەرىينى كۆرۈش بىلەنلا تونۇغانلىغى كۆڭۈلنى تىندۇرغان ئېدى.
- سەن بۇرۇن غۇلجىنى كۆرمىگەن بولساڭ، رەھىمجاننىڭ ئۆيىنى قانداق تاپتىڭ؟
- غايىنەم ئېيتىپ بەرگەن، - كۈلۈمسىردى قۇسەن.
- كۈلسەنغۇ؟
- ئاتنىڭ قاشقىسىدەك، چوڭ يولنىڭ قاق ئوتتۇرىسىدا قاقىيىپ تۇرغان «ئۈچ دەرۋازىنى» كىچىك بىلىمۇ تېپىپ كېلەر.
- ئۇيغۇرچىنى ياخشى بىلىدىكەن سەن.
- سۇيىدۇڭ بايلىرىنىڭ قوينى باققان. كىچىگىدىن ئۇيغۇرلار بىلەن بىللە، - يەنە كۈلۈمسىردى قۇسەن مەغرۇرلانغاندەك.
- نېمە سەۋەپتىن سولاندىڭ؟
- بۇ زاماندا زىنداندا ياتىمىغان ئەرنى تاپماق تەس قۇ دەيمەن.
- گەپ ئورنىغا چۈشكىنىگە سابىرىي بىلەن قەمبەرىي كۈلۈشتى.
- زاماننىڭ خەتەرلىگىنى بىلىپ تۇرۇپ كەپسەن. سېنى تۇتۇپ بېرىشتىن قورقىمىدىڭمۇ؟
- سىلەردەك يۇرت مۆتىۋەرلىرى جاسۇسلۇق قىلسا بۇ دۇنيادا ياشاشنىڭ نېمە كېرىگى بار؟
- سېنى غېنى نېمىلەرنى بىلىپ كەل دەپ ئەۋەتتى؟
- بىرىنچى، رەھىمجان ئامان بارمۇ، نېمە ئىشلارنى قىلىۋاتىدۇ، ئىككىنچىسى «ئالتە ئوغرى» دېگەنلەر كىملىر، ئۇلارغا قوشۇلۇشقا بولامدۇ؟ موشۇ ئىككى ئىشنى بىلىپ كەل دەپ ئەۋەتتى.
- سىلەر، غېنى ئىككىڭلار، «ئالتە ئوغرىغا» قوشۇلالمىسىلەر ياكى ئالتە باتۇرغىمۇ؟ - سورىدى قاسىمجان قەمبەرىي .

بۇ قېتىم قۇسەن نېمە دېيىشىنى بىلەلمەي سەل تىگىرقاپ قالدى. ئۇ ھەتتا رەنجىگەندەك تۇس ئالدى. - خىتاي قاراقچىلىرى «ئالتە ئوغرى» دەپ تەتۈر تەشۋىق قىلىۋاتقانلار ئوغرىلار ئەمەس، ئىسىيانكار باتۇرلار، - دەپ چۈشەندۈردى رەھىمجان.

- بىز زىنداندىكى چاغدا چالا-پۇچۇق ئاڭلاپ، شۇلارغا قوشۇلۇشنى نىيەت قىلغان. غايىنام قەيەردە بولسا - مەن شۇ يەردە.

- دېمەك، نىيەتلىكلەر قەتئىي؟

- قىزىق. نىيەت چىڭ بولمىسا، بۇ يەردە سەندىلىپ يۈرمەس ئېدىم، - قەتئىي دېدى قۇسەن ۋە غېنى بىلەن بىرلىكتە زىنداندىن قېچىشتىن بۇ يانقى «ھەملىلەرنى» سۆزلەپ بەردى.

- غېنىنىڭ رەھىمجانغا بولغان ئىشەنچىسىنى، ھۆرمىتىنى ئېيتتىڭ. ئەندى رەھىمجان ساڭا بىرەر تاپشۇرۇق بەرسە قانداق قارايسەن؟ - جىددىي رەۋىشتە سورىدى قەمبەرىي.

- ئويىي، يول كۆرسىتىدۇ، تاپشۇرۇق بېرىدۇ دەپ كېلىپ ئولتۇرىپتى-مەنغۇ! - ئورنىدىن تۇردى قۇسەن.

- ئورتار، ئولتار، - قۇسەننىڭ مۇرىسىنى دوستلارچە پەپىلىدى رەھىمجان، - ساڭا ئىشىنىمىز. غېنى بىزگە ئىشەش باغلاپ سېنى ئەۋەتكىنى ئىنتايىن ئەقىلئەنە ئىش بولدى. بىزما غېنىنىڭ زىنداندىن قاچقانلىغىنى ئاڭلاپ خوشال بولدۇق. ئۇنىڭ بىلەن مۇناسىۋەت باغلاشنى نىيەت قىلغان ئېدۇق، مانا، ئۆزەڭ كېلىپ، بىزنىڭ يولىنى قىسقارتتىڭ.

سابىرىي بىلەن قەمبەرىي «ئازاتلىق تەشكىلاتى» ۋە ئۇنىڭ پائالىيىتى توغرىلىق چۈشەنچە بەرگەندىن كېيىن شۇ كېچىسىلا قۇسەننى يولغا سالدى. شۇ كۈندىن ئېتىۋارەن غېنى ۋە «ئالتە باتۇر» بىلەن بولىدىغان مۇناسىۋەتنى باغلاپ تۇرىدىغان ۋاسىتىچىلارنىڭ بىرى قۇسەن ئېدى.

***

ئۈچ كۈندىن بۇيان توختىماي ياققان سىم-سىم يامغۇر يەر كۆكسىنى پىلىكتەك ئىرىتۋەتتى. دېرىزە پەردىسىنى قىيا ئېچىپ، ھۆسنى-جامالىنى كۆرسىتىپلا، قايتا يېپىۋالغان جانەن قىزلاردەك، قېلىن بۇلۇتلار قاتلىمىنى يېرىپ غىلىپال كۆرۈنگەن قۇياش نۇرىدىن گىيالار بەرگىگە قونغان يامغۇر قەترىلىرى خۇددى ماجاندەك پاقىراپ كېتىدۇ. ساي-سالالاردىن شىرغىپ ئاققان يامغۇر سۈيى قوشۇلمىسىدىن ئۇلغايغان چوڭ غول سۈيى، باھار پەسلىنىڭ قۇدرەت-كامالىنى كۈيلىگەندەك، ئۆركەشلەپ، شاۋقۇن كۆتىرىپ ئاقىدۇ.

تۆرتىنچى كۈنى بۇلۇتلار تارقىلىپ ھاۋا سۈپتەك ئېچىلدى. ئاپتاپ چىقىپ قارلىق چوققىلار ئەينەكتەك يالتىراپ، قارغايلىق غوللار، ئارچىلىق ئىدىرلار، ئوتلاق تەكچىلەر يېشىل مەخمەلدەك تاۋلىنىپ، تاغ ھۆسنى بېغۇبار تۈسكە كىردى. قۇياش تەپتىدە ئارچىلار ۋە گۈل-گىيالار ئىللىق پۇراق چېچىپ، تاغ ئىچى مۇشكى-ئىپارغا تولدى. ئېھ، دىلغا ئارام، تەنگە راھەت بېغىشلايدىغان تاغ مەنزىرىسى... غېنى گۆزەل قىزغا مەپتۇن بولغاندەك تاغا مەنزىرىسىدىن كۆز ئۈزمەي، تېلىقىپ قارىماقتا. ئۇنىڭ كۆزلىرى-بىردىن تاغ باغرىدا يايىراپ يۈرگەن زىلغا توپىغا چۈشتى. يامغۇردا پاكىزە يۇيۇلغان ئاتلارنىڭ تۈكلىرى ئاپتاپتا ۋالىلداپ، كۆزلەرنى قاماشتۇرىدۇ. «ئات جانىۋار تاققا زەپمۇ يارىشىدۇ...» پىچىرلىدى ئۇ. شۇ ئارىلىقتا ئۇيرىسىنى ئالدىغا سالغان مەخمەل قارا ئايغىر ئىككىنچى قىرغا ئۈستىدە پەيدا بولدى. ئايغىر: «بۇ ئەتراپ ماڭا تەۋە» دېگەندەك كۈچلۈك كىشىنىۋېدى تاغ ئىچى مىلتىق ئاتقانداك جاراڭلاپ كەتتى. قارا ئايغىر ئۇيرىسىنى تۈگەللىگەندەك بىر ئايلىنىپ چىقتىدە، بايتالارنى ئالدىغا سېلىپ، گۈكۈرەپ ئېقىۋاتقان غول سۈيى تەرەپكە سۈرۈپ كەتتى. ئىشتىياقى قوزغالغان غېنى زىلغا توپىنى بىرىنچى قېتىم كۆرگەندەك، ئاتلار چاپچىپ سۇ ئىچىپ، يان باغرىغا

يېپىلغىچە كۆز ئۆزمەي قاراپ تۇردى. قولىدا قۇرۇق، ئات ئۈستىدە قۇرغۇي ئوخشاش چاققان ئولتارغان ئىلچى يىگىت قارىغايلىق بۆكتەرنى يانتۇلاپ ئۆلەن ئېيتىپ كەلمەكتە. جاراڭلىق ئۆلەن ساداسى قىيا تاشلاردىن گويىا ئونلىغان ئۆلەڭچىلەر بىرىكىپ ئېيتقاندا كۈچلۈك، ئەتراپ تىتىرىگەندەك، ئەكس سادا ھاسىل قىلدى.

غېنى تاغنى ياخشى كۆرەتتى. تاققا يارىشىدىغان قازاق مەيشىتىنى، - قازاق خەلقىنى چىن دىلىدىن سۆيەتتى. ئۇنىڭ ھاياتىنىڭ نىسپى تاغ بىلەن، تاغلىق دوستلىرى بىلەن مۇناسىۋەتلىك. تاغ ۋە تاغلىقلار ئۇنىڭغا نەچچە قېتىم پانا بولغانغۇ، ئاخىر! بۇ قېتىم مۇزىكىدىن قېچىپ، تاققا يوشۇرۇندى. تاغلىق دوستلىرى: قازاق، قالماقلار كەڭ قوينىنى ئېچىپ، ئۇنى كۈتۈۋالدى. ئاز كۈن ئىچىدىلا ئۇنىڭ جاراھەتلىرى، كۆڭۈل غەشلىكى سەللىمازا ساقىيىپ، ئاۋالقى بەقۇۋەت ئەكسىگە كەلدى...

ئىلچى يىگىتنىڭ مۇڭ-زارغا تولغان ۋە ئەينى ۋاقىتتا مۇھەببەتنى كۈيلەيدىغان ئۆلچى پالۋاننىڭ ھىس-تۇيغۇلىرىنى قوزغاۋەتكەن ئېدى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا چولپان قىزنىڭ جانان چىنىدەك بېجىرىم سىماسى تىكلەندىدە، ئۆتمۈش خاتىرىلەر كۆڭلىدىن كېچىپ، يۈرىكى لوقۇلداپ كەتتى. «چولپان ھايات بارمىكىن؟ ئەگەر ھايات بولسا كىمگە...» بىر ئادەم سىلكىپ كۆتەرگەندەك ئورنىدىن دەس تۇرۇپ كەتتى. زىنداندىكى چېغىدىمۇ، خۇددى تېگى يوق قۇدۇقتەك قاراڭغۇ تۈنلەردە چولپاننى ئەسلەپ، ئۇنىڭ قوغۇنلۇقتا كۆرگەن جامالىنى خىيالەن كۆز ئالدىغا كەلتۈرەتتىدە، تەلپۈنۈپ ئورنىدىن قوزغىلاتتىيۇ، قوش كىشەنلەر شاراقلاپ كەتكەندە بەنت ئېكەنلىكىدىن، چولپانغا قولى يەتمەسلىكىدىن ئۆكۈنۈپ، ئاھ ئۇراتتى. بۈگۈن ئۇنىڭ پۇتلىرى بەنت ئەمەس، ھاۋادىكى بۈركۈت مىسالى ئەركىن. شۇ تاپتا قارىغاي ئىچىدە باغلاقلىق تۇرغان ئېگەرلەكلىك ئېتىنى مىنىپ، غۇلجىغا ئۇدۇل ئات چېپىپ كىرەلەيدۇ، چولپاننى تاپالايدۇ... ئۇ ئىلدام بېرىپ ئېتىنى باغلاقتىن يەشتىيۇ، دەرھال ئاتلانمىدى. قۇسەننى كۈتۈش كېرەك، قۇسەن كەلمىگىچە ئۇ ھېچ نەگە كېتەلمەيدۇ - كەتسە ئىش بۇزۇلىدۇ...

غېنى ئېتىنى قايتىدىن باغلاپ قويۇپ، ئارچا شاخلىرى بىلەن دەستىلەنگەن ئورۇنغا سۇنايلىنىپ ياتتىدە، ئاسمانغا قارايدىغان پېتى خىيال سۈردى. ئۇنىڭ ئۇچقۇر خىياللىرى ھايات يولىنى قوغلىشىپ، ھەممە كەچمىشلىرىنى ئارىلاپ چىقتىيۇ، لېكىن ئۆتمۈش مەئشىي گادىرماشلىقتىن بىرەر خۇلاسىە چىقىرالماي، ھارغىن قاپاقلار يېپىلىدىدە، ساپ ھاۋادىن مەس بولغاندەك، ئۇيىقىغا كەتتى.

قۇسەن دېگەن ۋاقىتتىن كېچىكىپ، چارۋا ماللار ئوتلاقتىن قايتىپ، ئاۋۋۇل ئەتراپىدا كەچكى كاكۇنچىلىق باشلانغان چاغدا يېتىپ كەلدى. قۇسەننىڭ ئېلىپ كەلگەن خۇش خەۋىرىنى ئاڭلاپ، خوشاللىقىدىن ئورنىدا ئولتۇرالمىي قالغان غېنى قاراڭغۇ چۈشە-چۈشمەيلا ئاتلاندى - ئۇ بۈگۈن كېچە دېگەن مەنزىلگە يېتىشى كېرەك.

ئون تۇرتىنچى باب

قارارنى تاپقان ئادەم قاراڭغۇدىن يورۇقلۇققا، تۇيۇق كوچىدىن تۈزۈك يولغا چىقىپ قالغاندەك بولىدۇ. رەھىمجان سابىرى بىلەن مۇناسىۋەت باغلىغاندىن ئېتىۋارەن كۆز ئالدىدا نىجات يۇلتۇزى يورۇغاندەك ھىس قىلىشقا باشلىدى غېنى. ئۇ ئەندى يەككە-يېگانە ئەمەس. «ئالتە قەيسەر» ۋە «ئازاتلىق تەشكىلاتى» سېپىدىكى يۈزلىگەن سەپەرداشلار بىلەن بىر قاتاردا تۇرۇپ ئازاتلىق-مۇستەقىللىق ئۈچۈن كۈرىشىدۇ. ياۋۇز دۈشمەنلەر بىلەن ئېلىشىپ، ۋەتەننى ئازات قىلىدۇ. ئۇ ئۆمۈر بويى موشۇ ئازاتلىق يولىنى ئىزدىگەن، كۆپ ۋاقىتلاردا نېمە قىلارنى بىلمەي گاڭگىرىغان ئەمەسمېدى؟ ئۇ ئۆتمۈشتە نە جاپالارنى چەكمىدى؟ مانا ئەندى ئۇنىڭ ئالدىدا بارىدىغان يولى ئېنىق، كۆزلىرى يۇلتۇزدەك روشەن... غېنىنىڭ ۋۇجۇدىنى غالىپ ئويلار، قەلبىنى بولسا - ئىزگۈ ئارمانلار چۇلغاپ، كۆز ئالدىدا شىددەتلىك جەڭلەر ئەلەڭگىلەپ، شۇ جەڭگە، ھايات-مامات ئۈچۈن كۈرەش جېڭىگە تەلپۈنەتتى.

ئۇنىڭ ئىنتىلىشىنى، مەنزىلگە تېزىراق يېتىشىنى ئالدىراۋاتقانلىغىنى سەزگەندەك، ئاستىدىكى ئالا ئاتنىڭ ئاياقلىرى يەرگە تەگمەي، ئۇچقانداك ئىلدام كېلىۋاتىدۇ. چېچەن ئات ئېگىسىنىڭ مەقسىتىنى بىلىدۇ. ئات – غېنى ئۈچۈن، غېنى – خەلىق ئۈچۈن يارالغاندە: غېنىنىڭ تەرىپى بويىچە: «ئالا ئاتنى ئۇنىڭغا خىزىر يولۇقتۇرغان». ئالا ئاتقا مىندى – ئامەت كەلدى. ئالا ئاتقا مىندى – كۈرەش يولى ئېچىلدى. ئالا ئات كۆزلىگەن مەنزىلگە يەتكۈزەلەيدۇ...

ئەتىسى بۈلۈكەي غولغا يېتىپ كەلگەندە شىمالغا قاراپ مېڭىش ئورنىغا ئېتىنىڭ بېشىنى جەنۇبقا بۇرغان غېنى بۈك تاللىق ئىچىگە كىرگەندە توختاپ، يولداشلىرىنى ئاتتىن چۈشۈشكە ئىما قىلدى. يولداشلىرى ھەيران قېلىشىمۇ غېنىنىڭ رايىچە بولۇشتى.

– بوي تۇرقىمىز بۇقىدەك يىگىتلەر قۇرۇق قول بارىمىزما؟ – دەپ يولداشلىرىغا بىر-بىر نەزەر تاشلىدى غېنى.

سۇ بويىدىكى چىمەنلىكتە چازالىرىنى قۇرۇپ ئولتۇرىشقان يولداشلىرى غېنىنىڭ نېمە دېمەكچى ئېكەنلىكىنى ياخشى پەرۋا قىلالماي، جاۋاپ بېرىش ئورنىغا بىر-بىرىگە مەنلىك قاراشتى.

– سەن، قۇسە، نۇراخۇن ئىككىڭلار ئۇلاستايدا بېرىپ ئەھۋالنى ئۇقۇپ كېلىڭلار.

– سەنچۇ؟ – سورىدى قۇسەن.

– مەن بۈلۈكەينى ئايلىنىپ چىقاي، – دېدىدە، ئارتۇق گەپ-سۆز قىلماي ئورنىدىن تۇردى غېنى. يولداشلىرى ئۇنىڭ رايىچە بولۇشتى...

ھەجەر خان كۆكتاتلىققا سۇ ئېچىپ تۇرۇشىغا قۇرۇق تامدىن كىمدۇر بىرسى ئارتىلىپ چۈشكەندەك قىلدى. كېچىدە تام ئاتلاپ يۈرگەن ئادەمنىڭ كىملىكىنى، نېمە قىلماقچى ئېكەنلىكىنى بايقىماق بولغان ھەجەر خان دەرھال ئۆرۈكىنى دالدىلاپ، ھەر ئېھتىمالغا قارشى، كەتمەننى تۇتقان ھالدا ماراپ تۇردى. تام ئاتلىغان ئادەم زوڭزىيىپ ئولتۇرىپ، باغ ئىچىگە سەپ سېلىپ قارىدىدە، مېۋە دەرەقلىرىنى ئارىلاپ ئۆتۈپ، كۆكتاتلىق سەينىغا كېلىپ توختىدى. «خانالاشمىغاندىمەن؟» دېگەندەك ئەتراپىغا قارىدى.

– سەنمېنىڭ، پالۋىنىم! – دېگەن پېتى دالدىدىن چىقتى. غېنىنىڭ بەستىدىن تونۇغان ھەجەر قول بېيىپ كەلگەن پېتى باتۇرنىڭ بېلىدىن قۇچاڭلاپ ئىككى-ئۈچ قېتىم ئورنىدىن قوزغىدى ۋە خوشاللىغىنى باسالماي يىغلاۋەتتى.

– ئاستاراغۇي «ئېيىق» بېلىمنى ئۈزۈۋەتمە! – دېدى مېھرىۋان ئېقىدىدىن ھاياجانلانغان غېنى.

– يا، ئاللاھ! سېنىمۇ كۆرىدىغان كۈن بار ئېكەن... ماڭا قارىغىنا، سەنمۇ ئەمەسمۇ؟

ھەجەر خان سايراپلا كەتتى، – يۈرى، يۈرى ئىنىم، ئۆيگە كىرىپ ئارام-خۇدا مۇڭدېشايلى: دەرت-ئەلەمدىن يۈرەكلەر زەرداپ بولۇپ كەتتى.

– توختا. قولۇمنى قويۇۋەت. ئۆيگە كىرمەيلى. موشۇ باغنىڭ بىر بۇلۇڭىدا ئولتۇرىپ سۆلىشەيلى، ئۆزەڭ بىلىسەنغۇ ...

– بىلىمەن، بىلىمەن: زىنداندىن قاچقىنىڭنى ئاڭلاپ بېشىمىز كۆككە يەتتى. غوجەك شاڭيۇ ئوخشىغان دۈشمەنلىرىڭ چىرىكلەرنى ئەگەشتۈرۈپ بۇ ئەتراپنى قاسىرىۋېتىشتى. ئاغىنە-ئۆڭگىلىرىڭنىڭ قۇلاقلىرى دىڭ – يولۇڭغا قاراقلىق. يۈسۈپ «ئاقۋاش» دېگەن سېنى ئىزدەپ يۈرىدۇ.

– يۈسۈپ؟! ئۇ مەشەدىمۇ؟

– باياراقتىلا چۇلۇقاي تەرەپكە كەتتى. مەنما بۈلۈكەيگە بۈگۈن كېلىشىم.

ئىككىسى ئاستا سۆزلىشە-سۆزلىشە باغنىڭ بىر بۇلۇڭىدا قويۇق ئۆسكەن ئەينۈللىرىنىڭ ئارىسىغا كېلىپ ئولتۇرىشتى.

– ئالدىراپ تۇرىمەن. ماڭا تەن سۆزۈڭ بولسا قىسقىچىلا ئېيت.

- قىزىڭ بىلەن ئوغلۇڭ بوي تارتىپ قېلىشتى. ئاكىلىرىڭما ئامان-ئېسەن... راستىنى ئېيتسام سېنىڭ ئۈچۈن ئۇلارنى «گۆرە» ھېساۋىدا تۇتۇپ تۇرىدۇ. مەھەممەتجان ئاغىنەڭ بولسا سولاقتا... بۇ خەۋەرنى يەتكۈزگىنىگە خىجىل بولغان ھەجەر خان جىمىپ قالدى. - قىسىلماي ئېيتتۇر.

- قاش-قاراباغنىڭ ھەممە ئەتراپىدا ھاكىم شاڭيۇ باشلىق پۇخراچە كىيىنگەن چېرىكلەر قاسرىشىپ يۈرىشىدۇ. ئۇ تەرەپكە ئۆتكۈچى بولما.

- بۇ گەپلەرنى قاسىم مىراپتىن ئاڭلىدىم. يەنىچۇ؟ سورىدى غېنى. ئۇنىڭ چولپان توغرىلىق بىلگۈسى كېلەتتى ھەجەرمۇ غېنىنىڭ كۆڭلىدىكىنى بىلگەندەك چولپان توغرىلىق گەپ ئاچمىدى. - چولپان پاجىئەسىنى ئېيتىشقا تىلى بارمىدى. ئۇ گەپنى باشقا قىنغا سالماق بولۇپ مۇنداق دېدى: - سەن ئارا بولغان زەينەپ بىلەن باۋدۇن ئىككىسى قەۋەتلا ئىناق تۇرۇشىدۇ. بىر ئوغۇل، بىر قىزى بار. - ئۇلار موشۇ بۆلۈكەيدىمۇ؟

- ھە، مەشەدە. تىرىكچىلىكى يامان ئەمەس.

- ئىنىڭ شېرىپخان توغرىلىق گەپ قىلمايسەنغۇ؟

- قى-رىندىشىم ...

ھەجەر خان ھەسرەتلىك پىغان چىقاردى - بۇقۇلداپ يىغلاشقا باشلىدى.

- سەۋىر قىل. غەيرەتلىك ئېدىڭغۇ، بۇما ئۆتۈپ كېتەر. شېرىپخان ئوغۇل بالا قەيەردىن بولسا پۈتۈن چىقالايدۇ.

- ئۇ، ئۇ ھايات ئەمەس، يوق... ئۇنى ئېتىۋېتىشتى...

- نې-مە؟! - توساتتىن چوقماق تەككەندەك بېشى ئايلىنىپ، كۆزلىرىگە قاراڭغۇلۇق تىقىلدى غېنىنىڭ. «ئېتىۋېتىشتى...» بۇ دەھشەتلىك ئىبارىنى نەچچە قېتىم تەكرارلىدى ئىچىدە. لېكىن ھەجەر خاندىن سەۋەۋىنى سورىمىدى. سوراشنىڭ نېمە ھاجىتى بار؟ جاللات شىڭ-شىسەي ھۆكۈمرانلىق قىلغان زاماندا بېھۋەدە ئېتىلغان-چىپىلغان ئادەملەر ئازمۇ؟ شېرىپخان بولسا شۇلارنىڭ بىرىدە! خەپ، شېرىپخاندا كىرەن يىگىتنىڭ ئېتىلىپ كېتىشى ئەلەم قىلىدۇدە! شېرىپخاننىڭ باقۇۋەت، ئويۇل تاشتەك ئەپتى غېنىنىڭ كۆز ئالدىدا نامايان بولدى ۋە بۇنىڭدىن ئالتە-يەتتە يىل ئىلگىرى بولغان بىر ۋاقىتتە كۆڭلىدىن كەچتى: ئىسسىق ياز كۈنلىرىنىڭ بىرىدە ئىككى دوست - غېنى بىلەن مەھەممەتجان كەچكى سالىقىدا شەھەردىن ئۆيلىرىگە قايتىشتى. ئۇلار ئاتلىرىنى يۈرۈشىگە قويۇپ، يول بويى ناخشا ئېيتىشىپ كېلىشتى. خۇدىيار يۈزىگە كىرەردە ئالدىدىن بىر ئاتلىق چىقتىدە، ئۇلارغا ئىككى يۈز قەدەمچە قالغاندا توختاپ، يولنىڭ ئوتتۇرىسىدا توغرىسىغا تۇرۇۋالدى - بۇ يول تورغانلىق ئېدى. بۇ كەملەردە غېنى پالۋاننىڭ ئالدىنى تورغان كىم؟ ئون جېنى بار ئادەممېكىنە؟ شىر كەپپە غېنىنىڭ جۇدۇنى تۇتتى. ئۇ نېرىدىنلا: «يولنى بوشات! ھېلى ئاناڭنى ئاختامدا كۆرسىتىمەن!» ئاگاھلاندۇردى غېنى.

- غېنى پالۋان دېگەن سەن بولساڭ، - دېدى «پالۋان» ئىبارىسىنى پىسەڭ قىلمىغاندەك قەيىت قىلغان يىگىت، - يولنى يېرىپ ئۆتكىن!"

- شۇن-داقمۇ؟! غېنى ئېتىنى قامچىلىدى ۋە چاپتۇرۇپ كەلگەن پېتى ئۇنىڭ ئالدىنى تورغان «نوچىنى ئوغلاق تارتقاندا تېقىمغا باسماق بولدى، ئەتىمالىم، بېلىدىن تۇتۇپ ئېگەردىن يۇلماق بولۇپ تارتىۋېدى، ئويۇل تاشتەك ئېغىر يىگىت بۇلجۇپما قويمىدى. ئەكسىچە ئېتى بىر يانغا قىڭغىيىپ يىقىلغىنى تاسلا قالدى. ئۇڭغىچە غېنىنىڭ كۈچلۈك چاڭگىلىدىن بوشىنىپ ئۆزىنى ئوڭلاۋالغان يىگىت تۆرت ئۈرۈم تېۋىلغا ساپلىق قامچىسىنى سالغا ئاتقاندا، پۇلاڭلىتىپ غېنىنىڭ ئىككى تاغىنى ئارىسى - ئومۇرتقىلىرىنى بويلىتىپ شۇنداق سالىدىكى، ھەي ھات! ھېچ قاچان قامچا زەپتىدە قىڭغايىمىغان غېنى پالۋان ئاتتىن ئۇچۇپ چۈشكىنى تاسلا قالدى، لېكىن ئېتىنىڭ بويىنى

قۇچاقلاۋالدى. ئۇ ئېسىنى دەرھال يىغىدى، نومۇس ۋە غەزەپ كۈچى بىلەن يىگىتكە ئېتىلدى. بۇ قېتىم يىگىت پالۋان ئاكىسىغا رىئايە قىلدىمۇ ياكى بولمىسا غېنىنىڭ بىساتىدىكى كۈچ خۇرۇشى تۇتتىمۇ، قامچىسى يىگىتنى ئاتتىن ئۈرۈپ چۈشكەن ئېدى. مەرت يىگىتلەر ھېچ قانداق ئاداۋەت ساقلىماي، شۇ يەردىلا دوستلاشتى. شېرىپخان غېنىنى بۆلۈكەيدىكى ئۆيىگە باشلاپ كېلىپ، ئۈچ كۈن مېھمان قىلغان. مانا، ھازىر شۇ باغدا ئولتىرىپتۇ...

ئەپسۇسكى، شېرىپخان يوق. بولسا غېنىنىڭ ئوڭ قانىتى بولار ئېدى، خەپ! غېنى ئۆكۈنۈشلۈك پىغان چىقاردىدە، بىر كىشى ئۇنى ئورنىدىن يۇلۇۋالغاندەك دەس تۇرۇپ كەتتى. - قانداق قىلاي، غېنەم، بېشىمنى تاشقا ئۇرسامما ئورنىغا كەلمەس... شېرىپخاننىڭ ئورنىدا سەن بار ئەندى، ئۇكام.

- ساڭا بىر ئىش تاپشۇرسام ھۆددىسىدىن چىقالامسەن؟ - سورىدى غېنى.

- چىقامدىغان! قەيەرگە باشلاپ بارساڭ بىر ئەر كىشىنىڭ خىزمىتىنى قىلالايمەن، - غەيرەتلىك ئايال غېنىغا بويلاشتى، ئۇنىڭغا بەستى زور ئېدى.

- بۈگۈن كېچە چولۇقايغا بېرىپ يۈسۈپ ئاقۋاشنى تاپقىن، ئەتە ۋاقتىدىن قالماي، بۆلۈكەي غولىدا بىزگە قوشۇلسۇن...

- مەنچۇ، مەن؟ - غېنىنىڭ سۆزىنى بۆلدى رەنجىگەن ھەجەر، - مېنى ئاجىز، ئات ئۈستىدە ئولتىرالمىدۇ دەمسەن؟

- ئۇنداق دېمە. سەن «ئېيىقنى» ئەر كىشىگە تېگىشمەيمەن. ۋاقت كەلگەندە قولغا مىلتىقمۇ ئالسىن تېخى. ھازىرچە باشقا قىلىدىغان ئىشنىڭ بار. مىنىڭدەك ئېتىڭ باردۇ؟

- ھېلىقى ئوغلاق بەرمەيدىغان تورۇق ئېتىمدىن ئاللىقاچان ئايرىلدىم - خىتاي گېزەندىلەر گەز ئات ئالمىز دەپ تارتىۋالغان.

- ئات يەتكۈزۈپ بېرىمەن.

- ياق، ئۆزەمنىڭ تاپقۇچىلىگىم بار. خىزمىتىڭنى ئېيتىۋەر.

- ئارائۇستەڭلىك قاسىم مىراپقا بېرىپ ئېيت: تەييارلىماقچى بولغان يىگىتلىرىنى مېنى كۈتمەستىن، نىلقا تېغىدىكى «ئالتە قەيسەرگە» ئەۋەتسۇن، ئۇقتۇڭما؟

- ئۇقماي، مېنى گاراڭ دېۋىدىڭمۇ؟

- ئەندى مەن كېتەي. راستلا، باۋدۇن خالىسا ئۇنىما يولغا سالارسەن. خوش، ئامان بول.

- توختا، غېنەم! ئۇسۇلۇق بولسىمۇ ئىچمەي كېتەمسەن؟

- قېتىغىڭ بولسا ئىچسەم - ئىچەي.

ھەجەر خان، كېلىنىنى (شەرىپخاننىڭ ئايالى) ئويغاتمايلا، قازناققا كىرىپ، بىر تەشتەك قېتىق بىلەن بەش يېسانان كۆتىرىپ چىقتى. غېنى تەشتەكتىكى قېتىقنى دەم ئالماي ئىچكىچە ھەجەر خان ئۇنىڭغا ھەۋەسلىنىپ قاراپ تۇردى ۋە نانلارنى دەستىخانغا تۈگۈپ، غېنىغا قولتۇقلاقتى.

...ئەتسى دەل ۋاقتىدا، كۆرسىتىلگەن جايدا دوستلار جۇغى-جەم بولۇشتى. يۈسۈپ ئاقۋاش باۋدۇننى باشلاپ كەپتۇ. ھەممىدىن خەۋەردار يۈسۈپ ئاقۋاش ئادىتى بويىچە ئۆزىنىڭ بىلگەن-كۆرگەنلىرىگە ئۈستىلەپ قېتىپ-چېتىپ خېلە نۇرغۇن نەرسىلەرنى سۆزلەپ بەردى. ئەگەر ۋاقت جىددىي بولمىسا ئۇنىڭ گەپ «دەسمىيسى» خېلە كۈنگە يېتەتتى.

- توختا «ئاقۋاش»، تولا شاخ ئارىپ كەتمە، گەپ دېگەننىڭ تۈگۈچى بولىدۇ، - دېدى غېنى، - مەھمەتجاننىڭ ئامانلىغى راستمۇ؟

- تۈرمىدە بىللە ياتقان بىلال دېگەن بالىدىن ئاڭلىدىم. سېنىڭ «قۇيرۇقلىرىڭ» دەپ سولانغانلارنىڭ ئىچىدە مەھمەتجان، غالدان. قەمەشلەر ئامان ئېكەن...

– قالغانلار چۇ، قالغانلار؟ يوشۇرماي ئېيت! – يۈسۈپكە تەكىلىدى تاقەتسىز لەنگەن غېنى.
– بىلىمدىم...

– نۇسرەت خەلىپەتچۇ؟

– بىلىمدىم...

يۈسۈپ ئاقۇاشتىنمۇ چولپان توغرىلىق ھېچ گەپ چىقمىغانلىغىغا جېلى بولغان غېنى بىر نەچچە دەقىقە گەپ-سۆزسىز ئولتاردىدە، نېمىنىدۇر جەزم قىلغاندەك قۇسەنگە قاراپ:

– ئۇلاستايدىكى ساقچى چازىسىدا بەش-ئالتە چېرىك بار ئېكەن دېدىما؟ – دەپ سورىدى.

– ھە-ئە، ئۆتكەن-كەچكەننىڭ يول خېتىنى تەكشۈرەيدىكەن.

– باشلىغى ۋاڭ-بىن دېگەن ئوق ئىلاندەك زەھەرلىك خىتاي. ئۇنىڭ بىلەن ھېلىقى، سەن بىلسەڭ

كېرەك، غېنىكا، تېپىپ «تەيتەي» بېرىش-كېلىش قىلىپ يۈرەرمىش، – قوشۇمچە قىلدى يۈسۈپ.

– تېخى شۇنداقمۇ؟ شۇ تەقۋادارە! – ھەيران بولدى غېنى.

– ۋا! ئۇ قەۋەتلا ئۆتكۈرلىشىپ كەتتى. تېپىپ كېلىۋاتىدۇ دېسە، ئىشىگىدە تۇرغان ئادەملەر ئۆيىگە

كىرىپ كېتىشىدۇ، – يەنە قوشتى يۈسۈپ ئاقۇش.

غېنى ئوڭ لېۋىنى قاتتىق چىشلىدى ۋە:

– تېپىپنىڭ ئۆيىنى بىلەمسەن؟ – دەپ سورىدى.

– ئېنىق بىلمەيمەنۇ، ئەمما قەبرىستانلىقنىڭ كەينىدە دەپ ئاڭلىغىنىم بار، – دېدى يۈسۈپ.

– باشلا! – دېدىدە، يەرنى چاپچىپ تۇرغان ئالا ئات تەرەپكە ماڭغان غېنىنى باشقىلار ئەگەشتى. ئۇنىڭ

چىرايىدىن ئەيمەنگەن يولداشلىرى «نېمە قىلىمىز؟» دەپمۇ سوراشمىدى. بۇ ئەتراپنى بەش قولىدەك

بىلىدىغان پالۋان ئۆزى يول باشلاپ ماڭدى. سىپتاي دۆڭلىگىنى ئارتىلىپ، قارىسۇ كەنتىگە كىرمەي،

دوڭ ياقىلاپ مېڭىپ، تۈزلەڭگە چۈشكەندە توختاپ: «ئاتتىن چۈشۈڭلار» دېگەندەك ئىما قىلدى غېنى .

يىگىتلەر ئاتلارنى بىر-بىرىگە چېتىپ، ئېغىز دۇرۇقلارنى چىقىرىپ، ئوتقا قويدى.

– قېنى، بىزما چېلىقىۋالايلى، بىر نېمەڭ بارمۇ نۇراخۇن؟ – بۇلاق سۈيىدە ئۈز-كۆزىنى يۈيۈپتەپ

سورىدى غېنى .

– بىر تورسۇق قېتىق، پىشقان گۆش بار .

– مەندە ھەجەرخىندەم بەرگەن توغاج، تۇخۇملار بار، – دېدى يۈسۈپ.

– ھارىغىڭ يوقمۇ، ئاقۇش؟

– كوڭلۇڭ تارتسا تېپىلىدۇ.

– ئەكە، ئاقۇش. ئورۇسلار جەڭگە كىرىش ئالدىدا بىر ستاكاندىن قېقىۋالغىدەك. بىزما ھەمە ئالدىدا

ئازىراق پەلەمما قىلايلىدە؟ – غېنى قامدىنىپ ئولتاردى. جېلىكلەر كوڭلۇك يەپ-ئىچىشتى.

– سەن، ئاقۇش، ئاستا بېرىپ، تېپىپ تەيتەينىڭ بار-يوقلىغىنى بىلىپ كەل. شۇنىڭغا قاراپ ئىش

تۇتىمىز، – دېدى غېنى .

يۈسۈپ ئاقۇش ئاتلانغان چاغدا كۆز باغلىنىپ، قاراڭغۇ چۈشكەن. ئۇلاستاي يىراق ئەمەس دۆڭدىن

ئارتىلسا يېتىدۇ.

– قۇسە! «ئاقۇش» كەلگىچە، پۇتلارنى ئازىراق سۇنۇۋالايلى، – پەشمىتىنى يېشىپ، بېشىغا قويدى

غېنى ۋە ھايات قىلماي خورەك تارتتى. قۇسە بىلەن نۇراخۇن پالۋاننى كۈزەت قىلغاندەك، ئۇنىڭ

قېشىدىن نېرى كىتىشمەي، ئاستا پىچىرلىشىپ، مۇڭداشتى. قۇسە قازاقنىڭ ئالبان قەبىلىسىدىن

ئېدى. نۇراخۇن بولسا كۈنەسلىك قىزاي. بۇ ياش يىگىتمۇ داۋانلارنى بىللە ئېشىپ، كۆپلىگەن ئاتلارنى

يېغىر قىلىشقان، يامۇلدىمۇ بىللە بولغان سىرداشلار. غېنىنىڭ ئاچال داۋاندىن ئېكەنلىگىنى ئۇزۇن

قۇلاق خەۋەرلەردىن ئاڭلىغان نۇراخۇن ئۆيىدە ئولتۇرالمى، ئاخىرى ئەل ئارىلاپ، تامىرىنى

جېلىلىۋىزىنىڭ ئۈستىدىكى جىرغىلاڭ غولىدا تاپتى. ۋە ئاللاھنىڭ بۇ رەھمىتىگە ئاتاپ شۇ كۈنىلا

ئاقسارibas قوينى سويۇپ نەزىر قىلىپ، يىتىم-يېسىرلارغا بۆلۈپ بەرگەن ئېدى. ئۇ ئەندى غېنىدىن ھەرگىز ئايرىلمايدۇ – ئۇ ئۆلسە ئۆلىدۇ، تىرىلسە تىرىلىدۇ. بىر سائاتچە ئۆتە-ئۆتمەي يۈسۈپ ئات چېپىپ كېلىپ، تېيىپنىڭ مانا پىخان دېگەن تامىرىنىڭ ئائۇلىغا كەتكەنلىگىنى ئېيتتى.

– مانا پىخاننىڭ ئائۇلى يىراق ئەمەس، ئۇ تېخى يايلىغۇغا كۆچكىنى يوق، كۆكلەكتە، – دېدى نۇراخۇن ۋە: مانا پىخانما تېيىپ دېگىنىڭلار ئوخشاش ساتقۇن، – دەپ قوشۇپ قويدى.

– ئۇنداق بولسا، ئىككى ساتقۇننى بىر كۆگەنگە كۆگەنلەيلى! – دەپ ئورنىدىن تۇردى غېنى.

ئەندى نۇراخۇن يول باشلاپ ماڭدى. ئۇلار ئىككى دۆڭ بىر سايىنى كېسىپ ئۆتۈپ، ئولاستاي غولىنىڭ كىرەر ئېغىزىغا يەتكەندە توختاشتى. بۆكتەردە ئون نەچچىلا كىگىز ئۆي تىكىلگەن بولۇپ، چەتتەرەك ئوتائۇنىڭ ئالدىدا ئۈچ پۇتلۇقتا تېزەك كۆيۈۋېتىپتۇ. باشقا ئوتائۇلار جىم، قارڭغۇ.

– ئەشۇ ئوت كۆيۈۋاتقان مانا پىخاننىڭ ئائۇلى بولسا كېرەك.

– تاپتىڭ، غايىنام.

– سىلەر ئائۇل چېتىدە كۈتۈپ تۇرۇڭلار! – دېدىدە ئېتىنى قامچىلىدى غېنى. ئۇنىڭ يولداشلىرى ئائۇلغا تۇتاش قېيىنلىق ئىچىگە كىرىپ تۇرۇشتى.

– ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم! – تۇيۇقسىزلا كىرىپ كەلدى ئاق ئوتائۇ ئىچىگە غېنى. بويى چاڭغىراققا تەككىدەكلا زور ئادەمنىڭ ئاۋازى بوراندەك گۈكۈرەپ چىققاشقىمېكىن چاي ئىچىشىپ، خىرامان ئولتىرىشقان ئۈچ ئادەم پىياللارنى قوللىرىدا تۇتۇشقان پېتى دالڭ قېتىپ قېلىشتى، چاي قۇيۇپ بېرىۋاتقان پومىلاق كېلىنچەك (ئەلۋەتتە، مانا پىخاننىڭ توقىلىدۇ) «ئويىي» دەپ قوللىرى بىلەن ئۈزىنى توساۋالدى .

– مەن – غېنى!

– ئې، ئې – غۇدۇڭشىدى تىتىرەك ئاۋازدا مانا پىخان.

– ھە، ھە! غېنى... – تېيىپ نېمە ئۈچۈندۇر كەينىچە سىلجىپ، ئورۇن-كۆرىپىگە يۆلىنىپ قالدى. قازاقچە كىيىنگەن مېھمان ئورنىدىن قوزغىلىپ، قايتىدىن ئولتاردى .

– قىمىرلاپ ئاۋارە بولماڭلار، – دېدى تەكەللۈپسىزلا دەستىخاننىڭ بىر چېتىگە ئولتىرىپ غېنى، – ئاڭلىشىمچە تېيىپ ئىككىڭ ئۆز خەلقىڭدىن ئۈز ئورۇپ، چاقۇچى بولۇۋاپسىلەر.

– يو، يوغۇسى...

– ياق-ياق...

– توختاش! – خىتاپ قىلدى غېنى، – ھازىر دوست كىم، دۈشمەن كىم ئېكەنلىگىنى ئايرىيدىغان ۋاقىت. دۈشمەنگە يان باسقان بولسا ئاتامنىمۇ ئايمايمەن، ئوقتۇڭلارمۇ، ئايمايمەن.

– ئاينالايىن، غايىنام، مېنى زورلاپ...

– جان باقماق پەرىزكەن...

– ئىپلاس... تۇمشۇغۇڭنى ئېزىۋېتەيمۇ؟ – دەپ مىلتىغىنىڭ پايىنىڭنى تېيىپنىڭ تۇمشۇغىغا تەڭلىدى غېنى، – ئۇنداق پەسكەشلىك بىلەن جان باققىچە خوتۇنۇڭنىڭ ئىشتان بېغىغا بوغۇلۇپ ئۆلسەڭچۇ، ئەبلەخ! زادى سەنلەر ئوخشىغان ساتقۇنلارنى ئاۋال ئۆلتۈرۈپ ئاندىن «غازات» ئېچىش كېرەك، تۇرۇش ئورنىڭدىن!

– ئويىي – ئۇن سېلىپ يىغلاشقا باشلىغان كېلىنچەكنىڭ بىقىنىغا بىر نوقۇپ جىمىتتى غېنى.

– كېشىر، كېشىر...

– گۈنايمىدىن كەچ، غېنەم...

ھەر ئىككى ساتقۇن غېنىنىڭ ئايىغىغا يىقىلىپ، پۇتلىرىنى سۆيۈشتى.

– تۆبە قىلغاننى ئاللاھمۇ كەچۈرىدىغۇ، غېنەم، – ئارىغا چۈشتى قازاق كىيىملىك ئادەم.

- سەن نېمە ئادەم؟
- مەن، ئەندى ئۇكا، قازاق ئىچىدە ئوقەت قىلىپ يۈرگەن قىرچىدە.
- قىرچى، ئالدامچى دېگەن؟
- ئوقەتنىڭ ئۆگىيى يوق...
- باشقىلار جەڭ قىلسا قىلمۇرسۇن، مەن پۇل تېپىشنىڭ كويىدا دېگەن!
- ئاۋال ئىشنى باشلاڭلار، ئاندىن بىزما «ئۈزۈم پىش - ئاغزىمغا چۈش» دەپ قاراپ تۇرمايمىز.
- تەييار بولغاندا ئۈستەلدە ئولتۇرۇپ، چوت سوقىمىز دېگەن، قۇۋ تۈلكە! - دېدىدە ئىككى مۇرەتكە تىكىلىپ، - ئاللا، توۋۋا دېمەكچى بولسىلەردە؟
- قۇرئان تۇتۇپ بېرەي... كۈلپىتاي، ھېلىقى قۇرئان قېنى؟ - زارلىدى ماناپخان.
- مەنما بەش بالامنى شېپى كەلتۈرۈپ، ئىككىنچى يامانلىق قىلماسقا قەسەم ياد قىلىمەن، - دەپ ئۈنلۈك توۋۋا-ئىستىھپار ئوقۇشقا باشلىدى تېپىپ "تەيتەي".
كۈلپىتاي ئالدى قېشىغا قەلەي قاپلىغان ساندۇقچىنى ئېچىپ، لاتا يىلتىغا سېلىنغان كونا، چۆرىسىنى چاشقان قىرقىغان قۇرئاننى ئېلىپ غېنىغا بەردى.
- تۇرۇڭلار!
- قاياققا ئاپىرسەن، جېنىم ئۇكا؟ - يەنە يالۋۇرۇشقا باشلىدى تېپىپ "تەيتەي"
- سەن تەيتەينى ۋاڭ سوجاڭنىڭ ئالدىغا ئاپىرىپ، ئۈسسۈل ئويناتماقچىمەن.
- خۇدا ھەقىقى ئۇنىڭ ئالدىغا ئاپارما، جېنىم...
- بولدۇي، قانجۇق، نېمە شۇنچە غىگىشىسەن! يەنە ئوغامنى قاينىتىدىغان بولساڭ، راستىنلا ئېتىۋېتىمەن!
- ماقۇل، ماقۇل، دېگىنىڭچە بولاي، جېنىم ئۇكا...
ئىككىنچى ئولاستايغا ئاپىرىپ، ئىمامنىڭ ئالدىدا توۋۋا ئوقۇتۇپ، قۇرئان تۇتقۇزمەن...
- خوپ، - دېيىشتى تىرىك قالىدىغانلىغىنى بىلگەن جاسۇسلار.
- ئاتلىرىڭ قەيەردە؟
- يېقىنلا يەردە...
- ئۇنداق بولسا ئېگەرلىرىڭنى كۆتىرىش، شۇ يەردىن ئاتلىنىمىز.
- خوپ! - دېيىشىپ، ئالدىراش ئېگەر-توقۇملارنى باغلاشتى تېپىپ بىلەن ماناپخان.
- سەن، قىرچى، - دېدى قازاقچە كىيىنىۋالغان سودىگەرگە قاراپ غېنى، - چۇرۇق ئەتمەي ياتسەن، ئەتە چۈشتىن كېيىن ئاتلانساق مەيلى، ئۇقتۇڭمۇ؟
- ئوقۇشلۇق...
ماناپخان ئوتتۇرىدىن تارتىشىۋاراق چىقتى. قوزنى بۆرىگە ئامانەت قىلغاندەك، ياش كېلىنچەكنى قۇۋ سېتىقچىغا يالغۇز قالدۇرۇپ كەتكەنلىكى ئۇنىڭغا ئەلەم قىلىسمۇ، نائىلاج سۈرلۈك غېنىنىڭ كەينىدىن باش ئېگىپ مېڭىشقا مەجبۇر بولدى.
ئالتە ئاتلىق كىشى ئاتلىنىش ئالدىدا، قىسقا مەجلىس قىلغاندەك، ئىككى جاسۇسنى ئارىغا ئېلىپ، خېلە ئۇچۇقداشتى.
- سەنلەرنى ئىمامغىمۇ ئاپارمايمەن، توۋۋا ئوقۇتۇپ، قۇرئان تۇتقۇزمايمەن. ئوغۇل بالدەك ۋەدە بېرىشەڭ بولدى، - دېدى غېنى.
- ئەگەر ۋەدىمىزدە تۇرمىساق، ئۆزىمىزنىلا ئەمەس، بالا-جاقىمىزنى قىرۋەتسەڭما ئارمان يوق، - دەپ كۆكسىگە ئۇردى تېپىپ. ماناپخانما ئۇنىڭدىن ئارتۇق ۋەدىلەرنى قىلدى.
- ئەندى بىزگە، خەلىققە خىزمەت قىلىسىلەر؟
- دىلىمىز، ئىمانىمىز بىلەن - دېدى تېپىپ.

– سېنىڭ ئارقىڭنان يۈرۈپمىز، غايىنام، – قايتا-قايتا قەسەم ئىچتى ماناپخان. غېنى تېپىپ «تەيتەيگە» قارىغاندا ماناپخانغا كۆپرەك ئىشەنگەندەك بولدى.

ئۇلار تاققا يېقىن مەھەللىگە يېتىپ كېلىشتى. – دۆڭدىن چۈشسەلا ئولاستايغا كىرىدۇ. غېنى نېمىنىدۇر تىڭشىغاندەك شىڭتىيىپ تۇردىدە:

– ئاڭلاۋاتامسىلەر؟ – دەپ سورىدى.

– نېمىنى؟

– قاشنىڭ شاقىرىشىنى!

– قاشنى راسا كىنەپسەندە، غېنىكا؟

– كىنەمەيچۇ، ئۈستىخانلىرىم قاش سۈيىدە قاتقان بولسا. ياق دېمىسەڭلار، ئۆزىمىزنىمۇ، ئاتلارنىمۇ چۆمۈلدۈرۈپ كەلمەيمىزمۇ ھە!

– چازغا ھۇجۇم قىلىمىزمۇ ياكى چۆمۈلۈپ ئوينايمىزمۇ؟ – دېدى چاقچاق ئارىلاش يۈسۈپ.

– ئىككىلىسىگە ئۈلگۈرىمىز. ئاڭلاڭلار قاشنىڭ كۈچلۈك شاۋقۇنىنى!

قۇسەن، نۇراخۇنلار يۈسۈپنىڭ سۆزىنى قۇۋەتلەشتى. غېنى ئۇلارنىڭ سۆزىنى يىرمىدى.

ئالتە ئاتلىق مەھەللىنىڭ چېتىگە كىرگەندە مەزىن ئاخۇننىڭ بامدات نامىزىغا مۇسۇلمان بەندىلەرنى چاقىرىغان ئەزان ئاۋازى ئاڭلاندى. خېلە يىللاردىن بۇيان ئەزان ئاڭلىمىغان غېنىغا مەزىن ئاخۇننىڭ بوم ئاۋازى تەسىر قىلدى، ئەتىمالىم، ئەزاننىڭ ئاخىرقى مىسرالىرىنى: «ئەسسالامۇ خەيرۇن مىنناس...» ئىچىدە تەكرارلىدىدە، دۇئا-تەگىبىر ئوقۇدى. زۆرۈر ئىشقا ماڭمىغاندا ئېدى، ئېتىنى مېچىت ئالدىغا باغلاپ قويۇپ، جامائەت بىلەن بىرلىكتە ئىمامغا ئىختىدا قىلىپ، بامدات نامازنى ئوقۇتتىدە..!

– مونۇ كوچىنى ئايلا نساقلا چازغا يېتىمىز، – دەپ ئېتىنى توختاتتى، يول باشلاپ كېلىۋاتقان يۈسۈپ. دەسلەپكى مەسلىھەت بويىچە: ماناپخان چازا باشلىغى ۋاڭ-بىنىغا غېنىنىڭ ئولاستاي يايلىغىدا ئاۋۇلچىلاپ يۈرگەنلىگىنى خەۋەر قىلىدۇ. بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان ۋاڭ-بىن ئەلۋەتتە، ئۆزى ياكى ئىككى-ئۈچ چېرىكىنى ماناپخانغا قوشۇپ، غېنىنى تۇتۇشقا ئەۋەتىدۇ. ئۇلار ئاتلىنىپ چىقىپ كەتكەندىن كېيىن غېنىلار چازغا 1 باستۇرۇپ كىرمەكچى بولغان. لېكىن بۇ «پلانى» بەكمۇ ئاددىي، قانداقتۇر «نامەرتلىك، قورقۇنچاقلىق» ھېساپلىغان غېنى: «تۆرت توك-توك لاتىخەي چېرىكىنىڭ ئۈستىگە باستۇرۇپ كىرىپ، كانەيلىرىدىن سۆرەپ چىقالمىساق نېمە دەپ قۇرال كۆتىرىپ يۈرمىز» دەپ باشتىكى مەسلىھەتنى رەت قىلغان ئېدى.

1 چازا – پوست، كىچىك بەندارگاھ (زاستاۋا).

ھازىر ئۇنىڭ دېگىنىچە چازغا يېقىن كېلىشتى. غېنى، قۇسەن، نۇراخۇن، تېپىپ تۆرتى چازىنىڭ ئانچە ئېگىز بولمىغان تاملىرىنىڭ دالدىسىغا ئۆتۈشتىدە، تامدىن ئارتىلىپ چۈشۈشكە تەييار تۇرۇشتى. ماناپخان بىلەن يۈسۈپ چازىنىڭ كۈزەتچى تۇرىدىغان ئالدى ئىشىكى تەرەپكە قاراپ مېڭىشتى.

– كىم بۇ؟ توختا! – دېگەن چېرىكىنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى.

– مەن، ئۆزىمىز، – دېدى خىتايچىلاپ ماناپخان ۋە يېقىن بېرىپ پارولنى ئېيتتى. چېرىك تەڭلىگەن مىلتىقنى مۇرىسىگە ئالدى، ئۆز كىشىسى ماناپخاننى تونۇپ.

– ۋاڭ سوجاڭ 1 بارمۇ؟

– بار. ئۇخلاۋاتىدۇ. ئەتىگەنلىككە كەل.

– ھازىر يولۇقمىسام بولمايدۇ. چوڭ زىۋازا غېنى...

– ئاينى؟! – چۆچۈپ كەتتى غېنىدىن خەۋىرى بار چېرىك ۋە ئىشىكىنى ئاچماق بولۇپ كەينىگە بۇرۇلۇشىغا بويىنىغا سىرتماق سېلىندى ۋە يۈسۈپنىڭ پىچىغى يۈرىكىگە سانچىلدى. دەل شۇ ئان: «يا،

بوۋام سادىر مەدەت بەرگەيسەن!» دەپ تامدىن ئارتىلىپ ھويلىغا سەكرىدى غېنى. ئۇنى ئەگىشىپ يولداشلىرى سەكرەشتى. غېنىنىڭ بۇ ئۇلۇغۋار نامى تىلغا ئېلىپ، نەر تارتقىنى بىرىنچى قېتىم. سادىر نامى بىلەن ۋۇجۇدى كۈچ-غەيرەتكە تولغاندەك، ئىككى-ئۈچ سەكرە چىرىكلەر ياتىغىغا باردىدە، ئىشكىنى موجۇغى بىلەنلا يۇلۇۋېلىپ، پېقىرتىپ تاشلاپ، ئىچكىرى كىردى:

– چىلاي، چىلاي، ئاينى لەيلا! – دەپ ۋاقتىدى. زاكىلاپ قويغاندەك ياز بولسىمۇ قېلىن يوتقانلارغا ئورنىنىپ يېتىشىقان تۆرت چىرىك سۈرلۈك سۈرەندىن چۆچۈپ-مەڭدەپ باشلىرىنى كۆتىرىشتىيۇ، يۇلۇپ تاشلانغان ئىشك بوشلىغىدىن چۆچەكلەردىكى دېۋە سىمان زور ئادەمنىڭ غادىيىپ تۇرغانلىغىنى كۆرۈپ، يوتقان ئىچىگە باشلىرىنى تىقىشتى.

– چىلاي، ئاينى زىۋازا لەيلا! – تەكرارلىدى غېنى ۋە تاش پاقىلاردەك باشلىرىنى يوشۇرۇشقان تۆرت مەخلۇقنىڭ قىلىقلىرىغا كۈلۈۋەتتى. ئوڭغىچە ۋالڭ سوجاڭنى يالاڭ ئىشتىنى بىلەنلا ھايداپ غېنىنىڭ ئالدىغا دۈم ياتقۇزدى يۈسۈپ «ئاقۋاش». پالۋاننىڭ ئىشارىسى بىلەن پىلىگى چۈشۈرلگەن ئاسما لامپىنى يورۇتتى، قۇسەن ۋە نۇراخۇن ئىككىسى تىرەكتە تۇرغان ئالتە مىلتىق ۋە ئوقدانلارنى سەرەمجانلاشتۇردى.

– تىڭرىقىپ قالدىڭا، غېنىكا؟ – سورىدى يۈسۈپ.

– مونۇ ئۆشكىلەردەك ھېلى سويىدۇ دەپ تىترەپ يېتىشىقان تۆرت مەخلۇقنى نېمە قىلساق دەيمەنا!

– جەھەننەمگە يوللايمىزدە!

– ياق، – دېدى كەسكىن رەۋىشتە غېنى، – بۇلار تايىنلىق خۇرجا-دېھقان بالىلىرى بولۇش كېرەك. قارشىلىق كۆرسەتمىدى. موشۇنداق ياتقىنچە ئورنىغا ئوسا قىلىپ ياتىۋېرىشسۇن. – ئۇنىڭ سۆزىگە ھەممە قاقاخلاپ كۈلۈشتى.

1 سوجاڭ پولىسىيە بۆلۈمچىسىنىڭ باشلىغى.

2 چىلاي، ئاينى لەيلا – تۇرۇڭلار غېنى كەلدى.

– مونۇسىنى، – دېدى بۇرۇنغا ئېگە بولالماي غالىلداپ تىترەپ، بېشىنى ساڭگىلىتىپ تۇرغان ساقچى ئەمەلدارنى كۆرسىتىپ غېنى، – يوللۇق ئۈچۈن چېكىسىدىن ئىس چىقارساق سەۋەپ بولار. بۇ خۇنىسىدا يۈزلىگەن قېرىنداشلىرىمىزنىڭ قان قەرزى بار.

– راست دېدىڭ، غايىنام.

– راست، ھەق سۆز.

غېنى يۈسۈپنىڭ قولىدىكى ۋالڭ-بىنىڭ ياغاچ قاپلىق ماۋزېرىنى ئالدى. بەتلىدى ماۋزېرىنىڭ مۆسۈنىنى ۋالڭ-بىنىڭ پېشانىسىغا قاراتتى – تەپكىنى بېسىۋەتتى. ھاۋا گۈمبىزى جاراڭلاپ كەتتى. مەزىناخۇننىڭ بامدات نامىزىغا ئۈندىگەن ئەزەن چاقىرىغىغا ئۇلىشىپ دېگىدەكلا ئېتىلغان ئوق ئاۋازى يېزا خەلقىنى ئوختىۋەتتى. بۇ ئوق ساداسى كۈرەش چاقىرىغى، قوزغىلاڭ خەۋەرچىسىدەك ئىلى ۋادىسىنى بويلاپ، سەھەر سەلكىنى بىلەن يىراق – يىراقلاپ كەتتى.

ئەتىسىلا بىرى ئونغا قوشۇلۇپ، بارا-بارا يوغىرىپ، غېنىنىڭ قەيسەرلىگى غۇلجىغا يەتتى. دەرتەنەن خەلىق يېنىك نەپەس ئېلىشىپ، ئۈمۈت يۇلتۇزلىرى يورۇغاندەك بولدى...

***

ئىلى ۋىلايىتىنى ئىككىگە – شىمالىي ۋە جەنۇبىي قىسىملارغا بۆلۈپ تۇرغان جۇڭغار ئالا تېغىنىڭ بىر ئۇچى قازاقستاندا. بۇ تاغنىڭ ئىلى تەۋەسىدىكى قىسىمدا نەچچە پۇتاقلار: داشگۈر، تەلكە، ئاچال،

ئۇلاستاي، نىلقا، كۈنەس، يۇلتۇز، ۋە ئاۋرال دەپ ئاتىلىدىغان تاغ تىزمىلىرى بار. بۇ پۇتاقچە تاغلار ئابۇ ھاۋاسى، كەڭ يايلاقلىرى، گۈزەل مەنزىرە ۋە تەبىئىي بايلىقلىرى بىلەن مەشھۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن بولسا كېرەك خىتايىلار ئىلنى «شىنجاڭنىڭ خائۇنجۇسى»¹ دەپ ئاتىشىدۇ. ئاتالمىش تاغ تىزمىلىرىنىڭ ئىچىدە ئۇلاستاي تېغىدا ئادەم كىرىپ كەتسە تاپماق تەس قويۇق توقايلىقلار، بىرىدىن ئىككىنچىسىگە ئۇلىشىپ كېتىدىغان جىرا-ئۆڭكۈرلەر بار. بۇ ئۆڭكۈرلەردىن تەبىئىي ئىستىھكام ئورنىدا پايدىلىنىشقا ئىنتايىن قولايلىق. ئۇلاستاي غولى ئىچىگە كىرىدىغان قاپقا سىمان تار قىساڭنىڭ ئۈستىگە چىقىۋالغان بىرلا كىشى ئەللىك ئادەمگە يول بەرمەسلىكى مۈمكىن. موشۇ تەبىئىي ئالاھىدىلىكى تۈپەيلى ئۇلاستاي غولى قۇراللىق قوزغىلاڭچىلارنىڭ ئىستىھكام قورغىنى ۋە دەسلەپكى ھەرىكەت «شتابى» بولغان.

1 خاڭجۇ - ئىچكى خىتايدا ئەڭ مەنزىرىلىك جاي.

بۈگۈن ئالتە قەيسەر جۇغى-جەم. يىراق-يېقىنغا مەخسۇس تاپشۇرۇقلار بىلەن كېتىشكەنلەر قايتىپ كېلىشتى. ھەممىسى بىرلىكتە غېنىنى كۈتۈشمەكتە. غېنىنىڭ خەۋىرىنى ھەممىدىن ئاۋال ئاڭلىغان ئەكبەر قازاق يىگىتى قەدىناس دوستى - تامىرىنىڭ قەيەردە ئېكەنلىكىنى سۈرۈشتە قىلىپ خېلە ئۇيغۇر يېزىلىرى ۋە ئاۋل قىشلاقلارنى ھەتتا قاش-قاراباقچىچە بېرىپ، ئاخىرى ئۇلاستاي تېغى تەرەپكە بەت ئالغانلىغىنى ئېنىقلاپ كەلدى. ئەكبەر ئۆزى تۈنۈگۈندىن بېرى غول ئېغىزىدىكى قىساڭ ئۈستىگە چىقىپ كۈزىتىپ يېتىپتۇ. يىراقتىن كۆزگە چېلىققان ھەر بىر قارىنى كۆرگەندە يۈرىكى ئويناپ، ئالغا قاراپ ئىنتىلەتتىدە، كۆرۈنگەن نەرسە ئادەم ئەمەس، ئاڭ ياكى توپىدىن ئايرىلىپ قالغان ئات، بولمىسا كالا ئېكەنلىكىنى بايقاپ لاسسىدە بولۇپ قالاتتى. ئەكبەر غېنىنى سېغىنغان، ئۇنىڭ بىلەن دىدارلىشىشنى، قۇچاقلىشىپ بىر-بىرىنى دەس كۆتىرىپ، ئاۋايلاپ يەرگە قويۇشنى، ئاندىن ئاتلىرىنى سىناشقانداك بىر مەنزىل چاپتۇرۇپ بېقىشنى، ئېگىز دۆڭنىڭ ئۈستىگە چىقىپ ئاتلارنى قايچىلاشتۇرۇپ قويۇپ، ئۆزلىرى كۆك چۆپ ئۈستىگە يامپاشلاپ يېتىپ سىردىشىشنى كىنىگەن. كەچتە بولسا كۆڭۈل تارتقان ئاۋلغا بېرىپ ئوتاۋ ئوتتۇرىسىدىكى ئۈچ پۈتلۈقتا يېقىلغان خۇش پۇراق ئارچا-قارىغاي شاخلىرىنىڭ تىرىلىداپ كۆيۈشىگە ۋە قازاننىڭ پىلتىقلاپ قاينىشىغا تەڭكەش دومبىرى يىگىتنىڭ يېقىملىق كۈيگە چېرتىشىنى، كېلىنچەكلەرنىڭ بەسلىشىپ ئۆلەن ئېيتىشلىرىنى غېنى بىلەن بىرلىكتە ئاڭلاشنى سېغىنغان. بۇلا ئەمەس، غېنى ئىككىسى ئۇيغۇر باغلىرىدا، سەيلىگاھلىرىدا، ئويۇن-كۈلكىلىك توي-مەرىكىلىرىدە بىللە ئويناپ كۆڭۈل ئېچىشقانغۇ! بۇ قېتىمقى ئۇچرىشىش باشقىچە - ئۇزۇن جۇدالىقتىن كېيىنكى خوشاللىق ئۇچرىشىش. ئۇلار ئەندى قولى-قولغا تۇتۇشۇپ ئۇلۇق مەقسەتلەر ئۈچۈن كۈرەش قىلىدۇ، يانمۇ-يان تۇرۇپ جەڭ مەيدانىغا كىرىدۇ. ئۇ غېنى بىلەن بولسا ھېچ نەرسىدىن قورقمايدۇ... غالدانچۇ؟ ئۇ قەيەرلەردە يۈرىدىكەن؟ ئۇ ئۈچىمىز يەنە بىرلەشسەگە...!

كۆز يەتكىدەك دۆڭ ئۈستىگە ئادەمنىڭ قارىسى - ئاۋال بېشى، گەۋدىسى، ئاندىن ئاتلىق ئادەم ئوچۇق كۆرۈنۈشكە باشلىدى. ئۇنىڭ كەينىدىن يەنە بىرى، ئىككىنچىسى...

- غايىنام! - ۋاقىراۋەتتى ئەكبەر. ئۇنىڭ ئاۋازى قىيا تاشقا ئۇرۇلۇپ، غول ئىچى جاراڭلاپ كەتتى.

- غايىنام! - تەكرارلىدى ئەكبەر. بۈركۈت كۆزلۈك تاغ يىگىتى خاتالاشمىدى - دۆڭ ئۈستىدە پەيدا

بولغان تۆرت ئاتلىقنىڭ ئىچىدە باتۇر ئەپتىلىك غېنى بار ئېدى .

ئەكبەر «موزىفال» مىلتىغىنى ئاسمانغا قارىتىپ تەپكىسىنى بېسىۋەتتىدە، پەسكە قاراپ ئۇچقانداك يۈگرىدى. غېنىنىڭ كېلىشىنى خەۋەرلەپ «چاڭاڭ» ئورنىدا ئېتىلغان ئوق ساداسىدىن توقايلىقتا

ئۇۋىلانغان ئۇچار قۇش، جان-جانمۇزىلار ئورۇنلىرىدىن قوزغىلىپ، تاغ كەپتەرلىرى بولسا ئۈركۈپ ئاسمانغا كۆتىرىلىشتى. ئەكبەر ھەش-پەش دېگىچە پەسكە چۈشتىدە، ياۋا ياڭاققا باغلاپ قويۇلغان چابدۇرنى مىندى ۋە غېنى كۆرۈنگەن دۆڭگە قاراپ چاپتۇردى...

ئۆڭكۈر ئاغزىدىكى قول بىلەن تىكىپ قويغاندەكلا، قاتار ئۆسكەن ئۈچ تۈپ قارىغايىنىڭ سايىسىغا ئاق دەستىخان يېيىلىپ، تائاملار تىزىلىپتۇ. تاغ يېرى بولسىمۇ، مۇنچىلىك تەرەددۇتنىڭ بولۇشى ئېقىدە - ھۆرمەت بەلگۈسى ئېدى. پاتىخ باشقىلارغا نىسبەتەن، يېشىنىڭ چوڭلۇقى ۋە سالاپىتىغا كۆرە ئاق جاۋۇردىكى قىمىزنى ئالدىرىماي سورۇپ ئولتىرىدۇ. ئۇنىڭ قول-قانائىلىرى تۆرت ياش يىگىت: بىرسى ئۈچ پۈتلۈقتا گۆش قاينىتىپ، بىرسى ياپىلاق تاشلاردىن «كاۋاپدان» ياساپ، قالغان ئىككىسى سۈزۈك بۇلاق سۈيىنى توشۇپ، ئوتۇن كەسلەكتە - ھەممىسى شامدان - قۇۋناق.

- ئەنە، ئۇلار! - دېدى سۇ كۆتىرىپ كېلىۋاتقان يىگىت، - ئوھ-ھوي. غېنى دېگىنىڭ شۇ بولسا، بەستى بارئېكەندە! - ئۇ نېمىنىدۇر ئەسلىگەندەك چېلەكنى يەرگە قويۇپ، ئۆڭكۈر ئىچىگە يۈگرەپ كىرىپ كەتتى. ئۆڭىچە غول ئاغزىدىن كىرگەن بەش ئاتلىق يېقىنلىشىپ، ئۈچ يۈز قەدەمچە ئارىلىق قالغاندا ئاتلىرىدىن چۈشۈپ، پىيادە مېڭىشتى. پاتىخ باشلىق يىگىتلەر ئۇلارنىڭ ئالدىغا قاراپ مېڭىشتى. دەل شۇ ئان پۇلپىموتتەك ئوق ئاۋازى تارتىلداپ كەتتى.

كېلىۋاتقانلار، ئۇلارغا قارشى كېلىۋاتقانلار ئاڭ-ئاڭ بولۇشۇپ، دەسسەگەن يەرلىرىدە تۇرۇپ قېلىشتى. ئاۋتوماتتىن ئېتىلغان بىر دىسكا ئوق غېنىنىڭ بىر مېتىرچە ئالدىدىن توپا-چاڭ كۆتەردى، لېكىن غېنى پىسەڭ قىلماي ئالغا چامداۋەردى.

- ئاخ-ماق! بۇ نېمە قىلغىنىڭ؟ - كايىدى ئوق ئاتقۇچىغا پاتىخ.

- ماختىغان باتۇرىڭنى سىناپ كۆردۈم: كەينىگە داچىمىدى! ئوغۇل بالا ئېكەن، - دېدى ئېگىز بوي، قارا مانتاق يىگىت.

- زەمبىرەك ئاتساڭما تەۋرىمەيدۇ، بېكار ئاۋارە بويسەن، - دېدى ئەكبەر ھەممىنى كۆلدۈرۈپ.

ئىككى تەرەپ بەش قەدەمچە قالغاندا ئوقتەك ئېتىلىشىپ، گىرەلىشىپ كېتىشتى.

- ئەندى، غېنەم، ساڭا گومىنداڭچىلار «ئالتە ئوغرى» دەپ نام قويغان يىگىتلىرىمنى تونۇشتۇراي، - دېدى پاتىخ، تائاملار يېيىلىپ، قانغىچە قىمىز ئىچىلگەندىن كېيىن.

- ياخشى گەپ، تونۇشايلى.

- مونۇ ساڭا قارىتىپ ئوق ئاتقان ئېگىز بوي تەنتەك - رەپىق.

- بۇ يىگىتنىڭ، - دېدى پاتىخنىڭ سۆزىنى بۆلگەن غېنى، - يۈتۈپ كەتسە ئوڭاي تېپىلىدېكەن.

قاراڭلار، ئاستى كالىپۇگىنىڭ بىر چېتى قوغۇشۇن قۇيغاندەك، سالۋاراپ تۇرۇپتۇ.

غېنىنىڭ ئوخشىتىشىغا شۇنداق كۈلمەك بولىدىكى، ھەتتا رەپىق ئۆزىمۇ دېمىنى ئىچىگە تارتىپ، ھېقىلداپ كەتتى.

- مونۇ چۇغى كىچىك بولغىنى بىلەن يۈرىكى چوڭ - ئوسمان دېگىنىمىز، - دەپ تونۇشتۇردى كۈلكە

بېسىلغاندىن كېيىن پاتىخ ۋە: - بۇنىڭ تىزگىنىنى تارتىپ تۇرمىساڭ، ئاسانلىقچە بويۇن بەرمەيدۇ.

- ئېيىقلار ئۈچەككە كىرگەندەك، ئۆڭكۈردە بىقسىپ يېتىۋېرىشتىن بېزار بولدۇم، - دېدى ئوسمان ئىسىملىق يىگىت، قوللىرىنى شىلتىپ.

- ئالدىرىما، ئۇخلاشقىمۇ ئۈلگىرەلمەيدىغان ۋاقىتلار يىراق ئەمەس، - دېدىدە، قارشىسىدا ئۇن قاتماي

ئولتارغان بۇغداي ئوڭ، قارا قاش، ھەممىدىن ياش يىگىتكە قاراپ، - مونۇسى تەپسەڭ تەۋرىمەس. ئەمما ئىشقا پۇختا، ئاغزى مەككەم، ئەڭ ياخشى مەرگىنىمىز - نۇرۇم.

"ئوقۇڭنى ساناپ بەر، دۈشمىنىڭنى ساناپ ئال" دەيدىغانلارنىڭ بىرى ئېكەندە!

غېنىنىڭ سۆزىگە يەنە كۈلۈشمەك بولدى. ئۇنىڭ بەستىگە يارىشا دىلكەشلىكى، يۇقۇملىغىنى بىرەر سائات ئىچىدىلا يېڭى جېلىكلەر قەلبىدىن ئورۇن ئېلىشقا باشلىدى.

– بەش ئوقنىڭ ئۈچىنى بالوڭخوي 1 تەككۈزەلەيمەن، – دېدى ئۆز نوۋىتىدە كەمتار يىگىت – نۇرۇم.
– مونۇ سوقىباش كۆك كۆزنىڭ ئېتى – ھوشۇر. بۇما مونۇلار ئوخشىغان دېھقان بالىسى. كىچىگىدىن
كېسەك قويۇپ، ئۈستەڭ چېپىپ، ئالۋاڭ-ياساقنىڭ دەردىنى تارتقانلارنىڭ بىرسى. تاپشۇرغان ئىشنىڭ
ھۆددىسىدىن چىقالايدۇ، – دەپ چەتتە ئولتارغان قىزىل يۈز يىگىتنى كۆرسەتتى.
– ئەندى، – دېدى قىمىزدىن ئىككى-ئۈچ يۇرتۇپ پاتىخ، – مونۇ قارا كۆزلەرنى تونۇشتۇرمىسامما بولار.
سېنىڭ ئۈجۈر-بۈجۈرىڭنى ئەكبەردىن ئۇقتۇق.
– مەن كەلگىچە ھېساپ-چوتۇمنى قىلىپ بويسىلەردە؟ بۇ مېنى ھەرگىز يامان دېمەيدۇ.
– شۇنداق، غېنى، شۇنداق. سېنى ئىنتىزارلىق بىلەن كۈتتۇق. كەلگىنىڭ، بىزگە قوشۇلغىنىڭ
ياخشى بولدى، – شۇ تاپتا توخسىنىمىز تولغاندەك، كۈچ-قۇۋىتىمىز نەچچە ھەسسە ئاشقانداك بىر خۇش
كەيپىياتتا ئولتۇرىپتىمىز. يالغۇز كەلمەپسەن ھەر بىرى نەچچە ئەرگە تەن تۆرت يىگىتنى باشلاپ
كەپسەن.

1 بولاڭخوي – ھۆددىگە.

– بىز غېنىغا يوللۇق تۇتقىچە ئۇ بىزنىڭ ئالدىمىزغا ئۆتۈپ كېتىپتۇ دېدى ئەكبەر.
– شۇنداقمۇ؟ – تەئەجۈپلەندى پاتىخ.
ئەكبەر غېنىنىڭ بۇ يەرگە كەلگىچە قىلغان «ھەممىلىسىنى» سۆزلەپ بەردى .
– مانا پاتىخ بىلەن تېپىپ دېگەن ساتقۇننى مەن بولسام ئېتىپ تاشلاتتىم، – دېدى شىمايلىنىپ
ئوسمان.
– ئادەمنى ئۆلتۈرمەك ئاسان. لېكىن پەيدا قىلماق تەس، – دېدى غېنى.
– ئىككىسى خىتايىلار ئىچىدە تۇرۇپ بىزگە ئىشلىمەك بولۇشتى. ئەگەر ۋەدىسىگە تۇرۇشمىسا ئۇ ۋاقتا
سېنى ئەۋەتەرمىز، ئۇكا، – دەپ كۈلۈمسىردى .
– خىتايىلار گۇمان قىلمىسۇن دەپ ئىككىسىنى يالڭاچ قارىغاغا ماتا، بويۇنلىرىغا «جاسۇس،
ساتقۇن» دەپ يېزىلغان خەتنى ئېسىپ قويدۇق، – قوشۇمچە قىلدى يۈسۈپ.
– مىللىي خائىنلارغا رەھىم-شەپقەت قىلماسلىق كېرەك. ئەمما يولى كەلگەندە پايدىلىنىشقا، سىناپ
كۆرۈشكە بولىدۇ، – دېدى پاتىخ.
– نېمىلا بولسا بىزنىڭ مەسلىھىتىمىز پىشقىچە، غېنىكام بىر چەتتىن ئىش پۈتۈرۈپتۇ، – دېدى
نۇرۇم.
– ئىككى قولۇمنى بۇرۇمغا تىقىپ، قۇرۇق قول كەلمەي دېدىمدە، ئۇكىلار، – دېدى غېنى ۋە رەپىقنى
ئىما قىلىپ، ئەگەر ئولجىسىز كەلگەن بولسام مونۇ ئات كالىپۇك خوتەك پاچىغىغا ئوخشايدىغان
نېمىسى بىلەن ئېتىپ تاشلايدېكەندە... يەنە كۈلكە بولدى.
"خوتەك پاچىغى" – كالىپۇكلىرىنى قىشايىتىپ كۈلدى رەپىق، – ساڭا سوغا قىلسام ئالامسەن؟ – ئۇ
ئاۋتوماتنى غېنىغا تۇتقازدى.
– ياق، – دېدى غېنى ئاۋتوماتنىڭ ئۇ ياق-بۇ يېقىنى زوقلىنىپ كۆرگەندىن كېيىن، – بۇ نەرسەڭ
ئۆزۈڭگە كۈتسۇن. مە، بويۇنۇڭغا ئېسىۋال، ئۇكا! – ئاۋتوماتنى رەپىقكە قايتۇرۇپ بەردى.
– ياراتمىدىڭمۇ نېمە؟ – رەنجىگەندەك بولدى رەپىق. ئۇ چىن ئىخلاسى بىلەن ئەزىز كۆرگەن
ئاۋتوماتنى غېنىغا سوغا قىلماق بولغان ئېدى.
– ھەرگىز ئۇنداق دېمە، ئۇكا. ھازىرقى ۋاقىتتا يىگىرىمدىن ئوشۇق ئوق يەيدىغان مۇنداق ئېسىل
قۇرال ئەمەس، تۈتۈن چىققىدەكلا قارا كۆسەي مىلتىقنىڭ ئۆزى غېنىمەت. ئۆزۈڭنى يولدىشىڭدىن

ئايىرماي دېدىمە!

– مەيلى، ئۆزەڭ بىل، غېنىكا، – دومسايدى رەپىق.

– مەن، – دېدى ماۋزېرنى قولغا ئېلىپ غېنى – مونۇ ئۆزەم ئەجرى قىلىپ تاپقان قۇراللىم بىلەن جەڭ قىلماقچىمەن. ساقاللىق تاغام خوجىنىياز ھاجىنى دوراي دەيمەنا!

– دەللىك گەپ قىلدىڭ، غېنىكا! – سۆزگە ئارىلاشتى ئوسمان، – ئوغۇل بالىنىڭ ئۆزى سۆيگەن قۇرالى بولۇش كېرەكتە. مانا، مەن پۈلپىمىۋىتى ياخشى كۆرىمەن: ئېتىپ تۇرساڭ چاڭ-چاڭ سايراپ تۇرسا، لاتىخەيلەر ساي تېشىدەك دومىلاپ تۇرسا...

قۇرال-ئەسلاھە، قۇراللىنىش، جەڭگە ھازىرلىق كۆرۈۋاتقان ئىسىيانكارلار ئۈچۈن ئەڭ مۇھىم مەركەزلىك مەسىلە بولغانلىقتىن بۇ ھەقتە ئۇلار خېلە ئۇزۇن پاراڭلاشتى ھەتتا تالاش-تارتىشلارمۇ بولدى.

– قۇرال-جابدۇقنى بىزگە ئاسماندىن ئەيسا پەيغەمبەر، يەردىن خىزىر پەيغەمبەر يەتكۈزۈپ بەرمەيدۇ، – ئۆز پىكرىنى ئېيتتى غېنى، – قۇرال-ياراقنى ئۆزىمىز تاپىمىز.

– غېنى دېگەندەك ھېچ كىم بىزگە «مە، ئال» دەپ تەييار قۇرال-ياراق تۇتقۇزۇپ قويمايدۇ، – دېدى پاتىخ، – قۇراللىنىشنىڭ ئىككى يولى بار: بىرىنچىسى، گومىنداڭچىلارنىڭ ھېساۋىغا – يەنى دۈشمەنگە ھۇجۇم قىلىپ، قولىدىكى قۇرالنى تارتىۋېلىش، ئىككىنچىسى بولسا – پۈل سەرىپ قىلىپ سېتىۋېلىش.

– كىمدىن، قەيەردىن؟ – ئالدىراش سورىدى يۈسۈپ .

– ئېپىنى تاپساڭ ئەپىيۈنكەش، قىمارۋاز گومىنداڭ چىرىك-ئوفتسىپىرلىرىدىن سېتىۋالغىنى بولىدۇ. مونۇ ناگانى، ئەۋۋ قارىغاغا ئېسىقلىق تۇرغان «ياپونكىنى» خىتاي لوتچىكلىرىدىن سېتىۋالدىم، – دېدى ئوسمان.

– مونۇ خوتەك پاچىغىنىچۇ؟

– بۇنىما؟ بۇنىڭما يولىنى تاپتۇقتە، غېنىكا! – كۈلۈمسىرەپ جاۋاپ بەردى رەپىق.

– ئەڭ ياخشىسى – غايىنامدەك «ھەملە» قىلساق قۇرالغا ئېگە بولىمىز، – دېدى ئەكبەر.

– توغرىسى شۇ! – دېيىشتى ياشلار.

– بىزنىڭ، – دېدى پاتىخ، – تايانچى كۈچىمىز – ئۇ خەلق. ھازىرقى پەيتتە ئىچ-ئىچىدىن، پور كۆتەكتەك، چىرىغان ۋە خەلىق نەزەردىن قالغان گومىنداڭچىلارغا قارشى خەلىق غەزۋى پىشىپ يەتتى. ئەگەر بىز قۇرال كۆتىرىپ چىقساق خەلىق تاياق-توخماق، ئارا-نەيزىلەر بىلەن بىزگە ئەگىشىپ چىقىشى شەكسىز. بىز بۈگۈنگىچە تەشۋىق-تەرغىپ، خەلىقنى قوزغاش، تەشكىللەش ئىشلىرى بىلەن مەشغۇل بولغان بولساق، ئەندىكى باسقۇچ قۇراللىق جەڭگە ئاتلىنىشتىن ئىبارەت...

پاتىخ ئومۇمىي ۋەزىيەت، شەھەر بىلەن باغلىنىش ۋە قىلىنغان ئىشلارنى تەكىتلەپ ئاخىرىدا:

– نىلقا ناھىيەسى تەۋەسىدىكى ئۇيغۇر، قازاق، قالماق خەلىقلىرى ئارىسىدا خەلىقنى ئويۇشتۇرۇش ئىشلىرى بىلەن جىددىي شۇغۇللىنىۋاتقان كىشىلىرىمىز بار. ئۇلار بىزنىڭ سىگنالنى كۈتۈپ تۇرماقتا. بىزنىڭ پلانىمىز – قوزغىلاڭنى نىلقىدىن باشلاش، – دەپ چۈشەندۈردى.

غېنى رەھىمجان سابىرى بىلەن مۇناسىۋەت باغلىغانلىغىنى ئېيتىپ بەردى.

– مونۇ، – دەپ نۇرنى كۆرسەتتى پاتىخ، – سېنىڭ ئالدىڭدىلا غۇلجىدىن چىقتى. «ئازاتلىق» تەشكىلاتىدا كىملىرى بارلىغىنى بىلمەيمەن. پەقەت رەھىمجاننى تونۇيمەن، شۇنىڭ ئارقىلىق مۇناسىۋەت باغلايمىز. بىرىكشكە تېگىشلىك كىملىرى بىرىككەندىلا غەلبىنى تەمىن قىلغىنى بولىدۇ،

ئەلۋەتتە! - دېدىدە، ئۇنىڭ نېرسىغا ئۆتمىدى. ھەممىلا سىرنى ئوچۇق ئاشكارە كۆتىرىپ يۈرۈش مۇمكىن ئەمەسقۇ! زۆرۈرىيەت تېپىلغاندىلا ئىچكى سىرلار بىلەن ئورتاقلىشىش لازىملىغىنى باشقىلارمۇ چۈشىنىشكە تېگىشلىك.

- يازما بىر يەرگە تاقاپ قالدى. سوغ چۈشكىچە «ئويۇنى» باشلىساق ياخشى بولاتتى، - دېدى يەنە، ھېمىشەم دەيدىغان پىكرىنى ئالغا سۈرۈپ ئوسمان.

- ھە، راست. ئۆڭكۈردە ياتتۇرسەك ئۆزىمىزنىما، مىلتىقلارنىما دات بېسىپ قالدىغان ئوخشايدۇ، - ئوسماننى ياقلىدى، رەپىق.

- ھەر نەرسىنىڭ ۋاقتى-سائىتى بار. پۇختا تەييارلىق قىلساق كېيىن باشمالتاقنى چىشلەپ قالمايمىز.

- ماڭا قارا، غېنىكا! - شىمايلىنىپ ئوتتۇرىغا چۈشتى ئوسمان، - پاتىخ ئەۋزىكام موشۇنداق ئېغىر كارۋان. بىزگە قويۇپ بەرگەن بولسا بۇ چاقىچە نىلقىنى ئېلىپ، غۇلجىغا قاراپ ماڭاتتۇق. ئەتتەڭ، سەن بالدۇرراق كەلمىدىڭدە!

- پاتىخمۇ بىر نەرسىنى ئويلايدىغاندۇر. مېنىڭچە بولغاندا ئالدىراقسانلىق قانچە زىيانلىق بولسا، ئالدىرماسلىق - مىلچىڭلىق ئۇنىڭدىن بېتەر زىيانلىق. «تۆمۈرنى قىزغىدا سوق» دەپ بېكار ئېيتىمىغاندە!

غېنىنىڭ سۆزى ۋە ئاخشام ئۇلاستايدا قىلغان «ھەملىسى» تەسىر قىلدى. ھېمىشەم پاتىخنىڭ پىكرىگە يان باسدىغان نۇر ئۆز پىكرىنى ئېيتتى.

- بۇ قېتىم غۇلجىغا كىرگىنىمدە، - دەپ باشلىدى ئۇ، - كۆپلىگەن ياشلار بىلەن پىكىرلەشتىم - پارتلاشنى تاقەتسىز كۈتۈشمەكتە.

- يېزىلاردىكى خەلىقلەرچۇ! ئۇلار: ھېلىقى «ئالتە ئوغرى» كەلسە چاپسانىراق كەلسىكەن، بۇ خورلۇقتىن تويدۇق دېيىشمەكتە، - دېدى يۈسۈپ "ئاقۋاش".

- قازاق ئاۋۋۇللىرىمۇ شۇ - سىلەرنىڭ يولۇڭلارغا قاراشلىق، - قوشۇمچە قىلدى نۇراخۇن. بۇ دەلىللەر ۋەزىيەتنىڭ پىشىپ يەتكەنلىكىنى كۆرسەتتى.

شۇ كۈنى پاتىخ بىلەن غېنى باشلىق تاغ قەيسەرلىرى تۆۋەندىكى قارارغا كېلىشتى:

1. نىلىقىغا ھۇجۇم قىلىشتىن ئىلگىرى سۇلتانو-ۋەيسى، ياماتۇ ئوخشىغان كىچىك، كۈچى ئاز ساقچى بۆلۈمچىلىرىگە ۋە «ئاق قوي» 1 ئىدارىسىگە بىر ۋاقىتتا ھۇجۇم قىلىپ، قۇرال-ئەسلاھقا ئېگە بولۇش.
2. خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىگە قارشى قۇراللىق قوزغىلاڭ كۆتىرىپ، ۋەتەننى ئازات قىلىش ھەققىدە خەلىققە قارىتا «مۇراجەت» ئېلان قىلىپ، كەڭ خەلىق ئاممىسىنى سەپەرۋەرلىككە كەلتۈرۈش ۋە خەلىق ھىمايىسىگە ئېگە بولۇش.

3. "ئازاتلىق تەشكىلاتى" بىلەن مۇناسىۋەتنى چىڭىتىپ، بىرلىكتە ھەرىكەت قىلىش...

شۇنداق قىلىپ قۇراللىق قوزغىلاڭنىڭ ئۇيۇشتۇرغۇچىسى ھېساپلانغان ئالتە قەيسەرگە يەتتىنچى بولۇپ ئابدۇغېنى مەمەتباقى ئوغلى - غېنى باتۇر كېلىپ قوشۇلدى. شۇ كۈندىن ئېتىۋارەن قوزغىلاڭچىلارنىڭ ھەرىكەت پائالىيىتى جانلىنىشقا، خەلىق ھىمايىسىگە ئېگە بولۇشقا باشلىدى.

ئون بەشىنچى باپ

"فورد" ماركىلىق يېنىك ماشىنا غۇلجا - سۈيدۈڭ تاش يولىدا غۇيۇلداپ كەلمەكتە. ماشىنىدا ئۇچلا ئادەم - ليۇبىڭدى، ئۇنىڭ شەخسىي مۇھاپىزەتچىسى ۋە شوفۇرى. سېمىزلىكتىن تېنى بۇقىدەك، گىرەنلىرى قاتلاشقان بۇ ليۇبىڭدى ماشىنىنىڭ كەينى بۆلمىگە كەپلەپ قويغاندەك تىقىلىپ ئولتۇرىدۇ. ئۇ ماشىنىدا ئولتۇرىپ ئارام ئېلىشنى ياخشى كۆرىدۇ، خاتىرجەم ئۇخلىغاندەك بولىدۇ.

كېچىگىدىنلا ماشىنىغا چۈشۈشنى ھەۋەس قىلاتتى. بىرەر ماشىنا كوچىدىن ئۆتكەندە خېلە يەرگىچە كەينىدىن يۈگرەپ، يېتەلمەي-چۈشەلمەي ئۆكۈنەتتى، بەزىدە تېپىرلاپ يىغلايدىغان چاغلارمۇ بولىدىغان. پەلەكنىڭ گەردىشى ئۇنى ھەممىگە: ماشىنىغا، مەنسەپكە ئېگە قىلدى. ئۇ مەنسەپ ۋە بايلىققا ئەمگەك بەدىلىگە، خەلىقنىڭ مال-مۈلكىنى بۇلاڭ-تالاڭ قىلىش ھېساۋىغا بېيىدى، دۆلەتمەن بولدى. مونۇ ئاستىدىكى «فورد» ئەسلىدە خوجىنىياز ھاجىنىڭ شەخسىي مۈلكى بولۇپ، 1937-يىلى تەقىپ قىلىنغاندا باشقا مال-مۈلكى بىلەن تارتىپ ئېلىنغان ۋە جاللاتلار باشلىغى شىڭ-شىسەي تەرىپىدىن «خىزمەت كۆرسەتكەن» لىۋجەڭسا جاڭغا 1 – «مۇكاپات» ئورنىدا تەغدەم قىلىنغان .

1. ئاق قوي ئىدارىسى – كۈنەس ناھىيەسىدىكى نەسىللىك ئاق مېرىنوس قوي يېتىشتۈرىدىغان فېرما بار ئېدى، ئۇ يەردىمۇ دۈشمەننىڭ قۇراللىق چېرىكلىرى تۇراتتى.
1. جەڭسا جاڭغا – تاپتىش باشلىغى لىۋبىڭدىگە.

شۇنىڭدىن بۇيان يېڭى، ئازادە ماشىنىنىڭ ھالاۋىتىنى كۆرۈۋاتقان كەسپىي جاسۇس ماشىنىغا چۈشۈپ راھەتلىنىپ ئۇخلايدىغان ئادەت چىقىرىۋالدى. بۈگۈن سۈيدۈڭ، كۈرەدىكى گارنىزوننى كۆزدىن كەچۈرۈپ ۋە پولىسىيە ئىشلىرىنى تەكشۈرۈپ «غەرىپتىكى خەتەرلىك چېگارىنى» پۇختىلاشتۇرۇش كەبى بىر قاتار ئىشلار توغرىلىق بېۋاسىتە كۆرسەتمىلەرنى بېرىشنىڭ سىرتىدا «گۇمانلىق ئۇنسۇرلارنى» قاماققا ئېلىش تىزىمىنى تەستىقلىپ بەردى. قايتىشىدا ماشىنىغا ئولتۇرىشى بىلەنلا كۆزى يۇمۇلدى. ئۇنىڭ چالا بوغۇزلانغان كالىدەك، خاقىراپ خورەك تارتىشى ماشىنا موتورىنىڭ گۈكۈرىشىنى بېسىپ كەتكەشكىمېكىن، مۇھاپىزەتچى چۆچۈپ كەينىگە قاراپ-قاراپ قويايتتى.
غۇلجىدىن يەتتە كىلومېتىر غەرىپتىكى بايانداي يېزىسىغا كىرەردە ماشىنا ئالدىدىن ئېتىلغان مىللىق ئوقى ۋىزىلداپ ئۆتۈپ كەتتى. مىللىق ئاۋازنى شوفۇر، نە مۇھاپىزەتچى ئاڭلىمىدى.
لېكىن لىۋبىڭدى چۆچۈپ چۆرىسىگە قارىدى.
تالڭ-تالڭ...

– ئەي، ياۋا! – دۈم يېتىۋالدى جاللات. بۇ قېتىمقى ئوقنىڭ بىرى «فوردنىڭ» ئالدى ئەينىگىنى تېشىپ ئۆتۈپ، مۇھاپىزەتچىنىڭ ئوڭ مۇرىسىنى چىرىپ كەتكەن ئېدى. شوفۇر قورقۇپ رۇلغا ئېگە بولالماي، ماشىنا دۈم كۆمۈرۈلگىنى ئاز قالدە، قىڭغىيىپ يول چېتىدىكى ئىمارەتنىڭ تېمىغا ئۇرۇلدى .

يېرىم سائەتتىن كېيىن بايانداي ساقچى بۆلۈمىنىڭ باشلىغى ئۈچ ساقچى بىلەن يېتىپ كەلدى. ماشىنا ئىچىدە ئىگىراپ يېتىشقان ئۈچ ئادەمنى چىقىرىۋېلىشتى.

– خۇن دەن! – دەپ تىللىدى ساقچى باشلىغىغا قارىلىپ لىۋبىڭدى ۋە كاپىتىغا شۇنداق ئۇردىكى، سەنتۈرۈلۈپ بېرىپ ماشىنىغا يۆلىنىپ قالدى، – ئەتراپىڭدا ئوغرىلار قۇتراپ يۈرسىمۇ، سەنلەر كاڭشاڭدا باش پۈركەپ يېتىش.

لىۋبىڭدىنىڭ دېمى كېسىلىپ ئۇنى چىقماي خىرىلداپ، ئولتۇرىپ قالدى. ئۇنىڭ ئېيىنى بىلىدىغان شوفۇر «موتەي» جۇنى 1 ئېلىپ، ئىچىرەتتى:

– ماشىنا، ماشىنا! – ۋاقىرىدى لىۋبىڭدى. چاپسانراق قېچىپ شەھەرگە يېتىۋېلىشقا ئالدىرىدى ئۇ.
ساقچىلار «فوردنى» ئاران دېگەندە ئازگالدىن يول ئۈستىگە ئەپچىقتىيۇ، لېكىن موتور ئوت ئالمىدى – كاربىيۇراتور ماكچىيىپ كېتىپتۇ. شۇ ئارىلىقتا كېچىنىڭ تىنىق ھاۋاسىدا ئوق ئاۋازى ياڭراپ كەتتى.
– زى-ۋا-زا! – يىغلىغاندەك ۋاقىرىدى لىۋبىڭدى ۋە ھەممىنىڭ ئالدىغا چۈشۈپ يۈگرىدى. تەڭپۇڭنى تۇتالمىدى، ئەتمالمى يۈز قەدەمچە بارماي يىقىلىپ، خۇددى ياغاچ تۇڭدەك نەچچە دومىلاپ كەتتىيۇ،

لېكىن تىرەجەپ تۇرۇپ يەنە ئالغا قاراپ يۈگەردى. شۇنسى تەججۈپ قىلارلىقى، ماڭغاندا قوسىغى تىزىغا تېگىپ، ئاران-ئاران ئاياق باسىدىغان بۇ لوپسا باشقىلارنى يەتكۈزمەي، ھەممىنىڭ ئالدىدا كېتىۋاتاتتى. بەلكى ئادەم قورققاندا چاپقۇرلىشىپ، يۈگرەيدىغاندۇر. جان دېگەن تاتلىقتە! لىۋىڭدى يەنە دومىلاپ كەتتى. بۇ قېتىم قويۇق پاتقاققا پېتىپ قالغان قاۋاندىك خارتىلداپ تۇرالماي خېلە تېپىرلاپ، تۆرت ئاياقلىنىپ، ئاران ئۆرە تۇرۇشىغا يەنە ئېتىلغان ئوق ئۇنىڭ قۇلاق تۈۋىدىن ئۆتۈپ كەتكەندەك تۇيۇلدىدە، جان ئاچچىغىدا يۈگرەپ كەتتى ۋە ساقچى ئىدارىسىنىڭ ئىشىكىگە يېتە-يەتمەي دۈمىچە چۈشۈپ، تېلىپ قالدى...

1 مۈتەي جۇ - ھاراقنىڭ نامى.

لىۋىڭدى كۆزىنى ئاچقاندا ئىككى يېنىدا ئاق خالاتلىق بىر ئەر بىر ئايال ئولتۇرىپتۇ. شوفۇرنىڭ قېشىدا بولسا ئىلى ۋىلايەتلىك ساقچى ئىدارىسىنىڭ باشلىغى گاۋ-جۇجياڭ ئولتۇرغانلىغىنى بايقاپ، كەچمىش ۋاقىتىنى ئەسلىدى، ئەتمالىم، ئۇيالىغىنىدىن، توغرىغى - رەسۋا بولغىنىدىن ئەندىكىپ كەتتى. دەرۋاقە، شىڭ دۈبەننىڭ مەخسۇس ۋەكىلى، نوپۇسلۇق ئەمەلدارنىڭ بۈگۈنكى ھالىتى شەرمەندىلىك ئەمەسمۇ؟ باشقىلارغا يول-يۈرۈك كۆرسىتىدىغان، ئېتائىتىدىكىلەرنىڭ ھوشيار ۋە سەزگۈر، غەيرەتلىك ۋە جاسارەتلىك بولۇشىنى تەلەپ قىلىدىغان تەلەپچان «رەھبەر» قانداقتۇر غايىپ ئوق ئاۋازىدىن قورقۇپ بېدەر قېچىشى، ئەس-ھوشىنى يوقىتىپ، ساقچى ئىدارىسىدا ئۆزىنىڭ ئېتائەتمەن كىچىك خادىملىرىنىڭ كۆز ئالدىدا شا بولۇپ يىقىلىشى، ۋاي، رەسۋاچىلىغى! ئۇ قايسى يۈزى بىلەن خادىملار ئۆزىگە قارايدۇ؟ قايسى تىلى بىلەن ئەمىر-پەرمان بېرىپ، ئىجراسىنى تەلەپ قىلىدۇ؟.. ئۇنىڭ ۋۇجۇدىنى قورقۇنۇچلۇق تىتىرەك باستى. ھە، ئۇ قورقىدۇ. ئەڭ ئاۋال شىڭ-شىسەيدىن قورقىدۇ. دۈبەننىڭ شەپقەتسىزلىكىدىن قورقىدۇ.

- خەپ! - پىغان چىقاردى ھەسرەت ئىچرە لىۋىڭدى. يېنىدا ئولتۇرىشقانلار ئۇنىڭ تىلغا كەلگەنلىكىنى ئاڭلاپ خوشال بولۇشتى، ئەتمالىم، ھەممىسى تەڭ دېگىدەكلا:

- خەيرىيات، ھوشىغا كەلدى، - دېيىشتى.

- نەگە كېتىۋاتىمىز - سورىدى لىۋ.

- مەخسۇس شىپاخانىغا.

- ھاجىتى يوق.

- لىۋ جەنسا-جاڭغا تىببىي ياردەم زۆرۈر...

- ھاجىتى يوق. دېمىم سىقىدىغان، ئۆتۈپ كەتتى.

- شۇنداقتىمۇ ئەسەبلەرنى تەكشۈرۈش زۆرۈر.

- گاۋ، جۇجياڭ! - خىناپ قىلدى لىۋىڭدى.

- ياۋ! - دەرھال كەينىگە بۇرالدى، گاۋ.

- جىڭسا جۈزىگە!

- ياق!

تىببىي خادىملار قەھەرلىك ئەمەلدارنىڭ خاھىشىغا تەن بېرىشكە مەجبۇر بولدى. لېكىن ئۇلار ھېلىلا بېھوش لىۋىڭدىنىڭ مەينەت كىيىملىرىنى يۆتكىگەنلىكىنى، ئۇنىڭ قەي بولغىدەك ئىپلاس-سېسىق تېلەتنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈشۈپ، ئىچىدە نەپەت ئوقۇشتى.

ئىلى ۋىلايەتلىك جىڭسا جۇ - جامائەت بېخەتەرلىكىنى ساقلاش ئىدارىسى (خەلىق ئۇنى «ساقچى ئىدارىسى» دەپ ئاتىشىدۇ) غۇلجىنىڭ غەربى قىسمى «يېڭى شەھەر» بىلەن «دۆڭ مەھەللىنىڭ»

پاسلىغا جالاشقان. سېپىلدەك ئېگىز تاملار بىلەن ئىھاتىلەنگەن بۇ خۇن پۇراپ تۇرىدىغان سۈرلۈك مەھكىمىنىڭ ئىچىدە نېمىلەر بولۇۋاتقانلىغىنى بىلمەك بەسىي مۈشكۈل. بۇ «قۇشخانغا» كىرگەن ئادەم تىرىك چىقىشى ئەمرىمەھەل. ئىككى قاناتتا ئىككى قاراۋۇل بۇدكىسى ئورنىتىلغان زور قارا قايقا ئالدىدا توختىغان ماشىنا شەرتلىك گۈدۈك بەردى. شۇ ئان قايقىنىڭ بىر قاننى ئېچىلىدە، ماشىنا ئىچكىرى كىرىشى بىلەن قايتا يېپىلدى. گاۋ جۇجاڭ شوفۇرنى توختىتىپ، «خەۋەرلەش بۆلۈم» دەپ ئاتىلىدىغان بۆلمىنىڭ ئىشىك ئالدىدا تۇرغان كۈزەتچى ئوفىتسىپىنى ئىما بىلەن ئالدىغا كەلتۈرۈپ، ماشىنىدا ئولتارغان ئاق خالاتلىق كىشىلەرنى كۆرسەتتى. ئوفىتسىپ ماشىنا ئىشىكىنى ئېچىپ، ئۇلارنى ماشىنىدىن چۈشۈشكە ۋە ئۇنىڭ كەينىدىن مېڭىشقا قولى بىلەن ئىشارە قىلدى. مۇنداق قوپال مۇئامىلىدىن قورقۇپ ئەس-ھوشىنى يوقىتاي دېگەن تىببىي خادىملار سەنتۈرۈلۈشۈپ ئاران ماڭدى. ئۇلارنى خەۋەرلەش بۆلۈمىگە باشلاپ كىرگەن ئوفىتسىپ ئىككىسىنى ئۈستەل قېشىغا ئولتۇرۇشقا شەرەت قىلىدە، ئىككى ۋاراق قەغەز بىلەن دۈۋەت، قەلەمنى ئالدىلىرىغا قويۇپ، ئەمىرانە قىياپەتتە دېدى:

– بۈگۈن كۆرگەن-بىلگىنىڭلارنى ھېچ كىمگە ئېيتمايمىز دەپ تىل خەت يېزىڭلار!
تىببىي خادىملار يېنىك تىنىق ئېلىشتى. خەيرىيات، موشۇنىڭ بىلەنلا تېچ-ئامان قۇتۇلۇپ، قۇشخاندىن چىقىپ كەتسە... بۇ خىل تىل خەتلەرنى نۇرغۇن قېتىم يازغان، قىيىن ئۆلتۈرۈلگەن نۇرغۇن ئادەملەرگە «پالان كېسەلدىن ئۆلدى» دەپ يالغان دانىگىنوز قويۇلغان ئاكتلارغا مەجبۇرىي ئىمزا قويۇشقانۇ، ئاخىر ھەر ئىككىسى باش ساقچى ئىدارە مەھكىمىسىگە كىرگەندە جاننى قولتۇققا قىسىپ كىرىشىدىغان، سالامەت قايتىپ چىقىپ كېتىشكە ئىشەنمەيدىغان.

ليۇبىڭدى كىيىنكىتە كىردى (باش ساقچى ئىدارىسى، ھەربىي شتاب ۋە دوتەي – ۋالى مەھكىمىلىرىدە ئۇنىڭ مەخسۇس كىيىنكىتە بولىدىغان) ۋە يۇمشاق كىرىپىلۇغا ئولتۇرۇپ، پىكىرلىرىنى جەملىگەندەك بولدى. لېكىن تەشۋىشى كۈچلۈك بولغاچقا بۈگۈن روي بەرگەن ھادىسىدىن خۇلاسىە چىقىرىشقا مادارى يەتمىدى. «نېمە قىلىش كېرەك؟» بۇ سوئالنى نەچچە تەكرارلىدى ئۇ. «ئوق ئاتقان ئوغرىمۇ ياكى سۈيىقەستىمۇ؟»

بۇ سوئالدىن ئۆزى چۆچۈپ كەتتى ۋە قانداقلا چە كىنوپكىنى بېسىۋەتكەنلىگىنى سەزمەي قالدى.

– جەنسە جاڭغا بىر نەرسە كېرەكمېكىن؟ – دېدى يان بۆلىمىدىن كىرگەن گاۋ جۇجاڭ.

– نېمە قىلىدىڭ؟ – تېپىشماقتەك سوئال بەردى ليۇبىڭدى.

گاۋ تىڭرىقاپ قالدى. نېمە دېيىش كېرەك؟

– ھېلىقىلارنى نېمە قىلىشتىڭ؟

– ئۇلار ئىشەشلىك كىشىلەر، – دېدى جەنسە جاڭنىڭ سوئالىغا ئەندى چۈشەنگەن گاۋ، – شۇنداقتمۇ

تىل خەت ئېلىندى .

ليۇبىڭدى قانائەتلەنگەندەك بېشىنى لىڭشىتىپ، كىرىپىلۇغا قايتىدىن ئولتاردى.

– بۇ كېچىدىكى سۈيىقەست توغرىلىق ئۈرۈمچىگە تېلېگرامما بېرىلدى...

– دۇرۇس ئىشلەپسەن، گاۋ جۇجاڭ! – ليۇبىڭدى گاۋنىڭ تاپقۇرلىغىغا مەمنۇن بولغانلىغىنى يوشۇرالمىدى.

– بۇ سۈيىقەستنى كىم دەپ ئويلايسەن؟

– ئالتە ئوغرىدىن كۆرە، شەھەردىكى بۇزۇق ئۇنسۇرلار بولۇشى كېرەك. سىزنى قارىلاپ تەشۋىق تاراتقان

يەنە شۇلارغۇ !

– غېنى بولسىچۇ، غېنى... ئۇ كاساپەتنىڭ قولىدىن ھەممە كېلىدۇ.

– راست، راست، – ئوقنىڭ گېپىنى ئاڭلىغان ليۇبىڭدىنىڭ ئۆزى تاتىرىپ كەتتى، بىلىندۈرمەسكە

سېلىپ، سىگارېتنى تۇتاشتۇرماق بولۇشىغا گاۋ ياندۇرغۇچى ياقىتى.

– بايانداي ساقچى بۆلۈمىنىڭ باشلىغى ماڭا ياقمىدى، – دېدى سىگارېتنى ئىككى-ئۈچ شورىغاندىن كېيىن ليۇ.

– ئۇ لەيغەزەل بىلەن ئۈچ ساقچىنى قوشۇپ قاماققا ئېلىشقا بۇيرۇق بېرىلدى.
گاۋنىڭ يەنە دېگەن يەردىن چىققىنىغا ئىچىدە خوشال بولدى ليۇبىڭدى. بۈگۈنكى رەسۋاچىلىقنىڭ گۇۋاچىلىرىنى كۆزدىن نېرى قىلىپ، سىرنى يېپىش كېرەكتە!

گاۋ بىلەن ليۇ – بىر تەن، بىر جان. ھەر ئىككىسى تۇنگان. گاۋنى تۆۋەندىن يۇقۇرىغا – ئەمەل-ئۇنۋان دەرىجىسىنى كۆتىرىشكە سەۋەپچى بولغان ليۇبىڭدى. ئىلى ۋىلايەتلىك ساقچى ئىدارىسىنىڭ باشلىغى قىلىپ تەيىنلەشتىمۇ يەنە شۇ ليۇبىڭدى، شىڭ-شىسەي ۋە لى-يىڭچى ئالدىدا كاپالەتلىك بېرىپ، تەۋسىيە قىلغان. شەرقىي تۈركىستاننىڭ ئون ۋىلايەت، ئۈچ بېۋاسىتە مەمۇرىي رايون ئىچىدە ئەڭ باي ۋە ئەڭ مۇرەككەپ، سوۋېت تەسىرى چوڭقۇر يىلتىز تارتقان «خەتەرلىك جاي» ھېساپلىنىدىغان ئىلى ۋىلايىتىنىڭ باش ساقچى ئىدارىسىگە باشلىق بولۇش ئۈچۈن سىناقلاردىن ئۆتكەن، ئىشەش – ئىناۋەتلىك ۋە ئىستىداتلىق – تەجرىبىلىك كادىر بولۇشقا تېگىشلىك. گاۋدا گومىنداڭچىلار تەلەپ قىلغان بۇ تەرىقە شەرتلەر تەل-تۆكۈز بولمىسىمۇ، ئۇ گومىنداڭچىلارغا سادىق، سوۋېتلەر ئىتتىپاقى ۋە ماركسىزم-لېنىنىزمغا چىش-تىرنىغى بىلەن قارشى ئەشەددىي مۇتەئەسسەپ ئېدىكى، ئۇنىڭ موشۇ تەرەپلىرى شىڭ بىلەن لىغا ياقىدىغان. شۇ سەۋەپتىن ليۇبىڭدىنىڭ تەكلىۋىنى رەت قىلىشىمىغان ئېدى. گاۋ غۇلجىغا كەلگەندىن بۇ يانقى ئىككى يىل ئىچىدە زىندانلار لىققىدە تولۇپ، خەلىق مەئىشتى كۈندىن-كۈندە ئېغىرلىشىپ، زورلۇق-زومبىلىق ھەددىدىن ئاشتى.

يان بۆلمىنىڭ ئىشىكى چىكىلدى – بۇ چاي ۋە تائام كەلتۈرۈلدى دېگەنلىك ئېدى.

– ئۇسۇلۇق ئىچمۇالامسىز؟

– ماقۇل، – ئىنجىقلاپ ئورنىدىن تۇردى ليۇ.

ئىككىسى ئەندىلا بىر پىيالىدىن «شاڭپەر» چاي ئىچىپ تۇرۇشىغا تېلېفون جىرىڭلاپ كەتتى. گاۋ جۇجياڭ تېلېفون نوگىيىنى قۇلاققا تۇتۇپ:

– نېمە-نېمە؟ – ئۇنىڭ ئوڭى ئۆچۈپ كەتكەنلىكىنى بايقىغان ليۇبىڭدى ئالدىراش:

– نېمە گەپ؟

– سۇلتانوۋ ۋەيس مازار...

– يەنە نېمە بوپتۇ؟ ئوغرىلارمۇ؟

– ئوغرىلار ھۇجۇم قىلىپ، ئالتە ساقچىنى ئۆلتۈرۈپ، جاڭ سوجاڭنى تۇتۇپ...

– گالۋاڭ پالاكەتلەر! – كابىنېتتىغا يۈگرەپ دېگىدەك چىقتى ليۇبىڭدى ۋە گاۋنىڭ قولىدىكى تېلېفون نوگىيىنى يۇلۇپ دېگىدەك ئېلىپ:

– ساقچىغا ھۇجۇم قىلغانلار كىم؟ ھە؟ دۇدۇقلىماي گەپ قىل، دەلدۇش! ھە؟! غېنى دېدىڭما؟! – لاسسىدە ئولتۇرۇپ قالدى ليۇبىڭدى غېنىنىڭ ئېتىنى ئاڭلاپ.

– يەنە شۇ دا زىۋاز! – پىغان چىقاردى گاۋ جۇجياڭ، – بۇ ھەربىي گارنىزون نېمە قىلىۋاتىدۇ؟ بىر بانالىئون ئەسكەر ئەۋەتىلگەن، ئۇلار نەدە يۈرىدېكىنە!

– ماڭقىسىنى ئېقىتىپ يۈرۈشكەندۇر! – دەپ سوغ كۈلدى ليۇبىڭدى. ئۇنىڭ بۇ سۆزى تەنىمۇ ياكى چېرىكلەرنىڭ قابىلىيەتسىزلىكىنى ياراتمىغانلىقىمۇ بىلگىنى بولماتتى. شۇ ئارىلىقتا تېلېفون قاتتىق جىرىڭلاشقا باشلىدى. بۇ قېتىم ليۇبىڭدى ئالدى.

– يا-ماتو؟! ھە، نېمە بولدى؟ كېكەچمۇسەن، نېمە بولدى دەيمەن؟ زىۋاز؟! !

ليۇبىڭدى تېلېفون نوگىيىنى پىقىرتىپ تاشلاۋەتتىدە، «باش قاتتى» – دېگەن پېتى ئىشىككە قاراپ ماڭدى ۋە بوسۇغىنى ئاتلاپ توختاپ – يۈر، ھەربىي شتابقا!... دېدى.

ئون ئالتىنچى باپ

غۇلجىنىڭ «سايىنىڭ قۇيۇلۇشى» دەپ ئاتىلىدىغان غەربىي-جەنۇبىي قىسمى ئىلى دەرياسىغا تاقىلىدۇ. ئەنە شۇ ساي قۇيۇلۇشىدىكى قىسمى جىگدىلىكنىڭ ئىچى بىلەن ئىككى كىشى غەربكە قاراپ كېتىپ بارىدۇ. ئۇلار يېرىم سائەتچە مېڭىپ بۈك تاللىققا چىقىپ كېلىشتى. ئالدىدا يول باشلاپ كېتىۋاتقان ئېگىز بويلىغى توختاپ، ئەتراپىغا نەزەر تاشلىدى ۋە نېمىنىدۇر مۆلچەرلىگەندەك قىلىپ، سولغا، دەريا تەرەپكە بۇرۇلدى. ئون قەدەمچە مېڭىپ ئۆسكىلەڭ تال تۈۋىدە توختاپ، تالنىڭ غوللىرىنى سىپىياشتۇرۇپ بىر نەرسىنى تاپتى، ئەتمالىم، ئونىڭ كەينىدىن ئىز بېسىپ كەلگەن يولدىشىغا قاراپ: - كەلدۇق، مەشەدە، - دېدى.

- يېڭىلىمىگەنسەن؟

- ياق، مانا، مونۇ تالنىڭ بىر شېخىدا ئىككى، يەنە بىر شېخىدا ئۈچ بەلدەم - بۇ بەلگۈمىز.

- قولۇق يېقىن يەردىمۇ؟

- ئەللىك قەدەمچە كېلىدۇ.

- يۈرە، تەخىر قىلمايلى.

يول باشلىغان كىشى يەنە ئالغا چۈشۈپ ماڭدى. قاراڭغۇدا قويۇق تال شاخلىرىنى قايرىپ، ئىگىشىپ - ئىككى پۈكلىنىپ ماڭغاشقىمېكىن، ئەللىك قەدەمچە يەرنى بېسىپ ئۆتكىچە تەرلەپ-بۇزغىراپ كېتىشتى ئۇلار.

- مانا! - دېدى يول باشلىغۇچى، دەريانىڭ قولىتۇق سىمان دوناي يېرىگە يېتىپ كەلگەندە، - ئولتار، ئارام ئالايلى.

دەريا لېۋىنى يالاپ، چايقىلىپ ئاقماقتا. ئەتراپ گويا ئاي قاراڭغۇسىغا كۆمۈلۈپ قالغاندەك جىم-جىت. پەقەت دەريانىڭ شالاقلاپ چايقالغان تاۋۇشىلا سۈرلۈك جىم-جىتلىقنى بۇزۇپ تۇرۇپتۇ. يولۇۋچىلار كېچە جىم-جىتلىغىنى ئۆزلەشتۈرگەندەك، شۈك ئولتىرىشىدۇ. بەلكى، ئۇلار دەريانىڭ قىنىغا پاتماي چايقىلىشىنى ۋە قانداقتۇر مۇڭ-زارغا تولغان نەغمە مىسالى شاۋقۇننى دىلغا جا قىلىشقاندۇر؟ ئېھ، ئىلىنىڭ ھايات ھېكمەتلىك دەريا! ئاق، ئەجدات-ئەۋلاتلىرىمنىڭ ئەلەم-ھەسرەتلىرىنى باغرىڭغا يوشۇرۇپ چايقىلىپ، كۈچلۈك شاۋقۇن چىقىرىپ ئاق..!

دەريانىڭ ئۇ قاننىدا، قېلىن بۇلۇتنى يېرىپ چىققان يۇلتۇزدەك قاراڭغۇدا يورۇق كۆرۈنىدە ئۆچتى ۋە يەنە يورۇپ، يەنە ئۆچتى.

- بىزنىڭكىلەر! - دېدى يول باشلىغان ۋە يولدىشىنى باشلاپ، دەريا قولىتۇغىنىڭ لېۋىگە كېلىشتى - قولۇق تۇرغان ئېكەن. ئىككىسى ئالدىراشلىق بىلەن چېتىقنى بوشىتىپ قولۇققا چۈشۈشتى ۋە ئېقىن بويلاپ، پالاق ئۇرۇپ شىددەتلىك ئۈزۈشتى. ئۇ قاناتقا يېتىشى بىلەن كۈتۈپ تۇرغۇچىلار ئىككىسىنى قولۇقتىن كۆتىرىپ دېگىدەك چۈشىرىشتىدە، ئاتلارغا مىڭگۈزۈپ، ئېگىز قومۇچلۇق ئىچىگە كىرىپ كېتىشتى. ئۇلار دەريانى ياقلاپ، تۆرت-بەش كىلومېتىرچە ماڭغاندا چاتقاللىق باشلاندى. شۇ قېلىن چاتقاللىق ئىچىدىكى گەمە ئالدىغا كېلىپ توختاشتى.

ئىككى يۈرۈش گەمىنىڭ ئىچى گۈپىدە زەي ۋە بېلىق پۇراپ تۇرسىمۇ پاكىزە، سەرەمجان.

- ئولتىرايلى، بۇرادەرلەر. ۋاقىت ئاز. تاڭ يورۇغچە تارقىلىپ، ئۆز جايلىرىمىزغا يېتىشىمىز كېرەك، - دېدى گەمىگە كىرىپ ئولتىرىشقاندىن كېيىن، قولۇقتا باش قايمىغاندۇر؟ - دەپ سورىدى رەھىمجان ئابباسوۋتىن.

- مەمەش ئاكا پالاق ئۇرۇشقا ماھىر ئېكەن. دەريادىن خۇددى بۆشۈكنى تەۋرەتكەندەك، سىلىق ئۈزۈپ ئۆتتۇق. سىلەرچۇ؟ - سورىدى ئابباسوۋ.

- كېمىچى ئۆتكۈلدىن ئۆتكۈزۈپ قويدى، - دېدى رەھىمجان ۋە كۈلۈمسىرەپ، - شۇنداق قىلىپ

ليۇبىڭدى «دوستۇڭنى» تاشلاپ ماڭىدىغان بولدۇڭ؟

-ئامال قانچە، سېغىنىسام قايتىپ كېلەرمەن، - دەپ يېقىملىق كۈلكىسىنى كۈلدى ئابدۇكېرىم ئابباسوۋ.

ليۇبىڭدى بىلەن ئەندى باشقىچە ئۇچرىشارمىز تېخى.

-كۈرەش قىزىپ «چوڭ ئويۇنغا» چۈشىدىغان ۋاقىتتا سىلەردىن ئايرىلىشىم مەن ئۈچۈن ئىنتايىن ئېغىر... ئەيىپ ئۆزەمدە: چوڭ ئىش، چوڭ پايدا يەتكۈزۈمەن دەپ ئىلدىراپ، چاندۇرۇپ قويدۇم، - دەپ ئۆكۈندى ئۇ.

-تەشكىلات سېنى ھېچ قانداق ئەيىپلىمەيدۇ. ھەتتا تەغدىرلەيدۇ. ئورۇن يۆتكىشىڭ ئۇ ۋاقىتلىق ھالەت. سەن بىلەن بىرلىكتە ئىشلەيدىغان ئىشلار تېخى ئالدىمىزدا! - دېدى رەھىمجان.

ئابباسوۋنىڭ «ئەيىپ مەندە» دېگەندە مەلۇم ھەقىقەت بار ئېدى. ليۇبىڭدى ئۆزى ئۇيغۇرچە سۆزنى مۇكەممەل بىلىسىمۇ، تۆرىلىگىگە ئېلىپ «چەنتۇ تىلىنى» تەرجىمان ئارقىلىق ئاڭلايدىغان بولۇۋالغان ۋە ئىككىنچى تەرەپتىن بۇ قۇۋ جاسۇس ئابباسوۋ ئۇنىڭ مەجلىس-يىغىنلاردا خەلىققە، كادىر-زىيالىلارغا قارىتا سۆزلىگەن سۆزلىرىنى توغرا تەرجىمە قىلامدۇ، بىرەر يەردە «قىستۇرۇپ» كېتەمدۇ دەپ سىنايدىغان. دېگەندەك، ئابباسوۋ بىر قېتىم «سۆز قىستاردى» يەنە بىر قېتىم، سوراقتا تېگىشلىك ئەمەس يەنى «ئالتە ئوغرىنى باستۇرۇش ئۈچۈن يېڭى قىسىملار ئەۋەتەلمەيدۇ؟» دەپ سوراپ قويدى. ليۇبىڭدى بۇلارنى ئېرەن قىلمىغاندەك كۆرۈنگىنى بىلەن شۇ كۈندىن ئېتىۋارەن ئابباسوۋنىڭ ئەتىدىن كەچكىچە پۈتۈن ھەرىكىتىنى تەكشۈرەيدىغان، ئۇنىڭ كەينىدە نەچچىلىغان جاسۇسلار ۋە «مېھماندوست» ئىلپەتلەر يۈرىدىغان، ئۇلاردىن بەزىلىرى ئۆزلىرىنى «ۋەتەنپەرۋەر» كۆرسىتىپ، تەشكىللىك ھەرىكەت قىلىشنى تەۋسىيە قىلىدىغان بولۇۋالدى. ليۇبىڭدى ئابباسوۋنىڭ زېرەكلىكى ۋە قابىلىيىتىگە تەن بەرگەن ھالدا ئۇنى پەرەز قىلىنغان ھەرىكەتتىكى تەشكىلاتنىڭ مۇھىم ئەزاسى دەپمۇ گۇمان قىلاتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنى دەرھال قاماققا ئالماي، ئاغامچىنى ئۇزۇن قويۇۋېتىپ، ئىزغا چۈشۈپ، تەشكىلاتقىچە بېرىپ يېتىشىنى مەقسەت قىلغان ئېدى. ئەگەر ئىككى كۈن ئالدىدا بايانداي «شەرمەندىلىكى» سۇلتان ئۇۋەيس ۋە ياماتۇ ساقچى بۆلۈمچىلىرى غېنى باشلىق «زىۋازلار» تەرىپىدىن ۋەيران قىلىنمىسا، ئەينى ۋاقىتتا ھۆكۈمەتكە، شەخسىي ئۆزىگە قارشى تەشكىلاتلار تارلىپ، خەلىق غۇل-غۇلىسى كۈچەيمىسە ئابباسوۋنىڭ قاماققا ئېلىنىشى كېچىكتۈرۈلەر ئېدى. لېكىن ۋاقىت كۆتمىدى، قارا تىزىمغا ئېلىنغان ياش كۈرەشچىنى سولاش مەزگىلىدە ئۇنىڭ يېقىن تۇققانلىرىدىن ھاشىماخۇن (بۇ ئاتاقلىق جاسۇس كېيىن ئىنقىلاپچىلار تەرىپىدىن ئېتىپ تاشلانغان) قېرىنداشلىق مېھرى ئويغانسا كېرەك، ئەتمالىم، ئابباسوۋنى خەۋەردار قىلىپ قويدى. «ئازاتلىق تەشكىلاتى» خەۋەر تېپىپ، ئابباسوۋنى ۋاقىتلىق بىر جايغا بېكىتىشكە قارار قىلىشتى ۋە شۇ قارارغا بېنائەن رەھىمجان ئۇنى «ئۆزىتىپ» قويماقچى.

-يۈرۈش ئالدىدا بىر نەچچە پىكىر بەرمەكچىمەن، - دېدى ئابباسوۋ، ۋە قويۇن يانچۇغىدىن دەپتەرچىنى چىقاردى، - بۇنىڭدا يېڭى تەشۋىقات لايىھىسى بار. تەلئەت بايۋەچچىنىڭ ئۆيىدىكى زىياپەتتە ليۇبىڭدى موللىلار، سودىگەر-بايلارغا مۇكاپاتلارنى بېرىپ، ئۇلارنى «ئالتە ئوغرى» ۋە باشقا كۈرەشچىلەرگە قارشى ھەرىكەتكە دەۋەت قىلغان. شۇ رەزىل مەقسەتنى پاش قىلىش بىلەن، يېڭى تەقپىكە تەييارلىق كۆرۈشۈۋاتقانلىقىنى دەلىللەپ بېرىدىغان فاكتلار يېزىلغان. مەنچە بولغاندا بۇنى تېز بېسىپ تارقىتىش كېرەك.

-ئىنتايىن ياخشى، - دەپتەرچىنى ئالدى رەھىمجان.

-دەققەت قىلىشقا تېگىشلىك يەنە بىر مەسىلە، - داۋام قىلدى سۆزىنى ئابباسوۋ، - ليۇبىڭدى خەلىق ئىچىدە ئىناۋىتى بار دەپ ھېساپلانغان مۇختەر ھاجى بىلەن نودەر زۇڭگەننى تاغدىكى قوزغىلاڭچىلارغا «ئەلچىلىككە» ئەۋەتىش ئۈچۈن تەييارلىق كۆرۈۋاتىدۇ.

- شۇن - داقمۇ؟!
- ئەگەر قوزغىلاڭچىلار ھۆكۈمەتكە ئەل بولىدىكەن، ئۇ ھالدا، پاتىخنى نىلقا ناھىيەسىگە، غېنىنى بولسا - توققۇزاتارا ناھىيەسىگە شەنگەن قىلارمىش...
- پاه!... «ئىش تامام - ۋەسسalam» قىلماق بولۇپتەندە، بۇ گومىنداڭچى پەسەندىلەر! - سوغ كۈلدى رەھىمجان.
- بىز «چەنتۇلارنى» گوللاپ ئۈگىنىپ قالغان بۇ جاڭگۇدىلار! بۇ قېتىممۇ قاپاققا سېلىپ كولدۇرلاتماقچىدە!
- ياق! - دېدى مۇنداق چاغلاردا زەردىسى قاينايدىغان رەھىمجان، - ئىندەككە ئوڭاي كېلىدىغان نادان «چەنتۇلار» ئەندى تېپىلماس...
- ھەر ھالدا خىتايلارنىڭ رەزىل مەقسەتلىرى نېمىدىن ئىبارەت ئېكەنلىكىدىن غېنىكاملارنى ئالدىن - ئالا خەۋەردار قىلىپ قويۇش كېرەك، - دېدى ئابباسوۋ.
ئۇلار ئازاتلىق تەشكىلاتىنىڭ پائالىيىتى ۋە قۇراللىق قوزغىلاڭغا تەييارلىق كۆرۈش مەسلىسى توغرىلىق پىكىرلەشكەندىن كېيىن، رەھىمجان دېدى:
- سېنى بايىراقتا ئالدىڭغا ئات ئاپارغان ئادەم مەنزىلگە يەتكۈزۈپ قويدۇ.
- مەن تېخى مەمەش ئاكىنى بىللە ئېلىپ كېتەي دېۋىدىم، - دېدى ئابباسوۋ سەل ئۆكۈنگەندەك.
چۈنكى مەمەش ئۇنىڭ ئەڭ ئىشەنچلىك يېقىنى ئېدى.
- تەشكىلىي رەھبەرلىكنىڭ پىكرى شۇنداق، - دېدىدە، ئالا خوجۇنى كۆرسىتىپ، - بۇنىڭدا پۇل، ئوزۇق ۋە كىيىم - كېچەكلەر بار، - دەپ قوشۇپ قويدى.
ئابباسوۋنى ئاتلاندىرۇش ئالدىدا:
- بىلىم ۋە تەجرىبە ئاشۇرۇپ كېلىشىڭگە ئىشىنىمەن، ئىنىم. ئولجىلىق قايت. يولۇڭغا ئىنتىزار بىز، - دېدى ھايان ئىچرە رەھىمجان.
- تىرىشمەن.
ئۇلار قۇچاقلىشىپ خوشلاشتى.

***

جۈمە نامىزى بولغاچقىمۇ ياكى بولمىسا، زۇلۇم - سېتەم ئېغىرلاشقانسىرى ئاللاھقا تولاراق سىغىنىپ، ئاللاھ ئېگەمدىن رەھىم - شەپقەت تىلەيدىغان نامازخان سوپىلارنىڭ سانى كۆپەيدىمۇ، بەيتۇللا مېچىتىنىڭ ئىچىگە ئادەم سىغماي، مېچىت ھويلىسىمۇ ئادەمگە لىق تولۇپ كەتتى. كىيىملىرى يەتتە يەردىن ياماق بۇ ئادەملەرنىڭ چىرايلىرىدىن توپا يېغىپ تۇرسىمۇ، لېكىن ھەرىكەت، بېقىشلىرىدىن نېمىندۇر كۈتكەندەك جىددىيلىك ئەكس ئېتىپ تۇراتتى. ئۇلار مۇسۇلمان بەندىلەر، ئاللاھنىڭ ئۆيى ھېساپلانغان مېچىت - جامى ئىچىدە تىزلىنىپ ئولتۇرىپ، قىلۇنگە - مەككىگە قارىغان ھالدا ئاللاھ كەرىم - رەھىمداردىن مەغرىپەت تىلەشلىرى ۋە شەك كەلتۈرمەسلىكلىرى، مەئشىي خىياللارنى دىلغا پۈكمەسلىكى لازىم .

1 جاڭگۇدا - غوجايىن بېگىم.

لېكىن بۈگۈن جۈمە نامىزى ئوقۇلماي تۇرۇپلا بۇ دىنىي قائىدىلەرنى بۇزغۇچىلار، سەپراس بولۇپ ئولتارغۇچىلار ئارىسىدا گۈرۈڭ - گۈرۈڭ پاراڭ باشلىنىپ كەتتى:
- ھەممىلا مېچىتتا شۇنداق بوپتەك.

- مېچىتلارلا ئەمەس، كوچىلارغا قىزىل-جىيا چاپلانغان قەغەزلىر كۈن چۈشكىچە تۇردى.
- كىملىرىكىن، نېمىلا بولسا ئوغۇل بالىلار ئېكەن!
- نۇرغۇن كىشىلەرنى سولاپتىمىش.
- سولاق دېگەن ھەممىزنىڭ بېشىدا بار ئىشقا!
- بۇ ئىشلارنى قىلىۋاتقانلار ھېلىقى «ئالتە ئوغرى» دېگەنلەردۇر، ھەر قاچان.
- ئۇلارنىڭ شەھەردىمۇ جېلىكلىرى باردە!
- ئۇ «ئالتە ئوغرى» دېگەنلەر نىلقا تاغلىرىنىلا ياقلىغىچە شەھەرگە بېسىپ كىرسە قاراپ تۇرماقتۇق...
- ھاي، ئاستا. قارا پاچاقلار ئاڭلاپ قالمىسۇن.
- مېچىتما تىڭچىلاردىن خالى ئەمەس دەڭلار...
تەڭبىر ئېيتىلىدىدە، ھەممە نامازغا سەپ تارتىشتى - پاراڭ بېلىدىن كېسىلدى. جۈمە نامازدىن كېيىن قۇتبە ئوقۇلۇپ جامائەت تارقالمى تۇرۇپلا بەيتۇللانىڭ ئەتراپىنى قۇراللىق ساقچى-چېرىكلەر قورشاپلىشتىدە، ھېچ كىمنى سىرتقا چىقارمىدى. چېرىكلەر مېچىتنىڭ ئىچى-تېشىدىلا ئەمەس، ئۆگزۈلەرگىمۇ پۇلېمىۋىتلارنى قويۇۋېلىشقان - ھازىرلا ئادەملەرگە قارىتىپ ئوق چىقىرىدىغاندەكلا بىر سۈرلۈك قىياپەتتە تۇرۇشىدۇ. جامائەت بۇ ھالەتنى كۆرۈپ. ئادەتلىنىپ قالغاندەك، ئۇنچىلا قورقۇپ كېتىشىمىدى.
- نېمە بۇ؟ ئارام-خۇدا ناماز ئوقالمىساق ھە!
- ئاياق ئاستى قىلمىغان مېچىتلا قالغان!
- زىندان يېتىشمەي، ئەندى مېچىتلارنى زىندان قىلماقچىمۇ ھە؟
- قىرئەتسىما دىنىمىزنى، مېچىتلارنى ئاياق ئاستى قىلدۇرمايمىز!
قۇتبىدىن ئۆتكەن خاتىپ ئاخۇننىڭ ئالدىن-ئالا خەۋىرى بولسا كېرەك، ئەتىمالىم، ئىككى ساقچى ئەمەلدارى بىلەن بىرلىكتە سۇپىنىڭ ئۈستىگە چىقىشتى ۋە غۇل-غۇلا قىلىشقان جامائەتكە قارىتا:
- ھاي، ئەھلى مۇسۇلمانلار! چۇقان كۆتەرمەي، ئۇلۇقلارنىڭ گېپىنى ئاڭلاڭلار! - دېدى خاتىپ.
- ئۇلۇقنىڭ بىزگە قىلىدىغان پەندى-نېسىھىتى بولسا بۇ ھەيۋىنىڭ نېمە كېرىگى؟
- تەرتىپ بۇزۇلمىسۇن دەيدىكەن...
خاتىپ ئاخۇن گېپىنى تۈگەتمەي تۇرۇپ. لىۋىڭدى بىر توپ مۇھاپىزەتچىلىرى بىلەن كىرىپ كەلدىدە، ئىنجىقلاپ سۇپا ئۈستىگە چىقتى ۋە «مۇسۇلمانچىلىقنى» بەجا كەلتۈرمەك بولۇپ، جامائەتكە سالام بەردى.
- جامائەت! - مۇراجىئەت قىلدى لىۋىڭدى بىلەن سۆز ئالمىشىۋالغاندىن كېيىن خاتىپ ئاخۇن، - بۈگۈن ئەھلى جامائەتكە لىۋىڭدى جاناپلىرىنىڭ سۆز-نېسىھىتى بار ئېكەن. ئىخلاص قويۇپ تىڭشايلى!
- بىز ئىسىيان كۆتەرمىسەك، ياكى قالايمىقانچىلىق قىلمىساق نېمە سەۋەپتىن ئاللاھنىڭ ئۆيى بولغان ئۇلۇق بەيتۇللانى قورشىۋالىدۇ؟ ئاۋال شۇنىڭغا جاۋاب بەرسۇن بۇ "ئۇلۇق زات!"
- ھە-ھە! ھۆكۈمەت ئۆز پۇخراسىغا ئىشەنمىسە قانداق بولغىنى؟
- سەبىر، دىنداشلار، سەبىر! - كالا كۆسەيدەك، دىخماق قولىنى پۇلاڭلاتتى لىۋىڭدى، - شەھەردە تەپرىقچى بۇزۇقلار كۆپىيىپ قالدى. شۇلاردىن ساقلىنىش ئۈچۈن مۇھاپىزەت ئورنىدا بۇ ساقچىلار - چېرىكلەر كەلتۈرۈلدى، - ئۇنىڭدىن باشقا ھېچ قانداق غەرز يوق، خاتىرجەم بولۇڭلار، يۇرتداشلار!
لىۋىڭدى «يۇرتداشلار» ئىبارىسىنى ئالاھىدە ئۇرغۇ بىلەن قەيىت قىلىپ، ئۆزىنى «يۇرتداش» قىلىپ كۆرسىتىشكە ئۇرۇندى. لېكىن توپ ئىچىدە ئۇنلۇك بولمىسىمۇ «قارا بۇ لولىنى»، «يۇرتداش» بولماي قۇرۇپ كەت، جاللات!

دېگەن نەپەرەتلىك كىنايىلەر ئاڭلاندى.

– بۈگۈن، – سۆزىنى داۋام قىلدى ليۇبىڭدى، – جىنايەت ئۈستىدە بىر نەچچە بۇرۇق ئۇنسۇرلارنى قولغا ئالدىق. ئۇلار ھۆكۈمەتنى، داھىمىز شىڭ-شىسەينى، ھە، ھى... باشقا ئەمەلدارلارنى (ئۇ ئۆزىنى تىلغا ئالالمىدى) ھاقارەتلىپ يېزىلغان ۋاراقلارنى شەھەردىكى ئوتتۇز ئىككى مېچىت قوۋۇمىغا تارقىتىشنىڭ سىرتىدا دۇكانلار ئىشىكلىرى، ئۆيلەرنىڭ قاپقىلىرى ۋە ھەتتا دەرەقلەرگە چاپلاشقان...

بۇ سۆزلەر ئېغىر كەلدى، ئەتىمالىم، ليۇبىڭدى دېمى كېسىلگەندەك گەپتىن چىپ توختاپ قالدى. ئۇ بۇ ھالىتىنى چاندۇرماسقا تىرىشىپ، قول ياغلىغى بىلەن ئۆز-كۆزىنى سۈرۈشكە، يالغان يۆتىلىشكە باشلىدى. توپ ئىچىدە بولسا – «تېلىقچى جېنى چىقىپ كەتسەيدۇ بۇ بۇقاپاقنىڭ»، «مۇغەمبىرلىك قىلىپ، يالغان يۆتىلىۋاتىدۇ»، «كىم ئىشىنىدۇ بۇ ساتقۇننىڭ سۆزىگە» دېيىشتى ئادەملەر.

– خەلىق ئىچىگە، – سۆزىنى ئۆلىدى ليۇبىڭدى، – ئىغۋا تاراتقۇچىلارغا ھەرگىز ئىشەنمەسلىكىڭلار لازىم. ئۇلارنىڭ ئۆمرى قىسقا. ئاز كۈندە تاغنى ماكانلاپ، ئۇ يەر-بۇ يەردە قۇتراپ يۈرگەن «ئالتە ئوغرى» يوق قىلىنىدۇ. شەھەردىكى ئۇلارنىڭ ھەممەسى تەرەپدارلىرىمۇ قولغا ئېلىنىپ، جازاغا تارتىلىدۇ. بۇ تۆرت توك-توك ئوغرى بەش يۈز مىللىون جۇڭخۇا خەلقىگە تاقابۇل تۇرالمىدۇ، ھە؟! كىمدە كىم ئۇلارغا ئىشەنسە، ئۇلارنىڭ كەينىدىن ئەگەشسە ئۇ ئادەم خۇدىنى يوقاتقان ئاخماق بولۇپ، ئۆز ھاياتىغا ئۆزى زامان بولىدۇ...

ليۇبىڭدى خېلە ئۇزۇن ۋايسىدى. ئۇ دەم سىلىق پەندى-نېسەھەت قىلىدىكەن، دەم پويۇزا قىلىپ، خەلىقنىڭ يۈرىكىنى موجۇپ، قورقۇتۇش ئارقىلىق ئىتائەتمەن «پۇخرا» بولۇشقا دەۋەت قىلاتتى. سۆزىنىڭ ئاخىرىنى شۇنداق خۇلاسىلىدى:

– كىمدە كىم ھۆكۈمەتكە قارشى ئىسىيان كۆتەرگەنلەرگە بۇرۇقلارغا يان بېسىپ ئۇلارنى ياقلايدىكەن، ئىغۋاگەرلەر تاراتقان تەشۋىق ۋاراقلارنى ئوقۇپ، باشقىلارغا يەتكۈزىدىكەن يالغۇز ئۆزىنىلا ئەمەس، ئۇنىڭ خولۇم-خوشنىلىرى، تونۇش-بىلىشلىرى بىرلىكتە جازاغا تارتىلىدۇ، ئۇقتۇڭلارمۇ؟ قاتتىق جازاغا تارتىلىدۇ... ئەندى ئاخۇن – ئاكابىرلار، مۆتىۋەر زاتلار ھۆكۈمەتكە ياردەم قىلىپ يامان ئادەملەر ئۈستىدىن نازارەت قىلىشلىرى، ئۇلارنى ئۆز ۋاقتىدا تېڭىشلىك ھۆكۈمەت ئورۇنلىرىغا مەلۇم قىلىشلىرى لازىم. ئەگەر ئۇنداق قىلمىسا ئۇلارغىمۇ ئۆز خاتىرە قىلىنمايدۇ – بۇ ئاخىرقى ئاگاھلاندىرۇش!

قارا «فوردقا» ئولتۇرىپ ليۇبىڭدى كەتتى. بەيتۇلانى قورشىغان ساقچى – چېرىكلەرمۇ قاتار تىزىلىشىپ، ئۇنىڭ كەينىدىن مېڭىشتى. جامائەت بولسا «مەجلىستىن» ئالغان تەسىراتلىرىنى باشقىلارغا ئېيتىپ بېرىشكە، توغرا راغى، پۈتى كۆيگەن توخۇدەك تەمتىرىشىپ قېلىشقان گومىنداڭچىلار ئۈستىدىن شىكايەت قىلىشقا ئالدىراشتى، ئۇلارنىڭ كۆپچىلىگىنىڭ يانچۇقلىرىدا كىملىرى تەرىپىدىن سېلىپ قويۇلغان ۋاراقلار بار ئېدى.

***

خەلىقنىڭ كەيپىياتىنى بىلىش مەقسىتىدە جۈمە نامىزىغا قاتناشقان رەھىمجان بىلەن قاسىمجان ئىككىسى بالدۇر كېلىشكىنى بويىچە توغرا كۆرۈكتىكى ئاشخانلارنىڭ بىرىدە ئۇچراشتى. جۈمە كۈنى بولغاچقا ئاشخانا ئىچىدە بوش ئورۇن يوق، باس-باس ئېدى. شۇنداق بولسىمۇ يېقىن تونۇش ئاشپەز بۇ ئىككىسىگە ئايرىم بۆلمىلەردىن بىرىنى بوشتىپ بەردى.

– تەسىرات؟ – كۈلۈمسىرەپ سورىدى بىر پىيالىدىن چاي ئىچكەندىن كېيىن رەھىمجان. – خەلىق قىلچەك ئىشتىك بولۇپ كېتىپتۇ. راسا ۋاقتى. قۇراللىق قوزغىلاڭنى ئەندى كەينىگە سوزۇشقا بولمايدۇ، خەلىقنىڭ بىسىنى قايتۇرۇپ قويىمىز، – دېدى قاسىمجان. – پىكرىڭگە تولۇق قوشۇلمەن.

ئاشپەز مېھمانلار بۇيرۇتمىسىمۇ، بىر بوتۇلكا ھاراق بىلەن پىشقان باگزىلارنى كۆتىرىپ كىرىپ جوزىغا تاققىدە قويدىدە:

– نېسىيىگە خۇشۇم يوق. نەق تۆلىمىسەڭلار، ئورۇننى بوشىتىڭلار، كۈتۈپ تۇرۇشقان مېھمانلار ئاز ئەمەس، – دەپ يان بۆلىمىگە قاراپ بىر كۆزنى قىستى ۋە ئاستا پىچىرلىدى – «چىۋىندىن» ئىككىسى ئولتىرىدۇ.

– يېمەك-ئىچمەككە قانلىق قىلىدىغان چۈپەيلەردىن ئەمەس. قورقماڭلار، ئاداش، نېسىيە داڭزاڭغا يېزىلمايمىز، – دېدى قاسىمجان ئەتتەي، ئۈنلۈك.

"داھىمىز" شىڭ-شىسىيەنىڭ زامانىدا ئوينىغىنىمىز ئوينىغان. مە، پۇلۇڭنى ئاۋال تۆلەۋىتەي، – تېخىمۇ ئۈنلۈكگەرەك دېدى رەھىمجان.

ئىككى دوست ھاراق ئىچكەندەك، ھەر تۈرلۈك «ئىشقىي» پارڭلارنى قىلىشقاندەك بولسىمۇ بىر تېمىم ھاراق يۇرتماي يەرگە تۆكۈۋېتىشتى. بۇ ئارىلىقتا سەرەڭگە سورىغان، تاماكا سورىغان بولۇپ يان بۆلىمىدە ئولتىرىشقان ئىككى «چىۋىن» نوۋەتلىشىپ كىرىپ-چىقىشتى. ئۇلارنىڭ بىرى قۇۋ، بېزەڭ ئوخشايدۇ، قۇرۇق بوتۇلكىنى كۆرۈپ:

– ھاراقنى بۇدۇلكا بىلەنلا ئاغزىڭلارغا قۇيۇۋەتتىڭلارمۇ نېمە؟

– بىر بوتۇلكا ھاراقنىڭ سەي بولامدۇ، دوستى؟ دۆڭ شۇپاڭغا چىقىپ ئىچمىگىچە خۇمادىن چىقمايمىز، دېگىنە! – دەپ چاقچاققا ئايلاندۇردى قاسىمجان.

– جۈمە نامىزىغا بارغانىسىلەر؟ – سورىدى بېزەڭ جاسۇس.

– بارمامدىغان. ھەم تائەت-ئىبادەت قىلدۇق ھەم لىۋىڭدى جاناپلىرىنىڭ «ياخشى» پەندى-نېسىيەتلىرىنى ئاڭلىدۇق. شۇنىڭ خوشاللىغىغا ئاتاپ ئىچتۇق. سىلەرچۇ، ئاداشلار؟ – قايتۇرۇپ سوئال بەردى سابىرىي.

– بىزما جۈمەدىن قالمايمىز، – دېدى خۇش ياقىمىغان قىياپەتتە جاسۇس ۋە سۆزدىن ئىلىندۇرماسلىققا كۆزى يېتىپ ئاستا چىقىپ كەتتىۋ، جېلىڭى ئىككىسى توسۇققا يېپىشىپ ئىككىنچى بۆلىمىگە قۇلاقلىرىنى يېقىشتى.

– ئىلىپەتچىلىككە يارايدىغان يىگىت كۆرۈنىدۇ، – ئەتتەي دېدى جاسۇسنىڭ تىڭشايدىغانلىغىنى سەزگەن قاسىمجان.

ئاشخاندا سۆزلىشىشكە ئىمكانىيەت بولمىغاشقا باشقا بىر خالراق (ئۇلار كېيىنكى ۋاقىتلاردا ئۆيلەردە ئۇچرىشىشنى قىسقارتقان) ئورۇن تېپىپ گەپلەشمەك بولۇپ سىرتقا چىقىشقا تاغ پارتىزانلىرى بىلەن ئالاقە قىلغۇچىلارنىڭ بىرى بىلەن مەمەش ئىسىملىك يىگىت ئالدىراش كەلگەن يېتى:

– ھەدىمىز كەلدى، – دېدىدە، توختىماي ئاشخانا ئىچىگە كىرىپ كەتتى.

– خەيىر، مېھمان قىلغىنىڭغا رەخمەت، ئاداش، – دېدى قاسىمجان، ئەتتەي باشقىلار ئاڭلىسۇن دېگەننى قىلىپ.

– ئۆيگە كېتەمسەن؟ – ئۈنلۈك سورىدى رەھىمجان.

– ئۇيغۇر ئۇيۇشمىسىغا يولۇقىدىغان ئىشىم بار، سەنچۇ؟ – بازارغا.

ئىككىسى ئاشخانغا كىردى. چىقىتلارنىڭ ئالدىدا شۇ تەرىقە سۆزلىشىپ، خوشلىشىشتى. رەھىمجان ئىلدام ماڭغىنىچە بازارغا كەلدىدە، ئىز يۈتەرمەك ئۈچۈن، باس-باس ئادەملەر توپىنى يېرىپ ئۆتۈپ، ئۆتتۈر كەلگەن ھارۋۇكەشنى توختاتتىدە ۋە ئولتىرا-ئولتارمايلا:

– دۆڭ مەھەللىگە تارت، ئۇكا! – دېدى.

– خوپ ئاكىسى، – ئېتىنى قامچىلىدى ھارۋۇكەش.

– ئېتىڭنى چىڭراق قامچىلساڭچۇي، ئۇكا، ئىشىم ئالدىراش! – قاشاڭ ئاتنىڭ ئاستا مېڭىشىغا تاقەت قىلماي رەھىمجان.

– ئۇرۇپ بېقىننى تېشىۋەتسەمما بولارى شۇ بۇ ھاراملىقنىڭ. ئاخشاملا ئون كۈنلۈك سەيسىدىن كەلدىم... چۇ. چۇ! – ئاتنىڭ ساغرىسىغا ئۈستى-ئۈستىلەپ قامچا تەگسىمۇ، بىر خىل مېڭىشىنى ئۆزگەرتىمەي، چولاق قۇيرۇغىنى شىپاڭلىتىپ قويدى، خالاس.

– قەيەرگە سەيسىگە باردىڭ؟ – قىزىقىپ سورىدى رەھىمجان.

– سىپاتاي، قاراسۇغا.

– نېمە ئاپاردىڭ؟

– نېمىكىنىڭ، كىچىك-كىچىك ساندۇقچىلارغا قاچىلانغان ئېغىر نەرسىلەرغۇ.

– چېرىكلەر جىقمېكەن؟

– خېلە بار كۆرۈنىدۇ. بىزنى قاراسۇغا يېقىن يولاتماي، دۆڭنىڭ كەينىدە قالدۇرۇپ، ھارۋۇلارنى بوشتىپ ئەكېلىپ بېرىشتى... نېمىگە توختاپ قالدۇي مونۇ قىرچاڭغۇ! – يولدا ئۆتۈپ كېتىۋاتقان بىرسى رەھىمجانغا سالام قىلىۋېدى، ھارۋۇكەشنىڭ ئېتى توختاپ قالغان ئېدى.

– قاراسۇدىن باشقا يەردە چېرىك كۆرمىدىڭلارمۇ؟ – سورىدى رەھىمجان، ئات قوزغىلىپ ماڭغاندا.

– سۇلتانۇ ۋەيس مازارىدا باردەك قىلىدۇ... تولا سوراۋەرمەڭا، ئاكىسى، ئاران جان بېقىپ يۈرگەندە بالاغا قالماي، – دېدى ئەتراپىغا تەشۋىشلىك كۆز تاشلاپ ھارۋۇكەش دۆڭگە كەلگەندە ئىرغىپ يەرگە چۈشۈپ، ھارۋۇنىڭ كەينىدىن ئىشتەردى. رەھىمجانمۇ ھارۋۇكەشكە ياردەملىشىپ، ھادۇق يەتكەن ئات بىلەن ھارۋۇنى يۆلەپ دۆڭگە چىقىرىشتى.

– ئاتنى بىر-ئىككى كۈن تىنىقتۇرساڭ بولىدېكەن.

– ئىككى باغ بېدە بىلەن بىر كۈنلۈك ئوزۇقنىڭ ئورنىنى قىلساملا ئۇتتۇر ئۆيگە كېتىمەن، ئاكىسى.

– ھارۋۇ چاقىنىما مايلىساڭ بولىدېكەن، بەكمۇ «سايىراپ» كېتىپتۇ.

– "كانەيگە يوق، سۇنەيگە نەدە"، دېگەندەك ئۆزەمنىڭ لېۋىنى مايلىغاندەك ماي يوق... ھەي، جان باقماق قەۋەتلا تەس بولۇپ كەتتىغۇ، ئاكىسى، – ھەسرەت چەكتى ھارۋۇكەش.

– مانا، كىرا ھەققىڭ، – دەپ ئاچچا سۇندى رەھىمجان .

– دېگەن يېرىڭىزگە يەتمەيلىما؟ – دېدى ئاچچىنى قىسىنىۋاتقان ئالغان ھارۋۇكەش.

– پىيادە چاپسانراق يېتىدىغان ئوخشايىمەن، – دېدىدە ئىلدام مېڭىپ رەھىمجان. ئۇ يولنى قىسقارتماق بولدى، ئەتىمالىم، چوڭ كوچا بويلاپ ماڭماي، يۈگرەپ دېگىدەك قەبىرىستانغا كىرىشىگە يوپۇقسىز تاۋۇتنى، بورىغا ئورالغان مۇردىن كۆرۈشى بىلەن داڭقىپتېپ تۇرۇپ قالدى. ئۇيغۇرلار ھاياتىدا جەسەتنى بورىغا يۆگەپ كۆمگەن ۋاقىت بولغانمىدى؟ ناھاتكى ئىككى دانە شاتراق مانا تېپىلمىسا؟ قەھەتچىلىك شۇ دەرىجىگە يەتتىمۇ؟ ئەنە! تاۋۇتنىڭ ئۈستىگە كونا دۇندۇق ياغلىقنى ئارتىپ قويۇپتۇ – قىز ياكى چوكان بولسا كېرەك... ئەشۇ مەسۇمە، نازۇك بەدەن قىزنىڭ سەبىلەرچە پاك، يۇمران تېنىنى يىرىك، قىيىندى قومۇچتىن توقۇلغان بورا بىلەن ئوراپ، ئۆلگەندىمۇ ئۇنىڭ تېنىنى قىيىنسا! ئاھ، نادامەت...

– توختاڭلار! – دەپ ئوڭ قولىنى كۆتەردى، مۇردىنى گۆر ئاغزىغا ئاپارغاندا رەھىمجان، – توختاڭلار، قېرىنداشلار! مەن ئۆيگە بېرىپ، كېيىن بولغىدەك يۇمشاغراق بىر نەرسە ئېلىپ كېلەي...

– كېچىكتىڭ، ئوغلۇم، – دېدى سالاپەتلىك ئاق ساقال ھاساسىغا تايانغان ھالدا، – بۇلا ئەمەس، خېلە نۇرغۇن كىشىلەرنى بورا كېيىن بىلەن دەپنە قىلدۇق. زامانە شۇنداق بولغاندىكى ئامال قانچە. بەلكىم ئۆزىمىزنىڭ خۇي-پەيلىمىزدىن موشۇ كۈنگە قالغاندىمىز. بەلكىم با، بۇ خىل ھاقارەت ۋە ئازاپنىڭ ھالاۋىتى بولار – ئاھ-زارىمىز ئاللاھقا يېتىپ ئاسايىشتە بولۇپ قالار...

سالاپەتلىك ئاق ساقالنىڭ مەنالىق ۋە سىرلىق سۆزلىرى يېڭى كۈلۈنغان گۆر ئەتراپىدا تۇرۇشقان

ئادەملەرگە چوڭقۇر تەسىر قىلسا كېرەك، ھەممىسىنىڭ لەۋلىرى قىمىرلاپ «ئاسايىشتە» ئىبارىسىنى تەكرارلاشتى.

"ئاق ساقالنىڭ گېپى ئورۇنلۇق، - ئىچىدە پىچىرلىدى رەھىمجان، - موشۇ پىتچە كۆمۈش كېرەك. بۇ ھەم زۇلۇمنىڭ جانلىق بىر دەلىلى. خەلىق كۆرسۇن. زۇلۇم-سىتەم، مەھكۇمىلىك نېمە ئېكەنلىكىگە تېخىمۇ چوڭقۇر چۈشەنسۇن..."

***

ھەجەر خاننىڭ رەھىمجان بىلەن بۇ ئۈچىنچى ئۇچرىشىشى. ئەر مىجەز ئايال ھېچ نەرسىدىن ئەيمەنمەتتى. ئۇ ھەتتا غېنى بىلەن بىر قاتاردا بولۇشنى تەلەپ قىلغان، لېكىن ھازىرچە ئىككى ئوتتۇرىدا - رەھىمجان بىلەن غېنى ئوتتۇرىسىدا - مۇناسىۋەت باغلاپ تۇرۇش زۆرۈرىيىتى مۇھىم بولغاچقا شۇ ۋەزىپىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىپ تۇردى.

- بۇ ئىككى ئوتتۇرىدا تولا قاتراپ تاپانلار تېشىلىپ كەتتىغۇ، ئۇكا! - زارلاندى رەھىمجان بىلەن كۆرۈشە-كۆرۈشمەيلا ھەجەر خان، - ئەندى شەرىڭگە كىرمەيمەن، ئۇدۇل تاققا، غېنىنىڭ قېشىغا چىقىپ كېتىمەن.

- ئالدىرىما، ئۈلگىرىسەن تېخى، - دېدى سالماقلىق بىلەن رەھىمجان، ھەجەرنى ئولتۇرىشقا تەكلىپ قىلىپ، - قېنى، نېمە خەۋەر كەلتۈردىڭ، ئاۋال شۇنى ئېيتقىنا!

- خۇش خەۋىرىم: «سانىمىز كۈندىن-كۈنگە كۆپەيمەكتە. ئەندى تاغ ئۆڭكۈرلىرىگە سىغمايمىز. «چوڭ ئويۇننى» باشلاش ۋاقتى يەتتى...» دەپ ئېيتىپ بېرىپتۇ غېنى پالۋىنىمىز.

"چوڭ ئويۇن"، - تەكرارلىدى رەھىمجان ۋە سەل ئويلىنىپ، دېدى: - بىزما ۋاقىت پىشىپ يەتتى دەپ ھېساپلايمىز.

- غېنى ئەۋەتكەن قۇسەن مېنى كۈتۈپ تۇرماقچى. نېمە جاۋاپ قىلىمەن.

- غېنى دېگەن «چوڭ ئويۇننى» قاچان، قەيەردىن باشلاش توغرىلىق مۇقۇم جاۋابىنى ئۈچ كۈندىن قالماي خەۋەر قىلىمىز.

- ئېيتارىڭ شۇلما؟

- ئۇيغۇرچە، قازاقچە، موڭغۇلچە يېزىلغان تەشۋىق ۋاراقلار بار.

- قەغەز، يەنە شۇ قەغەز... ۋاي، قەغەز بىلەنلا شەر ئالدىدىغانلارەي!

- ئوقۇپ قوي: ھەر بىر ۋاراق بىر زەمبىرەك ئوقىغا تەڭ.

- ھەي، تاڭغەي، ئۆزەڭلار بىلمىسەڭلار. بىز مونۇ قارا مۇشنىڭ كۈچىنى تەن ئالىمىز، - دەپ تۆمۈرچىنىڭ بازغىنىدەك ئېغىر مۇشتۇمنى تەڭلىدى ھەجەر خان.

رەھىمجان ھەجەر خاننىڭ پالۋانلارغا خاس ئەپتىدىن زوقلاندى، ئەتىمالىم، بىر دەقمقە تىكىلىپ قالدى: ئەجايىپ قىز-جۇكەنلىرىمىز باردە بىزنىڭ...» پەخىرلەندى ئۇ ۋە:

- ئەندى سېنىڭ بىلەن مۇنداق تار ئۆيدە ئەمەس، كەڭ جەڭ مەيدانىدا ئۇچرىشىمىز، - ئىشەشلىك ھالدا دېدى رەھىمجان.

- مانا بۇ دەلىلگە گەپ بولدى. ئەكە قولۇڭنى، ئۇكا! - دېدىدە، رەھىمجاننىڭ ئوڭ قولىنى سىقىمىغا ئالدى ۋە ئامبۇردا قىسقاندەك مەككەم قىستى ھەجەر خان.

- ئاستا، قولۇمنى سۇندۇرۇۋەتمە «ئېيىق» - دەپ مېيىغىدا كۈلدى رەھىمجان ۋە ئاغرىغان قولىنى ئۈڭلەپ تۇرۇپ: - كېمىچى ئىبراھىمنى بىلىسەنغۇ؟ - دەپ سورىدى.

- بىلىمەن - كونا تونۇش.

- بۇ قېتىم تەشۋىق ۋاراقلارنى شۇنىڭ قولىدىن ئالسىن. ئۇ سېنى كېمە بويىدا كۈتۈپ تۇرماقچى.

- ئوقۇشلۇق.

– خەلىقنى قۇراللىق قوزغىلاڭغا ئۈندەيدىغان بۇ مۇراجەتنامىلارنى تېگىشلىك كىشىلىرىمىزگە دەرھال يەتكۈزۈپ بېرىشىڭ كېرەك، ئۇقتۇڭمۇ؟

– ئوقمايچۇ، بۇ بىرىنچى قېتىم ئەمەسقۇ!

– يولۇڭ بولسۇن، ھەر قەدەمدە پەخەس بول، دەپ ئورنىدىن تۇردى رەھىمجان ۋە نېمىدۇر ئېسىغا كەلدى، ئەتىمالىم، ھەجەر خانغا تىكىلىپ سورىدى: – نۇسرەت خەلىپەت ۋە نەۋرىسى توغرىلىق غېنىغا ھېچ نەرسە دېمىگەنمىسەن؟

– نەچچە قېتىم تەمشەلدىمۇ، ئېيتىشقا تىلىم بارمىدى.

– ئوچىغىنى ئېيتىش كېرەك. شۇنچە كۆپ دەرت-ئەلەملەرگە پىسەڭ قىلمىغان غېنى بۇنىڭغىمۇ چىدار، – دېدى رەھىمجان.

ھەر ئىككىلىسى بىر نەچچە دەقىقە جىمىپ قېلىشتى. كۆڭۈلسىز خاتىرىلەرنى ئەسلەش دىل ئەسرار ئادەملەر ئۈچۈن ئېغىر بولىدىغۇ! شۇنىڭ ئەينى نۇسرەت خەلىپەتنىڭ زىنداندا قىيىنلىق ئۆلۈشىنى ۋە پاناسىز قالغان چولپان قىزنىڭ مەجبۇرەن تۇرمۇشقا چىقىپ كېتىشىنى غېنىغا ئېيتىش ئىنتايىن ئېغىر، لېكىن ئەينى ۋاقىتتا يوشۇرۇشنىڭمۇ ھاجىتى يوق ئېدى.

– بولغان ۋاقىتىنى قۇسەنگە دەيمەن، ئۇ غېنىغا يەتكۈزەر – چولپاندا قىلچە گۇنا يوق! – دېدى كەسكىن رەۋىشتە ھەجەر خان.

– ھەق سۆزنى ئېيتتىڭ...

ھەجەر خاننى ئاتلاندىرۇپ، ئۆيگە قايتىپ كەلگەن رەھىمجان ئەندىلا يېشىنىپ تۇرۇشىغا نېمىلەردۇر دەرۋازىنى قاتتىق تاقىلداقتى. ھەيران بولغان رەھىمجان دېرىزىنىڭ پەردىسىنى قايرىپ، كوچىغا قارىۋېدى؛ ئىشىك ئالدىدا ئۇنىڭغا تونۇش قارا «فورد»، دەرۋازا قېشىدا ئىككى ساقچى ئۆرە تۇرۇشۇپتۇ.

"مېنى ئالغىنى كەپتۈدە... تەشۋىشلىك گۇمان كەچتى ئۇنىڭ كۆڭلىدىن ۋە ئالدىراشلىق ئۈستەل تارتىمىسىنى ئېچىپ، ناگانى ئالدى: – تىرىك قولغا چۈشمەسمەن!" ئۇ ھويلا ئارقىلىق خوشنىلارنىڭ قوراسىغا چۈشمەك ئۈچۈن تاشقارقى ئىشىكتىن چىقىشىغا مالاي بالا دەرۋازىنى ئېچىۋېدى، چېرىك كىرىپ كەلدى. يوشۇرۇنۇشقا ئۈلگىرەلمىگەن رەھىمجان نېمە قىلىشىنى بىلمەي قالدى، – ئېتىش كېرەكمۇ ياكى قېچىش كېرەكمۇ؟ ئۇڭغىچە يېقىنلاشقان چېرىك ئۇيغۇرچىلاپ:

– سىزنى لىۋېڭدى ئۆيىدە كۈتۈۋاتىدۇ، – دېدى.

– شۇنداقمۇ؟ – ھەيران بولغاندەك سورىدى رەھىمجان، چېرىكنىڭ سۆزىگە ئىشەنمىگەندەك.

– كىيىنىپ چىقامسىز؟

– ھازىر، – دېدى كۆڭلى بىر ئاز تىنغان رەھىمجان ۋە ئۆيگە كىرىپ كىيىنىپ چىققاندىمۇ، ماشىنىغا ئولتىرىپ ماڭغاندىمۇ: «كىم بىلىدۇ مېنى سىلىقلىق بىلەن ماشىنىغا ئولتارغۇزۇپ، شۇ تاپتا ئۆيۈمنى ئوڭتەي-توڭتەي قىلىشقا باشلىغاندۇر بۇ كاساپەتلەر... نېمە ئۈچۈن مونۇ شۇم قۇشلارنى ئېتىپ قاقىمىدىمۇي! ھېلىقى ئاخماق بالىنىڭ دەرۋازىنى ئېچىۋەتكىنى...» تەشۋىش، گۇمان، پۇشايماق بەنت بولغان رەھىمجان لىۋېڭدىنىڭ ئالدىغا باشلاپ كىرىشكەندىمۇ ھەس-ھەسلىكى بېسىلمىدى.

– كېچىدە ئاۋارە قىلغىنىمغا خاپا بولدۇڭمۇ نېمە؟ تاتىرىپ كېتىپسەن. ياكى قورقتىڭمۇ؟ – سوغ تەنە ئارىلاش سورىدى لىۋېڭدى رەھىمجانغا تىكىلىپ قاراپ.

– نېمە، مېنى سىنىماقچى بولۇۋاتامسەن، مۇخەممەر؟ – تەنەگە تەنە قايتۇردى رەھىمجان.

– ئولتار، – ئورۇن كۆرسەتتى لىۋېڭدى ۋە رەھىمجان كىرىپسۇغا ئولتارغاندا، – سېنىڭ بىلەن كونا تونۇشلارچە سۆزلەشكۈم كەلدى، – دەپ قوشۇمچە قىلدى.

– ھەجەپ كونا تونۇشلارنى ئەسلەپ قاپسانە، چۈشۈڭ بۇزۇلمىغاندۇر؟ – چاقچاققا ئايلىنىدۇرۇپ تىغ سانچىدى رەھىمجان.

ئۇيغۇرچە چاقچاق ۋە سۆز ئويىنىنى ياخشى چۈشىنىدىغان لىۋېڭدىگە «چۈشۈڭ بۇزۇلدىمۇ» دېگەن

ئىبارە تىك كەلدىمۇ، لېكىن قايتىلىغا ئالماي ئۆتكۈزۈۋەتتى، چۈنكى بۈگۈن رەھىمجاننى ئالاھىدە مەقسەتنى كۆڭلىگە پۈكۈپ تەكلىپ قىلغان ئېدىدە! بۇ ئارىلىقتا كۆڭلى تىنىپ، ئەسەبلىرى بېسىلغان رەھىمجان ئۆزىنى ئەركىمگە بېقىپ تۇتۇپ، ھەر ئېھتىمالغا قارشى بولغۇسى ھۇجۇمغا تەييار تۇردى. – بىر كەملەردە كېلىش-بېرىشىمىز قويۇق بولىدىغان، ئەندى يىراقلىشىپ كەتتۇق، – دېدى قاماقنى يىراقتىن تاشلىغان ليۇبىڭدى، رەھىمجانغا سىگارىتا تۇنۇۋېتىپ.

– سەن چوڭ ئەمەلدار بولۇپ كەتتىڭ، – دېدى رەھىمجان سىگارىتىغا رەخمەت ئوقۇغاندىن كېيىن كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ: – راستىنى ئېيتسام سېنىڭدىن ئەيمىنىمىز...

– نېمە؟ – چىرايى ئوڭدى ليۇبىڭدىنىڭ. ئۇ كەسكىن بىر نەرسە دېمەكچى بولۇپ ئۆزىنى تۇتۇۋالدىدە، يالغان ھىلمىيىپ سورىدى: – نېمىشكە مېنىڭدىن قورقسىلەر؟ مەن سىلەرگە نېمە يامانلىق قىلىپتىمەن؟

– نېمە قىلغىنىڭنى ۋە قىلىۋاتقىنىڭنى، بىزدىن كۆرە، ئۆزەڭ ياخشى بىلەرسەن، مۇخەممەر؟ – دېدى رەھىمجان ئىنتايىن مۇلايىملىق بىلەن، لېكىن جېنىغا تېخىمۇ پاتۇرۇپ.

ئوق دەل نىشانغا تەگدى. ليۇبىڭدى ھۈرىيەيدىمۇ، لېكىن نېمە دېيىشىنى بىلمىگەندەك بىر ھالەتتە ئولتۇرۇپ قالدى.

رەھىمجان بولسا ھۆكۈمنى كۈتكەن ھالدا تىكىلىپ تۇردى: «ئەگەر، – دەتتى ئۇ ئىچىدە، – بۇ جاللات ئادىۋاداننى چاقىرىپ مېنى سولاشقا بۇيرۇق بېرىدېكەن، قۇرالمنى ئىشقا سالمەنكى، تىرىك قولغا چۈشمەسمەن...»

تەئەججۈپكى، ليۇ جەنساجاڭ ھوقۇقنى ئىشلەتمىدى – بىر نەچچە دەقىقە پۇشۇلداپ ئولتاردىدە، بوغۇق ئاۋازدا شۇنداق دېدى:

– ھېلىقى ئابدۇكېرىم ئابباسوۋ دېگەن ھارمى موشۇ سەن دېگەن گەپنى قىلغان، ھەممىڭلارنىڭ گېپى بىر... شۇنچە ھىمايە قىلىپ قولىڭىزغا قىسسامما قاياققىدۇر غايىپ بولدى... – ئابباسوۋ سولاققا ئەمەسمە؟ – ھەيران بولغاندەك سورىدى رەھىمجان.

بۇ قېتىم ليۇبىڭدى رەھىمجانغا سىناق نەزەرنى تاشلىدى. چۈنكى رەھىمجاننىڭ ياسالما ھەيرانلىغىنى سەزگەن ۋە ئەسلىدە ئابباسوۋ توغرىلىق ئۇنىڭدىن سورىماقچى ئېدى.

– كاشكى كېچە-كۈندۈز بىللە يۈرگەن پىكىردىشىڭنىڭ نەگە يوقالغىنىنى بىلمىسەڭ، ھە! – زەھەر خانىلىق بىلەن خىتاپ قىلدى «پىكىرداش» ئىبارىسىنى ئالاھىدە قەيت قىلغان ليۇبىڭدى. رەھىمجان تىڭىرقاپ قالدى. ئۇ لايىغىدا جاۋاپ تاپقىچە تەجرىبىلىك جاسۇس ئۈستىلەپ زەربە بەرمەك بولدى:

– بەلكى، يولدىشىڭنى ئۇزىتىپما قويغانسەن؟

بۇ دەھشەتلىك سوئالدىن رەھىمجاننىڭ كۆزلىرى قاراڭغۇلاشتىمۇ، لېكىن تەمكىنلىگىنى يوقاتماي، جاۋاپ بېرىش ئورنىغا قاقاخلاپ كۈلدى.

– كۈلمە، كۈلكە كەتمەيدۇ! – تېرگاۋچى قىياپىتىدە ئاگاھلاندۇردى ليۇ جەنساجاڭ.

– كۈلمەيچۇ؟ قاراپ تۇرۇپ ئويدۇرما توقۇپ چىققىنىڭنى دەيمەن دەپ ھېچ ئەيمەنمەي رەھىمجان. ئەيمەنسۇن، ئەيمەنمىسۇن بولار ئىش بولدى، ھەممە ئاشكارە بولۇپتۇ دەپ ھېساپلانغان ئېدى ئۇ.

– ئويدۇرما ئېمىش! – دوق قىلدى ليۇ جەنساجاڭ. ئۇ «ئابباسوۋنى ئۇزىتىپ قويغانسەن» دېگەن سوئالنى سىنىماق ئۈچۈن – تېرگاۋچىلىك تەجرىبىسىگە ئاساسلىنىپ بەرگەن ئېدى. ئەگەر بولغان ۋاقىئەنى بىلگەن بولسا رەھىمجان ئۆيىدە ئەمەس، قاماققا ئېلىپ تۇرۇپ، مەھكىمىدە سوراق قىلار ئېدى.

– باشتا كونا يۇرتداشلىق ئېقىدىسىنى ئېيتتىڭ. ئەندىزە نەدىكى گۇمانلىق سوئاللارنى بېرىۋاتسەن، – دېدى ئۆزىنى توختىتىۋالغان رەھىمجان قانداقتۇر بېقىپىتلىق بىلەن.

شۇ ئارىلىقتا ئادىۋانت كىرىپ، ئۈرۈمچى تېلېفوندا سوراۋاتقانلىغىنى خەۋەرلىدى. ليۇبىڭدى يان بۆلمىگە كىرىپ كەتتى. ئۇ قايتىپ چىققىچە پىكرىنى جەملىمەكچى بولغان رەھىمجان:

"ئابباسوۋنى ئۈزىتىپ قويغانلىغىمنى بىلىپتۇ بۇ جاسۇس؟ مەمەش، ياكى ئىبراھىم كېمىچى... ياق، ياق! - ئورنىدىن قوزغىلىپ كەتتى بەتگۈماندىن چۆچۈگەن رەھىمجان، - ئۇلار ئىشەشلىك، سىناقتىن ئۆتكەن ئادەملەر. ئەگەر ئۇلارنىڭ بىرەسى ساتقۇن بولسا بۇ چاققىچە تەشكىلات ئەزالىرىنىڭ بىر تۈركۈمى سولاققا ئېلىنار ئېدى. ماڭمۇ بۇ تەرىقە تەكەللۈپ قىلماي، زىندانغا تاشلار ئېدى. ھە، ھە، دەل شۇنداق ليۇبىڭدىنىڭ قولىدا ھېچ ئاساس يوق، بۇ مەككەر ئۆز تەخمىنىگە يۆلىنىپ مېنى سىناپ كۆرمەكچى، شۇ يول بىلەن توغرا چۈشەرمەكچى، - دەپ خۇلاسىە چىقاردى، تەشۋىشتىن يېنىكلەنگەندەك تىنىق ئالدى. - بەلكى، - پىچىرلىدى ئۇ ئۆز-ئۆزىگە سوئال بەرگەندەك، - راستىنلا بىزگە يېقىنلاشقۇسى باردۇر بۇنىڭ. ئۇنى موشۇنچىلىك ئەمەل-ئۇنۋانغا ئېگە قىلغان تايانچى ھامىسى شىڭ-شىسەي تەختتىن چۈشكەندىن كېيىن، بۇنىڭ ئورنىغا باشقىسى تايىنلىنىپ، ۋاكالىت ھوقۇقى چەكلەندى. بارا-بارا يېڭى ھۆكۈمران شىڭ-شىسەينىڭ سادىق كۈچۈكلىرىنى چەتكە قېقىشى مەنتىقىي ھالەت. شىڭ-شىسەينىڭ قانلىق جىنايىتىگە شېرىك بولغان ليۇبىڭدى ئۆز جېنىنى قۇتقۇزۇش مەقسىتىدە ئامانلىق يولىنى ئىزدىشى، باشقا تۈسكە كىرىشىمۇ مەنتىقىي ھالەت. موشۇ سەۋەپكە بېنائەن ئازاتلىق تەشكىلاتىمىزنىڭ پائالىيىتىنى بىلىپ تۇرسىمۇ جىددىي چارە قوللانماي، كېلىشىش نىيىتى باردۇر؟ ئەگەر كېلىشەلمەسە زور پايدىسى تېگەتتىدە! تەۋەككۈل قىلایمۇ؟ - رەھىمجان قانداقتۇر ئىچكى تەۋرىنىش ئىچىرە ئىككىلىنىپ قالدى. ليۇبىڭدىنىڭ بۈگۈنكى مۇئامىلىسى، سۆز-ھەرىكەتلىرى ئۇنىڭغا مايىللىغىنى ئىزھار قىلغاندەك سېزىلگەشكىمىكەن، ئۇنىڭدا بىر قەدەر ئىشەنچ سېزىم ھاسىل قىلدى، لېكىن ليۇبىڭدىنىڭ ئۆتمۈشى، قىلمىشلىرىنى ئەسلىگەن رەھىمجان شۇ ئان بۇ كۆڭۈلچەكلىك پىكرىدىن قايتتى، سەزگۈرلىكى ئۈستىن چىقتى:

«ياق، ياق! بۇزەھەرلەنگەن مېرەزگە يېقىن يولماسلىق كېرەك...»

- سەن خوشال بولىدىغان بىر خەۋەر ئېيتايمۇ؟ - دەپ كىرىپ كەلدى ليۇبىڭدى.
قارىمۇ-قارشى مۇلاھىزىلەرگە بەنت بولغان رەھىمجان دەرھال جاۋاب بېرەلمىدى.
- ھە، ئاڭلاشقا تاۋىڭ يوقمۇ نېمە؟

- خۇش خەۋەر بولسا نېمىشكە تاۋىم بولمىغاي؟ - بېپەرۋالىق بىلەن سورىدى رەھىمجان.
- سىياسىي مەھبۇسلارنىڭ ھەممىسى ئازات قىلىنىپتۇ. ئاز كۈندە سەپداشلىرىڭ تېپىپ ھاجى، زامانلار بىلەن كۆرۈشىسەن...

- راستما؟ ئۇلار ئامانمىكەن؟ - بىر ئادەم ئورنىدىن كۆتەرگەندەك، تۇرۇپ كەتتى، خوشاللىغىنى ئىچىگە سىڭىرەلمىگەن رەھىمجان سابىرىي .

- يېڭى رەئىس كەڭچىلىك سىياسەت يۈرگۈزۈۋاتىدۇ. ئاستا-ئاستا خەلىق پاراۋانلىغى ياخشىلىنىدۇ، ئەلۋەتتە! - دەپ گەپنى تامامەن باشقا يولغا سالدى ليۇبىڭدى، - شۇنداق بىر ياخشى ۋەزىيەتتە «ئالتە ئوغرى» ۋە شەھەردىكى بەزى تەنتەكلەرنىڭ ھۆكۈمەتكە قارشى ھەرىكىتى تامامەن ئورۇنسىز - بېكار قان تۆكۈلىدۇ، خانۇ-ۋەيرانچىلىق بولىدۇ...

ليۇبىڭدى ئېيتىمىش سۆزلىرىنىڭ تەسىر-كۈچىنى ئۆلچەمەكچى بولۇپ، رەھىمجانغا سىنچىلاپ قارىدى. رەھىمجان بولسا، شۇ بىر نەچچە دەققە ئىچىدە ليۇبىڭدىنىڭ ھۇزۇرىدا ئېكەنلىكىنى ئۇنتىغان بىر ھالەتتە، ئۆز كەچۈرمىلىرىگە بەنت ئېدى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىن 1934-يىلى، 9-مارت كۈنى غۇلجىدا تېپىپ ھاجى سابىتوۋ باشچىلىغىدا تەشكىل ئېتىلگەن «ئۇيغۇر مەدەنىي-ئۇيۇشمىسى» ۋە مەزكۇر ئۇيۇشمىنىڭ زامانىۋىي مەكتەپ-مائارىپ، ئەدەبىيات-سەنئەتنى تەرەققىي ئەتكۈزۈشتىكى ئىجابىي رولى، ئۈچ-تۆرت يىل ئىچىدىلا شەھەر-يېزىلاردا يۈزلىگەن مىللىي مەكتەپلەر ئېچىلىپ، مىڭلىغان ئۆسمۈرلەرنىڭ تەلىم-تەربىيە ئېلىشى ۋە كلۇبلار، سانائىي-نەپىسە ئۆمەكلىرىنىڭ بەرپا

بولۇشى، مىللىي سەنئەتنىڭ تېزلىكتە رىۋاجلىنىشى - شۇ جانلىنىش، شۇ يۈكسىلىشلەر بىر-بىرلەپ ئۆتتىيۇ، ئۇ ھەسرەت ئىچرە: «ناپسەنت خىتاي مەمۇرلىرى توسقۇنلۇق قىلمىغان بولسا، مىللىي مەدەنىيەت ناماياندىلىرىنى تەقىپ ئاستىغا ئېلىپ تەرەققىيات يولۇمىزنى توسمىغان بولسا، بۇ كەمگىچە ئۆلكىمىزنىڭ قىياپىتى تامامەن ئۆزگىرىپ، قاشاقلىق-قالاقلقتىن قۇتلار ئېدۇقتە، قەددىمىزنى رۇسلاپ ئالار ئېدۇق، خەپ...!»

- دېمىڭ ئىچىڭگە چۈشۈپ كەتتىغۇ، ھە! ياكى تېپىپ ھاجىلارنى كۈتۈۋېلىشنىڭ غېمىنى قىلىۋاتامسەن؟ - دېدىدە، زەھەر خەندىلىك كۈلدى لىۋېنىڭدى.
- خەلىق ئۈچۈن يەتتە يىل زىنداندا يېتىپ، ساق-سالامەت چىققان ئادەملەرنى مۇناسىپ كۈتۈۋېلىشقا ئەرزىيدۇ...

- لاۋ-زا! - ئورنىدىن ئىنجىقلاپ قوزغالدى لىۋېنىڭدى ۋە خوراز مايتارتقاندەك رەھىمجانغا گۈلىيىپ، ئۇنىڭ ئالدىدا توختاپ قادىلىپ تۇرۇپ، - زىنداندا ياتقىنىڭ، ياتمىغىنىڭ - ھەممىڭ خام خىيالچانلار. سەنلەر تېخى ئۆزەڭلارنى مىللەتپەرۋەر، خەلىقپەرۋەر دېيىشەمسەن؟
- كاشكى شۇنداق بولالسا قىيىن ئارمان...

- ھەقىقىي خەلىقپەرۋەر بولساڭ، - خىتاپ قىلدى رەھىمجان سۆزىنى بۆلگەن لىۋېنىڭدى، - ھازىرقى كۈندە خەلىقنىڭ بېھۋەدە قېنى تۆكۈلۈشىگە يول قويماسلىغىڭ كېرەك. خەلىقنىڭ ئەركى-ھوقۇقىنى تېپىلىق يولى بىلەن، مادارى-مۇرەسسە بىلەن ھەل قىلىشقا بولىدىغۇ! - «بېھۋەدە قان تۆكۈشنى خالىمىساڭلار، ئۇ ھالدا، خەلىقنىڭ ئازاتلىق-مۇستەقىللىق ھوقۇقىنى ئېتىراپ قىلىڭلار» دېمەكچى بولۇپ ئۆزىنى زورغا توختىتىۋالدى رەھىمجان.

لىۋېنىڭدى بولسا دەل شۇنداق جاۋاپنى كۈتكەن ئېدى. لېكىن ئۇنىڭ غېرىزىنى چۈشەنگەن رەھىمجان باشقىچە جاۋاب بەردى :

- ئىككى ئوتتۇرىدا ۋاستە بولۇشۇمنى تەلەپ قىلماقچى بولامسەن؟

- تەلەپ ئەمەس، تەكلىپ.

- مۇنداق ۋەزىپىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمايمەن، - ئېتىراپ بىلدۈردى رەھىمجان .

- سەۋەپ؟

- بىرىنچىدىن، مېنىڭ قوزغىلاڭچىلار بىلەن ھېچ قانداق مۇناسىۋىتىم يوق؛ ئىككىنچىدىن، ھۆكۈمەتنىڭ ئاگاھلاندۇرۇشىغا، قۇراللىق باستۇرماق بولۇشىغا پىسەڭ قىلمىغان ئىسىيانكارلار مېنىڭ - ئاددىي پۇخرانىڭ پەندى-نېسىھىتىمنى ئىناۋەتكە ئالامدۇ؟ ئۈچىنچىدىن، ئۆزەڭلار «ئالتە ئوغرى» دەپ ئاتاۋاتقان «ئوغرىلاردىن» نېمە شۇنچە چۆچۈپ، تەھلىكە كۆتىرىسىلەر؟

كەينى-كەينىدىن بېرىلگەن لىپاپلىق سوئاللارغا دەرھال جاۋاب قايتۇرۇش تەس كەلدىمۇ ياكى ھەقىقىي ئەھۋالغا تەن بەردىمۇ، لىۋېنىڭدى تىڭرىقىغاندەك رەھىمجانغا تىكىلگەن پېتى تۇرۇپ قالدى . رەھىمجانمۇ بەرگەن جاۋاپلىرى بىلەن قايتارما سوئاللىرىنى ھۆكۈمەت ۋەكىلى لىۋېنىڭدى قانداق ھەزىم قىلىدىكەن ۋە نېمە دەپ ھۆكۈم چىقىرار كىن دەپ كۈتۈپ تۇردى .

تېلېفوننىڭ جىرىڭلىشى ئاڭلاندى. ئادىۋىتانت كىرىپ باش شتاب باشلىغى سورىغانلىغىنى مەلۇم قىلدى. لىۋېنىڭدى يەنە يان بۆلمىگە چىقىپ كەتتى. رەھىمجان سائېتىغا قارىدى - سائات ئىككى.

"ھۇجۇمنى بالدۇر باشلىدىمىكىن؟!" پىچىرلىدى رەھىمجان. چۈنكى ئۇ بۈگۈن سائات 6دا قوزغىلاڭچىلارنىڭ «ئاق قوي» ساقچى بۆلۈمچىسىگە ھۇجۇم قىلىشىدىن خەۋەردار ئېدى.

- تۇر! - دېدى قوپاللىق بىلەن ئادىۋىتانت ۋە رەھىمجاننى ئالدىغا سېلىپ ماڭدى.

ماشىنا كوچىغا چىققاندا سولغا - باش ساقچى مەھكىمىسىگە ئەمەس، ئوڭغا - «ئۈچ دەرۋازا» تەرەپكە بۇرۇلغاندا رەھىمجان يېنىك تىنىق ئالدى ۋە ئىچىدە: «خۇدايا شۈكرى» دېدى ئۆيى تەرەپكە قاراپ ماڭغاندا. كوچا قىيىلىشىغا كەلگەندە شوفىيۇرغا ماشىنىنى توختىتىشنى بۇيرىغان لىۋېنىڭدى:

- ھوش-كالاڭنى يىغىپ يۈر، رەھىم! ئەتە سېنىڭ بىلەن يەنە سۆزلىشىمەن، - دېدىدە، رەھىمجاننى ماشىنىدىن چۈشۈرۈپ، باش شتاب تەرەپكە قاراپ يۈرۈپ كېتىشتى .
"خۇنۇك ئەپتى-بېشىرىڭنى ئىككىنچى كۆرمەسمەن مىللىي ساتقۇن... " دەپ پىچىرلىدى رەھىمجان.

ئون يەتتىنچى باپ

بىر نەچچە كىچىك-كىچىك غەلبىلەردىن كېيىن قوزغىلاڭچىلار تەشكىلى جەھەتتىن پارتىزان ئوتتۇرىغا ئايلىنىپ، بەش يۈزچە كىشىدىن تەركىپ تاپقان ئېدى. گەرچە ھەممىسىدە دېگىدەك قۇرال بولمىسىمۇ، ئۇلارنىڭ كۈرەش روھى ئۈستۈن - يېقىن كۈنلەردە ھەممىسى قۇرال-ئەسلاھقا ئېگە بولۇشىغا ئىشەنچىلىرى كامىل ئېدى. تاغ ئىچىدىكى ئۆڭكۈرلەر تارلىق قىلدۇ. كۈندىن-كۈنگە كۆپىيىۋاتقان جەڭچى-پارتىزانلارغا كىيىم-كېچەك، ئوزۇق، ئات-ئۇلقلارغا يەم-خەشەك كېرەك. قىش بولسا بارغانچە يېقىنلىشىپ چىڭقاپ كەلمەكتە.

قوزغىلاڭچىلار بۈگۈن جىددىي كېڭەش ئۈستىدە ئولتۇرىدۇ.

- ئەگەر نىلقىنى ئىشغال قىلساق، - دېدى پاتىخ، - قۇرالغىمۇ، ئات-ئۇلقلارمۇ ئېگە بولىمىز. ئىككىنچى تەرەپتىن خەلىق ئالدىدا ئابروي-ئىناۋىتىمىز ئاشىدۇ، سېپىمىز تېخىمۇ ئۆسىدۇ.
- مېنىڭچە بولغاندا غۇلجىغا ھۇجۇم قىلساق ياخشى بولاتتى. ئاۋال دۈشمەننىڭ بېشىنى يانچىپ، ئاندىن قانات-قۇيرۇغىنى چاپساق دەيمەندە! - دېدى ئوسمان.

- ياق، - ئوسماننىڭ پىكرىنى قەتئىي رەت قىلدى ئەكبەر، - بۇ ئاز كۈچ بىلەن غۇلجىغا ھۇجۇم قىلىش - تەۋەككەلچىلىك بولىدۇ.

- غۇلجىنى ئالالساققۇ ياخشى. ئەگەر كەينىمىزگە چېكىنىدىغان ئەھۋال بولسا - خەلىق بىزدىن رايى قايتىپ قېلىشى، ئىككىنچىلەپ ئەگەشمەسلىكى مۈمكىن.

- ئەكبەر بىلەن نۇرنىڭ گېپىنىڭ جېنى بار، - دەپ باشلىدى غېنى، - ئاۋال نىلقىنى ئۆزىمىزگە قارىتىپ، ئاندىن غۇلجىغا، ئۇنىڭدىن كېيىن تېخىمۇ نېرىسىغا قاراپ يۈرۈش قىلىمىز.

غېنىنىڭ پىكرىگە ھەممە بىر ئېغىزدىن قوشۇلدى. ئۇلارنىڭ بۇ قارارى شارائىت جەھەتتىنمۇ، ئىستراتېگىيە جەھەتتىنمۇ توغرا بولغان ئېدى. چۈنكى نىلقا - ئۇ ئىلى ۋىلايىتىنىڭ ئەڭ باي چارۋىچىلىق ناھىيەسى بولۇش بىلەن بىللە بۇ تاغلىق رايون تەبىئىي ئىستېھكامغا ئېگە: شەرىقتە كۈنەس، يۇلتۇز ناھىيەلىرى، جەنۇبتا غۇلجا ناھىيەسى، شىمالدا بولسا تارباغاتاي ۋىلايىتىگە چېگارىداش، ئالاقە تۈگۈنىدىن ئىبارەت. ئەگەر نىلقا ئىشغال قىلىنسا كۈنەس خەلقى ۋە غۇلجا ناھىيەسىنىڭ شەرقىي قىسمىدىكى كۆپلىگەن خەلىق قوزغىلاڭچىلار تەرەپكە ئۆتۈپ، پارتىزانلار سېپى زورىيىپ، ئۇلغىيىشى مۇقەررەر.

- نىلقىغا ھۇجۇم قىلىمىز - بۇ قارارىمىز قارار، - دېدى پاتىخ ۋە ياش، كېلىشكەن تاتار يىگىتىگە قاراپ: سەن، خەمىت، نىلقىنىڭ كېيىنكى ئەھۋالىنى سۆزلەپ بەر.

- خەپ، - دەپ قويۇن يانچۇغىدىن بىر تاختا قەغەزنى چىقىرىپ، ياپىلاق تاش ئۈستىگە يايىدى خەمىت. - بۇ نېمەڭ؟ ئۆمچۈك تورىدەك، گادىرماش بىر نېمىلەرنى سېزىپسەنغۇ! - دىققەت بىلەن كۆز تىكتى غېنى. باشقىلارمۇ يېپىقلىق قەغەزگە يېپىلىپ قاراشتى.

- بۇ ئەندى كۆرسىتىشكە ئوڭاي بولسۇن دەپ سىزغان نەرسىدە! - دەپ چۈشەنچە بېرىشكە باشلىدى خەمىت، - مونۇ ساقچى، مونۇ شەنگەن ئىدارىسى. مونۇ قورغانچە ھازىر ساقچىلار ۋە چېرىكلەر ئاساسەن موشۇ ئىككى مەھكىمىنىڭ تاملىرى، ئۆڭۈزلىرىگە قۇم قاچىلانغان خالتىلارنى تىزىپ، پوتەيلەرگە، ئۆڭۈزلەرگە پۇلپىمىولارنى ئورنىتىپ، پايلىشىپ يېتىشماقتا...

- مونۇ بەلدىمىڭ نېمە؟

– چوڭ يولدىكى توسۇق. مونۇ كلۇب. كلۇبىنىڭ ئۈستى چېدىرىدىمۇ پۇلپىمىولار ئورنىتىلغان، – دېدى خەمەت ۋە قىزىل سىزىقنى كۆرسىتىپ، – مونۇ قورغاننى ئورغان ئوكوپىلار. بۇ ئوكوپىلارغا ساقچى ۋە شەنگەن ئىدارىلىرى يەر تېگى يول ئارقىلىق باغلىنىش قىلىدۇ. –
– ھە، بۇ لالمىلار، ئاغمىخان ئوخشاش، يەر كولاشقا ئۇستا، – دېدى غېنى.
– يەتتە قات يەرنىڭ تېگىگە كىرىپ كېتىشىمۇ سۆرەپ ئەچقىمىز، – شىمايلاندى ئوسمان.
– دۈشمەننى سەل چاغلىماسلىق كېرەك، – دېدى پاتىخ ۋە خەمەتتىن سورىدى: – قۇراللىق دۈشمەنلەرنىڭ سانىنى ئېنىقلىدىڭلارمۇ؟
– ساقچى، مۇھاپىزەتچىلەرنى ھېساپلىمىغاندا بىر يىڭچارەك 1 بار.
خەمەت نىلقىدىكى خىتاي گارنىزونى ۋە ئۇلارنىڭ تۇتقان پوزىسىيەسى توغرىلىق مەلۇماتلارنى سۆزلەپ بېرىش بىلەن بىللە خەلقنىڭ روھىي كەيپىياتى ۋە ئۇلار قوزغىلاڭچىلار نىلقىغا ھۇجۇم قىلىشى بىلەن كۆتىرىلىپ چىقىشقا تەييار ئېكەنلىكىنى تەكىتلىدى.
– ئەھۋال چۈشىنىشلىك، – دېدى پاتىخ مۇسلىمۇ، قانداق پىكىرىڭلار بار، يىگىتلەر؟ – دەپ سورىدى.
– ئۆزەڭ نىلقىلىق. نىلقىنىڭ ئېپى-جېپىنى ھەممىمىزدىن ياخشى بىلىسەن. قېنى سەن بىر نېمە دېگىن، – دېيىشتى يىگىتلەر.

1 يىڭ – باتالىيون.

– مېنىڭچە بولغاندا، – پاتىخ سەل ئويلىنىپ ۋە خەمەت سىزىپ كەلگەن خەرىتەسىمان بەلگۈلەرنى كۆرسىتىپ، – بار كۈچىمىزنى ئۈچكە بۆلۈپ، ئۈچ تەرەپلەپ ھۇجۇم قىلساق.
پاتىخ مۇسلىمۇنىڭ پىكرى بىر قەدەر ئۆزگەرتىلىپ، قوبۇل قىلىندى:
1. غېنى باشچىلىقىدىكى جەڭچى-يىگىتلەر چوڭ كۆرۈكنى ئىشغال قىلىپ، نىلقىنىڭ شەرق تەرىپىدىن ھۇجۇم باشلايدۇ؛
2. ئەكبەر بىلەن نۇر باشچىلىق قىلغان جەڭچىلەر نىلقىنىڭ غەرب تەرىپىدىن.
3. ئوسمان بىلەن ھوشۇر، سېيىت باشچىلىقىدىكى جەڭچىلەر نىلقىنىڭ جەنۇب تەرىپىدىن ۋە:
4. پاتىخ، رەقىپ، خەمەتلەر بىر قىسىم يىگىتلەر بىلەن نىلقىنىڭ شىمالىغا ئورنىشىپ خەلقنى تەشكىللەپ، ھۇجۇم باشلىنىشى بىلەن غېنىغا قوشۇلىدۇ. ھۇجۇم ۋاقتى بولسا – 1944-يىلى،
5. ئۆكتەبىر تاڭ سەھەرلىكى سائەت 5 تە...

***

يۈزگە يېقىن قۇراللىق يىگىتلەر يالغۇز ئاياق يولدا قاتار، خۇددى يىپقا ئۇلىغاندەك بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى ئىز بېسىپ، ئالدى دۆڭگە چىقسا، كەينى ئويماندا ئاتلارنى ئاياڭدىتىپ كېلىشمەكتە. ئۇلار موشۇ قېلىپتا نەچچىلىگەن دۆڭلەردىن ئېشىپ، ئاخىرقى كەڭ يېزىغا چىقىشتى. تۇم قارا ئايغىرنى مىنگەن، سەپنىڭ ئالدىدا يول باشلاپ كېلىۋاتقان موڭغۇل يىگىتى غالىدان ئېتىنىڭ تىزگىنىنى تارتىپ، كەينىگە بۇرالدى ۋە «توختاڭلار» دېگەندەك ئوڭ قولىنى ئېگىز كۆتەردى – غېنى باشلىق يىگىتلەر توختاشتى.

– مەشەدە ئايرىلىمىز: سىلەر-ئوڭ ياققا، بىز-سول تەرەپكە قاراپ ماڭىمىز، – دېدى غالىدان.
غېنى جاۋاپ بېرىش ئورنىغا كەڭ دالاغا، قۇياشنىڭ پېتىش ئالدىدىكى قىيپاش نۇرىدا تاۋلىنىپ تۇرغان سېرىق دالاغا، مەپتۇن بولغاندەك تىكىلىپ قاپتۇ. باھاردا يېشىل ئىپەكتەك مەيىن ۋە كۆركەم، كۈزدە بولسا ئالتۇن تۈسكە كىرىدىغان بۇ كەڭ ئوتلاق-يايلاقلار كىمىنىڭ زوقىنى قوزغىمىسۇن؟ غېنى بۇ

ئەتراپلاردا باھاردا، يازدا، ئالتۇن كۈزدە نەچچە قېتىم بولغان، ھەر پەسىلنىڭ ئۆزىگە خاس پەيزىنى سۈرگەن...

بۇ كەڭ يايلاق، كۈزلەق، قىشلاقلاردا قازاق، قالماقلار ياشايدۇ. ئۇيغۇرلار بىلەن مەئشىي مۇناسىۋەت قىلىدۇ، ئىناق ھايات كەچۈرىدۇ.

– ئەندى ئايرىلىمىز، – ئۈنلۈك تەكرارلىدى غالدان، قامچا سېپى بىلەن غېنىنىڭ بىقىنىغا نوقۇپ، – ھەجەپ-خىيالغا چۆكۈپ كەتتىڭا!

– موشۇ يەرلەرنى ئەكبەر ئۈچىمىز كەلگىنىمىز يادىمغا چۈشۈپ كەتتى.

– مانا، ئايرىلىپ يەنە بىرلەشتۇق.

– ھە، ئەندى بىزنى ئۆلۈمدىن باشقا ھېچ نەرسە ئايرالمايدۇ، غالدان!

– شۇنداق...

– ھەر ئۈچىلىمىز ئەتە جەڭگە كىرىمىز. باشقىلار ئالدىدا ئەرلىگىمىزنى كۆرسىتىشىمىز كېرەك جۇمۇ، بوتا!

– دېمىسەڭما بىلىمەن.

– يولۇڭ بولسۇن، دېگەن ۋاقىتتا يېتىپ كەل!

ئۇلار ئايرىلىشتى. غالدان ئىككى يىگىت بىلەن سولغا – قالماقكۆرە تەرەپكە قاراپ ئات سالىدى. ئۇنىڭ ۋەزىپىسى موڭغۇل خەلقىگە قارىتا يېزىلغان مۇراجىھەتنى تارقىتىش بىلەن بىللە ئۆزىگە ئىشەنچلىك تونۇش-بىلىشلىرىنى ئويۇشتۇرۇپ، نىلقا ھۇجۇمىغا قاتنىشىشتىن ئىبارەت ئىدى. شۇڭا ئۇ تاپشۇرۇقنى ئورۇنلاش، غېنىغا بەرگەن ۋەدىسىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىشقا ئالدىرىدى.

تاڭ يورۇشقا ئىككى سائەتچە قالدى. ئون بەش كىلومېتىرچە مۇساپىنى ئارتۇق بېسىپ زورۇققان ئاتلار تاغ شامىلى ۋە قاش دەرياسىنىڭ سالقىن تەپتىدىن شۈمىشىپ، غال-غال تىتىرىشەتتى. يېنىك كىيىملىك يىگىتلەرنىڭ بەدەنلىرى تىكەنلىشىپ، قوللىرى قېتىشىشىمۇ ئۇلار جەڭ باشلىنىشىنى تاقەتسىزلىك بىلەن كۈتۈشمەكتە. ئازاتلىق تەشئالغىمۇ ياكى خىتاي مۇستەملىكىچى قاراقچىلارغا نىسبەتەن ئۆچمەنلىك، غەزەپ-نەپرەت ۋە ئىنتىقام ئېلىش شۇ دەرىجىدە كۈچلۈكمۇ، قوزغىلاڭ سېپىگە كىرگەن ھەممىلا پىدائىيلار جەڭ قىلىشقا، چاپسانراق ئۆچ-ئىنتىقام ئېلىشقا ئىنتىلەتتى. ئۇلار غېنى نېمە دېسە شۇنىڭغا تەييار، ئوتقا كىر دېسە – ئوتقا، سۇغا چۈش دېسە – سۇغا چۈشۈشكە تەييار، دۈشمەنگە قارىتىپ بىر پاي ئوق ئېتىپ ئۆلۈپ كەتسە ئارمىنى قالمايدۇ...

ئاسمان گۈمبىزىنى قويۇق قارا بۇلۇتلار قاپلاۋالغاقچا بەش چامدام ئارىلىقتىكى نەرسىنى پەرىق قىلغىنى بولمايدۇ. تۇم قاراڭغۇغا ماسلاشقانداك ئەتراپىنى سۈرلۈك سۈكۈنات باسقان. پەقەت قاش دەرياسىنىڭ تاشتىن-تاشقا ئۇرۇلۇپ ئاققان شاۋقۇنى ئاڭلىنىدۇ. بۇ شاۋقۇن غېنىنىڭ قۇلاقلىرىغا بالىلىق چېغىدىن سىڭكەن، دىلىغا ئورناشقان. بۇ شاۋقۇن ئۇنىڭغا نەغمە ئاۋازىدەك مۇڭلۇق، يېقىملىق ئاڭلىنىدۇ، دىل خۇشلىغىنى، ئىزگۈ كەچۈرمىلەرنى قوزغايدۇ – روھىي تېتىكىلىك بېغىشلايدۇ.

چارىلاشقا ئەۋىتىلگەن ئىككى يىگىت قايتىپ كېلىشتى. ئۇلار كۆرۈكنىڭ غەربىي چېتىدە ئىككى پوتەي بارلىغىنى، كۆرۈك ئۈستىدە بولسا ئىككى كۈزەتچى توختىماي مېڭىپ تۇرغانلىغىنى ئېيتىشتى. بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ غېنى ئويلىنىپ قالدى. خەمىت كۆرۈكتە كۈزەتچى چېرىكلەر بارلىغىنى، لېكىن مەزمۇت ئىككى پوتەينى ئېيتىمىغان. شۇندا بۇ پوتەيلەر ئىككى-ئۈچ كۈن ئىچىدە قۇرۇلغان بولامدۇ؟ پوتەي قۇرۇلغان ئېكەن ئۇنىڭغا پۇلېمىۋىتلار ئورنىتىلىشى ئېنىق. پوتەيلەرنى پارتلاتماي ھۇجۇمغا ئۆتۈۋېكەنمىز، يىگىتلەرنىڭ خېلىسى قۇربان بولۇشى تۇرغان گەپ. بىرما يىگىتنى چىقىم قىلغۇسى كەلمەيدۇ غېنىنىڭ.

– يۈسۈپ!

-خوش! - ئۇن قاتتى يانمۇ-يان ياتقان يۈسۈپ.

-پوتەيلەرنى پارتلىتىش كېرەك.

-قانداق پارتلىتىمىز؟

-ئۆزەم.

-ئۆزەم؟ - چۆچۈپ كەتتى يۈسۈپ.

-ھە-ھە، مەن ئۆزەم.

-قويە، بۇ گېپىڭنى. باشقىمىزنى بۇيرىغىن.

-ئۆزۈشكە ئۈستى ئادەم بولمىسا چاندۇرۇپ قويىدۇ. قاشنىڭ سىرىنى ئۆزەم بىلىمەن.

-ئۇنداق بولسا مەن بىللە بولمەن، - دېدى يۈسۈپ.

-ياق، ماڭا كاشلا بولمىسەن. ئاڭلا: يىگىتلەرنى ئۈچكە بۆلۈمىز. ئىككى قىسىم كۆرۈكنىڭ باش ۋە

ئاياق تەرىپىدىن كېچىپ ئۆتىدۇ. ئۈچىنچىسى كۆرۈكنىڭ بۇ بېشىدا قالدۇ - بۇنى سەن باشقۇرىسەن.

مەن بىرىنچى پوتەينى پارتلىشىم بىلەن ھەممىڭلار تەڭلا ھۇجۇمغا ئۆتسىلەر، ئۇقتۇڭمۇ؟

-ئۇقۇشلۇق. بىراق سېنى...

-ئەزىملىك قىلما! - يۈسۈپنى سىلكىۋەتتىدە، قۇسەن بىلەن باۋدۇننى چاقىرىۋېلىپ، ئۇلارغا

تاپشۇرۇق بەردى. ئۇلار ئوتتۇزىدىن ئاتىشى يىگىتنى باشلاپ، بەلگۈلەنگەن جايغا كېتىشتى.

-ئاقۋاش، پەلە-پەستەك بولۇپ قالسا ھودۇقماي جەڭ قىل، جۇمۇ! - دېدى كىيىملىرىنى

يېشىنىۋېتىپ غېنى ۋە ئالتە شوپىنلىق بومبىنى يىپقا چېتىپ بويىغا ئاستىدە، - يا، ئەلى

شاھمەردان! - دېگەن پېتى سۇغا كىردى. ئېقىن بويلاپ ئۈزۈپ كۆرۈك ئاستىغا يەتكەندە توختاپ،

كۆرۈكنىڭ غول تۈۋرۈگىگە يۆلىنىپ ئەتراپقا قۇلاق سالدى. ئىككى چېرىكنىڭ كۆرۈك ئۈستىدە

توكۇرلىشىپ مېڭىشىدىن باشقا تېۋىش ئاڭلانمىدى. ئۇ ئەندى كۆرۈك ئاستىدىن دەريا سۈيىنىڭ

يىغىلىپ ئاققان كۈچلۈك ئېقىمىنى كېسىپ ئۈزۈشى ۋە بۇنىڭ ئۈچۈن كۈچ ۋە ئۈزۈش ماھىرىلىقى

كېرەك! غېنى يەنە سۇغا بېلىچە كىردى. ئۇ ۋۇجۇدىغا پۈتۈلگەن كۈچ-قۇۋەت، ئۈزۈشكە چېۋەرلىكى ۋە

خۇسۇسەن، ئىرادە-غەيرىتى بىلەن سۇنىڭ زەپتىگە بەرداشلىق بېرىپ، غۇلاچ تاشلاپ ئۈزۈپ، كۆرۈكنىڭ

غەربىي بېشىغا چىقتىدە، ئاستا بېشىنى چىقىرىپ ئەتراپقا قارىۋېدى، ئادەم قارىسى كۆرۈنمىدى. سۇدىن

چىقىپ سوغ شامالدا جالاقلاپ تىتىرىسىمۇ ھاياجان ئىچرە مۇزلىغانلىغىنى سەزمىدى، ئەتمالىم،

تىتىرەك قوللىرى بىلەن بومبىلارنى يەرگە قويۇپ، چېتىقنى يەشتى ۋە ئۈچ بومبىنى دەڭسەپ تۇرۇپ

سول قاناتتىكى پوتەيگە قارىتىپ تاشلاپ، سوغ يەرگە چاپلاشتى. گۈمبۈرلىگەن دەھشەتلىك تاۋۇش

بىلەن ھاۋاغا توپا-تۈتۈن ۋە ئادەم جەسەتلىرىنىڭ پارچىلىرى كۆتىرىلدى. كۈچلۈك «ئۇر-را!» ساداسىمۇ

تەڭلا ياڭرىدى. ئوڭغىچە ئىككىنچى پوتەيدىن پۇلپىمىۋىتلار ئېتىلىشقا باشلىدى، لېكىن بومبىلارنىڭ

يېرىلىشى بىلەن پارتلاپ، كۈلى كۆككە سورۇلدى.

-ئۇر-را! ئۇر-را! ئۇر-را!

بۇ غالىپ شۇئار ساداسى ھاۋا گۈمبىزىدە جاراڭلاپ نىلقا خەلقىنى ئۇيقىدىن ئويغىتۇپ ھاياجانغا

سالغان ئېدى .

غېنى پوتەيلەرنىڭ پارتلىشىغا ھەۋەس قىلغاندەك، كۆرۈك ئۈستىدە ئۆرە تۇرغان پېتىچە قېتىپ قاپتۇ.

يۈسۈپ باشلىق يىگىتلەر كۆرۈكتىن ئات چېپىپ ئۆتكەندىلا ئۇ ئېسىغا كېلىپ، مۇزلىغانلىغىنى

سەزگەن بولسا كېرەك:

-ھاي، ئاقۋاش! - كىيىملىرىم قېنى؟ توڭلاپ ئۆلىدىغان بولدۇم...

-مانا مەن، مانا كىيىمىڭ!

غېنى كىيىندى. ئالا ئېتىغا مىندى كۆرۈككە ئوت قويۇشقا بۇيرۇق بەردى. بۇ شەرتلىك بەلگۈ بىلەن تەڭ

نىلقىنىڭ تۆرت ئەتراپىدا ئېتىشۋازلىق باشلىنىپ كەتتى.

قوزغىلاڭچىلار شىددەتلىك ھۇجۇم قىلىپ، نىلقا شەھىرىگە كىرىشتى. ئاھالىلىق ئۆيلەر، قورا-جايىلار ئارقىلىق ئالغا سىلجىپ، گومىنداڭچى خىتاي ئەسكەرلىرىنىڭ ئىستىھكام «ئۇۋىسى» - ساقچى ئىدارىسىنىڭ قورغىنىغا تۆرت ئەتراپتىن يېقىنلاشتى، لېكىن يەنە ئالغا باسالماي توختاپ قېلىشتى. سېپىل سىمان قورغاننىڭ تۆرت دوقمۇشى ۋە چوڭ قاپقىنىڭ ئۈستىگە ئورنىتىلغان پۇلپىمىۋىتلاردىن، قورغان تامىنىڭ ئۈستىنى چۆرەدىتىپ تىزىلغان قۇم قاپلار دالدىسىدىن ئېتىلغان ئوقلار مۆلدۈردەك ياغماقتا ئىدى. ئالدىن-ئالا ھازىرلىق كۆرگەن گومىنداڭچىلار ساقچى ئىدارىگە پاسىلداش خەلىق ئۆيلىرىنى بۇزۇپ-تۈزلەپ، چوڭ كوچىدىكى دەل-دەرەقلەرنىمۇ كېسىپ تاشلاپتۇ. ئارىلىق ئوچۇق سەينا بولغاچقا دالدا بولارلىق جاي يوق. شۇڭلاشقا ئالغا سىلجىشقا ئىمكان بولمىدى. ھەربىي مەشىقتىن ئۆتمىگەن، جەڭ قائىدىلىرىنى تېخى بىلمەيدىغان قوزغىلاڭچىلار دەسلەپكى ئىككى-ئۈچ ئاسان غەلبىگە بېرىلىپ كېتىپ، بۇ قېتىمما ھۇجۇمغا ئۆتتى، لېكىن چېكىنىشكە مەجبۇر بولدى. ئوسمان باشچىلىق قىلغان جەڭچى-پىدائىيلار «ئۇر-را» كۆتىرىپ ئوچۇق سەيناغا بېسىپ كىرگەندە پۇلپىمىۋىتلاردىن ياققان ئوقلاردىن ئوتتۇزچە يىگىت چىقىم بولدى. ئەگەر، ئەتىگەنكى جەڭدە ساقچى ئىدارىسىنىڭ قارىمۇ-قارشىسىغا جايلاشقان شەنگەن ئىدارىسىنى ئىشغال قىلىپ، پوزىسىيە تۇتقان غېنى باشچىلىغىدىكى ئەترەت ئوت ئېچىپ قوللىمسا، چىقىم تېخىمۇ كۆپ بولار ئىدى. بۇ ھالەتتىن كېيىن قوزغىلاڭچىلار قارا-قويۇق ھۇجۇم قىلىشنى توختاتتى. غېنى بولسا غەزەپناك بولۇپ ئەترەت باشلىقلىرىنى يىغىپ، ئەكبەر بىلەن ئوسمانغا كايىدى:

-ھوش-كالاڭ يوقمۇ، ھەر قايسىڭنىڭ؟! قاراپ تۇرۇپ سەرخىل يىگىتلەرنى ئوققا تۇتۇپ بېرىشتىڭغۇ ھە، خۇمىسلار !

غېنى «لۆكچەك» ۋاقتىدىكى تىللار بىلەن دەشەنەم بەرسىمۇ، ئەيىپكار يولداشلىرى سۈكۈت قىلدى. - بىر ئېغىز جاۋاب قايتۇرۇشمىدى. ئاخىرى ئاچچىق-ھەسرەتتى بېسىلدى، ئەتمالىم، بوغۇق ئاۋازدا دېدى:

-قارا-قويۇق، ھۇجۇمدىن سادا چىقمايدۇ. ئەگەردە، بىر ئاماللاپ، ساقچىنى ئالمايدىكەنمىز، غۇلجىدىن بۇلارغا ياردەم كېلىپ ئىككى تەرەپتىن بىزنى قورشاشقا ئېلىشى ئېنىق. - ماڭا رۇخسەت بېرىڭلار، - دەپ ئوتتۇرىغا چۈشتى خەمەت، - مەن ساقچىنىڭ چوڭ قاپقىسىنى پارتىلتىمەن...

-ھىممىتىڭگە رەخەت، ئىنىم، - دېدى چىرايلىق يىگىتكە زوقلىنىپ غېنى، - سەن بەك ياش. ئالدىرىما، ھەر ئىشلار تېخى ئالدىڭدا.

-جەڭ دېگەندە ياش، قېرى دەپ بولامدۇ. رۇخسەت قىل، غېنىكا، بىسىمنى قايتۇرما! - قەتئىي قىياپەتتە دېدى خەمەت مۇسلىموۋ.

-ماقۇل، مۆرىتى كەلسۇن، ھازىر ئەمەس، - دېدى غېنى ۋە :
-كلۇبىنىڭ ئۈستىدىكى چېدىرىغا ئورنىتىلغان ئىككى پۇلپىمىۋىت خېلە ئاۋاز قىلىۋاتىدۇ. ئاۋال شۇنىڭ ئۈنىنى ئۆچەرسەك دېمەكچىمەن.

-ئۇنىڭغا قانداق چىققىنى بولىدۇ؟
-كلۇبقا ئوت قويىمىز.

غېنى كلۇبقا ئوت قويۇش پىلانىنى سۆزلەپ بەرگەندىن كېيىن ھەممە ئۆز پوزىسىيەلىرىگە تارقىلىشتى. كەچ كىرگىچە ئارىلاپ-ئارىلاپ ئېتىشۋازلىق داۋام قىلىشىمۇ، ھەر ئىككى تەرەپ ھۇجۇمغا ئۆتۈشمىدى. بېرىم كېچە بولغاندا غېنى نىلقىدا قوشۇلغان پىدائىيلاردىن بىر قاۋۇل يىگىت بىلەن يەنە بىر ياش بالغا ئىككى قەلەي تۇڭ كېروسىنى كۆتەرتىپ، باشلاپ ماڭدى. ئۇلار كلۇبقا پاسىلداش ئۆيلەرنىڭ بىرىدىن ئىككىنچىسىگە ئۆتۈپ، كلۇبقا يانداش تامغا كېلىپ توختاشتىدە، تامغا بويلاشقان غېنى ئەتراپقا زەڭ قويۇپ قارىدى. كلۇبىنىڭ ئىچكى ھويلىسىدا چېرىكلەر كۆرۈنمىدى.

– كلۇبىنىڭ كەينى ئىشىكى قاياقتا؟ – ئاستا، پىچىرلاپ سورىدى غېنى نىلقىلىق يىگىتلەردىن.
– سول قول تەرەپتە.

غېنى باشقا گەپ سورىمايلا خەنجىرىنى غىلاپىدىن سۇغۇرۇپ ئېلىپ، سوقما تامنى تېشىشكە باشلىدى. ئۇ خۇددى دوغايقا مۇزنى چاكۇشلىغاندەك، شۇنداق چاققانلىق بىلەن تەشتىكى، ھەش-پەش دېگىچىلا ئادەم بېشى سىققىدەك تۆشۈك ھاسىل بولدى. تۆشۈكنى يەنە سەل كەڭەيتىپ، ھەيرانلىقتا ئىچكە قاراپ تۇرۇشقان يىگىتلەرنىڭ بويى كىچىگرەگىگە:

– سەن، ئۇكا، ئاستا ئۆملەپ بېرىپ، ھويلا ئىچىنى بايقاپ كەل، – دەپ بۇيرىدى غېنى، ياش بالغا.
بالا سەل ئەيمىنىپ تۇردى، بىردىن تۆشۈككە بېشىنى تىقىپ، يەر بېغىرلاپ ئۆملەپ كەتتى. غېنى ماۋزېرنى بەتلەپ تەييار تۇردى. يىگىت ھەيەل قىلماي، ئىشتىك ئۆملەپ (قورقسا كېرەك) قايتىپ كەلدى، دېمى سىقىلىپ، دەرھال گەپ قىلالمىدى.

– ھېچ، ھېچ كىم يوق...

غېنى يىگىتلەرنى باشلاپ، تام ياقىلاپ مېڭىپ كلۇبىنىڭ كەينى ئىشىكىگە باردى. ئىشىككە كۈچۈك بېشىدەك يوغان خىتاي قۇلۇپى سېلىنغان ئېكەن. ئۈچ كىشەننى پاقاقلانغان خەڭزە ئۈچۈن بۇ قۇلۇپ سەي بولامدۇ؟ غېنى قۇلۇپنى ئىككى تولغاپلا يۇلۇۋالدى، يىگىتلەرنى ئىچكىرى كىرگۈزۈپ، ئىشىكنى ئىچىدىن بەكتىتى.

ئىككىڭ كلۇبىنىڭ ئىۋىر-جىۋىرنى بىلىمىز دېيىشكەندىڭ، قېنى ئىچكىرىگە باشلاڭلار، – ئاستا پىچىرلىدى غېنى.

ھەر ئىككىسىلا كلۇبىنىڭ ئىچىنى ياخشى بىلىشىدېكەن – ئۇلار تېنەي، تەنتىرىمەي، پەلەمپەي ئارقىلىق سەھنىگە باشلاپ چىقىشتى. سەھنە ئارقىلىق ئارتىستلار كىيىم يۆتكەيدىغان، گىرىم قىلىدىغان خانىلار ئالدىدىن ئۆتۈپ چوڭ زالغا يېقىن كېلىشىگە، يان بۆلمىلەرنىڭ بىرىدە چىراق يورۇغى كۆرۈندى. غېنى دەرھال ئىككى قولى بىلەن ئىككى يىگىتنىڭ مۇرىسىدىن بېسىپ ئولتارغۇزدى. ئۆزى ئاستا، پۈتۈننىڭ ئۈچىدا دەسسەپ مېڭىپ، ئىشىككە قۇلۇغىنى يېقىپ تىڭشىدى – بۆلمە ئىچى. غېنى ئىشىكنى ئىشتىرىۋېدى، ئىشىك غىچىلداپ كەتتى.

– سۈي يىگو؟ 1 – ئۇيغۇر ئاۋاز چىقتى بۆلمە ئىچىدىن.

– ۋا يىگو؟ 2 – جاۋاپ بەردى غېنى ۋە ئىشىكنى يۇلۇپ دېگىدەك ئېچىپ، ئىچكىرى كىرىدە، ماۋزېرنى تەڭلەپ، – قىمىرلاشما! – دەپ خىتايچىلاپ ۋاقىردى.

كىچىككىنە كاتنىڭ ئۈستىدە كىيىملىرىنى يەشمەيلا ئىككى چېرىك ياتاتتى. بۆلمە ئىچى تولغان يېمەك-ئىچمەك .

1 سۈي يىگو؟ – كىم بۇ؟

2 ۋو يىگو – بۇ مەن.

ئىككىسى تاماق توشۇغۇچىلار بولسا كېرەك، ماۋزېرنىڭ تەڭلەنگەن مۇسنىدىن قورقۇپ «ئەي، ياۋا!» دەپ زارلاشتى، شۇ ئان كات ئاستىغا يوشۇرۇنماق بولۇشتى. غېنى ئۇلارغا تەگمىدى. ئۇڭغىچە يىگىتلەر كىرىشتى.

ئەۋۋ كات ئۈستىگە يۆلەكلىك مىلتىقلارنى ئېلىڭلار! – دېدى غېنى يىگىتلەرگە ۋە كات ئاستىغا كىرىۋالغان چېرىكلەرنىڭ بىرىنىڭ پۈتىدىن سۆرەپ چىقىرىپ كلۇبىنىڭ ئۈستىدە نېمىلەر بارلىغىنى سورىۋېدى، كلۇبىنىڭ ئۆگۈزى ۋە چېدىرىدا بىر ۋزۇد چېرىك بارلىغىنى، چېدىردا بولسا ئىككى پۇلپىمىۋت ئورنىتىلغانلىغىنى، بۇ ئىككىسى چېرىكلەرگە يېمەك-ئىچمەك يەتكۈزۈپ تۇرىدىغانلىغىنى

ئېيتىپ بەردى ئاشپەز چېرىك.

غېنى ئاشپەزلەرنىڭ بىرىنى ماتا، ئاغزىغا كىر دەسمالنى كەپلەپ قويۇپ، يەنە بىرسىگە شام كۆتەرتىپ، چوڭ زالغا كىردى. شام يورۇغىدا ئىككى تۇڭ كېروسىنى سەھنە پەردىلىرىگە، دېكورا سىيەلەرگە، زالىدىكى ئورۇندۇقلارغا، ئىشىك-دېرىزىلەرگە چالا قويماي چاققۇزدى. ئاندىن يىگىتلەرنى ۋە ئاشپەزنى چىقار ئىشىك يېنىغا باشلاپ كېلىپ، كېروسىغا چىلانغان چىپتا تۈرتەكنى ياندۇرۇپ:

– قېچىڭلار! – دېدىدە، كلۇبىنىڭ ئىچىگە تاشلاۋېتىپ، ئۆزىنى سىرتقا ئالدى غېنى.

ئۇلار قايتىپ ئۆز پوزىسىيەلىرىگە يېتىپ كەلگەن چاغدا ئوتنىڭ ئۇزۇن تىللىرى كلۇبىنىڭ دېرىزىلىرىدىن ئېتىلىپ چىقىپ، سىرتقى تامنىڭ پەۋەزلىرىنى يالاپ، ئۆگۈزگە، چېدىرغا يامىشىشقا باشلىغان ئېدى.

ئوت ۋە ئاچچىق ئىس ئىچىدە قېلىشقان چېرىكلەر ئۆگۈزدىن يەرگە سەكرەپ، بەزىلىرى ھودۇققىنىدىن تۈتەك ئىچىدە ئۇيان-بۇيان يۈگرىشىپ، چىقار يول تاپالماي قېلىشتى. يەرگە سەكرەپ چۈشكەنلىرىنى بولسا ئوتنىڭ يورۇغىدا نىشانغا ئېلىپ ئېتىپ تاشلاشتى قوزغىلاڭچىلار. غېنى ماۋزېرى بىلەن چەنلىگەننى خاتا كەتكۈزمەي بەش-ئالتىسىنى ئېتىپ ئۆلگەردى.

ساقچى قورغانى تەرەپتىن ياققان ئوقلار بوشقا، ھاۋاغا كەتكىنى بولمىسا، قوزغىلاڭچىلارغا زىيان-زەخمەت يەتكۈزەلمىدى. شۇندىمۇ پۇلپىمىۋتۇتلار توختىماي، ھودۇققان خىتايىلار ئېتىشىنى داۋام قىلدى.

كلۇبىنى ئىستىھكام قىلغان بىر ۋىژۇد چېرىكىنىڭ يوق قىلىنىشى قوزغىلاڭچىلارنىڭ غەلبە ئىشەنچىسىنى ئارتتۇرۇپ، ساقچىغا ھۇجۇم قىلىشنى ئاسانلاشتۇرغان ئېدى. ئەندى تەخىر قىلماي ئالغا بېسىش كېرەك. غېنى جەڭچى-پىدائىيلارنى سەپلەپ، ھۇجۇمغا تەييارلىق قىلدى. لېكىن قېرىشقاندىكى سول پۈتتىنىڭ سىڭىرى تارتىشىپ، زىقىلداپ ئاغرىپ ئارامىنى قويمىدى. سوغ، مۇزدەك دەريا سۈيىنى ئۈزۈپ ئۆتكەندىنمۇ ياكى قارڭغۇ كلۇپ ئىچىدە پۈتتىنى قايرىۋالدىمۇ پۈتتىنى سۆرەپ مېڭىشى ئېغىرلىشىپ قالدى. شۇندىمۇ قىينالىغىنىنى سەزدۈرمەي، جەڭچى يىگىتلىرىنىڭ ئالدىدا تۇرۇپ ھەرىكەت قىلدى، ئۇلارنى روھلاندۇردى.

– مانا ئەندى ساقچى قاپقىسىنى پارتلىتىش ۋاقتى يەتتى، – دېدى غېنى توختىماي ئوت ئېچىۋاتقان پۇلپىمىۋتۇتلارنى كۆرسىتىپ، – ئەشۇ يالماۋۇزنىڭ ئۇنى بېسىلمىغىچە ئالغا سىلجىماق تەس...
– غېنىكا! – دېدى شۇ ئان پەيدا بولغا خەمەت، – ئەندى رۇخسەت بەرمىسەڭ ئۆزەمگە ئۆزەم رۇخسەت قىلىمەن...

غېنى بۇ قېتىم نېمە دەپ جاۋاپ بېرىشىنى بىلەلمەي قالدى. قارىساڭ زوقۇڭ كېلىدىغان بىر نەۋجۇۋان ياش يىگىتنى ئۆلۈم خەتىرىگە بۇيرۇشقا قانداق تىلىڭ بارسۇن؟ بۇ يىگىتتا نېمە شۇنچە قادىلىپ تەلەپ قىلىدىغاندۇر، ھە! خەپ، مونۇ كاساپەت پۈتتىنىڭ سىڭىرى تارتىشىمىغاندا ئۆزى مەيدانغا چۈشەتتى، ئۆزى! قانداق قىلىش كېرەك؟

– سەن تېخى بومبا تاشلاپ كۆرمىگەنغۇ، خەمەت...

– بىلىمەن! – ئىشەشلىك جاۋاپ قىلدى غېنىنىڭ بانە ئىزدەۋاتقانلىغىنى سەزگەن خەمەت.

ئارىدا بىر پەس ئېغىر سۈكۈنات ھۆكۈم سۈردى.

– مەيلى، رايىڭنى قايتۇرماي...

– رەخمەت. غېنىكا! ئىشەنچىڭنى ئاقلايمەن! – خەمەتنىڭ ئوتلۇق كۆزلىرىدىن غۇرۇر، قانائەت چاقناپ كەتتى.

– پەخەس بول، ئۇكا. بېشىڭنى كۆتەرمەي سىلجى... بىز پوتەيگە قارىتىپ ئوق ئېتىپ تۇرىمىز...

بومبىنى ھودۇقماي تاشلا!

غېنىنىڭ تاپشۇرۇغى ئاياقلاشقچە ئىككى تۈگۈن قىلىنغان بومبىلارنى بەلبېغىغا قىستۇرۇپ تەييار

بولغان خەمەت:

– پوتەينىڭ كۈلىنى ئاسمانغا سورىمىغىچە قايتمايمەن! – دېدىدە، كوچا بويلاپ ئۆملەپ ماڭدى. خەمەت مۇسلىمىۋىنىڭ شۇ پەيتتىكى مەردانە قىياپىتىنى يالقۇنلۇق سۆزلىرىنى ھېمىشەم خاتىرىلەپ يۈردى غېنى.

خەمەت كوچىنىڭ يېرىمىغا بارغاندا ئاياق ئۆرە تۈردىدە، ئېرىق ئاتلىغاندەك، ئىككى-ئۈچ سەكرەپ يىقىلدى.

– نېمە قىلىۋاتىدۇي، مونۇ تەنتەك بالا! – ۋاقىراۋەتتى قۇيقا چاچلىرى تىك بولغان غېنى. ئۇ خەمەتكە ئوق تېگىپ يىقىلدى دەپ قورققان، رۇخسەت بەرگىنىگە پۇشايمان قىلىپ، ئۆزىنى ئەيىبلەشكە باشلىغىنى ئېدىيۇ، لېكىن قەيسەرنىڭ ئۆملەپ كېتىۋاتقىنىغا كۆزى چۈشۈپ «شۈكرى» دەپ يېنىك تىنىق ئالدى. خەمەتكە قارىتا ئېتىلغان ئوقلار ئۇنىڭ بېشىدىن، يېنىدىن، ئالغىپ، يەرگە سانجىلىپ، توپا توزۇتقاندا ئۇنى كۈزىتىپ تۇرۇشقان يولداشلىرى گويا ئوق ئۆزلىرىنىڭ پېشانىلىرىگە تەككەندەك يۈرەكلىرى جىغىلداقتى. تەشۋىش ئىچرە خەمەتكە مەدەت تىلشەتتى.

ئاخىرى خەمەت چوڭ قاپقىغا يېقىنلاشتى. ئەندى پوتەيدىن يېغىۋاتقان پۇلپىمىۋت ئوقلىرى خەتەرلىك ئەمەس، ئۈستىدىن ئالغىپ كېتىدۇ.

باياتىن تىنىغىنى ئىچىگە سىڭىرىپ، كۆز ئۈزمەي، ئەسەبىي قانداق تۇرغان غېنىنىڭ كۆزلىرى تىنىدى بولغاي، يېنىدا تۇرغانلارغا قاراپ.

– تەييارلىنىڭلار! پوتەي پارتلىشى بىلەن ھۇجۇمغا ئۆتىمىز، – بۇيرۇق بەردى.

خەمەت گىرانتلىرىنى بەلۋىغىدىن يەشتى. ئالدىغا قاتار تىزدى، بىر دەقىقە ئېسىنى يىغدى ۋە شىددەتلىك ئورنىدىن تۈردىدە، – ئازاتلىق ئۈچۈن! – دەپ ئۈنلۈك ۋاقىراپ، بىر تۈگۈن گىرانتلىرىنى پوتەيگە قارىتىپ ئاتتىيۇ، ئۆزى بىر گەزچە ھاۋاغا كۆتىرىلىپ، قاڭقىپ يەرگە يىقىلدى. پوتەي پارتلىشى بىلەن تەڭ دېگەندەكلا قوزغىلاڭچىلارنىڭ قۇدرەتلىك «ئۇر-را!» ساداسى تۆرت تەرەپتىن بىردەك ياڭراپ، نىلقا زىل-زىلىگە كەلگەن ئېدىكى، ھەممىنىڭ ئالدىدا ماۋزېرنى ئېگىز كۆتىرىپ «ئالغا، ئالغا» دەپ نەر تارتىپ كېلىۋاتقان غېنى قاپقا ئالدىدا جانسىز ياتقان خەمەتنى بېسىپ ئۆتەلمەي توختاپ، جەسەتنى دەس كۆتىرىپ ئوڭ مۇرىسىگە ئالدىدە، سول قولدا ئاتقان پېتى ئالغا قاراپ يۈگەردى.

كلۇبىنىڭ كۆيۈشى، چوڭ قاپقىنىڭ پارتلىشىدىن كېيىن تۆرت تەرەپتىن ھالقىغا ئېلىنغان خىتاي چېرىكلىرى تەھلىكىگە چۈشۈپ، چېكىنىشكە، بەزىلىرى مىلتىقلىرىنى تاشلاپ دالدا جاي ئىزدەشكە باشلىدى. دەل شۇ پەيتتە ساقچى قورغاننىڭ جەنۇبىي ۋە غەربىي تەرەپلىرىدىكى پوتەيلەر كەينى-كەينىدىن پارتلاپ، قوزغىلاڭچىلارنىڭ «ئۇر-را!» ساداسى چېرىكلەرنى تېخىمۇ دەھشەتكە سېلىپ، ئۇلار قارشىلىق كۆرسىتىش بۇ ياقتا تۇرسۇن، جېنىنى قۇتۇلدۇرىدىغان جاي تاپالماي قېلىشتى – خىتايلار ئاق بايراق كۆتىرىپ، تەسلىم بولۇشقا مەجبۇر بولدى.

– ئېتىشنى توختىتىڭلار، مۇسۇلمانلار! – دەپ جار سالدى قورغاننىڭ ئۈستىگە ئاق بايراق كۆتىرىپ چىققان نۇسۇپقان چۈيچاڭ¹. ئۇ گومىنداڭچىلارنىڭ ئىشەشلىك خادىمى بولغاشقا خىتايلار ئارىسىغا كىرىۋالغان.

– قۇرالنى تاشلاپ، تەسلىم بولۇڭلار! – ئەمىرانە خىتاي قىلدى غېنى باتۇر.

غالىپلار ئاغزىدىن چىقىدىغان بۇ تەرىقە قۇدرىتى-كامىل ئىبارىلەر بىرىنچى قېتىم، سەھەر مەزگىلىدە نىلقا ھاۋاسىدا ياڭرىدى.

1 چۈيچاڭ – رايون باشلىقى

ئون سەككىزىنچى باپ

1944 - يىلى، 7-ئۆكتەبىر كۈنى شەرقىي تۈركىستاننىڭ ئىلى ۋىلايىتىگە تەۋە نىلقا ناھىيەسى مۇستەملىكىچىلەرنىڭ ئاسارىتىدا ئازات قىلىندى. ھاكىمىيەت يەرلىك خەلىقلەر - ۋەتەن ئېگىلىرىنىڭ قولىغا ئۆتتى. شۇ غەلبە تەنتەنىسى كۈنىلا يەرلىك خەلىق ۋەكىللىرىدىن تەركىپ تاپقان ناھىيەلىك خەلىق ھۆكۈمىتىنىڭ ئاساسى قۇرۇلدى. يېڭى مەمۇرىيەت، يېڭى تەرتىپ ۋە يېڭىچە ئەركىن ھايات بەرپا بولدى.

بۇ شانلىق غەلبە ساداسى چاقماق تېزلىگىدە ئىلى ۋادىسى تىيان-شان ۋە جۇڭغار تاغلىرىدىن ئېشىپ، پۈتۈن شەرقىي تۈركىستاننى بويلاپ ياڭرىدىكى، خەلىقنى كۈرەشكە، قۇراللىنىشقا چاقىرىغان، چەت ئەل باسقۇنچىلىرىنى ئانا ۋەتەندىن قوغلاپ چىقىرىش ۋاقتى يەتكەنلىگىنى جاكالىغان ئېدى. ئازاتلىق ۋە مۇستەقىللىق تۇغىنى كۆتەرگەن نىلقا قوزغىلاڭچىلىرى بىرىنچى قەدەمنى باستى. ئۇلارنىڭ ئالدىدا ئۇزۇن مۇساپە تۇرۇپتۇ. ئەندىكى قەدەم غۇلجىغا، ئاندىن نېرىسىغا - ۋەتەن بويلاپ يۈرۈش قىلىش كېرەك، دۈشمەننىڭ توسالغۇ-ئىستىھكاملىرىنى بۇزۇپ ئۆتۈش كېرەك، مۇرەككەپ ۋە قانلىق جەڭلەر تېخى ئالدىدا...

نىلقا ئىشغال قىلىنىشى بىلەن پەيت كۈتۈپ تۇرۇشقا خەلىقلەر توپ-توپ بولۇشۇپ قوزغىلاڭچىلارغا قوشۇلۇشقا باشلىدى. خىتاي مۇستەبىتچىلىرىنىڭ زۇلۇم ئوچىغى بولغان زىنداندىن ئازات قىلىنغان مەھبۇسلارمۇ ئۆز ئۆيلىرىگە - ئائىلىلىرىگە قايتىشماي قوللىرىغا قۇرال ئېلىپ سەپكە قېتىلدى. جەڭدە غېنىمەت ئېلىنغان قۇرال-ئەسلاھالار يېڭى جەڭچى-پىدائىيلارغا تارقىتىلىپ بېرىلدى. ئەندى قۇراللىق قوزغىلاڭچىلارنىڭ سانى مىڭدىن ئېشىپ، كۈچلۈك ھەربىي شەكىلگە كىرگەن، روھىي-كەيپىياتى ئۈستۈن جەڭگىۋار قىسىمغا ئايلانغان. نىلقا بولسا كىچىك ھەربىي شەھەر تۈسىگە كىرگەن ئېدى .

بۈگۈن غېنى باتۇر (نىلقا جېڭىدىن كېيىن ئۇنى خەلىق «باتۇر» دەپ ئاتاشقا باشلىغان) پانتخ مۇسلىمۇۋ باشلىق جىددىي مەجلىس بولدى. بۇ مەجلىس تاغ ئۆڭكۈرلىرى ياكى توقايلىقلاردا ئەمەس، سابىق شەنگەن ئىدارىسىدا - يېڭى ھاكىمىيەت بېناسىدا داۋام قىلدى.

"شەھەرنى ئېلىشتىن كۆرە ساقلاپ قېلىش تەس" دېگەندەك، - دەپ باشلىدى سۆزىنى پانتخ، - مانا، نىلقا ئېلىندى، بىر ناھىيەنىڭ خەلقى ئازاتلىققا ئېرىشتى. ئەندى بىز نىلقىنى ساقلاپ قېلىشلا ئەمەس، بەلكى ئالغا قاراپ يۈرۈش قىلىمىز. لېكىن دۈشمەننى بوش چاغلىماسلىغىمىز، تەۋەككۈلچىلىك قىلماسلىغىمىز كېرەك. پۇختا تەييارلىق قىلايلى. ئۇرراچىلارنى ھېساپلىمىغاندا قولدا مىلتىغى بارلارنىڭ نەق سانى مىڭغا يەتتى. بۇلارنىڭ تولىسى يېڭى قوشۇلغان خام قوللار، مىلتىقنى ئوڭشاپ تۇتالمايدۇ. جەڭ بولۇپ قالسا ئۆزلىرىنى ئېتىۋېلىشى مۇمكىن، - دېدى، - غېنى ۋە: - مىڭدىن ئوشۇق ئادەمگە ئات، ئېگەر، كىيىم، يېمەك-ئىچمەك كېرەك. ھازىرغۇ خەلىق خوشاللىغىدىن بىزنى بېقىۋاتىدۇ. ھېمىشەملا يۈك بولمۇرسەك، خەلىقنىڭ راينى قايىتۇرۇپ قويۇمىز. - ئون مىڭلىغان قوبى، مىڭلىغان زىلىقىسى بار بايلاردىن ئالمايمىزمۇ. يامىنى كەلسە قەرىز بېرىپ تۇرار، - پىكىر بەردى ئوسمان، ئادەتتىكى ئالدىراقسانلىغى بىلەن.

- ھەرگىز، - كەسكىن دېدى پانتخ، - مەيلى بېيى، مەيلى گادىيى بولسۇن، خەلىقتىن مەجبۇرىي ھېچ نەرسە ئالمايمىز. ئەمما ئىختىيارى ئىئانە قىلسا، ياق دىمەيمىز.

- قاچان مەتەم پىقىسقا بايلار ئۆز ئىختىيارى بىلەن بىر نەرسە بەرگىنى بار؟ - دېدى ئوسمان. - بىزنى تەبىرىكلەپ، سوغا-سالام ئەكەلگەن يەنە شۇ كەمبەغەل-چۈمبەغەل خەلىق. بايلار ئۆيلىرىدىن چىقىشماي، قانداق بولار ئېكىن دېيىشىپ، تىڭشاپ يېتىشىپتۇ، - قوشۇمچە قىلدى رەپىق. - بىزگە پىدائىي بولۇپ قوشۇلغانلارمۇ ساپ كەمبەغەللەرنىڭ بالىلىرى، - دېدى ئەكبەر.

- ئەتە-ئۆگۈن ئاش پىشىپ تەييار بولغان چاغدا چۆمۈشنى شۇ بايلارنىڭ تارتىۋالارمېكىن تېخى!
غېنىنىڭ كىنايسىغا ھەممە كۈلۈشتى.

- ھازىرچە باي، كەمبەغەلنى ئايرىمايلى. كىم بولسا شۇ بولسۇن خىتاي قاراقچىلىرىغا قارشى قول كۆتەرسە بولغىنى، - دېدى پاتىخ.

يىگىتلەر دېگىنىدەك قوزغىلاڭچىلار سېپىگە قوشۇلغانلارنىڭ ئەسكەرىيىتى ئۇتتۇر ئوقەت كەمبەغەللەر، ئوتتۇر ھال دېھقانلار، ھۈنەرۋەن-كاسىپلار ۋە زىيالىلار بولۇپ، چوڭ باي-سودىگەرلەر، زىمىندار-چارۋىدارلار تېخى «بېتەرەپ» پوزىسىيەنى تۇتۇپ، قوزغىلاڭنى قىزغىن ھىمايە قىلىشىمىغان، ئايرىم مۇتەئەسسەپ جاھىللار گومىنداڭچىلاردىن ئۈمۈت ئۈزۈمەي ئۇلارغا خىزمەت قىلىشنى داۋام قىلماقتا ئېدى. قوزغىلاڭچىلار بۇ ئەشەددىي ساتقۇنلارنىڭ بىر نەچچىسىنى خەلىق تەلىۋى بىلەن ئېتىپ تاشلىغان بولسىمۇ، تازىلاش دائىرىسىنى كەڭەيتىمەي، «كەچۈرۈم» سىياسىتىنى قوللاندى. مىللىي خائىن، ۋىزىدانسىز ساتقۇنلارغا نىسبەتەن بۇ تېرىقە يۇمشاق مۇئامىلىنىڭ ئاقىۋىتى مۇستەقىللىق ئۈچۈن قانچىلىك زىيان-زەخمەت يەتكۈزىدىغانلىغىنى ئۇلار ئەتراپلىق ئويلاشمىغان بولسا كېرەك. ئەسەرلەر مابايندا مۇستەقىللىقتىن ئايرىلىپ، دۆلەتنى ئىدارە قىلىش قائىدە-تەرتىپلىرىنى ئۇنتۇپ قالغان ئۇيغۇرلار دۆلەت ئىشى بىلەن شەخسىي مۇئامىلە چېكىنى ئارىلاشتۇرۇۋېتىپ، ئورۇنسىز ئالىجاناپلىق ۋە كۆڭۈلچەكلىكنىڭ دەردىنى ئاز تارتىمۇ؟!

- مەيلى، - دېدى پاتىخنىڭ رايىغا باققان غېنى سەن ئەشۇ پىقىسقا سودىگەر-بايلىرىڭدىن سادا چىقىرىلساڭ شۇلار بىلەن ھەپىلەش. بىزنى جەڭ قىلىشقا قويۇپ بەر، قانداق دېدىم، يىگىتلەر؟ توغرىسىمۇ شۇدە! پاتىخ ئەۋەزى ھاكىملىغىنى قىلسۇن، بىز سوقۇشۇپ شەر ئېلىپ بېرىلى، - يەنە ھەممىدىن بالدۇر ئوتتۇرىغا چۈشتى ئوسمان.

ئەكبەر، نۇر، غالدان ۋە باشقىلار ئۆز پىكىرلىرىنى ئېيتىشقاندىن كېيىن، پىكىر بىرلىكى ئۈچ ئاساسىي مەسىلىگە تۈگۈلدى. بىرىنچىسى: غۇلجىغا ھۇجۇم قىلىش ئالدىدا جەڭچى-پىدائىيلارنى مىلتىق ئېتىش ۋە جەڭ قىلىشقا مەشىق قىلدۇرۇش. بۇ ئىشنى غېنى باشقۇرىدۇ: ئىككىنچى مەمۇرىي ئىشلارنى باشقۇرۇش ۋە جەڭچىلەرنى تەمىنلەش، گومىنداڭچىلاردىن غېنىمەت ئېلىنغان مال-مۈلۈكنى باشقۇرۇش قاتارلىق ئىشلارنى پاتىخ باشقۇرىدۇ؛ ئۈچىنچىسى: نىلقا ناھىيەسىگە تەۋە يېزا-قىشلاقلارنىڭ يېزا باشلىقلىرىنى، قازاق، قالماقلارنىڭ ئېل، ئائۇل باشلىقلىرى: ئاقالاقچى، زەڭگى، ئۆكۈرداي، كۈندې قاتارلىقلارنى شۇ خەلىقنىڭ رازىلىغى بىلەن قايتىدىن بەلگۈلەپ، يېزا-قىشلاقلاردا يېڭى خەلىق ھاكىمىيىتىنى تىكلەش ۋە خەلىقنى گومىنداڭچىلارغا قارشى سەپەرۋەرلىككە كەلتۈرۈش ئوخشىغان مۇھىم مەسىلىلەرنى ئىجرا قىلىشقا قارار قىلىندى.

****

غۇلجا شەھىرىنىڭ شىمالىغا جايلاشقان نەچچە يۈرۈش چوڭ ئىمارەت شەھەر بويىچە ئەڭ ئالىپتە ئىمارەت بولۇپ، ئۆز زامانىسىدا مەشھۇر ۋېلىۋاي يولداشېۋ تەرىپىدىن بېنا ئېتىلگەن ئۈچ زور قۇرۇلۇشنىڭ بىرى: ياركەنت شەھىرىدىكى مەدرىسە، غۇلجىدىكى بانكا بېناسى ۋە موشۇ ئىمارەتتۇر. مەنچىڭ، يان-زىڭشىڭ، جىڭ-شۈرن، شىڭ-شىسەي ھۆكۈمرانلىق قىلغان دەۋىرلەردە بۇ بېنا بىردە مەخسۇس رېزىدېنسىيە، بىردە ھەربىي مەمۇرىي مەھكىمە بولغان بولسا، ئەندىلىكتە سىلىڭ بۇ - دېۋىزىيە شتابقا مەركەزلەشكەن بولۇپ، شىنجاڭ (شەرقىي تۈركىستان) ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ پاۋقۇلاددە ۋەكىلىمۇ شتابقا ئورۇنلاشقان ئېدى.

1944 - يىلى، سېنتىيەبىر ئېيىدا شىنجاڭدا ئون يىل قانلىق ھۆكۈمرانلىق قىلغان شىڭ-شىسەي ئورنىدىن بوشىتىلىپ، ئىچكى خىتايغا يۆتكەلگەندە، ئۇنىڭ ئورنىغا ئۇ جۇشى بەلگۈلەنگەن ئېدى. بۇ گومىنداڭچى قېرى تۈلكە شىڭ-شىسەينىڭ قانلىق ئىزىنى يۇيماقچى بولۇپ، ئۆلكە خەلقىگە بىر

مۇنچە «ياخشىلىقلارنى» ۋەدە قىلغان ۋە ئون يىللاپ قاراڭغۇ زىندانلاردا يېتىپ، قىرغىندىن ئامان قالغان بىر تۈركۈم مەھبۇسلارنى ئازات قىلغان. شۇلار ئىچىدىكى غۇلجىلىقلارغا «پاراكەندىلىك سېلىۋاتقان ئالتە ئوغرىغا» پەندى-نېسەھەت قىلىپ قويۇشنى جېكىگە بولسىمۇ، ئۇلاردىن بەزىلىرى غۇلجىغا كېلىش بىلەن مەخپىي تەشكىلاتقا قوشۇلۇپ كېتىشكەن ئېدى. ئۇ جۇشى - «ئىسىيانكار جاي» ئىلىغا ئىچكى خىتايدىن بىللە چىققان ئۆزىگە ئىشەنچلىك ئادىمى داۋ سىلىڭنى 1 مەخسۇس، پاۋقۇلاددە ۋەكىل قىلىپ بەلگۈلدى. داۋ كەلگەندىن كېيىن شىڭ-شىسەينىڭ مەخسۇس ۋەكىلى ليۇبىڭدىننىڭ ھوقۇق دائىرىسى چەكلەندى، لېكىن يەرلىك شارائىتنى ياخشى بىلىدىغان، تەجرىبىلىك جاسۇسنىڭ تەسىر دائىرىسى كۈچلۈك بولغاچقا ئۇنىڭ بىلەن ھېساپلىشاتتى، ھەممە ئىشتا ئۇنىڭ پىكىر-مەسلىھەتلىرىگە ئېتىۋار بېرىلەتتى. بۈگۈنمۇ زۆرۈرىيەت تۈپەيلىدىن كېچىدە چاقىرىلغان ھەربىي كېڭەشنى ليۇبىڭدى كەلمىگىچە باشلىمىغان داۋ سىلىڭنىڭ ئەسەبلىرى قايناپ، ليۇبىڭدىنى ۋاقتىدا ھازىر قىلمىغان شتاب باشلىغىنى كايىدى. ئاخىرى، جۇۋازغا قوشقان ئۆكۈزدەك پۇشۇلداپ كاپىنېتقا كىرگەن ليۇبىڭدى، ئىشىك تۈۋىدە توختاپ چوڭقۇر تىنىق ئالدىدە، ئالچاڭلاپ كەلگەن پېتى تۆردىن ئورۇن ئالدى ۋە ھاۋا سالقىن بولسىمۇ، بۇزغىرىغان گۈرەنلىرىنى قول ياغلىغى بىلەن سۈرتۈپ:

- كۈتتۈرۈپ قويىمىغاندىمەن، جانابىي داۋ؟ - ئۈزۈر سورىدى، ھاسىراپ تۇرۇپ.

- ھېچ ۋاقىتسى يوق.

- ئەھۋالىمىز ماختىغىدەك ئەمەسقۇ دەيمەن، جانابىي سىلىڭ؟ - تەنە ئارىلاش دېدى ليۇبىڭدى، تىنىق ئالغاندىن كېيىن.

- ئەسكەرلىرىمىز تاغ شارائىتىنى ياخشى بىلىمىگەشكە چېكىنىشكە مەجبۇر بولغان. ئېيتماقچى: سىز تەرەپتىن كۆرسىتىلگەن ئىككى چەنتۇ - مۇختەر ھاجى بىلەن نودەر زۇڭگەنلەرنىڭ ھېچ پايدىسى بولمىدى، - دەپ ليۇبىڭدىگە داقاق قىلدى داۋ سىلىڭ.

- خەۋىرىم بار. بىزنىڭ ئەسكەرلىرىمىز غېنى ئوغرى باشلىغان ئالتە توك-توك زىۋازلارنىڭ سۈرىدىن قورقۇپ، مىلتىقلىرىنى تاشلاپ قاچقاندا ئۇ قۇرالىسىز ئىككى چەنتۇ نېمە قىلالىسۇن؟ ھېلىما ئوغرىلارغا قوشۇلۇپ كەتمەپتۇ دەڭا!

ليۇبىڭدىنىڭ ئاچچىق تەنسى تەسىر قىلسا كېرەك ئەتمالىم، داۋ ۋە شتاب باشلىغى بىر-بىرىگە مەنلىك قاراشتى. ھەر ئىككى باشلىق روي بەرگەن مەغلۇپىيەتنىڭ تۈپ سەۋەپلىرىنى ياخشى بىلىشىمۇ، تەن بېرىپ ئىقرار بولۇشقا جۈرئەت قىلىشالماي، ئەيىپىنى بىر-بىرىگە دۆڭگەشكە، مەركەز ئالدىدىكى جاۋاپكەرلىكتىن قېچىشقا تىرىشاتتى. ھەربىي كېڭەش باشلانماي تۇرۇپلا تەنە-تاپا قىلىشىمۇ بېجاز ئەمەس، ئەلۋەتتە. بۇلارنىڭ بىرى سابىق مۇرەببەسىدىن ئايرىلىپ، مەنەپ ئورنى تۆۋەنلىگەن، ئىككىنچىسى بولسا ئۆز مۇرەببەسىنىڭ سايىسىدا يېڭى مەنەپكە مىنگەن. ئۇلار بىر مەقسەت ئۈچۈن كۈرەشسىمۇ، شەخسىي رىقابەت ۋە ئاداۋەتتىن خالى ئەمەس ئېدى.

1 سىلىڭ - دىۋىزىيە رەھبىرى (باشلىغى)

نىلقىنى قوزغىلاڭچىلار ئىشغال قىلغاندىن كېيىن سەراسىمغا چۈشكەن خىتاي ھەربىي-مەمۇرىي ئەمەلدارلىرى قانداق بولمىسۇن «ئوغرىلارنى» نىلقىدىن ئالغا باسقۇزماي تۇرۇپ تارمار قىلىشنى پىلانلىغان. جاڭ ئىسىملىق پولكوۋنىڭ قوماندانلىغىدا بىر پولك ياخشى قۇراللانىغان ئەسكەر-چېرىكلەرنى ئۈچ تەرەپتىن: باسلىگەن، سۇلتانئۆۋەيس، قارايوتا تەرەپلەردىن ھۇجۇم باشلاپ نىلقىنى مۇھاسىرىگە ئالماق بولۇشقان. بۇ چېرىكلەر نىلقىغا يەتمەي ئالدى ئۇلاستايغا ئۇلاشقىچە

غەنى باتۇر باشچىلىغىدىكى جەڭچى-پىدائىيلار دۈشمەن ئالدىغا چىقىپ شىددەتلىك ھۇجۇم باشلىدى. قاراسۇ دېگەن يەردە مۇداپىئە تۇتۇپ قارشىلىق كۆرسەتكەن بولسىمۇ، ئۈستۈنلۈكنى ئالغان قوزغىلاڭچىلار ئۇلارنى بۇ يەردىنمۇ سۈرۈپ چىقىرىپ، تا سۇلتاپ ئۇۋەيس مازارىغىچە قوغلاپ باردى. غەنى باتۇر موشۇ كۈنگىچە شۇ قىيامەت جەڭدە قانداق قىلىپ ئۆزىگە ئوق تەگمەي تىرىك قالغانلىغىغا تەئەججۇپ ئەيلەيدىكەن، ئەڭ يېقىن دوستى، سەپىدىشى ئەكبەر باتۇردىن مەڭگۈ ئايرىلغانلىغىغا ئېچىنىدۇ، ئۆكۈنىدۇ، ئەپسۇسلىنىدۇ.

شۇ مەغلۇبىيەتتىن كېيىن خىتاي مەمۇرلىرى «ئالتە ئوغرى» كىم ئېكەنلىكىنى، ئۇلار بىر تەسادىپى ئادەملەر بولماي، مۇئەييەن تارىخىي شارائىتتا خەلىق ئىچىدىن يېتىلگەن ئىسىيانكارلار، ئازاتلىق تۇغىنى كۆتەرگەن جەڭگىۋارلار ئېكەنلىكىگە قايىل بولۇش بىلەن بىللە ئۇلاردا قورقۇنۇچ، تەھلىكە پەيدا بولغان ئېدى. بۇ كېچىدە ھەربىي كېڭەشتە «مۆشۈكتىن يولۋاسقا» ئايلىنىۋاتقان ئىسىيانكارلانى دەپنە قىلىش چارىلىرى قارالماقچى.

– ئاخبارات بېرىڭ، ساۋ سەنمۇجاڭ! – دېدى داۋ سىلىڭ، شتاب باشلىغى ساۋغا.

– ياۋ! – ئورنىدىن تۇردى ساۋ ۋە تامغا ئېسىقلىق تۇرغان ھەربىي خەرىتىگە يېقىن باردى، كۆرسەتكۈچ بىلەن بەلگۈلەرنى كۆرسەتتى، – ئىسىيان كۆتەرگەن ئوغرى-زىۋازلار – دەپ باشلىدى ئۇ «زىۋاز» ئىبارىسىنى ئۇرغۇ بىلەن قەيىت قىلىپ ۋە ئېغىر كەلگەندەك تامىغىنى قىرىپ، – زىۋازلار ھازىر نىلقا شەھەرچىسىنى ئاساسىي بازا قىلىپ، نىلقا ناھىيەسى ۋە كۈنەس ناھىيەسىنىڭ غەربىي قىسمىنى تاكى توققۇزتارا ناھىيەسىگىچە ئىشغال قىلىپ تۇرماقتا. موشۇ دائىرىدىكى «ئاق قوي» فېرمىسى ۋە باشقا دۆلەتكە تېگىشلىك مال-چارۋا، مۈلۈكلەرنى نىلقىغا يۆتكەپ كېتىشكەن. ئۇلار بۇ تەۋەدىكى خەلىقنى باشقۇرۇپ، ئەركىن ھەرىكەت...

– سانى قانچىگە يەتكەن؟ – ساۋنىڭ سۆزىنى بۆلۈۋەتتى ليۇبىڭدى.

– ئىككى مىڭچە. بۇلاردىن مىڭدىن ئوشۇغىدا قۇرال بار. قالغانلىرى «ئۇ-راچىلار»، ئات چېپىپ قىقاس-سۈرەن سالىدىغانلار – تاغ ئىچىدە. ئۇلارنىڭ دەھشەتلىك كۆرۈنۈشى شۇ بولسا كېرەك... – توختاڭ، سەنمۇجاڭ! ئوغرى-زىۋازلار سۇلتان ئۇۋەيس مازارىنى ئىشغال قىلىپ، نېمە سەۋەپتىن تاشلاپ، نىلقىغا چېكىنىشتى؟ – سورىدى ليۇبىڭدى.

– مېنىڭچە بولغاندا، تولا ئالغا ئىچكىرلەپ كىرىشتىن قورقۇشسا كېرەك.

– ياق. ئۇنداق ئەمەس، – قەتئىي رەت قىلدى سەنمۇجاڭنىڭ پىكىرىنى ليۇبىڭدى، – زىۋازلار بىزنى يەنە ھۇجۇمغا ئۆتىدۇ دەپ تاغ ئىچىگە تارتىپ، زەربە بەرمەكچى – بىزنىڭ ھېساۋىمىزغا قۇرال سانىنى ئاشۇرماقچى.

– بۇ ئېنىق. لېكىن زىۋازلار، ئېلىنغان مەلۇماتلارغا قارىغاندا، غۇلجىغا ھۇجۇم قىلىشقا جىددىي تەييارلىق كۆرۈشمەكتە، – دېدى ساۋ سەنمۇجاڭ ۋە خەرىتىگە قاراپ – مازار، تار، سىپىتاي يېزىلىرىنى ئالدىنقى سەپ قىلىپ، مۇداپىئە تۇتمىز – ئوغرىلارنىڭ غۇلجىغا كېلىش يولىنى توسايىمىز. ئەينى ۋاقىتتا غۇلجا مۇداپىئەسىنى كۈچلەندۈرىمىز.

"ئوغرى-زىۋازلارنى ئۈگىسىدىن چىقارماي تۇرۇپ يوق قىلىمىز" دېگەندىن قېلىپ، ئەندىلىكتە مۇداپىئەگە چۈشۈپ قالدۇقمۇ؟ – سوغ كۈلدى ليۇبىڭدى تەرىنى تۇرۇپ، – ئەگەردە، بۇنىڭدىن كېيىنمۇ نىلقا، ئۇلاستاي، قاراسۇ، باسلىگەندىكىدەك جەڭ قىلىدىغان بولساق، جاناپلار، ئورنىمىزنى ئۆز ۋاقتىدا بوشىتىپ بەرگىنىمىز دۇرۇس بولار، – دەپ ئولتارغان كرىپىلونىڭ تايانچىسىنى مۇشلىدى ئۇ.

– سىز، ليۇ جەنساجاڭ، بىر ئاز چۈشكۈنلۈككە بېرىلىپ قاپسىز، – رەددىيە بەردى داۋ سىلىڭ... بىز ئۇيغۇرلارنىڭ نەچچە قېتىمقى ئىسىيانى باشتۇرغان ئېكەنمىز، بۇ قېتىممۇ باستۇرۇشقا كۈچىمىز، يەم-پاراستىمىز يەتكۈلۈك.

– ئۆتمۈشنى ھازىرقى زامانغا سېلىشتۇرۇشقا بولمايدۇ. مىللىي زىيالىلارنىڭ ئاڭ-سېزىمىمۇ

باشقىچە. ئۇلار يان خوشنا قازاقستان، ئۆزبەكستانلاردىن ئۈلگە ئالماي تۇرالامدۇ؟ – دېدىدە، پاپكىسىدىن بىر نەچچە نۇسخا تەشۋىق ۋاراقلىرىنى چىقاردى ليۇيىڭدى، – مانا، ئۆتمۈشتە «ئىسلام ئاچمىز»، «غازات قىلىمىز» دەپ ئىسىيان كۆتەرگەن بۇ خەلىق، ئەندى «مۇستەقىل ئۇيغۇرستان قۇرىمىز»، شەرقىي تۈركىستان رېسپۇبلىكىسى ئۈچۈن كۈرەش قىلىمىز» دېگەن شۇئارىنى مەيدانغا ئاتماقتا.

داۋ سىلىڭ خىتايچىغا تەرجىمە قىلىنغان ۋاراقلىرىنى ئالدىرىماي كۆزدىن كەچۈرۈپ چىقتى. «ئازاتلىق ئۈچۈن كۈرەش» تەشكىلاتى ۋە نىلقا قوزغىلاڭچىلىرى تەرىپىدىن تارقىتىلغان بۇ تەشۋىق ۋاراقلىرىدا ليۇيىڭدى قەيت قىلىنغان ئىبارىلەر، خەلىققە قارىتا مۇراجىئەتلەر، خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ خۇنۇك ئەپتى-بەشىرىسىنى پاش قىلىدىغان، كۈچلۈك رەت قىلىپ بولمايدىغان دەلىل-ئىسپاتلار قىسقا، لېكىن شۇنداق مەزمۇنلۇق يېزىلغانكى، ھەر بىر ھەرپ خىتاي مەمۇرلىرىنىڭ يۈرەكلىرىگە نەشتە بولۇپ سانچىلاتتى، تەشۋىشنى ئارتتۇراتتى. داۋ سىلىڭنىڭ سۈر يۈزى بىلەيدەك كۆكەردى، پەۋاز قاپاقلىرى تۈرۈلدى، لېكىن ئىچكى ۋەس-ۋىسىنى بىلىندۈرمەسكە تىرىشتى:

– خۇن دەن – ھارامزادە! – دەپ پىغان چىقاردى ئۇ ۋە ليۇيىڭدىگە تىكىلىپ، – زىۋازلار نېمە دەپ جۆلسە جۆلۈۋەرسۇن... لېكىن، لېكىن... – داۋ دېمەكچى بولغان سۆزىنى كۆشىگەندەك، بىر نەپەس تىل ئۇچىدا تۇتۇپ، ئاخىرى دەۋەتتى، – ئۇلارنىڭ كەينىدىكى تىرەنچىسى...

– شۇنىڭ ئۈچۈن چەتنىڭ ئارىلىشىنى چەكلەش بىلەن چېگارىنى تېخىمۇ پۇختىلاش لازىم. – بۇ كۈن تەركىۋىدىكى مەسىلە، – دېدى ليۇيىڭدىگە جاۋاۋەن داۋ، – سىز بىلەن بىزنىڭ ۋەزىپىمىز ئىچكى ماجرانى بېسىشتىن ئىبارەت... غۇلجا خەلقى زىۋازلارغا ماسلىشىپ، توپىلاڭ كۆتۈرمەي؟ – ھە ياكى ياق دەلەلمەيمەن... ۋالەيكىن ھەر نەكى خەۋپنىڭ ئالدىنى ئېلىشىمىز كېرەك. – مەسىلەن؟

– خەلىقنى باشلاپ ماڭىدىغان تەسىرلىك كىشىلەرنى قاماققا ئېلىشىمىز... – بۇ ئۇسۇلدىن نەتىجە چىقىمىدىغۇ – ئەكسىچە خەلىقنىڭ غەزىۋىنى قوزغاپ، قوزغىلاڭنى يېقىنلاشتۇردۇق.

– مەن ئۆز پىكرىمنى تەكىتلەيمەن، – دېدىدە، قاماققا ئېلىنىدىغانلارنىڭ نوۋەتتىكى تىزىمىنى داۋغا كۆرسەتتى ليۇيىڭدى.

راخمىجان، خاسمۇجالڭ، – مەي مەيتىجان مەخسۇم... – قارا تىزىمدىكىلەرنى ئوقۇدى داۋ ۋە ئويلىنىپ قالدى. ئەگەر، بۇ تىزىمدىكى مۆتىۋەر زاتلارنى قاماققا ئالدىكەنمىز، كۆيۈپ تۇرغان ئوتقا ياغ چاچقان بولىمىز، ياخشىسى ئۇلارنى نازارەت ئاستىدا تۇتۇپ، ئىلاجە بار ئۆزىمىزگە جەلىپ قىلايلى.

ھەربىي كېڭەش خىتاي پەدىسىدە ئۇزۇن مۇلاھىزىلەردىن كېيىن، شتاب باشلىغىنىڭ مۇداپىئە پىلانىنى ماقۇللىدى: كۈرە-سۈيىڭدىكى ھەربىي قىسىملارنىڭ بىر قىسمىنى غۇلجىغا يۆتكەش، ئۈرۈمچىدىن قوشۇمچە ياردەم سوراش قاتارلىق مەسىلىلەر قارالدى ۋە شۇ كۈندىن ئېتىۋارەن شەھەر، يېزىلار ئارا ئىختىيارىي قاتناش چەكلىنىپ، غۇلجىدا ھەربىي ھالەت ئېلان قىلىندى.

ئون توققۇزىنچى باپ

ئەنسىز كېچە. شەھەرنى سۈرلۈك كەيپىيات بېسىۋالغان. كوچىلار خالى. ئادەتتىكى قاتناش، كېلىش-بېرىشلاردىن ئەسەرمۇ يوق – گويا شەھەر ئاھالىسى باشقا ياققا كۆچۈپ كەتكەندەك ئېغىر جىم-جىتلىق. پەقەت ئارىلاپ-ئارىلاپ ئاتلىق پاترونلارنىڭ توڭغۇلاقتا دۈرۈكلەپ ئۆتكىنى، «زەڭخۇۋا – توختا!» دەپ كەپسىز ۋاقىرىغىنى، يىراقتا ئېتىلغان يالغۇز-يېرىم مىللىق ئاۋازى ۋە لالما ئىشتلارنىڭ ئاسمانغا قاراپ ھۇلاشلىرى – ئەنسىزچىلىكتىن دەرەك بەرگەندەك قىلىدۇ.

تاڭغا يېقىن ئىلى دەرياسىدىن كۆتىرىلگەن يېنىك چاڭ تۈتەك ئاستا يېيىلىپ، شەھەر ئۈستىنى ئاق

يوپۇق ياپقاندەك پۈركەۋالدى. قاراڭغۇلۇق تېخىمۇ قويۇقلاشتى. دەل موشۇ قاراڭغۇلۇقنى كۈتۈپ تۇرغاندەكلا شەھەرنىڭ غەربىي ۋە غەربىي-شمالىي قىسمىدىكى ئاھالىلىق ئۆيلەردىن بىرلەپ-ئىككىلەپ دېگىدەك، پەخەسلىك بىلەن چىقىشقان كىشىلەر تام ياقىلىشىپ بەلگۈلەنگەن جايغا - «ئالتە شار» مەلىسىگە قاراپ مېڭىشقا باشلىدى. «تامما-تامما كۆل توشار» دېگەندەك، بۇ ئادەملەر بارا-بارا كۆپىيىپ، چوڭ ھويلىغا سىغماي، خوشنا ئۆيلەرگە يىغىلماقتا. بۇ كېچىدە توپلانغان ئادەملەر شەھەر قوزغىلاڭچىلىرى: زىيالىلار، ئىشچىلار، ھۈنەرۋەنلەر، ئۇششاق كەسىپ ئېگىلىرى بولۇپ، ئۇيغۇر، قازاق، ئۆزبەك، تاتار، تۇڭگان ۋە باشقا خىتاي ئەمەس مىللەتلەردىن تەركىپ تاپقان. موشۇ تەركىپنىڭ ئۆزى خىتاي ئەمەس مىللەتلەرنىڭ دەردى بىر، ئارزۇ-ئارمانلىرى بىر ئېكەنلىكىنى ۋە خىتاي ئىستىپىداتچى-مۇستەملىكىچىلەر ئۇلارنىڭ ئومۇمىي دۈشمىنى ئېكەنلىكىنىڭ يارقىن كۆرۈنۈشى ئېدى. قوزغىلاڭچىلارنىڭ بەزىلىرى مىللىتى، بەزىلىرى قىلىچ-نەيزە، ھەتتا تاياق-توخماق بىلەن قۇراللانغان. ھەممىدە بىر مەقسەت، بىر ئىرادە - ۋەتەننى ئازات قىلىش، مۇستەقىل ئۇيغۇرستان دۆلىتىنى قۇرۇشتىن ئىبارەت. بۇ ئالىي مەقسەت تۈنۈگۈن ياكى بۈگۈن ئەمەس، ئەزەلدىن يۈرەك قاتلاملىرىدا ساقلىنىپ، بالىدىن-بالىغا ئامانەت بولۇپ قالغان ۋە خىتاي مۇستەملىكىچى زوراۋانلارنىڭ ئۇزۇن يىللار داۋامىدىكى زۇلۇم-سېتىم، ھاقارەت كامىستىش كەبى ۋەھشىلىكلەر تۈپەيلى ھاسىل بولغان ئېدىكى، ئازاتلىق-مۇستەقىللىق بايرىغىنى تىكلەمىگىچە ئۇيغۇرستان خەلقى ھېچ قاچان تىنىم تاپمايدۇ، داۋاملىق كۈرەش قىلىدۇ. بۇ قېتىمكى قوزغىلاڭ شۇ كۈرەشلەرنىڭ داۋامى بولۇپ، تارىخىي شارائىت ۋە ئىچكى ۋەزىيەت تەلۋى جەھەتتىن ئېلىپ ئېيتقاندا - مىللىي ئازاتلىق ئىنقىلاب ۋە ئۇنىڭ رەھبەرلىك ئۇيۇشتۇرغۇچىسى بولسا مۇرەككەپ بىرلىك سەپتىن تەركىپ تاپقان ئېدىكى، بۇ بىرلىك سەپنىڭ ئوڭ قانتىدا ئېلىخان باشلىق بىر گروھ مۇرىد-مۇخلىسلار - يەنى دىنىي تەبەقە، باي-زىمىندارلارغا ۋەكىللىك قىلىدىغانلار، ئابباسوۋ، رەھىمجان، قاسىمجان شۇ قاتاردىكى ئىلغار مىللىي زىيالىلار ھەمدە غەپنى باتۇر ئوخشىغان پىداكارلار - كەڭ خەلق ئاممىسىغا ۋەكىللىك قىلىپ، ئىنقىلابنىڭ سول قانات زەربىدار كۈچىدىن ئىبارەت ئېدى.

مانا شۇ پىكىرداشلار سېپى - ئازاتلىق ئۈچۈن كۈرەش تەشكىلاتى رەھبەرلىك گرۇپپىسىنىڭ باش قوشقان يىغىنى ئەخمەتجان قاسىمى يېزىپ چىققان «ئازات شەرقىي تۈركىستان خەلقىگە» سەرلەۋھىلىك دەسلەپكى مۇراجىئەتنى كۆرۈپ چىقىشتى. قىسقا، لېكىن ئىنتايىن مەزمۇنلۇق يېزىلغان بۇ مۇراجىئەتنامە شىنجاڭ-شەرقىي تۈركىستان تا ئەزەلدىن ئۇيغۇرلارنىڭ زىمىنى، ئانا ماكانى ئېكەنلىكى، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ كۆپ ئەسىرلىك كۈرەش تارىخى، مۇستەقىل دۆلەت شەكلىدە دۇنياغا تونۇلغانلىقى، قېدىمىي مەدەنىيەتلىك، قابىلىيەتلىك، ئىستىداتلىق خەلق ئېكەنلىكى ۋە جاھان مەدەنىيىتىگە مۇناسىپ ھەسسە قوشقانلىقى ئېنىق، ئىسپاتلىق كۆرسىتىلىش بىلەن بىللە، خىتاي ئەزگۈچىلىرى ۋە ئۇلارنىڭ ۋارىسلىرى گومىنداڭ ئەكسىيەتچى قارا نىيەتلىرىنىڭ خۇنۇك ئەپتى-بەشىرىسىنى پاش قىلغان، چاۋىسىنى چىتقا يايغان. مۇراجىئەتتە ئازاتلىق، ئەركىنلىك ئۈچۈن كۈرەش، مۇستەقىللىق بايرىغىنى تىكلەش ۋاقتى يەتكەنلىكى ئالاھىدە تەكىتلىنىپ، تۆۋەندىكى ئىبارىلەر بىلەن ئاياقلىشىدۇ: «ۋەتەنداشلار! بىزمۇ ئىنسان، ئىنسان قاتارىدا ياشاشنى خالايمىز! بىزمۇ ئىنسان، ئىنسانىي ھەقىقىي-ھوقۇقىمىزنى ھىمايە قىلىشقا، تەلەپ قىلىشقا ھەقىقىمىز بار! ئەرىك، ئىنسانىي ھوقۇق، تەڭلىق باراۋەرلىك ئۆزلىگىدىن كەلمەيدۇ ياكى بىرەرۋەلەر تۆھپە قىلىپ بەرمەيدۇ، قېرىنداشلار! پەقەت كۈرەش، پىداكارلىق، جاسارەتلىك كۈرەش ئارقىلىقلا ئەمىن-ئەركىن، ئازات ۋە مۇستەقىل بولالايمىز! قوزغىلايلى، ۋەتەنداشلار! ئازاتلىق تۇغىنى ئېگىز كۆتىرىپ جەڭگە، ئازاتلىق جېڭىگە ئاتلىنىيلى! ئالغا! ھەقىقەت بىز تەرەپتە، قەھرىمان ئەجداتلارنىڭ كۈرەشچان روھى، غالىپ جاسارەتلىرى بىزگە يار-يۆلەك بولغاي! بىز چوقۇم يېڭىمىز - ئەزىز قېرىنداشلار!!! مۇراجىئەتنامە تەستىقلەندى ۋە دەرھال شاپىروگرافتا كۆپەيتىلىپ، خەلق ئىچىگە تارقىتىلدى .

ھازىرلىق تەييار. يەنە ئىككى سائاتتىن كېيىن تاقەتسىزلىك بىلەن كۈتكەن ۋاقىت يېتىدۇ – غۇلجىدا قوزغىلاڭ كۆتىرىلىدۇ.

...ئىككى قۇرالىق ئادەم تاتار مەكتىۋىدىن چىقىپ، دەرەقلەر ئارىسى بىلەن مېڭىپ، ئىككىنچى كوچىغا ئۆتتى ۋە ئوتتۇز قەدەمچە ئۆملەپ مېڭىپ، ئاق سۇۋادانلىق ئېرىق ئىچىگە چۈشۈپ، بىر دەم باش كۆتىرىشمەي، جىم يېتىشتى. ئۇلار بىكىنگەن جاي باش ساقچى – باش پولىتسىيەدىن ئۈچ كوچا شىمالدىكى ليۇبىڭدىننىڭ شەخسىي ئۆيىنىڭ دەل قارشىسى ئېدى. قوزغىلاڭ تەشكىلاتچىلىرى ئىرىم قىلدىمۇ ياكى شۇ كەمدە ئىلى ۋىلايىتى بويۇچە تەسىرى ئەڭ زور، باش جىنايەتچى يوقالسا دۈشمەنگە روھىي زەربە بېرىلىدۇ دەپ ھېساپلاشتىمۇ، ئىنقىلاپنىڭ بىرىنچى ئوقىنى ليۇبىڭدىگە قارىتىپ ئېتىش ياكى ئۇنى تىرىك تۇتۇش قارار قىلىنىپ بۇ مۇھىم، لېكىن ئىنتايىن خەتەرلىك ۋەزىپە، ئۆز تەلۋى بويىچە، ئابدۇكېرىم ئابباسوۋقا تاپشۇرۇلغان. قۇرالىق ئىككى كىشىنىڭ بىرى ئابباسوۋ، ئىككىنچىسى جەڭچى-پىدائىي. مانا ئۇلار، مۆشۈك تۆشۈكتىن چاشقاننىڭ چىقىشىنى ماراپ ياتقاندەك، ليۇبىڭدىننىڭ چىقىشىنى پايلاپ تۇرۇشىدۇ. تەخمىن قىلىنغان ۋاقىتتا چىقىمىسچۇ؟ ئۆزىنىڭ بېشىغا چۈشىدىغان خەتەردىن كۆرە، موشۇ سوئال ئابباسوۋنى قىيناتتى. ليۇبىڭدىننىڭ ئۆز ئۆيىدە قونغانلىغىنى ئېنىقلاشقان. كەچ سائەت ئون ئىككىدە ئۇنى «ئۆيگە يەتكۈزگەن» «فورد» قايتىپ، گاراژغا باش ساقچىغا كەتكەن. 1. ئابباسوۋ ليۇبىڭدىننىڭ ئۆيىنىڭ ئىشىرىنى ياخشى بىلىدۇ. چوڭ قاپقا ئالدىدا پوست تۇرمىغىنى بىلەن، قورا ئىچىدە بەش-ئالتە مەخپىي مۇھاپىزەتچىلىرى بار. ئەگەر چىقىمىسا، ئۆيگە بېسىپ كىرىشنىڭ ئىمكانىيىتىمۇ يوق. بېسىپ كىرگەن تەغدىردە، بېۋاقىت توپىلاڭ چىقىدۇدە، ئۈمۈمىي ئىشقا دەخلىسى يېتىدۇ، كۈتۈش كېرەك...

بىردىن چەتتىن سانمىغاندا، ئۈچىنچى دېرىزىگە يورۇق چۈشتى. بۇ ليۇبىڭدىننىڭ ئىش بۆلمىسى. ئابباسوۋ نەچچە قېتىم بولغان. باش جاسۇس بەزىدە شەھەر مۆتۈەرلىرىنى ئۆيىدە، موشۇ بۆلمىدە قوبۇل قىلىدىغان، سۆھبەتلىشىدىغان. كېچىلىرى بولسا، ئەڭ ئىشەنچلىك «داڭلىق» جاسۇسلىرىنى قوبۇل قىلىپ، يول-يورۇق، تاپشۇرۇقلارنى بېرىدىغان.

– ئىش بۆلمە نېمە ئۈچۈن يورۇق؟ بەلكى بىرى باردۇر ياكى جىددىي خەۋەر كەلدىمۇ؟..

– تام ياقىلاپ كېلىۋاتقان ئادەمنى كۆردىڭىزمۇ؟ – ئاستا پىچىرلىدى جەڭچى.

– تاڭ يېقىنلاشقانسىرى چاڭ – ئاق تۈتەك شالاڭلىشىپ، يىگىرمە-ئوتتۇز مېتر نېرىدىكى ئادەم قارىسىنى بايقىغىلى بولاتتى. جەڭچى كۆرسەتكەن ئادەم ليۇبىڭدىننىڭ ئۆيىگە يېقىنلاشقاندا ئاتلىق پاترۇنلار يان كوچىدىن چىقىپ كېلىشتى:

1. باش ساقچى – ئىلى ۋىلايىتىدىكى باش پولىتسىيە بولۇپ خىتايلار بۇنى شىڭ-شىسەي ۋاقتىدا گۇڭ-ئەنجۇ دەپ، گومېندان ۋاقتىدا جىڭ ساچۇ دەپ ئاتاشقان.

– زەڭخا! – ۋاقىرىدى ئالدىدىكى ئاتلىق.

– جۈشۈ – قولۇڭنى كۆتەر!

قوللىرىنى ئېگىز كۆتەرگەن ئادەم ئاتلىق پاترۇنغا ئۆزىنى تونۇشتۇرۇپ، پارولىنى ئېيتىپ بەردى، ئەتمالىم، ئۇنى قويۇپ بېرىپ، نېرى كەتتى. ئادەمنىڭ كىملىكىنى تونالمىسىمۇ، خىتايچە تەلەپپۇزى ئابباسوۋقا تونۇشتەك سېزىلدى. قايسىسى؟ ئۇ بىلىدىغان «ئۇنۋانلىق» جاسۇسلار: زەينۇللا، شېرىۋاخۇن «زالڭ» ھاشماخۇن، داۋۇر... قايسىدۇ؟ «زەينۇللا، زەينۇللا!» – پىچىرلىدى، ۋاقىراۋەتكىنى تاسلا قالغان ئابباسوۋ. «تايىنلىق بىزنىڭ ھەرىكەتتىن خەۋەر تاپتى بۇ مۇرتەد..»

ئادەم يورۇق چۈشۈپ تۇرغان دېرىزىنى شەرتلىك چەكتىدە، دەرۋازا يېنىغا كېلىپ تۇردى. ھايەل قىلماي دەرۋازىنىڭ ئىشىكى ئېچىلىپ، ئادەم ھويلىغا شۇڭغىدى.

– ھەر ئىككى جاسۇسنى قوشۇپ ئاتىمىز، جۇمۇ! – يولدىشىنىڭ قۇلىغىغا پىچىرلىدى ئابباسوۋ ۋە سائېتىغا قارىدى – يىگىرمە مىنۇتى كام ئالتە.

كەچ كۈزنىڭ قارا سوغى ۋە ئېرىق ئىچىدە ئىككى سائەتچە يېتىش ئاسانمۇ؟ كىيىمى يالاڭراق ئاۋتوماتىك يىگىت تىترەشكە باشلىدى، لېكىن بىلىندۈرمەسكە سالدى. مۇھىم ۋەزىپىنى ھۆددىگە ئالغان جەڭچىگە مۇنچىلىك سوغ تەسىر قىلسۇنمۇ!

تاقەتسىزلەنگەن ئابباسوۋ بىر يورۇق دېرىزىگە، بىر ساقچى ئىدارە تەرەپكە قارايدۇ. ساقچى تەرەپتىن مانا، مانا ماشىنا كۆرۈنىدۇ، ئۇ ليۇبىڭدىنى ئالغىلى كېلىدۇ دەپ تاقەتسىزلىنەتتى.

سائات ئالتە... جىم-جىتلىق. ئابباسوۋ خاتامېكىن دەپ سائېتىغا يېنىشلاپ قارىدى. ماڭار ئالدىدا رەھىمجان ئىككىسى سائەتلىرىنى سېلىشتۇرغان – توغرا! كۈتۈش قانچىلىك ئېغىر... نېمىشكە دېگەن ۋاقىتتا باشلىمايدۇ ھە! بىر، ئىككى، ئۈچ مىنۇت ئۆتتى... بۇ ئۈچ مىنۇت بىر كۈندەك ئۇزۇن بىلىندى ئۇنىڭغا. ھەل قىلغۇچى مىنۇتلارنىڭ كېچىكىۋاتقىنىنە! بەش، ئالتە، يەتتە...

– ئۈر-را! ئۈر-را، ئۈر-را! – كۈچلۈك سادا ياڭرىدى غەرىپ تەرەپتىن.

– ئۈر-را! ئۈر-را! – تېخىمۇ كۈچلۈك سادا ياڭرىدى شەرىقتىن ۋە بۇ قۇدرەتلىك سادالار قوشۇلۇپ، گويا زەمبىرەك ئاتقاندا، ئاسمان گۈمبىزى گۈلدۈرلەپ كەتتى. بۇ خەلق ساداسى، ئىنقىلاۋىي سادا ئېدى. دېمەك، شەرىقتىن نىلقىلىقلار، غەرىپتىن غۇلجىلىقلار ھۇجۇم باشلىدى.

باش ساقچى مەھكىمىسى تەرەپتىن ماشىنا فارى يورۇدى ۋە دەل شۇ ئان دەرۋازا ئېچىلىپ، ليۇبىڭدى پروپىكىدەك ئېتىلىپ چىقتى. ئەندى مىنۇت غېنىمەت، – كېچىكىپ بولمايدۇ، ماشىنا يېتىپ كېلىدۇ...

– مىللىي خائىنغا ئۆلۈم! – شار تولغاندا ۋاقىرىدى ئابدۇكېرىم ۋە ناگاندىن ئوق چىقاردى ئاۋتوماتنىڭ تەپكىسىمۇ بېسىلدى. مىللىي خائىن ئۆكۈز ھۆكۈرىگەندەك چېقىرىغان پېتى دۈمبىچە يىقىلدى...

...ئۈچ كۈن ئىلگىرى بولغان مەخپىي كېڭەشتە 1944-يىلى، 7-نويابىر كۈنى غۇلجىدا قۇراللىق قوزغىلاڭ كۆتىرىش قارار قىلىنىپ، ئازاتلىق تەشكىلاتى بېۋاسىتە ئۇيۇشتۇرغان غۇلجا قوزغىلاڭچىلىرى شەھەرنىڭ غەربىي قىسمىدىن، نىلقا قوزغىلاڭچىلىرى بولسا – شەھەرنىڭ شەرقىي ۋە شەرقى-شىمالى قىسمىدىن ھۇجۇم باشلىماق بولغان. شۇ پلان بويىچە، يۇقۇرىدا قەيت قىلىنىدىغاندا، ھۇجۇم بىر ۋاقىتتا – تاڭ سەھەردە باشلاندى.

پاتىخ مۇسلىموۋ باشچىلىقىدىكى پارتىزان-جەڭچىلەر شەرقى-شىمال – كېپەك يۈزى، تۆۋەنكى پەنجىم ۋە بويىنى كېسەك ئارقىلىق ھۇجۇمغا ئۆتكەن ئېدىيۇ، لېكىن دۈشمەننىڭ مۇستەھكەم ئىستىھكاملىرىنىڭ بىرى بولغان لەڭشان شاڭ دۆڭلىگىدە كۈچلۈك قارشىلىققا دۇچ كەلدىدە، كەينىگە چېكىنىشكە مەجبۇر بولۇشتى.

غېنى باتۇر باشچىلىق قىلغان پارتىزان-جەڭچىلەر بولسا، توپادۆڭ، قارادۆڭ ۋە جىرغىلاڭ سېپى تەرەپتىن ئىچكىرىلەپ كىرمەك. ئۇلارنىڭ ئالدىدىكى بىرىنچى توسۇق قارادۆڭ رايونلۇق ساقچى-پولتسىيە مەھكىمىسى، ئىككىنچى توسۇق – ئايدۆڭ رايونلۇق ساقچى مەھكىمىسى ئېدىكى، ئەگەر بۇ ئىككى رايون ئىشغال قىلىنسا ئاھالى قۇيۇق جايلاشقان شەھەرنىڭ شەرقى-جەنۇبى ۋە جەنۇبى قىسمى ئازات قىلىنىپ، كەڭ خەلق ئاممىسىنىڭ ھىمايىسىگە ئېگە بولۇش بىلەن بىللە كېمە يولى ئارقىلىق ئىلى دەرياسىنىڭ ئىككى لېۋىدىكى كۆپلىگەن يېزىلار بىلەن بېۋاسىتە ئالاقە ئورنىتىلاتتى – قوزغىلاڭچىلار موشۇ جەھەتنى نەزەردە تۇتقان ۋە بۇ ۋەزىپە غېنى باتۇرغا تاپشۇرۇلغان ئېدى.

غېنى باتۇرنىڭ جەڭچىلىرى سەنجاق - ھۇجۇم باشلاشقا شىمايلىنىپ تۇرۇشۇپتۇ. ئۇلار ئۈچۈن قۇتلۇق غۇلجا شەھىرىنى خىتاي قاراقچىلىرىدىن ئازات قىلىشتەك شەرەپلىك ۋەزىپە بولغايمۇ؟ گۈزەل-پاراۋەن ئىلىنىڭ يۈرگى غۇلجا شەھىرى ئىللىقلارنىڭ غۇرۇرى - ئىپتىخارىغۇ ئاخىر. ئەسىرلەر داۋامىدا ئەجداتلارنىڭ ئىسسىق قان-تەرلىرى بەدىلىگە بېنا ئېتىلگەن بۇ جانىجان شەھىرىنى قوغداش، ئاسراش ھەر بىر ئىللىقنىڭ ۋارىسلىق قەرزى ۋە ھوقۇق-ئىمتىيازغۇ ئاخىر...!

غېنى باتۇر ھاياجان ئىلكىدە. ئۇ ئۆزى ھەر دەم تەكىتلەپ باشقىلارنى دەۋەت قىلغان «چوڭ ئويۇن» بۈگۈن باشلىنىدۇ. بۇ قېتىم يەنە جاسارەت ئۈلگىسىنى كۆرسىتىش كېرەك. ئۆزى باشلىغان جەڭچىلەر ئالدىدا - سەپنىڭ ئەڭ ئالدىدا مېڭىش كېرەك... غېنى قاتار ئۈچ سەپكە تىزىلغان جەڭچىلەرنى كۆزدىن كەچۈرۈپ چىقتىدە، سەپ ئالدىدا ئېتىنى توختاتتى. يېنىك ئاق تۈتەك يەر بېتىنى قاپلىغان تۈن كېچە بولسىمۇ ئۇزۇن يال ئالات ۋە غېنىنىڭ زور بەستى بۆلەكچىلا ھەيۋەتلىك كۆرۈنەتتى. تېخى مۇنتەزىم ھەربىي قوشۇن ئەمەس، لېكىن قۇراللىق قىسىم شەكلىگە كىرگەن بۇ جەڭچى-پىدائىيلارنىڭ تۇرقى-قىياپىتىدىن دۈشمەنگە نىسبەتەن چەكسىز غەزەپ-نەپەت ۋە جەڭگىۋار روھ ئەكس ئېتىپ تۇراتتى.

-يۇرتداشلار! - دېدى قانداقتۇر ھاياجان ئىچرە غېنى، - بىز غۇلجىنى ئازات قىلىش ئۈچۈن ئاتلاندىق. ئوغۇل بالا بولساڭلار مېنى يەرگە قاراتمايسىلەر...

-غۇلجىنى ئازات قىلىمىز!

-ۋەتەن ئۈچۈن جېنىمىز پىدا!

ھەممە بىر ئېغىزدىن قەسەم ياد قىلغاندەك ئاۋاز قوشتى جەڭچىلەر ۋە دەل شۇ ئان كۈچلۈك «ئۇر-را!» ساداسى ياڭرىدى - جەڭ باشلاندى.

غېنى باتۇرنىڭ جەڭچىلىرى ئۈچ تەرەپتىن: ئوسمان بىلەن يۈسۈپ «ئاقۋاش» باشلىق جەڭچىلەر توپادۆڭ؛ نۇر بىلەن سېيىت باشلىق جەڭچىلەر جىرغىلاڭ قۇيۇلۇشى، غېنى ئۆزى باشلىغان جەڭچىلەر قارادۆڭ تەرەپتىن ھۇجۇمغا ئۆتۈپ، شەھەر تەرەپكە شىددەتلىك ئۈچ تارتتى. بۇ ۋاقىتتا رەھىمجان سابىرى باشچىلىقىدا بىر تۈركۈم شەھەر قوزغىلاڭچىلىرى غېنى باتۇرغا ياندىشىپ، دەريا بويى، چىمىلەك مەھەللىسى ئارقىلىق چېڭقاپ كەلمەكتە: ئۇلارنىڭ سېپى يول بويى كۆپەيمەكتە، - دېمەك، شەھەر ئاھالىسى قوزغالغان ئېدى. كوچا-كوچىدىن يامىراپ چىقىپ كەلگەن غازاتچىلار، گويا چوگا-چاتقانلارنى سۈپىرىپ، توسۇق-دوقىلارنى ھىمىرىپ، يەر بېتىدە داۋالغۇپ ئاققان قىيان سۈيىنى ئەسلىتەتتى. دەر ھەقىقەت، تاياق-توخماق، پالتا-نەيزە بىلەن قۇراللانغان خەلىقنىڭ غېزىۋى كۈچلۈك ئېدىكى، خەلىقنىڭ قوزغالمىغى تەس، قوزغالسا - «دۈشمەننىڭ ھالىغا ۋاي» دېگەن شۇدە!

غېنى باتۇرنىڭ جەڭچىلىرى ئۈچ تەرەپتىن ئىچكىرىلەپ كىرىپ قارادۆڭ ساقچى مەھكىمىسىنى مۇھاسىرە قىلىشتى.

خىتاي مەمۇرلىرى بولسا ھەربىي كۈچىنى ستراتېگىيە جەھەتتىن مۇھىم بولغان: ھەرەمباغ، لەڭشاڭ دۆڭلىكى، ئاڭرودروم ۋە باش ساقچى قورغىنىغا مەركەزلەشتۈرۈپ، مۇداپىئە تۇتقانلىقتىن، جامائەت تەرتىۋىنى ساقلىغۇچى شەھەرنىڭ رايونلۇق ساقچى-پولىتسىيە مەھكىمىلىرىدە ئەللىك-ئاتمىشتىن ئوشۇق ساقچى-چېرىك بولمايدىغان. دەسلەپكى قەدەمدە مۇھاسىرىگە ئېلىنغان قارادۆڭ ساقچىسىدا ئاتمىشچە ساقچى-چېرىكلەر بار بولۇپ، ئۇلارنىڭ قارشىلىق كۆرسىتىشى ئۇزۇنغا سوزۇلمىدى، دەم شەرىقتىن، دەم غەربتىن - تۆرت تەرەپتىن ياڭرىغان سۈرلۈك-غەزەپلىك، ئەينى ۋاقىتتا خىتاي چېرىكلىرىنىڭ يۈرەكلىرىگە ئوق بولۇپ سانچىلىدىغان «ئۇررا!» ساداسىدىن ۋە يەنە پاسىل تاملارنى تېشىپ ئۆتۈپ، ساقچى قورغىنى ئىچىگە تاشلانغان گراناتلار پارتلىشىدىن مەڭدەشكەن چېرىكلەر تەسلىم بولۇشقا مەجبۇر بولۇشتى، قاچقانلىرى بولسا غەزەپلىك شەھەر قوزغىلاڭچىلىرىنىڭ قولىغا چۈشكەن ئېدى. غېنى باتۇرنىڭ: «قارادۆڭ ساقچىسىغا، قۇيرۇق مايغا پىچاق تىققاندىكى، ئوڭايلا كىرىپ

كەتتۇق» دېگىنىدەك بولدى. بۇ قېتىم يەنە بىرەر يۈزچە مەھبۇسلار ئازات قىلىندى. ئۇلارنىڭ ئىچىدە «گۈرۈ» ھېساۋىدا تۇتۇپ تۇرۇلغان پاتىخ مۇسلىمۇنىڭ ئايالى بار ئېدى.

– بىزگىمۇ قالسۇنۇي، ھەممىنى ئۆزەڭلا ئېلىۋالما! – دەپ كۈلۈمسىرەپ كىرىپ كەلدى رەھىمجان، غېنىمەت چۈشكەن قۇراللارنى بۆلۈپ بېرىۋاتقان غېنىغا.

– سەنما قۇرۇق قول قالمايسەن، ئاداش – دېدىدە، ئوقتەك ئېتىلىپ كېلىپ، رەھىمجاننى قۇچاقلدى غېنى.

– ياراپسەن، دېگەن يەردىن چىقتىڭ، – دېدى چەكسىز مەنۇنىيەت ۋە ئىپتىخار ئىچىدە غېنىنىڭ مۇرىسىنى پەپىلەپ رەھىمجان.

ئوڭغىچە ئىككىسىنى جەڭچىلەر، يېڭى قوشۇلغان پىدائىيلار خوشال-خورام ئوراۋېلىشتى.

– ئاغىنىلەر! – دېدى تەۋرىنىپ تۇرغان قوزغىلاڭچىلارغا خىتابەن غېنى، – بىز بىر كېچىكتىن ئۆتتۇق. تېخى بۆسۈپ ئۆتۈدىغان نۇرغۇن كېچىكلەر ئالدىمىزدا!

– باشلا، غېنى باتۇر! قايقا باشلىساڭ كەينىڭدىن ماڭمىز..!

– ئاتلىنىڭلار! – قىسقىلا كوماندا بەردى غېنى باتۇر ۋە ئالا ئېتىغا مىنىۋېدى ئۇنىڭ باتۇرلىغىغا خاس سۇمباتلىق قامىتىگە، سۈرلۈك قىياپىتىگە ئايرىن ئوقۇشقان قوزغىلاڭچىلار بىرەر دەقىقە ئۇنىڭغا تىكىلىپ قېلىشقاندى.

– سەپكە تىزىلىڭلار!

قوزغىلاڭچىلار ئاتلىق ۋە پىيادە سەپكە تىزىلىشتى. كۈچلۈك نەر تارتقان ھالدا ئايدۆڭ تەرەپكە قاراپ ئالغا باستى.

غېنى باتۇر بىلەن رەھىمجان باشچىلىقىدىكى جەڭچى-پىدائىيلار ئايدۆڭ رايونىغا يېتىپ كەلگىچە بۇ يەردىكى چېرىكلەر باش ساقچى مەھكىمىسىگە چېكىنگەن ئېدى. بۇ يەردە قۇرال-ئەسلاھ غېنىمەت ئېلىنىمىسىمۇ، سەكسەندىن ئوشۇق قېرىنداشلار زىندان ئازاۋىدىن ئازات قىلىندى.

– خىتايلىرىڭ بىزدىن قورقۇپ قاچتىمۇ ياكى قاپقان قويۇۋاتامدۇ؟ – دېدى گۇمانلانغان غېنى.

– ھەر ئىككىلىسى ئېھتىمالدىن يىراق ئەمەس، – جاۋاپ بەردى رەھىمجان ۋە سەل ئويلىنىپ، قوشۇمچە قىلدى: – خىتايلار چېكىنگەن بولۇپ، تۇيۇقسىز قايتارما ھۇجۇمغا ئۆتۈشى مۇمكىن، ئالدىنىپ قالمايلى.

– ئەنە، غېنى، ئەنە! – دېگەن يېتى بىر توپ ئادەم كىرىپ كېلىشتى. بۇلارنىڭ ئىچىدە مەھەللە باشلىقلىرى، غېنىنىڭ كونا ئىلىپەتلىرىمۇ بار. ئۇلار غېنى بىلەن قۇچاقلشىپ كۆرۈشتى.

– ئەندى كېلىشتىڭمۇ ئۆلۈكلەر، ئاخشامدىن نېمە قىلىشتىڭ؟ – دېدى رەنجىگەندەك غېنى.

– ھېلى بولسىما كەچ ئەمەس، مىلتىغىڭنى بەر؛ غۇلجىنىڭ قالغان يېرىمنى بىزگە قويۇپ بەر، – دەپ كۆكسىگە ئۇردى ئۆمەر.

– نېمە؟! – ئۆمەرگە تىكىلدى غېنى، – ساڭا تەييار مىلتىق يوق. ئۆزەڭ جەڭگە كىرىپ مىلتىق تېپىۋال.

– خوپ. سەن بار يەردە مىلتىقسىز قالمايمىزغۇ، قانداق دېدىم ئابدۇللا؟ – دەپ ئابدۇللاغا قارىدى ئۆمەر.

– ھە، بىزنىما ئانىمىز ئوغۇل دەپ تاپقاندە...
– ھۇي، قوينۇڭدىكى نېمە رۇي، «توڭگۇز؟» – ئابدۇللاننىڭ سۆزىنى بۆلدى غېنى.

– نېمە بولاتتى سەرەڭگە!
– بۇچۇ، – دېدى سۆزگە ئارىلاشقان بىرسى، – قانداقتۇر ئادەملەر خىتاينىڭ دۈكىنىنى بۇلاۋاتقاننىڭ ئۈستىگە كېلىپ قاپتۇدە، باشقا نېمە ئالماي سەرەڭگە ئاپتۇ.
– سەرەڭگىنىڭ دەردى ئۆتۈپ كەتتى ئەمەسمۇ...

ئابدۇللىنىڭ ساددىلىغىغا غېنى باشلىق ھەممە كۈلۈشتى.

- بىز جەڭ قىلايلىق. ئۆيدە ياتقان ناپىسەتلەر بۇلاڭچىلىق قىلسۇن، - دېدى كۈلكە توختىغاندا غەزەپلەنگەن غېنى.

- زورلۇق ۋە بۇلاڭچىلىققا ھەرگىز يول قويۇلمايدۇ، - قوشۇمچە قىلدى رەھىمجان.
- باۋدۇن! - چاقىردى غېنى.

- مانا، مەن! - ھازىر بولدى «ياپونكا» مىلتىق ئاسقان قامەتلىك يىگىت.

- ئۈچ-تۆرت يىگىتنى ئالدى، بۇلاڭچىلارنى قەيەردىن بولسا تېپىپ كەل. كۆپچىلىك ئالدىدا جازالايىمىز!
- بۇيرۇق قىلدى غېنى بانۇر.

باۋدۇن جەڭچىلەرنى باشلاپ چىقىپ كېتىشىگە قاسىم مىراپ، ھەجەر خان بىرەر يۈزچە ئاتلىق ئادەملەر بىلەن يېتىپ كېلىشتى. بۇلارنىڭ ئىچىدە يىگىرمىچە ئادەم «موزىپالكا»، «قارا مىلتىق» بىلەن قۇراللانىغان. ئۇلارنى سوڭىدىشىپ دېگەندەكلا كېمىچى ئىبراھىم باشلىق قاينۇق، جاغىستاي، خونخايلىقلار ئات سېلىشىپ كېلىشتى. ئۇلار ئۆزلىگىدىن ئاي-يۇلتۇزلۇق ئاق بايراق ياساپ ئۆلگۈرىشكەن.

شۇنداق قىلىپ، جەڭنىڭ بىرىنچى كۈنى غۇلجىنىڭ شەرقى-جەنۇبى، ۋە جەنۇبى غەربىي-جەنۇبى قىسمى ئازات قىلىنىپ، ئىلى دەرياسىنىڭ ئىككى قانتىدىكى يېزىلارغا كەڭ يول ئېچىلدى.

شەھەرنىڭ غەربىي ۋە غەربىي-شىمالى قىسمىدىن ھۇجۇم باشلىغان شەھەرلىك قوزغىلاڭچىلار ئانچىلا سىلجالىمىدى. ئۇلار «ئۈچ دەۋازا» ئەتراپىدا ئايلىنىپ، سىلىڭبۇنىڭ 1 غەربىي تەرىپىدىكى «كۆك كۆرۈك» «قۇدۇق مەھەللىسىدىن» ئۆتۈپ، ساي بويىغا كېلىپ تاقىلىپ قېلىشتى...

كېچىسى بولغان ئالدىراشلىق كېڭەشتە 7-نويابىر كۈنىدىكى ھۇجۇم نەتىجىسىدىن خۇلاسىە چىقىرىلىپ، يېڭى ۋەزىپىلەر بەلگۈلەندى.

- ئەڭ زور ئۆتۈمىمىز، - دېدى كېڭەشكە ئىشتىراق قىلغان قاسىمجان، - خەلىق ھىمايىسىگە ئېگە بولدۇق، خەلق قوزغالدى. بۇ دېمەك، غەلبە كاپالىتى.

- توغرا. ئەندى بىز سېپىمىزغا ئۈزلۈكسىز قوشۇلۇۋاتقان پىدائىيلارنى تەشكىللەپ، ھۇجۇمنى كېڭەيتىپ، غۇلجىنى تېزلىكتە دۈشمەندىن تازىلىشىمىز لازىم، - دېدى رەھىمجان.

- غېنى باتۇرنىڭ جاسارىتىنى ئالاھىدە قەيىت قىلىشىمىز كېرەك. ئۇ قەھرىمانلىقنىڭ ئۈلگىسىنى كۆرسەتمەكتە. غېنى قەيەردە بولسا ئۈستۈنلۈك ئېلىپ، دۈشمەنگە زەربە بەرمەكتە، - ئايرىمچە تەكىتلىدى ئابباسوۋ.

- غېنى باتۇر ۋە ئۇ باشلىغان جەڭچىلەرنىڭ جاسارىتى تۈپەيلى دۈشمەننىڭ ئۈچ رايونلۇق ساقچى ئىدارىسى، شەنگەن يامۇل ئىشغال قىلىنىپ، كۆپلىگەن قۇرال-ياراق غېنىمەت ۋە ئۈچ يۈزچە ساقچى-چېرىكلەر ئەسىرگە ئېلىنىشى دۈشمەنلەر ئۈچۈن قاتتىق زەربە. بىراق بىز، غەرب تەرەپتىن ھۇجۇمغا ئۆتكەنلەر، ئۈچ دەۋازىدىن نېرى ئۆتەلمىدۇق. پاتىخنىڭ قىسىملىرىمۇ مۆلچەرلەنگەن لەڭشاڭ، بويىنى كېسىكلەرنى ئىشغال قىلالماي، تۇرپان يۈزىگە چېكىندى. يوشۇرما سىلىغىمىز كېرەك، بۇ بىزنىڭ كامچىلىغىمىز. بەلكى جەڭ قىلىشنى بىلىمگەنلىگىمىزدۇر، - ئۆز پىكرىنى بايان قىلدى مەخسۇم.

- دۈشمەننى سەل چاغلىماسلىق كېرەك، - دەپ باشلىدى رەھىمجان، - غۇلجا ئاھالىسىنى ئازات قىلدۇق دېسەكمۇ بولىدۇ. لېكىن قۇراللىق دۈشمەن شەھەردە تېخى مەۋجۇت. شەھەرنىڭ مۇھىم ستراتېگىيەلىك ئورۇنلىرى: ئائېرودروم، ھەرەمباغ قورغىنى، لەڭشاڭ دوڭلىگى، باش ساقچى ۋە سىلىڭبۇلاردا پۇختا مۇداپىئە تۇتۇپ تۇرۇشۇپتۇ. ئۇلار ئەپلىك پەيتىنى تاپتىلا قايتارما ھۇجۇمغا ئۆتۈشى، ئۇلارغا يەنە ياردەم كۈچ كېلىشىمۇ مۇمكىن. شۇنىڭ ئۈچۈن خەلىققە تايانغان ھالدا كۈچىمىزنى مەركەزلەشتۈرۈپ ھۇجۇمنى كۈچەيتىش كېرەك.

1 سىلىڭبۇ - ئىلى ۋىلايىتىنىڭ ھەربىي-مەمۇرىي ۋالىسى تۇرىدىغان ئىدارە.

- ئالدى بىلەن باش ساقچىغا ھۇجۇم قىلىپ تۈرمىدىكى مىڭلىغان قان قېرىنداشلارنى ئۆلۈم خەۋپىدىن قۇتۇلدۇرىشىمىز كېرەك، - دەپ ئېلىخان تۆرىنىڭ ئىچكى مۇلاھىزىسىنى بۆلۈۋەتتى ئابباسوۋ.

- بۇ دېگىنىڭىز توغرىيۇ، لېكىن ئاۋال دۈشمەننىڭ بېشىنى تېنىدىن جۇدا قىلساق دېمەكچىمەن، تەخسىر.

مەخسۇمنىڭ پىكرىدە مەنتىقە باردەك بىلىندى. بۇ كۈنلەردە قوزغىلاڭچىلاردا قۇرال-ئەسلاھ كامچىل، خۇسۇسەن، زەمبىرەككە ئوخشىغان مۇھىم قۇراللار يوقنىڭ ئورنىدا. شۇ سەۋەپتىن كۈچنى پارچىلىماي، خىتايلىرىنىڭ باش شتابى سىلىڭبۇغا ھۇجۇم قىلىپ، شتابىنى ئىشغال قىلىش ھەر جەھەتتىن ئەھمىيەتلىك ئېدى.

- سىلىڭبۇنى ئىشغال قىلىشنىڭ ئەھمىيىتى زور، ئەلۋەتتە، - دېدى رەھىمجان، - ئەمما، سىلىڭبۇغا ھۇجۇم قىلىش ئالدىدا، ئالتۇنلۇقنى ئېگىلىسەك ئۇ ھالدا ئالغا سىلجىشقا ئوڭايلىق تۇغۇلىدۇ.

- ھە، بەرىكەللە! بۇ سۆزۈڭىزنىڭ جانى بار، جانى بار، - دەپ ئىككى تەكرارلىدى، قورايدەك رەزگە بويىنى لىڭشاتقان ھالدا ئېلىخان تۆرە. بۇ دىنىي پېشىۋاننىڭ مۇخلىسلىرىمۇ، ئۇنىڭ سۆزىنى تەستىقلىگەندەك باشلىرىنى لىڭشىتىشتى.

***

شۇ كېچىدىكى جەڭدە غېنى باتۇرنىڭ قىسىملىرى سىلىڭبۇنىڭ شىمالىدىكى سەرەڭگە زاۋودىغا بېكىنىۋالغان خىتاي چېرىكلىرىنى سۈرۈپ چىقارغان بولسىمۇ، ئالتۇنلۇق دۆڭلىگىنى ئىشغال قىلىشقا ئىمكانىيەت بولمىدى.

خىتايلىر دۆڭلۈك ئەتراپىغا چوڭقۇر، خەندەك سىمان، ئوكوپلارنى كولاپ، پوتەيلەرنى ئورنىتىشنىڭ سىرتىدا، قەبرىستاندىكى گۈمبەز ئۈستىگە پۈلپىمىۋوتلارنى ئورناتقانلىقتىن، بۆسۈپ-يېرىپ ئۆتۈشى ئاسان ئەمەس ئېدى، ئەلۋەتتە.

- خەپ! - دەيتتى ئالغا بېسىپ كېلىۋېتىپ، توسىلىپ قالغانلىغىغا تېرىككەن غېنى، - مونۇ گۈمبەزنىڭ ئەلىمىنە! ئاتا-بوۋىلىرىمىز گۈمبەز سالغىچە ئۆي ياسىسىچۇ...

بۇ كەمدە غېنىنىڭ ئەتراپىغا غۇلجىدىكى كونا ئاغىنە-ئۆڭگىلىرى توپلاشقان. بۇ قورقۇمسىز گاڭگۈڭلارنىڭ قولىدىن ھەر نەرسە كېلىدۇ. لايىغىدا مۇئامىلە قىلىنسا جاسارەت كۆرسىتىشكە تەييار تۇرغان بۇ خەڭزىلەر غېنى باتۇر قاياققا باشلىسا ئۇنىڭ دېگىنىنى قىلىدۇ.

- ئەشۇ گۈمبەزگە مېنى ئەۋەتكىنە! - شىمايلىنىپ ئوتتۇرىغا چۈشتى ئابدۇللا.

- مىلتىق تۇتۇشنى تۈزۈڭرەك بىلمەيسەن، ئۆلگۈڭ كەلدىمۇ؟ - رەت قىلدى غېنى.

- مەيلى، ئۆلسەم ئۆلمەن. تۈنۈگۈندىن ھەر خەڭزىلەر ئۆلدىغۇ...

- سەن «توڭگۇز» باش ئېتىشقا ئۇستا بولىدىغان. گۈمبەزنى باش بىلەن يىقىتقۇڭ بارمۇ، يە؟

غېنىنىڭ سۆزىگە ئەتراپتىكىلەر كۈلۈشتى.

- زادى شۇ گۈمبەزنىڭ...

- ئالدىرىما، - ئابدۇللىنىڭ سۆزىنى بۆلدى غېنى باتۇر، - كۆپ ئۈچۈن پىدا بولمەن دېسەڭ،

شېھىدلىق قېچىپ قۇتۇلمايدۇ. بىلىپ قوي، جەڭ دېگەن سېنىڭ تۇردى «گوپەي» بىلەن مۇشلىشىش ئەمەستە! جەڭدە گاڭگۇڭلىق ئىشلىمەيدۇ، ئاداش!
غېنى باتۇرنىڭ سۆزى تۈگمەيلا ئىككى جەڭچى بىر كىشىنى سۆرەپ دېگەندەك ئېلىپ كىرىشتىدە، غېنىنىڭ ئالدىغا تاشلىدى.

– بۇ نېمە ئادەم؟ – سورىدى غېنى.

– خىتاي.

– خىتاي؟!

– ھە. يولدىلا جايلىۋېتەي دېۋىدىم، «مەن ئاينى كۆرىدۇ...» دەپ يالۋۇردى.

غېنى جەڭچىنىڭ ئاخىرقى سۆزىنى ئاڭلىمايلا دۈمچە ياتقان ئادەمنىڭ گەجگە ياقىسىدىن تۇتۇپ، ئۆرە قىلدى:

– سەي-شەنسىن 1 دەپ ۋاقىراۋەتتى. ئۇڭغىچە ئېسىنى يىققان، توغرىراغى، قايتىدىن جان كىرگەن سەي:

– مەن بىلىدۇ، سەن ئاينى ياكىشى، – دېدىدە خىتايچىلاپ غېنىغا باش قويۇشقا باشلىدى. بۇ ھالەتكە ئەتراپتىكىلەر ھەيران بولۇشۇپ داڭ قاتقىنىچە تۇرۇپ قېلىشتى.

– بولدى، بولدى. مېنى بۇت قىلىۋالما، سەي-شەنسىن، – دەپ سەينى يۆلەپ قېشىغا ئولتارغۇزدى غېنى ۋە يولداشلىرىغا قاراپ، – بۇ ياخشى خىتاي، – دېدى.

– ئېتىپ تاشلىغىنى تاسلا قالدما؟ – دېدى غېنىنىڭ يېقىنلىرىدىن بىر جەڭچى.

– سەن «شاڭخا» قارا قۇماي ئۆلۈك ئاتنى ئولغاندەك، تەييار خىتايىنى ئېتىشقا ئۇستا، – دەپ باشقىلارنى كۆلدۈردى غېنى.

– ھەي، مەن سېنى كۆرىدۇ تولا-تولا خىيال بار، ئاينى ئۇكاڭزا! – دەپ غېنىغا تويمىغاندەك يېنىشلاپ-يېنىشلاپ قاراتتى سەي-شەنسىن.

---

1 سەي-شەنسىن – سەي ئەپەندى.

– بىزنى ئەزگەن، بوزەك قىلغان، قېنىمىزنى شورغان خىتايلارنى «پىخ» قىلساق خاپا بولمايدىغانسەن؟ – كۈلۈمسىرەپ سورىدى سەيدىن غېنى.

– ھەي، ئاينى ئۇكاڭزا؟ كىم گۇنا قىلسۇڭ – ئۆلسۇڭ...

– ئادىل خىتايكەن بۇ؟ – دېيىشتى ئاڭلاپ تۇرغانلار.

– ھە، شۇنداق. ھەقىقەتچى بولغاشقا بۇنى دوست تۇتقانمەندە! – دېدىدە سەي-شەنسىنگە چاي كەلتۈرۈشنى بۇيرىدى غېنى.

– شۇ ئارىلىقتا رۇخسەت سوراپ ھاكىم شاڭيۇ بىلەن روزى قارىلار كىرىپ كېلىشتى. ئۇلار گۇناھكار ئادەملەردەك قوللىرىنى قوشتۇرۇپ، باشلىرىنى تۆۋەن سېلىپ، بوسۇغىدىن ئاتلىغان يەردىلا توختاشتى.

– ھە، «يۇرتداشلىرىم» – زەھەر خەندىلىك بىلەن دېدى غېنى، – ھېلىقى يۆلەنچىڭلار: نىياز لوزۇڭ

بىلەن داۋۇر تۇڭچى قېنى؟ ھەجەپ ئۇلاردىن ئايرىلىپ قاپسىلەر؟

– بەندىچىلىك، بەندىچىلىك...

– ھازا كۆتىرىشمە! بېشىڭ كېتىشىمۇ ئەر كىشىدەك تەخ تۇرۇش!

– سەۋەنلىك ئۆتتى. ئالدىڭغا باش ئېگىپ كەلدۇق. نېمە قىلساڭ ئىختىيار ئۆزەڭدە، ئوغلۇم...

يېلىنىشتى ھەر ئىككى يۇرت «چوڭلىرى».

– مەن ئوچ ئالدىدىغان، ئاداۋەت ساقلايدىغان نامەرت ئەمەس. ئەگەر ئاستائىدىل توۋۋا قىلىپ، ئادەملەرگە يامانلىق قىلىشماساڭ، ئۆتكەننى تەگمەيمەن، – دېدى قانداقتۇر سالماقلىق بىلەن غېنى.
– بۇ قان شورغۇچىلار ھېچ قاچان ئوڭلانمايدۇ. ئېتىۋېتىشكە قولۇڭ بارمىسا ماڭا قويۇپ بەر، ھازىرلا تامغا يۆلەيلەن...

– ۋالاقلىما، «شاڭخا!» تېخى بىرمۇ خىتايىنى ئاتماي تۇرۇپ، ئۆز جىنىسىڭنى ئۆلتۈرمەك بولامسەن؟! –
قولىنى شىلتىدى غېنى ۋە ئىچىدە «شۈكرى-سانا» ئوقۇپ تۇرۇشقان ھاكىم شاڭيۇ بىلەن روزى قارىغا تىكىلىپ دېدى: – سەنلەر ئۆز يۇرتلۇغۇم بولساڭمۇ، سەندەكلەردىن مونۇ خىتەيىم ئەلا. بار، كۆزۈمدىن يوقىلىش! – دەپ ئىشىكىنى كۆرسەتتى ئۇ.

ھاكىم شاڭيۇ بىلەن روزى قارى كەينىچە شوخشۇپ، تىرىك قالغانلىغىغا شۈكرى ئوقۇشۇپ سىرتقا چىقىشىغا بىر قۇراللىق جەڭچى قوللىرى كەينىگە باغلانغان داۋۇرنى ئالدىغا سېلىپ كىرىپ كەلدى. كونا قەدىناسلار سالام-سائات قىلىش ئورنىغا بۇتىنىشىپ، تەتۈر قاراپ ئۆتۈپ كېتىشتى.

– كەل، كەل داۋۇر! – ئورنىدىن ئەتتەيلەپ تۇردى غېنى داۋۇرنى ئىچكىرى ئەكىرگەندە ۋە: – بىزگە قوشۇلغىنىڭمۇ، ياكى بولمىسا جاڭگۇدىلارنىڭ تاپشۇرۇغى بىلەن كەلدىڭمۇ؟ – دەپ داۋۇرنىڭ كۆزىگە تىكىلدى.

– نېمە قىلساڭ ئەندى ۋاڭچا سېنىڭ قولۇڭدا، – دېدىدە، يېپىنچاقلاۋالغان خىروم چاپاننى بىر سىلكىپ مۇرىسىدىن چۈشۈرۈۋەتتى داۋۇر، – مانا، قولۇم باغلاقلىق...

– مەن سېنى تۇتۇپ كېلىڭلار دەپ ھېچ كىمگە بۇيرۇق قىلمىدىم. بىراق سەن خەلىققە تولا زۇلۇم قىلغاشقا سېنى ئۆزلىڭدىن تۇتۇپ ئەكەپتۇ.

– سەن ئەمەسمۇ؟ – قانداقتۇر ئۈمۈتۈرلىق بىلەن سورىدى داۋۇر.

– ھە، مەن ئەمەس. ئۆز پېشانەڭدىن كۆر. سەن مېنى خىتاي چېرىكلىرىگە تۇتۇپ بېرىپ، قوللىرىمنى باغلىغان چاغدا: «ئۆز پېشانەڭدىن كۆر غېنى» دېگەن ئېدىڭغۇ!

داۋۇرنىڭ بېشى تۆۋەن ساڭگىلىدى. ئۇنىڭ ئۈچۈن بۇ كىنايىلەر ئۆلۈم ھۆكۈمىدىنمۇ ئېغىر ئېدى، ئۇما ئۆزىنى «مەن، مەن» دەپ يۈرگەن يىگىت ئېدىدە!

– راستىمنى ئېيتسام! – ئاز سۈكۈناتتىن كېيىن سۆزىنى داۋام قىلدى غېنى، – زىنداندا ياتقان چېغىمدا سېنى، ھاشىم توكۇنى ئۆز قولۇم بىلەن تۇتۇپ ئۆلتۈرۈشكە قەسەم ياد قىلغان ئېدىم ئەمما بەختكە قارشى، سېنى باشلىقلار تۇتۇپ كېلىشىپتۇ. قولى باغلاقلىق ئادەمنى ئېتىشقا قولۇم ھەرگىز بارمايدۇ...

– كەچۈرۈم قىلغىنىڭمۇ؟ – يەنە ئۈمۈت ئىچرە سورىدى بېشىنى كۆتىرىپ داۋۇر.

– ياق! سېنى كەچۈرۈشكە يالغۇز ئۆزەمنىڭ ھەققىم يوق. سېنى خەلىقنىڭ قولىغا تاپشۇرىمەن، – دېدىدە، داۋۇرنى ئېلىپ چىقىپ كېتىشكە بۇيرىدى غېنى. باياتىن سامىي بولۇپ تۇرۇشقانلار بۇ يېشىمگە رازى بولۇشقانداك يېنىك تىنىق ئېلىشتى. شۇ ئارىدا ئاۋتومات ئاسقان، كۆزلىرىدىن ئوت چاقناپ تۇرغان ئوسمان باتۇر (كېيىنكى كۈنلەردە «ئالتە ئوغرى» دەپ نام ئالغانلارنىڭ ھەممىسىنى، قارا-قويۇق. «باتۇر» دەپ ئاتاشقا باشلىدى خەلق) ئالدىراش كىرىپ كەلدىدە، غېنىنىڭ ئەتراپىغا توپلاشقانلارغا تەڭسىتمىگەندەك نەزەر تاشلاپ، غېنىغا خىتاۋەن:

– تاش پاقىدەك بىر يەردىلا تۇرىمىزمۇ، – دېدى ۋە كەسكىن رەۋىشتە، – گۈمبەزنى ئالالمايدىغان بولساڭ، ماڭا قويۇپ بەر!

"ئالالمىساڭ" دېدىڭما، ئوسمان باتۇر! – باتۇر ئىبارىسىنى ئالاھىدە ئۇرغۇ بىلەن دېدى غېنى، – ھە، سەن دېگەندەك، كۈچۈم يەتمىدى... ئەندى سەن ئېلىپ كۆر...

– كۆرسەم، كۆرەي! – دېدىدە، قانداق كىرگەن بولسا، شۇنداق ئالدىراش چىقىپ كەتتى باتۇرلۇق خۇرۇشى بار ئوسمان. قورقۇمىسىز بۇ يىگىتنىڭ ئالدىراقسانلىق ۋە كۆرەڭلىكى بولىدىغان. ئۇ بەزىدە

ئۆزىگە تەمەننا قىلىپ، غېنى بىلەن ئۈزەڭگە سوقۇشتۇرغۇسى كېلەتتىيۇ، ئاكا باتۇرنىڭ سۈرىدىن ئەيمىنەتتى. بۈگۈن بولسا كۆپچىلىك ئالدىدا ھۆرمەتسىزلىك، توغرىسى - تەلۋىلىك قىلدىيۇ، غېنى باتۇر بىلىندۈرمەسكە سالىدى.

ئوسمان پوزىسىيە تۇتۇپ ياتقان ئېھتىدىكى جەڭچىلەرنىڭ قېشىغا كېلىپ، ياردەمچىسى سېپىت باتۇرغا:

- گۈمبەزنى بىز ئالىمىز، - دېدى ۋە سېپىت گەپ قىلغىچە تەخىر قىلماي، جەڭچىلەرگە كوماندا بەردى: - ئالغا، ئالغا!

- ئاۋتوماتتىن ئوق ئېچىپ، جەڭچىلەردىن ئون قەدەمچە ئالدىدا شىددەتلىك كېتىۋاتقان ئوسماننى كۈزىتىپ تۇرغان غېنى: «ھەجەپ، تۇتۇپ قالمىدىم، بۇ تەنتەكنى...» پۇشايمان قىلدى. گۈمبەز تەرەپتىن مۆلدۈردەك يېغىۋاتقان ئوقتىن يىقىلغان ئون نەچچە جەڭچىنى كۆرگەندە ئورنىدا تۇرالماي قالغان غېنى دۈشمەنگە قارىتا ئوق ئېتىشقا كوماندا بەردى. ئوسمان باشلىغان جەڭچىلەر گۈمبەزگە يېقىنلىشىپ بېرىپ، سۇ ئېقىنى گىرۋەكلەشتۈرگەن قىرغاقنى دالدا قىلىشىپ، ئېتىشۋازلىقنى داۋام قىلدى. گۈگۈم چۈشۈشكە باشلىدى. كۈندىكىدەك كەچكى تۇمان كۆتىرىلدى. ئوسمان باتۇر شۇ تۇماندىن پايدىلانماق بولسا كېرەك، يەنە تۇردىدە:

- ئالغا! - دەپ ئالغا ئىنتىلدىيۇ، ئۇنىڭ ئاۋازى يىراققا ئاڭلانمىدى...

- بۈركۈت كۆزلۈك غېنى باتۇر ئوسمانغا ئوق تېگىپ يىقىلغانلىغىنى كۆردىدە، غەزەپلىك ۋاقىرىدى:

- ئالغا! - ئۇ شۇنداق كۈچلۈك نەرتارتتىكى، جەڭچىلەر چۆچۈگەندەك، ئۇنىڭغا بىر قاراۋېلىپ، سەركەردە كەينىدىن دۈشمەن ئۈستىگە ئېتىلىشتى:

- ئۇر-را، ئۇر-را..!

شىددەتلىك ھۇجۇمغا بەرداشلىق بېرەلمىگەن چېرىكلەر چېكىنىشكە - كەينى سەپكە داغىشقا باشلىدى. تۇمان قويۇقلىشىپ، قاراڭغۇ چۈشتى. غېنى ۋە ئۇنىڭ بىلەن تەڭلا گۈمبەز ئىچىگە كىرىشكەن سەككىز جەڭچىگە:

- مىلتىقلاردىن تەڭلا ئوق چىقىرىڭلار! - بۇيرىدى ئۇ.

جەڭچىلەر زالىپ بېرىۋېدى، چېقىلغان چۈشكەندەك، گۈمبەز ئىچى جاراڭلاپ كەتتى. بۇ دەھشەتلىك گۈمبۈرلەشتىن ئەس-ھوشلىرىنى يوقاتقان گۈمبەز ئۈستىدىكى پۇلېمىيۇتچى چېرىكلەر يەرگە سەكرەشتى. پۇت-قوللىرى سۇنماي ساق قالغانلىرى بېدەر قېچىشقان ئېدى.

ئوڭ قولغا ئوق تېگىپ، قانسىرىغان ئوسمان باتۇرنى ھەمىشەرىلەر ئېلىپ كېتىشكەندىن كېيىن، ئۇنىڭ ئورنىغا سېپىت باتۇرنىڭ كوماندىر بەلگۈلەپ، ھەيەل قىلماي، غېنى باتۇرنىڭ سۆزى بىلەن ئېيتقاندا: «تۇۋاق سوۋۇماستا» سىلىڭبۇغا ھۇجۇم باشلاندى. كۆك كۆرۈك تەرەپتىن پاتىخ، رەھىمجان باشچىلىق جەڭچىلەرمۇ ھۇجۇمغا ئۆتۈشكەن ئېدى. غېنى باتۇرنىڭ ئالتۇنلۇق دۆڭلىگىنى ئىشغال قىلغان جەڭچىلىرى غالىبىدىن روھلاندى، ئەتمالىم، دۈشمەننىڭ كۈچلۈك قارشىلىغىغا قارىماي، ھامان ئالغا سىلجىدى: ئوكوپىدىن-ئوكوپىغا سەكرەپ، ئاخىرى سىلىڭبۇنىڭ قورغان تېمىغا ياماشتى ۋە ئالدىنقى قىسىملار تامدىن ئارتىلىپ چۈشۈشكە باشلىدى. «ئۇر-را!» ساداسى ئاستىدا دەۋرەپ كېلىۋاتقان قوزغىلاڭچىلارنىڭ شىددەتلىك ھۇجۇمغا بەرداشلىق بېرەلمەي چېكىنىشكە باشلىغان چېرىكلەرنى ھەرەمباغ ئىستىھكامىغىچە سۈرۈپ باردى خەلىق جەڭچىلىرى. ئەپسۇسكى، موشۇ جەڭدە شېپىت بولغانلارنىڭ ئىچىدە جاسارەت كۆرسەتكەن سېپىت بار ئېدى...

جەڭ توختىشى بىلەنلا سەپىدىشى ئوسماننىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالماق بولغان غېنى باتۇر باۋدۇن بىلەن ۋاقىتلىق شىپاخانا قىلغان بېناغا كەلدى. ئۇ ئېتىنى باۋدۇنغا تاپشۇرۇپ، ئىشىكتىن كىرىشكە ئۇچىسىدا پوستىما جۇگا، بېشىدا قۇلاقچا، پۇتىدا، پۇتىدا ئۆتۈك، يېڭىگە بولسا «شەپقەت ھەمىشەرىسى» بەلگۈسىنى تېڭىۋالغان قىزغا دوقىرىش قىلدىيۇ، يۈرگى ئېغىپ ئورنىدا تۇرۇپ قالدى: قىزدىمۇ شۇ

ھالەت كەچتى، ئەتمالسىم، ئۇما تۇرغان يېرىدە قېتىپ قاپتۇ. ھە، كۆڭۈل دېگەن ئۇلۇق: ئۇ ھەممىنى سېزىدۇ، ھەممىدىن ئۆتكۈر ۋە ئۇچقۇر... ئۇزۇن دەھلىزىنى ئاسما پەنار گىرىمسەن يورۇتۇپ تۇرسىمۇ، كۆڭۈل-زېھىن نۇرىدا نەچچە يىللار ئالدىدا ئىككىلا قېتىم كۆرگەن، لېكىن يۈرەككە مەڭگۈ ئورناشقان قىزنى تونۇغان غېنى:

– چولپان! – ئاتەش ئۇن قاتتى ۋە قىزنىڭ ئالدىغا كەلدى، نېمە قىلارنى بىلمەي تۇرۇپ قالدى.
چولپان غېنىغا لايىپىدە قارىدى. قىزنىڭ ئوتلۇق، ئىختىراس چاقناپ تۇرىدىغان كۆزلىرىدىن ئەندى ئىزا-ئەلەم، ھەتتا غەزەپ ئەلەڭگىسىنى ھىس قىلغان غېنى:

– مەندىن خاپا بولمىغانسىز؟

– نېمىشكە؟ – چۆچىگەندەك دېدى چولپان.

– سىزگە پانا بولالمايدىم...

– ئۇنداق دېمەڭ، غېنىكا؟

– مېنى ئۇنتىمىغانسىز؟

– ھېچ قاچان! – دېدىدە، بۇرۇنقى چاققانلىغىغا يارىشا، شامال دەك سىلىق مېڭىپ چىقىپ كەتتى چولپان.

غېنى قىزنىڭ كەينىدىن نەچچە قەدەم بېسىپ توختىدى ۋە ئوسماننىڭ قېشىغا ئىلدام كىرگەن پېتى ئۇنى ياتقان كارىۋېتىغا قوشۇپ دەست كۆتەردى:
– تاپتىم، تاپتىم، ئەڭگۈشتەرمىنى تاپتىم! – دەۋەتتى خوشاللىغىنى باسالماي غېنى.

***

ئىنقىلاۋىي شتاب «ئالتە شار» مەلىسىدىن سابىق سىلىڭبۇغا كۆچىرىلدى. ئەندى دۈم يېتىپ، دىڭ تۇرۇپ يۈرگەن جەڭچىلەر ئۈچۈن ئىسسىق ياتاق، ئاشخانلار، مەمۇرىي ئىشلارنى باشقۇرغۇچىلارغا – ئىشخانلار يېتەرلىك. گېزىت چىقىرىش ئۈچۈنمۇ ئىمكانىيەت تۇغۇلدى. ھەبىپ يۈنچى، ئەخمەتجان قاسىمى باشچىلىقىدا مەتبەئە ئەكسىگە كەلتۈرۈلۈپ «ئازات شەرقىي تۈركىستان» گېزىتى چىقىشقا باشلىدى. يېتەكچىلىك تارقاقلىقتىن تەشكىلىي ئىنتىزام ئاستىدا يولغا قويۇلۇپ، مەمۇرىي – ھەربىي تۈزۈم شەكىللىنىشكە، خىزمەت تەخسىماتى ئىجرا قىلىنىشقا باشلىدى. ھەممە ئىش، ھەممە ئىمكانىيەت قۇراللىنىشقا ۋە دۈشمەن ئۈستىدىن غالىبىيەت قازىنىشقا قارىتىلدى. ئالتۇنلۇق ۋە سىلىڭبۇدىن ئولجا-غېنىمەت ئېلىنغان قۇرال-ئەسلاھالار تېزلىكتە تارقىتىلىپ، يېڭى ئەترەتلەر تەشكىل ئېتىلدى. نوۋەتتىكى جەڭ باش ساقچىنى ئېلىش، ئۇنىڭدىن ساقچى-چېرىكلەرنى قوغلاپ چىقىرىش ئۈچۈن جەڭ بولىدۇ. ساقچىنى ئىشغال قىلماي تۇرۇپ، شەھەردە ئەركىن قاتناش ۋە خەلىقنىڭ مەيلىشىنى ئەكسىگە كەلتۈرۈش مۈمكىن ئەمەس. بۇ ۋەزىپە يەنە غېنى باتۇرغا، جەڭگىۋار سەپداشلىرىغا تاپشۇرۇلدى. چۈنكى جەڭ غەلبىلىرى غېنى نامى بىلەن باغلىق، ئۇ بار يەردە غەلبە بار...

شتاب ئالدىدىكى چوڭ كوچا لىق ئادەم. بۇ ئادەملەرنىڭ بىر ئۈچى «كۆك كۆرۈكتە» بولسا، ئىككىنچى ئۈچى «توغرا كۆرۈكتە» دېڭىز دولقۇنىدەك تەۋرىنىپ، ھەر ساھا، ھەر كەسىپتىكى شەھەر ئاھالىسىنىڭ تولىسى نەيزە، تاياق-توقماق بىلەن قۇراللانغان. ھەممىنىڭ نىيىتى بىر – ياۋۇز دۈشمەنگە قارشى جەڭ قىلماق، ئانا ۋەتەننى ئازات قىلىش كۈرىشىگە قاتناشماق... ئۇلار ئىنقىلاپچىلارنى ھىمايە قىلىدۇ. جەڭلەردە تاۋلانغان باتۇرلار بىلەن بىر سەپتە تۇرۇپ جەڭ قىلىشنى خالايدۇ. داڭقى خەلق ئىچىگە تارقالغان ۋە خەلق تەرىپىدىن قوشاقلارغا قېتىلىپ مەدھىيەلەنگەن غېنى باتۇرغا ئىشىنىدۇ ۋە ئۇنىڭ بىلەن ئىپتىھارلىنىدۇ. ئۇنى سادىر پالۋانغا تەخلىت قىلىدۇ...
توپ ئىچىدىن كىمدۇ بىرسى ئېگىزىرەك يەرگە چىقىۋېلىپ، تۆۋەندىكى قوشاقنى، ئۈنلۈك، ھاياجان

ئىچرە ئوقۇۋېدى، خەلىق دۇررىدە شۇ تەرەپكە ئاغدى.
ئالتە باتۇر ئىچىدە،
غېنىكامدەك مەرگەن يوق.
مىڭ چېرىك بېسىپ كەلسە،
نىلقا شەھىرىنى بەرگەن يوق.

قازانلار قايناپ تاشتى،
خىتايىلار ھەددىدىن ئاشتى .
غېنى باتۇر چىقىپ كەلسە،
ھەرەمباققا قاراپ قاچتى.

ھەجەپمۇ يارىشىپتۇ،
غېنىكامنىڭ تۇمىغى.
خىتايىلارنى يوقاتقان،
جەڭچىلەرنىڭ چومىغى...

– ياشا، ياشاپ كەت!

– غېنىكام ياشسۇن!

قەلبىلەرنى يېرىپ چىققان بۇ يالقۇنلۇق سۆزلەر يىراق - يىراقلارغا ئاڭلاندى. بىرەر يۈزچە ئاتلىق جەڭچىنى ئەگەشتۈرگەن غېنى باتۇر كوماندىلىق شتابتىن چىقىپ كەلدى.
خەلىق توپى ئىچىدىن، «غېنى باتۇر، ئەنە، بىزنىڭ باتۇرىمىز...» دېگەن تاۋۇشلار كۆتىرىلىپ، باياتىنقى غۇل-غۇلا بىردىن جىمىپ، ھەممىنىڭ دىققەت نەزەرى غېنىغا تىكىلدى. يولۋاس مىسالى ئالا ئاتقا مىنگەن غېنى باتۇرنىڭ ھەيۋەتلىك سالاپىتى، جەڭگىۋار قىياپىتىدىن ھەر كىمنى سۈر باساتتى. ئۇ چاپراس قىلىپ ئىككى ماۋزېر ئېسىپ، سۈسەر تۇماق كىيىۋاپتېكەن، سۆلىتىنى تېخىمۇ ئۇلغايىتىپ كۆرۈپ، ھەۋەس قىلسەن، رەشقىڭ قوزغىلىدۇ.

باتۇرنىڭ كەينىدە سەپكە تىزىلغان جەڭچىلەردىن شىددەت ئەكس ئېتىپ تۇرغاشقىمىكىن «مانا بىزگىمۇ قۇرال يارىشىدۇ، بىزما جەڭ قىلالايمىز...» دېگۈڭ كېلىدۇ. مىللىي غۇرۇرنىڭ قوزغىلىدۇ. غېنى باتۇر ئويناقتى ئېتىنى توختىتىپ، ئۇنىڭغا زوقلىنىپ قاراپ تۇرۇشقان خەلىققە نەزەر تاشلىدى ۋە شۇ ئان ئۇنىڭ كۆڭلىدىن «بىزنىڭ كۈچ-قۇۋىتىمىز خەلق» دېگەن دانا ئىبارىلەر كەچتىدە، ۋۇجۇدىغا يېڭى كۈچ-قۇۋەت قۇيۇلغاندەك ھىس قىلدى.

– قېرىنداشلار! – ھاياجان ئىچرە خىتاپ قىلدى غېنى، ئوڭ قولىنى ئېگىز كۆتىرىپ، – بىز يە ئۆلۈم، يە كۆرۈم دەپ قولۇمىزغا قۇرال ئالدۇق. ئەندى بۇ يۇرتتا يە خىتاي زومىگەرلەر تۇرىدۇ، يە بىز تۇرىمىز! – ئۇ تىنىق ئالماقچىدەك، ئۇنىڭ ئاغزىغا قاراپ تۇرۇشقان خەلىققە سەپ سالىدى ۋە سۆزىنى داۋام قىلدى، – «ئويۇننىڭ» چوڭى تېخى ئالدىمىزدا. مەن يېڭىلا باش ساقچىدا ئازاپ چېكىۋاتقان قان قېرىنداشلىرىمىزنى قۇتۇلدۇرۇشقا ۋەدە بېرىپ چىقتىم. ماڭا قوشۇلۇشنى خالايدىغىنىڭلار بىر چەتكە ئۆت!

– قاياققا باشلىساڭ، باشلا!

– سېنى دەپ كەلدۇق، غېنى باتۇر!
چۈشمۇ-چۈشتىن ئاۋازلار كۆتىرىلدى.
– سەپكە تىزىلايلى، سەپكە!

– سەپكە، سەپكە، سەپكە!

توپنىڭ ئالدىغا چىقتى ئۈچ-تۆرت يىگىت ۋە ئۇلارنىڭ بىرى ئاي-يۇلتۇزلۇق بايراقنى قوينىدىن چىقىرىپ پۇلاڭلاتتى.

– ئالغا! – كوماندا بەردى غېنى باتۇر ۋە جەڭچىلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ ئالغا چۈشۈپ ماڭدى. ئۇنىڭ كەينىدىن دەۋرىگەن خەلىق ماڭدى.

– ياشسۇن ئازاتلىق!

– ياشسۇن ئىنقىلاپ!

خەلىق دولقۇنى گويا داۋالغۇپ ئاققان قىيان سۇنى ئەسلىتەتتى...

باش ساقچى مەھكىمىسى غۇلجىنىڭ غەربىي قىسمى دۆڭ مەھەللە بىلەن يېڭى شەھەرگە پاسىلداش چاسا كوچىنى ئىشغال قىلىپ تۇرىدۇ. تۆرت ئەتراپى ئېگىز قورغان. تامنىڭ ئۈستى تىكەنلىك سىم بىلەن توسالغان بۇ زۇلۇم ئوچىغىنىڭ ئىچىگە ساقچى ئەسكەرلىرىدىن باشقا بىر باتالىيون مۇنتەزىم چىرىكلەر پۇختا بىكىنگەن ئىدى. ئۇلاردا ئوق-دورا يېتەرلىك. پۇلپىمىوت، مىنومىيۇتلار بىلەن قۇراللانغان. ساقچى باشلىغى گاۋ مۇھاسىرە ئىچىدە قالسىمۇ، ئۆز كۈچىگە ۋە ئۈرۈمچىدىن كېلىدىغان ياردەمگە ئىشىنىپ، تەرسالىق بىلەن قارشىلىق كۆرسەتمەكتە. گاۋ جۇجاڭ قورغان مۇداپىئەسىنى ئارىلاپ، كۆزدىن كەچۈرۈپ، ئەندىلا كابىنېتىغا كىرىشىگە شەخسىي كاتىۋى كىرىپ «ئوغرىلارنىڭ» ئەلچىسى كەلگەنلىكىنى خەۋەر قىلدى.

– ئەل-چى؟! زىۋازلار ئەلچى ئەۋەتىش دەرىجىسىگە يېتىپتىمى؟! – گاۋ زاڭلىق قىلغاندەك كۆلدى.

– مۇخەممەر...

– مۇخەممەر بايۋەچچىما؟! ئۇ چەنتۇلار ئارىسىدا نېمە قىلىپ يۈرىدۇ ھە! – ۋايساپ كەتتى گاۋ، – يالغۇزمۇ؟

– يالغۇز ئۆزى.

– كەلتۈر!

– خوپ، – مەخسۇس كاتىپ چىقىپ، مۇخەممەر بايۋەچچىنى باشلاپ كىردى.

– نېمە قىلىپ يۈرسەن؟ – سورىدى مۇخەممەرنى ئولتۇرۇشقىمۇ تەكلىپ قىلماي گاۋ.

– ئىنقىلاپچىلار نامىدىن ئەلچى...

– سەن! ... ئىنقىلاپچىلار ئېمىش! ئوغرى، بۇلاڭچىلار دېگىنە! تۇنگان بالىسى ئوغرى چەنتۇلارغا ئەگىشىپ، ئەلچى بولغىنىغا ھەيرانمەن.

– مەن – ئەلچى. گېپىمگە قۇلاق سېلىشىڭنى ئىلتىماس قىلىمەن...

– شۇندا نېمە گەپ قىلماقچى بولسەن؟ تەسلىم بول دېمەكچى ئېكەنلىكىڭنى ئېيتىمىساڭمۇ بىلىپ تۇرۇۋاتىمەن.

– بىلگىنىڭ ياخشى. ئويلاش، بىلىش ۋاقتى يەتتىغۇ، گاۋ جۇجاڭ. – قوزغىلاڭچىلار يالغۇز ئۇيغۇرلار، سەن دېگەن چەنتۇلار ئەمەس... تەغدېرى بىر ئېزىلگەن مىللەتلەردىن تەركىپ تاپقان...

– بەس! تەشۋىقاتىڭنى قوي، سېتىلما!

– كىم سېتىلما ئېكەنلىكىڭنى خەلىق بىلىدۇ. سەنما بىلىسەن. لېكىن بىلىپ تۇرۇپ تەن بەرمەيسەن...

– نېمە؟ – ئورنىدىن چاچراپ تۇرغان گاۋ ھۇرىيىپ كەلگەن پېتى ئەلچىنىڭ كاپىتىغا شۇنداق ئۇردىكى، ئۇ سەنتۇرۇلۇپ بېرىپ توختاپ، تەمكىنلىك بىلەن دېدى:

– ئېسىڭنى يىغ، گاۋ جۇجاڭ! ئادەملەرنىڭ جېنىغا زامىن بولما! تەسلىم بولماي چارەڭ يوق، سەن قورشاۋدا...

"تەسلىم" دېگەن سۆز چىققان ئاغزىغا ئاتىمەن! – غالجىرلاشقان جاللات تاپانچىنى كۆبۈردىن

چىقىرىپ، ئەيمەنمەي ئۇنىڭغا نەپەت بىلەن تىكىلىپ تۇرغان مۇخەممەد بايۋەچچىنىڭ ئاغزىغا قارىتىپ تەپكىنى باشتى. قانغا مىلىنىپ، تېخى جان ئۈزلەلمەي، تېپىرلاپ ياتقان جەسەتنى قورغان تېمىدىن ئارتىلدۇرۇپ «ئوغرىلار» تەرەپكە تاشلاشنى بۇيرۇپ، ھېچ نەرسە كۆرمىگەندەك كىرىپ سولغا ئولتۇرۇپ، سىگارىتىنى تۇتاشتۇردى ۋە گۈندىخانا باشلىغىنى چاقىرىپ، مەھبۇسلارنى تىزىمىسىزلا بىر چەتتىن ئۆلتۈرۈشكە قاتىلانە بۇيرۇق بەردى گاۋ.

...گومىنداڭچىلارنىڭ باش ساقچى مەھكىمىسى تۆرت تەرەپتىن قورشاشقا ئېلىندى. ئالدىنقى سەپكە قۇراللىق جەڭچىلەر، ئۇلارنىڭ كەينىگە قىلىچ-نەيزە، تاياق-توخماقلار تۇتقان پىدائىيلار تىزىلغان. ھەممە سانجاق-ھۇجۇم باشلىنىشىنى كۈتۈپ تۇرماقتا.

بىر نەچچە چوڭ-كىچىك جەڭچىلەر بىر قەدەر تەجرىبىگە ئېگە بولۇشقان قوزغىلاڭچىلار دەسلەپتىكىدەك تەۋەككۈلچىلىقتىن، ئادەمنى ئورۇنسىز چىقىم بېرىشتىن ساقلىنىشقا ھەم ھۇجۇم، ھەم مۇداپىئە قىلىشنى ئۆزلەشتۈرۈشكە باشلىدى.

باش ساقچىغا ھۇجۇم باشلاش ئالدىدا غېنى، پاتىخ، رەھىمجان، قاسىمجان ۋە ئابباسوۋلارنىڭ مەسلىھىتى بويىچە مۇخەممەد بايۋەچچىنى ئەلچىلىككە كىرگۈزگەن. لېكىن ئاقسۆت يۇقۇرىدىكىدەك بولدى. ئەلچىنىڭ قانغا مىلەنگەن جەسىدى ئۇلارنىڭ كۆز ئالدىدا يېتىپتۇ.

– زادى قانغا-قان... ئۇنىڭدىن باشقا گەپ كەتمەيدۇ! – غەزەپلەنگەن غېنى باتۇر ماۋزېرىدىن قاتار ئۈچ ئوق چىقاردى – ھۇجۇم بەلگۈسىنى بەردى.

بىرەر سائەتچە قىرغىن ئېتىششۈزلىقتىن كېيىن غەرب تەرەپتىن كىرگەن جەڭچىلەر ساقچى قوراسىغا يېقىنلىشىپ، ئاھالىلىق ئۆي-جايلىرىنىڭ ھويلىرىغا بېكىنىشتى. ئەندى ئۇلارنى دۈشمەن قورغىنىدىن كوچا بۆلۈپ تۇرىدۇ.

– قورغاننىڭ بىر چېتىنى پارتلاتماي ئىچكىرىلەپ كىرىش تەس، – دېدى غېنى باتۇر.

– تول يېتەرلىك، – دېدى نۇر باتۇر.

– سادىر بوۋىمىز ئېگىزلىكى يىگىرمە ئىككى، كەڭلىكى تۆرت گەز كېلىدىغان بايانداي سېپىلىنى دورا بىلەن پارتلىتىپ، كۆككە سورىغان ئېكەن. بىز نېپىز قەغەز دەك تامنى ئۆرىيەلمىسەك، نېمە دەپ مىلتىق كۆتەردۇق، گەپ قىلە «ئاقۋاش!» – دەپ يۈسۈپكە قارىدى غېنى.

– ئۆزەمگە قويۇپ بەر، بۇ تېمىڭنى...

– ئاتە پاختاڭنى «ئاقۋاش!»

– يۈسۈپ، ئاداشلار كۈچ بىلەن بولمىسىمۇ سۆز بىلەن ھەر قانداق تامنى ئۆرەلەيدۇ، – دېۋىدى، يەنە

بىرسى:

«توققۇزى رەڭ، بىرى جەڭ»، دېگەندەك، بەزىدە «پو» ئاتقاننىڭما پايىدىسى بار، جۇمۇڭلار! – دېدى.

– يۈسۈپ ئاقۋاشتەك ئېتىشنى بىلسەڭ دېگەن!

كۈلكە، چاقچاقتىن كېيىن مەسلىھەت قىلىشتى: يۈسۈپ بىلەن قۇۋان ئىككىسى باشلىق ئاھالىدىن شوتتا يىغىشقا: نۇر بىلەن باۋدۇن قورغان تېمىنى پارتلىتىدىغان تول تەييارلاشقا ۋە پارتلىتىشقا مەسئۇل بولۇشتى.

– ئەندى، – دېدى ۋەزىپە تەخسىماتىدىن كېيىن غېنى، – ھۇجۇمغا ئۆتكەن ۋاقتىمىزدا كوچا چۆڭلەپ، ئۆگۈز ئاتلاپ ئاۋارە بولماسلىق ئۈچۈن قورغانغا يېقىنراق ئۆيلەرنىڭ تاملىرىنى تېشىپ، شۇ تۆشۈكلەردىن سۇغۇرلار ئىنىدىن چىققانداك تۇيۇقسىز چىقىپ، شوتلار بىلەن قورغانغا ياماشسا ئاسان بولىدۇ.

– تۆشۈكتىن خېلە تېشىش كېرەكتە.

– ھە، ئە. تۆشۈكنى قانداق تېشىشنى ئۈگىتىپ قوياي، سەن شوۋەكلەرگە، – دېدى، لوم تۆمۈر تاپقۇزۇپ كەلدى ۋە لومنى قولغا ئېلىپ دەڭسەپ، نانغا چاڭكۇچ سالغاندەك، تامنىڭ توقۇم ئورنىدەك يېرىنى

چۆگىلىتىپ سانچىشقا باشلىدى غېنى. ئۇ ھەر سانچىغاندا لوم تامغا بىر غېرىچتەك كىرىپ، تام لىگىشىغاندەك قىلاتتى. ئاخىرى سانچىلغان دائىرىنى بىر تېپىۋېدى گۈمۈرۈلۈپ، ئادەم بېمالال ياتقىدەك تۆشۈك ھاسىل بولدى.

– يېقىن كەل، «گۈپەي!» – تۇندى چاقىردى ئۇ، – سەن ئوغرى مۆشۈكتەك، كېچىلىرى توخۇ ئوغرىلاشقا ماھىر ئېدىڭغۇ، مونۇ تۆشۈكتىن چىقىپ، كوچىنىڭ كەڭلىكىنى بىلىپ كەلگىنە !
– ئوق يېغىۋاتسىما...

– قورقما. ئوق تېگىپ ئۆلۈپ كەتسەڭ، گاۋ جۇجاڭ ئىككىڭنى بىر ساندۇققا سېلىپ كۆممىز، «گۈپەي!»
يەنە كۈلكە بولدى.

– خەير، – چوڭقۇر تىنىق ئالدى تۇدى، – ئۆلسەم، ئۆلەي...
ئەمما ساندۇققا سالما.

غېنى باتۇر دېگەندەك تۆرت ئاياقلىنىپ، تۆشۈكتىن مۆشۈك سىياقى چىقتى «گۈپەي» ۋە ھەيەل قالمايلا قايتىپ ھويلىغا كىردى:

– سەككىز غۇلاچ، – دەپ كىيىمنى قېقىشتۇردى.
– سەككىز غۇلاچنى سەككىز ئاتلاپ بېرىپ قورغان تېمىغا يامشىمىز! – خىتاپ قىلدى غېنى.
كەچ كىرگىچە ۋە كېچىسىمۇ ئارىلاپ-ئارىلاپ ئېتىشۋازلىق قىلىپ، ھەل قىلغۇچى ھۇجۇمغا تەييارلىق كۆرۈشتى قوزغىلاڭچىلار.

... تاڭ سەھەردە گۈمبۈرلىگەن پارتلاشتىن دېرىزىلەر جالاقلاپ، شەھەر خەلقى ئويغىنىپ كەتتى. كۈچلۈك پارتلاشقا ئۇلىشىپلا چېرىكلەرنىڭ يۈرىكىنى موجۇۋاتقان قۇدرەتلىك «ئۇر-را!» ياڭرىدى. جەڭچى ۋە پىدائىيلارنىڭ بىر قىسمى پارتلانغان قورغان يوپۇغىدىن ئىچكىرىلەپ كىرسە يەنە بىر قىسمى شوتىلار ئارقىلىق قورغان ئۈستىگە چىقىپ مەڭدىگەن، ھودۇققان چېرىكلەر ئۈستىگە يولۋاس مىسالى ئېتىلىپ دەس كۆتىرىپ يەرگە ئاتاتتى، ئارا بىلەن بېدە سانچىغاندەك ئىشتىك بىلەن سانچىپ، پېقىرىتىپ تاشلايتتى. قورغان ئىچىدە بولسا توشقان قوغلىغاندەك، چېرىكلەرنى سۈرۈپ يۈرۈپ (ئوقىنى زايە قىلماي) نەيزىلەپ، چوقماق-توخماقلار بىلەن ئۇرۇپ-سوقۇپ ئۇجۇقتۇراتتى. قول كۆتىرىپ، تەسلىم بولغانلار ئاز ئەمەس. ئۇلارنى قويلارنى ھايدىغاندەك ھايداپ ئاپىرىپ، بوش قالغان گۈندىخانغا، زىندانغا قاماپ قويۇشتى. ساي تېشىدەك ياتقان ئۆلۈكلەر، ئىگىرىغان، يىغلىغان جانلار-گومىنداڭچىلارنىڭ ھاكىمىيەت قورغانى بولغان باش ساقچى مەھكىمىسىنىڭ ئىچى گويا قۇشخانغا ئايلانغان ئېدىكى، بۇ قىرغىننىڭ سەۋەپكارلىرى – خىتاي مۇستەملىكىچىلىرى زومىگەر مۇتەھەملىرگە مىڭ، مىڭ لەنەت!

ئۆزىگە تەماننا قىلغان تەكەببۇر گاۋ جۇجاڭ جەڭ دەھشىتىدىن قورقۇپ كەتكەنلىكتىن تېلېفون نوگىيىنى تۇتقان پېتى قېتىپ قاپتۇ. تۈنۈگۈنلا يۈزلىگەن ئادەملەرنىڭ مەسۇم جانلىرىنى بىر ئېغىز سۆز، بىر ئىمزا بىلەن جۇدا قىلىشقا قادىر ۋە قۇدرىتىگە ئارتۇقچە ئىشىنىدىغان بۇ ھۆكۈمدار غېنى باتۇر، نۇر، باۋدۇنلار بېسىپ كىرگەن چاغدا شۇ بېچارە ھالەتتە ئېدى.

– نى خاۋ، گاۋ جۇجاڭ؟ ئاينى زىۋازا لەيلا! 1 – دەپ كىرىپ كەلدى غېنى.
– ئاي-نى؟! – ساكىراتتىكى ئاغرىقتەك ھالسىز تاۋۇش چىقاردى گاۋ ۋە بىردىن غېنىنىڭ ئايىغىغا يېقىلىپ، بۇتقا سىغىنغاندەك، باش قويۇشقا باشلىدى.

– مۇخەممەرنى نېمە قىلدىڭ؟

– ئەي-ياۋ... ئەي-ياۋ...

غېنى گاۋنىڭ ئاغزىغا ماۋزېرنى تەنلىشىگە نۇر تۇتۇۋالدى.

– بۇ جاللات كۆپ سىرنى بىلىدۇ، ھازىرچە ئاتمايلى، – دېدى.
غېنى نۇر باتۇرنىڭ سۆزىنى رەت قىلمىدى. ئۇنىڭ ئېسىغا مۇھىم بىر ئىش كەلگەن بولسا كېرەك، ئەتىلىم، كەينىگە كەسكىن بۇرۇلىدە، سىرتقا قاراپ يۈگرىدى .

انى خاۋ، گاۋ جۇجاڭ؟ ئاينى زىۋازا لەيلا! – ياخشىمۇسەن، گاۋ جۇجاڭ؟ غېنى ئوغرى كەلدى.

ساقچىنىڭ ئىچى ئۇنىڭغا تونۇش. بۇ يەردە نەچچە قېتىم «مېھمان» بولغان. شۇڭا ئۇدۇل گۈندىخانغا كىرىپ، تېخىچە تاقاقلىق تۇرغان كامپىرلارنىڭ قۇلۇپلىرىنى ئېتىشقا باشلىدى. ھەر بىر ئاتقاندا بىر قۇلۇپ شاراقلاپ ئېچىلاتتىدە، تاقەتسىز تەلمۈرۈپ تۇرۇشقان مەھبۇسلار ئىشىكلەرنى تېپىپ، ئېچىپ دۈكۈرلەپ چىقىشىپ، ئازات قىلغۇچىلارنىڭ بويۇنلىرىغا ئېسىلاتتى، يىغلىشاتتى. بۇ تۈركۈمدىكىلەر ئۆلۈمدىن ئامان قالغان بەختلىك جانلار. قالغانلىرىچۇ؟ يۈزلىگەن قېرىنداشلار قېنى؟! تىرىك قالغۇچىلار ئىچىدىن ئىزدىگەن ئادىمنى تاپالمىغان غېنىنىڭ كۆزلىرىگە غەزەپ قېنى قۇيۇلۇپ، ئۇنىڭ كۆزىگە نە جەڭچى يولداشلىرى، نە تىرىك قالغان مەھبۇسلار، نە ئەسىرگە چۈشكەن چېرىلەر كۆرۈنگەي.

نۇر، باۋدۇن، يۈسۈپ، قۇسەن ۋە باشقا يولداشلىرى – ياردەمچىلىرى ئۇنىڭدىن نېمىلەرنىدۇ سورىغاندەك بولىدۇ، لېكىن جاۋاب ئېلىشالمىدى. غېنى ئۇلارنى كۆرمەيتتى، ئاڭلىمايتتى. ئۇنىڭ غەزەپناك ئوزايىدىن ھەر كىم ئەيىمىنىپ، يېقىن كېلىشتىن قورقۇپ، «نېمە بولغاندۇر؟» دېگەندەك، بىر-بىرىگە تەئەجۇپ ئىچرە قارىشاتتى.

غېنى چېرىكلەرنىڭ جەسەتلىرىنى ئاتلاپ ئۆتۈپ، ئارقا قوراغا كىردى. دەھشەت!..ئەخلىت تۆكۈدىغان چوڭقۇر گوداڭ ئۆلۈكلەرگە توشقان. بۇ دەھشەتلىك مەنزىرىنى كۆرگەن غېنى بانۇر مۇرىدەك قېتىپ قالدى. ئۇنىڭ كەينىدىن يۈگرىشىپ كەلگەن يولداشلىرىمۇ داڭ قېتىپ قېلىشتى. مەھبۇسلار چېپىلغان، جادۇدا باشلىرى توغراغان.

– مونۇ ئالامەتنى كۆرۈڭلار، قېرىنداشلار! – دەپ يىغا ئارىلاش ۋاقتىدى بىرى، ھەممەيلەن شۇ تەرەپكە يۈگرەشتى.

ئاغزى تۈگمەن تاش بىلەن باستۇرۇلغان قۇدۇقنىڭ ئىچى لىق تولغان ئۆلۈك. بۇلارنىڭ ھەممىسى تىرىك بويىچە تاشلىنىپ، تۇنجۇقتۇرۇپ ئۆلتۈرۈلگەن.

– ئەۋلاتتىن – ئەۋلاتقا لەنەت كەتكۈر، قانخورلار!

خىتاي زالىملىرىغا لەنەت-نەپرەت ۋە قارغىشلار ياغدى.

قۇدۇقتىن ئۆلۈكلەرنى چىقىرىشقا باشلىدى جەڭچىلەر. شۇ ئارىلىقتا.

– مەيەگە كېلىڭلار، مەيەگە! – ئات قورا تەرەپتىن ئاۋاز چىقتى.

قويلارنى كۆگەنلىگەندەك، مەھبۇسلارنى بىر بىرىگە ماناپ، بوغۇزلاش ئۈچۈن قېزىلما گىرۋىگىگە يانقۇزغان ئېكەن. ئادەم قېنىغا بويالغان ئالتە جادۇ قاتار تۇرۇپتۇ. جاللانلار بۇلارنى ئۆلتۈرۈشكە ئۈلگىرلەمەي، ئۆزلىرى بېدەر قېچىشقانلىقتىن خېلە ئادەم تىرىك قاپتۇ. كۆگەنلەرنىڭ ئىچىدە بەزىلىرىنى جەڭچىلەر، يار-بۇرادەر، قېرىنداشلىرى تونۇپ، ئۇلارنى باشلىرىدا كۆتىرىپ دېگىدەك ئېلىپ كېتىشتى.

غېنى باتۇرنىڭ ئىزلىگەن قەدىناسلىرى بۇلار ئىچىدىمۇ يوق. سەرجاندەك تىزىلغان گوداڭدىكى ئۆلۈكلەر ئىچىدىمۇ يوق. قۇدۇق تېگىدىمۇ، يە؟ بۇ تەخمىندىن يۈرگى ئېغىپ، چۆچۈپ كەتتى.

– غې-نى-كا! – باۋدۇننىڭ يىغا ئارىلاش زارى ئۇنى تېخىمۇ چۆچۈتۈۋەتكەن ئېدى. باتۇرنىڭ، پالۋاننىڭ،

قەيسەرنىڭ بېشى قايغاندەك بولدى. كىملىرىدۇر ئۇنى شۇنچە روھىي، ۋىژدانىي ئازاپقا سېلىۋاتقان؟ ئۇ نېمە شۇنچە ئازاپلىنىدۇ، قىيىنلىدۇ، ئەسەبىيلىنىدۇ؟ بىر تۇققان ئاكىلىرى ئەمەت ياكى ئېلەممۇ؟ ياكى دىل ئەسرارى مەھەممەتجانمۇ، ئۇستازى نۇسرەت خەلىپەتمۇ؟
- قارىغىنا، غېنىكا...

باۋدۇن بۇقۇلداپ يىغلاپ گەپ قىلالمىدى. ئۇنىڭ ئالدىدا سۇنايلىنىپ ياتقۇزۇلغان جانسىز مۇھەممەتجان...

- مە-ھەم-مەت! - ۋاقىراۋەتتى غېنى، بۇ ھەسرەتلىك پىغان ئۇنىڭ قەلبىنى يېرىپ چىققان ئېدى. مەھەممەتجاننىڭ دۈگىلەك ئۈزىدىن يېقىملىق تەبەسسۇم ئۆچمەپتۇ. ئۇ ھايات ۋاقتىدىكىدەكلا خۇشخوي، خۇش چاقچاق: «ھە، سالمىباش! قەيەرلەردە سۇقىنىپ يۈردۈڭ؟ مېنى كۆرگۈڭ كەلمىدىمۇ؟...» دېگەندەك، دوستىغا تەلپۈنگەندەك كۆرۈنەتتى.

غېنى تىزلاندى. دوستىنىڭ زىنداندا ئۇزاق يېتىپ چاڭگىلاشقان چاچلىرىنى قايرىپ، پېشانىسىدىن سۆيگەندە، ھېچ قاچان ياش چىقمايدىغان كۆزلىرىدىن ئىسسىق، دىلەسرارلىق ئىككى تامچا مەھەممەتجاننىڭ سوغ جانسىز پېشانىسىگە تامدى ۋە - كەچۈر، ئاخىرەتلىك دوستۇم، كېچىكتىم...» دەپ پىچىرلىدى باتۇر. ئۇنىڭ نىلقا قوزغىلىڭىدىن بۇ يانقى بىر ئاي ئىچىدە ئۈچىنچى قېتىم ماتەم ھەسرەتتىن چەككىنى موشۇ ئېدى. بىرىنچى قېتىم ياش، نەۋجۇۋەن باتۇر يىگىت خەمىتكە، ئىككىنچى قېتىم دوستى، سەپىدىشى قازاق يىگىتى ئەكبەر باتۇرغا ۋە ئۈچىنچىسى بىللە ئۆسكەن تەڭ-تۇشى، جان ئاغىنىسى، قەدىردانى مەھەممەتجانغا. ئاھ، خۇش پىل مەھەممەت!

تاتلىق ئۇيقىدا ياتقان سەبىنى ئانىسى ئاۋايلاپ كۆتەرگەندەك مەھەممەتجاننى ئىككى قوللاپ كۆتەردىدە، غەيرانە چامداپ ساقچى مەھكىمىسىنىڭ چوڭ ھويلىسىغا چىقتى غېنى باتۇر ۋە توپلىشىپ، ئۇنىڭغا تىكىلىنىپ قاراپ تۇرۇشقان جەڭچىلەرنىڭ، ئاھالىنىڭ، تىرىك قالغان مەھبۇسلارنىڭ ئالدىغا كېلىپ نەزەر تاشلاپ چىقتىدە:

- بۇ مېنىڭ يېقىن دوستۇم، قېرىندىشىم، سىلەرنىڭمۇ قېرىندىشىڭلار! - دېدى سەل تىتىرىگەن ئاۋازدا، - مۇنداق قىيىن ئۆلتۈرۈلگەن يۈزلىگەن قېرىنداشلارنى ئۆز كۆزۈڭلار بىلەن كۆردۈڭلار... بۇلار كىم ئۈچۈن، نېمە ئۈچۈن قۇربان بولدى؟
- خەلق ئۈچۈن، ئازاتلىق ئۈچۈن!
- ئەركىنلىك، مۇستەقىللىك ئۈچۈن!
توپ ئىچىدىن يالقۇنلۇق ئاۋازلار ئاڭلاندى.

- بىز، - دېدى غۇل-غۇلا بېسىلغاندىن كېيىن غېنى، - ھېچ كىمنىڭ يېرىنى ئالىمىز، مال-مۈلكىنى تارتىۋالمايمىز دېمەيمىز. ئۆزىمىزنىڭ يېرىگە ئۆزىمىز ئېگە بولىمىز دەيمىز. شۇنىڭ ئۈچۈن قوزغالدىق، قولغا قۇرال ئالدىق... ئەندى بىز يېرىمىزنى، ئېلىمىزنى بېسىۋېلىپ، غوجايىن بولۇۋالغان، قېنىمىزنى سۈلۈكتەك شوراپ، قىيىن، ئازاپلانغاننى ئاز دەپ ئۆلتۈرۈپ قىرىۋاتقان خىتاي زومىگەر، مۇتەھەملىرىنى سۈپۈرۈپ تاشلىمىغىچە قولۇمىزدىن قۇرالنى تاشلىمايمىز!

- ياشىسۇن مىللىي ئازاتلىق ئىنقىلاب!
- ياشىسۇن جەڭچى قەھرىمانلىرىمىز!
كۈچلۈك، يالقۇنلۇق شۇئارلار ياڭرىدى.

غېنى باتۇر مەھەممەتجاننى دەپن قىلىشنى باۋدۇنغا تاپشۇرۇپ، ئېتىغا مىندى ۋە جەڭچىلەرنى، دۈشمەن ھېساۋىغا يېڭىدىن قۇراللانىغان پىدائىيلارنى رەتكە تىزدى:

- ئالغا، دۈشمەن ئۈستىگە! - دەپ كوماندا بەردى. ئۇنىڭ كەينىدىن سەپكە تىزىلغان خەلىق قوشۇنى - جەڭگىۋار شۇئارلارنى ياڭرىتىپ ئالغا باستى. ئالغا، غالىبە سېرى ئالغا!

يىگىرمىنچى باپ

ئېگىز بادىدا قادالغان ئاي-يۇلتۇز نىشانلىق تۇغ ئازاتلىق ۋە مۇستەقىللىككە دەۋەت قىلغاندەك مەغرۇر لەپىلدىمەكتە. بۇ تۇغ - ئازاتلىق تۇغى - شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى، ۋاقىتلىق ئىنقىلاۋىي ھۆكۈمىتىنىڭ دۆلەت بايرىغى.

1944 - يىلى، 12-نويابىردا تەسىس ئېتىلىگەن ۋاقىتلىق ئىنقىلاۋىي ھۆكۈمەت تەرىپىدىن ئېلان قىلىنغان ئون ماددىلىق پروگراممىدا شەرقىي تۈركىستاندا ياشىغۇچى خەلىقلەرنىڭ مىللىي بىرلىكى ۋە تەڭلىكى ئاساسىدا ئازات، مۇستەقىل جۇمھۇرىيەت قۇرۇش؛ سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن دوستلۇق مۇناسىۋەت ئورنىتىش، سانائەت، يېزا ئېگىلىگىنى تەرەققىي ئەتكۈزۈش؛ مەدەنىي-مائارىپ، سەھىيە ئىشلىرىنى رىۋاجلاندۇرۇش، خەلق پاراۋانلىغىنى تەمىن ئېتىش، مىللىي قوشۇن تەشكىل ئېتىش قاتارلىق خەلقنىڭ جانجان ئېھتىياجىغا ۋە دەۋىر تەلپىگە مۇۋاپىق ھاياتىي ئەھمىيەتلىك مەسىلىلەر قەيت قىلىنغان. گەرچە ئىنقىلاپنىڭ بىرىنچى باسقۇچىدا رەھبەرلىك ئۈستۈنلىگىنى زىمىندار - فېئودال، بۇرژۇئازىيە ۋە دىنىي مۇتەئەسسەپلەر ئېگىلەپ، تەشكىلىي ۋە غايەۋىي مەسىلىلەردە مەلۇم دەرىجىدە سەلبىي تەسىر يەتكۈزگەن بولسىمۇ، لېكىن كېيىنرەك ئىلغار كۈچلەر ئۇلارنى يۈگەنلەپ، رەھبەرلىك ئورۇنلاردىن چەتلىشتۈردى ۋە دېموكراتىك يۈكسىلىشلەر روي بەردىكى، بۇ ئىنتايىن مۇرەككەپ ئىچكى مۇجادىلە بېشىدا ئەخمەتجان قاسىمى، رەھىمجان سابىرى، ئابدۇكېرىم ئابباسوۋ، دەلىلخان سۈگۈربابۇ، غېنى باتۇر ۋە ئۇلارنىڭ پىكىرداشلىرى تۇرغان ۋە شەرقىي تۈركىستاندا مۇستەقىل ئۇيغۇر دۆلىتى قۇرۇشتەك ئۇلۇق مەقسەتلەر ئۈچۈن كۈرەشكەن ئېدى .

ۋاقىتلىق ئىنقىلاۋىي ھۆكۈمەتنىڭ سەككىز مىللەتتىن تەركىپ تاپقان ھۆكۈمەت ئەزالىرى ئىچىدە غېنى باتۇر مەمەتباقى ئوغلىمۇ بار.

بۈگۈن ھۆكۈمەت ئەزالىرىنىڭ پەۋقۇلادە يىغىنى چاقىرىلىپ، ھەربىي-مەمۇرىي، مالىيە-ئىقتىساد ئىشلىرىغا مۇناسىۋەتلىك مۇستەقىل خادىملارمۇ تەكلىپ قىلىنغان. غېنى باتۇرغا مەخسۇس كولىياسكا ئەۋەتىلگەن بولسىمۇ، ئۇ «بۇ نەرسەگە چۈشسەم، ئىچىم پۇشىدۇ» دېگەننى قىلىپ، ئالما گۈللۈك كۆك ئارغىماققا مىندى (كېيىنكى كۈنلەردە «ئاق يولتاي» نامىنى ئالغان ئالا ئاتى ئوقۇرغا باغلاپ بېقىپ، «دەم ئېلىشقا» چىقىرىپ قويغاندى). ئۇ ھۆكۈمەت ئۆيىگە يەتكىچە ئۇنىڭغا ئەگىشىپ كەلگۈچىلەرنىڭ سانى كۆپىيە-كۆپىيە بىر توپ ئادەم بولدى. ئەگەر بويۇن، ئويناقتى ئارغىماققا ئۇنىڭغا بەكمۇ ياراشقان، يىراقتىن گويلا پىل ئۈستىدە كېلىۋاتقانداك ھەيۋەتلىك كۆرۈنەتتى. خەلق ئۇنىڭ قەھرىمانلىغىغا تەن بېرىپلا قالماي، باتۇرغا تەن قۇرۇلۇشى ۋە غەيۋرانە قىياپىتىنى كۆرۈشكە خۇشتار. ئۇنى چىن قەلبىدىن سۆيىدۇ، ئۇنىڭ بىلەن مەغرۇرلىنىدۇ.

-ئەندى، - دېدى ھۆكۈمەت ئۆيى ئالدىغا يەتكەندە ئېتىنى توختاتقان غېنى باتۇر، - تارقىلىپ كېتىڭلار، قېرىنداشلار! ھەممىمىز ئولاش-چولاش ئىچكىرى كىرىپ بارساق، ئېلىخان تۆرە قورقۇپ كەتمىسۇن دەيمەنا!

غېنى چوڭ قاپقا ئىچىگە كىرىپ كەتكەندىن كېيىنمۇ بەزىلەر شۇ ئەتراپنى ئايلىنىپ يۈرۈشتى. مىللىي نەقىشلەر بىلەن بېزەلگەن زور قوبۇلخانا. بۇ ئالىپتا مېھمانخانىدا ئۆز زامانىسىدا ۋېلىۋاي يولداشۇۋ چوڭ زىياپەتلەرنى ئۆتكۈزىدىغان. دەۋىردىن-دەۋىرگە، قولىدىن-قولغا ئۆتۈپ كەلگەن بۇ بېنا ئاخىرى ئۆز ۋارىسىنىڭ قولىغا ئۆتۈپ، مۇھىم ئىشلار ئۈچۈن پايدىلىنىلماقتا. ئەگەر بىز ۋېلىۋاينىڭ بايلىغىنى ئەسلى خەلقنىڭ بايلىغى دەيدىكەنمىز، شۇ بايلىق ۋە مۈلۈكنىڭ بىر قىسمى ئۆز ئېگىلىرىنى تاپتى دېگەن موشۇدە!

تېزەكچى قوڭغۇزدەك يىققان-تۈككەنلىرىنى تىقىشتۇرۇپ خەلىقتىن يوشۇرۇپ ئۆتىدىغان پىقىسقا، بىر ياماق ئۈچۈن گۆرىدە ئۆرە تۇرىدىغان خەسسى، قىلچە نەپ تەگمەيدىغان جاھىل بايلارغا نىسبەتەن

ۋېلىۋاينىڭ ئىجابىي تەرەپلىرى موشۇلار بولسا كېرەك!

غېنى باتۇر مەجلىسخانغا كىرىپ كېلىشىگە چاقىرىلغانلار جۇغجەم بولغان ئېدى. ئۇ ئىشكىتىن كىرىشىگىلا ھەممەيلەن دۇررىدە تۇرۇشتى. ئاۋام خەلق ئىچىدە ئۆسكەن، ئۆز-ئۆزىنى شۇلار قاتارىدا ئاددىي ھېساپلايدىغان تۈنۈگۈنكى «ئۆغرى» بۈگۈن بۇ قەدەر ھۆرمەتكە قانداق سازاۋەر بولدى؟ سلام قىلسا ئىلىك ئالماي غودىيىپ ئۆتۈپ كېتىدىغان بەزى ھاكاۋۇر-تەكەببۇرلار ئۇنىڭ ئالدىدا قول قوشۇرۇپ تۇرغىنىنى قارا! ھېكمەت... بۇ غەيرىي تەبىئىي بىلىنگەندەك ھۆرمەت زاڭلىق قىلغاندەك تۇيۇلدى، ئەتىمالىم، ئۇ ئوڭايسىزلانغاندەك بولدى. ئاددىي خەلقنىڭ ئىززەت-ھۆرمىتى نەقەدەر سەمىمىي، ئىللىق-ئىسسىق...

- كېلىڭ كېلىڭ باتۇر. ئورنىڭىز بۇ يەردە، مەرھەمەت! - دېگەن خوشامەتامۇز ئاۋاز ئاڭلاندى. تۆر تەرەپتىن توغرىسىغا قويۇلغان ئۈستەل ئۈستىگە ئىككى قولنى قويۇپ، سەل دۈمچىيىپ تۇرغان ۋىجىك ئادەم - ئېلىخان تۆرە، سول قانات تەرەپتىكى بوش ئورۇننى كۆرسەتتى. غېنى گۈس-گۈس دەسسەپ، باسقان يېرىدىن ئاۋاز چىقىرىپ باردىدە، كۆرسىتىلگەن ئورۇندۇققا بارلىق سالمىغى بىلەن ئولتاردى. ئېلىخان تۆرە باشقىلارنى ئولتۇرىشقا ئىما قىلدى.

غېنى باتۇر ئولتۇرىپ مەجلىسخانا ئىچىگە تېز كۆز يۈگەرتىپ چىقتى: يېشىل موۋۇت ياپقۇ بىلەن يېپىلغان ئۇزۇن ئۈستەلنىڭ ئوڭ تەرىپىدە باشلىرىدا قاسقانداك چوڭ سەللىلەر يۈگەلگەن، ھەر خىل خوتەن بەقاسەم پېرىجە كىيىشكەن دىنىي كالانلار، سول تەرەپتە بولسا، بەزىلىرى تىك ياقىلىق پەشمەت، بەزىلىرى كوستىيۇم كىيىپ، يالاڭچاشتاق ئولتۇرىشقان نازىرلار، مەھكىمە باشلىقلىرى ۋە ھاجىلار ئولتۇرىشىپتۇ. بۇلارنىڭ ئىچىدە غېنىغا ئەسرار رەھىمجان، قاسمجان، ئابباسوۋ بار ئېدى. قالغانلىرىنى ئۇ چالا-پۇچۇق كۆرگىنى، تونۇغىنى بولمىسا، يېقىن مۇناسىۋەتتە بولمىغان. شۇ ئارىدا «بىز بار» دېگەندەك قىلىپ كۆز قىسىپ ئۆلگەردى ئابباسوۋ.

"قاياقتىن ئۈندىكىنە مونۇلار؟ جەڭ ۋاقتىدا بىرسىمۇ كۆزگە چېلىقمىغانغۇ ھە؟" - دېگەن سوئال كەچتى باتۇرنىڭ كۆڭلىدىن.

- جاناپلار! - دەپ باشلىدى سۆزىنى مۇۋەققەت رەئىس ئېلىخان تۆرە، - بىزلەر قۇدرىتى ئىلاھنىڭ رەھىم-شەپقىتىگە تايانغان ھالدا، رەسۇللىلاھنىڭ ئەمىر-ۋاجىپلىرىنى دەستۇر قىلغان ھالدا غازات قىلدۇق.

- يا، ساتتار، يا، غايپار، يا، رەببى ئۆزەڭ مەدەت بەرگەيسەن! - ئاۋاز قوشتى سەللىلىكلەر. "ھۇبۇل ۋەتەن-مىنەل ئىمان" - ۋەتەننى سۆيۈش ئىماننىڭ جۈملىسىدىندۇر، - داۋام قىلدى تۆرە. - بىزلەر ۋەتەن سۆيگۈچىلەردۇرمىزكى، كاپىر قەۋمىدىن ۋەتەننى ئازات ئەيلەپ، ئەھلى مۇسۇلمانلارنى كاپىرلار زۇلۇم-سېمەتلىرىدىن قۇتۇلدۇرماق كەبى ئۇلۇق ۋەزىپەنى زىمىمىزگە ئالگەنمىز. بىزلەر ئىسلام بايرەغىنى ئېگىز كۆتىرىپ غازات قىلماقنى مۇقەددەس ۋەزىپىمىز ۋە پەرىزىمىز دەپ بىلگەيمىز...

تۆرە سۆز تاللىماق بولدىمۇ، ياكى سۆزىنىڭ تىڭشىغۇچىلارغا تەسىرى بولدىمۇ، يوقمۇ ئولتۇرغانلارغا نەزەر تاشلىدى: سەللىلىكلەر ئۇنىڭ ھەر بىر سۆزىنى تەستىقلىگەندەك «ئارىي» دېيىشىپ، باشلىرىنى لىڭشىتسا، كۆپچىلىك شۈك، ئۇلارنىڭ ئوزايدىن ھېچ نەرسە سەزگىنى بولماتتى. ئۇزۇن سۆز، ئەزىملىككە خۇشى يوق غېنى بولسا - «تولا خالتا كوچىلارغا كىرمەي، ئۇدۇل گېپىڭنى قىلغىنا!» دەيدىغاندەكلا كۆرۈنەتتى. ئۇنىڭ ئىچكى ھالىتىنى تەجرىبىلىك تۆرە سەزدى، ئەتىمالىم، سۆزىنى قىسقارتىشقا تىرىشتى، لېكىن دىنىي پەلسەپەدىن گەپ قىلىشقا خۇشتار بۇ ئىسلام تەشۋىقاتچىسى شۇ تەرەپلەرنى خېلە ئەگىپ، سۆز داۋامىدا غازات قىلغۇچىلارنىڭ سوۋاۋىنى، ئۇلارغا جەننەتۇل-فەردەۋسدىن ئورۇن تەيىنلەپ، ئۇچماق پەرىزىنى ئىنئام قىلىپ ئۆتتى. غېنى باتۇر بۇ ئارىلىقتا نەچچە قېتىم ئۈنلۈك يۆتەلدى. ئەگەر رەھىمجان، قاسمجانلار «جىم» دېگەندەك

ئېغىزلىرىنى تۇتۇپ شەرەت قىلىشمىسا، ئۇ: «بولارمېكىن، تەخسىرا!» دەۋىتىش تۇرغان گەپ.
- بىزنىڭ، - دېدى سۆزىنى خۇلاسىلىماق بولغان تۆرە، غېنىغا بىر قاراۋېلىپ، - بىزنىڭ ئىشىمىز
ھەق. ئاز ۋاقىت ئىچىدە زور غالىبەلەرگە ئېرىشتىك. ئازاتلىق كۈرەشمىز جەريانىدا كۆپكىنە جەسۇر
ئۇغۇل-قىزلىرىمىزنىڭ داڭقى چىقتىلەر. شۇ قەھرىمانلارمىزنىڭ ئېڭ سەردارى غېنى باتۇر
ئېكەنلىكىنى بىز ھەم، خەلقىمىز ھەم، ئېتىراپ قىلىدىلەر...
- غېنى باتۇر بىزنىڭ غالىبە تۇغىمىز بولۇپ قالدى، - تۆرىگە لوخما سالدى سابىرىي.
- غېنى باتۇر غەلىبە بايراقدارمىز! - قوشۇمچە قىلدى ئابباسوۋ.
ئېلىخان تۆرىگە بۇ ئىزاھلار ئانچىلا ياقىمىسا كېرەك، ئۇنىڭ قاتىلاڭ ئۈزى ئەندى «سۆز
قىستۇرۇلمىسۇن» دېگەندەك، قولىنى شىلتىپ، سۆزىنى ئاخىرلاشتۇردى.
- غېنى باتۇرنىڭ جەڭلەردە كۆرسەتكەن جاسارىتىنى، جەڭگىۋارلىغىنى، قورقماس ئەرلىكىنى
نەزەر-ئېتىۋارغا ئېلىپ، ھۆكۈمەت ئەزالىرىنىڭ قارارى بويىچە ئۇنىڭغا «خەلىق قەھرىمانى» ئۇنۋانى
بېرىلدى...
مەجلىس ئىشتىراكچىلىرى ئورۇنلىرىدىن دەس تۇرۇشۇپ، ھۆرمەت بىلدۈرۈشتى ۋە قەھرىماننى
شەرەپلىك ئۇنۋان بىلەن تەبرىكلەشتى.
- مەسئۇل كاتىپ پەرماننى ئوقۇغايىسىز - دېدى چاۋاك-ئالقىشلار بېسىلغاندىن كېيىن مۇۋەققەت
رەئىس.
ئابدۇرەئۇپ مەخسۇم غېنى باتۇرغا «خەلىق قەھرىمانى» ئۇنۋانىنى بېرىش توغرىلىق پەرماننى ئوقۇپ
بەرگەندىن كېيىن، رەئىس غېنى باتۇرنىڭ كۆكسىگە قەھرىمانلىق ئوردىنىنى قاداڭ قويدى. بۇ ئالىي
مۇكاپات نىجات يۇلتۇزى مىسالى خەلىق قەھرىمانى غېنى باتۇرنىڭ كەڭ، باقۇۋەت كۆكسىدە يالتىراپ،
ئۇنىڭ غەيۋرەنە سىماسى تېخىمۇ ئۇلغايغاندەك بولدى.
- مەن، - دېدى ئۆمرىدە روي بەرمىگەن قانداقتۇر ئىچكى تەۋرىنىش بىلەن غېنى باتۇر، - بوۋىمىز
سادىر پالۋان قىلغان ئىشلارنىڭ ئوندىن بىرىنىمۇ قىلغىنىم يوق.
سادىر پالۋان مۇنداق ئالتۇن بىلەن پاقىراق مونچاقلىرىنى كۆكسىگە قادمىغان بولغىدى...
مەجلىس زالىدا كۈلكە، غۇل-غۇلا كۆتىرىلدى. غېنىنىڭ ئاددىي لېكىن مەنىلىك سۆزى بەزەنلەرنىڭ
دىتىغا سىغسا، «نادان، قارا تۇرۇك» دەپ ئىچىدە زاتلىق قىلغانلارمۇ بولدى، لېكىن ئۇلارنىڭ
ئۈزلىرىدە ياسالما خوشاللىق ئەكس ئەتتى.
- بۇ نەرسىنى، - داۋام قىلدى قەھرىمان، - كۆكسۈمگە تاقىمىساڭلارما خىتاي گېزەندىلىرى بىلەن
جېنىمنى تاۋكاغا تىكىپ قويۇپ سوقۇشمەن... ئۇ لالىملارنى شىڭشىشاغا1 قوغلاپ بېرىپ، ئۆز يېرىگە
ئۆتكۈزۈۋەتمىگىچە پۇخانم چىقمايدۇ...
- ياشا، قەھرىمان!
- نىيىتىڭ ئىجاۋەت بولغاي!..

---

1 شىڭشىشا - شەرقىي تۈركىستان بىلەن خىتاي دۆلىتى ئوتتۇرىسىدىكى چېگارىنىڭ نامى.

- جەڭنى بىزدەكلەر قىلايلى، سىلەر ئۈستەلدە ئولتۇرۇپ يۇرتىنى سوراڭلار، - سۆزىنى ئۆلىدى غېنى،
- ئەمما ئادىل، كەمبەغەل-چۈمبەغەللەرگە ياخشىلىق قىلىڭلار، ئەگەردە «ئالا بايتال» ئوخشاش
زالىملىق قىلساڭلار بۇ «ئويۇننى» گېرە قىلىۋېتىپ، ئۆز ئارا «ئويۇننى» باشلاۋېتىمەن..
خەلىق قەھرىمانى غېنى باتۇر كۆك ئارغىماققا مىنىپ، كوچىغا چىقىشىغا ئۇنى تېخىچە كۈتۈپ
تۇرۇشقان خەلىق ئوراۋېلىشتى. خۇش خەۋەر شۇنداق چاپسان تارقالغان ئېدىكى، شەھەر ئاھالىسى

چەكسىز شادمانلىققا بۆلەنگەن ئېدى. چۈشما-چۈشتىن ئادەملەر ھۆكۈمەت ئۆيى تەرەپكە قاراپ كېلىشەتتى. بىر-بىرلىرىنى تەبرىكلەشەتتى. ئۇنغىچە بېسىلىپ ئۆلگەرگەن گېزىت خەۋەرلىرىنى ئوقۇشۇپ تېخىمۇ خوشال بولۇشاتتى. ئىلھامى ئۇچقۇر شائىر - قوشاقچىلار مىللىي قەھرىمانغا بېغىشلاپ شېئىر-قوشاقلار توقۇپ ئۆلگىرىشتى. ياش رەسسام مەسۇمىي قەھرىماننىڭ ئوردىن-نىشانلىرى بىلەن قەھرىمانلىق سىماسىنى ئەكس ئەتتۈرگەن رەسىمنى سىزىپ كەپتۇ. كەچ كىرىپ، قارغۇ چۈشكىچە ئادەملەر گۈللۈك پانۇسلارنى كۆتىرىشىپ، يول يورۇتۇپ مېڭىشماقتا. غېنى باتۇر ئاتتىن چۈشۈپ، خەلىققە قوشۇلۇپ كەتتى. ئۇ ئادەملەردىن بىر گەزچە پەرىق قىلىپ تۇرغاشقا ئالايتەنلا كۆرۈنەتتى. بۇ خوشاللىق نامايىشىدا قەھرىماننىڭ شەنكىگە يالقۇنلۇق شۇئارلار جاراڭلىدى:

- ياشسۇن غېنى باتۇر!

- ياشسۇن مىللىي قەھرىمانىمىز!

- يوقالسۇن خىتاي باسقۇنچىلىرى!

خەلق توپى ئىچىدە مەشھۇر سازەندە-سەنئەتكارلار بار. ئۇلار ناخشا ئېيتىشىپ توپ ئالدىدا ماڭدى. خەلق قەھرىمانى غېنى باتۇرنى شەھەر ئاھالىسى ئەنە شۇنداق خوشال-خوراملىق بىلەن ئۆيىگىچە ئۈزىتىپ قويۇشقان ئېدى.

- خەلق قەھرىمانى ئۇنۋانىنى ئېلىش نە قەدەر بۈيۈك شەرەپ! - دېدى خەلقىمىزنىڭ مىللىي قەھرىمانغا نىسبەتەن سې-ھۆرمىتىنى كۈزىتىپ بارغان ئىككى ياشنىڭ بىرى.
- غېنى باتۇر شۇ بۈيۈك ئۇنۋانغا مۇناسىپ جاسارەت كۆرسەتتىدە! - دېدى ئىككىنچىسى.

يىگىرمە بىرىنچى باپ

قارلىق داۋان. بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى ئىز بېسىپ، داۋان ئۆرلەپ كېلىۋاتقان جەڭچىلەر. ئاتلار قارنى كۆكسىدە يېرىپ، تۇمشۇقلىرىنى قارغا تىرەپ، زورغا سىلجىشىدۇ. داۋاننى ئۆرلىگەنسىرى مېڭىش تەسلىشىپ، زورۇققان ئاتلار مۇدەرەپ يىقىلىپ، بېلىغىچە قارغا كۆمۈلۈپ، ئۈستىدىكى يۈكنى يېنىكلەتمىگىچە قوپالمايدۇ. جەڭچىلەرمۇ بارغانچە ھالىدىن تېپىپ، ئاران-ئارغا چامدايدۇ. لېكىن ئۇلارنىڭ جەزمى كۈچلۈك قىينالسىمۇ، سوغدا مۇزلىسىمۇ پىسەڭ قىلىشماي، مەنزىلىگە يېتىشكە، سەپتىن ئايرىلىپ قالماسلىققا غەيرەت قىلىدۇ، ئىرادىسىنى بوشاتمايدۇ. سەپنىڭ ئالدىدا غېنى باتۇر. ئۇ ئومىدا سول تارتقاندىك، قار كېچىپ، يول باشلاپ ماڭماقتا. ئۇنىڭ كەينىدە باقۇۋەت ئابدۇللا «توڭگۇز»، مۇساخان ۋە باۋدۇنلار ئىزنى كەڭەيتىپ ماڭماقتا. داۋاننىڭ بەل ئوتتۇرىسىغا يەتكەندە، توساتتىن قۇيۇن ئوخشاش، تەتۈر شامال چىقتىدە، خامان سورىغاندەك قارنى ئۇچۇرۇپ، مانانلىشىپ، قاراڭغۇلۇق بېسىپ كۆز ئاچقىنى بولمىدى.

- توختاڭلار! - ئۇنلۇك ۋاقىرىدى غېنى باتۇر، - ئاتلارنىڭ چۆلۈۋىرىنى بىر-بىرىگە چېتىڭلار!

جەڭچىلەر سەردارنىڭ دېگىنىنى قىلىشتى.

- چۆلۈۋىرىنى مەككەم تۇتۇپ، ئىز يوقاتماي مېڭىڭلار!

ئەندى جەڭچىلەر قارغۇ ئادەم ھاسا تاياققا تايىنىپ ماڭغاندەك، چۆلۈۋىرنىڭ تارتىلىشىغا بېقىپ، ئاۋايلاپ قەدەم باساتتى، ئاتلار ئۇلاردىن قالماي ئەگىشەتتى. بۇ داۋاننى داشىگۈر ئاھالىسى «تەلۋە داۋان» دەپ بېكار ئېيتىمىغان. ياز پەسلىدە بەكمۇ گۈزەل، ئابۇ-ھايات بۇ چوڭ غول قىشتا ئاشۇ بەرمەيدىغان، دەم ئېچىلىپ، دەم تۇتۇلۇپ ۋە بىردىن تەتۈر شامال چىقىپ، مانان-چاڭ قاپلىتىدىغان خەتەرلىك ئادىتى بولغاشقا، قىش كۈنلىرى ھېچ كىم داۋان ئاشمايدىغان. غېنى باتۇرلارغا داشىگۈر ئاھالىسى «تەلۋە داۋان» بىلەن ماڭماسلىقىنى مەسلىھەت بەرگەنۇ، لېكىن زۆرۈرىيەت تۈپەيلى - يەنى داۋان ئاشسا ئۈچ

كۈنلۈك يول قىسقىرايدىغانلىغىنى نەزەردە تۇتقان غېنى باتۇر «تەلۋە داۋان» بىلەن ئېلىشىپ كۆرۈشنى جەزم قىلغان ئېدى. باتۇرغا ئىشىنىدىغان ۋە ئۇ باشلىغان يولدىن قايتمايدىغان قەيسەر يولداشلىرىمۇ خەتەرگە پىسەڭ قىلىشماي، دۈشمەننىڭ ئارقا تەرىپىدە تۇيۇقسىز پەيدا بولۇپ، زەربە بېرىشكە قىزىقىشقان، ئالدىراشقان ئېدى.

باشلامچى يولدىن ئازسا، مۇدرەپ يىقىلىپ، ئويمانغا غۇلاپ چۈشسە كەينىدىكىلەرمۇ شۇ ھالەتنى كېچىدۇ - ھەممە قار داۋان ئاستىدا قېلىپ ھالاك بولۇش ئېھتىمالىدىن يىراق ئەمەس. قەھەرلىك «تەلۋە داۋاننىڭ» غەزىۋى يامان. ئۇ نە باتۇر، نە ئاجىزنى ئايىمايدۇ، ئەلۋەتتە!

غېنى باتۇر ھەر بىر قەدىمىنى ئاۋايلاپ، پەم بىلەن بېسىپ ئالغا سىلجىتتى. ئۇ يەرنى ئەمەس، ئۆزىنىڭ ئۆزىنى دەسسەگەندەك ئاۋايلاپ دەسسەتتى. ھەر ئىشتا پەم-پاراسەت كېرەككۇ؟ كۈچ-قۇۋەت بولغان بىلەن ھېساب ئەمەسقۇ!

غېنىدا ياشلىغىدىنلا كۈچ-قۇۋەت بار، پەم-پاراسەتمۇ بار، داۋان ئېشىش تەجرىبىسىمۇ بار. ئۇ يۇلتۇز تاغلىرىنىڭ تەلەمەت، كۈيۈن داۋانلىرىدىن، ئاتاقلىق مۇزات داۋاندىن ئۆتكەنغۇ! بەلكىم شۇ ئالاھىدىلىكلىرىگە ئىشىنىپ، ئىككى يۈزچە ئادەمنىڭ جېنىنى ھۆددىگە ئالغاندۇ؟
- ئاز قالدى... غەيرەت، غەيرەت قىلىڭلار!

غېنى باتۇرنىڭ ئەمىرانە ئاۋازى جەڭچىلەرگە كۈچ-مەدەت بېغىشلاشتى، ئۇنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاش بىلەن تېتىكلىشىپ، يەر بېغىرلاپ ئالغا سىلجىشاتتى. مۇنداق ۋاقىتلاردا ئات جانىۋارلار ئادەمدىنمۇ چېچەن كېلىدىغۇ! ئاتلار ئىزدىن چىقماي، تىرەجەپ ئالغا باساتتى. پەقەت ئۈستىگە پۇلپىمىۋت، ئوق ياشىڭى ئارتىلغان ئاتلاردىن بىرلا سۈرۈندىدە كۈلتۈك قارغا پېتىپ قالدى. ئۇنى قۇتۇلدۇرۇش مۈمكىن بولمىغانلىقتىن تاشلاپ كېتىشكە توغرا كەلدى. توپتىن ئايرىلىپ قالغان بېچارە جانىۋار «مېنى تاشلاپ كەتتىڭلار!» دېگەندەك كىشىنىدى، لېكىن شامالنىڭ بۆرىدەك ھۇلىشى ئۇنىڭ ئۈنىنى بېسىپ كەتتى.

تەتۈر شامال قانداق تۇيۇقسىز چىققان بولسا، شۇنداقلا تۇيۇقسىز توختاپ ئەتراپ ۋاللىدە يۈرۈپ، ھايات قايتىپ كەلگەن ئېدى. ھويلا-ئارامدىكى قارلارنى سۈيۈرۈپ تازىلىغاندەك، تەتۈر شامال داۋان ئۈستىنى گۈجەپ، تاپ-تاقىر قىلىپ قويۇپتۇ. تەبىئەتنىڭ ھېكمىتى ئۇلۇقتە!

- ئەھۋالنىڭ قانداق سۇلايمان شاڭزۇڭ؟ - دەپ سورىدى جەڭچىلەرنىڭ ھەممىسىنى بىر-بىرلەپ كۆزدىن كەچۈرۈپ، خاتىرجەم بولغاندىن كېيىن غېنى باتۇر. بېشىغا تۈلكە قۇلاقچا، ئۇچىسىدا بۆرە جۇغا كىيگەن بۇ ئادەم داشىگۈرلىق باي بولۇپ، غېنى بىلەن ئۇزۇندىن بېرى دوستلىشىدىغان مەرت بەيۋەچچىلەردىن ئېدى. ئۇ قوزغىلاڭچىلارغا ياراق ئەللىك ئات ۋە ئىككى يۈز جەڭچىگە كىيىم-كېچەك ئىئانە قىلىپ، ئۆزى پىدائىي بولۇپ قوشۇلغان.

- يامان ئەمەس...

- چىرايىڭ سولاشقان چەيزىدەك پۇلۇشۇپ قاپتۇ. تېچىقنا، ئىككى خوتۇننىڭ قېشىدا ياتساڭما بوپتېكەن...

غېنىنىڭ سۆزىگە جەڭچىلەر كۈلۈشتى.

شۇ كۈنى كەچكىچە ئادەم ۋە ئاتلارغا ئارام بېرىشنى تاپشۇرۇپ، ئۆزى باۋدۇن بىلەن قىرغا ئۈستىگە چىقتى غېنى.

ياز كۈنلىرى چايقىلىپ يېقىملىق ئاۋاز چىقىرىپ تۇرىدىغان سايرام كۆلى مۇز قېتىپتۇ. ئاندا-ساندا قار توختىمىغان تۆگىدەك مۇزلار قۇياش نۇرىدا تاش ئەينەكتەك پاقىراپ، كۆزلەرنى قاماشتۇرىدۇ. سايرامنىڭ تۆرت تەرىپىدىكى كەڭ يايلاق-ئوتلاق قېلىن قار ئاستىدا قالغان. تاغ باغرىدىكى قارىغايلىقلار ئاق قاردا تېخىمۇ قېنىق يېشىللىشىپ، ياشناپ كېتىپتۇ. تۆرت ئەتراپ ئاق كېپەنگە يۆگىنىپ، قاتتىق ئۇيىقىغا چۆمگەندەك جىم-جىتلىق. نە يايلاقنىڭ كۆركى - ئات-ئىللىقلار،

قوي-قوزىلار كۆرۈنۈشى ۋە نە سايرامنىڭ شوخ شائۇقۇنى ئاڭلانسا - كۆڭۈل غەشلىگىنى قوزغايىدۇ.
- نېمە دەپ داۋان ئاشتۇق، باۋدۇن؟ - قانداقتۇر پۇشايمان ئاۋازدا دېدى غېنى ئاپپاق دالدىن كۆز
ئۈزمەي تۇرۇپ .

باۋدۇن نېمە دېيىشنى بىلمەي، ھاڭ-ئاڭ بولدى.

- نېمىشكە تاغ ئارىلاپ يۈرىمىز دەيمەن؟

- سەن «ماڭ» دېدىڭ، ماڭدۇق.

- ھە، مېنىمۇ «ماڭ» دېيىشكەن، - دېدىدە، قار ئۈستىگە چازانى قۇرۇپ، تاماكا ئوراشقا باشلىدى
غېنى .

ئىلى ۋىلايىتىگە تەۋە جۇڭغار تېغىنىڭ شەرقىي قىسمى: غۇلجا، نىلقا، كۈنەس، تېكەس، موڭغۇلكۈرە،
توققۇزتارا، چاپچال سۈيدۈڭ، چىلپەڭزا ناھىيەلىرى دۈشمەندىن، ئازات قىلغان. جۇڭغار تېغىنىڭ
شىمالىي قىسمىدىكى:

ئارشاڭ، بۆرەتالا، جىڭ ناھىيەلىرى بىلەن ئالاقە باغلايدىغان چوڭ تاش يولىنىڭ ئۆتكەل-تۈگۈنى تەلەكە
داۋىنىمۇ تېخىچە توسۇق ئېدى. تەلەكە داۋىنى ئېچىلىپ، ئارشاڭ، بۆرەتالالار ئازات قىلىنسا چۆچەك،
تارباغاتايغا ۋە ئاندىن ئالتايغا يول ئېچىلاتتى. بۇ ئىككى ۋىلايەتنى ئازات قىلىش مۇھىم ستراتېگىيە ۋە
ئىختىسادىي ئەھمىيەتكە ئېگە ئېدىكى، موشۇ يولنى ئېچىش ۋەزىپىسى يەنە غېنى باتۇرغا تاپشۇرۇلغان.

"نېمە ئۈچۈن مېنى شۇنچە يىراققا ئەۋەتتىڭىز؟ - دەپ پىچىرلىدى تاماكنى نەچچە شوراپ غېنى.

بۇ گۇمانلىق ئوي ئۇنىڭ كۆڭلىدىن داۋان ئېشىۋاتقاندىمۇ نەچچە قېتىم كەچكەن. شۇ تاپتا ئۇنىڭ كۆز
ئالدىدا ئېلىخان تۆرىنىڭ ۋىجىك قەددى، شەپەرەڭ قاننىدەك قىسقا، لېكىن ھەرىكەتچان قوللىرى،
قىز بالىنىڭ سېكىلىگىدەك كالتە ساقىلى گەۋدىلەندى، «سىز، پەقەتكىنە سىز بارماسەڭىز بولمايدى،
قەھرىمان، جان قەھرىمان...» دېگەنلىرىچۇ تېخى...

گۈلخان يېقىپ، چۆرەدىشىپ ئولتىرىشقان جەڭچىلەرنىڭ كۈلكە ئاۋازى ئاڭلاندى. كىمدۇ بىرسى
قوللىرىنى ھەر تۈرلۈك ھەرىكەتكە كەلتۈرۈپ، قىزىق سۆزلەپ جەڭچىلەرنى كۈلدۈرمەكتە.

- چىلپەڭزە مېنىڭ كۈچۈم بىلەن ئېلىنغان، - دېدى قىزىقچى يىگىت، - سېپىل ئۈستىدىكى زور
پوتەيگە ئورنىتىلغان تۆرت پۈلپىمىۋ دېگىنىڭ توختىماي «سايراپ» ئوق دېگىنىڭ يامغۇردەك يېغىپ،
يېقىن بارغىلى بولامدىغان. ئىككى قېتىم ھۇجۇمغا ئۆتكەن جەڭچىلىرىمىزنى كۆچەتلەرنى
ھەردىگەندەك تۆكۈۋەتتى ئەمەسمۇ، قاراڭلار... قارىسام، ئۇيغۇر بالىلىرى قىرىلىپ كېتىدىغان تۈرى
بار... مۇنداق چاغدا يۈسۈپ ئاكاڭ چىداپ تۇرالامدۇ! ئىككى ئاتلاپ، كوماندىرنىڭ ئالدىغا باردىمە،
«رۇخسەتمۇ؟» - دەپ سورىۋېدىم، ئاچچىغى چاس، مەرگەنلىكتە ماڭا سۇ قويۇپ بېرەلمەيدىغان تىرتەك
كوماندىر ماڭا بىر گۈلۈيۈپ قاراپ «نېمە گەپ؟» - خۇش ياقمىغاندەك سورىدى. «پوتەينى پارتلىتىشقا
رۇخسەت قىلىڭ! دەپ، ئىلىپتەك تىك بولدۇم. كوماندىر: «نېمە، نېمە؟! دەپ سوغ كۈلدى. «رۇخسەت
قىلىڭ!» تەكرارلىدىم. قاتتىق تۇرغانلىغىمدىن كوماندىر رۇخسەت قىلدى.

"خۇدا، ئۆزەڭ يار بولغايىسەن" دېدىمە ئاپام يۈز ئېيتقىنى بەرگەن ياغلىققا ئالتە گراناتىنى تۈگۈپ، يەر
پېغىرلاپ ئۆملەپ ماڭدىم. خۇداغا ئىشەنسەڭلار، ئۆزەمگە راست، سىلەرگە يالغان، ئوق دېگىنىڭ
مۆلدۈردەك يېغىپ، ئىككى يېنىم، ئالدى-كەينىمدىن يەرگە تېگىپ پوڭزەكتەك قاڭقىپ كېتىدۇ، ماڭا
تەگمەيدۇ...

- سەن ئۆزەڭ مازاغوجاملىق بولغاندىكى پىرى-كامىللار قوللىغاندا!

- ئاپىسى تىلىسىم تۇما قاداپ قويۇپتۇ، ئاڭشاقتا ئوق تەگمەيدۇ! چۈشما-چۈشتىن تەنە قىلىشتى
يىگىتلەر.

- نېمە دېسەڭلار دەۋىرىڭلار، - داۋام قىلدى تەننى پىسەڭ قىلمىغان يۈسۈپجان، - شۇ ئۆملىگىنىمچە
سېپىل تۈۋىگە يېتىپ بېرىپ «يار، رۇستىمىداستان!» دەپ بىر نەر تارتىپ، ياغلىققا تۈگۈلگەن

گراناتلارنى دەڭسەپ تۇرۇپ پوتەيگە قارىتىپ ئاتتىمدا، يەرگە چاپلىشىپ يېتىۋالدىم. بىر كەمدە تاغ غۇلاپ يەر يېرىلغاندەك ئاۋاز كۆتىرىلىپ، ئالەم قاراڭغۇلاشتى. ئاستا بېشىمنى كۆتەرسەم، پوتەي تېگى-تەكتى بىلەن كۆچۈپ، ئاسمانغا چىقىپتۇ. چېرىكلەرنىڭ جەسەتلىرى تېرىقتەك چېچىلىپ، ساق قالغان ئىككىسى ئاسماندا لەيلەپ يۈرۈپتۇ. ئاستىدىكىسى ئۈستىدىكىسىدىن: «سۈيىدى بومبا؟» 1 دەپ سورىۋېدى، ئۈستىدە لەگلەكتەك لەيلەپ يۈرگىنى: «سۇلايمان شاڭزۇدى 2» پىڭيۇ 3 يۈسۈپجاندى گراناتا» دېدى.

شۇنداق كۈلكە كۆتىرىلدىكى، غېنىمۇ كۈلۈشكە باشلىدى ۋە:

-بېكالا ئاۋارە بولۇپ داۋان ئېشىپتىمىز! سېنىڭ پورنىڭ بىلەنلا شە ئالساق بولىدېكەن! - دەپ جەڭچىلەر قېشىغا باردى.

شۇ كۈنى ياخشى دەم ئېلىپ، ئاتلارنى چېلىقتۇرۇپ، كېچىلەپ يۈرۈپ كېتىشتى جەڭچىلەر. ئاتلىنىش ئالدىدا ئارشاڭدىكى گومېنداڭ قىسىملىرىغا ئىككى تەرەپلەپ ھۇجۇم قىلىشقا كېلىشىلگەن: شەرق تەرەپتىن غېنى باتۇر باشلىغان جەڭچىلەر، غەرب تەرەپتىن غالدان باشچىلىق قىلغان جەڭچىلەر. غالداننىڭ ئەترىتى «ئورتاق سارى» دۆڭلىگىنى ئېشىپ، غەربتىكى قىشلاقتا قىشلايدىغان موڭغۇللارنى قوزغاپ، ئۇلار ئىچىدىن پىدائىيلارنى ئۆز ئەترىتىگە قوشۇپ ئالماقچى ۋە ئارشاڭ ئىشغال قىلىنغاندىن كېيىن موڭغۇللاردىن تەركىپ تاپقان ئەترەت تەشكىل قىلىنماقچى.

...ئىككىنچى كۈنى تاڭ ئاتارغا يېقىن ئارشاڭغا يېتىپ كەلگەن جەڭچىلەر، ئانچىلا ئېگىز ئەمەس دۆڭلۈكلەر ئۈستىدە پوزىتسىيە تۇتۇپ، غالدان باشچىلىغىدىكى ئەترەتنىڭ يېتىپ كېلىشىنى كۈتۈپ تۇرۇشتى. ئارشاڭنىڭ شىپالىق سۈيى مەشھۇر. شۇ شىپالىق سۇ تۈپەيلى ئارشاڭ مەھەللىسى ئاۋات بولۇپ، ئاز يىل ئىچىدىلا ناھىيەلىك شەھەرچىگە ئايلانغان. ياز كۈنلىرى دەم ئالغىلى، داۋالانغىلى كەلگەن-كەتكەن ئادەملەرنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمەيدۇ. مال-چارۋا ئۆستۈرۈشكە قولايلىق كەڭ، بېپايان دالادا ئاساسەن موڭغۇل، ئۇيغۇر چارۋىچىلىرى ياشايدۇ. تېخى ئېچىلماي ياتقان مەدەن بايلىغىچۇ! «جۇڭغار قاپقىسى» ئەنە شۇ ئارشاڭ تەۋەسىدە سوۋېتلەر ئىتتىپاقىغا چېگارىداش. موشۇ سەۋەپلەرگە كۆرە ئارشاڭغا گومېنداڭچى خىتايلىرنىڭ ھەربىي گارنىزونى جايلاشقان.

1سىدى؟ - كىمنىڭ؟

2شاڭزۇڭ - سودىگەرلەر بېگى

3پىڭيۇ - دوست، ئاداش

تاڭ بەلگۈسىنى بەرگەندە غېنى باتۇر مىلتىقلىرىدىن زالىپ بېرىشكە كوماندا بەردى ۋە قىلىچىنى يالىڭاچلاپ «ئۇر-را!» دېگەن پېتى ئات سالدى. غەرب تەرەپتىنمۇ ئەنە شۇنداق سادا كۆتىرىلدى، ھۇجۇم باشلاندى، كۈچلۈك سۈرەندىن مەڭدىگەن چېرىكلەر ئېسىنى يىغىپ، قارشىلىق كۆرسەتكىچە شىددەتلىك بېسىپ كىرگەن جەڭچى ۋە پىدائىيلار ئۇلارنى ئېتىپ، چېپىشقا باشلىدى، ئەڭ ئالدىدا ئالا ئاتنى چاپتۇرۇپ كېلىۋاتقان غېنى باتۇرنىڭ سۈرىدىن قورققان چېرىكلەر مىلتىقلىرىنى تاشلاپ بېدەر قاچاتتى، كۈچلۈك قولىدا چېپىلغان قىلىچ زەربىدىن يەرگە دومىلىشاتتى، جان تالىشىپ تېپىرلىشاتتى. غېنى ھېچ قاچان بۇ قېتىمىدىكىدەك دۈشمەن چېرىكلىرىنى قىرمىغان بولغىدى. ئۇ پۇخاندىن چىققاندا، قانلىق قىلىچىغا بىر قاراۋالدىدە، گارنىزون شتابىغا كىرىپ كەتتى. ئارشاڭ ئىشغال قىلىنىپ، غېنىمەت ئېلىنغان قوراللار پىدائىيلارغا تارقىتىلىپ بېرىلدى.

موڭغۇللاردىن مەخسۇس ئېسكادرون تەشكىل ئېتىلدى. بۇ ئېسكادرون كېيىنرەك ئېردە بۇلغۇنوۋ باشچىلىقىدا قۇرۇلغان موڭغۇل پولكىغا ئاساس بولغان ئېدى.

ئاسان غەلبە بىلەن قانائەت ھاسىل قىلىشتىمۇ ياكى مەشەقەتلىك يول ئازاۋىدىن ھېرىپ ئېچىشتىمۇ، قېچىپ ئۆلگەرگەن بىر تۈركۈم چېرىكلەرنىڭ كەينىدىن قوغلاپ، ئۈزۈل-كېسىل تار-مار قىلىشنىڭ ئورنىغا، ئارشاڭ سۈيىدە چۆمۈلۈشكە، توق تاماقلارنى يەپ، ئارام ئېلىشقا ئالدىراشتى جەڭچىلەر. ھەربىي ئىنتىزامدىن خالى، تەشكىل جەھەتتىن تاراقاق، پارتىزان شەكىلدىكى بۇ ئەترەت ئىچىدە تېخى خام، تارقاقلىققا مايىل ئادەملەرمۇ ئارىلاشقان بولۇپ، ئۇلارنىڭ بەزىلىرى «قەرش» ئوراپ، دۈت كەيپىنى سۈرىدىغان. كېچىدە شۇ دۈت كەيپىنى سۈرۈشۈپ ئولتۇرىشقان چاغدا، جەڭچىلەردىن بىرى ھودۇققان ھالدا كىرىپ، خىتايىلار بېسىپ كېلىۋاتقانلىغىنى خەۋەرلىدى. قىڭغىيىپ، ئارام ئېلىپ ياتقان غېنى باتۇر ئورنىدىن چاچراپ تۇردىدە، ئېتىغا مىندى ۋە ھازىر تۇرغان ئەللىكچە جەڭچىنى ئاتلاندىرۇپ، ئالدىراش چىقىپ كەتتى. غالدان، قۇسەن، باۋدۇنلار غېنى ئۆزى بارماي، باشقا بىرسىنى باشلىق قىلىپ ئەۋەتسىمۇ بولىدىغانلىغىنى ئېيتىپ، ئۇنىڭ ئالدىنى توساپ بېقىشتىيۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ ئىلتىماسىنى ئىلىك ئالمىغان باتۇر، جاۋاب ئورنىغا ئالا ئېتىنى زەرپ بىلەن قامچىلىدى.

ئەسلىدە ئارشاڭدىن پىتراپ قاچقان ۋە كەينىدىن قوغلىغۇچىلار بولمىغانلىقتىن، بىر-بىرىگە قوشۇلۇپ، بۆرەتالا تەرەپكە ئۆتۈپ كېتىشكە ھەرىكەت قىلىشقان چېرىكلەرنىڭ قارىسىنى يىراقتىن كۆرۈپلا «خىتايىلار بېسىپ كېلىۋاتىدۇ» دەپ خاتا خەۋەر قىلىنغان ئېدى.

ئات كۆكسىدە قارنى كېچىپ، ئويمان-دەشتلەرنى ئايلىنىپ، ئالدىنى تۇرىغان جەڭچىلەرنى كۆرگەن چېرىكلەر ئاخىر ھالاك بولۇشنى بىلگەنلىكتىن، پوزىسىيە تۇنۇشقا مەجبۇر بولۇشتى. ئۇلار خۇددى ھويلىغا سولانغان ئىشت ئىشىكىنى توراۋالغان ئادەمگە جان ئاچچىغىدا ئېتىلغاندەك، جېنىنى قۇتۇلدۇرماق ئۈچۈن توساپ چىققان جەڭچىلەرگە قارىتا ئوق ئېتىپ، ھۇجۇمغا ئۆتۈشتى.

غېنى باتۇرنىڭ جەڭچىلىرى چېرىكلەرنىڭ ھۇجۇمىنى ھىمىرىپ، ئالدىنقى سەپنى بۇزۇپ ئۆتۈپ، ئىچكىرىلەپ كىرىشتى. تۇن قاراڭغۇسىدا ئويمان-چوڭقۇرنى بايقىغىنى بولماتتى، كۈلتۈك قارغا ئاتلارنىڭ ئاياقلىرى پېتىپ، ئالغا ئىلگىرىلمەك تەس. ئالا ئات سەپنىڭ ئالدىدا قارنى كەڭ كۆكسى بىلەن بۆسۈپ كەلمەكتە. ئۇنىڭ ئۈستىدىكى قەھرىمان بولسا، تىزگىنىنى ئاغزىغا چىشلىگەن ھالدا ئىككى قولىدىكى ئىككى مائۇزبىر بىلەن ئاپپاق قار ئۈستىدە قارىيىپ كۆرۈنگەن خىتاي چېرىكلىرىنى خاتا كەتكۈزمەي دومىلىتىپ، ھامان ئالغا-ئالغا ئىنتىلەتتى. ئۇ قىزىقىپ كەتكەنلىكتىن جەڭچىلەردىن خېلىلا ئىلگىرىلەپ كەتكەنلىگىنىمۇ بايقىمىدى. ئاخىر مائۇزبىرلارنىڭ ئوقى تۈگىدى. يېڭى ئوقلارنى سېلىش ئۈچۈن ئېتىنى توختاتتى. خەپ! لالما ئوق، - لەنتى ئوق... گويا بىر پاتمان گۇرزا بىلەن ئۇرغاندەك بىلىندى باتۇرغا... لېكىن ئۇ يىقىلمىدى - قىڭغىيىپ ئېتىنىڭ بوينىنى مەككەم قۇچاقلىدى ۋە:

- ئالغا، ئالغا! - ئۈنلۈك كوماندا بەردى. ۋاپادار يولدىشى - ئالا ئات ئۇنى جەڭ مەيدانىنىڭ سىرتىغا ئېلىپ چىقتى...

- باتۇرغا ئوق تەگدى، ئوق!

- قەھرىمانىمىزغا ئوق تەگدى!

يۈرەكلەرنى يېرىپ چىققان پىغانلىق نالىلار سوغ، قارلىق دالانى بويلاپ، يىراق - يىراقلا كەتتى. غېنى باتۇر باشچىلىقىدىكى غەلبىلىك يۈرۈش شۇ يەردە توختىدى...

يىگىرمە ئىككىنچى باب

كۆك دەرۋازىلىق ئۆيىنىڭ ئالدى كېچە-كۈندۈز ئادەمدىن خالى ئەمەس. كېيىنكى ۋاقىتلاردا زارەتگاھقا ئايلانغان بۇ قەدىناس ئۆي ھەر كىمنىڭ كۆڭلىگە يېقىن، كۆزىگە ئىسسىق كۆرۈنىدۇ. كەلدى-كەتتى ئادەملەر ھەر مىللەت، ھەر كەسىپكە مەنسۇپ بولۇپ، يىراق يېزا-سەھرالاردىن، ھەتتا چەت ناھىيىلەردىن كەلگەنلەرمۇ بار. ھەممىسىنىڭ مەقسىتى، تىلىكى بار - غېنى باتۇردىن ھال سوراڭ، كۆڭۈل ئېيتىش، ھەمدەم بولۇش. ئۇلار باتۇر بىلەن دىدارلىشىپ، ئۇنىڭ جاراھىتى ساقىيىپ، سالامەتلىكى ئەكسىگە كېلىۋاتقانلىقىنى يۇرتداشلىرىغا چاپسانراق يەتكۈزۈشكە ئالدىرايدۇ، ئالمان-تالمان ئاتقا مىنىپ چاپىدۇ.

-ئەنە، قاسىم مىراب چىقتى! - دېدى كىمدۇر بىرى توپ ئىچىدىن. ئادەملەر شۇ تەرەپكە ئاغدى.

-ۋا، باتۇرىمىز ئاۋۋالقى ئەپتىگە كەپتۇ...

-ھە، ھە؟!

-مەن شۇنداق كىرىۋېدىم، بېلىمدىكى پوتامدىن تۇتۇپ دەس كۆتۈرۈپ، ئۆيىنى بىر ئايلىندۇرۇپ چىقتى، - دېدى ھەۋەس ئىچىرە قاسىم مىراب...

-بارىكالا، بارىكالا! خۇدا شىپالىق بەرگەي! ئىلاھىم!

-تالا تۈزگە چىقمامدىكىن؟

-دوختۇر دېگەن چىرماش خەقكەن، قويۇپ بەرمەيۋېتىپتۇ...

-راستە، شىرنى قەپەسكە سولغاندەك!

-ئۆزىم ئۆيدە يېتىپ، ئىتتەك زېرىكىپ كەتكەندۇر.

-دوختۇرلار مۇشۇ ھەپتە ئىچىدە قويۇپ بەرمىسە، بىر كېچىدە ئاتنى مىنىمەن-دە، تاققا چىقىپ كېتىمەن دەيدۇ...

-ئۇ بۇرۇنقى دېگىنىنى قىلىدۇ!

قاسىم مىراب ئاتلىنىپ كەتكەندىن كېيىن تېكەس، كۈنەسلەردىن كەلگەن قازاق، موڭغۇللاردىن ئىككى كىشى كۆك دەرۋازىنىڭ ئىچىگە، غېنى باتۇرنىڭ ھۇزۇرىغا كىرىپ كېتىشتى. شۇ ئارىلىقتا كۈلەسكىدا ئولتۇرۇپ، كوچىدىن ئىلدام ئۆتۈپ كېتىۋاتقان رەھىمجان سابىرىي (ئۇ ئىچكى ئىشلار نازىرى بولغان ئىدى) زامانى كۆرۈپ قالدى-دە، كۈلەسكىنى توختاتقۇزۇپ، ئۇنى يېنىغا چاقىرىۋالدى.

-بۇ يەردە نېمە قىلىپ يۈرسەن، زامان؟

-غېنىكامدىن ھال سوراي دەپ كەلدىم.

-تۈنۈگۈن كۆرۈشكىنىم دە سېنى سورىغان.

-مەنما باتۇر بىلەن ئارام-خۇدا مۇڭدەشش پەيتىنى كۈتۈپ يۈرمىمەن، - دېدى زامان.

-نېمىشقا ئىچكىرى كىرىمىدىڭ؟

-مۇنۇ ھەر خىل ئادەملەردىن تەسىرلىنىپ تۇرۇپ قالدىم. ئاۋۇ تۈگۈن تۇتقان موماي بىلەن ھاسا تايىنىپ، ئاران ئاياق ئۆرە تۇرغان دۈمچەك بوۋايغا قارىغىنا!

-قارىدىم، نېمە بوپتۇ؟ - ھەيران بولدى رەھىمجان.

-يۈرە، ۋاقتىڭ بولسا، سۆزلىشىپ كۆرەيلى.

رەھىمجان سائېتىغا قارىۋېلىپ، زامان بىلەن تۈگۈن تۇتقان موماينىڭ ئالدىغا كېلىشتى.

-سالام، چوڭنا! بۇ يەردە نېمە قىلىپ تۇرىدىلا؟ - ھېلىملىق بىلەن سورىدى زامان.

موماي پۇزۇر كىيىنگەن سۆلەتلىك رەھىمجاندىن ئەيمىنىپ، ئەتمالىم، جاۋاب بېرىش ئورنىغا لېچىكى بىلەن ئۆزىنى قىيا يېپىۋالدى.

-قورقىمىسلا، بىز ئۆز بالىلىرى، - دەپ موماينىڭ تۈگۈننى تۇتتى رەھىمجان، - بۇ تۈگۈندىكى

نېمە!؟

- توغاج، چۇلۇقايدىن كەلدىم...
- چۇلۇقايدىن؟ - چۇچۇگەندەك سورىدى، نېمىندۇر ئىسىغا ئالغان رەھىمجان.
- ھە. چۇلۇقايدىن. تۈگمەنچى...
- بولدى، بولدى تۈگمەنچى مۆمىن تاغىنىڭ.
- سىلى ئۇنى نەدىن بىلىدىلا، بالام؟ - موماي ئەمدى ئۆزىنى ئېچىپ، ئەيمەنمەي سورىدى.
- غېنى باتۇر زەينەپ قىزىڭلارنى «بۆرىلەرنىڭ» ئاغزىدىن قۇتۇلدۇرغان كۈنى بىز چۇلۇقايدا ئىدۇق.
- راست، بالام. شۇ بىزدەكلەرنىڭ ئاتىسى - باش پاناسى غېنى باتۇرنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرەي،
رەھىمىمنى ئېيتاي دەپ كېلىشىم، - موماي ئۆپكىدەپ قالدى.
- يۈرسىلە، - دەپ موماينى قولتۇقىدىن يۆلەپ، كۆك قاپقا ئىچىگە كىرگۈزۈۋەتتى رەھىمجان.
- سىلى قەيەردىن كەلدىلا، چوڭدادا؟ - سورىدى زامان بوۋايغا سالام بەرگەندىن كېيىن.
- ئونىيار يۈزىدىن، ئوغلۇم.
- شۇنچە يىراق يەردىن ئاۋارە بولۇپ كەپتىلا.
- ئاۋارە بولامدىغان، غېنى باتۇر دېگەنگە سەكسەن قېتىم سالام بەرگىنى كەلسەكمۇ ئارتۇق كەتمەيدۇ،
جۇمۇ ئوغلۇم. ئۇ مېنىڭ يالغۇز ئوغلۇمنى ئاۋاختىدىن، ئۆلۈمدىن قۇتۇلدۇرغان - دە!
- خوجۇندىكى نېمە؟
- نەشپۈت. ئۆز بېغىمنىڭ. قىشچە ساقلىغان. باتۇرىمىز ئۇسسغاندا يېسۇن - يۈرەككە شىپا
بولارمىكىن دەۋىدىم.
- ياخشى نىيەت، - دېدى - دە، بوۋاينى قولتۇقلاپ ئاپىرىپ، ئىچكىرى كىرگۈزۈۋەتتى رەھىمجان.
- سىزچۇ، تەتە؟ - سورىدى ئون ياشلىق بالا بىلەن تۇرغان تاتار ئايالىدىن زامان.
- كۈيەۋىمنىڭ بېشىنى كېسەر ئالدىدا غېنى باتۇر قۇتۇلدۇرۇپ ئالمىغان بولسا، تۆت بالام پېتىم
قاتتتى. شۇڭا باتۇرنىڭ ھالىنى سوراپ، رەھمەت ئېيتىش ئۈچۈن بالام بىلەن كەلدىم...
رەھىمجان بىلەن زامان توپنى ئارىلاپ، خېلى ئادەملەردىن نېمە سەۋەبتىن كەلگەنلىكىنى، باتۇردىن
نېمە تەلەپ قىلىدىغانلىقىنى سۈرۈشتە قىلىشتى. ئۇلارنىڭ بەزىلىرى يۇقۇرىدىكىدەك ھال سوراپ،
مىننەتدارلىق ئىزھار قىلىشقا كەلگەن ئېكەن، بېزىلەر سالامەتلىكىنى بىلىشكە كېلىشكەن.
بۇلارنىڭ ئىچىدە ئورۇسلارنىڭ پوپى ھال سوراپ كەپتۇ.
- خەلقنىڭ ئىززەت-ھۆرمىتى ۋە ئىشەنچى-مۇھەببىتىگە ئېگە بولۇش نە قەدەر زور بەخت، - دېدى
خەلقنىڭ غېنىغا نىسبەتەن چىن ئېتىقادىدىن تەسىرلەنگەن رەھىمجان.
- دەرھەقىقەت، غېنى باتۇر خەلق قەلبىدىن مەڭگۈ ئورۇن ئېلىپ، جاسارەت - قەھرىمانلىق ئۈلگىسى
بولۇپ قالغۇسىدۇر، - دېدى زامان ۋە سەل ئويلىنىپ قوشۇمچە قىلدى: - ھەممىلا ئانا قەھرىمان
تۇغمايدۇ ۋە ھىمىشەملا قەھرىمان تۇغۇلىۋەرمەيدۇ...

بىرىنچى كىتابنىڭ ئاخىرى. 1978-يىلى ئالمۇتا.

* مەزكۇر كىتاپنىڭ خەلقئارا قەلەمكەشلەر تور بېكىتىدىكى مۇقىم تور ئادرېسى :

http://www.uyghurpen.org/Gheni_Batur.pdf

خەلقئارا قەلەمكەشلەر ئۇيغۇر مەركىزى

International PEN Uyghur Center

<http://www.uyghurpen.org>